УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ

Журнал студентських наукових праць

№ 8, 2022

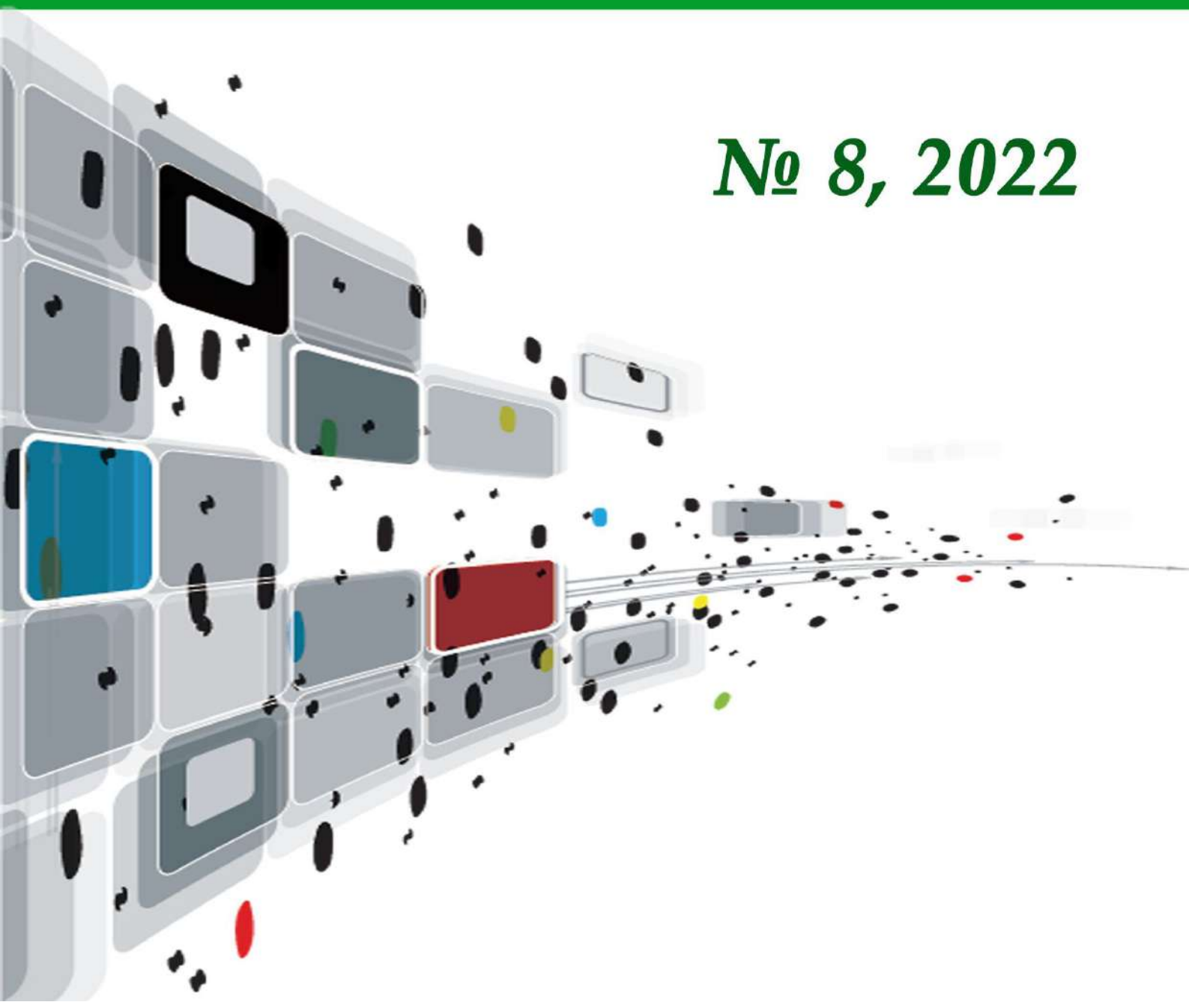

Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
№ 8, 2022

Заснований у 2021 році у Вінницькому національному аграрному університеті під назвою «Управління, адміністрування та право: проблеми, тенденції, досягнення» на засіданні Вченої ради університету

Засновник:
Вінницький національний аграрний університет

Редакційна колегія:
Головний редактор доктор економічних наук, доцент **Лутковська С.М.**
Заступники головного редактора:
доктор економічних наук, професор **Здирко Н.Г.;**
кандидат економічних наук, доцент **Пронько Л.М.;**
Члени редакційної колегії:
доктор економічних наук, доцент **Польова О.Л.;**
доктор економічних наук, доцент **Підвальна О.Г.;**
доктор економічних наук, професор **Коляденко С.В.;**
доктор педагогічних наук, доцент **Кравець Р.А.;**
кандидат економічних наук, доцент **Березюк С.В.;**
кандидат економічних наук, доцент **Мазур К.В.;**
кандидат економічних наук, доцент **Мулик Т.О.;**
кандидат економічних наук, доцент **Ставська Ю.В.;**

Адреса редакції: **21008, Вінниця, вул. Сонячна, 3, тел. 0432-46-50-17**
Сайт журналу: **https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist,** електронна адреса: **uap_vnau@ukr.net**

©Вінницький національний аграрний університет, 2022

Journal of Student Research Papers
«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW: PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
№ 8, 2022

Founded in 2021 at Vinnytsia National Agrarian University under the title "Management, Administration and Law: Problems, Trends, Achievements" at a meeting of the Academic Council of the University

Founder:
Vinnytsia National Agrarian University

Editorial board:
Editor-in-Chief Doctor of Economics, Associate Professor Lutkovska S.
Deputy Editors-in-Chief:
Doctor of Economics Sciences, Professor **Zdyrko N.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Pronko L.;**
Members of the Editorial Board:
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Polova O.;**
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Pidvalna O.;**
Doctor of Economics Sciences, Professor **Kolyadenko S.;**
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor **Kravets R.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Berezyuk S.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Mazur K.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Mulyk T.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Stavska Yu.;**

Address of the Editorial Office: **3 Soniachna St. Vinnytsia, 21008, tel. 0432-46-50-17**
Web site of the Journal: **https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist,** e-mail: **uap_vnau@ukr.net**

© Vinnytsia National Agrarian University, 2022

Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
До друку приймаються статті за спеціальностями:
051, 071, 072, 073, 075, 076, 081, 122, 241, 242, 281

Журнал «УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
рекомендований для публікації студентських наукових праць

Матеріали друкуються українською та англійською мовами.

Номер схвалено і рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Вінницького національного аграрного університету,
протокол №3 від 31 жовтня 2022 року

Усі права застережені. Тексти статей, таблиці, графічний матеріал, формули захищені законом про авторські права. Передрук і переклад статей дозволяється за згодою авторів. Відповідальність за зміст публікацій і достовірність наведених в них даних та іншої інформації несуть автори статей та їх наукові керівники. Висловлені у надрукованих статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Підписано до друку
Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум.Друк. Арк. 39,3

Віддруковано у
ТОВ «Едельвейс» (м. Вінниця, вул. 600-річчя, 17)

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5009 від 10.11.2015

Journal of Student Research Papers
«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW: PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
Articles by specialties are accepted for publication:051, 071, 072, 073, 075, 076, 081, 122, 241, 242, 281

Journal «MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW: PROBLEMS,TRENDS, ACHIEVEMENTS» recommended for publication of student research papers

Materials are published in Ukrainian and English.

The issue was approved and recommended for publication by the decision of the Academic Council of Vinnytsia National Agrarian University, Minutes No 3 from 31 october 2022

All rights reserved. Texts of articles, tables, graphic material, formulas are protected by copyright law. Reprinting and translation of articles is permitted withthe consent of the authors. The authors of articles and their supervisors are responsible for the content of publications and the accuracy of the data and other information provided in them. Opinions expressed in published articles may not coincide with the point of view of the editorial board and do not impose any obligations on it.

Signed for printing
Format 60x84/8.
Offset paper. Offset printing.
Mind. Printing. Ark. 39,3

Printed at
LLC «Edelweiss» (Vinnytsia, 17, 600th Anniversary Street)

Certificate of entry into the State Register of Publishers, Manufacturers andDistributors of Publishing Products DK No 5009 dated 10/11/2015

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА КОНТРОЛЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

А. БОЖНЮК. Фінансова звітність як інструмент оптимізації управління суб'єктами малого бізнесу 10

А. ВАСИЛИНА. Перспективи інтеграції облікової системи України в європейський інформаційний простір 18

В. ВЕЛИЧКО. Тенденції розвитку бухгалтерського обліку в Україні 24

А. ГАЄВСЬКА. Управління кредиторською заборгованістю підприємства в умовах воєнного стану 29

Ю. ГОНЦА. Податок на доходи фізичних осіб в частині оподаткування заробітної плати: обліковий та податковий аспекти. 35

І. ГУМЕНЧУК. Управління витратами на персонал підприємства в умовах воєнного стану 41

С. ДОЛІНСЬКА. Податок на додану вартість як облікова дефініція. 48

А. КОЗЛАН. Особливості мікрокредитування в умовах воєнного стану 54

А. КОЛІСНИК. Антикризові заходи національного банку України в умовах військової агресії російської федерації 60

О. КОСТЕЛЬНЮК. Особливості проведення функціонального аудиту в умовах воєнного стан 66

В. КОЦЮБАН. Облікова політика пасивів підприємства 70

Д. КОШЕЛЬ. Шляхи удосконалення бухгалтерського обліку витрат діяльності підприємства 75

Ю. КУЧУРІКОВА. Особливості податкового адміністрування в умовах війни 80

Ю. ЛІЩИШИНА. Удосконалення організації обліку оплати праці на сільськогосподарських підприємствах 86

В. МАКСИМЕНКО. Податкова система України: проблеми і шляхи вдосконалення 91

В. МЕЛЬНИК. Облікова політика щодо управлінського обліку. 97

М. ОБНЯВКО. Особливості організації та методики аналізу грошових потоків малих підприємств 102

А. ПЕРХАЛЬСЬКА. Податковий контроль у системі фінансового контролю в Україні 114

Б. ПИВОВАР. Договори оренди в умовах воєнного часу: зміни до законодавства. 121

Л. ПОЛЯЦКО. Баланс як форма фінансової звітності 126

А. ТІХОН. Вплив податкової політики на економічний розвиток України 133

НАПРЯМ 2. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

О. БОГАЧУК. Фінансово-бюджетна система Великобританії сучасний стан і особливості функціонування 141

О. БІДНЯК. Грошова система Японії: розвиток та сучасний стан 147

В. БУЯЛЬСЬКА. Роль долара США у міжнародній валютній системі 152
Ю. ГИРЕНКО. Лізингові послуги – актуальні проблеми та перспективи розвитку 157
В. ГОРБАТЮК. Еволюція канадської банківської системи та особливості її регулювання на різних реформування економіки 161
О. ДЗІМІНА. Розвиток ринку фінансових послуг в умовах глобалізації 168
Д. ДРЕМЛЮГА. Сутність та структура фінансового потенціалу: теоретичний аспект 174
О. ДРОБЧАК. Екологічні фінанси України в умовах сталого розвитку 180
В. ЖДАНКІН. Ринок банківських послуг: стан та перспективи розвитку 186
Д. ЗВАГОЛЬСЬКА. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування 190
Г. ЗДОРИК. Формування доходів державного бюджету в умовах нестабільної економіки 196
О. КАЩУК. Фондовий ринок України та перспективи його розвитку 201
В. КНЯЗЬКА. Інфляційний процес та фактори впливу 206
Л. КОВТУН. Грошова система Німеччини 213
А. КОГУТ. Перспективи розвитку страхового бізнесу в Україні 220
Є. КОНДРАТЮК. Аналітична оцінка виробництва зерна в Україні та її місце на світовому ринку зерна 224
Х. МАЙКІВЕЦЬ. Особливості функціонування страхового бізнесу України під час воєнного стану 228
О. ОЛІЙНИК. Аграрна розписка як альтернативна форма кредитування сільськогосподарських підприємств 233
О. ПАЛАМАРЧУК. Сучасні тенденції у розвитку грошових систем країн із розвиненою ринковою економікою 238
В. ПЕРКУН. Вплив фінансових технологій на розвиток банківської системи 243
В. ПЕТРУСЕВИЧ. Факторинг на ринку кредитування України 248
І. ПІРОГ. Сучасний стан та перспективи розвитку фінансового ринку України 252
С. ПУТЬ. Оцінка ефективності страхової діяльності в умовах сталого розвитку 256
Я. САВЧУК. Планування діяльності підприємства в сучасних умовах ринкового середовища 260
Д. СИЧЕВ. Роль банків Англії у проведенні монетарної політики 265
Ю. ТКАЧ. Сучасні реалії майнового страхування в Україні 271
Б. ХУХЛЕЙ. Страхування банківських ризиків 276
А. ШАФАР. Фінансова стійкість страхового ринку України 281
НАПРЯМ 3. ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ
С. БАКЛАЖЕНКО. Використання мікроконтролерів та мікропроцесорів для автоматизації виробництва 287

М. БЕЗДЕНЬ. Безумовний базовий дохід: світовий досвід та українські реалії 292
А. БОЛЮХ. Державні дотації у забезпеченні фінансового потенціалу територій 298
А. ГАЛАНЕЦЬ. Особливості інвестиційної діяльності аграрних підприємств 302
В. ЗАГОРУЙКО. Агромаркетинг як базова концепція ринкової діяльності підприємств агропромислового комплексу 308
О. КИШКО. Інформаційна війна як джерело загроз безпеці держави в інформаційній сфері 315
В. КОЛІШКО. Напрями підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в євроінтеграційних умовах 320
І. КРАСИЛЮК. Інфляція, як соціально-економічне явище: її сутність та форми прояву 324
С. ЛАСКОРУНСЬКА. Ефективність діяльності підприємства: поняття, чинники та напрямки підвищення 330
Ю. МАКАРОВА. Особливості функціонування ринку праці в Україні під час війни 335
В. ОПАНАСЕНКО. Оцінка проблем трудоголізму у підприємницькій діяльності 339
Р. ПАСІЧНИК. Роль інформаційних технологій в розвитку готельного бізнесу 342
В. РИЖОВА. Малий бізнес і його роль в економіці України 346
К. ФЕДОРОВА. Логістичні системи в період дії воєнного стану 354
М. ШЕВЧУК. Перспективи розвитку товарної біржової торгівлі в Україні 359
В. ЯНИШИН. Економічна ситуація в Україні в умовах війни 364
НАПРЯМ 4. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ТА СФЕРИ ПОСЛУГ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
Д. БОГАТИРЧУК. Перспективи використання розумної упаковки 367
А. ВОВК. Напрями підвищення ефективності управління основними виробничими засобами 370
Д. ГАРАГОДА. Особливості оцінювання інвестиційної привабливості аграрного виробництва 375
В. ГОЛЮЧЕК. Зірки мішлен – як їх отримати в Україні? 382
Б. ГРИГОРАШ. Стратегія розвитку маркетингу готельних послуг в умовах нестабільності ринкового середовища 386
Р. КОЖУХАР. Використання новітніх методик організації готельних послуг 392
В. КРИВОГУБЕЦЬ. Вплив війни на зовнішню торгівлю України 399
Д. ПАНЧЕНКО. Логістичне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємств в Україні в сучасних умовах 405
А. ПОБІГАЙ. Особливості реальних інвестицій в сучасних умовах господарювання 411

А. РУДАКОВА. Просування анімаційних послуг як напрямок активізації розвитку сільського туризму 415
А. СУБОТІНА. Розвиток національного туризму в умовах війни 421
А. ТОПОЛЬНИЦЬКИЙ. Організація закупівельної діяльності органу виконавчої влади 425
С. ХИТРИК. Проблеми розвитку туризму в умовах карантину 429
Д. ШВЕЦЬ. Основні переваги кластерної моделі організації туристичного бізнесу 434
НАПРЯМ 5. СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ. АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА
А.-П. БУНЬКО. Методичні підходи до розробки маркетингової стратегії аграрного підприємства 439
О. ВОЗНЮК. Теоретично-методичні підходи проведення стратегічного аналізу сільськогосподарських підприємств 443
Ю. ГАРНИК. Досвід мотивації персоналу у вітчизняних та зарубіжних організаціях 447
В. ГРАБАР. Концепції управління ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств 453
А. КРАВЕЦЬ. Формування стратегії поводження з відходами громад 459
Т. МАЗУР. Сучасні аспекти зовнішньоекономічної діяльності підприємств апк 464
О. СТАСЮК. Мотивація персоналу як обєкт управління на підприємстві 468
І. ТУЛЕЙ. Механізм управління маркетинговою діяльністю аграрного підприємства 472
Е. ФЕДИШЕНА. Корпоративна етика як дієвий інструмент сучасного управління підприємством 476
НАПРЯМ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ
С. ВАСІЛЕВСЬКА. Принципи міжнародного прав 482
Л. ГОРОБЕЦЬ. Відповідальність за вчинення корупційних або пов’язаних з корупцією правопорушень 488
М. ДОБРОВ. Врегулювання батьками питань стосовно виховання дітей 491
І. ДОЛЯН. Протидія корупції в україні: подарунки та їх обмеження 496
Н. ЗАКОРЧЕНА. Актуальні проблеми стягнення аліментів на неповнолітніх осіб 502
М. ЗАМКОВИЙ. Запобігання і протидія корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування 506
А. КОЗЛОВСЬКА. Проблематика формування та реалізації державної антикорупційної політики 512
Ю. КРИЖАНОВСЬКА. Злочини проти довкілля 519
І. КУЧЕРУК. Влада батька у стародавньому римі 523
Д. МАЛЮГА. Проблеми ефективності законодавства у сфері доступу до публічної інформації 525

О. МАР'ЯНКО. Актуальні проблеми вивчення адміністративного правопорушення й адміністративної відповідальності 532
І. МАЦЬКОВ. Окремі дискусії щодо адміністративного суду 535
А. МОГИЛЕВИЧ. Врегулювання спору шляхом примирення сторін в цивільному процесі 537
В. НЕЧИПОРУК. Окремі аспекти вивчення суб`єктів адміністративного права 542
Л. НОСЕНКО. Відповідальність за порушення податкового законодавства 545
А. ПАРПОЛІТА. Особливості усиновлення дітей під час воєнного стану 550
О. ПЕТРІВСЬКА. Порівняльна характеристика медіації та врегулювання спору за участі судді в цивільному процесі 554
А. ПОШТАР. Теоретичні аспекти вивчення системи та структури адміністративного права 559
А. ПРИТИКА. Швеція як еталон соціальної держави 563
І. РИБАК. Перспективи застосування медіації при врегулюванні трудових спорів та конфліктів 565
В. СТАНІШЕВСЬКА. Види доказів та особливості доказування в цивільному судочинстві 568
А. СОЛТАСЮК. Відповідальність за розголошення нотаріальної таємниці. проблемні питання досудового розслідування та судової практики 576
А. ХМІЛЬ. Притягнення до кримінальної та адміністративної відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень 585
К. ЧУБАК. Деякі аспекти вивчення еволюції адміністративного права 591
А. ШКРАБІЙ. Трудові права та гарантії в умовах военного стану 595
А. ЯКОВЕНКО. Проблема доведення до самогубства соціальною грою «синій кит» 600
К. МАЗУР. Туристичний кластер – форма розвитку туристичної діяльності регіону 604

НАПРЯМ 1

ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА КОНТРОЛЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Альона БОЖНЮК *
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТАМИ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Анотація. *У публікації здійснено дослідження особливостей формування показників фінансової звітності суб'єктами малого підприємництва, акцентується увага на необхідності посилення аналітичних функцій фінансової звітності з одночасним дотриманням принципу економічності при формуванні звітних даних. Виділено можливі напрями гармонізації обліково-звітної системи на підприємствах малого бізнесу щодо її наповнення інформацією прогностичного характеру.*

Abstract. *The publication examines the peculiarities of the formation of financial reporting indicators by small business entities, focusing attention on the need to strengthen the analytical functions of financial reporting while simultaneously observing the principle of economy in the formation of reporting data. Possible areas of harmonization of the accounting and reporting system at small business enterprises regarding its filling with prognostic information are highlighted.*

Вступ. Мале підприємництво виступає невід'ємною складовою сучасної економіки і забезпечує підтримку тих сфер господарювання, існування яких на базі середнього та великого бізнесу є економічно неефективним. Успішне функціонування малого бізнесу створює умови для оздоровлення економіки: розвивається конкуренція; створюються додаткові робочі місця, підвищується

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ, Наталя ГУДЗЕНКО

експортний потенціал; краще використовуються місцеві сировинні ресурси, що, своєю чергою, неможливо без якісно побудованого обліку.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», чинних Національних П(С)БО, нормативних документів Міністерства фінансів України з питань організації бухгалтерського обліку, усім підприємствам, незалежно від їх організаційно-правової форми і форми власності, зокрема й малим, необхідно вести бухгалтерський облік і складати фінансову звітність. Проте як бухгалтерський облік, так і фінансова звітність малих підприємств мають свої особливості.

Застосування традиційної системи обліку та звітності малими підприємствами в сучасних умовах господарювання не є доцільним, ця система є надто громіздкою і трудомісткою, а за невеликої кількості господарських операцій та обмеженості функціональних служб неефективною і навіть зайвою.

Для суб'єктів малого бізнесу передбачена спрощена система звітності, завданням якої з одного боку є спрощення механізму формування та подання звітної інформації, а з іншого – забезпечення достатнього обсягу даних для аналізу та управління. Тому процес організації складання фінансової звітності на підприємствах малого бізнесу потребує ґрунтовного та всебічн

ого вивчення з метою удосконалення збалансованої системи показників. Питання щодо організації обліку діяльності підприємств малого бізнесу та умов оподаткування залишається найбільш дискусійним.

Виклад основного матеріалу. Питанням методики та організації обліку на малих підприємствах, складання фінансової звітності присвячені роботи Белової І.М., Бондарчук Н.В., Левицької С.О., Бузак Н.І., Епіфанової І.М., Баришевської І.В., Андрусик В.М., Семенової С. М., Король І.В. та ін.

Звітність суб'єктів малого підприємництва або малого бізнесу варто розглядати не лише з точки зору наповненості звітних форм та їх представлення, а як системну, комплексну категорію, що формується під впливом галузевих особливостей, облікової політики, системи оподаткування та інших факторів макросередовища.

З формуванням ринкової економіки в Україні почали створюватися різні форми підприємств. Наразі є багато суб'єктів господарчої діяльності, що відрізняються за формами господарювання, розміром, об'ємами прибутку та сферою роботи. Після процедури реєстрації в державних органах підприємство набуває права на виробництво продукції, надання послуг з метою подальшого отримання прибутку внаслідок її продажу споживачам.

У правовому полі також є термін «фірма». Він може бути тотожним підприємству або містити збільшені функції. Фірма може складатися лише з одного підприємства, але якщо в неї входить декілька компаній, відмінності термінів стають більш явними. Якщо підприємство – це суб'єкт економічних відносин у межах одного загального капіталу (колективного або індивідуального), то фірма являє собою корпорацію зі складною системою фінансової залежності між різними підрозділами.

Саме з огляду на правові особливості функціонування різних підприємницьких структур виникла необхідність їх поділу за розміром. Під час

розподілу видів підприємства за розміром сфера діяльності та форма власності до уваги не беруться. Зрозуміло, що у великих підприємницьких структурах посилюються вимоги, відповідальність та рівень контролю, на них поширюється вимога ведення обліку за міжнародними стандартами.

Об'єктами малого підприємництва виступають малі за кількісними класифікаційними параметрами підприємства, в межах яких здійснюється найефективніша комбінація факторів виробництва з метою максимізації прибутку. Саме нові способи комбінації економічних ресурсів відрізняють підприємця від звичайного господарюючого суб'єкта.

Нормативи віднесення підприємств до малих і середніх дуже диференційовані в залежності від галузі економіки й виду діяльності підприємства. Закордонна практика теж не однозначна в питанні визначення розміру підприємств. Так, за думкою американських економістів, підприємство залишається малим до того, як керівник залишається в прямому контакті з іншими керівниками і значною частиною робочої сили. Коли ж підприємство досягає такого розміру, що головний керівник та інші топ-менеджери не в змозі підтримувати прямий зв'язок з іншими менеджерами, підприємство можна вважати великим. В Німеччині малим вважають підприємство, яким керують юридично самостійні власники, які безпосередньо беруть участь у виробництві, що цілком беруть на собі економічний ризик і фінансову діяльність, як правило без залучення кредитних ресурсів [1]. Узагальнюючи існуючі підходи можна зробити Висновки., що не існує універсального критерію визначення СМП через різноманітність видів господарської діяльності підприємств. В окремих галузях підприємство може мати невелику чисельність працівників та великий оборот (торгівля. ІТ-сфера). Україна істотно відстає за кількістю малих та середніх компаній, які успішно працюють на міжнародних ринках.

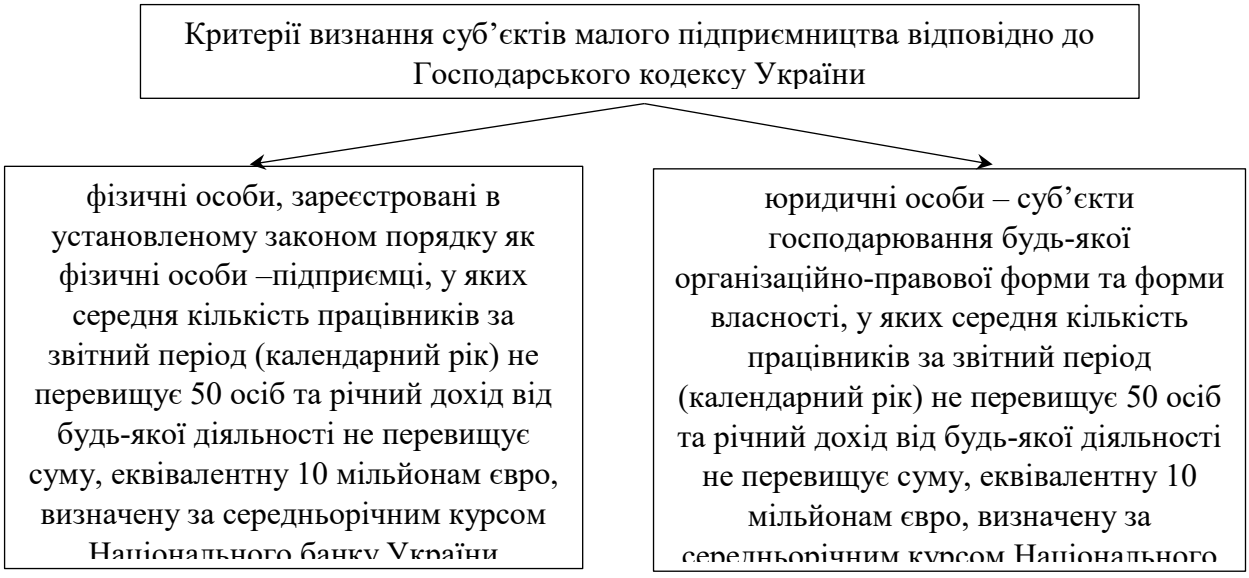

Рис. 1. **Критерії визнання суб'єктів малого підприємництва відповідно до Господарського кодексу України**

Джерело: сформовано автором на основі [2]

В Україні основним критерієм поділу залишається чисельність працівників та річний доход (рис. 1).

Суб'єкт господарської діяльності має перевіряти його відповідність одночасно обом критеріям та не порушувати встановлені обмеження.

Згідно з чинним законодавством малі підприємницькі структури можуть застосовувати загальну або спрощену систему обліку та оподаткування, формувати спрощену звітність.

Користувачі фінансових звітів СМП (а це здебільшого банки; власники, які не беруть участі в управлінні бізнесом; наявні та потенційні кредитори; клієнти, а також кредитні рейтингові агентства) мають інші потреби: вони більше зосереджуються на оцінці короткострокових грошових потоків, ліквідності та платоспроможності.

В нинішніх умовах набуває особливої актуальності здатність СМП прогнозувати ризики та здійснювати пошук можливостей мінімізації їх негативного впливу. За результатами серпневого опитування Європейської Бізнес Асоціації, за останні місяці відчутно зросли втрати малого та середнього бізнесу в Україні.

Так, у липні 20% підприємців зазнали збитків на суму більше ніж 100 тисяч доларів, що в півтора рази більше, ніж у травні.

Рис. 2. **Середні втрати підприємств малого бізнесу за період військових дій**

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Цей показник є узагальненою самооцінкою малим бізнесом прямих втрат, що включають втрачені ресурси, товари, основні фонди, змушені переплати, витрати на релокацію.

Особливості організаційно-правової структури суб'єктів малого підприємництва обумовлюють специфіку організації обліку на малих підприємствах. Насамперед це стосується форми бухгалтерського обліку як системи регістрів обліку суб'єктів малого підприємництва, порядку та способу реєстрації в них.

Глобальні стандарти фінансової звітності підвищують порівнянність фінансової інформації. Це приносить користь не тільки тим, хто надає кредити

та позики чи інвестує капітал, але й тим суб'єктам господарювання, які шукають капітал, оскільки це знижує їхні витрати на дотримання законодавства та усуває невизначеності, які впливають на їхню вартість капіталу.

Поточний бухгалтерський облік містить інформацію про господарську діяльність підприємства. Для отримання інформації про результати такої діяльності дані поточного обліку необхідно узагальнювати в певній системі показників.

Це дозволяє отримати достовірну, своєчасну, узагальнену економічну інформацію та скласти звітність, яка є завершальним етапом бухгалтерського обліку.

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (стаття 3 п.1) визначено, що «метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства» [6].

Користувачів фінансової звітності можна поділити на дві групи:

1. внутрішні – менеджмент різних рангів підприємства, працівники бухгалтерії та інших служб;

2. зовнішні – потенційні інвестори, кредитори, постачальники, державні органи, які мають різнобічні інтереси та різну природу зацікавленості, а представлена в них інформація і форма її подання повинні бути такими, щоб задовольняти їхні аналітичні потреби [6].

Господарські операції, які здійснюються малими підприємствами, відображаються в первинних документах та відповідних облікових регістрах. Для управління діяльністю підприємства, оцінки її результатів необхідне певне узагальнення усіх змін внаслідок проведених господарських операцій. Це особливо потрібно для зовнішніх користувачів. Для задоволення їх інтересів складається фінансова звітність.

Інформація, яка розкривається у фінансових звітах суб'єктів малого підприємництва, містить дані про підприємство, дату звітності і звітний період, валюту звітності та одиницю її виміру, відповідну інформацію щодо звітного та попереднього періоду, іншу інформацію, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами).

При цьому інформація про підприємство, яка підлягає розкриттю у фінансовій звітності, включає: назву, організаційно-правову форму та місцезнаходження підприємства; короткий опис основної діяльності підприємства; середню чисельність персоналу підприємства протягом звітного періоду; дату, станом на яку наведені показники, або період, який звіт охоплює.

Сьогодні суб'єкти малого підприємництва можуть формувати показники фінансової звітності, керуючись правилами, які визначені Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [7], Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність» [8], Міжнародним стандартом фінансової звітності для малих та середніх підприємств [4].

Фінансова звітність необхідна власникам невеликих фірм для поточного аналізу фінансово-господарської діяльності. Навіть на найменших підприємствах, які працюють на місцевих ринках, важко з'ясувати причини зниження прибутків в окремі звітні періоди без усебічного аналізу господарської та фінансової діяльності, який неможливо провести без вивчення динаміки показників активів і пасивів підприємства, його доходів і витрат, які є показниками фінансової звітності.

Важливим напрямом організації економічної роботи суб'єктів малого підприємництва є оцінювання їхнього фінансового стану за інформацією Балансу і Звіту про фінансові результати. Головна мета аналізу фінансових звітів – оцінити результати та ефективність функціонування підприємства за звітний період і в динаміці, своєчасно виявляти й усувати недоліки у підприємницькій діяльності, знаходити резерви поліпшення фінансового стану.

Найбільш розповсюдженими методичними прийомами фінансового аналізу є горизонтальний і вертикальний аналіз інформації балансу, а також розрахунок відносних показників структури, динаміки та структурної динаміки. При цьому існують різні варіанти побудови системи абсолютних і відносних оціночних показників, що потребує їх уточнення з урахуванням масштабу бізнесу (великий, середній, малий) та інформаційного забезпечення розрахунку.

Бухгалтерський баланс є найбільш інформативною формою для аналізу та оцінки підприємства. Метою складання Балансу є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату.

Баланс дає можливість визначити склад та структуру майна підприємства, ліквідність та оборотність його активів, наявність власного та позичкового капіталу, зміну дебіторської та кредиторської заборгованості та багато інших показників. Отримання такої інформації є необхідною умовою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, а також оцінки ефективності майбутніх інвестицій та пов'язаних з ними ризиків.

Другою складовою фінансової звітності малого підприємства є Звіт про фінансові результати (форма 2-м, 2-мс), в якому наводиться інформація про доходи, витрати, прибутки (чи збитки) від діяльності господарюючого суб'єкта за звітний період. Найголовнішим показником даної форми звітності є кінцевий фінансовий результат, який цікавить усіх користувачів облікової інформації та свідчить про результативність здійснення господарської діяльності підприємства незалежно від форми власності. Фінансові результати діяльності не лише визначають сьогоднішній стан суб'єкта господарювання, а й вказують на його можливості в перспективі.

Звіт про фінансові результати малого підприємства не поділений на розділи, а містить лише загальний перелік статей. В частині отриманих доходів відображаються: чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), інші операційні доходи та інші доходи.

В складі понесених витрат зазначається: собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), інші операційні витрати, інші витрати та витрати з податку на прибуток.

Така структура зручна для заповнення, однак містить занадто узагальнені показники, що часто потребують уточнення та конкретизації. Тому пропонується до звіту СМП додавати примітки-пояснення.

Структура Звіту про фінансові результати передбачає, що її кінцевим показником є чистий прибуток (збиток). Як економічна категорія, прибуток характеризує фінансові результати господарської діяльності малого підприємства, ефективність використання його майна та активів. На відміну від стандартної форми «Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід)», де виділяють різні види прибутку (валовий прибуток, прибуток від операційної діяльності, прибуток до оподаткування, чистий прибуток), у спрощеній формі для малого бізнесу визначається тільки чистий прибуток, який розраховується як різниця між загальною величиною доходів і загальною сумою понесених витрат.

Порядок використання прибутку визначає його власник і у більшості випадків він використовується на економічний розвиток (фінансування капітальних вкладень та інновацій, поповнення власних оборотних коштів) та соціальні потреби (підготовка і перепідготовка кадрів, матеріальне заохочення, розвиток і утримання соціальної інфраструктури).

Нинішня ситуація вимагає окремих уточнень звітності, в т.ч. суб'єктів малого бізнесу. Особливо актуальною є необхідність виділення у звітних статтях негативних наслідків військового вторгнення, що суттєво впливають на фінансові результати.

Вони можуть мати прямий або опосередкований вплив на результати діяльності та на сам процес, оскільки проявляються не лише фізичною втратою майна, а невчасно виконаними контрактами, втратою каналів збуту тощо.

Тому пропонуємо доповнити звітність статтями, що уточнюють вплив форс-мажорних обставин на результати діяльності.

Висновки. Мале підприємництво відіграє важливу роль в розвитку економіки завдяки гнучкості, динамізму та можливості швидкого реагування на зміни ринкової кон'юнктури; забезпечує вагомий внесок у вирішення проблем зайнятості і безробіття, підвищення рівня добробуту населення; сприяє насичення споживчого ринку якісними товарами і послугами, забезпечує можливість розвитку громад в умовах децентралізації; виступає вагомими важелем антимонопольної політики.

Підтримка розвитку малого підприємництва є стратегічним завданням, бо з малим бізнесом пов'язані надії на швидкі позитивні зміни в економіці, вихід з економічної кризи та створення умов для економічного зростання. Саме тому залишається актуальною необхідність посилення аналітичної та звітної інформації, що характеризує діяльність суб'єктів малого бізнесу.

Головним завданням спрощеної звітності є не стільки інформативний, скільки прогностичний характер.

Тобто, необхідно поступово трансформувати звітність від простої фіксації господарських операцій та подій до включення у склад звітних статей додаткових відомостей, що розкривають потенціал малого бізнесу.

Зважаючи на те, що малий бізнес завдяки високій оборотності може працювати з відносно невеликим капіталом, в умовах порушення макроекономічної стабільності він стає особливо вразливим.

Це зумовлює необхідність оперативного аналізу з елементами прогнозування, оцінки негативного впливу форс-мажорних обставин. Тому пропонується доповнити звітність статтями, що уточнюють вплив форс-мажорних обставин на результати діяльності шляхом уточнення доходної та витратної частини.

Список використаних джерел:

1. Банера Н.П, Гелей Л.О. Фінансова звітність суб'єктів малого підприємництва: оцінка та шляхи підвищення інформативності показників. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. 2021. С. 55-62.
2. Господарський кодекс України від 01.01.2004р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text\
3. Ключові результати дослідження стану та потреб українського бізнесу. URL: https://cid.center/key-results-of-the-study-of-the-state-and-needs-of-ukrainian-business/
4. Жадан Т.А, Олефіренко Р.А. Напрями удосконалення правильності складання та подання фінансової звітності малого підприємства. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я.* 2019. С. 159.
5. Міжнародний стандарт фінансової звітності для малих та середніх підприємств. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_063#Text
6. Песцова О. С, Більдій А.В. Актуальні питання підготовки фінансової звітності суб'єктами малого підприємництва. *Регіональна економіка управління.* 2019. С. 50-55.
7. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України від 16.07.1999р. № 996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text
8. Про затвердження НПСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Наказ від 07.02.2013 № 73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text
9. Про затвердження НПСБО 25 «Спрощена фінансова звітність» від 25.02.2000 № 39 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#Text
10. Степаненко О. І. Фінансова звітність суб'єктів малого бізнесу, її призначення та побудова. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. 2021. С. 79-86.
11. Вступ України до ЄС підтримують рекордні 91% українців. URL: https://portal.lviv.ua/news/2022/04/05/vstup-ukrainy-do-ies-pidtrymuiut-rekordni-91-ukraintsiv
12. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень» від 05.10.2017
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2164-19#Text

Анна ВАСИЛИНА [*]
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

Анотація. *У статті розглянуто перспективи євроінтеграції облікової системи. Висвітлено переваги та проблеми переведення облікового процесу на Міжнародні стандарти фінансової звітності(МСФЗ). Продемонстровано зміни, які передбачались і вже набрали чинності, щодо законодавчого регулювання переходу на Міжнародні стандарти. Критично розглянуто Стратегію переходу вітчизняної облікової системи на МСФЗ. Відображено привілеї переходу від Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку до Міжнародних стандартів фінансової звітності.*

Abstract. *The article considers the prospects of the European integration of the accounting system. The advantages and problems of transferring the accounting process to International Financial Reporting Standards (IFRS) are highlighted. The changes that were foreseen and have already entered into force regarding the legislative regulation of the transition to International Standards have been demonstrated. The strategy of the transition of the domestic accounting system to IFRS is critically considered. The privileges of the transition from the National accounting regulations (standards) to the International Financial Reporting Standards are reflected.*

Вступ. В сучасних умовах економічного розвитку, коли Україна впевнено прямує до вступу в Європейський Союз, постає питання про економічну нестабільність держави. Трансформація сучасної економіки в контексті поглиблення глобалізаційних процесів висуває нові завдання та виклики до управління підприємницькою діяльністю.

Однією із ключових функцій управління є інформаційна. Основний масив інформації для забезпечення управління забезпечує бухгалтерський облік. Інтеграція вітчизняної облікової системи в європейський інформаційний простір є однією із умов загальної економічної інтеграції.

Різним аспектам реформування системи бухгалтерського обліку та його гармонізації із Міжнародними стандартами присвячені праці провідних вчених, і, зокрема науковців Вінницького національного аграрного університету: І.В. Гончарук [2], Я.П. Іщенко [4], Н.Л. Правдюк [9,10], Т.О. Мулик, Я.І. Мулик [9] та інших. На думку експертів, найбільше Україні в її європейській інтеграції

[*] Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ, Яна ІЩЕНКО

допомагає Польща та Чехія. Приблизно однакову кількість голосів отримали Угорщина та Німеччина. На п'ятому місці знаходиться Швеція. Цікаво, що Великобританія, попри усі її зусилля, обіймає лише 6 позицію. Найменше, на думку респондентів, допомагає Іспанія. Аналітика даних представлена на рис.1.

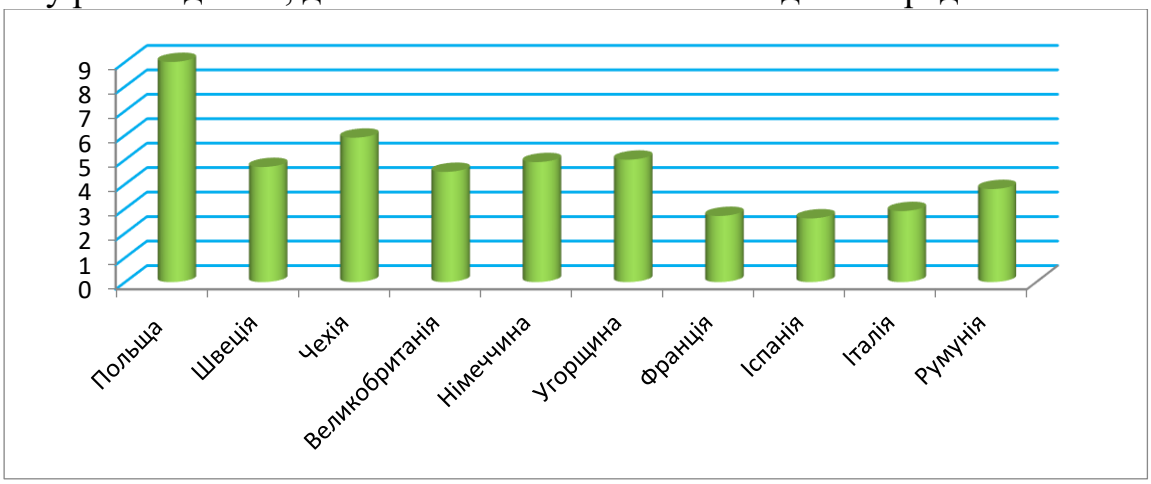

Рис.1. **Оцінка допомоги окремих країн ЄС в івроінтеграційних процесах України.**

Джерело: сформовано автором на основі[11]

Під інтеграцією облікової системи прийнято розуміти вид об'єднання в єдиному обліковому процесі планування і обліку ресурсів, технологій та активів. На даний час не існує якихось сталих визначень про інтеграцію. Процес інтеграції проявляється у встановленні різного роду зв'язків між елементами, що об'єднуються.

Нині в Україні у сфері регулювання бухгалтерського обліку і звітності передбачено різні напрями застосування стандартів ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності суб'єктами господарювання:

• Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку (НП(С)БО);
• Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ);
• Міжнародні стандарти фінансової звітності для підприємств малого бізнесу (МСФЗ для МП);
• спрощена система бухгалтерського обліку і звітності для малих підприємств;
• Міжнародні стандарти обліку для державного сектору [8].

При дослідженні відповідності законодавства України Директивам Європейського Союзу у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності було здійснено експертами Федерації професійних бухгалтерів та аудиторів України.

Н.О. Гура у своїх працях здійснила порівняльний аналіз Директиви 2013/34/ЄС та запропонувала пропозиції щодо внесення змін до законодавства України у контексті імплементації зазначеної Директиви з урахуванням міжнародного досвіду [8].

Виклад основного матеріалу. За даними Комітету з Міжнародних стандартів фінансової звітності станом на серпень 2022 року більше ніж 120

країн світу використовують МСФЗ або заохочують до використання публічні компанії для складання фінансової звітності.

Нині майже відсутній контроль за веденням бухгалтерського обліку вітчизняними підприємствами з боку державних інституцій. Формальність у веденні бухгалтерського обліку та складанні фінансової звітності викликана відсутністю відповідальності за достовірністю облікової інформації. Основна увага бухгалтерів вітчизняних підприємств прикута до правильності ведення податкового обліку, оскільки за допущені помилки у визначенні та сплаті податків передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність.

Одним з важливих кроків на шляху до реалізації завдань, які визначені щодо реформування бухгалтерського обліку було ухвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2007 року №911-р Стратегії застосування МСФЗ в Україні, основною ціллю якої є вдосконалення облікової системи в Україні з врахуванням вимог міжнародних стандартів та законодавства Європейського Союзу. Основним напрямком реалізації Стратегії є законодавче регулювання порядку застосування МСФЗ, зокрема обов'язкове складання фінансової звітності згідно з Міжнародними стандартами підприємствами-емітентами, цінні папери яких знаходяться у лістингу організаторів торгівлі на фондовому ринку [8].

Законодавчі зміни, метою яких є інтеграція вітчизняної системи обліку до вимог міжнародних стандартів, набрали чинності з 01.01.2018 р. (рис. 2).

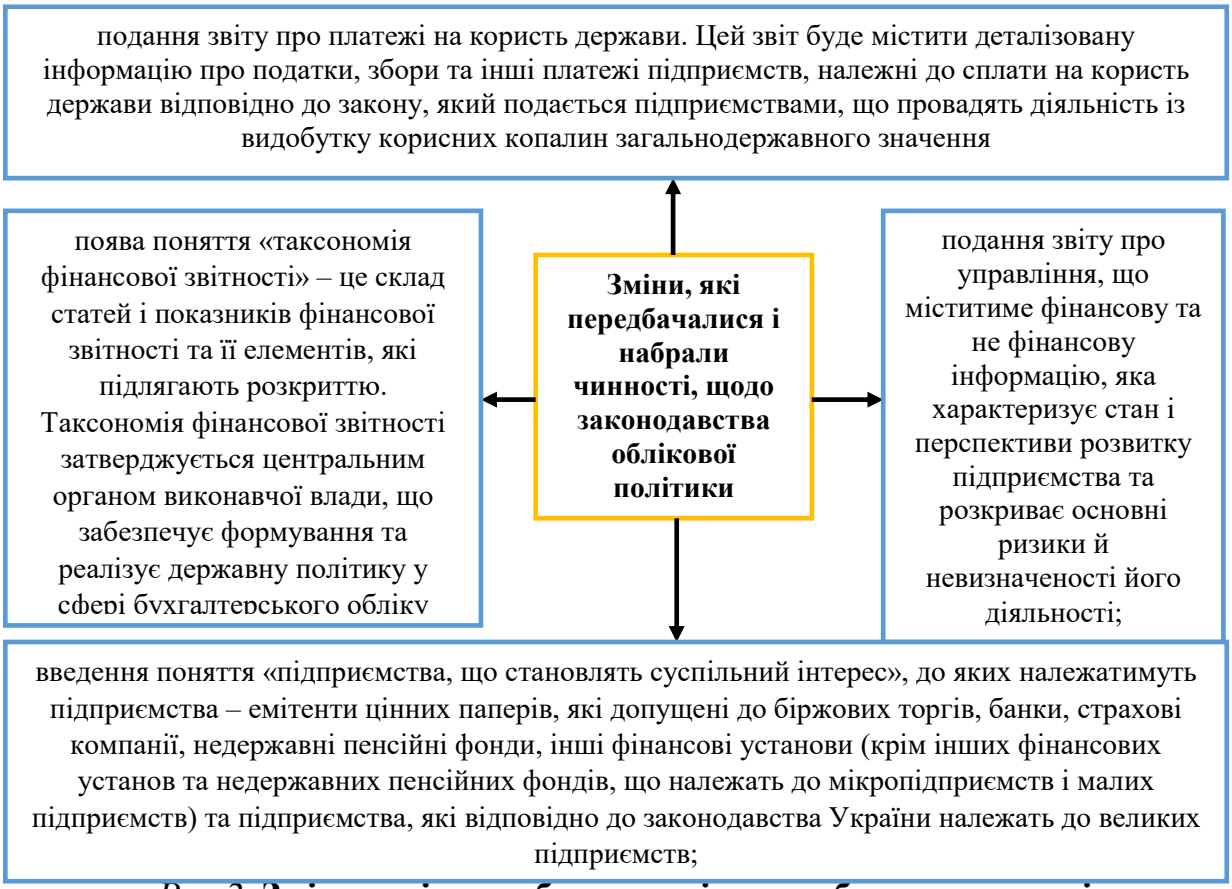

Рис.2. **Зміни, які передбачалися і вже набрали чинності, щодо законодавства облікової політики.**

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Одним із подальших напрямі регулювання системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні є гармонізація між МСФЗ та НП(С)БО. через те що є певні невідповідності, а саме:

- Структура та зміст принципів формування фінансової звітності у НП(С)БО не збігається з МСФЗ;
- Усі принципи МСФЗ розкриваються докладніше і містять більшу кількість прикладів, ніж у НП(С)БО;
- Інколи є розбіжності між складом та наповненням принципів у МСФЗ та НП(С)БО.
- Деякі принципи бухгалтерського обліку у НП(С)БО, які є аналогами принципів МСФЗ (безперервність діяльності підприємства, перевалювання сутності над формою, обачність), мають відмінності у трактуванні; [8]

Прийняття та запровадження міжнародних стандартів фінансової звітності в окремо взятій країні відбувається в середовищі та під впливом певних економічних, політичних чинників. Міжнародна федерація бухгалтерів на основі різних досліджень думок фахівців із міжнародної фінансової звітності, представників національних організацій професійних бухгалтерів, національних органів стандартизації, регулюючих органів, визначила типовий перелік аспектів, які впливають на процес застосування МСФЗ:

- мотивація до впровадження МСФЗ для державних органів та суб'єктів господарювання;
- регулювання процесу запровадження, використання та адаптації МСФЗ у практичній діяльності суб'єктів господарювання;
- історично-культурний аспект системи бухгалтерського обліку і звітності окремих країн;
- доступність змісту, складність та структура МСФЗ;
- наявність якісного перекладу МСФЗ мовою країни, яка планує впровадження МСФЗ;
- додаткові фінансові витрати для суб'єктів господарювання в процесі впровадження МСФЗ;
- наявність навчальних програм у вищих навчальних закладах та професійних організаціях для здійснення якісної підготовки студентів та професійних бухгалтерів у сфері МСФЗ. [8]

Наступні кроки у реформуванні системи обліку в Україні будуть зумовлені змінами, що зазначені Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень» від 05.10.2017 р., які набрали чинність з 1 січня 2018 року. [12]

Нині є три ключові проблеми, які не дозволяють організаційній системі бухгалтерського обліку перейти на застосування Міжнародних стандартів під час формування фінансової звітності:

– прив'язка положень Податкового кодексу України до даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності незалежно від стандартів, що використовуються (українські власники та менеджмент не готові в умовах особливостей українського адміністрування податків до прозорої фінансової

звітності, проблеми, які будуть очікувати бухгалтерів, котрі в бухгалтерському обліку підприємства почнуть класифікувати та відображати операції «по суті», а не «по формі», не варто недооцінювати);

– єдиний замовник і користувач фінансової звітності вітчизняних підприємств, складеної відповідно до МСФЗ, – держава. Насамперед це робилося з метою підвищення рівня прозорості та відкритості інформації про фінансовий стан підприємств для подальшого їх продажу та полегшення отримання кредитних ресурсів. Проте слід констатувати, що сьогодні в Україні фондовий ринок як такий відсутній і, за прогнозами фахівців, у найближчому майбутньому не запрацює. Також банки керуються власними міркуваннями під час видачі кредитів, і їх логічність у прийнятті рішень про надання кредитів суб'єктам господарювання важко зрозуміти;
– менталітет і професійний досвід вітчизняних бухгалтерів здебільшого не відповідає поставленому завданню. Слід визнати, що в Україні здебільшого весь бухгалтерський облік зводиться лише до підрахунку податків [8].

Темпи євроінтеграції оцінюються частіше високі, тому що , зростає підтримка вступу до ЄС. В перші дні війни відбувся стрімкий ріст підтримки, щодо вступу, зокрема з 68 до 86%, далі ріст продовжився і станом на кінець березня становить 91% – абсолютний рекорд за всі роки досліджень. При цьому більшість українців (56%) переконані, що Україна стане членом Євросоюзу за протягом одного-двох років, 23% – за п'ять років. За місяць дещо зменшилася кількість тих, хто вірить, що Україна приєднається до Європейського Союзу у дуже короткій перспективі (з 61% до 56%), і зросла кількість тих, хто вірить у вступ до Союзу за п'ять років (з 13% до 23%) [1].

Найбільш, на думку громадян, перешкоджають інтеграції України до ЄС – корупція, низький рівень економічного розвитку та воєнні дії на території нашої країни, через які відбулися порушення логістичних зв'язків з іноземними партнерами та економічна криза у зв'язку з окупацією деяких районів України. Саме ці внутрішні показники в першу чергу відзначають респонденти [6].

Ведення у практиці обліку нових стандартів спричинило зміни в методології обліку бюджетних установ, а саме суттєвих змін зазнала методологія доходів і витрат. Серед них особливу увагу приділяють НП(С)БО 124 «Доходи» та НП(С)БО 135 «Витрати», які закладають принципово інші підходи до визнання, оцінки та обліку, відповідно доходів і витрат бюджетних установ [12].

Відповідно до НП(С)БО 101 «Подання фінансової звітності», доходи і витрати бюджетних установ класифікують за операціями обміну. Для України європейська інтеграція є шляхом модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок ЄС.

Як же зміниться облік при переході на МСФЗ:

1. По-перше, міжнародні стандарти вводять класифікацію підприємств: мікропідприємства, малі, середні та великі. За цими стандартами, великі та середні підприємства зобов'язані оприлюднювати фінансову звітність на своїх сайтах, усі інші підприємства – на звернення будь-якої особи.

2. По-друге**,** МСФЗ спрощують вимоги до первинних документів.
3. По-третє, підприємства, які становлять суспільний інтерес, зобов'язані створити бухгалтерські служби. Інші компанії можуть скористатися аутсорсинговими послугами аудиторських фірм.

Перехід до міжнародних стандартів фінансової звітності піде на користь бізнесу та економіці України. Для малих та середніх підприємств МСФЗ не є обов'язковою вимогою, однак самі стандарти мають однозначні переваги. Облік за МСФЗ допомагає залучати інвесторів, дає їм краще розуміння можливих фінансових ризиків і прибутків, вказує на якість поданої інформації. Хоча й опосередковано, але МСФЗ допомагають збільшити потоки інвестицій.

Висновки. Отже, варто зазначити, що потреба у розробці євро-інтеграційної стратегії України була спричинена прагненням нашої держави відповідати вимогам сучасної світової економіки.

На даний час в Україні триває процес реформування облікової системи в державному секторі. Важливою складовою модернізації стало впровадження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, які адаптуються до міжнародних стандартів фінансової звітності.

Саме нові стандарти змінюють підхід до ведення обліку. Важливою складовою раціональної організації облікової системи є формування наказу про облікову політику відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності.

Майбутнє розвитку обліку пов'язане з інтеграцією різних його видів в єдину облікову систему. Основним етапом цього процесу є повністю перехід на автоматизовану систему обліку, саме це вирішує питання щодо різних підходів до ведення фінансової звітності та організації обліку.

Подальший розвиток облікової системи має забезпечити максимальну прозорість його внутрішніх механізмів для того, щоб потреби користувачів облікової інформації забезпечувались у найбільш ефективних та економічних способах. Саме такий рівень можна досягти лише за подолання стереотипів і бар'єрів між різними видами обліку.

Список використаних джерел:

1. Вступ України до ЄС підтримують рекордні 91% українців. URL: https://portal.lviv.ua/news/2022/04/05/vstup-ukrainy-do-ies-pidtrymuiut-rekordni-91-ukraintsiv

2. Гончарук І.В., Іщенко Я.П. Організаційні аспекти облікового забезпечення управління в інтегрованих науково-виробничих структурах (на прикладі Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків Національної академії аграрних наук України). *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. №9 (25). С.33-45.

3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень» від 05.10.2017

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2164-19#Text

4. Іщенко Я.П. Передумови впровадження МСФЗ в корпоративних підприємницьких структурах аграрного сектору. *Облік і фінанси АПК*. 2011. №4. С. 12-15.

5. Кулаковський К.О. Економічна складова євроінтеграційного процесу України: проблеми і перспективи. Проблемні питання економіки України та її регіонів. 2016. №5 (27). С. 24-31.

6. Національна безпека і оборона. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD181-182_2020_ukr.pdf

7. Перспективи інтегрованого обліку в україні. URL: http://elibrary.donnuet.edu.ua/455/1/Shevchenko_article_2018.pdf

8. Перспективи розвитку національної системи бухгалтерського обліку в умовах євроінтеграційних процесів. URL: file:///C:/Users/%D0%90%D0%BD%D1%8F/Documents/1178-Article%20Text-1133-1-10-20220420.pdf

9. Правдюк Н. Л., Мулик Т.О., Мулик Я. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: обліково-аналітичний аспект:монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 224 с.

10. Правдюк Н.Л. Обліково-аналітичний супровід стратегії сталого розвитку підприємства. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2019. №4(44). С.130-143.

11. Проблеми та перспективи європейської інтеграції україни. URL: http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/viewFile/5915/6665

12. Реформування бухгалтерського обліку установ державного сектору як невід'ємна складова євроінтеграційних процесів. URL: http://visnyk.nuwm.edu.ua/index.php/econ/article/view/ve4201814/600

13. Розвиток бухгалтерського обліку в умовах глобалізації та інформатизації суспільства. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/158807115.pdf

Вікторія ВЕЛИЧКО [*]
студентка 2 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

Анотація. *У статті досліджено актуальні тенденції та закономірності розвитку системи бухгалтерського обліку в. Проведено аналіз особливостей здійснення бухгалтерського обліку в Україні на сучасному етапі соціально-економічного розвитку. Визначено впливовість зарубіжного досвіду на вітчизняну модель організації облікових процедур. Проаналізовано*

[*] Науковий керівник: асаистент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Анжеліка МАШЕВСЬКА

особливості трансформації системи бухгалтерського обліку під впливом глобалізаційних процесів, зокрема в умовах реалізації Україною євроінтеграційних прагнень.

Abstract. *The article is devoted to the study of current trends and regularities of the development of the accounting system in Ukraine in the context of the analysis of the positive experience of the organization and implementation of accounting processes in foreign countries, as well as the prospects of its application in the conditions of the variability of the socio-economic environment. An analysis of the peculiarities of accounting in Ukraine at the current stage of socio-economic development has been carried out. The influence of foreign experience on the domestic model of organization of accounting procedures was determined. The peculiarities of the transformation of the accounting system under the influence of globalization processes were analyzed, in particular, in the context of Ukraine's implementation of European integration aspirations.*

Вступ. Під впливом глобалізаційних тенденцій в Україні відбуваються динамічні зміни соціально-економічного середовища, що зумовлює трансформацію традиційних моделей організації процесів у різних секторах господарювання. Вітчизняна система ведення бухгалтерського обліку теж отримує додаткові стимули, а також можливості для розвитку. Проте, її трансформація повинна здійснюватись із врахуванням глобальних тенденцій та зарубіжних практик організації облікових процедур, що в перспективі має на меті спростити взаємодію країн та оптимізувати міждержавні виробничо-господарські процеси.

Виклад основного матеріалу. Розвиток бухгалтерського обліку міцно пов’язаний з практичними потребами зацікавлених осіб, яким необхідна повна точна інформація для прийняття ефективних управлінських рішень. Цими практичними потребами зумовлюється і нові тенденції в організації бухгалтерського обліку. Однозначно характерною рисою розвитку організації бухгалтерського обліку є міцний взаємозв’язок між її складовими, зокрема, вибір конкретної форми організації обліку визначає вимоги щодо форм ведення обліку.

Для ефективного функціонування будь-якої структури в умовах ринкової економіки потрібно, щоб її учасники, приймаючи рішення, мали правдиву й об’єктивну інформацію про майно, грошовий та фінансовий стан, результати роботи організації, а також особливості їх формування і на своєму підприємстві, і у партнерів. Таку інформацію надає бухгалтерський облік.

На сучасному етапі міжнародної інтеграції у сфері економіки посилилась увага до проблеми уніфікації бухгалтерського обліку відомі два основні підходи до вирішення цієї проблеми: гармонізація і стандартизація [4].

Проте не існує навіть і двох країн з однаковими системами обліку.

Колишня система обліку в Україні булла призначена для обслуговування вимог командної економіки і єдиного користувача – держави. Сьогодні ситуація змінилася. На шляху розбудови системи обліку не можна відкинути все минуле

і скопіювати систему обліку, що склалася в «країнах-локомотивах» світової економіки.

Україна, на жаль, не відноситься до країн з достатньо конкурентним рівнем розвитку економіки та не має досконалої податкової системи, що має достатній вплив на формування сучасної моделі обліку, що склалася в нашій державі. В даний час жодна з країн світу не може розвиватися в повній ізоляції, крім того, в Україні склалися певні звичаї ділового обороту та етики, які потрібно комбінувати при побудові ефективної системи бухгалтерського обліку.

Стандартизація дає змогу глобалізувати облікову політику, принципи і систему бухгалтерського обліку та звітності. Вона здійснюється в рамках уніфікації обліку на міжнародному рівні, яку проводить Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Під підходом стандартизації обліку розуміють те, що має існувати уніфікований набір стандартів для будь-якої облікової ситуації в будь-якій країні, а тому відпадає потреба в розробці національних стандартів [2].

В основу концептуальної схеми, що узгоджує систему обліку і звітності в Україні із загальноприйнятими правилами, досягнуту на першому етапі реформування бухгалтерського обліку покладено аналіз відомих у світовій практиці стандартів, положень і правил, зокрема, стосовно фінансового обліку і звітності, а також адаптацію вітчизняного бухгалтерського обліку до ринкової економіки.

Однак у теперішній ситуації здійснення суспільних трансформацій в Україні, перед обліковою наукою повинна постати проблема не тільки опису того, що відбувається в цей період, а розробка такого підходу, що в умовах нестабільності визначає шляхи підвищення рівня організованості.

Вітчизняні реалії практичного застосування міжнародних облікових стандартів вимагають нового підходу до подальшого реформування системи бухгалтерського обліку загалом і обліку зокрема. Тільки володіючи економічною теорією, що відповідає умовам українського ринку, передбачаючи пріоритет економічних підходів і стимулів в управлінні можна визначити місце і роль обліку та прогнозувати шляхи його подальшого вдосконалення.

Сьогодні, завдяки спільним зусиллям економічно розвинутих країн світу, поступово створюється загально світова уніфікована система бухгалтерського обліку. Вплив світової практики на розвиток національної облікової системи в Україні пов’язаний зі зміною зовнішньоекономічного середовища.

Динамічна трансформація глобального економічного середовища зумовлює потребу у комплексній переорієнтації традиційної системи бухгалтерського обліку, яка в перспективі має ґрунтуватись на позитивному досвіді зарубіжних підходів організації облікових процедур та враховувати всі переваги таких моделей. В умовах реалізації Україною євроінтеграційних прагнень закономірним є активне використання європейської практики організації бухгалтерського обліку та звітності задля оптимізації облікової моделі України.

Сьогодні система бухгалтерського обліку в Україні є сформованою, проте не адаптованою до мінливості соціально-економічного простору.

Її характерними рисами є такі:

1) структуру системи бухгалтерського обліку в Україні формують методичні вимоги організації облікових процедур в межах визначеного суб'єкта господарювання у поєднанні із параметрами форм регулювання на загальнодержавному рівні. Відповідно, структура є двокомпонентною: національний рівень - рівень державного управління обліковими процесами; рівень підприємства - суб'єктивний;

2) наявність тенденцій щодо трансформації національної системи бухгалтерського обліку, що зумовлено технологічними зрушеннями, а також цифровізацією і глобалізацією:

- по-перше, створення цифрової економіки спонукає до прискореного розвитку електронного документообігу, виокремлення інформації як чинника вартості бізнесу, створення технічних та технологічних можливостей вдосконалення облікового процесу щодо оперативності збору, обсягів та якості опрацювання інформації, формування глобального інформаційного й телекомунікаційного середовища та пов'язаних з ним технологій і вимог інформаційної безпек [6, с. 85];
- по-друге, впровадження хмарних технологій, зокрема бухгалтерських SaaS-рішень (Software as a Service-SaaS), які набувають значного поширення в Україні через зменшення витрат на придбання серверного обладнання і програмних рішень, прискорення обміну даними бухгалтерського обліку, а також підвищення результативності облікових процесів завдяки забезпеченню чіткого розуміння справ та доступу до даних бухгалтерського обліку в реальному часі [3, с. 136-137];

3) здійснення поступового узгодження національної системи бухгалтерського обліку із вимогами міжнародних стандартів фінансової звітності, що стало наслідком розширення соціально-економічних та виробничо-господарських зв'язків України у світовому просторі.

Оскільки міжнародні стандарти фінансової звітності є складним механізмом, який динамічно розвивається, то їх впровадження у вітчизняну практику пов'язане не лише із переходом країни на міжнародні стандарти, але й з формуванням сучасної системи аудиту, відповідної інфраструктури ринку (ринок цінних паперів, ринки за видами активів, розвиток системи оцінок), а також зі зміною законодавчої бази [7, с. 275].

Застосування МСФЗ в Україні здійснюється виключно за офіційним перекладом Міністерства фінансів України (ч. 1 ст. 12-1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [8]).

Проблемними аспектами застосування в Україні МСФЗ залишається наступні:

- ✓ стандарти оновлюються досить повільно, переклади старі та часто не відповідають оригінальним англомовним текстам від International Accounting Standards Board (далі – IASB);
- ✓ відсутні нові стандарти або з'являються зі значним запізненням через відставання у часі перекладу текстів, а також деякі некоректності існуючих перекладів.

Система бюджетного обліку найчастіше враховує вимоги міжнародних стандартів фінансової звітності. Стандарти бюджетного обліку містять Концепцію державного обліку. У Концепції розкривається необхідність Стандартів, основні підходи до регулювання обліку, наводиться глосарій основних термінів, що використовуються в Стандартах [5].

В умовах євроінтеграції перехід України на МСФЗ є особливо актуальним, оскільки спрощення взаємодії господарюючих суб'єктів напряму залежить від формалізації документування виробничо-господарських процедур та стандартизації механізмів документообігу на підприємствах.

Основні переваги застосування МСФЗ для України розкрито на рис. 1.

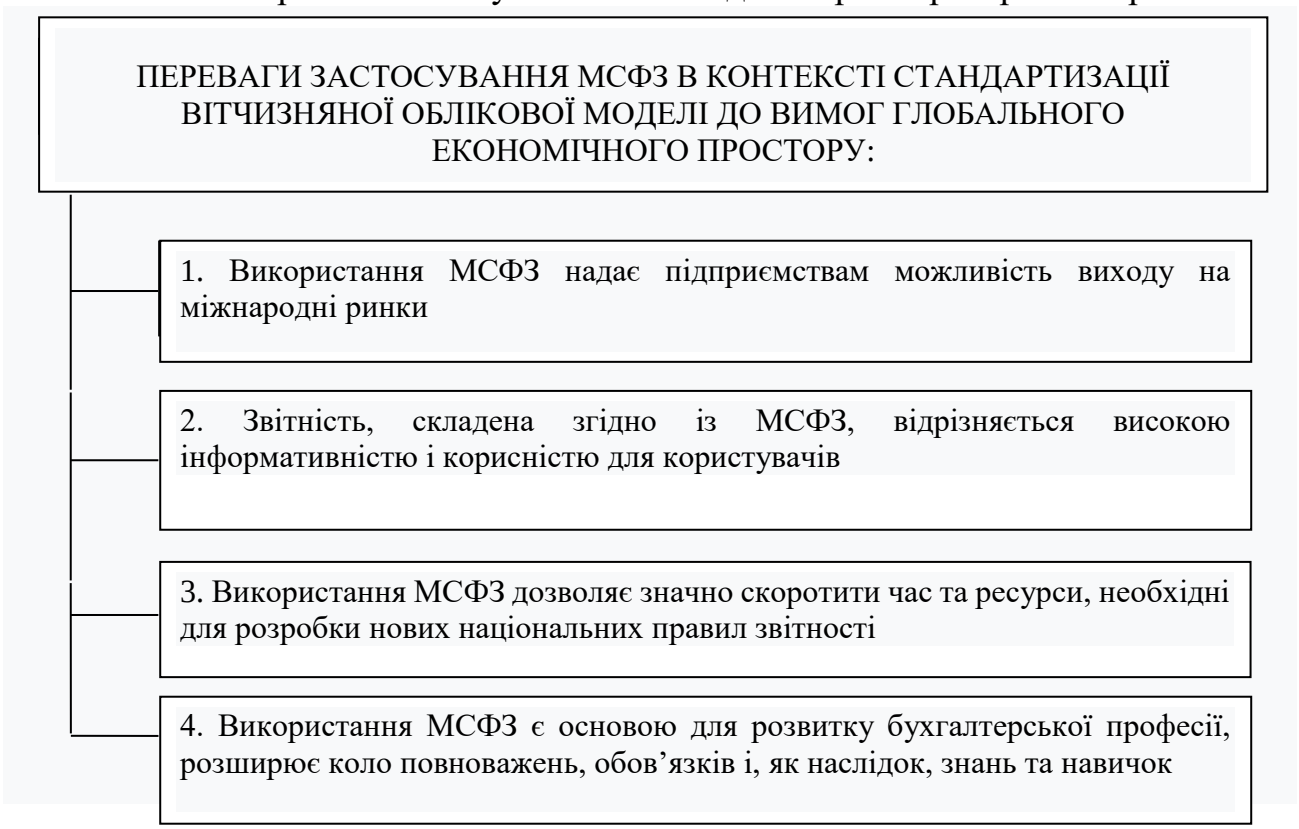

Рис. 1. **Переваги застосування МСФЗ у вітчизняній обліковій практиці**

Джерело: [1].

Таким чином, аналіз актуальних тенденцій розвитку вітчизняного бухгалтерського обліку свідчить, що сучасна облікова модель України наближена до континентальної (європейської). Це пояснюється вибором Україною євроінтеграційного вектору розвитку.

Висновки. Проведений аналіз тенденцій та закономірностей розвитку бухгалтерського обліку в Україні свідчить, що адаптація зарубіжної, зокрема європейської практики здійснення облікових процедур та ведення фінансової звітності може стати важливим елементом оптимізаційного механізму вітчизняної облікової моделі.

Подальші дослідження доцільно зорієнтувати на розробку дієвих заходів мінімізації негативного впливу з боку існуючих проблем у системі

бухгалтерського обліку в Україні (таких як недосконаліть законодавчого підґрунтя, а також його неузгодженість із положеннями міжнародної нормативно-правової бази; недостатня ефективність публічного менеджменту на державному та місцевому рівнях в частині управління обліковими процесами і аудитом; низька адаптивність існуючих інноваційних методів ведення обліку та звітування до мінливих виробничо-господарських, політичних і економічних умов в країні).

Наступним кроком має стати введення оновлених, застосовуваних у міжнародній обліковій практиці механізмів та інструментів впливу на систему бухгалтерського обліку, що набули широкого використання у континентальній обліковій моделі та довели свою високу ефективність.

Список використаних джерел:

1.Ісаншина Г. Ю. Особливості застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні. *Ефективна економіка.* 2019. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/ ?op=1&z=6994 (дата звернення 22.10.2022 р.)

2. Нишенко Н.П. Гармонізація бухгалтерського обліку та фінансової звітності України з міжнародними стандартами: дис. … канд. наук: 08.00.09. Нишенко Людмила Петрівна. К., 2012. 283 с

3.Осмятченко В.О., Олійник В.С. Стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку в контексті зміни технологічних укладів. *Економічний вісник. Серія: Фінанси, облік, оподаткування*. 2018. (2). С. 131-138.

4. Петрук О.П. Розвиток національної системи бухгалтерського обліку в Україні: стратегія, гармонізація, регламентація: дис. … д-ра екон. наук : 08.06.04. Петрук Олександр Михайлович. Житомир. 2014. 358 с.

5. Свірко С.В. Бухгалтерський облік в бюджетних установах України: методологія і організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. Наук. С.В. Свірко. КНЕУ імені Вадима Гетьмана. К. 2006. 33 с.

6.Спільник І., Палюх М. Бухгалтерський облік в умовах цифрової економіки. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації.* 2019. № 1-2. С. 83-96.

7. Товкун Л. В. Міжнародні стандарти фінансової звітності: особливості впровадження в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. (4). С. 272-275.

8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/card/996-14 (дата звернення 22.10.2022 р.).

Анастасія ГАЄВСЬКА[*]
магістр 2-го року навчання,
факультет обліку та аудиту,

[*] Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку ВНАУ, Олена КОВАЛЬ

Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація**. В умовах воєнного стану, значно загострюється проблема неплатежів, тому управління кредиторською заборгованістю підприємства стає одним з найскладніших завдань бухгалтерського обліку. У статті наведено підходи та методи управління кредиторською заборгованістю суб'єктів господарювання в умовах нестабільності та невизначеності. Визначено основні етапи обліку та подано напрями і способи оптимізації облікових процесів.*

***Abstract.** In the conditions of martial law, the problem of non-payments is significantly aggravated, so the management of accounts payable of the enterprise becomes one of the most difficult tasks of accounting. The article presents approaches and methods of managing accounts payable of economic entities in conditions of instability and uncertainty. The main stages of accounting are determined and the directions and ways of optimization of accounting processes are presented.*

Вступ. Фінансовий стан кожного суб'єкта господарювання значно залежить від взаємовідносин з іншими господарюючими суб'єктами та станом розрахунків між ними. Розмір кредиторської заборгованості підприємства впливає на фінансову стійкість, незалежність та платоспроможність підприємства. Важливою складовою управління підприємством є організація детального обліку необхідної інформації про стан розрахунків, що формується в системі бухгалтерського обліку та її надання зацікавленим сторонам з метою прийняття рішень. Тому забезпечення правильності ведення обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками потребує певних облікових процедур контролю цих зобов'язань.

За сучасних обставин суб'єкти господарювання змушені провадити свою господарську діяльність в умовах кризи, що супроводжується ризикованістю та нестабільністю.

В умовах пандемії та воєнного стану створилась ситуація невизначеності, що має безпосередній вплив на здійснення господарських операцій. Це, у свою чергу, пов'язано із кризою неплатежів, яка проявляється, зокрема, у систематичному простроченні оплат [2].

Враховуючи реалії сьогодення, актуальними є питання щодо удосконалення обліку кредиторської заборгованості та розробки стратегій, які допоможуть в управлінні кредиторською заборгованістю підприємства в кризових умовах.

Мета статті полягає у визначенні основних напрямів управління кредиторською заборгованістю підприємства в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Гарантом сталого зростання та фінансової організації на підприємстві є налагоджена система розрахункових відносин між

підприємствами.

Система розрахунків відіграє надзвичайно важливу роль в забезпеченні правильного кругообігу коштів підприємств, своєчасного завершення виробничого циклу та дотримання фінансових принципів ведення бізнесу.

Частина дебіторської та кредиторської заборгованості в процесі фінансово-господарської діяльності підприємства неминуча і повинна знаходитися в допустимих межах, відповідно, не спричиняти виникнення фінансових ризиків, які в умовах поглиблення економічних криз може стати причиною банкрутства підприємства [1].

Оперативний і щоденний контроль кредиторської заборгованості є актуальним завданням будь-якого підприємства.

Основні питання, що задаються керівництвом підприємства: кому винне підприємство; скільки винне; чи є заборгованість простроченою; чи змінюється розмір заборгованості вчасно (зростає чи зменшується); чи не вплине розмір заборгованості на виконання договірних зобов'язань з критично важливих поставок і т. д.

Види зобов'язань, за якими виникає кредиторська заборгованість, представлені на рис. 1.

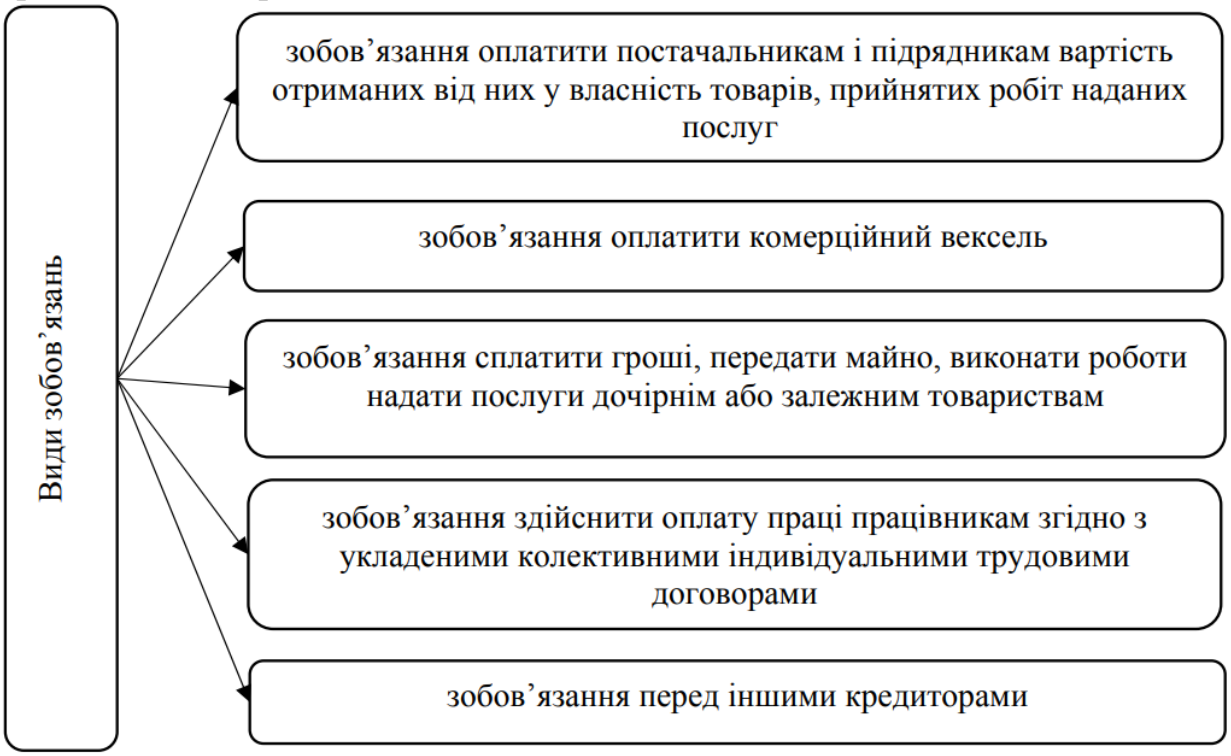

Рис. 1. **Зобов'язання, за якими виникає кредиторська заборгованість**
Джерело: [3]

Серед зазначених вище видів зобов'язань саме зобов'язання за розрахунками з постачальниками та підрядниками має найбільшу вагу у визначенні фінансового стану підприємства, оскільки ефективне управління та облік кредиторської заборгованості дозволить пришвидшити кругообіг оборотного капіталу.

Залучення позикових засобів останнім часом спрямоване не на розвиток

виробництва, а на зменшення власних зобов'язань перед іншими кредиторами. Існує думка, що підприємство, яке користується в процесі господарської діяльності лише власним капіталом, має максимальну стійкість.

Це означає, що достовірність даних щодо стану кредиторської заборгованості необхідна для забезпечення достовірності фінансової звітності в цілому [5].

Наявність, розміри і склад кредиторської заборгованості неоднозначно впливають на результати господарської діяльності підприємства, оскільки мають як свої позитивні, так і негативні риси (рис. 2).

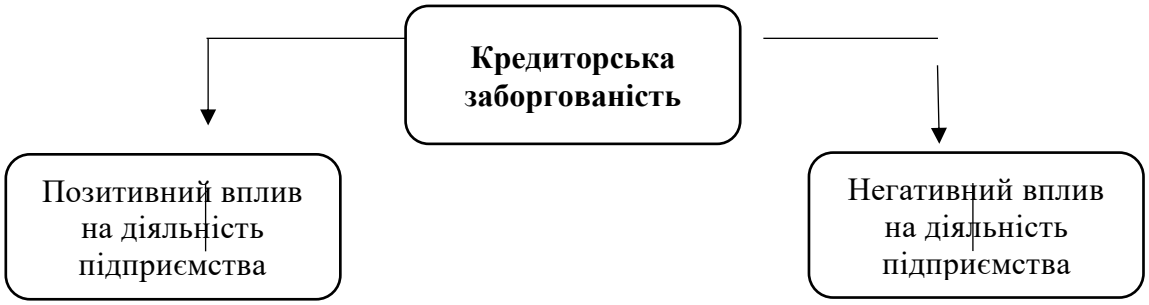

Рис. 2. Прояви фі[illegible]ніки ф[illegible]
[illegible]ті підп[illegible]

– додаткове фінансування оборотних коштів і нарощування економічного потенціалу;
– здобуття додаткового прибутку;
– зниження витрат на залучення капіталу;
– зниження ризику втрат від інфляції та ін.

– підвищення розміру зобов'язань;
– виникнення втрат від недоотримання знижок на продукцію, товари, послуги, що купуються;
– виникнення ризику втрати платоспро-можності і фінансової

[illegible]складан[illegible]і є
[illegible]позик[illegible]ож
[illegible]про термінів виникнення.

На думку Томчук О.Ф. найважливішим з погляду управління є розподіл заборгованості підприємства за термінами погашення. Поділ заборгованості на довготермінову та поточну необхідний для оцінювання ліквідності та платоспроможності підприємства.

Крім того, групують поточну заборгованість за термінами її виникнення, найчастіше виділяючи такі «вікові групи»: до 30 днів, від 31 до 90 днів, від 91 до 180 днів і більше півроку.

Таке групування необхідне як для фінансового планування, так і для контролю, зокрема для своєчасного виявлення простроченої, сумнівної та безнадійної заборгованості. [4]

В умовах воєнного стану, значно загострюється проблема неплатежів, тому управління кредиторською заборгованістю підприємства стає одним з найскладніших завдань бухгалтерського обліку. Суб'єкти господарювання насамперед розв'язують власні проблеми, а вже потім виконують фінансові зобов'язання перед кредиторами.

Можливість часткового ухилення від розрахунків за борговими зобов'язаннями дають прогалини законодавчої бази.

З метою забезпечення реалізації ефективного управління кредиторською заборгованістю, необхідно враховувати низку зовнішніх та внутрішніх чинників, що зумовлюють її виникнення та впливають на управління нею в цілому.

Виокремлення напрямів та заходів, з урахуванням особливостей та масштабів діяльності, дозволятиме точково вирішувати ті чи інші проблеми.

Однак, для досягнення максимально ефективного результату щодо мінімізації кредиторської заборгованості, рекомендується розгляд та здійснення заходів, ґрунтуючись на комплексному підході. [2]

Однією із проблем в бухгалтерському обліку може бути відсутність аналітичного обліку щодо структури кредиторської заборгованості та термінів її погашення.

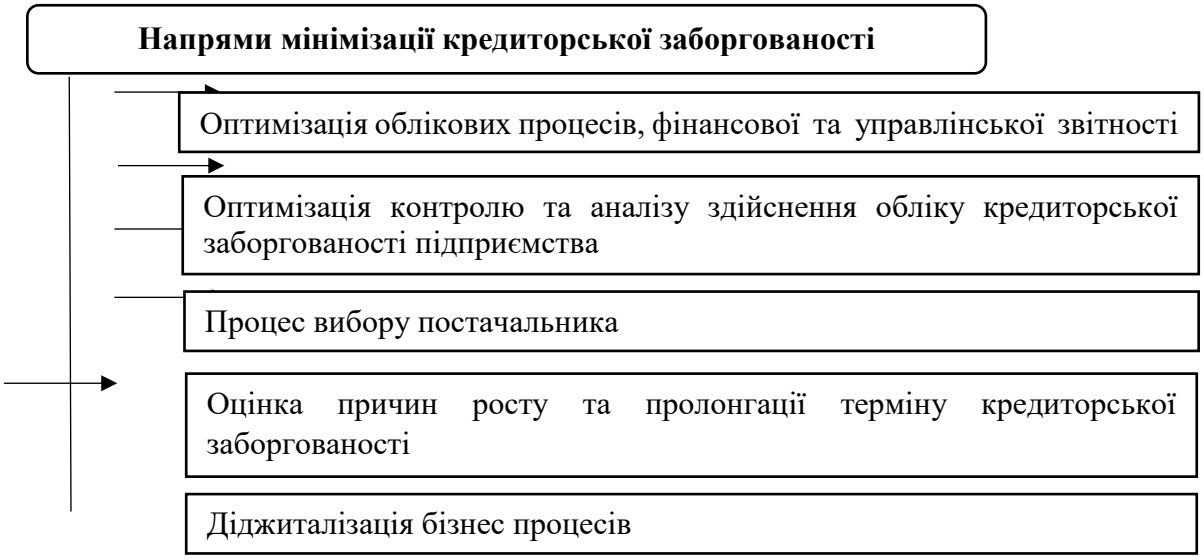

Рис. 3. **Напрями мінімізації кредиторської заборгованості**
Джерело: складено авторами

Хоча саме наявність своєчасної інформації, яка подана у структурованому вигляді, є першим етапом для налагодження фінансово-розрахункової дисципліни підприємства.

Для ефективного управління кредиторською заборгованістю та контролю своєчасності погашення зобов'язань варто на постійній основі, своєчасно та в повному обсязі заповнювати аналітику господарських операцій в розрізі контрагентів, термінів погашення та прострочення, причин виникнення тощо. [2]

Важливою складовою оптимізації процесів погашення кредиторської заборгованості є її аналіз. В процесі аналізу кредиторської заборгованості необхідно дати оцінку умов заборгованості, строкам заборгованості, обмеженню використання ресурсів, можливості залучення додаткових джерел фінансування.

Для швидкого врегулювання питань щодо заборгованості перед постачальником можна застосовувати такі методи, як: дисконтування заборгованості, її реструктуризація, взаємозалік чи бартер або ж збільшення суми боргу за відстрочку. Обов'язковою умовою досягнення контрольованості процесу розрахунків з постачальниками і підрядниками є автоматизація їх обліку, яка сприяє підвищенню його аналітичності та оперативності через вдосконалення інформаційного обміну й посилення вірогідності інформації. [3]

Забезпечуючи електронний зв’язок з постачальниками, підприємство може отримати наступні переваги:

– комунікація з кредиторами за допомогою сучасних засобів зв’язку;

– узгодження, підтвердження замовлень та відстеження їх доставки в режимі онлайн;

– електронне отримання рахунків-фактур (інвойсів) та відповідне підтвердження їх оплати.

Сучасні інформаційні технології значно пришвидшують процеси електронної обробки документів, наприклад, сканування документального забезпечення підтвердження факту здійснення господарських операцій сприятиме мінімізації ризиків та уникненню конфліктів у відносинах з контрагентом.

Висновки. Кредиторська заборгованість тісно пов’язана з платоспроможністю підприємства та виступає для нього як позитивним, так і негативним фактором, адже якщо діяльність підприємства значною мірою ускладнюється тривалою кризою не платежів, то неодмінно відбувається зростання дебіторської та кредиторської заборгованості, а слід за ними спостерігається скорочення виробництва та гострий дефіцит фінансових ресурсів.

В сучасних умовах невизначеності та ризику, раціональне управління та контроль кредиторської заборгованості є дієвим інструментом для збереження ефективної роботи підприємства.

Основним завданням керівництва є дотримання комплексного підходу в управлінні та оптимізації кредиторської заборгованості, що сприятиме зміцненню фінансово-розрахункової дисципліни, підвищенню відповідальності підприємств за своєчасне здійснення платежів за всіма зобов’язаннями, уникнення суперечливих ситуацій з кредиторами, прискоренню обороту коштів та укріпленню позицій на ринку навіть в умовах нестабільності.

Список використаних джерел:

1. Бурлан С. А., Валентова Ю. В. Облікові аспекти управління кредиторською заборгованістю підприємства. *Ефективна економіка.* 2021. №1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/78.pdf

2. Склярук І. П. Гузей Н. С. Удосконалення обліку та управління кредиторською заборгованістю підприємства в умовах нестабільності. *Підприємництво і торгівля.* 2022. № 33. С. 71-79.

3. Ступницька Т.М. Маркова Т.Д. Кредиторська заборгованість підприємства: оцінка та механізми управління. *Економіка харчової промисловості.* 2018. Том 10, Випуск 4. С. 66-76.

4. Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства. *Науковий вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Ґжицького.* 2016. Т. 18, вип. 2. С. 160-164.

5. Шарапа Ольга. Особливості економічного аналізу кредиторської заборгованості підприємства. *Міжнародний науковий журнал.* 2016. Випуск 4. С. 91-101.

6. Шачаніна Ю. К., Гільорме Т. В. Удосконалення організації обліку кредиторської заборгованості підприємств в умовах невизначеності. *Економіка і фінанси.* 2018. №1. С. 18–24. URL: https://cutt.ly/TL2DKcn

Юлія ГОНЦА [*]
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПОДАТОК НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В ЧАСТИНІ ОПОДАТКУВАННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ: ОБЛІКОВИЙ ТА ПОДАТКОВИЙ АСПЕКТИ

Анотація. *У статті охарактеризовано нормативне визначення податку з доходів фізичних осіб (ПДФО). Розкрито притаманні податку характеристики (економічна, фінансова, політична, соціальна). Відзначено, що об'єкт оподаткування ПДФО визначається залежно від статусу платника податку. Розкрито порядок оподаткування заробітної плати та представлено методику обліку розрахунків за ПДФО. Відзначено напрями оптимізації реформування чинної моделі стягнення ПДФО.*

Abstract. *In the article normative determination of tax is described from the profits of physical persons (PDFO). Inherent a tax descriptions are exposed (economic, financial, political, social). It is marked that the object of taxation of PDFO is determined depending on status of payer of tax. The order of taxation of ettlings is exposed and the method of account of calculations is presented after PDFO. Directions of optimization of reformation of operating model of penalty of PDFO are marked.*

Вступ. Збалансованість податкової системи держави – один із визначальних чинників її економічного зростання та розвитку бізнесу. Сьогодні система податків не справляється із виконанням своїх функцій щодо проведення загального оподаткування, фіскальної достатності, рівності платників.

Податкові розрахунки є основним формуючим елементом економічного потенціалу підприємства на основі системи державного регулювання. Податок з доходів фізичних осіб (ПДФО) є одним із вагомих джерел надходження до бюджету країни. Тому особливу увагу необхідно приділити елементам ПДФО та механізму його розрахунку.

Дослідженню проблем системи оподаткування, обліку розрахунків та підвищенню фіскальної ефективності ПДФО присвячено праці багатьох науковців, зокрема: Дутова Н.В., Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І.,

[*] Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ, Олена ПОДОЛЯНЧУК

Масленніков Є.І., Юрчишена Л.В. та інші. Незважаючи на значні доробки науковців у сфері податкових розрахунків за ПДФО, питання формування ефективної соціально справедливої системи оподаткування доходів фізичних осіб залишається актуальним.

Виклад основного матеріалу. У кожній країні світу громадяни зобов'язані сплачувати відсоток від своїх доходів до державного бюджету. Кожна країна вдосконалює методи і форми, за якими відбувається процес отримання і перерахування цих коштів до державного бюджету. Це свідчить про те, на якому рівні знаходиться розвиток держави та її економічні і правові інституції.

На думку дослідників, податок з доходів фізичних осіб є одним із найважливіших правових і фіскальних інструментів, за допомогою яких держава забезпечує себе необхідними ресурсами для фінансування різних видів суспільної діяльності. Наявні на сьогодні проблеми у системі територіальних фінансів, особливо недостатність фінансових ресурсів у місцевих бюджетах, зумовлюють перспективи подальших досліджень щодо вдосконалення механізму оподаткування доходів фізичних осіб як важливого джерела надходжень [2].

Нормативно-правове регулювання нарахування й сплати податку на доходи фізичних осіб в Україні здійснюється IV Розділом Податкового кодексу України (ПКУ). Відповідно, ПДФО – це загальнодержавний прямий податок, що стягується з доходів фізичних осіб (як з резидентів, так і з нерезидентів) [6].

За дослідженнями науковців, податок з доходів фізичних осіб є не тільки вагомим джерелом формування бюджетних ресурсів держави, але і важливим фінансовим, соціально-економічних процесів регіонів, адже значна його частина формує місцеві бюджети.

Також ПДФО впливає на обсяг і структуру доходів платників, рівень їх заощаджень, активність інвестиційної діяльності, процеси нагромадження капіталу, визначаючи обсяги сукупного споживання та інші чинники стабільності та розвитку суспільства.

Економічна	Відчуження частини власності платника на користь держави
Фінансова	Відчуження частини властивості платника на користь держави
Політична	Узгодженість інтересів різних верств суспільства
Соціальна	- зачіпає інтереси економічно активного населення країни; - згладжує ступінь нерівності в доходах; - впливає на рівень заощаджень населення, обсяг, динаміку структуру внутрішнього попиту, якість життя, демографічні та інші показники соціальної сфери

Рис. 1. **Характеристики податку на доходи фізичних осіб**

Джерело: [7, с. 217]

Податку на доходи фізичних осіб, як економічній категорії властиві наступні характеристики, зображені на рис. 1.

Таким чином, об'єкт оподаткування ПДФО визначається залежно від статусу платника податку.

Ввраховуючи норми ПКУ, базою оподаткування є загальний оподатковуваний дохід, з урахуванням особливостей, визначених розділом IV ПКУ.

Отже, економічна сутність ПДФО полягає у перерахуванні до державного бюджету частини доходів громадян (фізичних осіб) задля забезпечення державних видатків на підтримання соціально-економічної стабільності на макроекономічному рівні [5, с. 48].

Виходячи з вищеокресленого можна стверджувати, що ПДФО виконує фіскальну та регулюючу функції.

Відповідно до ст. 163 ПКУ, об'єктами оподаткування ПДФО в Україні є:

1) загальний місячний або річний оподатковуваний дохід (для резидентів та нерезидентів);

2) доходи з джерела їх походження в Україні, що остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати чи надання) (для резидентів та нерезидентів);

3) іноземні доходи, що отримані з джерел за межами України (тільки для резидентів) [6].

Під час нарахування доходів у формі заробітної плати база оподаткування визначається як нарахована заробітна плата, зменшена на суму страхових внесків до накопичувального фонду, а у випадках, передбачених законом, – обов'язкових страхових внесків до недержавного пенсійного фонду, які відповідно до закону сплачуються за рахунок заробітної плати працівника, а також на суму податкової соціальної пільги за її наявності (рис. 2).

Податкова соціальна пільга – це сума, на яку платник податку на доходи фізичних осіб, має право зменшити свій загальний місячний оподатковуваний дохід у вигляді заробітної плати від одного роботодавця [6].

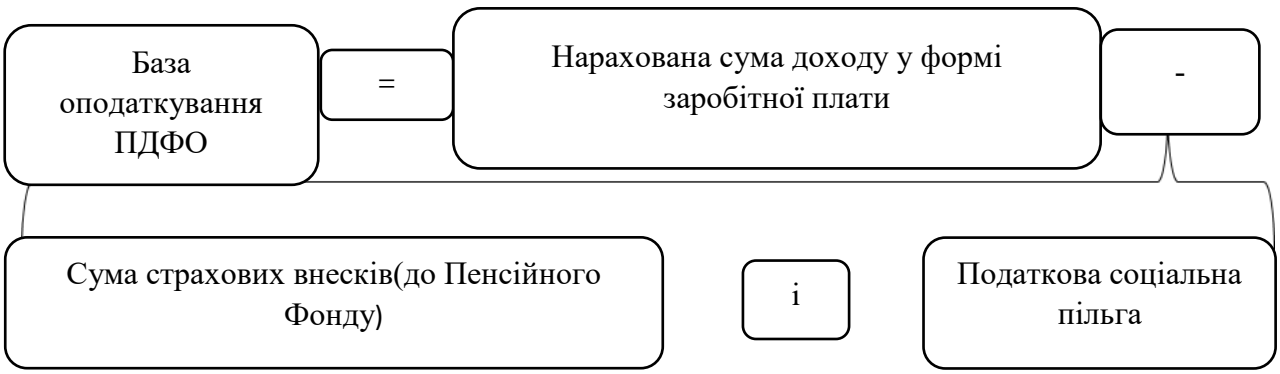

Рис. 2. **База оподаткування ПДФО у формі заробітної плати**

Джерело: сформовано автором за [6]

Податкова соціальна пільга застосовується до доходу, нарахованого на користь платника податку протягом звітного податкового місяця як заробітна

плата (інші прирівняні до неї відповідно до законодавства виплати, компенсації та винагороди), якщо його розмір не перевищує суми, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого дляпрацездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень [6].

Платник ПДФО має право на зменшення суми загального місячного оподатковуваного доходу, отримуваного від одного роботодавця у вигляді заробітної плати, на суму податкової соціальної пільги:

І. ЗВИЧАЙНОЇ - у розмірі, що дорівнює 50% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, - для будь-якого платника податку;

ІІ. ПІДВИЩЕНОЇ:

1 - у розмірі, що дорівнює 100% суми звичайної пільги, для платника податку, який утримує двох чи більше дітей віком до 18 років, – у розрахунку на кожну таку дитину;

2 - у розмірі, що дорівнює 150% суми пільги, – для платника податку, який:

а) є одинокою матір'ю (батьком), вдовою (вдівцем) або опікуном, піклувальником - у розрахунку на кожну дитину віком до 18 років;

б) утримує дитину-інваліда - у розрахунку на кожну таку дитину віком до 18 років;

в) є особою, віднесеною законом до першої або другої категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, включаючи осіб, нагороджених грамотами Президії Верховної Ради УРСР у зв'язку з їх участю в ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи;

г) є учнем, студентом, аспірантом, ординатором, ад'юнктом;

ґ) є інвалідом І або ІІ групи, у тому числі з дитинства;

д) є особою, якій присуджено довічну стипендію як громадянину, що зазнав переслідувань за правозахисну діяльність, включаючи журналістів;

е) є учасником бойових дій на території інших країн у період після Другої світової війни, на якого поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;

3 - у розмірі, що дорівнює 200% суми пільги, – для платника податку, який є:

а) Героєм України, Героєм Радянського Союзу, Героєм Соціалістичної Праці або повним кавалером ордена Слави чи ордена Трудової Слави, особою, нагородженою чотирма і більше медалями «За відвагу»;

б) учасником бойових дій під час Другої світової війни або особою, яка у той час працювала в тилу, та інвалідом І і ІІ групи, з числа учасників бойових дій на території інших країн у період після Другої світової війни, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;

в) колишнім в’язнем концтаборів, гетто та інших місць примусового утримання під час Другої світової війни або особою, визнаною репресованою чи реабілітованою;

г) особою, яка була насильно вивезена з території колишнього СРСР під

час Другої світової війни на територію держав, що перебували у стані війни з колишнім СРСР або були окуповані фашистською Німеччиною та її союзниками;

ґ) особою, яка перебувала на блокадній території колишнього Ленінграда (Санкт-Петербург, Російська Федерація) у період з 8 вересня 1941 року по 27 січня 1944 року.

З вище зазначеного, можна визначити, що розмір податкової соціальної пільги не змінюється протягом податкового року і залежить від розміру мінімальної заробітної плати встановленої на 1 січня, проте недоліком є те, що гранична сума доходу до якої можна застосувати податкову соціальну пільгу також не змінюється, але номінальний рівень доходів громадян може зростати, що зумовлено плановими підвищеннями рівня мінімальної заробітної плати в країні та знеціненням грошей [7, с. 220].

Базовою ставкою ПДФО, що регламентується ст.167 ПКУ, є ставка у розмірі 18%, яка застосовується майже для всіх видів доходів громадян: зарплати, заохочувальні та компенсаційні виплати, виплати за договорами цивільно-правового характеру тощо [1, с. 47].

Основні облікові аспекти ПДФО представимо в таблиці 1.

Таблиця 1

Облік розрахунків за ПДФО

Зміст операцій	Кореспонденція		Сума, грн..
	Дебет	Кредит	
Нарахована заробітна плата працівнику галузі рослинництва, який має двох неповнолітніх дітей	231	66	6000
Відображена сума ПДФО (6000-1135х2)	66	641/ПДФО	671,40
Утримано військовий збір (ВЗ)	66	642/ВЗ	90
Виплачено працівнику зарплату	66	301	5238,60
Нараховано єдиний соціальний внесок (ЄСВ)	232	651/ЄСВ	1320
Нарахована винагорода за цивільно-правовим договором	231	685	45000
Відображена сума ПДФО	685	641/ПДФО	8100

Продовження таблиці 1

Утримано військовий збір	685	642/ВЗ	675
Виплачено працівнику винагороду за виконану роботу	685	301	36225
Нараховано ЄСВ	231	651/ЄСВ	8800

Джерело: [4, с. 104]

Справедливо відзначено в наукових дослідженнях, що підвищення залежності загального рівня надходжень державного бюджету України від ПДФО потребує оптимізації системи стягнення цього податку [5, с. 48].

На твердження науковців і дослідників, концепція реформування чинної моделі стягнення ПДФО складається з таких заходів.

1) Скасування військового збору – платежу, що за своїм характером є 1,5% надбавкою до ПДФО та не має самостійного значення в умовах проведення чинної податково-бюджетної політики держави. Такий захід дасть змогу знизити податковий тягар для фізичних осіб на 1,5% та не призведе до суттєвих втрат

бюджетних надходжень.

2) Заміна ПДФО єдиним збором з фізичних осіб. Такий захід спрямований на використання платежів з фізичних осіб за цільовим призначенням (стягнення єдиного збору з фізичних осіб, на відміну від ПДФО, передбачатиме внесок з умовою отримання платниками спеціальної вигоди замість справлення безумовного платежу).

Сутність цього нововведення полягає у впровадженні низки зборів, об'єднаних в один платіж (за принципом єдиного соціального внеску, який складається з 4 платежів) за ставкою 18%. Так, єдиний збір з фізичних осіб має перераховуватися до спеціального фонду державного бюджету та складатися з платежів зі спрямуванням на найбільш соціально значущі бюджетні видатки, таких як:

– соціальний збір (5%) – розподіл на видатки соціальної сфери, зокрема на дотації пенсійного фонду, субсидії та інші трансфертні виплати соціально незахищеним верствам населення;

– медичний збір (5%) – розподіл видатків на потреби системи охорони здоров'я України;

– освітній збір (4%) – розподіл видатків на розвиток освіти та науки в Україні;

– збір на національну безпеку та оборону (2%) – розподіл видатків на потреби національної безпеки країни;

– збір на цифрову трансформацію (2%) – розподіл видатків на діджиталізацію країни.

Слід зазначити, що об'єднання цих платежів у єдиний збір з фізичних осіб дасть змогу знизити витрати на їх адміністрування. При цьому передбачається, що ці сфери додатково фінансуватимуться за рахунок загального фонду державного бюджету, який має наповнюватись за рахунок непрямих податків, неподаткових надходжень та інших джерел.

3) Застосування ПСП на єдиний збір з фізичних осіб з огляду на мінімальну заробітну плату (замість прожиткового мінімуму для працездатних осіб), помножену на коефіцієнт 1,4, з округленням о найбільших 10 грн. За такою методикою право на 50% ПСП нині отримуватимуть усі фізичні особи, доходи яких за звітний податковий період становлять до 7 тис. грн., що дасть змогу суттєво знизити податкове навантаження на громадян з низьким рівнем доходів та сприятиме зниженню соціальноекономічного розшарування населення в Україні [5, с. 48].

Висновки. Погоджуємося з думкою, що в умовах нестабільної економічної ситуації в країні, високого рівня тінізації, ухилення від сплати податків, значного розшарування доходів населення назріла нагальна потреба модернізації фінансової та податкової політики держави.

У зв'язку з обраним курсом України щодо інтеграції до Європейського союзу та створення соціально орієнтованої ринкової економіки гостро постає питання пошуку шляхів удосконалення власної системи оподаткування доходів фізичних осіб із урахуванням світових здобутків у цій сфері.

Зміни податкової системи країни в частині оподаткування доходів

фізичних осіб мають одночасно враховувати економічні інтереси держави і платників податків, а також усувати зацікавленість платників в податкових незаконних ухиляннях [1, с. 44]. Саме облік, як основне джерело інформації, забезпечить об'єктивність інформаційних даних для удосконалення системи оподаткування ПДФО.

Список використаних джерел:

1. Дутова Н.В., Лесік Є.С. Оподаткування доходів фізичних осіб в Україні: проблеми та вдосконалення на базі досвіду зарубіжних країн. *Економіка і організація управління*. 2019. №1 (33). С. 43-52.
2. Желевська О.Ю. Проблеми оподаткування доходів фізичних осіб. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/32610594.pdf (дата звернення: 21.09.2022).
3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства Фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text (дата звернення: 21.09.2022).
4. Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І. Фінансовий облік II: підручник. Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю. В. 2021. 396 с.
5. Масленніков Є.І., Гусєв А.О. Податок на доходи фізичних осіб в Україні: поточний стан та шляхи реформування. *Причорноморські економічні студії.* 2020. Вип. 57. С. 47-50.
6. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення: 21.09.2022).
7. Юрчишена Л.В. Податок на доходи фізичних осіб: механізм стягнення та джерело доходу бюджету України. *Финансы, учет, банки*. 2016. №1 (21). С. 215-224.

Ірина ГУМЕНЧУК*
магістр 2-го року навчання,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. *В умовах воєнного стану, авіаційних бомбардувань та активних бойових дій у деяких регіонах України багато підприємств опинились у досить скрутному становищі. У кожного свої обставини, але усіх об'єднують*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку ВНАУ, Олена КОВАЛЬ

спільні риси: зупинилась робота компанії або працівники не мають змоги вийти на роботу, працівники вимушено залишили місце свого постійного проживання та населений пункт, де розташоване підприємство, працівники мобілізовані до ЗСУ чи вступили до лав територіальної оборони. З урахуванням цього, перед бізнесом постають питання, як правильно документувати свої відносини із працівниками та яким чином здійснювати виплату заробітної плати та чи виплачувати її взагалі, якщо робота не виконується. В статті розглянуто особливості функціонування підприємств в умовах воєнного стану, проаналізовано нормативно -правовий аспект щодо роботи підприємств в умовах війни та виплати заробітної плати працівникам.

Abstract. *In the conditions of martial law, aerial bombardment and active hostilities in some regions of Ukraine, many enterprises found themselves in a rather difficult situation. Everyone has their own circumstances, but they all have common features: the company's work has stopped or employees are unable to go to work, employees have been forced to leave their place of permanent residence and the settlement where the company is located, employees have been mobilized to the Armed Forces or joined the ranks of the territorial defense . With this in mind, businesses face questions about how to properly document their relationship with employees and how to pay wages and whether to pay them at all if work is not performed. The article examines the peculiarities of the operation of enterprises in the conditions of martial law, analyzes the regulatory and legal aspects of the operation of enterprises in conditions of war and the payment of wages to employees.*

Вступ. Витрати на персонал відіграють важливу роль у структурі витрат сучасних підприємств. Визначення, оцінка та їх аналіз є однією з головних задач сфери управління персоналом. Витрати на пошук потенційних працівників, винагороду їх праці, стимулювання, звільнення - є найважливішими компонентами витрат на персонал [3].

Введення воєнного стану значною мірою вплинуло на функціонування бізнесу в Україні. Роботодавці зіштовхнулись з необхідністю перенесення як робочих процесів так і працівників у відносно безпечні регіони країни, а також були вимушені шукати способи мінімізації витрат, зокрема на оплату праці.

Виклад основного матеріалу. Воєнні дії на території України є руйнівним чинником для економіки й ринку праці. Реальні збитки, на сьогодні, важко оцінити. Розрахунки економічних збитків війни у межах проєкту «Росія заплатить» станом на 24 березня показували загальні втрати економіки України внаслідок війни від 543 млрд дол. США до 600 млрд дол. США, це з урахуванням як прямих втрат, що розраховуються в цьому проєкті, так і непрямих втрат (падіння ВВП, припинення інвестицій, відплив робочої сили, додаткові витрати на оборону та соціальну підтримку тощо). З початку воєнної агресії Росії 24 лютого в Україні пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 4431 житлових будинків (приблизна оцінка втрат – 13453 млн дол. США), 92 заводів/підприємств (приблизна оцінка втрат – 2921 млн дол. США), 378 закладів освіти (приблизна оцінка втрат – 601 млн дол. США), 138 закладів охорони

здоров'я (приблизна оцінка втрат – 6816 млн дол. США), 8 цивільних аеропортів (приблизна оцінка втрат – 2921 млн дол. США) та 10 військових аеродромів, 7 ТЕС/ГЕС тощо [8].

За результатами дослідження групи Gradus Research, від початку воєнної агресії до 22 березня 2022 року в країні зупинили, уповільнили чи звузили свою діяльність 86% компаній, з яких: 48% працює частково чи майже не працює; працює, як і раніше, лише 13%. Тільки у незначної частки вітчизняного бізнесу (6%) обсяг збільшився, порівняно з довоєнним часом.

У період війни в Україні відбулася галузева трансформація – як один зі способів забезпечення стійкості функціонування економіки: 16% досліджених підприємств трансформувалися повністю або частково; 21% перебувають у процесі галузевої трансформації; 16% долучилися до процесу трансформації. Звичайно, найпопулярнішими сферами діяльності бізнесу під час війни стали роздрібна торгівля харчовими й нехарчовими продуктами (24% підприємств, що взяли участь у дослідженні).

Розгортання воєнних дій змусили значну частину населення покинути своє постійне місце проживання: 22% змінили місце проживання в межах України, зокрема, серед населення віком 18–24 та 25–34 роки – відповідно 36% та 34%, за кордон змушені були виїхати 6% населення України. За оцінками агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН), уже п'ять мільйонів українців перетнули міжнародні кордони з України. Станом на середину березня біженцями в Україні щоденно ставали 70 тисяч дітей. За даними Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), це означає, що щохвилини з країни тікали 55 дітей, тобто майже одна дитина щосекунди [5].

Достеменна оцінка міжкраїнного розподілу вимушених мігрантів з України наразі неможлива, оскільки мігранти змінюють свої плани та країну призначення, іноді навіть не реєструючись для тимчасового захисту, а використовують право перебування в країнах ЄС протягом 90 днів без реєстрації.

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (Закон), який набув чинності 24 березня, нагадав про обмеження конституційного права на працю на період воєнного стану. Це право передбачає, серед іншого, право на заробітну плату не нижче за встановлений мінімум і на своєчасне отримання винагороди. І все ж, обмеження далеко не абсолютні, і оптимальний для роботодавців план дій залежатиме від багатьох факторів, від місця ведення діяльності до фактичного становища бізнесу.

Заробітна плата є надважливим елементом трудових відносин між працівником та роботодавцем, тож будь-які її зміни потребують особливої уваги. Законодавчо оплата праці регулюється Кодексом законів про працю України, Законом України «Про оплату праці», а тепер і новим Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який має тимчасову дію та втратить чинність після припинення або скасування воєнного стану.

Умовно можна виділити дві категорії причин, які вимагають змін порядку оплати праці:

- відсутність працівника на робочому місці (служба в Збройних силах України, територіальній обороні або відсутність на роботі з інших причин);

- економічно-господарські (відсутність роботи або коштів на оплату праці) [4].

На сьогодні певна кількість працівників була вимушена залишити свої робочі місця з метою забезпечення власної безпеки та безпеки своїх близьких, для виконання своїх конституційних обов'язків або взагалі зникла. Залежно від причини відсутності на робочому місці, змінюються й особливості нарахування й виплати заробітної плати.

Так, якщо працівника було мобілізовано, або якщо він став добровольцем територіальної оборони, окрім посади та робочого місця за таким працівником зберігається середня заробітна плата. Процедура нарахування заробітної плати для таких категорій працівників залишається незмінною - не рідше двох разів на місяць.

Працівники, які залишили територію бойових дій, але мають можливість виконувати свої трудові обов'язки віддалено, можуть продовжувати працювати за попередніми умовами оплати праці. В такому разі роботодавцю буде достатньо видати наказ про переведення працівника на дистанційну (надомну) форму роботи. З метою контролю у такому наказі також доречно одразу врегулювати всі умови віддаленої роботи.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про оборону України» особливий період настав із введенням воєнного стану в Україні і частково охоплюватиме відбудовний період після закінчення воєнних дій. Загалом, наймані працівники в особливий період умовно можуть бути віднесені до таких категорій:

- мобілізовані;
- добровольці територіальної оборони;
- евакуйовані та/або залучені дистанційно;
- залучені до суспільно корисних робіт;
- ті, хто продовжують виконувати трудові обов’язки у штатному режимі;
- тимчасово позбавлені можливості працювати без альтернативної зайнятості.

До працівників, трудові завдання яких не можуть бути виконані дистанційно, рекомендується застосовувати нововведення трудового законодавства, зокрема, призупинити дію трудових договорів.

Звичайно, існують складні ситуації, коли неможливо відновити зв'язок з працівниками протягом тривалого часу. В такому разі у роботодавця є наступні варіанти дій: продовжити виплату заробітної плати у звичайному режимі і табелювати робочий час як відсутність з нез'ясованих причин; звільнити працівника за прогул, скоротивши в такий спосіб витрати на заробітну плату; призупинити дію трудового договору разом з оплатою праці; звернутися до суду із заявою про визнання працівника безвісно відсутнім [2].

Таким чином, роботодавцю слід попередньо та правильно визначити причину відсутності працівника на робочому місці, запитати надання документів, що підтверджують такі причини, зібрати інформацію про можливе місце перебування працівника з метою вибору правильного варіанту дій. В будь-

якому разі кожен випадок слід уважно вивчати та приймати індивідуальні рішення.

24 березня 2022 року набрав чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [6], який значно спростив більшість процедур пов'язаних з виплатою заробітної плати.

Щодо спрощення процедури зміни умов праці, то у зв'язку з тимчасовим скасуванням строків попередження про зміну істотних умов праці, роботодавці можуть у значно коротші терміни оновлювати систему та умови оплати роботи працівників.

Зокрема, на період дії воєнного стану скасовується положення про попередження працівників щодо змін за два місяці. Це дозволяє роботодавцеві швидко реагувати на зміни в бізнес-процесах та адаптувати порядок розрахунку заробітної плати до них. Однак, інші вимоги до такого повідомлення про зміни системи або умов оплати праці мають бути дотримані, зокрема щодо письмового повідомлення під підпис та надання пропозицій щодо інших вакантних посад, у разі відмови від продовження роботи на нових умовах.

Так, роботодавець може запровадити погодинну або відрядну системи оплати праці [1]. Погодинна система передбачає оплату праці відповідно до відпрацьованого часу. У наказі роботодавець може встановити необхідну тривалість робочого часу, наприклад, десять або двадцять годин на місяць з пропорційним розміром заробітної плати. Відповідно до відрядної системи, оплата праці здійснюється залежно від виконаної роботи за встановлений проміжок часу. Впровадження даної системи має багато тонкощів та проблемних моментів, зокрема в частині встановлення для працівників нормованих завдань та часу на їх виконання.

Враховуючи це, за наявності роботи, роботодавцю варто розглянути можливість зменшення кількості робочого часу та зміни системи оплати праці.

Відтермінування виплати заробітної плати. Окремо Законом було розширено можливості продовження строків виплати заробітної плати. Так, роботодавці звільняються від відповідальності за порушення строків оплати праці у разі відтермінування її виплати. Впровадження цієї опції можливо виключно за наступних умов:

- наявності зв'язку між невиплатою заробітної плати та бойовими діями на відповідній території;
- подальшої компенсації невиплачених сум заробітної плати після відновлення роботи підприємства.

В разі виникнення спору щодо затримки в оплаті праці, у роботодавця виникає обов'язок довести неспроможність її вчасної виплати через ведення бойових дій. Зі свого боку ми оцінюємо таке формулювання як потенційний ризик для роботодавця, оскільки підтвердження наявності причинно-наслідкового зв'язку між бойовими діями на певній території та відсутністю у роботодавця фінансових ресурсів може бути проблемним. Цей механізм передбачає обов'язкову виплату заробітної плати роботодавцем в наступних періодах. Існує певна кількість роз'яснень, що були складені на основі первинної редакції законопроекту, який надалі зазнав значних змін в цій частині.

Надання відпустки за власним бажанням без збереження заробітної плати. Новим Законом було надано можливість роботодавцям направляти працівників у відпустку без збереження заробітної плати на будь-який строк (по аналогії з відпусткою на період карантину) [5].

Проте слід врахувати, що умовою надання такої відпустки є добровільна заява працівника, а не самостійне рішення роботодавця. За відсутності відповідного звернення про надання відпустки дії роботодавця можуть бути кваліфіковані як порушення законодавства.

Неможливо залишити без уваги й новий механізм призупинення дії трудового договору. Одразу зазначимо, що на нашу думку, він є одним із самих дієвих серед інших нововведень. Таке призупинення передбачає, що роботодавець звільняється від обов'язку надавати працівнику роботу, а працівник - її виконувати.

Іншими словами: відсутність робочих завдань дозволяє призупинити виплату заробітної плати роботодавцем не певний строк.

Під час призупинення дії трудового договору забороняється надавати роботу працівнику. Підставою для призупинення трудового договору буде сам факт військової агресії проти України, що виключає можливість надання та виконання роботи. Законом не обмежується склад працівників, з якими трудовий договір може бути призупинено. Відповідно, реалізація цього механізму можлива як щодо всього штату підприємства, так і стосовно окремих позицій або підрозділів.

З іншого боку, відсутність можливості надавати та виконувати роботу не повинна мати «штучного» характеру. Роботодавець має бути готовий до того, що він буде вимушений підтверджувати зменшення або скорочення обсягів своєї діяльності. Ми рекомендуємо підходити до цього питання в індивідуальному порядку в кожному окремому випадку та попередньо перевіряти стан роботи підприємства [4]. Однак, на відміну від відтермінування виплати заробітної плати, цей механізм передбачає компенсацію заробітної плати за рахунок держави-агресора. Призупинення дії трудового договору не передбачає будь-яких виплат з боку роботодавця. Очікується поява спеціального нормативного акту, що буде регулювати порядок заявлення компенсацій до держави-агресора.

Попри відсутність фактичної виплати заробітної плати, за роботодавцем зберігається обов'язок ведення обліку заробітної плати та ЄСВ, які б мали бути нараховані працівнику на період призупинення дії трудового договору. При цьому податки та ЄСВ не сплачуються [2].

Відновлення дії трудового договору відбувається одночасно з припиненням чи скасуванням воєнного стану. Роботодавець, який призупинив дії трудових договорів, не обмежений у праві прийняття рішення про поновлення їх дії з усіма або окремою частиною працівників в будь-який час дії воєнного стану.

Таким чином, даний механізм дозволяє роботодавцю самостійно прийняти рішення про призупинення дії трудових договорів з наступним припиненням виплати заробітної плати без застосування будь-яких санкцій до нього. Реалізація цього механізму передбачає здійснення попереднього аналізу

діяльності підприємства в умовах воєнного стану [1].

Закон передбачив можливість збільшення максимальної тривалості робочого часу до 60 годин на тиждень. За умови такого збільшення, роботодавцю необхідно пам'ятати, що заробітна плата повинна розраховуватись з урахуванням додаткових робочих годин.

Також, до завершення дії воєнного стану роботодавці зобов'язані поновити на посаді та продовжити виплату заробітної плати працівникам, які були відсторонені через відсутність обов'язкового профілактичного щеплення від хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

Передбачено, що на період дії воєнного стану роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (за виключенням переведення на роботу в іншу місцевість, де тривають активні бойові дії), якщо вона не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, які ставлять або можуть поставити під загрозу життя чи нормальні життєві умови людей, з оплатою праці за виконану роботу, але не нижчою, ніж середній заробіток за попередньою роботою [5].

На період дії воєнного стану норми статті 32 КЗпП України про двомісячний строк попередження працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються. На період дії воєнного стану не застосовуються норми статті 53 (тривалість роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів) Кодексу законів про працю України.

Заробітна плата виплачується на умовах визначених трудовим договором. У разі неможливості виплати заробітної плати через воєнні дії виплата заробітної плати може бути призупинена, до моменту відновлення можливості підприємства здійснювати основну діяльність.

Зазначений закон діє протягом воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та втрачає чинність з моменту припинення та скасування воєнного стану.

Висновки. Отже, наразі значна кількість раніше проблемних питань щодо оплати праці може бути врегульована роботодавцями на підставі діючого законодавства. Чітко простежується, що основним напрямком тимчасових норм трудового права є забезпечення належного функціонування бізнес-процесів у таких непростих умовах.

Саме спрощення існуючих та введення нових механізмів сприяло тому, що тепер роботодавці мають ефективні способи прийняти рішення, які дозволять в короткі строки оптимізували управління витратами в частині оплати праці.

Слід також пам'ятати, що кожен випадок є індивідуальним та вимагає попереднього вивчення складу штату працівників та особливостей діяльності підприємства у воєнний період.

Список використаних джерел:

1. Війна змінила поведінку роботодавців і здобувачів, на ринку праці України - нові тенденції. 2022. URL: https://interfax.com.ua/news/economic-/828490.html.

2. Все про оплату праці під час війни: рекомендації роботодавцям. LIFE SCIENCES LAWYERS. 2022. URL:https://www.legalalliance.com.ua/ publikacii/vse-pro-oplatu-praci-pidcasvijni -rekomendacii-robotodavcam.

3. Гавкалова Н.Л. Криворучко Н.Л. Витрати на персонал: сутність та класифікація. *Економіка розвитку*. 2010. № 4 (56). С.79-82.

4. Гуляєв О. О. Робота під час війни: заробітна плата, робоче місце, гарантії, відповідальність, державна підтримка URL: https://www.prostir.ua/? news=robota-pid-chas-vijny-zarobitna-plata-roboche-mistse-harantiji-vidpovidaln ist-derzhavna-pidtrymka.

5. Діагностування стану українського бізнесу під час повномасштабної війни Росії з Україною. URL:https://gradus.app/ documents/188/BusinessInWar_Gradus_KSE_Report_30032022_ua.pdf

6. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text

7. Новини про роботу ООН в Україні за 15 березня 2022. URL:https://ukraine.un.org/uk/174938-novyny-pro-robotu-oon-v-ukrayini-za-15-bereznya-2022

8. ЦЕС спільно з партнерами підраховує збитки від російської агресії. URL:https://ces.org.ua/%d1%86%d0%b5%d1%81%d1%81%d0%bf%-d1%96%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%be

Софія ДОЛІНСЬКА [*]
студентка 4 курсу
факультет облік і аудит
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПОДАТОК НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ ЯК ОБЛІКОВА ДЕФІНІЦІЯ

Анотація. *У даній публікаці розкрито сутність податку на додану вартість та виокремлено його облікову дефініцію. Охарактеризовано основні елементи: обєкт, база та ставки податку. Приведено характеристику субрахунків рахунку 64 «Розрахунки за податками й платежами». Досліджено методику обліку розрахунків за податком на додану вартість та визначено основні завдання обліку.*

Abstract. *This publication reveals the essence of value added tax and highlights its accounting definition. The main elements are characterized: object, base and tax rates. The characteristics of the sub-accounts of account 64 "Calculations for taxes and payments" are given. The method of accounting for value added tax calculations*

[*] Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ, Олена ПОДОЛЯНЧУК

was studied and the main tasks of accounting were determined.

Вступ. Податок на додану вартість – це непрямий податок, який входить в ціну товарів (робіт, послуг) та сплачується покупцем, але його облік та перерахування до державного бюджету здійснює продавець (податковий агент).

На сьогоднішній день однією з основних передумов розвитку економіки України та забезпечення її стабільності є ефективне функціонування податкової системи, оскільки мобілізація податкових платежів до бюджету країни дає можливість органам державної виконавчої влади здійснювати реалізацію внутрішньої та зовнішньої політики, фінансування соціальних заходів.

Сукупність загальнодержавних і місцевих податків та зборів, які справляються в установленому законодавством порядку, є складовою податкової системи. Податок на додану вартість є одним із загальнодержавних податків, який забезпечує стабільність грошових надходжень до державного бюджету. Але, на сьогодні сучасна економічна ситуація в країні зумовлює реформування податкової системи та впливає на постійні зміни податкового законодавства

Правильно організований та методично побудований облік розрахунків за податком на додану вартість субєктами господарювання з урахуванням галузевих особливостей оподаткування є запорукою недопущення на практиці помилок, наслідком якого є нарахування штрафних санкцій.

Організація та методика обліку розрахунків за ПДВ потребує удосконалення шляхом систематизації даних бухгалтерського обліку та обліку розрахунків за податками, визначених відповідно до податкового законодавства, що дозволить досягти взаємозв'язку між ними: даними бухгалтерських документів, даними відображеними на рахунках обліку та даними представленими в податкових первинних, зведених та звітних документах.

Проблемні питання щодо сутності та обліку розрохунків з ПДВ розкрито в багатьох наукових публікаціях. Зокрема вагомі напрацювання містять наукові дослідження Дзюби О., Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І. та інших.

Однак питання обліку податкового кредиту та податкового зобов'язання завжди є актуальними, оскільки дані показники впливають на суму ПДВ, яка підлягає сплаті у бюджет.

Виклад основного матеріалу. Податковим кодексом України (ПКУ) представлено доволі лаконічне визначення ПДВ – це непрямий податок, який нараховується та сплачується відповідно до норм розділу V ПКУ (пп. 14.1.178 п. 14.1 ст. 14) [1, с. 83].

За законодавчим визначенням акцентується увага на тому, що ПДВ непрямий податок, хоча ы не розкрито трактування «непрямий податок». Тобто, цей податок сплачується не виробниками, а кінцевим споживачем продукції (товарів, робіт, послуг) і є свого роду надбавкою до ціни продукції (товарів, робіт, послуг), які споживаються на митній території України, він є частиною новоствореної вартості продукції (товарів, робіт, послуг). Таке лаконічне визначення не розкриває економічну сутність досліджуваного поняття і, тим паче, не визначає зміст ПДВ в цілях бухгалтерського обліку.

Сучасні економісти мають різні погляди щодо обгрунтування сутності

поняття «податок на додану вартість» (табл 1).

Підсумовуючи дану таблицю, можна зробити Висновки., що ПДВ – це непрямий податок, який входить в ціну в товарів (робіт, послуг) та сплачується покупцем, але зобов'язання щодо його перерахування до бюджету покладено на фізичних чи юридичних осіб, які здійснюють реалізацію товарів (робіт, послуг).

Підтримуємо думку, що облікова дефініція ПДВ повинна враховувати об'єкт обліку – розрахунки підприємств з ПДВ. Тому пропонується наступне трактування змісту досліджуваного поняття: податок з доданої вартості – це непрямий загальнодержавний податок, який є складовою ціни товарів (послуг) та включає податкові зобов'язання щодо постачання товарів (послуг), податковий кредит щодо постачання товарів (послуг) і розрахунки з бюджетом з ПДВ.

Такий підхід розкриває усі складові ПДВ, які відображаються в системі бухгалтерського обліку і, які впливають на здійснення податкових розрахунків та формування звітності.

При постачанні товарів (послуг) між контрагентами виникають господарські взаємовідносини, факт досягнення яких фіксується за допомогою первинних документів (в даному випадку ми оминули договірні взаємовідносини і укладання договорів купівлі-продажу).

Визначається об'єкт і база оподаткування, а також аргументуються пільги і ставка податку. Одночасно, підтвердження розрахунків з ПДВ супроводжується складанням податкової накладної платниками ПДВ.

Таблиця 1

Розкриття сутності ПДВ в наукових публікаціях

Джерело	Визначення
Світовий О.М.	Податок на додану вартість – це непрямий податок на додану вартість, який додається до ціни товару та сплачується кінцевим споживачем, який сплачує цей податок до Державного бюджету, а продавцю товару.
Лесько М.В.	ПДВ – фіскальний податок, що стягується на стадії виробництва і руху товарів із суми доданої вартості незалежно від фінансових результатів господарської діяльності.
Подолянчук О.А	ПДВ – непрямий загальнодержавний податок, який є складовою ціни товарів і послуг та включає податкові зобов'язання щодо постачання товарів (послуг), податковий кредит щодо постачання товарів (послуг) та зобов'язання перед бюджетом з ПДВ.
Чирва А.А.	ПДВ – це непрямий податок, що є частиною новоствореної вартості, яка утворюється на кожному етапі виробництва або обігу, його сума входить до продажної ціни на товари (роботи, послуги) і сплачується кінцевим споживачем

Джерело: сформовано за [1, с.21], [7, с.82], [8, с. 213], [9, с.67]

В продавця виникає податкове зобов'язання щодо ПДВ, а в покупця відповідно – податковий кредит. І на завершення кожен платник ПДВ за

відповідний звітний період узагальнює у податковій звітності (Декларації) дані із податкових накладних [6].

Об’єктом оподаткування є операції платників податку з:

а) постачання товарів, місце постачання яких розташоване на митній території України, відповідно до статті 186 ПКУ, у тому числі операції з безоплатної передачі та з передачі права власності на об’єкти застави позичальнику (кредитору), на товари, що передаються на умовах товарного кредиту, а також з передачі об'єкта фінансового лізингу у володіння та користування лізингоодержувачу/орендарю;

б) постачання послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, відповідно до статті 186 ПКУ;

в) ввезення товарів на митну територію України;

г) вивезення товарів за межі митної території України;

е) постачання послуг з міжнародних перевезень пасажирів і багажу та вантажів залізничним, автомобільним, морським і річковим та авіаційним транспортом [5].

База оподаткування операцій із постачання товарів (послуг) визначається, із огляду на їх договірну вартість, з урахуванням загальнодержавних податків і зборів (окрім акцизного податку) на реалізацію суб’єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів, збору на обов’язкове державне пенсійне страхування, що справляється з вартості послуг стільникового рухомого зв’язку, податку на додану вартість та акцизного податку на спирт етиловий, що використовується виробниками – суб’єктами господарювання для виробництва лікарських засобів, зокрема компонентів крові та вироблених із них препаратів (окрім лікарських засобів у вигляді бальзамів та еліксирів) [4, с. 91].

Розміри ставок ПДВ встановлюється від бази оподаткування в таких розмірах:

- 20 відсотків;
- 14 відсотків
- 7 відсотків
- 0 відсотків [5].

В бухгалтерському обліку розрахунки з ПДВ відображаються у складі розрахунків з бюджетом (за податками, зборами та іншими платежами) на синтетичному рахунку 64 «Розрахунки за податками й платежами» [3]. Безпосередньо для обліку ПДВ призначено наступні субрахунки:

− 641 «Розрахунки за податками» (в частині ПДВ – обліковується на окремому аналітичному рахунку);

− 643 «Податкові зобов’язання»;

− 644 «Податковий кредит» [3].

Використання системи субрахунків бухгалтерського обліку, пов’язаних з обліком ПДВ наведено у таблиці 2.

Виникнення податкових зобов’язань з ПДВ відображається за кредитом субрахунку 641 / «Розрахунки з ПДВ», а сума податкового кредиту з ПДВ та суми ПДВ, сплачені до бюджету – за дебетом субрахунку 641. На цьому рахунку визначається сума ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету як різниця між його

дебетовим та кредитовим оборотом, за виключенням суми ПДВ (відображеної за дебетом) щодо сплати податку за попередній звітний період [3].

Таблиця 2

Призначення та характеристика субрахунків рахунку 64 «Розрахунки за податками й платежами»

Код	Назва субрахунку	Призначення за Дт	Призначення за Кт
641/ ПДВ	Розрахунки за податками / ПДВ	Нарахування податкового кредиту з ПДВ, що виник внаслідок придбання товарів, робіт чи послуг	Нарахування податкового зобов'язання з ПДВ, що виникло внаслідок реалізації продукції, товарів, робіт чи послуг

Продовження таблиці 2

643	Податкові зобов'язання	Нарахування суми податкового зобов'язання, що виникло внаслідок реалізації продукції, товарів, робіт чи послуг у випадку здійснення попередньої оплати	Списання суми податкового зобов'язання, що виникло внаслідок реалізації продукції, товарів, робіт чи послуг у випадку здійснення попередньої оплати
644	Податковий кредит	Списання суми податкового кредиту, що виник внаслідок придбання товарів, робіт чи послуг у випадку здійснення попередньої оплати	Нарахування суми податкового кредиту, що виник внаслідок придбання товарів, робіт чи послуг у випадку здійснення попередньої оплати

Джерело: сформовано автором за [3]

Разом з тим, справедливо відзначити, що суми відображені на субрахунках 643 і 644, не беруть участі при визначенні ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету у звітному періоді. Вони є транзитними.

Субрахунки 643 і 644 використовують, наприклад, у випадках, коли податковий кредит або податкові зобов'язання з ПДВ відображені в податкових розрахунках в одному звітному періоді, а отримання товарів (послуг) або їх відвантаження (виконання) відбувається в інших звітних періодах.

Також, субрахунок 644 застосовують, якщо підприємство не отримало зареєстровану в Єдиному реєстрі податкових накладних податкову накладну, а субрахунок 643 – при блокувані податкових накладних під час їх моніторингу [6].

Порядок відображення розрахунків з бюджетом за ПДВ на рахунках бухгалтерського обліку наведено в таблиці 3.

Питання оподаткування підприємств ПДВ починаючи з 2011 р. регулюється згідно з Податковим кодексом України. Для підприємств – платників дуже важливо враховувати зміни в законодавстві щодо обліку податкових зобов'язань з ПДВ. Адже добре організований облік є передумовою здійснення повних і своєчасних розрахунків з бюджетом. Крім того, підприємство уникає нарахування штрафних санкцій та пені, які можуть бути пов'язані з помилками, що допущені під час відображення в обліку придбання та реалізації продукції.

Таблиця 3

Облік розрахунків за ПДВ

Зміст операцій	Кореспонденція	
	Дебет	Кредит
Перша подія оплата – розрахунки з постачальниками		
Перераховано авансовий платіж за продукцію сільськогосподарського виробництва	371	311
Відображено право на податковий кредит з ПДВ (до отримання податкової накладної)	644/1	644/2
Отримано зареєстровану податкову накладну	641	644/1
Отримано продукцію	27	631

Продовження таблиці 3

Відображено суму ПДВ при отриманні продукції	644/2	631
Відображено взаємозалік заборгованості	631	371
Перша подія отримання – розрахунки з постачальниками		
Отримано виробничі запаси (добрива)	208	631
Відображено право на податковий кредит (до отримання податкової накладної)	644	631
Отримано зареєстровану податкову накладну	641	644/1
Перераховано кошти з розрахункового рахунку постачальнику	631	311
Розрахунки з покупцями – перша подія на умовах передоплати		
Отримано передоплату від покупця	311	681
Нараховано податкове зобов’язання по ПДВ	643	641
Відображено дохід від реалізації	361	701
Відображено податкові зобов’язання за ПДВ	701	643
Розрахунки з покупцями – перша подія відвантаження		
Відображено дохід від реалізації	361	701
Відображено податкові зобов’язання за ПДВ	701	641

Джерело: [4, с. 97]

Завдання організації обліку розрахунків за податками, зокрема ПДВ полягає в чіткому документуванні даних розрахунків за податками; своєчасної та повної реєстрації даних первинного обліку розрахунків за податками в реєстрах; правдивому відображенні інформації щодо зобов’язань по розрахунках за податками в бухгалтерській та податковій звітності.

Висновки. Вище викладене дає можливість стверджувати про складність обліку ПДВ. Адже бухгалтерські проведення потребують великої кількості операцій, складності розрахунків, уточнень, коригувань тощо. Тому, на рівні законодавства України доречним є удосконалення та спрощення механізму справляння та обліку ПДВ.

Список використаних джерел:

1. Дзюба О., Волинець Ю. Податок на додану вартість: економічна сутність та особливості законодавчого закріплення в сучасних умовах. *Економічний аналіз*. 2012. Вип. 10, ч. 2. С. 219-222.

2. Дубинська О.О., Костюченко О.О. Проблеми і напрями вдосконалення розрахунків із податку на додану вартість на підприємствах України. *Науковий*

вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип.24, ч. 2. С. 5-8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ (дата звернення 20.09 2022).

3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства Фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text (дата звернення: 20.09.2022).

4. Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І.Фінансовий облік II: підручник. Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю. В. 2021. 396 с.

5. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення: 20.09.2022).

6. Подолянчук О.А. Облікове забезпечення розрахунків з податку на додану вартість. *Ефективна економіка.* 2020. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2020/78.pdf (дата звернення: 20.09.2022).

7. Подолянчук О.А. Податок на додану вартість: сутність та стан первинного обліку. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 1. С. 82-102.

8. Світовий О.М. Економічна сутність та функції податку на додану вартість у зернопродуктовому під комплексі України. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. 2014. № 1 (25). С. 213-16.

9. Чирва А.А. Удосконалення облікової політики підприємства в частині обліку ПДВ. Облік і фінанси. 2015. № 4 (70). С. 67-71.

Ангеліна КОЗЛАН*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МІКРОКРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. *В статті досліджено особливості мікрокредитування в умовах воєнного стану. Проведено аналіз фінансових компаній, які видавали мікрокредити, динаміку розвитку споживчого кредитування в Україні. Охарактеризовано динаміку загального боргу за мікрокредитами 2019-2021 років. Розглянуто основні напрямами розвитку мікрокредитування в умовах*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та статистики ВНАУ, Тетяна МУЛИК

воєнного стану України.

Abstract. *The article examines the peculiarities of microcredit under martial law. The analysis of financial companies that issued microloans, the dynamics of the development of consumer lending in Ukraine was carried out. The dynamics of total microcredit debt in 2019-2021 is characterized. Considered the main directions of development of microcredit in the conditions of the martial law of Ukraine.*

Вступ. Сучасні глобалізаційні процеси впливають на розвиток усіх сфер діяльності людини та економіки. Виникає необхідність переосмислення місця та ролі кредитування банківських установ у економічному розвитку країни. У цьому розумінні слід виходити за межі класичних функцій банківського кредитування, та розглядати банки як інститути, які відіграють важливу роль в процесах країни та в усьому світі. Питання, яке постає перед банківською системою, це здатність пристосуватися до умов життя кожної людини під впливом зовнішніх факторів. Проблема зростання активності мікрокредитування в економіці держави є достатньо новою та малодослідженою. Створення та розвиток спрощеного кредитування в Україні сьогодні є найнеобхіднішим кроком на шляху економічних трансформацій у банківській сфері.

В умовах сьогодення дедалі частіше виникають відносини з мікрокредитування. Більша кількість населення України вже знає про існування такої послуги та активно її використовує, оскільки вони видаються швидше та не потрібно збирати та заповнювати документи як у банківських установах. Дослідженню питань мікрокредитування приділяли увагу закордонні науковці, як А. Шпинова, М. Юнус, А. Бєлов, В. Заболоцька, Є. Оломська. Серед вітчизняних науковців, котрі розглядають особливості мікрокредитування, слід відмітити: М. Ведмідь, Н. Кривень, З. Варналія, О. Барановського, П.Т. Саблук, В.М. Алексійчук, М.Я. Дем'яненко, А.М. Поддєрьогін, С.І. Юрій, І.О. Лютий, О.Д. Василик, С.С. Осадець, І.Г. Кириленко, Л.О Вдовенко та інші науковці.

Виклад основного матеріалу. Мікрокредитування є відносно сучасною і, найбільш дієвою формою співпраці банківських та небанківських установ і суб'єктів бізнесу. «Мікрокредитування – це позики на невелику суму, яку можна отримати за спрощеною схемою на нетривалий термін» [5].

Мікрокредити, видають фінансові організації на термін до 30 днів. Сума кредиту становить до 20 тисяч гривень і відсотки нараховуються щодня. Середня денна ставка за мікрокредитами в Україні становить 1-2,5% [4].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо споживчого кредитування і формування та обігу кредитних історій» передбачено основні умови мікрокредитування.

По-перше, це кредитні договори, укладені на строк до одного місяця, і договори, розмір позики за якими не перевищує однієї мінімальної заробітної плати, у тому числі які підлягають під регулювання положеннями Закону України «Про споживче кредитування».

А отже максимальна сукупна сума неустойки (штрафу, пені) за порушення споживачем виконання його зобов'язань не може перевищувати розмір

подвійної суми, одержаної споживачем за таким договором, і не може бути збільшена за домовленістю сторін.

По друге, за порушення виконання споживачем зобов'язань за договором про споживчий кредит, загальний розмір кредиту за яким не перевищує розміру однієї мінімальної заробітної плати, процентна ставка за кредитом, порядок її обчислення, порядок сплати процентів не можуть бути змінені в бік погіршення для споживача.

По-третє, під час оформлення мікрокредиту клієнт надає доступ до інформації, що становить його кредитну історію, а також на збір, зберігання, використання та поширення через бюро кредитних історій інформації, щодо нього та цього кредиту. У разі відмови споживача у наданні такої згоди кредитодавець має відмовити у наданні мікрокредиту [7].

Законодавством встановлено вимогу для фінансових установ щодо розміщення істотних характеристик кредитних продуктів (зокрема, і мікрокредитів) на своїх веб-сайтах [7].

На кінець минулого року в країні діяло більше тисячі фінансових компаній, які видавали мікрокредити. Щодня українці беруть у середньому близько 960 тисяч таких позик. У 2018 році за мікрокредитами українці були винні 10,6 млрд грн. У 2019 заборгованість збільшилася на 31,1% – до 13,9 млрд грн. У минулому році через коронакризу збільшився попит на мікрокредити.

Заборгованість українців зросла на 6,6% – до 14,8 млрд грн. У 2020 році середня сума одного мікрокредиту становила 3 тис. 893 грн. [2].

Кількість виданих мікрокредитів зростає щороку (рис. 1): у 2019 році щомісяця в середньому видавалося 982,5 тис. кредитів, у 2020-му – 1 млн кредитів, а в 2021 видається вже 1,2 млн. Таким чином проти попереднього року середньомісячна кількість оформлених кредитних договорів зросла на 20%. З кінця минулого року середня сума кредиту зросла на 11% – з 4059 грн до 4515 грн. [1].

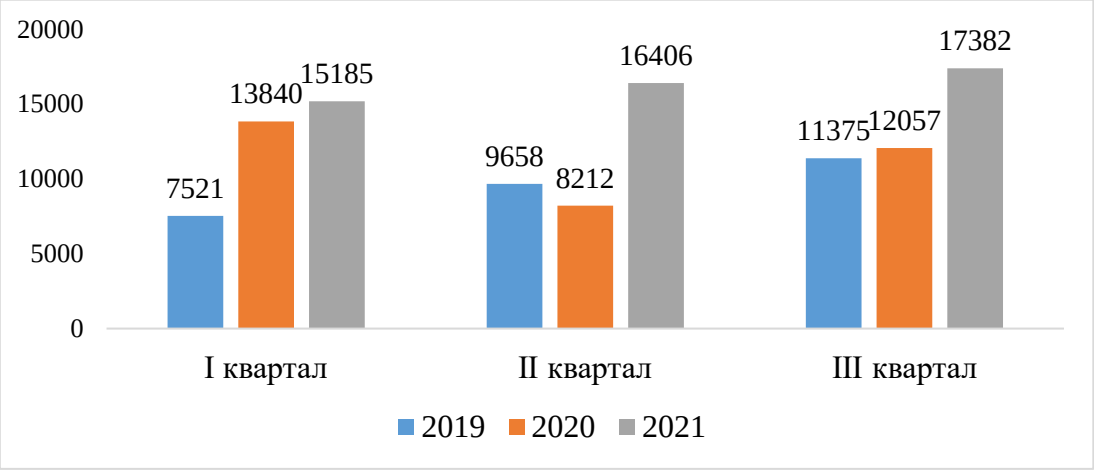

Рис. 1. **Динаміка видачі мікрокредитів фізичним особам на 01.10.2021 р., млн. грн.**

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Оцінюючи загалом кредитування фізичних осіб, слід відзначити, що суми

кредитів значно коливалися впродовж 2015-2021 року (рис. 2), але найбільший приріст наданих кредитів відбувся саме в 2021 році в період пандемії, що є свідченням зростання ролі соціальної складової кредитування в період складних обставин у фізичних осіб.

Це пов'язане, перш за все, зі зростанням рівня безробіття, що, у свою чергу, дало поштовх до більшого використання кредитних карток. По-друге, зростання кількості захворювань посприяло отриманню медичної допомоги за рахунок кредитних коштів. По-третє, карантинні обмеження посприяли отриманню кредитних коштів фізичними особами-підприємцями [6].

Рис. 2. **Динаміка розвитку споживчого кредитування в Україні**
Джерело: побудовано автором на основі [8]

Однією з причин стрімкого зростання мікрокредитування є доступність їхніх послуг в Інтернеті: 85% мікрокредитних договорів оформлюються ними дистанційно – онлайн.

Щороку заборгованість населення перед мікрокредитними організаціям збільшується – загальна сума боргу за 9 місяців 2021 року зросла на 5%. На даний момент українці винні МФО 15,6 млрд грн лише за простроченими кредитами.

Динаміка загального боргу за мікрокредитами представлено на рис. 3.

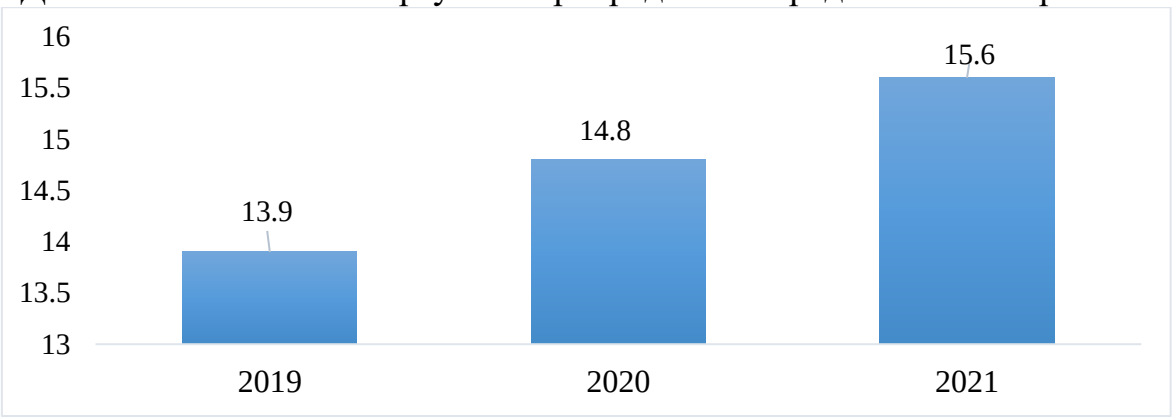

Рис. 3. **Динаміка загального боргу за мікрокредитами, млрд. грн**
Джерело: побудовано автором на основі [1]

Як свідчать наведені дані, динаміка загального боргу мікрокредитування зростає з кожним роком. Так, у 2021 році борг за мікрокредитами становив 15,6

млрд. грн, тобто він зріс в порівнянні із 2019 р. на 1,7 млдр. грн. [1]

На початку 2021 року набули чинності зміни до закону про кредитування, що впливають на сферу мікрокредитних фінансових організацій. Так, розмір суми штрафів та пені не може бути більшим за два розміри отриманої людиною суми, якщо кредит більше 1 мінімальної заробітної плати (6 тис. грн з 1 січня 2021 року).

Щоправда, це правило не поширюється на менші кредити. Тут, як і раніше, діє загальна норма – розмір штрафів і пені не може перевищувати 50% кредиту [2].

Є певні особливості щодо кредитування та мікрокредитування в умовах воєнного стану. Його введено на території України з 24 лютого 2022 року. Через повномасштабну збройну агресію багато громадян втратили роботу, були змушені покинути свої домівки, тому їх можливість сплачувати за своїми кредитними зобов'язаннями значно обмежилася або взагалі зникла. Тоді постає питання: що ж робити, якщо немає можливості сплачувати за зобов'язаннями. Тому запровадили так звані кредитні канікули - це тимчасове відстрочення від сплати кредитних платежів, яке надають за бажанням фінансової установи. Слід зауважити, що запровадження кредитних канікул - це право банківської установи, а не її обов'язок. Для отримання інформації про умови кредитних канікул у фінансовій установі, боржником якої є особа, остання має звернутися безпосередньо до такої установи. У майбутньому заборгованість потрібно погасити, а тому за наявності доходів і можливості виплачувати позику краще продовжувати виконувати умови зобов'язання [9].

Крім того, відповідно до листа Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 року № 2024/02.0-7.1 військову агресію росії проти України визнано форс-мажорною обставиною. Тобто, якщо в договорі є пункт, який вказує, що форс-мажор є підставою для звільнення від відповідальності за невиконання зобов'язань, боржник має право обґрунтовувати несплату або невчасну плату за договором позики наявністю зазначених обставин. Про настання форс-мажору боржнику бажано повідомити фінансову установу офіційним листом, щоб у майбутньому уникнути претензій від такої установи. Форс-мажор не звільняє від погашення мікрозайму, а лише відтермінує такий обов'язок до закінчення дії форс-мажору (воєнного стану) [9].

Подальший розвиток державної програми «Доступні кредити 5-7-9 %» набув сьогодні особливого значення. Під час війни ця програма стала основним драйвером підтримання бізнесу за рахунок надання кредитних ресурсів.

За період воєнного стану в Україні в рамках Державної програми «Доступні кредити під 5-7-9%» укладено 11 266 кредитних договорів на загальну суму 45,04 млрд грн, у тому числі банками державного сектору – 8 981 кредитний договір на суму 25,66 млрд грн, з них:

– 684,31 млн грн – на інвестиційні цілі;
– 4 211,00 млн грн – як антикризові кредити;
– 3 985,73 млн грн – як рефінансування раніше отриманих кредитів;
– 19653,81 млн грн – кредити для сільгоспвиробників;
– 16 487,18 млн грн – на противоєнні цілі.

Програма реалізується Фондом розвитку підприємництва (ФРП). Єдиним учасником ЄФР є Уряд України в особі Міністерства фінансів України, який координує всі аспекти діяльності Фонду. На сьогодні в рамках Державної програми «Доступні кредити під 5-7-9%» ЄФР уклав угоди про співпрацю з 42 банками [3].

Висновки. Отже, мікрокредитування – є один із елементів фінансування, який передбачає надання банком чи іншою організацією невеликої суми у борг. Це специфічна форма кредитування, яка: обмежена у розмірах, не потребує забезпечення заставою, надається на короткий термін. В Україні ринок мікрокредитування знаходиться на початковій стадії. проте є багато факторів, що спонукають до розвитку цієї сфери економіки в Україні.

Пріоритетними напрямками розвитку мікрокредитування є стимулювання банків та небанківських установ до розширення послуг мікрокредитування, створення сприятливих умов для суб'єктів в отриманні мікрокредитів, а також розробка національної програми мікрокредитування, де б відзначались пріоритети та головні заходи по розвитку сфери мікрокредитування. Це покращило б головні показники економічного стану національної економіки та дало б поштовх до виходу економіки з кризи.

Особливого характеру набули мікрокредити в умовах воєнного стану. З початком війни Національний банк України видав вказівки щодо умов функціонування вітчизняної банківської системи.

Мета цих змін – насамперед полегшити ситуацію для українців-позичальників на час війни та післявоєнного відновлення економіки.

Це стосується наступного:

1) на час дії воєнного стану та в тридцятиденний строк після дня його припинення або скасування споживач не буде нести відповідальності перед кредитодавцем у разі прострочення виконання зобов'язань за споживчим кредитом;

2) у разі допущення такого прострочення споживач звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитодавцю неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем зобов'язань за таким договором;

3) запроваджено так звані кредитні канікули, тобто тимчасове відстрочення від сплати кредитних платежів, яке надають за бажанням фінансової установи;

4) військову агресію росії проти України визнано форс-мажорною обставиною, що дозволяє уникнути претензій від фінансової установи, в разі її повідомлення офіційним листом.

Форс-мажор не звільняє від погашення мікрозайму, а лише відтермінує такий обов'язок до закінчення дії форс-мажору.

Список використаних джерел:

1. Financial club. Українці отримали мікрокредитів на рекордні 50 млрд грн URL: https://finclub.net/ua/news/ukraintsi-otrymaly-50-mlrd-hrn-mikrokredytiv.html

2. LB.ua. Дорослий погляд на світ. У 2021 році українці взяли мікрокредити на рекордні 49 млрд гривень URL: https://lb.ua/economics/2021/12/06/500298_2021_rotsi_ukraintsi_vzyali.html .
3. The Odessa Journal. URL: https://odessa-journal.com/11266-soft-loans-were-issued-during-the-period-of-martial-law/ .
4. Аналітичний портал: слово і діло. URL: https://www.slovoidilo.ua/2021/06/14/infografika/finansy/yak-zminyuvalysya-borhy-ukrayinczіv-mikrokredytamy-ostanni-try-roky .
5. Івасечко Т. В., Новікова О. В. Міжнародний досвід фінансово-кредитної підтримки розвитку малих підприємств. *Збірник наукових праць Донбаської національної академії будівництва і архітектури*. 2018. № 3. С. 144-148.
6. Ільків Н., Творидло О. Аналіз ринку банківського соціального кредитування в Україні. Scientific Collection «InterConf». 2022. № 12 (105). С. 67-84.
7. Мікрокредитування в умовах воєнного стану. URL: https://gre4ka.info/zhyttia/70311-mikrokredytuvannia-v-umovakh-voiennoho-stanu .
8. Огляд банківського сектору за лютий 2022. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyadbankivskogo-sektoru-lyutiy-2022-roku .
9. Мікрокредитування в умовах воєнного стану. URL: https://ustynivka-gromada.gov.ua/news/1660568102/ .

Анна КОЛІСНИК*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АНТИКРИЗОВІ ЗАХОДИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Анотація. *У статті розкрито антикризові заходи Національного банку України в умовах військової агресії російської федерації. Охарактеризовані основні принципи НБУ* в умовах воєнного стану. *Виявлено ряд заходів для подолання банківської кризи, зокрема щодо підтримки ліквідності, забезпечення стійкості фінансових установ, оцінки банківських ризиків, відображення кредитних канікул, тощо. Досліджено шляхи мінімізації негативного впливу наслідків військової агресії російської федерації проти України.*

Abstract. *The article discloses the anti-crisis measures of the National Bank of Ukraine in the conditions of military aggression of the Russian Federation. The main principles of the NBU under martial law are characterized. A number of measures to overcome the banking crisis have been identified, in particular regarding liquidity*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Тетяна МУЛИК

support, ensuring financial stability, assessing banking risks, reflecting credit holidays, etc. Ways of minimizing the negative impact of the consequences of the military aggression of the Russian Federation against Ukraine have been studied.

Вступ. В умовах військової агресії російської федерації щодо нашої держави, виникає ряд кризових явища, що зумовлюють потребу в пошуку дієвих інструментів у сфері регулювання та функціонування банківської діяльності, які дозволили б своєчасно виявляти та попереджати негативні тенденції розвитку економіки. Попри таке положення, Національний банк України має значний вплив на кризові явища у фінансовій системі, заходи якого сприятимуть підтримці та стійкості фінансової стабільної країни.

Задля державного розвитку в галузі фінансів необхідним є проведення антикризових заходів у сфері банківської діяльності, які б приносили стабільність та користь для самої держави, що є фундаментальною основою як в теорії, так і в практиці. З огляду на те, що саме Національний банк України виступає незалежною державною інституцією, яка створена забезпечувати цінову та фінансову стабільність у державі є логічним проведення певних заходів з боку банку, орієнтованих на економічне зростання України, що дасть змогу підтримати державні потреби у фінансових ресурсах. Тому на сьогодні, в умовах військової агресії, безперебійна робота банків відіграє важливу роль у підтримці економіки країни.

Виклад основного матеріалу. В умовах військової агресії російсько-фашистського режиму та повномасштабної війни, яку агресор розв'язав проти України, першочерговими завданнями Національного банку та всієї фінансової системи є максимальне забезпечення потреб оборони України та її ядра – Збройних Сил України, надійного функціонування фінансової системи, безперебійної роботи державних фінансів та об'єктів критичної інфраструктури [3].

З початку російської агресії Національний банк України створює умови для нормального функціонування банку у надзвичайно складних умовах.

Прийняття антикризових рішень регулятором базується на трьох ключових принципах:

– захист інтересів клієнтів банку, особливо вкладників. Вони повинні підтримувати доступ до власних і кредитних коштів, платежів і переказів;

– підтримувати діяльність банку та його ліквідність.

Тимчасовий негативний вплив бойових дій на діяльність банку не повинен призводити до визнання банків, які найбільше постраждали від них, неплатоспроможними. У разі потреби такі фінансові установи встигнуть відновити фінансову стабільність після закінчення воєнного стану;

– справжнє відображення справжнього фінансового стану банку. Якими б не були наслідки війни, їх не можна приховувати шляхом «прикрашання» звітності.

Дуже важливо бачити реальну картину. Без цього було б важко реалізувати ефективний план відновлення банківської системи після завершення війни, рис.1 [7].

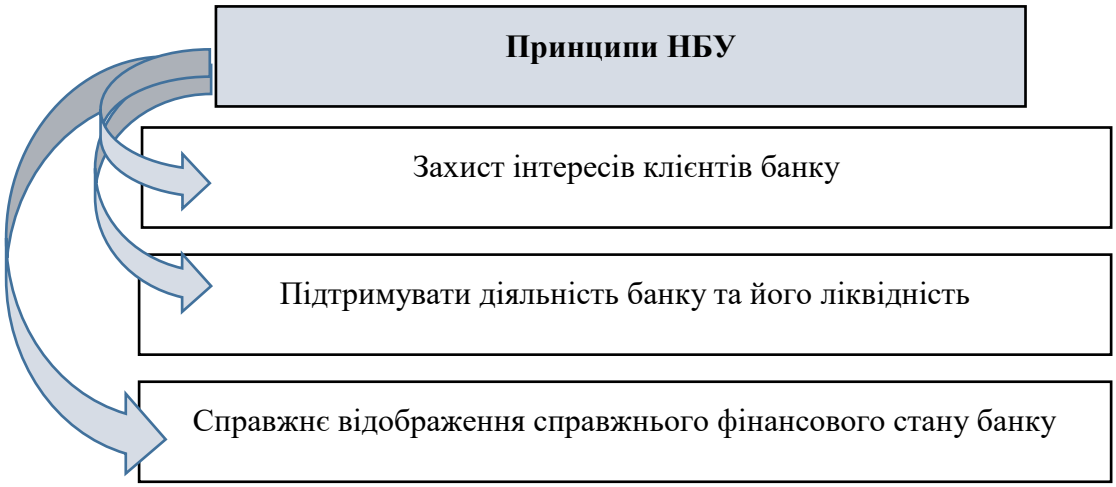

Рис. 1. **Принципи НБУ в умовах воєнного стану**

Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [7]

Базуючись на цих принципах, НБУ визначив перелік заходів для підтримки роботи банківської системи. Проте доцільність застосування тих чи інших заходів на практиці залежить від сценаріїв розгортання подій. НБУ реагує та приймає рішення дуже оперативно [6].

З початку війни Національний банк України вжив ряд заходів для подолання наслідків кризи:

– для підтримки ліквідності було дещо обмежено зняття готівки, розширено можливості підкріплення банків готівкою, введено бланкове рефінансування;

– для забезпечення стійкості фінансових установ заборонити виплату дивідендів за 2021 рік;

– змінені правила оцінки банківського кредитного ризику, для коректного відображення "кредитних канікул", які банки пропонують клієнтам [7].

Можна зазначити, що Національний банк підтримує ліквідність банківської системи через механізм рефінансування, що дозволяє утримувати фінансову стабільність. Обсяги такої підтримки, за оцінками експертів, зараз знаходяться в межах 55-60 млрд. грн.

У свою чергу банки пом’якшили умови для клієнтів-резидентів України. Більшість банків оголосили «кредитні канікули», зокрема пролонгацію повернення кредитів, скасування штрафів за прострочку (в рамках виконання закону на період воєнного часу) та деякі інші пом’якшення. Відпливу депозитів із банківської системи зараз практично немає.

Зі свого боку Національний банк запровадив низку постанов, які спрямовані на підтримку стабільної роботи банківської та фінансової системи, зокрема вони пом’якшують окремі нормативи пруденційного нагляду та спрощують процедури функціонування банків та небанківських установ в умовах воєнного стану [3]. Банкам доступне рефінансування на умовах "овернайт" із заставою високоліквідних активів, зокрема державних цінних паперів. Запас таких активів у банків дуже значний.

Так, 24 лютого НБУ виділив кредити овернайт для 9 банків на 26,7 млрд грн. 25 лютого - 25,7 млрд грн для 2 банків. 28 лютого - 670 млн грн для 3 банків. 1 березня - 300 млн грн для 2 банків. 2 березня - 1,85 млрд грн для 2 банків. 3 березня - 150 млн грн для одного банку, 16 березня - 130 млн грн для одного банку, 17 березня - 180 млн грн для одного банку.

До початку війни в українських банків були значно менші потреби в залученні кредитів овернайт у регулятора. Так, у період з 14 по 18 лютого вони брали ці позики на 200-400 млн грн, а 22- 23 лютого - на 2,2 млрд грн.

З початку повномасштабної війни НБУ також запровадив беззаставне (бланкове) рефінансування строком до 1 року. Його обсяги обмежено на рівні 30% наявних у банку на 23 лютого депозитів населення [6].

Станом на 01.07.2022 облікова ставка НБУ становить 25%, що на 15% більше, ніж на 01.01.2022. Бачимо, що курс облікової ставки напряму залежить від стабільності економіки і зараз НБУ намагається врегулювати становище в країні, щоб не допустити інфляції (рис.2).

Та все ж війна суттєво вплинула на роботу фінансової системи. В умовах воєнного стану НБУ погодився тимчасово пожертвувати принципами, порушення яких недопустиме в мирний час. Наприклад, український центральний банк пішов на пряме фінансування бюджету через купівлю держоблігацій [1].

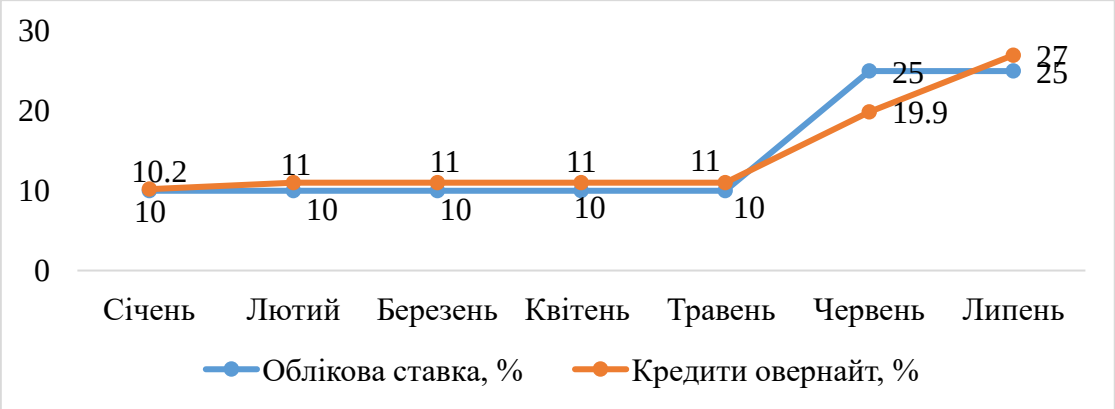

Рис. 2. **Процентні ставки рефінансування під час війни**

Джерело: сформоване автором за даними статистичної звітності НБУ [5]

Незважаючи на військові дії, рівень ліквідності банків залишається незмінно високим. Збільшення депозитів клієнтів забезпечило збереження високого рівня банківської ліквідності, і саме рефінансування банківських розривів, запроваджене Національним банком, допомогло зберегти ліквідність банківської системи та компенсувати відтік депозитів у перші тижні війни [7].

Взявши до уваги депозити нефінансових корпорацій та домашніх господарств під час військового стану можна побачити, що збільшився обсяг коштів клієнтів у банках. З квітня місяця було зафіксоване зростання таких вкладень у гривнях нефінансових корпорацій на 21,7%, домашніх господарств – 22,2%. Частка коштів на вимогу досягає максимального значення. В зв'язку з

виплатами заробітних плат та зменшенням виручки зменшились кошти корпорацій (найбільше – в іноземній валюті) [4].

Отже, на поточних рахунках і залишок депозитних сертифікатів НБУ перевищує 200 млрд. грн, що в чотири рази перевищує від нормативних вимог головного фінансового регулятора [7].

Статистика Національного банку України (табл. 2) свідчить також про зростання відсотків нових депозитів у 2022р. Процентні ставки депозитів нефінансових корпорацій зростають порівняно зі ставками домашніх господарств. Збільшення процентних ставок стало основною причиною припливу коштів, що дає можливість НБУ стабілізувати на сьогодні ситуацію та не допустити інфляційних процесів.

Незважаючи на вторгнення агресора та воєнні дії на території України, обмеження на безготівкові розрахунки відсутні, і система електронних платежів (СЕП) працює без перебоїв.

Національний банк не вводив обмежень на безготівкові розрахунки, зокрема на розрахунки через POS-термінали у точках торговельних мереж. Банки України підключені до СЕП та здійснюють платежі клієнтів у штатному режимі та без перебоїв [3].

Таблиця 2

Процентні ставки за депозитами, 2022 р., %

Депозити	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень
Нефінансових корпорацій	5,53	6,08	4,84	4,28	6,97
у гривнях	5,59	6,10	4,87	4,31	7,10
у доларах США	1,51	1,55	1,88	1,20	1,35
в євро	0,80	0,65	1,06	0,90	0,55
Домашніх господарств	5,0	5,02	4,64	4,56	5,29
у гривнях	6,79	6,71	5,93	5,65	6,59
у доларах США	0,54	0,44	0,55	0,65	0,76
в євро	0,40	0,44	0,38	0,28	0,27

**Джерело: сформоване автором за даними статистичної звітності НБУ [5].*

Пріоритетом для Національного банку є підтримка стабільності банківської системи шляхом мінімізації негативного впливу наслідків військової агресії Російської Федерації проти України. З цією метою:

– затверджено Правила роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану, зокрема особливості застосування вимог Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 30 червня 2016 року № 351 (зі змінами), та Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 18 липня 2019 року № 97 (зі змінами);

– визначено особливості проведення у 2022 році оцінки стійкості банків, яка щорічно проводиться Національним банком згідно з Положенням про

здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 22 грудня 2017 року № 141 (зі змінами). Передбачено, що така оцінка здійснюватиметься із застосуванням лише першого та другого етапів;

– ухвалено рішення про незастосування заходів впливу за порушення: банками – економічних нормативів, лімітів відкритої валютної позиції та строків подання статистичної звітності, банківськими групами – вимог щодо достатності регулятивного капіталу, економічних нормативів ліквідності, кредитного ризику, якщо такі порушення виникли починаючи з 24 лютого 2022 року та спричинені негативним впливом військової агресії Російської Федерації проти України [2].

Висновки. Отже, виходячи з усього, можна дійти висновку, що в умовах військових дій, функціонування банківської системи чітко контролюється Національним банком України. Тому були прийняті антикризові заходи, які допоможуть запобігти негативним наслідкам економічної кризи. НБУ максимально спростив вимоги до поточної роботи банків, скасував регулярну оцінку стійкості, ухвалив рішення про незастосування заходів впливу за порушення, відмовився від упровадження нових регуляторних вимог. Ці всі фактори полегшують роботу банківської системи та забезпечують безперебійність та стабільність роботи банків.

Національний банк України вживає регулятивні заходи, які допомагають вистояти банківській системі в умовах воєнного стану. Завдяки новим правилам, заходам та підходам, у країні забезпечується ділова активність та відносна стійкість валюти, стабілізувати банківський ринок. Ці заходи спрямовані на рефінансування, недопущення кризових ситуацій та мінімізацію негативних наслідків у разі виникнення кризи.

Список використаних джерел:

1. Інтерв‘ю Голови Національного банку України Кирила Шевченка про роботу банківського сектору та НБУ в умовах воєнного стану та про дії 1021 центробанку на фінансовому фронті у протистоянні російській агресії. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/8/685423/ (дата звернення 12.09.2022).

2. Національний банк вживає чергових заходів для підтримання стабільності банківської системи на час дії в Україні воєнного стану. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-vjivaye-chergovih-zahodiv-dlya-pidtrimannya-stabilnosti-bankivskoyi-sistemi-na-chas-diyi-v-ukrayini-voyennogo-stanu (дата звернення 14.09.2022).

3. Петрик О. Як Національний банк допомагає здобувати перемогу. URL: https://voxukraine.org/yak-natsionalnyj-bank-dopomagaye-zdobuvaty-peremogu/ (дата звернення 20.09.2022).

4. Прокопенко Н., Мирончук В., Шепель І. Принципи функціонування банківської системи України в умовах війни. *Економіка та суспільство*, 2022. № 41. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-33

5. Статистика фінансового сектору. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial (дата звернення 22.09.2022).

6. Угненко К. А. Діяльність Національного банку України під час воєнного стану. *The 3 rd International scientific and practical conference "Eurasian scientific discussions*". April 10-12, 2022. Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2022. С. 297.

7. Урікова О. М., Карпова І. Л. Оцінка діяльності банківського сектору у період війни. *The 4 th International scientific and practical conference - Modern research in world science.* July 10-12, 2022. SPC—Sci-conf. com. ua‖, Lviv, Ukraine. 2022. С. 1016.

Олеся КОСТЕЛЬНЮК *
студентка 2 курсу
факультету обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО АУДИТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. *У статті проаналізована методика проведення функціонального аудиту органів виконавчої влади в умовах воєнного стану. Звернуто особливу увагу на загальні положення та етапи проведення функціонального аудиту. Розглянуто також підготовку звітів за результатами проведення функціонального аудиту.*

Abstract. *The article analyzes the methodology of conducting a functional audit of executive authorities under martial law. Special attention was paid to the general provisions and stages of conducting a functional audit. The preparation of reports based on the results of the functional audit was also considered.*

Вступ. Методика, що ми розглядаємо, є актуальна у сьогоденні. Її затвердили Національним агентством України з питань державної служби. З метою підвищення ефективності державного управління та державної служби, шляхом аналізу функцій органів виконавчої влади в умовах воєнного стану. Та визначенням можливостей оптимізації їх штатної чисельності.

Важливість аудиту в цілому це досить цікаве та важливе питання яке досліджувалося та досліджується тепер значною кількістю науковців та практиків. Зокрема, вивченню даного питання приділено увагу в дослідженнях Здирко Н.Г; Пронько Л.М.; Брояка А.А.; Гордієнко Н.І.; Харламова О.В.; Мізік Ю.І.; Конопліна О.О. та багато інших [3].

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Ярославна МУЛИК

Виклад основного матеріалу. Так як загострилася політична ситуація в нашій країні було розроблено для використання керівниками органів виконавчої влади, працівниками служб управління персоналом, керівниками самостійних структурних підрозділів та іншими державними службовцями органу виконавчої влади, які залучені до проведення функціонального аудиту в особливих умовах [1].

Функціональний аудит – процес визначення критичних, актуальних та неактуальних функцій органу виконавчої влади з метою підготовки пропозицій щодо їх збереження або виключення, необхідності виконання або невиконання в умовах воєнного стану.

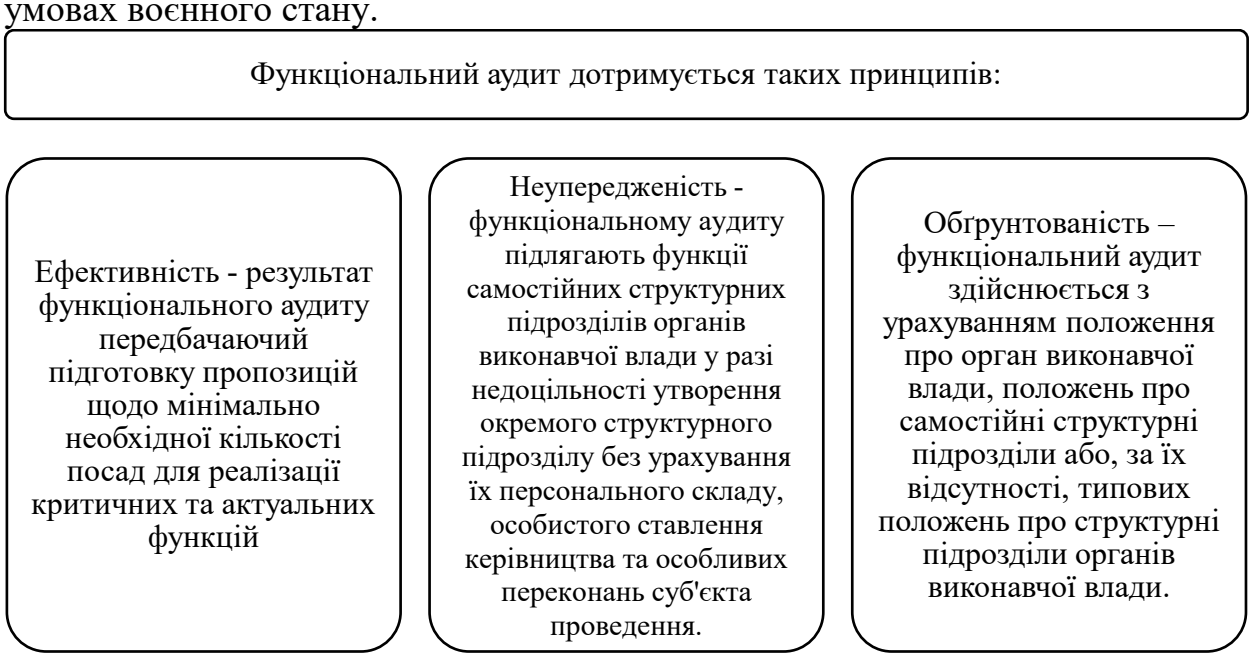

Рис. 1 **Принципи функціонального аудиту.**

Джерело: Сформовано автором на основі даних [1]

Первинне опрацювання результатів функціонального аудиту передбачає узагальнення отриманої інформації та підготовку Довідки щодо первинних результатів функціонального аудиту (далі – Довідка) шляхом заповнення таблиць у форматі XLSX (XLS) згідно з додатком 3 до цієї Методики.

Довідка заповнюється уповноваженим структурним підрозділом щодо кожного самостійного структурного підрозділу та посад державної служби категорії «В», визначених структурою органу виконавчої влади у разі недоцільності утворення окремого структурного підрозділу, відповідно до Інструкції заповнення. А також звернемо увагу на етапи проведення функціонального аудиту.

Таблиця 1

Етапи проведення функціонального аудиту

Підготовчий	▪ Визначення відповідального структурного підрозділу за проведення функціонального аудиту; ▪ Визначення строків проведення функціонального аудиту; ▪ Інформування працівників органу виконавчої влади про мету, строки та етапи проведення функціонального аудиту.

Продовження таблиці 1

Практичний	▪ Заповнення анкети функціонального аудиту відповідно до інструкції.
Аналітичний	▪ Первинне опрацювання отриманих результатів функціонального аудиту; ▪ Проведення уточнюючих інтерв'ю з керівниками самостійних структурних підрозділів; ▪ Підготовка звіту за результатами функціонального аудиту.

Джерело: Сформовано автором на основі даних [2]

Організація функціональних перевірок органів управління здійснюється наказом керівника органу виконавчої влади, де дата початку, тривалість і строк проведення функціонального аудиту та відповідальний структурний підрозділ. Але відповідальним структурним підрозділом за проведення функціонального аудиту визначається службою управління персоналом та інший структурний підрозділ уповноважений на проведення функціонального аудиту [2].

За результатами проведення функціонального аудиту здійснюється підготовка звіту з урахуванням додатку 5 до цієї Методики, який подається уповноваженим структурним підрозділом на розгляд керівника органу виконавчої влади.

Органи виконавчої влади надсилають звіти до Національного агентства України з питань державної служби протягом п'яти робочих днів після завершення функціонального аудиту для їх узагальнення та підготовки пропозицій щодо підвищення ефективності державного управління та державної служби.

Таблиця 2

Структура звіту

Структура звіту включає:	
Вступ	Містить інформацію про мету, завдання, опис методики проведення та строки;
Розділ 1	«Аналіз функцій органу виконавчої влади в умовах воєнного стану» формується з урахуванням таблиць, передбачених додатком 4 до цієї Методики, та містить інформацію щодо: 1. співвідношення актуальних та неактуальних функцій державного органу на період воєнного стану; категорій актуальності та типів функцій, що необхідно виконувати під час воєнного стану та форм їх виконання; 2. розрахунків кількості та відсотку можливого простою працівників під час воєнного стану; 3. розрахунків можливої економії фонду оплати праці за 1 місяць, утвореної за рахунок оголошення простою працівників на період воєнного стану; 4. можливостей економії ресурсів органу виконавчої влади;
Розділ 2	Розділ 2 «Аналіз можливостей оптимізації функцій та штатної чисельності органу виконавчої влади» формується з урахуванням таблиць, передбачених додатком 5 до цієї Методики, та містить інформацію у розрізі структурних підрозділів та органу виконавчої влади загалом щодо: 1 співвідношення актуальних та неактуальних функцій; переліків функцій у розрізі категорій актуальності та типів; зміни навантаження щодо виконання функцій; 2 співвідношення між типами функцій; 3 пропозицій щодо автоматизації, спрощення, передачі функції;

Продовження таблиці 2

	4 переліку неактуальних або застарілих функцій; 5 переліку актів законодавства, в які необхідно ввести зміни, щоб виключити функції; 6 необхідності внесення змін до положень про органи виконавчої влади та їх самостійні структурні підрозділи; 7 пропозицій щодо оптимізації штатної чисельності; 8 розрахунків можливої економії видатків на утримання органу виконавчої влади та оплату праці
Висновки	
Рекомендації	
Додатки, що, зокрема, містять узагальнену Анкету функціонального аудиту.	

Джерело: Сформовано автором на основі даних [3].

За результатами розгляду звіту керівник органу виконавчої влади приймає рішення щодо оголошення простою на період воєнного стану, оптимізації функцій та штатної чисельності органу виконавчої влади

Висновки. Методика визначає загальні вимоги до проведення функціонального аудиту з метою підвищення ефективності державного управління та державної служби шляхом аналізу функцій органів виконавчої влади в умовах воєнного стану та визначення можливостей оптимізації їх штатної чисельності [4].

Отже ми можемо спостерігати, що при проведені функціонального аудиту основними результатами являються:

1. обґрунтоване визначення критичних та актуальних функцій;
2. виключення або перегляд неактуальних та застарілих функцій;
3. усунення дублювання функцій між структурними підрозділами;
4. підготовка переліку функцій, які необхідно автоматизувати;
5. визначення типів виконуваних функцій;
6. визначення форм роботи працівників в умовах воєнного стану;
7. підготовка пропозицій щодо оптимізації штатної чисельності органу виконавчої влади;
8. розрахунок економії видатків на утримання органу виконавчої влади та оплату праці [1]. А також що підготовлені пропозиції надаються на розгляд керівникам самостійних структурних підрозділів, які, за необхідності, пропонують зміни та уточнюють інформацію. Все це позитивно відображається на підприємствах.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Методики проведення функціонального аудиту органів виконавчої влади в умовах воєнного стану URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0848-22#Text
2. Національне агентство України з питань державної служби URL:https://nads.gov.ua/news/do-31-zhovtnia-v-orhanakh-vykonavchoi-vlady-maie-buty-provedeno-funktsionalnyi-audyt
3. Аудит: Методика і організація URL:https://core.ac.uk/download/pdf/141489401.pdf

4. Аудит виконавчої влади в умовах воєнного стану URL:https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/audyt-organiv-vykonavchoyi-vlady-v-umovah-voyennogo-stanu/

Вікторія КОЦЮБАН [*]
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ПАСИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. *У даній статті розглянуто застосування облікової політики підприємства відносно пасивів, досліджено види облікової політики та фактори, що на неї впливають. Визначено певні її складові. Формування оптимальної облікової політики дає змогу забезпечити керівництво підприємства повною та достовірною інформаційною базою, що в свою чергу сприяє достовірному формуванню облікових даних.*

Abstract. *This article considers the application of the accounting policy of the enterprise in relation to liabilities, explores the types of accounting policies and factors affecting it. The formation of an optimal accounting policy makes it possible to provide the management of the enterprise with a complete and reliable information base, which in turn contributes to the reliable formation of accounting data.*

Вступ. Активний розвиток економічних відносин, який відтворюється через безліч чинників, створює потребу перманентного реформування сталої системи бухгалтерського обліку, неперервної синхронізації із перемінами умов господарювання. Як наслідок запозичення із зарубіжних джерел нових понять та явищ і застосування таких змін з'являється поняття «облікової політики».

Виклад основного матеріалу. Облікова політика – це сукупність елементів бухгалтерського обліку, які дозволяють забезпечити достовірність та зрозумілість інформації про фінансовий стан підприємства та його зміни за певний період. При цьому облікові елементи бухгалтерського циклу допускають вибір альтернативи. Облікова політика, згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [1] визначається як сукупність принципів, методів та процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності. В міжнародній практиці використовують термін «облікові політики», що означає конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансової звітності [2].

Слід зазначити, що принципи, методи та процедури взаємопов'язані та

[*] Науковий керівник к.е.н, доцент кафедри бухгалтерського обліку ВНАУ, Любов КОВАЛЬ

мають свою ієрархічну підпослідовність. Тому доцільно було б навести взаємозв'язок між категоріями облікової політики (таблиця 1).

Таблиця 1

Взаємозв’язки між категоріями облікової політики

Принципи облікової політики	Автономності, безперервної діяльності, періодичності, єдиного грошового вимірника, історичної собівартості, нарахування та відповідності доходів і витрат, повноти висвітлення, обачності, превалювання сутності над формою, постійності.			
Методи бухгалтерського обліку	Хронологічне і систематичне спостереження	Вимірювання господарських засобів, процесів	Поточне групування	Підсумкове узагальнення
Прийоми бухгалтерського обліку	Документування	Оцінка	Рахунки	Баланс
	Інвентаризація	Калькулювання	Подвійний запис	Фінансова звітність
Процедури бухгалтерського обліку	Збір, пошук, реєстрація, перевірка інформації	Вимірювання, оцінка, розрахунок	Класифікація, обробка, часткове узагальнення	Повне узагальнення, зберігання інформації

Джерело: сформовано автором на основі [6]

На формування облікової політики підприємства впливає значна факторів, серед яких виокремлюють [5]:

- зовнішні та внутрішні;
- перспективні та поточні;
- виробничо-фінансові;
- фінансово - економічні тощо.

Економічні ресурси надходять з різних джерел. Деякі стають власністю компанії за рахунок засновницького внеску, а деякі отримують за власні кошти компанії або позики інших юридичних чи фізичних осіб. За ознакою поділу джерел господарських засобів підприємства на власні та залучені, їхній капітал також ділиться на власний та залучений. Власний капітал (вартість чистих активів) товариства - різниця між сукупною вартістю активів товариства та вартістю його зобов'язань перед іншими особами. Розмір власного капіталу суб’єктів господарювання наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Власний капітал підприємств за видами економічної діяльності з урахуванням їх розміру за 2017-2021рр., млн.грн.

Роки/ *Years*	Власний капітал	Зареєстрований капітал	Додатковий капітал	Резервний капітал	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Неоплачений та вилучений капітал
	Усього/ *Total*	Усього/ *Total*	Усього/ *Total*	Усього/ *Total*	Усього/ *Total*	Усього/ *Total*
2017	2458527641,40	1711956376,10	1660607383,50	68372235,60	-854316379,50	128091974,30
2018	2708576887,70	1869427996,30	1674844772,20	76346372,20	-764579347,50	147462905,50
2019	3092765858,70	2230171472,20	1529050207,50	71219280,50	-356644232,50	381030869,00
2020	3339806058,00	2340441849,20	1329723366,10	77084236,10	-20535918,70	386907474,70
2021	4113338760,40	2219450984,80	1490373474,60	77893347,20	533163977,00	207543023,20

Джерело: сформовано автором на основі [10]

При формуванні облікової політики відносно капіталу, варто звернути увагу на основні його види. Вони безпосередньо впливають на формування плану роботи бухгалтерії.

Основні види власного капіталу за специфікацією НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» зображено на рисунку 1.

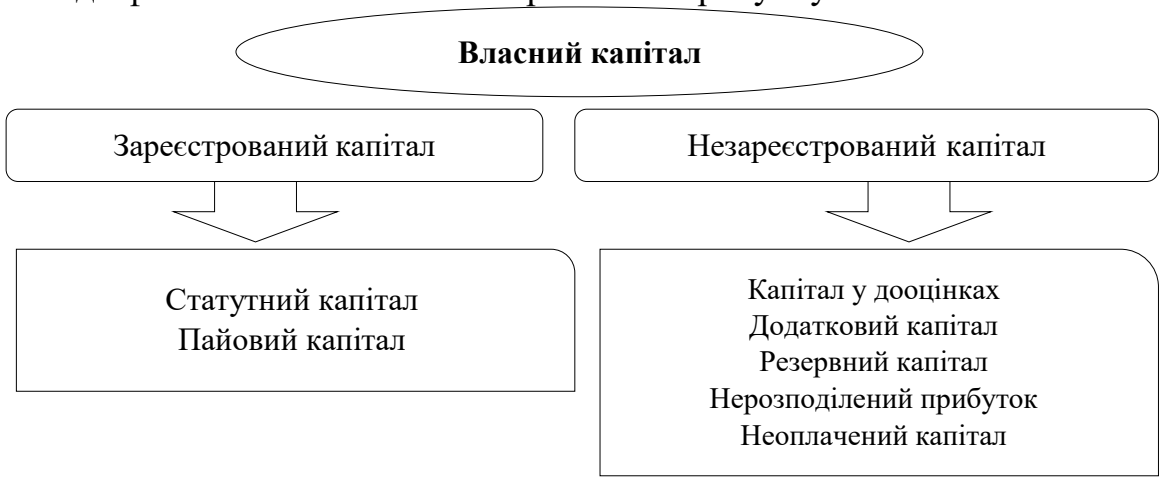

Рис. 1. **Основні види власного капіталу**

Джерело: сформовано автором на основі [3]

За вимогами ст. 155 Цивільного кодексу України статутний капітал визначається мінімальним розміром майна, яке гарантує інтереси його кредиторів. При цьому розмір статутного капіталу не може бути меншим ніж установлено законодавством.

На разі, у законодавстві існують певні вимоги до величини статутного капіталу підприємств:

1) Акціонерне товариство – 1250 мінімальних заробітних плат;
2) Інші товариства – розмір статуту не обмежується;
3) Приватні підприємства – розмір статутного фонду не встановлено.

Щодо резервного капіталу, то він створюється для покриття збитків товариства, а також для виплати дивідендів за привілейованими акціями. Законами можуть бути додатково передбачені також інші напрями використання резервного капіталу.

Резервний капітал формується у розмірі не менше ніж 15% статутного капіталу товариства шляхом щорічних відрахувань від чистого прибутку товариства або за рахунок нерозподіленого прибутку.

До досягнення встановленого статутом розміру резервного капіталу розмір щорічних відрахувань не може бути меншим ніж 5% суми чистого прибутку товариства за рік [7].

В контексті вдосконалення облікової політики та нормативно-правових актів розрахунків з учасниками може змінюватися дивідендна політика акціонерного товариства, де вона виступає гарантом прав акціонерів на частку прибутку підприємства, що пропорційна частці акціонера в статутному капіталі підприємства.

Ця політика встановлює порядок визначення розміру та виплати

дивідендів підприємством. У той же час компанія повинна враховувати такі моменти: з одного боку, виплата дивідендів повинна забезпечувати захист інтересів власника і створити передумови для зростання курсу акцій, а у цьому сенсі їх максимізація є позитивною тенденцією; з іншого боку, збільшення дивідендів зменшує частку прибутку, реінвестовану в розвиток виробництва.

Метою дивідендної політики є оптимізація співвідношення розподілу дивідендів і розподіл чистого прибутку на розвиток промисловості, щоб максимізувати ринкову вартість компанії.

В Наказі про облікову політику підприємства можуть бути встановлені певні обмеження на виплату дивідендів [3]:

1) у разі заборгованості акціонерів за внесками до статутного капіталу;

2) за наявності на момент виплати дивідендів підстав щодо порушення справи про банкрутство підприємства;

3) власний капітал товариства менший, ніж сума його статутного капіталу, резервного капіталу та розміру перевищення ліквідаційної вартості привілейованих акцій над їх номінальною вартістю, власники яких мають переваги щодо черговості отримання виплат у разі ліквідації;

4) повністю не сплачені поточні та накопичені дивіденди за привілейованими акціями;

5) відсутність відповідних фінансових джерел виплати дивідендів.

Згідно із НП(С)БО1, зобов’язання – це заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди. Зобов’язання підприємства визначають як його залучений капітал. Мають на увазі ресурси, які фізичні чи юридичні особи надають компанії на тимчасове користування. У звітності відображаються лише ті зобов’язання, які до моменту складання документації стали заборгованістю.

Тобто повинність компанії вважається її зобов'язанням, якщо вона:

- існує на даний момент;
- є результатом минулих економічних операцій або подій;
- пов'язані з цілеспрямованими майбутніми платіжними з метою підтримувати ділові відносини підприємства або дотримання ведення звичайного ділової активність підприємства;
- має бути невідворотно реалізовані;
- має конкретний термін, хоча точна дата може бути невідомою;
- відноситься до суб'єктів (юридичних та фізичних осіб або їхніх груп), які ідентифікуються коли приймають зобов'язання, а потім, коли воно буде виконано.

До елементів облікової політики підприємства щодо зобов’язань варто віднести також програми виплат працівникам. Програми виплат працівникам визначаються відповідно до НП(С)БО 26 «Виплати працівникам» і включають: поточні виплати, виплати при звільненні, виплати після закінчення трудової діяльності; виплати інструментами власного капіталу підприємства та інші довгострокові виплати.

Поточні виплати працівникам – це виплати працівникам (крім виплати при

звільненні та виплат інструментами власного капіталу підприємства), які підлягають сплаті в повному обсязі протягом дванадцяти місяців після закінчення місяця, у якому працівник виконував відповідну роботу. Програми виплат працівникам визначаються підприємством самостійно відповідно до видів програм, що представлені НП(С)БО 26 «Виплати працівникам»: програми виплат за участі кількох роботодавців; програми виплат інструментами власного капіталу; програми виплат після закінчення трудової діяльності [3].

Інформація щодо зобов'язань і забезпечень суб'єктів господарювання наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Зобов'язання і забезпечення підприємств за видами економічної діяльності 2017-2021рр., млн.грн.

Роки/ Years	Поточні зобов'язання і забезпечення, усього	Коротко-строкові кредити банків	Поточна кредиторська заборгованість	Поточні забезпечення	Доходи майбутніх періодів та відстрочені комісійні доходи від перестра-ховиків	Довгостроков і зобов'язання і забезпечення
	Усього/ *Total*	Усього/ *Total*	Усього/ *Total*	Усього/ *Total*	Усього/ *Total*	Усього/ *Total*
усього						
2017	5769538995,90	541109334,40	2928507561,50	104852319,00	40690305,70	1730977377,4
2018	6408553734,30	557949117,00	3327258899,00	121182406,00	54966601,80	1757580586,2
2019	6764591798,30	458668699,30	3486716084,40	152363751,00	76548153,70	1633717580,0
2020	7424970644,40	463884898,40	3729044454,10	128133570,00	83391550,00	1914076371,9
2021	8111316792,10	464279833,90	4145164509,10	126418659,00	99095117,10	1841585316,2

Джерело: сформовано автором на основі [10]

Особливим видом зобов'язань є забезпечення. Вони є об'єктом облікової політики і мають бути враховані при формуванні резервів створених для майбутніх витрат і платежів. Забезпечення - це поточне зобов'язання, яке існує в результаті минулих подій із невизначеними сумою та часом погашення на дату балансу. Побудову переліку та складу забезпечень у відповідності до НП(С)БО 11 «Зобов'язання» підприємства розробляють самостійно, відповідно до потреб та доцільності. Найголовнішим є те, що підприємство у своїй обліковій політиці має вказати, коли має виникнути відповідальність за створені забезпечення.

Таким чином створюються резерви відшкодування наступних (майбутніх) витрат: оплата витрат на відпустку працівників; додаткове пенсійне забезпечення; виконання гарантійних зобов'язань; реорганізацію; виконання пов'язаних зобов'язань щодо обтяжливих договорів тощо.

Висновки. Елементи облікової політики підприємства відносно певних об'єктів обліку встановлюються Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку; Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій; Інструкцією використання Плану рахунків; Методичними рекомендаціями щодо облікової політики підприємства та іншими нормативно-правовими актами. Власний капітал та

зобов'язання являються об'єктами обліку, перелік елементів облікової політики щодо яких є невеликим. Не зважаючи на це, відображення у розпорядчому документі про облікову політику елементів щодо власного капіталу та зобов'язань є обов'язковим, за умови, якщо на підприємстві обліковують програми виплат працівникам інструментами власного капіталу, а також відбуваються операції з векселями та фінансовими інструментами.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99р. №996-XIV, зі змінами і доповненнями.
2. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності. URL: https://mof.gov.ua/uk
3. Правдюк Н.Л., Коваль Л.В., Коваль О.В. Облікова політика підприємств: навчальний посібник. Київ:, «Центр учбової літератури»., 2020. 647 с.
4. Коваль Л.В. Облікова політика в управлінні підприємством. *Ефективна економіка*. 2019. №5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7048
5. Смірнова І.В. Облікова політика підприємства як елемент системи обліку.2007.URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/2376/1/55.pdf.
6. Черній М.Я. Формування облікової політики підприємств на основі організаційно-технологічних особливостей діяльності // *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. Вип. 2 (23). С. 381–388.
7. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-VI зі змінами і доповненнями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17
8. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». URL: https://oblik.press/np-s-bo-1-zahalni-vymohy-do-finansovoi-zvitnosti/
9. Кулик В.А. Облікова політика підприємства: набутий досвід та перспективи розвитку: Монографія. Полтава: РВВ ПУЕТ, 2014. С. 373.
10. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/

Даша КОШЕЛЬ [*]
студентка 2 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ВИТРАТ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація: *У статті проведений загальний огляд сучасного стану обліку витрат діяльності підприємства, визначені переваги та недоліки нинішнього стану і запропоновані напрямки розвитку переваг із метою його вдосконалення.*

[*] Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ Лідія ФЕДОРИШИНА

Annotation: *In the article the overview of the current state of cost accounting of the company, identified the advantages and disadvantages of the current state and direction of the proposed benefits in order to improve it.*

Вступ. Основною проблемою обліку витрат підприємства в Україні є проблема повноти та своєчасності їх відображення у системі обліку. Ця проблема досить багатопланова, надзвичайно складна й стосується всього нашого суспільного ладу, особливо системи влади, способу життя, системи оподаткування й тіньового сегмента української економіки. До загальних проблем обліку відносяться: теоретичні, методологічні, технологічні, організаційні, кадрові, фінансові, масштабні, рівневі.

Значна кількість вітчизняних і зарубіжних наукових праць присвячена вивченню питань бухгалтерського обліку витрат. Серед науковців, які досліджували зазначені питання, слід відмітити П.С. Безрукіх, Ф.Ф. Бутинця, Б.І. Валуєва, Р.Я. Вейцмана, М.Д. Врублевського, І.О. Гавриленко, А.М. Герасимовича, С.Ф. Голова, З.В. Гуцайлюка, Л.М. Кіндрацьку та ін.

У працях названих вчених розглянуто і вирішено загальнотеоретичні й методичні питання управлінської орієнтації бухгалтерського обліку та контролю відповідно до специфіки різних галузей промисловості. Як зазначає, проф. Ф.Ф. Бутинець: «Сьогодні питання обліку та контролю витрат з метою зниження собівартості продукції знаходяться поза увагою керівників підприємства та бухгалтерів. Забезпечити рентабельність роботи підприємства у першу чергу прагнуть за рахунок високих відпускних цін, а не за рахунок економії витрат виробничих ресурсів. Однак це ненадійний і безперспективний спосіб вирішення проблем виживання підприємства» [1, с. 308].

Виклад основного матеріалу. Сучасні умови господарювання вимагають від підприємств гнучкої політики діяльності та швидкого реагування на будь-які її зміни. Одним з важливих питань ефективного управління підприємства є система обліку й контролю витрат. В залежності від системи обліку і калькулювання, витрати можуть мати доцільний характер та навпаки. Тому, питання удосконалення обліку й контролю витрат не зменшує своєї актуальності. Витрати є зменшення економічної вигоди у звітному періоді у формі вибуття або використання активів чи збільшення зобов’язань, що зумовлює зменшення власного капіталу підприємства за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені. Витрати визнаються в обліку, коли існує ймовірність зменшення майбутніх економічних вигід, пов’язаних із зменшенням активів або зі збільшенням зобов’язань, що може бути вірогідно визначено. Вони включаються до Звіту про фінансові результати у періоді, в якому був визнаний дохід, для отримання якого були здійснені ці витрати.

Згідно п. 5-8 П(С)БО 16 [7] витрати визнаються за наступних умов:

1. Зменшення активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу підприємства (крім зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками).

2. Визнання на основі систематичного і раціонального розподілу економічних вигод, які забезпечує актив протягом декількох звітних періодів.

3. Негайне визнання, якщо економічні вигоди не відповідають або перестають відповідати критеріям активів підприємства.

4. Можлива достовірна оцінка суми витрат

Витрати підприємства можна класифікувати за різними ознаками. Класифікація витрат потрібна для визначення вартості продукції та відповідно для ціноутворення. Велике значення класифікації витрат в управлінні ними і, перш за все, при здійсненні калькуляції собівартості продукції для різних потреб управління [4].

Таблиця 1

Класифікація витрат

Ознаки класифікації	Групи витрат
По відношенню до виробничого процесу	основні витрати накладні витрати
По відношенню до обсягів виробництва	умовно-постійні витрати умовно-змінні витрати
За єдністю складу	одноелементні витрати комплексні витрати
За способом віднесення на собівартість окремих видів виробництва	прямі витрати непрямі витрати
За доцільністю	продуктивні витрати непродуктивні витрати
За календарним періодом	поточні витрати одноразові витрати
За видами витрат	витрати за економічними елементами витрати за статтями калькуляції
За видами діяльності	витрати операційної фінансової інвестиційної діяльностей

Джерело: [7]

Бухгалтерський облік в умовах динамічних змін економічних відносин потребує перегляду багатьох категорій в тому числі і витрат. Особливої актуальності набуває необхідність поділу витрат за видами діяльності. За цією ознакою прийнято розрізняти витрати на операційну, інвестиційну та фінансову діяльність підприємства.

Принципи побудови їх обліку свідчать про те, що певні проблеми залишилися актуальними і вимагають більш глибокого подальшого дослідження. Важливим завданням бухгалтерського обліку на сучасному етапі є більш раціональне його реформування з метою приведення у відповідність з вимогами ринкової економіки, міжнародних стандартів і управління.

Основною проблемою обліку витрат підприємства в Україні є проблема повноти та своєчасності їх відображення у системі обліку. Ця проблема досить багатопланова, надзвичайно складна й стосується всього нашого суспільного ладу, особливо системи влади, способу життя, системи оподаткування.

На даний момент рівень не відображення витрат (за даними програми діяльності Кабінету Міністрів України) в країні коливається від 10 до 50%. Найбільша частина витрат, що залишається поза обліком, належить до витрат на оплату праці. Джерелом коштів для покриття такої заробітної плати виступають

«тіньові доходи», які виникають за рахунок вартості не облікованої реалізованої продукції.

Основними причинами цього є значні відсотки відрахувань до соціальних фондів оплати праці, відсутність дієвої нормативно-правової бази, низький рівень контролю [5, с.30].

Однією з основних проблем для управління підприємством є також забезпечення максимальної оперативності та достатньої аналітичності вихідної інформації про витрати підприємства. Якщо інформація щодо витрат, яка повинна слугувати для прийняття управлінських рішень є несвоєчасною, недостовірною або відсутньою, це спричиняє виникнення проблем, як внутрішнім так і зовнішнім її користувачам.

Створення єдиної інформаційної загальнодержавної бази норм і нормативів для обліку та контролю за витратами підприємства є сьогодні вкрай необхідною для вітчизняних підприємств. Про це свідчать статистичні дані: матеріаломісткість вітчизняної продукції у два-три рази вища, ніж у країнах Заходу. Внаслідок цього попри всі інші чинники в нашій державі вагома частка списаних на витрати виробництва матеріальних цінностей розкрадається або використовується на виробництво тіньової продукції, яку підприємство не обліковує і за яку не сплачує податків, зборів та інших платежів.

Створення єдиної інформаційної загальнодержавної бази норм і нормативів сприятиме ефективному контролю витрат, а також розвитку галузевих й відомчих норм та нормативи, які на сьогодні є застарілими або відсутніми взагалі. Важливою проблемою організації обліку витрат підприємства є встановлення оптимального співвідношення обсягів автоматизованих і неавтоматизованих обліково-контрольних робіт та визначення їхньої ролі у скороченні необґрунтованих витрат підприємства.

Нині комп'ютерна й організаційна техніка є в абсолютній більшості діючих вітчизняних підприємств. Кожному підприємству доцільно на початку року провести оцінку власних потреб і фінансово-кредитних можливостей щодо придбання або оренди комп'ютерної, організаційної техніки або відмовитися від неї, віддавши перевагу у веденні обліку залученому на договірній основі приватному професійному бухгалтеру спеціалізованої приватної фірми за гідну оплату виконаних ним обліково-звітних робіт [3, с.10].

Тому для забезпечення достатньої аналітичності інформації її необхідно завчасно перевірити щодо відповідності сучасним вимогам: порівнянності, достовірності, дохідливості й доречності. Не згрупована, належним чином не відображена інформація про витрати підприємства може на деякий час загальмувати процес первинної обробки аналітичної інформації, призвести до помилкової оцінки здійснюваних підприємством господарських процесів, занизити або завищити деякі витрати тощо [6].

Нині переважна більшість вітчизняних підприємств відображує власні витрати неповністю. Найбільший відсоток витрат, що залишається поза обліком, належить до витрат на оплату праці, тому не має нічого дивного, що в науковому обігу з’явився термін «тіньова зарплата».

Джерелом коштів для покриття такої заробітної плати виступають «тіньові доходи», які виникають за рахунок вартості неопублікованої реалізованої продукції (робіт,послуг).

Наступною є проблема забезпечення максимальної оперативності та достатньої аналітичності вихідної інформації про витрати підприємства. Інформація потрібна індивідуальному споживачу в певну мить для вирішення конкретного управлінського завдання.

Для забезпечення достатньої аналітичності інформації її потрібно завчасно перевірити щодо відповідності сучасним вимогам: порівнянності, однозначності тлумачення, достовірності, дохідливості й доречності.

Не згрупована, належно не оформлена інформація про витрати підприємства може на деякий час загальмувати процес первинної обробки аналітичної інформації, занизити або завищити деякі витрати .

Проблемою обліку витрат підприємства є проблема створення єдиної інформаційної загальнодержавної (міжгалузевої) бази норм і нормативів для обліку та контролю за витратами підприємства. Така інформаційна база вкрай необхідна Україні, адже, як свідчать статистичні дані, матеріаломісткість вітчизняної продукції у два-три рази вища, ніж у країнах Заходу. Це може, попри всі інші чинники, означати, що в нашій державі вагома частка списаних на витрати виробництва матеріальних цінностей розкрадається чи насправді використовується на виробництво тіньової продукції, яку підприємство не обліковує і за яку не платить ніяких податків, зборів, платежів.

Висновки. Отже, до загальних проблем вітчизняного обліку, можна віднести такі: теоретичні, методологічні, технологічні, організаційні, кадрові, фінансові, масштабні, рівневі. Серед основних проблем обліку витрат підприємства в Україні є такі проблеми: повноти та своєчасності відображення в системі обліку витрат підприємства; забезпечення максимальної оперативності та достатньої аналітичності вихідної інформації про витрати й доходи підприємства; створення єдиної інформаційної загальнодержавної бази норм і нормативів для обліку й контролю за витратами та доходами підприємства; встановлення оптимального співвідношення обсягів автоматизованих і неавтоматизованих обліково-контрольних робіт та визначення їхньої ролі у скороченні витрат і зростанні доходів підприємства; рівня відповідності обліково-контрольної системи підприємства щодо його витрат і доходів чинним нормативно-правовим актам України з обліку та контролю; матеріально-технічного та організаційного забезпечення ведення обліку витрат і доходів підприємства.

Перспективи подальших досліджень проблеми обліку витрат і доходів підприємства дуже широкі і впродовж багатьох років викликатимуть жвавий інтерес у вчених-економістів із урахуванням розмірів і форм власності підприємств, видів економічної діяльності, системи оподаткування, організаційно-правових форм.

Список використаних джерел:

1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський управлінський облік [навчальний посібник для студентів спеціальностей 7.050106 «Облік і аудит»]. Бутинець Ф.Ф., Чижевська Л.В., Герасимчук Н.В. Житомир: ЖІТІ, 2000. 448 с.

2. Чумаченко М., Білоусова І. Економічна робота на підприємстві та П(С)БО 16 «Витрати». Бухгалтерський облік і аудит. 2007. № 3.

3. Голов С. Чи перешкоджає П(С)Б016 «Витрати» економічній роботі на підприємстві. Бухгалтерський облік і аудит. 2007. № 5.

4. Маренич Т. Методи обліку витрат і калькулювання собівартості продукції. *Бухгалтерський облік і аудит.* 2006. № 12.

5. Михалевич С. Проблеми обліку витрат та шляхи їх вирішення. *Бухгалтерський облік і аудит.* 2006. № 3.

6. Моссаковський В. Про управлінський облік. *Бухгалтерський облік і аудит.* 2006. № 10.

7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» № 318 від 31.12.1999 р. (зі змінами і доповненнями).
URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00. (дата звернення 10.10.2022.)

Юлія КУЧУРІКОВА *
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудит,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. *Уданій статті розглянуто актуальні питання, які стосується податкового адміністрування в умовах війни. Надано характеристику оподаткуванню. Звернено увагу на його суть та роль в державі. Охарактеризовано ставки податку для платників. Проаналізовано форму і зміст оподаткування. Взято до уваги на розгляд закони та законопроекти України, які мають відношення до процедури адміністрування, контролю та обліку платників податків.*

Abstract. *The successful article deals with topical issues related to tax administration in wartime conditions. Taxation is described. Attention is drawn to its essence and role in the state. Tax rates for taxpayers are described. The form and content of taxation have been analyzed. Laws and draft laws of Ukraine related to the procedure of administration, control and accounting of taxpayers are taken into consideration.*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ, Наталя КОВАЛЬ

Вступ. Україна – це вільна, самостійна держава, яка має власні кордони, свій суверенітет, мову, звичаї та традиції. Держава, яка має тисячолітню історію з періодами злетів та занепаду [1].

Не раз відстоювала і виборювала свої землі і свободу, і на сьогоднішній день українці боронять Українську державу, її кордони та цілісність. На допомогу нашим захисникам та оборону мирного населення доєдналась територіальна оборона, ряди якої з кожним днем все більше й більше поповнюються новими відважними громадянами України [2].

Практика показує, що в умовах воєнного стану в Україні більшість суб'єктів господарювання не припиняли свою діяльність або швидко відновлювали її після невеликої перерви.

Значна частка суб'єктів господарювання нині продовжує працювати, вчасно нараховувати та сплачувати податки і збори, вести бухгалтерський облік та складати фінансову звітність, незважаючи на активні бойові дії в Україні.

Крім річної фінансової звітності, окремі підприємства протягом звітного календарного року (кварталу, півріччя, дев'яти місяців) зобов'язані складати проміжну фінансову звітність та подавати її визначеним користувачам.

Відкритим залишається питання щодо складу та вимог до податкового адміністрування. З огляду на це, потребує уточнення порядок складання та подання податкової звітності у воєнний час до фіскальних органів.

Виклад основного матеріалу. Багато різних підприємств змінили свій основний профіль діяльності. Також спостерігається створення великої кількості нових волонтерських груп. Деякі з них збирають допомогу для ЗСУ, інші ж для решти населення, які потребують допомоги.

Також люди підтримують нашу армію фінансово. Що стосується зовнішніх факторів в управлінні, то президент України приклав усі зусилля, аби стати ближче ще на один крок до перемоги. Він активно веде переговори з представниками різних країн світу, закликає їх до спільного протистояння агресору [1].

Заначні зміни відбулись також, і у процедурі адміністрування, контролю та обліку платників податків. Так, Законом України № 2120-IX від 15.03.2022 року на період воєнного стану зупинено перебіг податкових строків, зокрема строків давності, передбачених ст. 102 ПК України. Таке саме зупинення податкових строків передбачено і п. 69.9 підрозділу 10 розділу XX ПК України.

Передбачено, що пеня за ст. 129 ПК України не нараховується, а нарахована - підлягає списанню, якщо таке порушення є результатом введення воєнного стану.

Одночасно з цим шкода заподіяна бездіяльністю контролюючого органу спричиненою воєнним станом, відшкодуванню не підлягаэ [4].

Так Законом 2142-IX від 24.03.2022 р. у пп. 69.2 п. 69 підрозділу 10 розділу XX ПК України передбачено, що на час воєнного стану податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються.

Виключенням з цієї заборони є фактичні перевірки та камеральні перевірки у зв'язку із бюджетним відшкодування, перевірками декларацій платників єдиного податку 4-ї групи.

Однак вже 12.05.2022 р. було прийнято в цілому законопроект № 7360, яким відновлено і документальні перевірки податкової звітності. Зараз цей законопроект знаходиться на підписі Президента України [4].

У зв'язку із встановлення цінового регулювання на деякі товари, податковій надано право під час воєнного стану здійснювати контроль і спостереження за дотриманням встановлених державою фіксованих цін, граничних цін та граничних рівнів торговельної надбавки.

Такий контроль здійснюється шляхом проведення фактичних перевірок. Підстав для неї, поки що, лише дві: письмова заява споживача та отримання інформації від інших органів.

Законом 2142-IX від 24.03.2022 р. було передбачено, що у випадку відсутності можливості у платника податків виконати податкові обов'язки (будь-які) через бойові дії чи введення військового стану, такий платник податків має їх виконати протягом 6 місяців після припинення або скасування воєнного стану.

А фізичні особи, що безпосередньо приймають участь у відсічі збройної агресії - протягом 1 місяця з дня появи такої можливості [4].

Проте законопроектом № 7360, прийнятим 12.05.2022 р. ці строки змінили (рис. 1). На період воєнного стану дозволено подавати звітність та іншу документацію у паперовій формі.

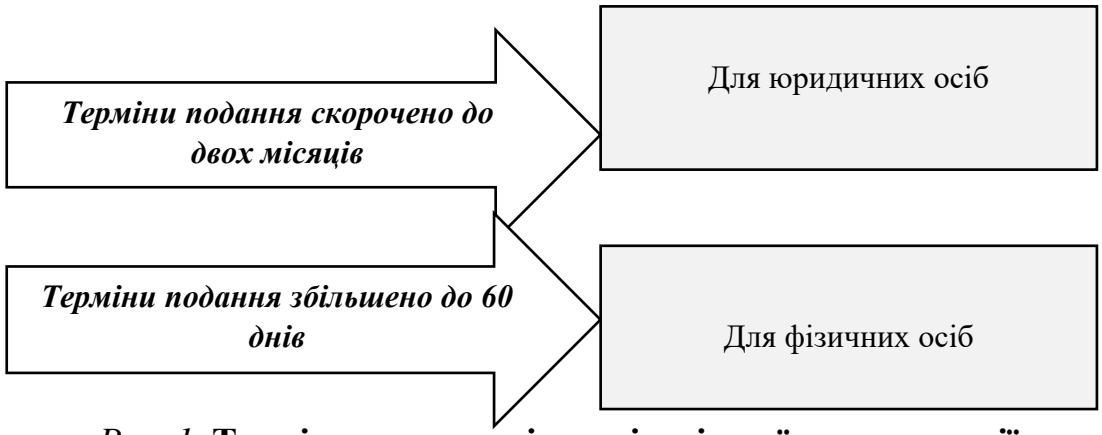

Рис. 1. **Термін подання звітності та іншої документації на період воєнного стану.**

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Виправлення помилок у поданих деклараціях без штрафів можливо лише до 20.07.2022 р. Перебіг строків щодо взяття податковою на облік платника податків також зупинено.

Вочевидь через блокування реєстрів, які зараз щойно починають відновлюватись [4].

Усі операції з добровільної передачі чи примусового відчуження майна на користь Збройних Сил України, інших воєнізованих формувань чи державних органів не вважаються операціями з реалізації для цілей оподаткування (зокрема щодо підакцизних товарів).

Для забезпечення потреб оборони військово-цивільним адміністраціям надано право звільняти майно з під податкової застави у спрощеному порядку.

Також передбачено порядок дій, у випадку втрати первинних

бухгалтерських документів через бойові дії чи окупацію. Так платник має подати до податкової звернення у довільній формі про неможливість вивезення первинних документів або їх знищення. Після цього він отримує імунітет від перевірок зазначених періодів.

А показники фінансової звітності не можуть бути піддані сумніву лише через відсутність підтверджуючих первинних документів. При цьому запроваджується презумпція правомірності дій платника податків, а їх неправомірність має доводити фіскальна служба.

Якщо все ж таки з цього приводу податкова винесе податкове повідомлення-рішення, то до винесення остаточного рішення по процедурі оскарження контролюючий орган не може піддавати сумніву показники податкової звітності [4].

Отож, можна більш детальніше звернути увагу на характеристику змін та особливості деяких видів податків у теперішніх умовах (рис 2).

Рис.2. **Основні загальнодержавних податку в Україні**

Джерело: побудовано автором на основі джерела [4]

Податок на доходи фізичних осіб. Для врегулювання питання оподаткування безоплатно отриманих товарів у якості благодійної чи гуманітарної допомоги, законодавцем у пп. 165.1.54 ст. 165 та пп. 170.7.2 ст. 170 ПК України було передбачено, що суми благодійної допомоги не включаються до складу оподатковуваного доходу фізичної особи, якщо такими особами є учасники бойових дій чи чинні працівники і службовці воєнізованих формувань та правоохоронних органів, працівники підприємств, установ, організацій, сил цивільного захисту, які залучаються до здійснення заходів із національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, фізичних осіб, що мешкають у населених пунктах, де велись бойові дії чи вимушених переселенців [4].

Також законодавцем встановлено, що фізичні особи – підприємці та особи, що займаються незалежною професійною діяльністю і знаходяться на загальній системі оподаткування, можуть відносити до витрат суми або товари, передані

Збройним Силам України або іншим воєнізованим формуванням чи державі на потреби оборони [4].

Податок на додану вартість. Звісно законотворець не міг оминути і ПДВ у воєнний час. Протягом воєнного стану на прострочену заборгованість з бюджету, що виникла через форс-мажорні обставини у зв'язку із військовою агресією, пеня у розмірі 120 відсотків облікової ставки НБУ не нараховується [3].

Також встановлено, що під час дії воєнного стану не вважається використанням в неоподатковуваних операціях або операціях, що не є господарською діяльністю, якщо товари, придбані з ПДВ, були знищені або втрачені внаслідок військової агресії, а також якщо такі товари були передані у державну чи комунальну власність, в тому числі на потреби оборони.

Також не вважаються постачанням товарів операції з безоплатної передачі на користь Збройних Сил України чи інших воєнізованих формувань [3].

Через військову агресію росії багато реєстрів було тимчасово відключено для їх захисту і збереження інформації. Так само і Єдиний реєстр податкових накладних. Тому законодавцем визначено, що на період воєнного стану реєстрація податкових накладних чи розрахунків-коригувань не здійснюються, а включення податкового кредиту здійснюється на підставі первинних документів, оформлених відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Тобто на підставі паперових документів [3].

Акциз. На період воєнного стану звільняються від акцизного податку паливо, скраплений газ та нафтопродукти, імпорт броньованих автомобілів для цілей оборони і відсічі агресії, а також операції щодо фізичної передачі підакцизних товарів Збройним Силам України та іншим воєнізованим формуванням або державі як гуманітарної допомоги чи в порядку примусового відчуження/вилучення для потреб оборони [3].

У разі неможливості зареєструвати акцизну накладну в Єдиному реєстрі акцизних накладних тимчасово дозволяється переміщення пального або спирту етилового за дотримання додаткових вимог до товарно-транспортної накладної: вона повинна містити всю інформацію, що мала бути відображена у відповідній акцизній накладній.

Платники податків (фізичні особи), які у зв'язку з наслідками їх безпосередньої участі у воєнних діях не дотримались термінів виконання податкових обов'язків щодо акцизу, звільняються від відповідальності за їх невиконання, якщо вони виконають такі обов'язки протягом 1 місяця з дня припинення дії обставин, що перешкоджали їм.

Проте Проте законопроектом № 7360, прийнятим 12.05.2022р. цей строк збільшено до 60 днів [3].

Єдиний податок. Платники єдиного податку першої-третьої групи звільнені від сплати ПДВ при імпорті товарів, крім платників, що сплачують єдиний податок (табл.1).

При цьому використовувати такі тимчасові особливості не можуть бути суб'єкти господарювання, що здійснюють діяльність з обміну іноземної валюти, операції з деякими підакцизними товарами та корисними копалинами, фінансові компанії, нерезиденти, а також філії, представництва та підрозділи неплатників

єдиного податку. Платники податку, які до переходу на сплату 2-відсоткового єдиного податку були платниками ПДВ, звільняються від нарахування та сплати ПДВ, їх реєстрація платником податку на додану вартість є призупиненою, і всі податкові обов'язки з ПДВ призупиняються [3].

Таблиця 1

Ставки єдиного податку під час війни

Група	1 група	2 група	3 група
Ставка ЄП (до війни)	До 10% від прожиткового мінімуму	До 20% від мінімальної з/п	- 3% від доходу для платників ПДВ; - 5% від доходу для неплатників ПДВ
Ставка ЄП (під час війни)	*Звільнено*	*Звільнено*	*2%*

Джерело: побудоване автором на основі [5]

Висновки.. Взявши до увагу проведені дослідження можна зрозуміти, що податок є одним із головним об'єктом елементів оподаткування будь-якого господарства в сучасній державі. За допомого цього формується велика кількість бюджетних доходів, що дозволяє регулювати фінансові ресурси держави. Системний лад податкового адміністрування складаються з окремих елементів, які у свою чергу відображають зміст і особливості функцій управління у сфері адміністративного оподаткування.

Механізм податкового адміністрування на практичному рівні зазвичай містить податкове прогнозування і планування, облік платників податків, інформаційно-аналітичне забезпечення процесів оподаткування, податковий контроль, податкове консультування та інші складові. Мета і завдання податкової політики можуть бути досягнуті (виконані) лише за умови побудови й функціонування ефективного механізму податкового адміністрування. За допомогою податкового адміністрування забезпечуються повні та своєчасні (відповідно до затверджених планів) надходження податків, зборів, інших обов’язкових платежів. Механізм податкового адміністрування спрямований на підтримку високої результативності податкової системи, яка виявляється зокрема у належніймреалізації всіх притаманних їй функцій.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання публічного управління та адміністрування в умовах війни в України. 2022. Офіційний веб-сайт. URL: https://scholar.googleusercontent.com/scholar (дата звернення: 09.09.2022)

2. Грищенко І. Програма діяльності Кабінету Міністрів України в аспекті консолідації та розвитку української нації. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2020. Вип. 1. С. 33−40. DOI 10.36.030/2664-3618-2020-1-33-40

3. Податки під час війни: що змінилося для бізнесу. 2022. Офіційний веб-сайт. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/211250_podatki-pd-chas-vyni-shcho-zmnilosya-dlya-bznesu (дата звернення: 15.09.2022)

4. Фінансова та податкова звітність звітність в умовах воєнного стану. Офіційний веб-сайт. URL: http://scholar.googleusercontent.com/scholar (дата звернення: 21.09.2022)

5. Хищенко А.М. Податкове стимулювання розвитку бізнесу в Україні. *Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні:* матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених і студентів. Львів: ЛТЕУ, 2022 С. 163-164.

Юлія ЛІЩИШИНА [*]
студентка 2 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Анотація. *У статті досліджено сутність поняття «заробітна плата», яке визначено як винагороду, обчислену в грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівнику за виконану ним роботу. Проаналізовано форми та види оплати праці. Запропоновано напрями вдосконалення організації розрахунків з оплати праці у сільськогосподарських підприємствах.*

Abstract. *The article examines the essence of the concept of "wages", which is defined as remuneration calculated in monetary terms, which the employer pays to the employee for the work performed by him under the employment contract. Forms and types of remuneration were analyzed. Directions for improving the organization of wage settlements in agricultural enterprises are proposed.*

Вступ. Винагорода за працю, яка забезпечує матеріальну зацікавленість, є одним з основних трудових стимулів на сільськогосподарських підприємствах. Застосування неефективної системи оплати праці призводить до негативних наслідків, серед яких: зниження якості продукції, погіршення трудової дисципліни, трудові конфлікти між роботодавцем та працівниками підприємства, зниження продуктивності праці, що, своєю чергою, негативно впливає на кінцеві результати діяльності сільськогосподарських підприємств.

Питання вдосконалення організації розрахунків з оплати праці досліджували різні науковці, серед яких: М. Бухалков, О. Головачов, О. Грішнова, А. Жуков, А. Калина, В. Ковальов, А. Колот, С. Мочерний, Л. Сук, Н. Юрчук, Н. Салова, О. Дробишева, А. Машевська, К. Крищенко та ін.

[*] Науковий керівник: асистент кафедри аналізу та аудиту, Анжеліка МАШЕВСЬКА

Ураховуючи численні дослідження науковців, проблема вдосконалення організації оплати праці на сільськогосподарських підприємствах і надалі залишається актуальною та до кінця не розкритою, потребує подальших досліджень як із теоретичної, так і з практичної точок зору.

Виклад основного матеріалу. Оплата праці, як підтверджують дослідження, є багатовимірним економічним явищем, відображає взаємодію багатьох економічних процесів.

Реформування оплати праці на сільськогосподарських підприємствах здійснюється вкрай повільно.

Рівень заробітної плати відрізняється в межах регіонів майже в 2,5 рази, лише на 66% підприємств сільського господарства дотримується державна гарантія мінімальної заробітної плати. В цілому в сільському господарстві середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника найнижча серед усіх галузей економіки і складає 46% від середньомісячної заробітної плати працівника в цілому по галузях економіки.

Окрім того, в сільськогосподарському виробництві питома вага фонду оплати праці у валових витратах складає лише 13%, а на окремих підприємствах - 7- 8%.

В економічній літературі підходи до визначення поняття «заробітна плата» відрізняються за суттю. Кожен із науковців трактує його по-різному.

На нашу думку, більш змістовним та обґрунтованим є поняття, зазначене у Законі України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР, в якому заробітна плата визначається як винагорода, обчислена в грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівнику за виконану ним роботу.

Сьогодні на сільськогосподарських підприємствах застосовуються різні форми і системи оплати праці. Найбільш поширенні - відрядна та погодинна форми оплати праці. Відрядна оплата праці – це оплата праці за кількість виробленої продукції (робіт, послуг). Вона заснована на оплаті праці в прямій залежності від результатів: чим кращий результат, тим вищий рівень заробітної плати.

Раціонально організована відрядна оплата праці створює мотивацію для працівників сільськогосподарських підприємств у збільшенні виробництва продукції належної якості, підвищенні кваліфікації та застосуванні передових методів і прийомів праці. Погодинна оплата праці – це оплата праці за відпрацьований час [1].

Система оплати праці — це визначений взаємозв’язок між показниками, що характеризують міру (норму) праці та міру її оплати в межах і понад норми праці, які гарантують одержання працівником заробітної плати відповідно до фактично досягнутих результатів праці (відносно норми), погодженої між працівником і роботодавцем ціною його робочої сили (рис.1).

Рис.1. ***Форми оплати праці***

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Кожна з існуючих форм має певні свої модифікації, підвиди, які мають забезпечити відповідність виробничій ситуації, особливостям мотивації працівників певного підприємства, бажання власника тощо. Основні ідеї існуючих систем оплати представлено в таблиці нижче.

Таблиця 1

Форми та системи оплати праці

ФОРМИ ТА СИСТЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ та їх основні ідеї		
Форми	**ПОЧАСОВА**	**ВІДРЯДНА**
	В основі – фактично відпрацьований час	В основі – фактично вироблена кількість продукту
Прості системи	**ПРОСТА ПОЧАСОВА**	**ПРЯМА ВІДРЯДНА**
	Оклад (або погодинна чи денна ставка) за відпрацьований час	Оплата – про розцінці за кожну одиницю продукту
	ПОЧАСОВО-ПРЕМІАЛЬНА	**ВІДРЯДНО-ПРЕМІАЛЬНА**
	Оклад (або погодинна чи денна ставка) за відпрацьований час + премія	За кількість + премія за виконання (перевиконання) плану

Продовження таблиці 1

Складні системи	**ПОЧАСОВА З СИСТЕМОЮ МОТИВАЦІЇ**	**ВІДРЯДНО-ПРОГРЕСИВНА**
	Зарплата = постійна частина – оклад (або погодинна чи денна ставка); • **Змінна частина (регулярні премії)** – складна система преміювання (мотивації), наприклад на основі KPI (ключових показників ефективності); • **Нерегулярні премії** – за певні ініціативи працівника, які неможливо запланувати й передбачити заздалегідь, виконання в строк певного складного завдання.	Розцінки за продукт збільшуються по мірі виконання плану
		НЕПРЯМА ВІДРЯДНА
		Оплата працівника (зазвичай допоміжного) залежить від результату роботи основних працівників
		АКОРДНА
		Оплата не за одиницю продукту, а за певний етап (акорд), комплекс робіт

Джерело: побудовано автором на основі [1]

На сільськогосподарських підприємствах укладається колективний договір. Умови договору повинні бути націлені на стимулювання зацікавленості працівників у підвищенні продуктивності праці.

На рис. 2 зазначимо види заробітної плати згідно із Законом України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР.

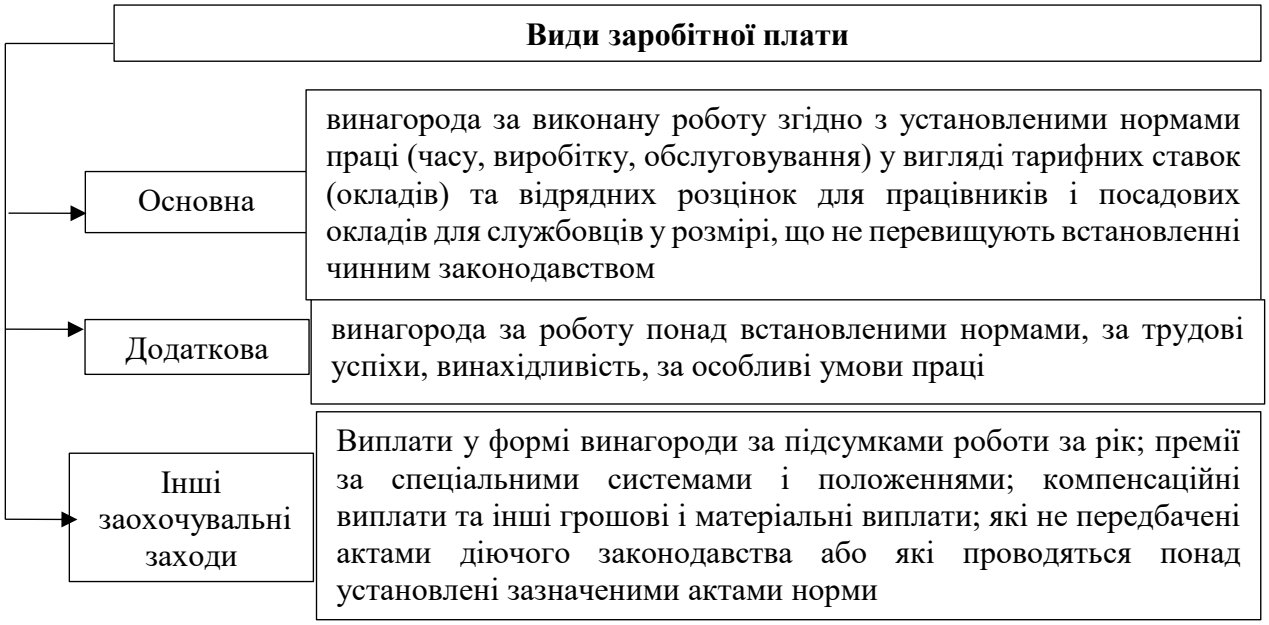

Рис. 2. ***Види заробітної плати***

Джерело: побудовано автором на основі [1]

У сучасних умовах господарювання сільськогосподарські підприємства мають змогу самостійно обирати форми та види заробітної плати, компенсаційних виплат та заохочень.

Для подальшого дослідження проведемо аналіз розмірів мінімальної заробітної плати, яка є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств та організацій усіх форм власності і господарювання (табл. 2).

Таблиця 2.

Аналіз розмірів мінімальної заробітної плати

Дата встановлення мінімальної зарплати	Розмір мінімальної зарплати, грн.			2022 р. у % до:	
	2020 р.	*2021 р.*	*2022 р.*	*2020 р.*	*2021 р.*
1 січня	4723	6000	6500	1777	500
1 вересня	5000	6000	6500	1500	500
1 жовтня	5000	6000	6700	1700	700
1 грудня	5000	6500	6700	1700	200

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Отже, можемо зробити Висновки., що мінімальна заробітна плата за досліджуваний період постійно зростала.

Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності сільськогосподарського підприємства і максимальним розміром не обмежується.

Дуже часто на сільськогосподарських підприємствах виникають конфліктні ситуації з приводу преміювання. Для запобігання цьому між роботодавцем та працівниками у Положенні про преміювання необхідно зазначати всі можливі випадки позбавлення премій.

Також слід визначити, за які конкретно порушення позбавляють премії повністю, а за які – частково.

Підставами для депреміювання на сільськогосподарських підприємствах можуть бути:

- ✓ порушення вимог посадової інструкції;
- ✓ невиконання або неналежне виконання норм охорони праці;
- ✓ порушення встановленого правилами внутрішнього трудового розпорядку режиму роботи;
- ✓ запізнення на роботу;
- ✓ поява на роботі у нетверезому стані;
- ✓ прогул тощо [2].

У сільськогосподарських підприємствах рівень оплати праці значною мірою залежить від кінцевих результатів їхньої діяльності.

Однак наявний порядок нарахування оплати праці працівникам сільськогосподарських підприємств часто зорієнтований на проміжні результати.

Для вдосконалення наявної системи на підприємствах можна запровадити безтарифну модель оплати праці в поєднанні з відсотковою системою.

Таким чином, заробітну плату працівників будуть визначати як відсоток від кінцевих результатів діяльності сільськогосподарського підприємства.

Перш ніж отримати цей відсоток, працівникам спочатку буде виплачена основна заробітна плата, а потім буде виплачено відсоток від прибутку підприємства. Різниця між сумарним заробітком і виплаченою основною

(гарантованою) заробітною платою працівників буде колективним фондом стимулювання, який буде розподілено між працівниками враховуючи результати їхньої діяльності.

Тобто працівники, котрі краще працювали за звітний період, отримають, відповідно, і вищий відсоток від прибутку підприємства [3].

Висновки. На підставі наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених встановлено, що заробітна плата належить до найскладніших категорій економічної науки.

Вона відображає взаємовідносини між роботодавцем та працівником, є грошовою винагородою найманого працівника, що залежить від кількості та якості виконаної роботи, а також господарської діяльності підприємства, виступає елементом ринку та праці, який має ціну товару, у формі якого найманий працівник продає свою робочу силу.

Для покращення розрахунків з оплати праці на сільськогосподарських підприємствах пропонуємо розробляти Положення про преміювання працівників на підприємстві. Система мотивації працівників сільськогосподарських підприємств повинна бути орієнтована на кінцевий результат та мати справедливий характер.

Вона повинна бути простою та зрозумілою для кожного працівника. Ця система повинна також бути гнучкою, керованою і змінюваною. Повинні бути враховані стаж працівника, його внесок у діяльність підприємства, розроблення інноваційних проектів для підприємства тощо.

Список використаних джерел:

1. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 № 108/95- ВР. URL: http://zakon3. rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр.

2. Крищенко К. Удосконалення організаційно-економічного механізму управління оплатою праці. *Україна: аспекти праці*. 2007. № 6. С. 9–16.

3. Гапоненко Н., Мельянкова Л., Ярославський В. Мотивація стимулювання аграрної праці. *Бухгалтерія в сільському господарстві*. 2009. № 6. С. 14–16.

4. Дробишева О.О. Економічна сутність, форми та системи оплати праці. *Україна: аспекти праці*. 2010. № 5. С. 23–28.

5. Машевська, А. А. Напрямки вдосконалення організації обліку оплати праці на підприємстві. *Вчені записки Таврійського національного університету імені ВІ Вернадського серія: економіка і управління*. *30* (69). С. 131-138.

Вікторія МАКСИМЕНКО*
студентка 2 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

* Науковий керівник: асистент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Анжеліка МАШЕВСЬКА

ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Анотація. *У статті розглянуто проблеми, що становлять загрозу економічній і фінансовій безпеці держави з боку податкової системи. Зазначено шляхи вдосконалення рівня ефективності податкової системи в Україні. Проаналізовано податковий борг в Україні за останні роки. Проведено аналіз обсягів відшкодування податку на додану вартість з державного бюджету. Розглянуто загрози економічній та фінансовій безпеці держави.*

Abstract. *The article examines problems that threaten the economic and financial security of the state from the side of the tax system. Ways to improve the level of efficiency of the tax system in Ukraine are indicated. The tax debt in Ukraine in recent years has been analyzed. An analysis of the amount of value added tax reimbursement from the state budget was carried out. Threats to the economic and financial security of the state are considered.*

Вступ. Податки є однією із основних ланок економічних відносин у суспільстві, а також головною формою доходів держави. Вони є важливим інструментом впливу держави на соціально-економічні процеси, що в ній відбуваються. Податкові надходження до бюджету обумовлюється як впливом ряду зовнішніх факторів, що визначаються соціально-економічною та політичною ситуаціями в країні, так і зміною податкової системи. Податкова система є вагомою складовою фінансової системи держави і ефективним інструментом регулювання фінансових відносин за допомогою якого здійснюється перерозподіл національного доходу задля формування державних фінансових фондів.

Виклад основного матеріалу. Для забезпечення економічного розвитку країни, добробуту населення необхідно створити ефективну податкову систему, яка б повною мірою відповідала вимогам нинішнього стану економіки, забезпечувала розвиток народного господарства країни і належним чином регулювала б економічні відносини між державою та населенням. Саме тому питання вдосконалення податкової системи залишається дуже актуальним.

Питання вдосконалення вітчизняної податкової системи задля підвищення її ефективності у забезпеченні достатніх надходжень до бюджету і водночас формування сприятливих умов соціально-економічного розвитку держави неодноразово піднімалось у працях українських науковців – Крисоватого А., Мельника П., Соколовської А., Салиги С., Федосова В., Фролової Н., Шаблистої Л. та інших [1].

Відповідно до Податкового кодексу України податки в Україні поділяються на загальнодержавні та місцеві. Загальнодержавні податки є обов’язковими до сплати на всій території України, місцеві ж податки встановлюються відповідно до визначеного Податковим кодексом України переліку в межах граничних розмірів ставок у формі рішення сільських,

селищних і міських рад та є обов'язковими до сплати на території відповідної територіальної громади.

За загальним правилом загальнодержавні податки встановлюються Податковим кодексом України, а встановлення загальнодержавних податків і зборів, не передбачених цим Кодексом, забороняється. Також Кодексом передбачено, що встановлення та справляння мита регулюються митним законодавством. Зарахування загальнодержавних податків і зборів до державного та місцевих бюджетів здійснюється відповідно до Бюджетного кодексу України. Перелік загальнодержавних податків та зборів на території України встановлює Верховна Рада України [2].

Роль податків є визначальною для забезпечення життєдіяльності будь-якої держави, адже вони не тільки є основним джерелом дохідної частини бюджету, але ще й включені в усі ланки фінансової системи. Податки виступають фактором фінансової безпеки, оскільки вони сприяють такому стану фінансової системи, за якої створюються умови для соціально-економічної стабільності суспільства, держави, регіонів, підприємств та громадян. Податкова система, в свою чергу виступає :

− ресурсом в руках державної влади; − інструментом впливу на соціально-економічні процеси;

− фактором зворотного зв'язку та відповідно залежності держави від платників податків.

Зазначені фактори вказують на те, що податкова система безумовно є складовою економічної та фінансової безпеки держави. Так, з однієї сторони, податкова система є виступає фактором ризику та загрози економічній та фінансовій безпеці держави, а з іншої – ресурсом та інструментом забезпечення [7].

Необхідно виділити такі недоліки податкової системи, що залишаються, незважаючи на постійне її реформування та відповідно виступають загрозами економічній та фінансовій безпеці України :

– система формування державних доходів продовжує мати переважно фіскальний характер. Податки не виступають інструментом підвищення конкурентоспроможності країни, а регулююча функція податків не орієнтована на стале економічне зростання;

– витрати на адміністрування податків та зборів залишаються бути значними та невідповідними. На утримання ДПС витрати продовжують зростати. Так, у 2021 році порівняно з 2017 роком видатки на органи ДФС збільшились майже 2,5 рази. Діяльність Міністерства фінансів України та ДПС України не повною мірою узгоджена, на що вказує наявність окремих функцій, які дублюються [13];

– податкова система залишається досить складною в частині підготовки та подання звітних документів тому не сприяє веденню бізнесу.

Так за даними щорічного дослідження «Оподаткування 2020» (Paying Taxes 2020), яке проводиться командою PwC разом із експертами Світового банку на підготовку і подання податкової звітності в Україні середньому

потрібно 327,5 години на рік, тоді як в ЄС цей показник – 161 година, а загальний світовий – 240 годин [5].

Недостатньо ефективним залишається і механізм розподілу податкових надходжень між центральним і місцевими бюджетами, що, в свою чергу, сповільнює розвиток економіки у розрізі окремих регіонів України.

Вищезазначені проблеми системи оподаткування залишаються небезпечними для розвитку економіки України та потребують врегулювання. Так, загрозами економічній та фінансовій безпеці держави у зв'язку із зазначеними недоліками є :

1. Збільшення податкового боргу платників перед бюджетами усіх рівнів. Розмір податкового боргу за п'ять останніх років зріс майже у 2 рази (табл. 1).

Таблиця 1

Інформація про податковий борг в Україні у 2018-2021 роки

Станом на рік	Загальна сума податкового боргу, млн. грн	Кількість боржників, тис. осіб	Сума списаної безнадійної заборгованості, млн. грн
2018	91417,3	3557,5	4968,2
2019	101469,6	3827,7	3962,0
2020	124705,4	4154,1	5870,9
2021	120449,2	834,9	13708,2
2022	105 726,7	441,7	7612,2

Джерело: [3].

2. Бюджетна заборгованість щодо відшкодування податку на додану вартість платникам податку (табл. 2).

Таблиця 2

Інформація про обсяги відшкодування податку на додану вартість з державного бюджету у 2016-2020 роках, млн грн

Станом на рік	Суми, заявлені до відшкодування на поточний рахунок платника	Відшкодування, виплачені у грошовій формі	Залишок сум, заявлених до відшкодування на кінець періоду
2018	121034,2	120060,6	15267,1
2019	146361,3	131659,4	28705,5
2020	152801,0	151901,2	27939,4
2021	136320,4	143108,6	18281,4
2022	165518,0	159 701,1	23 196,8

Джерело: [6].

3. Водночас зменшилася сума ПДВ, заявлена до бюджетного відшкодування. Так, у 2021 році заявлено до бюджетного відшкодування ПДВ на суму 10,7 млрд грн, що на 125,6 млрд грн менше ніж у 2020 році (136,3 млрд грн) [13].

4. Виконання державою зобов'язань щодо відшкодування ПДВ ускладнюється, насамперед недосконалим законодавством, яким регулюється

процедура відшкодування та пред'явленням необґрунтованих вимог на відшкодування ПДВ і заниженням сум податкових зобов'язань [11].

Для вдосконалення рівня ефективності податкової системи в Україні необхідно реалізувати наступні заходи:

1. Автоматизувати процеси оподаткування із застосуванням сучасних технологій.

2. Підвищити ефективність управління податковим боргом. Для цього необхідно:

- застосовувати продаж майна відразу ж після закінчення терміну дії податкової вимоги або невиконання графіку погашення податкового боргу, розробленого боржником за рішенням керівника контролюючого органу;

- передбачити в законодавстві норму про автоматичне списання частини коштів у погашення податкового боргу (розмір у відсотках має бути встановлений законом) у момент їх надходження на рахунок платника; - розширити перелік підстав для проведення виїзної документальної перевірки за наявністю податкового боргу (відповідно до ризикової категорії боржника);

- до податкової застави включати усі активи боржника, незалежно від розміру податкового боргу;

3. Оптимізувати рівень податкового навантаження з метою стимулювання розвитку нових робочих місць та зростання ринку праці, та вивільнення грошових коштів населення і суб'єктів господарювання для розвитку власної справи. Крім того, це дозволить вивезти з тіні частину економіки та зменшити відтік вітчизняного капіталу за кордон [11].

4. Дотримуватися стабільності в нормативно-правовому регулюванні податкового законодавства. Так, податкові норми для суб'єктів господарювання повинні бути простими та зрозумілими і не повинні постійно кардинально змінюватись, як це, зазвичай, відбувається.

5. Посилити відповідальності за використання тіньових податкових схем при веденні бізнесу та умисній мінімізації податкових зобов'язань.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши діючу податкову систему України, можна зробити Висновки., що вона є досить недосконалою і суперечливою. Основною проблемою на сьогодні залишаються недостатні та нестабільні податкові надходження до бюджетів усіх рівнів. В порівнянні із розвинутими країнами показник податкового навантаження в нашій державі є середнім, тоді як громіздкість системи обов'язкових платежів та складність адміністрування податків і зборів відводить негативно впливає на підприємництво та інвестиційну активність і, як наслідок, призводить до зменшення сукупних податкових надходжень.

Необхідним орієнтиром подальшого реформування податкової сфери має стати встановлення оптимального рівня податкового навантаження для стимулювання економічного зростання. Лише завдяки злагодженим та вивіреним діям і заходам з боку держави можна мінімізувати та подолати проблеми.

При цьому необхідно забезпечити певний баланс, а саме : з однієї сторони, держава має позиціонувати шанобливе ставлення до платників податків, які

створюють фінансово-економічну безпеку держави, а з іншого – підвищувати їхню відповідальність перед державою шляхом формування високої податкової культури.

Також позитивний ефект матиме запровадження заходів щодо вдосконалення системи податкового контролю, створення умов, що унеможливлюють ухилення від сплати податкових зобов'язань, обмежене використання податкових пільг, а також забезпечення оптимального розподілу вилучених коштів, що потребує проведення подальших досліджень та розробки теоретико-методичних основ механізму їх реалізації.

Усі вищезазначені заходи щодо покращення податкової системи зможуть забезпечити фінансову та економічну безпеку та зростання економіки.

Список використаних джерел:

1. Голіков С. С. Проблеми забезпечення податкової безпеки України. Економічна наука. 2017. № 15. С. 62–64.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.
3. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України. URL: treasury.gov.ua/. (дата звернення: 13.10.2022).
4. Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України. URL: https://www.pfu.gov.ua (дата звернення: 13.10.2022).
5. Офіційний веб-сайт PwC Команда PwC Ukraine коментує результати сплати податків 2020, спільного проекту з групою Word Bank URL: https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/2019/paying-taxes-2020.html
6. Офіційний веб-сайт Державної податкової служби України URL: https://www.tax.gov.ua/mediatsentr/novini/407585.html
7. Тимченко О. М., Осадчий Є. С. Інституційна спроможність упровадження моделі сегментації податкових боржників в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 8
8. Державна податкова служба України. Стратегічні цілі діяльності ДПС України до 2022: URL : https://tax.gov.ua. (дата звернення: 13.10.2022).
9. Диха М. В., Гончаров Ю. В. Податкова система як складник забезпечення розвитку соціально-економічної системи України. *Сучасні питання економіки і права.* 2018. Вип. 1. С. 86–99.
10. Податкові надходження до бюджету та витрати. Z-Україна: статистика, економіка, політика, персони. 2018. URL: http://zet.in.ua/statistika-2/byudzhet/podatkovi-nadxodzhennya-do-byudzhetu-ta-vitrati/ (дата звернення: 13.10.2022).
11. Зазвонова Л.О., Фомін Ф.Ф., Напрями удосконалення податкової системи України. *Сталий розвиток економіки.* 2010. № 3.
12. Офіційний Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk (дата звернення: 13.10.2022).

Вікторія МЕЛЬНИК [*]
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ЩОДО УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

Анотація. *У статті проаналізовано формування та роль управлінського обліку в обліковій політиці. Також зазначено поняття облікової політики та управлінського обліку. Визначено значущість управлінського обліку в обліковій політиці підприємства, а також важливість організації обліку. Досліджено стан ведення облікової політки щодо управлінського обліку на підприємствах. Облікова політика є одним з основних документів, який встановлює правила ведення обліку на підприємстві, фактично можна вважати, що це головний документ підприємства, який дає змогу бухгалтеру чи бухгалтерській службі під час ведення обліку та складання фінансової звітності врахувати специфіку діяльності конкретного суб'єкта господарювання.*

Abstract. *The article analyzes the formation and role of management accounting in accounting policy. The concepts of accounting policy and management accounting are also specified. The importance of management accounting in the accounting policy of the enterprise, as well as the importance of accounting organization, is determined. The state of management accounting policy regarding management accounting at enterprises was studied. The accounting policy is one of the main documents that establishes the rules of accounting at the enterprise, in fact it can be considered that it is the main document of the enterprise that enables the accountant or accounting service during keeping records and drawing up financial statements to take into account the specifics of the activity of a particular business entity.*

Вступ. На сьогоднішній день сучасні задачі введення господарства передбачають пошук існування альтернатив щодо методів, принципів та процедур ведення обліку. Для того щоб підприємству вибрати правильне та ефективне управлінське рішення потрібна облікова система, яка буде базуватися на обліковій політиці і яка спостерігатиме за діяльністю підприємства. Облікова політика є економічним суб'єктом, що моделює обліковий процес з урахування стратегії його розвитку. Ефективність управління підприємством залежить від якості інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень. А для того щоб забезпечити таке управління керівництву необхідно сформувати найбільш сприятливу облікову політику, яка дозволить чітко, правильно сформувати і систематизувати дані обліку.

Виклад основного матеріалу. Сутність нових підходів до ведення та організації обліку зводиться до того, що організації самостійно розробляють

[*] Науковий керівник: к.е.н, доцент кафедри бухгалтерського обліку ВНАУ, Любов КОВАЛЬ

облікову політику для вирішення певних поставлених задач на підприємстві. Тому можна сказати , що облікова політика є важливою для організації всього облікового процесу.

Формування облікової політики є одним із найважливіших питань організації обліку, тому управлінський облік потребує власної облікової політики. При формуванні облікової політики з метою управлінського обліку, потрібно виходити із своєрідних прийнятих управлінських рішень. У нормативних документах, які регулюють облік відповідних об'єктів, передбачено декілька варіантів вирішення певних облікових питань[6].

Згідно з п. 1.2. Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства, затверджених Наказом Міністерства фінансів України від 27 червня 2013 р. № 635, підприємство самостійно на основі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку визначає за погодженням з власником (власниками) або уповноваженим ним органом (посадовою особою), відповідно до установчих документів, облікову політику підприємства, а також зміни до неї [7].

У свою чергу облікова політика для цілей управлінського обліку законодавством не регламентується, а формується виключно адміністрацією підприємства у внутрішній документації. Як для цілей управлінського обліку, то мета облікової політики є досить відмінною від тих цілей, які застосовують-ся до бухгалтерського обліку.

Таблиця 1

Показники діяльності суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва у 2010-2021 роках

Кількість суб'єктів господарювання, одиниць	Усього/ total	Великі/ large	Середні/ medium	Малі/ small	з них мікро-підприємства/ of which microenterprises
1	2	3	4	5	6
2010	378810	586	20983	357241	300445
2011	375695	659	20753	354283	295815
2012	364935	698	20189	344048	286461
2013	393327	659	18859	373809	318477
2014	341001	497	15906	324598	278922
2015	343440	423	15203	327814	284241
2016	306369	383	14832	291154	247695
2017	338256	399	14937	322920	278102
2018	355877	446	16057	339374	292772
2019	380597	518	17751	362328	313380
2020	373822	512	17602	355708	307871
2021	370834	610	17502	352722	304650

Адже відповідно до бухгалтерського обліку, облікова політика є лише певним інструментом контролю даного обліку на підприємстві У випадку, щодо управлінської мети, то це прийняття керівництвом підприємства ефективних та аргументованих рішень [9].

Управлінський облік ведеться переважно на середніх та великих підприємствах. Малі підприємства управлінський облік не ведуть, тому потреби у формуванні облікової політики щодо управлінського обліку у них немає.

Склад суб'єктів господарювання наведено у таблиці 1.

Щодо управлінського обліку облікова політика підприємства – це сукупність способів ведення обліку, складання внутрішньої звітності і калькулювання собівартості з метою контролю діяльності підприємства та його управління. Елементи формування облікової політики в системі управлінського обліку представлено на рис. 1.

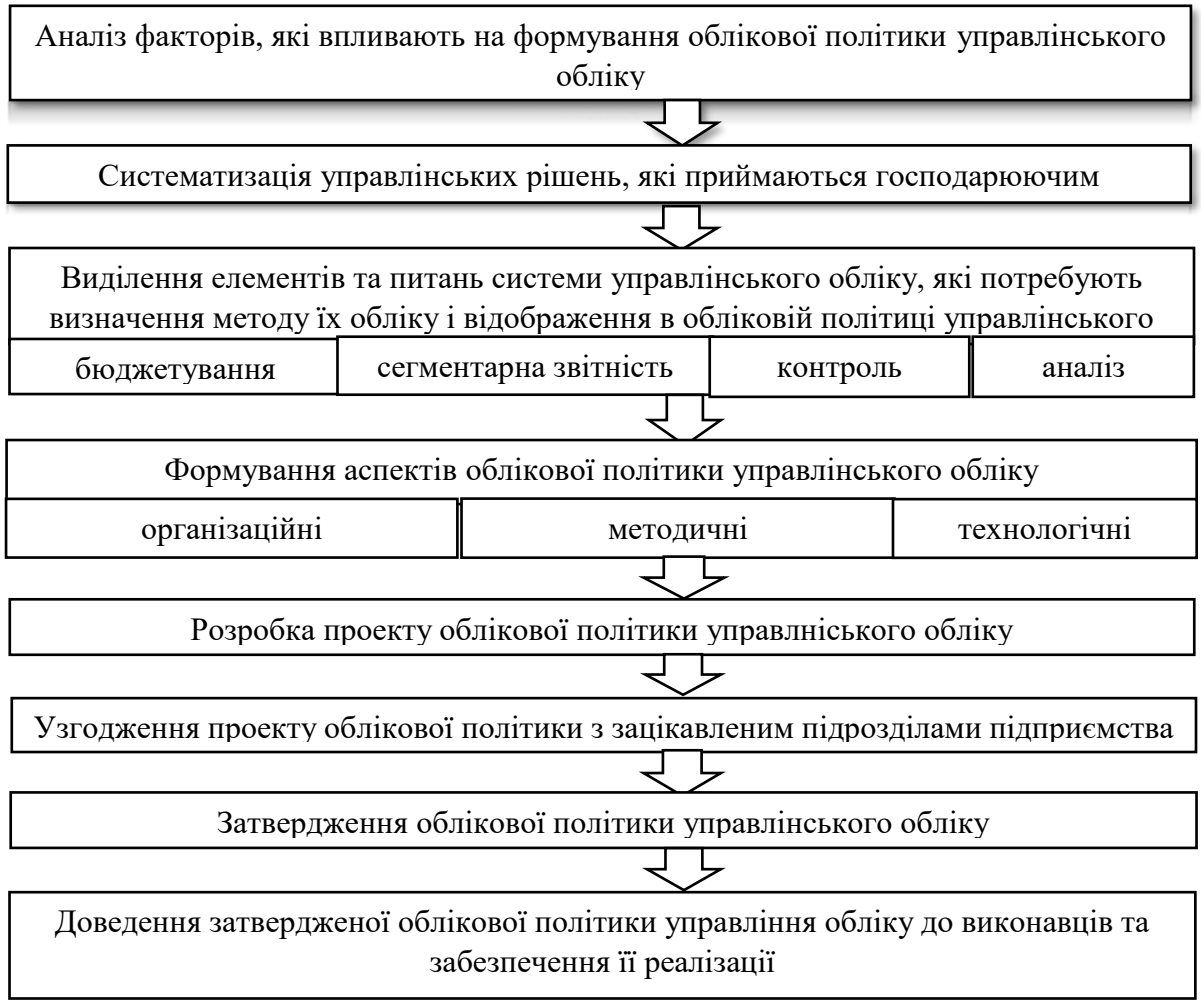

Рис. 1. **Елементи формування облікової політики у системі управлінського обліку**

Джерело: сформовано автором на основі [10].

Облікова політика підприємства має основну мету на основі якої розробляє та затверджує способи ведення управлінського обліку, та можливої кількості елементів організації управлінського обліку.

При розробці облікової політики управлінський персонал має обов'язково дотримуватись вимог облікового законодавства щодо забезпечення якісних характеристик усіх форм фінансової звітності та принципів її формування [9].

Облікова політика – це не просто сукупність способів ведення обліку, обраних відповідно до умов господарювання, а й вибір методики обліку, яка дає змогу використовувати різні варіанти відображення фактів господарського

життя. У широкому розумінні її можна визначити як управління обліком, а у вузькому – як сукупність способів ведення обліку (вибір підприємством конкретних методика ведення обліку) [2].

На зміст облікової політики впливають наступні основні чинники:

– форма власності та організаційно-правова форма підприємства;

– вид діяльності;

– організаційна структура управління та наявність структурних підрозділів;

– обсяги діяльності;

– чисельність персоналу;

– наявність відокремлених підрозділів;

– особливості оподаткування;

– поточні та довгострокові цілі підприємництва;

– ступінь матеріально-технічного оснащення;

– рівень кваліфікації кадрів;

– технологічні особливості виробництва;

– взаємини з фінансовими структурами;

– система звітності перед власниками, а також іншими користувачами фінансової інформації тощо.

У наказі про управлінську облікову політику затверджуються:

– варіанти обліку та оцінки об'єктів обліку;

– робочий план рахунків управлінського обліку;

– форми первинних документів і облікових регістрів, форми звітів центрів витрат і центрів відповідальності;

– перелік центрів витрат і центрів відповідальності;

– перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг);

– методи калькулювання собівартості продукції;

– порядок оцінки незавершеного виробництва;

– бази розподілу загальновиробничих витрат;

– бази розподілу адміністративних витрат та витрат на збут для складання калькуляції собівартості з метою ціноутворення;

– трансфертні ціни; методи обчислення резерву сумнівних боргів;

– перелік створюваних забезпечень майбутніх витрат і платежів;

– поріг суттєвості щодо окремих об'єктів обліку;

– переоцінку необоротних активів;

– періодичність відображення відстрочених податкових активів і відстрочених податкових зобов'язань;

– правила документообігу і технологія обробки облікової інформації; порядок контролю господарських операцій;

– інші рішення, необхідні для організації управлінського обліку.

Також після того для підприємство прийняло облікову політику потрібно закріпити це необхідним документом це може бути наказ або розпорядження.

Як правило, облікова політика формується під конкретне підприємство, враховуючи організаційні, технічні та методичні аспекти його діяльності. Таким

чином, облікова політика має відповідно організаційні, технічні та методичні складові. Попри це, встановленої структури наказу про облікову політику не існує. Його формування покладається виключно на саме підприємство, з врахуванням усіх особливостей діяльності суб'єкта господарювання [4].

Слід зазначити, що інформація управлінського характеру є конфіденційною, тому в розділі, що стосується управлінської складової необхідно наводити загальну інформацію, а більш конкретну у додатках, до яких матимуть доступ тільки певні користувачі інформації [4].

Безумовно, облікова політика є інструментом управління бухгалтерським обліком на підприємстві. Однак значення облікової політики виходить за межі цього процесу. Як інструмент управління облікова політика підприємства має виконувати такі функції:

- інформаційну, яка проявляється при аналізі форм фінансової звітності зовнішніми та внутрішніми користувачами;
- захисну, при аудиторських і податкових перевірках, вирішенні судових спорів, тощо;
- регулюючу, яка направлена на коректне відображення господарських процесів і зниження трудомісткості облікового процесу [8].

Облікова політика покращує методичний аспект управлінського обліку. Сьогодні з'являються перечення щодо вирішення питання, який метод оптимізації управлінського обліку є найбільш доречним. Наприклад, методичний аспект облікової політики для цілей управлінського обліку включає лише деякі різновиди відображення господарських фактів в обліку, які передбачені певними нормативними документами, і самостійно створені підприємством способи, з огляду на особливість його діяльності та потреб управління [5].

Що ж стосується якості облікової політики, то необхідно її підвищувати по таких критеріях, як економічна доцільність, повнота, неупередженість облікової політики, несуперечливість законодавчій базі, раціональність методів обліку, відповідність цілям компанії та автоматизації обліку [1].

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження можна сказати, що які б умови не були на ринку і скільки б всього не змінювалося підприємство спрямовують зусилля на покращення і ефективне ведення діяльності.

Завдяки управлінському обліку підприємство може систематизувати інформацію для управлінських рішень, тому управлінський облік несе важливий характер для облікової політики підприємства і удосконалить облікову систему управління.

Формування та реалізація облікової політики є тим інструментом, який дозволяє власникам побудувати бухгалтерський облік таким чином, щоб максимально задовольнити їх потреби в інформації для управління своєю власністю. Тому до формування облікової політики підприємства необхідно підходити з усвідомленням відповідальності [3].

Так як управлінський облік не є обов'язковим, то суб'єкти господарювання у переважній більшості мають самостійно розробити елементи облікової політики щодо управлінського обліку, спираючись на свої потреби та набутий

практичний досвід. Але присутність управлінського обліку або будь якої його складової має значний вплив на підприємство.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко О.М., Білан М.П. Проблеми формування облікової політики. Напрями її удосконалення. *Проблеми підвищення інфраструктури: зб. наук. праць*. 2011. Вип. 31. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2011_31/Bilan.pdf.
2. Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку. 3-є вид., доп. і перероб. Житомир: Рута, 2002. 592 с.
3. Євдокимов В.В. Облікова політика підприємства як чинник управління величиною фінансових результатів. *Вісник ЖДТУ.* 2008. № 3 (45). С. 77- 87.
4. Коваль Л.В. Облікова політика в управлінні підприємством. *Ефективна економіка.* 2019. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7048
5. Лепетан І.М., Грішина І.О. Облікова політика як один з інструментів оптимізації управлінського обліку на підприємстві. *Молодий вчений.* 2019. № 11 (75). URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-31
6. Маренич Т.Г. Бухгалтерський облік в агроформуваннях: К.: Професіонал, 2005. 891 с.
7. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 27 червня 2013 р. № 635. URL:http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=382876&cat_id=293536/
8. Мулик Т.О. Облікова політика як інструмент управління оподаткуванням. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 4. URL: http://global-national.in.ua
9. Рузмайкіна І. Облікова політика як складова загальної стратегії управління підприємством. *Економіст*. 2010. № 5. С. 36 – 41.
10. Чабан Г.В., Бурлаков О.О. Аналіз факторів, які впливають на формування облікової політики управлінського обліку. *Економічний вісник університету*. 2017. № 32/1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2017_32%281%29__7

Марія ОБНЯВКО*
студентка 6 курсу
факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

* Науковий керівник: д.е.н., професор, завідувачка кафедри бухгалтерського обліку ВНАУ, Наталя ПРАВДЮК

Анотація. *В статті розглянуто поняття грошових потоків та охарактеризовано їх місце в системі управління підприємством. Зазначено, що без проведення якісного аналізу грошових потоків ефективне управління неможливе. Охарактеризовано завдання аналізу грошових потоків та інформаційну базу для його проведення. Проаналізовано методи складання Звіту про рух грошових коштів. Наголошено на особливостях функціонування підприємств малого бізнесу. Дослідивши погляди вчених, запропоновано алгоритм аналізу грошових потоків малого підприємства.*

Abstract. *The article examines the concept of cash flows and characterizes their place in the enterprise management system. It is noted that effective management is impossible without a qualitative analysis of cash flows. The task of cash flow analysis and the information base for its implementation are characterized. The methods of drawing up the Cash Flow Report were analyzed. Emphasis is placed on the peculiarities of the functioning of small business enterprises. Having studied the views of scientists, an algorithm for analyzing the cash flows of a small enterprise is proposed.*

Вступ. В сучасних умовах господарювання розвиток економіки для будь-якої держави світу – одне з найголовніших завдань. Як показує світовий досвід, саме малий бізнес відіграє у цьому надзвичайно важливу роль, адже він є джерелом надходжень до бюджету, а також, надаючи робочі місця, впливає на зайнятість. Малі підприємства здатні швидко реагувати на виклики ринку та нововведення і мають значну кількість таких переваг як висока мобільність, простота організаційно-управлінських зв'язків, вузька спеціалізація, гнучка структура виробництва, підтримання вільної конкуренції та ін.

Тому важливо, аби ці суб'єкти підприємницької діяльності мали змогу безперервно та ефективно функціонувати. Одним із факторів забезпечення ефективності господарювання є управління грошовими потоками, що є ключем до успіху в бізнесі, навіть під час кризи. Зважаючи на це, виникає необхідність, з врахуванням усіх особливостей малих підприємств, розробити оптимальний механізм управління грошовими потоками, важливою складовою якого є аналіз грошових потоків.

Вагома кількість таких вітчизняних та зарубіжних вчених як В. Головко, Г. Кошельок, М. Федишин, О. Майборода, І. Спільник, Р. Грінченко, О. Безкоровайна, Л. Гут та ін. досліджували методику аналізу грошових потоків та напрями її удосконалення.

Основна мета роботи – з'ясувати особливості діяльності підприємств малого бізнесу, дослідити існуючі методики аналізу грошових потоків та запропонувати послідовність дій для малих підприємств з врахуванням з'ясованих нюансів.

Виклад основного матеріалу. Грошові потоки є надзвичайно важливим елементом забезпечення ефективного функціонування підприємства, у зв'язку з чим необхідність в організації їх обліку, контролю, аналізу обумовлена існуванням практичних потреб фінансового управління.

Грошовий потік підприємства являє собою сукупність надходжень і виплат грошових коштів та їх еквівалентів, що генеруються його господарською діяльністю, рух яких пов'язаний з чинниками часу, ризику та ліквідності [5, с.18].

Згідно з МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів», [3] грошовий потік- це надходження і вибуття грошових коштів та їхніх еквівалентів. Грошові кошти складаються з готівки в касі і депозитів до запитання.

Поняття «грошовий потік» може трактуватися на різних рівнях та з різних ракурсів. Тлумачень в економічній літературі є чимало, проте суть цієї категорії залишається незмінною – процеси надходження та витрачання грошових коштів в ході різних видів господарської діяльності підприємства[2, с. 267].

Грошові потоки, які формуються на підприємстві у процесі його господарської діяльності, є важливим самостійним об'єктом управління. Управління грошовими потоками підприємств – це складний неперервний циклічний процес. Під циклом управління грошовими потоками розуміється система послідовних етапів багаторазово повторюваного процесу прийняття і реалізації стратегічних та оперативно-тактичних рішень з управління грошовими потоками. Управління грошовими потоками підприємства є важливою складовою частиною загальної системи управління його фінансовою діяльністю. Воно дає змогу вирішувати різноманітні завдання фінансового менеджменту і підпорядковане його головній меті. Основною метою управління грошовими потоками є забезпечення фінансової рівноваги підприємства та формування необхідної звітності, що забезпечить проведення всебічного аналізу грошових потоків [7, с. 308].

Неможливо управляти грошовими коштами без проведення їх аналізу.

Аналіз грошових потоків — це сукупність методів формування і обробки даних про грошові потоки, які дають об'єктивні оцінки стану, тенденцій розвитку, виявлення резервів підвищення ефективності використання грошових коштів та шляхів їх реалізації [1, с. 17].

Основні завдання аналізу грошових потоків[13, с. 69]:

– оцінка стану грошових коштів та грошового потоку за показниками їх обсягів, структури та динаміки загалом і у розрізі видів діяльності підприємства;
– з'ясування структури джерел надходжень грошових коштів;
– вивчення структури напрямів витрачання грошових коштів;
– дослідження взаємозв'язку динаміки показників діяльності та грошових коштів;
– виявлення рівня достатності грошових коштів, необхідних для нормального функціонування підприємства;
– вивчення факторів, що зумовили влив на зміну залишків і обсяги руху грошових коштів;
– визначення ефективності їх використання загалом і за результатами операційної, інвестиційної та фінансової діяльності;
– прогнозування надходження і витрачання грошових коштів за обсягом і в часі для забезпечення поточної і перспективної здатності підприємства

виконувати свої обов'язки щодо розрахунків з контрагентами, виплати дивідендів та інших платежів;

- виявлення потреби в додатковому залученні грошових коштів;
- з'ясування причин відмінностей між чистими доходами підприємства та пов'язаними з ними надходженнями і платежами тощо.

Важливу роль у аналізі грошових потоків відіграє інформаційна база, яка складається із фінансової звітності, насамперед Звіту про рух грошових коштів. Значить достовірність фінансової звітності впливає на ефективність прийняття рішень в частині управління грошовими потоками.

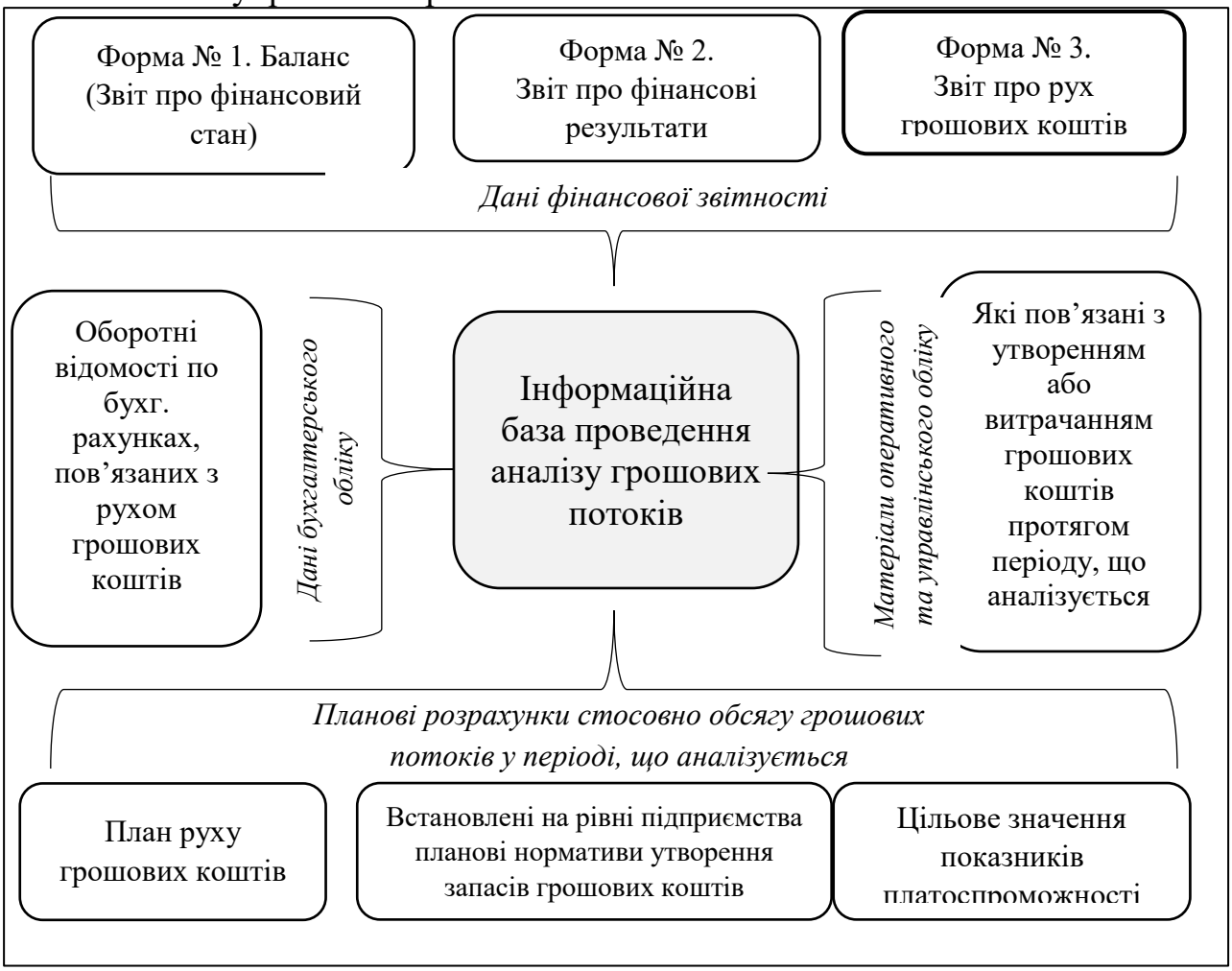

Рис. 1. **Інформаційна база проведення аналізу грошових потоків**
Джерело: узагальнено автором на основі опрацьованих джерел

Звіт про рух грошових коштів служить невід'ємною частиною фінансової звітності, прямо або побічно відбиває грошові надходження підприємства з класифікацією за основними джерелами та грошові виплати з класифікацією за основними напрямками використання протягом періоду за видами діяльності (операційна, інвестиційна, фінансова), відображає якість управляння ресурсами підприємства, містить додаткову інформацію про фінансовий стан підприємства, що неможливо отримати із інших джерел звітності. Для зовнішніх користувачів даний звіт є значимим, тому що він є джерелом інформації про ліквідність,

платоспроможність, фінансову гнучкість підприємства, з яким вони співпрацюють або будуть працювати у майбутньому [4, с. 233].

Звіт про рух грошових коштів подає зміни, що відбулися не тільки у грошових коштах підприємства, але й їхніх еквівалентах за звітний період (рік, квартал). В управлінських цілях цей звіт може складатися й щомісяця. Закордоном його часто називають Cash Flow (англ) [8].

По-суті, Звіт про рух грошових коштів охоплює обороти по таким субрахункам, як [8]:

- готівки у касі (301, 302);
- грошей на банківських рахунках (311, 312, 313, 314);
- грошових еквівалентів (351);
- грошей у дорозі (333, 334);
- електронних грошей, номінованих у гривні (335).

Але, Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність» установлює зміст і форму Фінансової звітності малого підприємства в складі Балансу (форма № 1-м) і Звіту про фінансові результати (форма № 2-м) та порядок її заповнення, а також зміст і форму Фінансової звітності мікропідприємства в складі Балансу (форма № 1-мс) і Звіту про фінансові результати (форма № 2-мс) та порядок її заповнення. Показники цих звітів наводяться у тисячах гривень з одним десятковим знаком

Таблиця 1

Порівняльна характеристика методів складання Звіту про рух грошових коштів

Особливість	Прямий метод	Непрямий метод
Застосування у розрізі видів діяльності та розділів	Застосовується до всіх трьох розділів – щодо операційної, фінансової та інвестиційної діяльності.	Може бути застосований тільки до розділу щодо операційної діяльності.
Джерела інформації для формування показників	Дані щодо залишків по рахунках	Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан); Форма № 2. Звіт про фінансові результати.
Розкриття інформації	Розкриваються основні види валових надходжень грошових коштів чи валових виплат грошових коштів із розкриттям конкретних джерел та напрямів використання.	Чистий прибуток (збиток) коригується відповідно до впливу: -операцій негрошового характеру; -будь-яких відрахувань або нарахувань минулих чи майбутніх надходжень грошових коштів, що відносяться до операційної діяльності; -будь-яких відрахувань або нарахувань минулих чи майбутніх виплат грошових коштів, що відносяться до операційної діяльності; -статей доходу або витрат, пов’язаних із рухом грошових коштів від інвестиційної чи фінансової діяльності.

Продовження таблиці 1

Особливість	Прямий метод	Непрямий метод
Переваги	Серед переваг прямого методу слід відзначити його наочність. Показники звіту про рух грошових коштів, складеного за прямим методом, дають можливість проаналізувати й оцінити напрями надходження та витрачання грошей, простежити рух грошових потоків, зробити аналіз чистого грошового потоку та визначити його структуру. Така форма звіту є більш доступною та простою для сприйняття, зручною та наочною для використання інформації менеджментом і легшою з точки зору заповнення.	Має ряд переваг для аналізу показників діяльності підприємства, адже він показує взаємозв'язок отриманого чистого прибутку зі змінами активів та зобов'язань підприємства. Крім того, він простіший для використання, не вимагає роз шифрування оборотів по рахунках, тому в зарубіжній практиці він використовується частіше, хоча МСБО надають перевагу прямому методу складання цього звіту.
Недоліки	Недоліком прямого методу є те, що він не розкриває взаємозв'язку отриманого фінансового результату і змін абсолютної величини грошових коштів на рахунку підприємства, зайва трудомісткість. Вимагає розшифрування оборотів по рахунках.	Не дає можливості проаналізувати реальні грошові потоки в розрізі операційної діяльності, яка є основною діяльністю підприємства. Крім того, непрямий метод складання звіту за багато років, з часу початку введення такої форми звітності у практику, до сих пір залишається незрозумілим для управлінців та складним для заповнення обліковими працівниками.

Джерело: узагальнено автором на основі опрацьованих джерел

Щодо Балансу, у статті «Гроші та їх еквіваленти» відображаються готівка в касі підприємства, гроші на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути вільно використані для поточних операцій, а також грошові кошти в дорозі, електронні гроші, еквіваленти грошей.

Кошти, які не можна використати для операцій протягом одного року, починаючи з дати балансу, або протягом операційного циклу внаслідок обмежень, виключаються зі складу оборотних активів та відображаються як необоротні активи. Електронні гроші - одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі [12].

Поділяємо думку Кошельок Г. та Грінченко Р. [4, с. 234] щодо доцільності використання експрес-аналізу грошових потоків, який відбувається за такими етапами:

- перший етап – перевірка фінансової звітності за формальними та якісними ознаками, наявність форм фінансової звітності, коротка характеристика об'єкту дослідження;
- другий етап – відбір показників, найістотніших у діяльності підприємства, визначення змін, що мали місце в господарській діяльності;
- третій етап – розрахунок і оцінювання відібраних показників для характеристики фінансового стану;
- четвертий етап – здійснення висновків і розроблення пропозицій.

Але враховуючи факт відсутності даного Звіту у малих підприємств, важливо віднайти альтернативну та ефективну методику аналізу грошових потоків без використання цієї інформації.

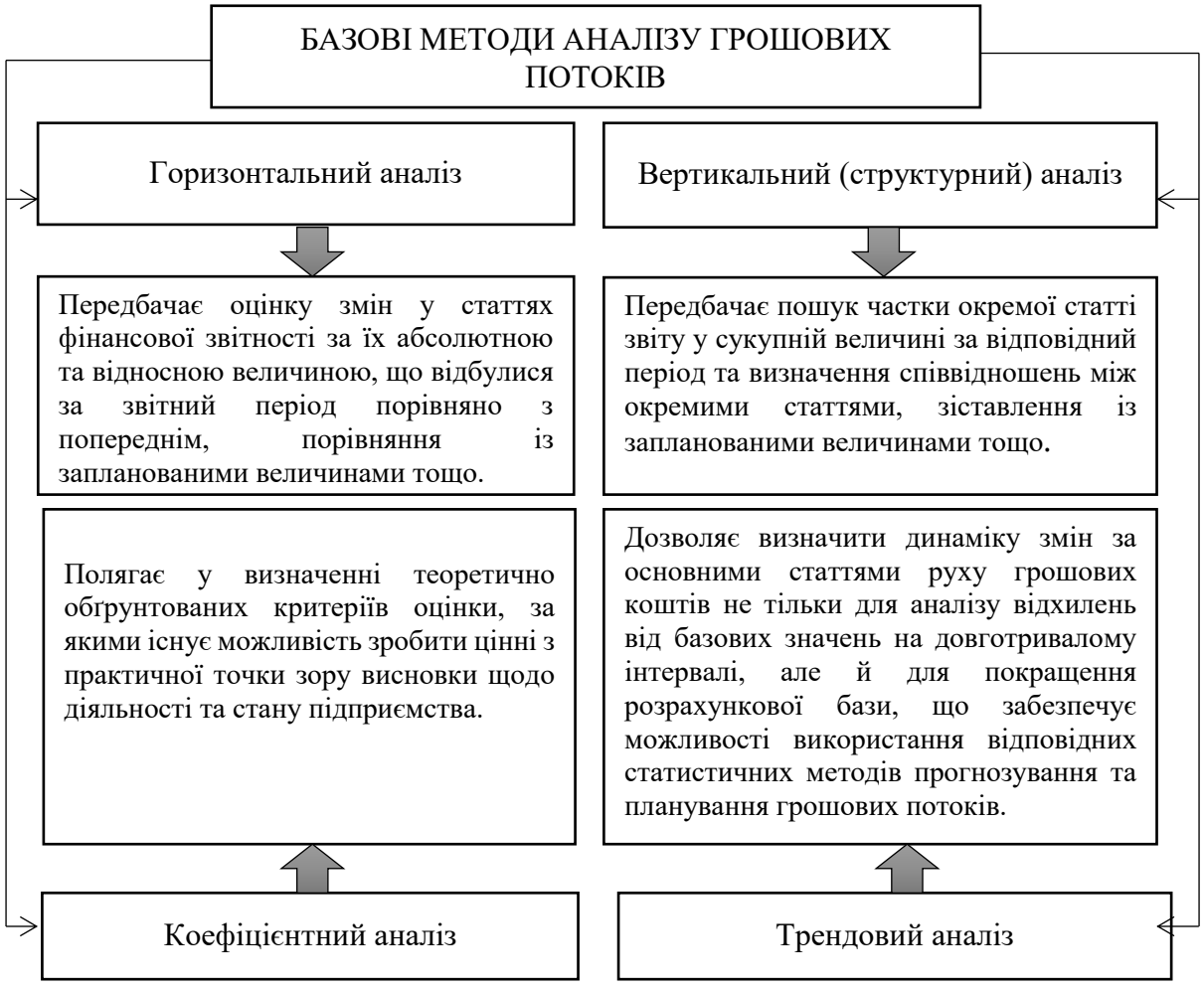

Рис. 2. **Базові методи аналізу грошових потоків**

Джерело: сформовано автором на основі [11, с. 119].

Погоджуємось з Федишин М.П.[14, с. 134-135], котра наголошує, що з метою удосконалення організації і методики планування грошових потоків для забезпечення цілей підприємства необхідно чітко визначитись з основними етапами проведення аналізу грошових потоків. Поетапний аналіз грошових

потоків дає можливість оцінювання діяльності підприємства в минулому, прогнозування потреби в грошових коштах та слугує підґрунтям для оцінки ефективності тактичного планування грошових потоків.

Цінною є думка Піскунової Н.О. [10, с. 128], а саме «з метою підвищення якості аналізу грошових потоків слід проводити комплексний аналіз, що базується не лише на фінансовій звітності, а й на використанні податкової звітності, планів рахунків, історії розвитку підприємства, первинних документів, бухгалтерських звітів, оборотно-сальдових відомостей тощо».

Таблиця 2

Основні коефіцієнти для аналізу ліквідності

№	Показник	Розрахунок
1	2	3
Вихідні дані		
1	Найбільш ліквідні активи (А1)	р. 1160+р.1165 Ф. №1
2	Активи, що швидко реалізуються (А2)	р.1120-1155 Ф. №1
3	Активи, що повільно реалізуються (А3)	р. 1100, 1110, 1170, 1190 Ф. №1
4	Активи, що важко реалізуються (А4)	І і ІІІ розділи активу балансу Ф. №1
5	Негайні пасиви (П1)	р.1615-1645, 1690 Ф. №1
6	Короткострокові пасиви (П2)	р. 1600-1610 Ф. №1
7	Довгострокові пасиви (П3)	р. 1500-1515 Ф. №1
8	Постійні пасиви (П4)	р. 1495, 1520-1526, 1660, 1665 Ф. №1
Розрахунок		
1	Загальний коефіцієнт ліквідності	Кзл = (А1+А2 + А3) : (П1+П2)
2	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Кшл = (А1 + А2) : (П1 +П2)
3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Кабл = (А1) : (П1 + П2)
4	Коефіцієнт маневреності функціонального капіталу	Кмфк = А3 : [(А1+А2+А3) – (П1+П2)]
5	Питома вага оборотних коштів в активах	ПВок = (А1+А2+А3) : ВБ
6	Коефіцієнт забезпеченості власними коштами	Кзвк = (П4 – А4) : (А1+А2+А3)

Джерело: узагальнено автором на основі опрацьованих джерел

Враховуючи погляди науковців, пропонуємо наступний алгоритм аналізу грошових потоків для підприємств малого бізнесу (рис. 3).

Після ознайомчого аналізу та підготовчої оцінки результатів діяльності важливим етапом є коефіцієнтний аналіз, що містить оцінку ліквідності балансу:

- ✓ порівняння активів за ступенем зниження ліквідності із зобов'язаннями за терміном погашення (в порядку зростання термінів сплати);
- ✓ обсягу виручки від реалізації, витрат, до яких належить також амортизація, прибутку/ збитку від діяльності та інших показників.

У таблиці 2 наведемо основні показники ліквідності підприємства.

Особливої уваги потребує аналіз оборотності дебіторської та кредиторської заборгованості, адже зростання саме дебіторської заборгованості є причиною відволікання з обороту грошових коштів і виникнення ризику зниження платоспроможності.

Рис. 3. **Пропонований алгоритм аналізу грошових потоків малого підприємства**

Джерело: узагальнено автором на основі опрацьованих джерел

Формування грошових потоків завжди пов'язано безпосередньо зі станом розрахунків підприємства.

Основні показники для аналізування представлено у таблиці 3.

Таблиця 3

Основні коефіцієнти для аналізу оборотності дебіторської заборгованості та співвідношення з кредиторською заборгованістю

№	Показник	Розрахунок
1	2	3
Вихідні дані		
1	Середні виробничі витрати, тис. грн.	(виробничі витрати на початок періоду+ виробничі витрати на кінець періоду)/2
2	Середня дебіторська заборгованість, тис. грн.	(дебіторська заборгованість на початок періоду+ дебіторська заборгованість на кінець періоду)/2
3	Середня кредиторська заборгованість, тис. грн.	(кредиторська заборгованість на початок періоду+ кредиторська заборгованість на кінець періоду)/2
Розрахунок		
4	Час обороту виробничих запасів (ЧОЗ), дні	(середні виробничі витрати / витрати на виробництво продукції)*365
5	Час обороту дебіторської заборгованості (ЧОД), дні	(середня дебіторська заборгованість / виручка від реалізації в кредит)*365
6	Час обороту кредиторської заборгованості (ЧОК), дні	(середня кредиторська заборгованість / витрати на виробництво продукції)*365
7	Тривалість фінансового циклу (ДФЦ), дні	ЧОЗ+ЧОД-ЧОК
8	Тривалість операційного циклу (ДОЦ), дні	ДФЦ+ЧОК

Джерело: узагальнено автором на основі опрацьованих джерел

Досить важливе значення для аналізу має оцінка ефективності грошових потоків, метою якої є визначення результативності їх формування та використання, а також виявлення впливу на фінансовий стан і забезпечення сталого економічного зростання підприємства [9, с.90].

Аналіз ефективності використання грошових коштів здійснюється за допомогою коефіцієнтів грошових потоків, які показують достатність грошових коштів для здійснення діяльності: поточної (операційної), інвестиційної, фінансової (кредити та позики).

Види коефіцієнтів та методику їх розрахунку підприємство обирає для себе залежно від інформації, яку воно бажає отримати від проведених розрахунків. Для аналізу ефективності використання грошових потоків використовуються показники Балансу, Звіту про фінансові результати та дані аналітичного обліку грошових коштів підприємства (табл.4) [6].

Проведення аналізу поетапно дозволить оцінити стан формування грошових потоків, рівень достатності для досягнення цілей планування, з’ясувати типові проблеми, які виникають у процесі невмілої організації руху грошових потоків, та використати розрахунки для виявлення резервів оптимізації і підвищення ефективності тактичного планування грошових потоків підприємств [14, с. 135].

Таблиця 4

Аналіз ефективності грошових потоків

№	Показник	Розрахунок
1	2	3
1	Коефіцієнт ліквідності грошового потоку	К1 = Грошові надходження / Грошові видатки
2	Коефіцієнт ефективності грошового потоку	К2 = Чистий грошовий потік / Грошові видатки
3	Коефіцієнт покриття доходу грошовим потоком	К3= Грошові надходження / Дохід від реалізації продукції
4	Коефіцієнт рентабельності грошових потоків	К4= Чистий прибуток / Чистий грошовий потік
5	Коефіцієнт окупності грошового потоку	К5 = Грошові видатки / Грошові надходження
6	Коефіцієнт поповнення грошових засобів	К6 = Грошові надходження / Залишок грошових коштів
7	Коефіцієнт чистого поповнення грошових засобів	К7 = Чистий грошовий потік / Залишок грошових коштів
8	Коефіцієнт притоку грошових засобів	К8 = Чистий грошовий потік / Грошові надходження

Джерело: узагальнено автором на основі опрацьованих джерел

Попри представлену методику, вважаємо необхідним розглянути важливість та переваги складання Звіту про рух грошових коштів малими та мікропідприємствами.

Висновки. Отже, провівши дане дослідження, знову наголосимо, що мале підприємництво є важливим та органічним структурним елементом ринкової економіки зі своїми характерними рисами та специфікою діяльності.

Здатність малого бізнесу до структуроутворення ринку спричиняє потребу в його реформуванні та вжитті заходів для поліпшення функціонування.

Дорогоцінну роль при цьому відіграє результативне управління грошовими потоками, що передбачає регулярний аналіз руху грошових коштів, а також їх потоків.

Традиційні пропоновані науковцями методики аналізу для малих підприємств не підходять, адже згідно МП(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність» вони не складають Звіт про рух грошових коштів.

Однак, вважаємо, що можна обійтися і без використання даної форми звітності, використовуючи лише дані Балансу, Звіту про фінансові результати та деякі аналітичні.

Остаточної методики аналізу грошових потоків для малих підприємств не розроблено, тому дане питання потребує низки подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Головко В.І., Безкоровайна О.О. Методика, прийоми та організація аналізу грошових коштів та потоків підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».* № 4 (44), 2 т. 2018. С. 16-18.

2. Гут Л.В. Грошові потоки в системі управління підприємства: теоретико-практичний аспект. *Economics and management of enterprises.* Випуск I-II (77-78), 2020. С. 259-269.

3. Звіт про рух грошових коштів: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 7 від 01.01.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_019#Text (дата звернення 23.09.2022).

4. Кошельок Г., Грінченко Р. Аналіз грошових потоків у системі управління підприємством. *Галицький економічний вісник*. №. 2 (63,) 2020. С. 231-242.

5. Кремень О.І., Лаврентьєва Т.М. Сутність і особливості грошових потоків підприємства. *ЕКОНОМІКА, ФІНАНСИ, ПРАВО*. Випуск 11, 2018. С.17-20.

6. Лимешко О. Аналіз грошових потоків підприємства. 05.09.2019 р. URL: https://uteka.ua/ua/publication/commerce-12-nalogi-i-otchetnost-10-analiz-denezhnyx-potokov-predpriyatiya

7. Майборода О. Є. Напрями управління грошовими потоками підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 10. С. 305-309.

8. Онищенко В. Звіт про рух грошових коштів: алгоритм заповнення. 06.12.2021 р. URL: https://www.golovbuh.com.ua/article/7086-zvt-pro-ruh-groshovih-koshtv

9. Охримович Т.С., Гутко Л.Н. Грошові потоки підприємства: їх оцінка та аналіз. *Економіка та управління АПК*. № 2. 2018. С. 86-93.

10. Піскунова Н.О. Удосконалення науково-методичного обґрунтування аналізу грошових потоків підприємства. Економічний аналіз: зб. наук. праць Тернопільського національного економічного університету. 2016 р. Том 25. №2. С.122-131.

11. Поддєрьогін А. М. Ефективність управління грошовими потоками підприємства. *Фінанси України.* 2007. №11. С. 119-127.

12. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність»: наказ Міністерства фінансів України від 25.02.2000 р. № 39. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#Text (дата звернення 23.09.2022).

13. Спільник І., Загородна О. Грошові потоки підприємства: комплексний аналіз за даними фінансової звітності. *Міжнародний науковий журнал*. Випуск 1-2. 2017. С. 67-85.

14. Федишин М.П. Методичні аспекти аналізу грошових потоків підприємств для цілей планування. Економічний аналіз: зб. наук. праць Тернопільського національного економічного університету. 2016 р. Том 25. №2. С.132-138.

Анастасія ПЕРХАЛЬСЬКА*
студентка 2 курсу,
факультету обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПОДАТКОВИЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Анотація. *У статті виділено елементи, притаманні системі фінансового контролю України. Визначено місце податкового контролю в системі державного фінансового контролю. Відмічено способи податкового контролю, а саме: ведення обліку платників податків, інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної податкової служби, перевірки та звірки відповідно до вимог, а також перевірки щодо дотримання законодавства.*

Обґрунтовано, що завдяки проведенню контрольних заходів державними фіскальними органами забезпечується не тільки дотримання податкового законодавства, а й безпосереднє залучення фінансових ресурсів до державного бюджету. Зазначено, що в умовах пандемії COVID-19, спричиненої короновірусом SARS-CoV-2 та воєнного стану суб'єкти господарювання в Україні та в світі опинились у вкрай несприятливих для бізнесу умовах. Відмічено, що зі сторони держави було встановлено режим обмеження податкових перевірок суб'єктів господарювання з метою зниження їх податкових витрат.

Abstract. *The article highlights the elements inherent in the financial control system of Ukraine. The place of tax control in the system of state financial control is determined.*

The methods of tax control are noted, namely: keeping records of taxpayers, information and analytical support for the activities of state tax service bodies, checks and reconciliations in accordance with requirements, as well as checks on compliance with legislation. It is substantiated that thanks to the implementation of control measures by state fiscal bodies, not only compliance with tax legislation is ensured, but also direct attraction of financial resources to the state budget. It is noted that in the conditions of the COVID-19 pandemic caused by the SARS-CoV-2 coronavirus and martial law, economic entities in Ukraine and in the world found themselves in extremely unfavorable conditions for business. It was noted that the state has established a regime of limiting tax audits of business entities in order to reduce their tax costs.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Олена ТОМЧУК

Вступ. Податкова система в кожній країні є однією з найважливіших основ економічної політики. Вона забезпечує фінансову базу держави та виступає головним знаряддям реалізації її економічної доктрини.

Тема податкового контролю дуже актуальна, оскільки сьогодні не можна стверджувати, що організація і діяльність податкової служби наблизилася до рівня європейських держав. Відносини між органами податкового контролю і платниками податків викликають недовіру.

Причинами цього є довільні тлумачення податківцями податкового законодавства, завищення своїх службових повноважень, ігнорування презумпції невинності стосовно платників податків, проявів бюрократичного свавілля і корупції, які призводять до матеріальних втрат.

Загальні проблеми податкового контролю знайшли своє відображення у працях вітчизняних вчених – В. Борейка, В. Вишневського, М. Войнаренко, А. Даниленка, Б. Карпінського, С. Каламбета, Д. Липницького, В. Литвиненка, В. Ревуна, А. Сігаєва, М. Свердан, Л. Тарангула, Огонь Ц. та інших.

Однак наявність дискусійних питань потребує подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Контроль як одна із функцій держави має давнє походження. Історичні джерела, що описують функціонування фінансових та податкових систем дають нам трактування понять «контроль» та «контролер».

Щодо сутності та значення цих термінів, то словник іноземних слів визначає два підходи до тлумачення слова «контроль» (фр. – controle) – як перевірку та спостереження з метою перевірки і, контролери як система органів, що здійснюють таку перевірку [6].

У широкому розумінні контроль можна розглядати як основну частину «державного управління, оскільки таке управління передбачає відповідальність перед суспільством, що у свою чергу є важливим чинником соціально-економічної стабільності держави, її фінансової безпеки» [1, с. 131].

З часом діяльність в сфері державного управління по нагляду за виконанням зобов'язань перед урядом та соціумом трансформувалась у державний фінансовий контроль, розвиток та підвищення ефективності якого позитивно відобразились на розбудові державності.

Залежно від специфіки предмету фінансового контролю розрізняють такі його види: бюджетний контроль; податковий контроль; банківський нагляд; валютний контроль (рис. 1).

Поява податкового контролю викликана об'єктивними причинами. Платники податків, що отримують доходи від здійснення діяльності або мають якесь майнове право, апріорі прагнуть захистити отримані вигоди від податкових вилучень.

При цьому таке прагнення платників податків до захисту особового майнового інтересу може призвести до зачіпання майнового інтересу іншого суб'єкта економічних відносин – держави.

Адже несплата податків має наслідком скорочення дохідної частини державного бюджету, відповідно до дефіциту коштів, що спрямовуються на фінансування соціальних, інвестиційних, оборонних і правоохоронних програм, що, зрештою, формує загрозу соціальної стабільності суспільства.

У такій ситуації держава в особі уповноважених на це органів захищає публічні інтереси шляхом проведення моніторингу виконання податкового законодавства та притягнення до відповідальності тих осіб, що його порушили.

Це дозволяє не тільки покарати несвідомих платників податків, а й створити превентивний механізм правопорушень у сфері оподаткування.

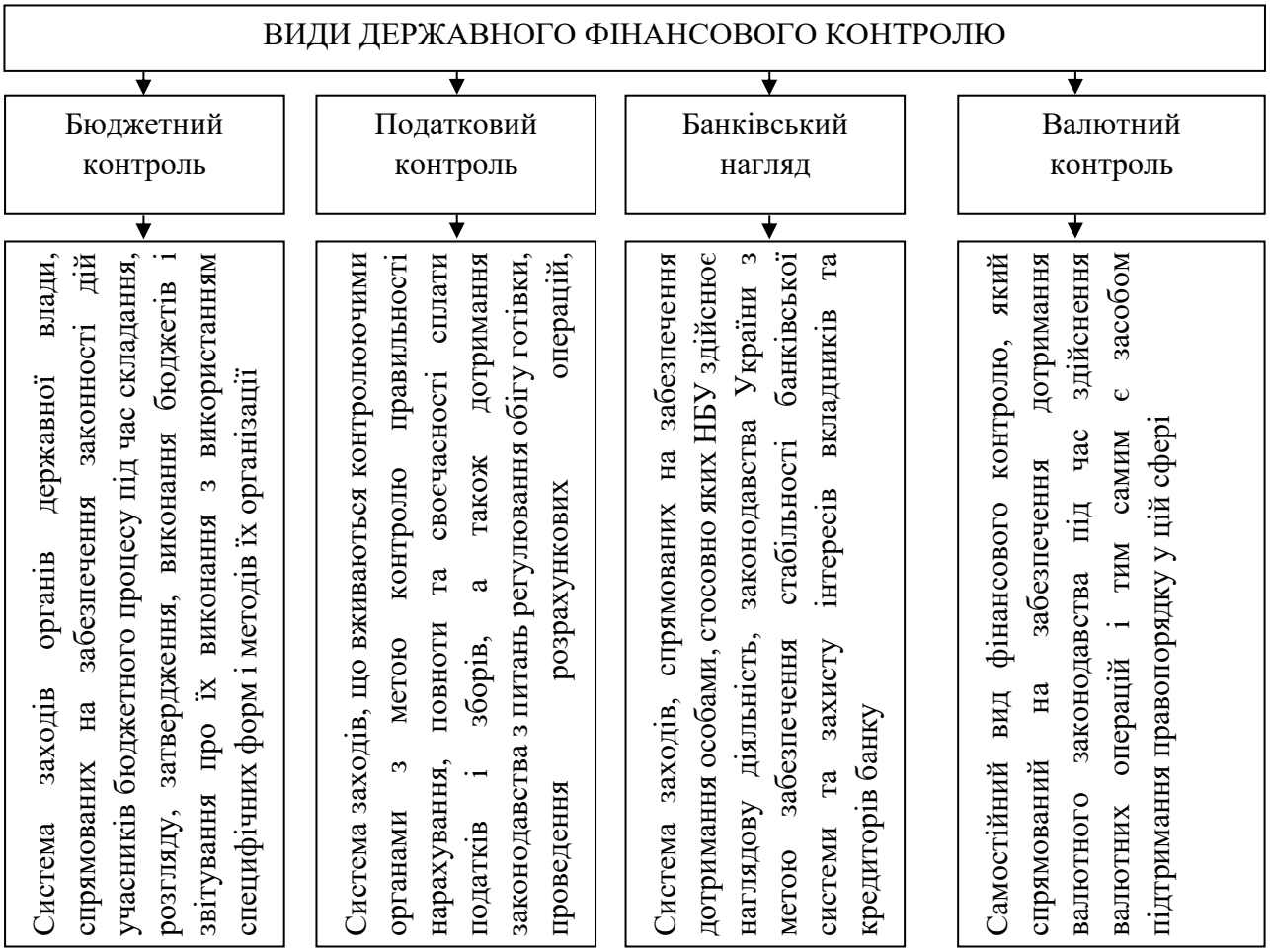

Рис. 1. **Види державного фінансового контролю**

Джерело: сформовано на основі [2]

Ми поділяємо точку зору О. Буглаєвої в частині того, що у сучасних економічних умовах в Україні основним елементом державного фінансового контролю доцільно вважати податковий контроль. Наразі податкова діяльність держави сконцентрована на забезпеченні ефективності податкового адміністрування, функціонуванні податкової системи та забезпеченні еквівалентності рівня суспільних благ, які отримують платники податків та зборів рівню сплачених податків та платежів.

Такий підхід дозволяє не допускати зниження рівня добровільної сплати податків суб'єктами господарської діяльності в країні. У зв'язку із цим ми не погоджуємось з тим, що «головною метою податкового контролю є забезпечення режиму суворого додержання норм податкового законодавства зобов'язаними суб'єктами податкових правовідносин» [1, с. 132].

Переконані, що сучасні завдання, які поставлено перед податковим контролем як фактором підвищення ефективності податкового адміністрування є набагато масштабнішими ніж фіксація фактів недотримання податкового законодавства та включають в себе побудову такої моделі податкового адміністрування, яка мінімізує можливість платника здійснити порушення норм Податкового кодексу України [5].

У свою чергу у ст.62 ПКУ визначено способи податкового контролю, а саме: ведення обліку платників податків, інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної податкової служби, перевірки та звірки відповідно до вимог, а також перевірки щодо дотримання законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, у порядку, встановленого законами України, що регулюють відповідну сферу правовідносин (рис. 2) [5].

Рис. 2. **Способи здійснення податкового контролю**

Джерело: сформовано на основі [5]

Негативно впливає на рівень податкового контролю незадовільний фінансовий стан значної кількості юридичних осіб – платників податків, для яких податкове навантаження є надто високим і вони об'єктивно не в змозі сплачувати податки в повному обсязі, тому активно застосовують легальні і нелегальні схеми щодо мінімізації податкових платежів, а це збільшує кількість випадків порушення податкового законодавства та підвищує ризик невиявлення здійснених порушень податковими органами. Також негативно впливає на ефективність податкового контролю низький рівень податкової культури і ступінь довіри платників податків до податкових органів.

Це спричинено постійними змінами і недосконалістю податкового законодавства, наявністю численних фактів протиправної поведінки посадових осіб податкових органів, негативною статистикою судових рішень за податковими спорами між платниками податків та податковими органами, коли, поза сумнівом, мають місце факти штучного затягування прийняття рішень на користь платника податків. У сукупності це істотно знижує ефективність податкового контролю.

Поглиблення співпраці податкових органів з платниками податків, реформування організації роботи податкових органів та підходів до проведення ними податкових перевірок, підвищення якості і стабілізація податкового законодавства є пріоритетними напрямами підвищення ефективності податкового контролю [4, с. 148].

У часи пандемії COVID-19, спричиненої короновірусом SARS-CoV-2 через запровадження ряду санітарно-карантинних обмежень як функціонування карантинних зон, обмеження пересування всередини країни, обмеження виїзду та в'їзду на територію певних країни, закриття торгівельних майданчиків та культурно-розважальних закладів тощо суб'єкти господарювання в Україні та в світі опинились у вкрай несприятливих для бізнесу умовах.

Війна також внесла свої корективи. Мораторій на податкові перевірки, встановлений у 2020 році у зв'язку з пандемією COVID-19 зупинено і замінено іншим аналогічним мораторієм на період воєнного стану. Так, згідно внесених до Податкового кодексу України змін, дозволені наступні перевірки [5]:

- камеральні перевірки;
- документальні позапланові перевірки (за зверненням платника податків, в разі проведення реорганізації чи припинення юридичної особи, в разі подання заяви щодо відшкодування ПДВ, якщо отримано податкову інформацію що свідчить про порушення валютного контролю).
- фактичні перевірки.

Тобто, під час війни заборонено проводити планові документальні перевірки та інші позапланові документальні перевірки. А перед початком виїзної перевірки, платнику податків необхідно вчинити наступні дії:

- рекомендовано включити відеокамери і проінформувати представників контролюючого органу, про те, що йде зйомка;

- перевірити службові посвідчення перевіряючого, що посвідчують особу та правовий статус, дійсність посвідчення;

- перевірити наказ та направлення на перевірку, зокрема терміни проведення та обов'язкові реквізити;

- перевірити наявність підстави для проведення такої перевірки (чи вона не заборонена).

Слід виділити особливості проведення «дозволених» перевірок під час воєнного стану. Так, щодо камеральних перевірок:

- за звітні податкові періоди з лютого по травень 2022 року перевірки розпочинаються на наступний день після 20 липня 2022 року та завершуються не пізніше 20 вересня 2022 року;

- за звітні податкові періоди з червень по липень 2022 року перевірки розпочинаються на наступний день після 20 серпня 2022 року та завершуються не пізніше 20 жовтня 2022 року.

Тобто, в разі отримання акту камеральної перевірки, проведеної із порушенням встановлених строків, це є підставою для оскарження наслідків перевірки, тобто нарахувань.

Документальні позапланові перевірки проводяться лише:

- за наявності під час проведення перевірок безпечного доступу, допуску до територій, приміщень та іншого майна, що використовуються для госпдіяльності та/або є об'єктами оподаткування, або використовуються для отримання доходів (прибутку), або пов'язані з іншими об'єктами оподаткування такими платниками податків;

- доступу, допуску до документів, довідок про фінансово-господарську діяльність, отримані доходи, видатки платників податків та іншої інформації, пов'язаної з обчисленням та сплатою податків, зборів, а також фінансової і статистичної звітності;

- проведення інвентаризації основних засобів, ТМЦ коштів, зняття залишків ТМЦ, готівки.

Про відсутність безпечного доступу необхідно письмово сповістити податківців, як тільки ви дізнались про перевірку. Бажано це документально підтвердити (відео-, фотозйомка, акти пошкодження тощо).

Щодо доступу до документів, то під час дії воєнного стану законодавством зупинено строки для відновлення документів. З огляду на що, про їх знищення необхідно письмово повідомити податкову за місцем обліку платника, а відновлювати можна вже після закінчення війни.

Особливості проведення фактичних перевірок:

- отримання від державних органів або органів місцевого самоврядування інформації, що свідчить про можливі порушення платником податків законодавства про ціни і ціноутворення;

- отримання письмового звернення покупця (споживача), про порушення платником податків порядку формування, встановлення та застосування державних регульованих цін.

Зазначення формальної підстави, без її фактичної наявності також дає можливість як до недопуску до самої перевірки, так і до оскарження її наслідків. Тож, і тут необхідно бути пильними та перевірити наявність підстави перевірки [3].

Отже, і під час війни, не треба забувати про наявність у платника податків права відстоювати свої законні інтереси. Зокрема, в разі, коли законодавчо передбачені обмеження на проведення перевірок. І у випадку, коли до платника податків завітали податківці, спочатку необхідно провести попередню процедуру допуску, передбачену податковим кодексом. А за її наслідками приймати рішення допускати до перевірки чи відмовляти в її проведенні.

У Стратегії сталого розвитку України до 2030 року передбачено підвищення ефективності податкової системи шляхом удосконалення як системи оподаткування, так і впровадження європейських принципів управління в сфері оподаткування та забезпечення покращання умов для ведення бізнесу. В той час у Національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна» наголошено на необхідності разом із удосконаленням регуляторних умов сприяти спрощенню процедури адміністрування податків та зборів і забезпеченню на рівні держави простих і прозорих правил оподаткування. Зазначено, що одним із базових принципів діяльності державних та суспільних інституцій у напрямі забезпечення економічного зростання має стати «всебічне сприяння розвитку

підприємницької діяльності, гарантування й захист прав власності, стабільність, прозорість і простота податкової системи, викорінення корупції на усіх рівнях та детінізація економіки» [7].

Висновки. Податковий контроль займає вагоме місце в системі державного фінансового контролю, оскільки завдяки проведенню контрольних заходів державними податковими органами забезпечується не тільки дотримання податкового законодавства, а й безпосереднє залучення фінансових ресурсів до державного бюджету.

За сучасних умов підвищення ефективності організації контролю у сфері оподаткування набуває надзвичайної актуальності. Контрольно-наглядова функція є однією із завершальних стадій управління, а також необхідною умовою ефективності управління податковими відносинами в цілому, тому постає актуальним визначення місця названої функції в системі функцій державного управління, з'ясування об'єкту і системи суб'єктів контрольно-наглядової діяльності у податковій сфері, аналіз механізму здійснення контрольно-наглядової функції та розробка пропозицій щодо забезпечення ефективності контролю та нагляду у сфері оподаткування. В умовах складної економічної ситуації, погіршеної карантинними обмеженнями, війною, органам Державної податкової служби України особливу увагу слід приділяти питанням податкового контролю, але слідкувати за тим, щоб податковий контроль не перетворився на фіскальний інструмент в руках держави.

Список використаних джерел:

1. Буглаєва О. Ю. Податковий контроль: теоретичний аспект. *Наукові праці НДФІ*. 2009. №4. С. 131–137.
2. Іванова О. Ю., Малишко Ю. М., Лаптєв В. І. Місце податкового контролю в системі державного фінансового контролю України. *БІЗНЕС-ІНФОРМ*. 2017. № 6. С. 201-206.
3. Куріленко Н. Податкові перевірки в умовах воєнного стану: що потрібно знати підприємцям? URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/213801. (дата звернення: 23.09.2022).
4. Лісовий А.В., Проскура К.П. Проблеми податкового контролю в Україні та напрями підвищення його ефективності. *Науковий вісник НЛТУ України.* 2014. Вип. 24.6. С. 140-150.
5. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755 (зі змінами і доповненнями). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/2755-17
6. Панура Ю. В., Іванишина О. С. Податковий контроль в Україні як складова ефективного адміністрування. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/104.pdf. (дата звернення: 24.09.2022).
7. Цілі сталого розвитку та Україна. URL: https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina (дата звернення: 23.09.2022).

Богдана ПИВОВАР*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДОГОВОРИ ОРЕНДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ЗМІНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА

Анотація. *Війна ще триває, проте економіка України має працювати за будь-яких умов. Багато питань на сьогодні виникає як із укладеними договорами оренди землі, так із новелами воєнного часу що до автоматичного поновлення договорів оренди сільскогосподарських земель.*

Abstract. *The war is still going on, but Ukraine's economy must work under any conditions. Today, many questions arise both with the concluded land lease agreements and with the wartime novellas regarding the automatic renewal of agricultural land lease agreements.*

Вступ. В умовах розвитку ринкової економіки України та державної природоохоронної політики актуальним є перегляд сутності та соціальної ролі плати за землю як різновиду податку, який справляється саме з метою ефективного та раціонального використання земель як основного національного багатства України, шляхом аналізу його фінансово-правового регулювання, встановлення недоліків вказаного регулюючого впливу та формулювання пропозицій щодо їх усунення.

Питання сутності, природи земельних відносин та плати за землю або окремих її аспектів постійно досліджуються українськими вченими та представниками земельно-податкової науки, а семе: Н.М. Гудзенко [1], В.О. Костенком, Н.І. Коваль [1], П.Ф. Кулиничем, А.М. Мірошниченком, В.В. Носіком, О.А. Подолянчук [1], В. Правдюком, В.І. Федоровичем, М.В. Шульгою та іншими [1].

Виклад основного матеріалу. Після введення воєнного стану в Україні, одним з актуальних питань стала доля договорів оренди майна, особливо на територіях, де ведуться бойові дії. В першу чергу стали актуальними питання сплати орендних платежів, а також змін до законодавства стосовно оренди в період воєнного часу.

Верховною Радою прийнято Закон України від 24.03.2022 № 2145-IX [2], яким внесено ряд змін у сфері регулювання земельних правовідносин під час дії воєнного стану, зокрема щодо орендних відносин.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ, Наталя КОВАЛЬ

Основним для аграріїв є запровадження автоматичного поновлення договорів на використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення.

Тому, якщо строк дії договорів оренди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту щодо земель сільськогосподарського призначення призначення закінчився після введення воєнного стану 24 лютого 2022 року, вони вважаються автоматично поновленими на один рік без волевиявлення сторін та внесення відомостей про поновлення договору до ДРРП.

Отже, договори про використання таких земель не втрачають своєї чинності а автоматично набувають силу закону та продовжують діяти ще протягом одного року [3].

Новелою воєнного часу стала спрощена процедура передачі в оренду земельних ділянок для ведення товарного сільськогосподарського виробництва передбачає наступне:

- рішення про передачу приймають органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, визначені у чинній редакції статті 122 Земельного кодексу України;
- строк оренди складає не більше одного року;
- розмір орендної плати не може перевищувати 8 відсотків нормативної грошової оцінки земельної ділянки, що визначається від середньої нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по області;
- договір оренди земельної ділянки укладається лише в електронній формі, та засвідчується кваліфікованими електронними підписами орендаря і орендодавця;
- передача в оренду земельної ділянки здійснюється без проведення земельних торгів;
- формування земельної ділянки з метою передачі її в оренду здійснюється без внесення відомостей про таку земельну ділянку до Державного земельного кадастру (державної реєстрації) та присвоєння їй кадастрового номера;
- формування земельної ділянки, яка передається в оренду, здійснюється на підставі технічної документації із землеустрою щодо інвентаризації земель, яка розробляється за рішенням органу, уповноваженого передавати земельну ділянку в оренду, та затверджується таким органом. Така технічна документація із землеустрою щодо інвентаризації земель не може передбачати поділ, об’єднання земельних ділянок;
- право оренди земельної ділянки не підлягає державній реєстрації в Державному реєстрі речових прав;
- договір оренди землі, а також зміни до нього, договір про розірвання такого договору оренди підлягає державній реєстрації. Державна реєстрація договору оренди землі здійснюється районною військовою адміністрацією;
- право оренди земельної ділянки виникає з дня державної реєстрації договору оренди земельної ділянки, рисунок 1 [4].

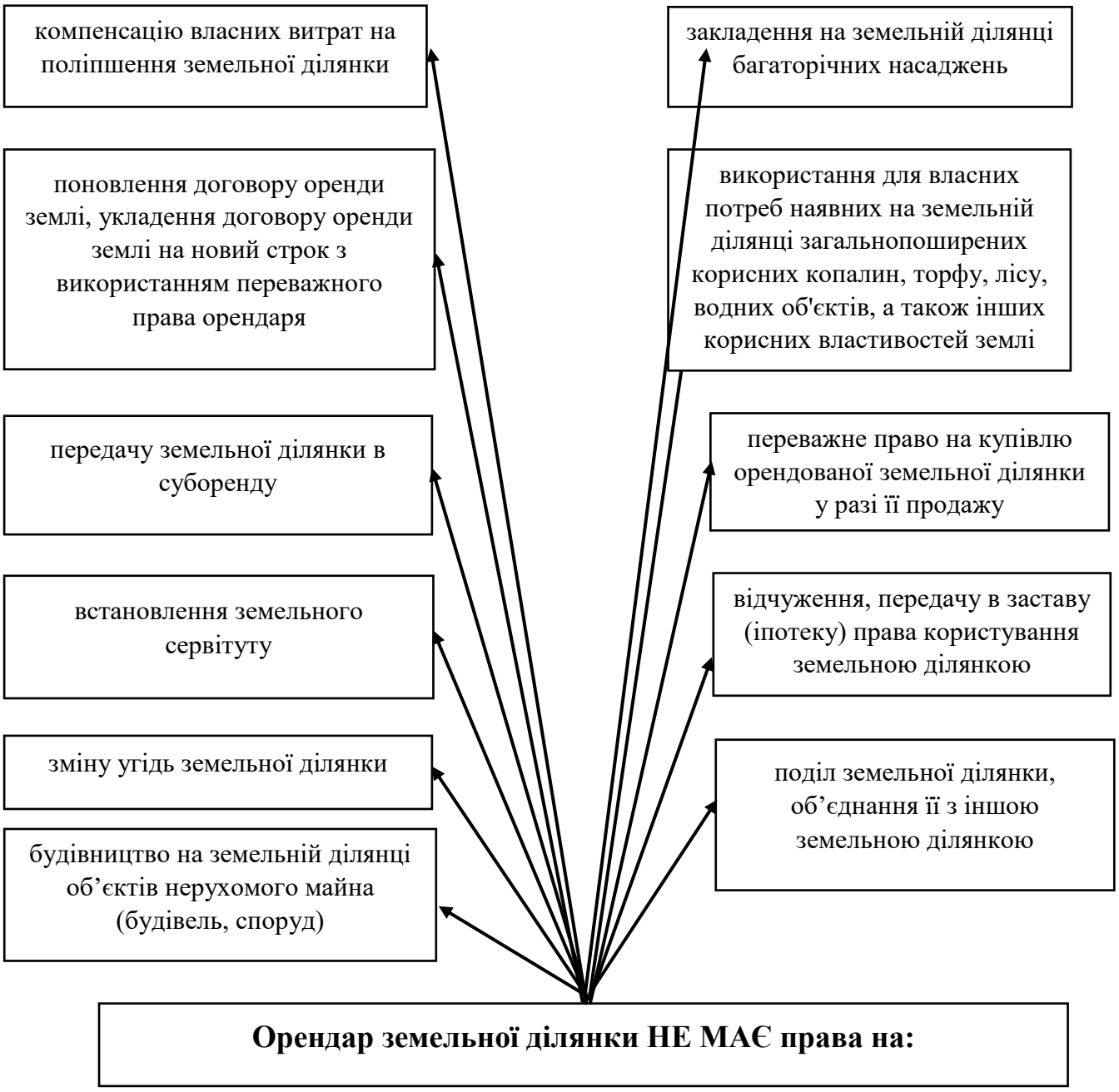

Рис. 1. **Схема заборон для орендаря земельної ділянки**
Джерело: сформовано автором на основі [5]

Проте оплату за оренту землі ніхто не відміняв. Плату за землю в Україні введено з 1 липня 1992 року відповідно до Закону України від 03.07.92 р. № 2535-XII «Про плату за землю». З 1 січня 1997 року набрала чинності нова редакція Закону України «Про плату за землю» від 19.09.96 р. № 378/96-ВР, яким змінено ставки земельного податку та порядок справляння цієї плати, пільги щодо оподаткування землі та відповідальність платників, а також визначено, що використання землі в Україні є платним. Саме тоді було вперше обґрунтовано значення об’єкт плати за землю [6].

Об’єктом плати за землю є земельна ділянка, а також земельна частка (пай), яка перебуває у власності або користуванні, у тому числі на умовах оренди.

Суб’єктом плати за землю (платником) є власник земельної ділянки, земельної частки (паю) і землекористувач, у тому числі орендар, рисунок 2 [7].

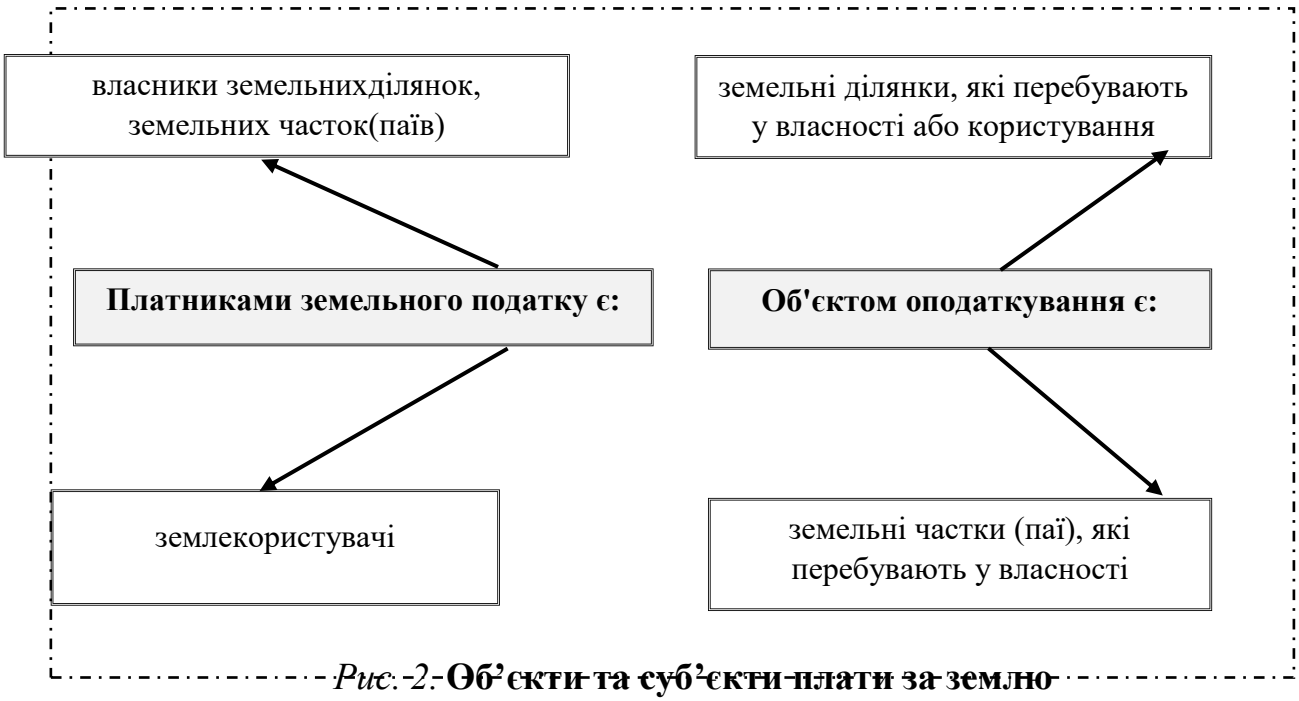

Рис. 2. **Об’єкти та суб’єкти плати за землю**

Джерело: сформовано автором на основі [8]

Плата за землю справляється у двох формах: земельний податок та орендна плата. Земельний податок сплачують власники земельних ділянок, земельних часток (паїв) та землекористувачі, крім орендарів та інвесторів – учасників угоди про розподіл продукції. За земельні ділянки, надані в оренду, справляється орендна плата за землю.

Відносини, пов’язані з орендою землі, регулюються Законом України від 06.10.98 р. № 161-XIV «Про оренду землі», який визначає правові засади оренди землі, її об’єкти, орендодавців та орендарів землі, їх відповідальність і права, порядок набуття права на оренду земельних ділянок, у тому числі права третіх осіб на орендовану земельну ділянку, умови та порядок укладення договорів оренди землі, їх зміни, припинення, розірвання й поновлення тощо

Орендна плата за землю – це платіж, який вносить орендар орендодавцеві за користування земельною ділянкою [9].

Таким чином, земельні відносини в Україні регулюються земельним законодавством, а питання справляння та нарахування плати за землю податковим законодавством. На цьому важливо зосередити увагу, оскільки в такий спосіб закріплюється принцип пріоритетності норм саме податкового законодавства при визначенні розміру платежів за користування земельними ділянками державної та комунальної форми власності.

Договір оренди землі – це договір, за яким орендодавець зобов’язаний за плату передати орендареві земельну ділянку у володіння і користування на певний строк, а орендар зобов’язаний використовувати земельну ділянку відповідно до умов договору та вимог земельного законодавства. Головною

ознакою (рисою) договору оренди є його платність у вигляді сплати земельного податку або ж орендної плати [10].

Висновки. Враховуючи вищенаведене, введення воєнного стану в Україні визнано ТПП форс-мажорною обставиною, яка є підставою для звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання. Проте, кожен випадок неможливості належного виконання зобов'язань необхідно аналізувати окремо з визначенням конкретних обставин та вимог господарського договору [11].

Форс-мажор – це обставини під час яких сторони звільняються від відповідальності за часткове або повне невиконання зобов'язань по дійсному договору, якщо повне або часткове невиконання своїх зобов'язань являється наслідком обставин непоборної сили (землетрусу, пожежі, повені, епідемії), а також некласичних видів форс-мажорних обставин, які можуть мати місце на території України, таких як: непередбачені політичні дії, екологічні катастрофи, воєнні дії, у тому числі бойові (учбові), страйки, національні та еміграційні хвилювання, рішення органів влади, зміни національного законодавства, злочинні дії третіх осіб по відношенню до Сторін, виникаючі після підписання даного Договору.

Список використаних джерел:

1. Подолянчук О.А., Коваль Н.І., Гудзенко Н.М. Облік в фермерських господарствах: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 374 с. (дата звернення: 21.09.2022).
2. Данні про науковців URL: http://lsej.org.ua/(дата звернення: 21.09.2022).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2145-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/ (дата звернення: 21.09.2022).
4. Оренда землі у воєнний час. 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/ (дата звернення: 21.09.2022).
5. Спрощена процедура передачі в оренду земельних ділянок. 2022. URL: https://auc.org.ua/ (дата звернення: 23.09.2022).
6. Схема заборон для орендаря земельної ділянки. 2022. URL: https://auc.org.ua/ (дата звернення: 27.09.2022).
7. Верховною Радою України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://www.rada.gov.ua/ (дата звернення: 27.09.2022).
8. Схема побудови оподаткуванням при купівлі-продажу земельних ділянок в Україні. 2022. URL: http://shels.com.ua/(дата звернення: 27.09.2022).
9. Об'єкти та суб'єкти плати за землю. 2022. URL: https://ips.ligazakon.net/ (дата звернення: 27.09.2022).
10. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень: Закон України від 02.06.2021р. №5600. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/ (дата звернення: 29.09.2022).

11. Плата за землю у період дії воєнного стану. Пресслужба Державної податкової служби України. 2022. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/ (дата звернення: 29.09.2022).

12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо продажу земельних ділянок та набуття права користування ними через електронні аукціони: Закон України від 18.05.2021 № 1444-IX. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/% (дата звернення: 29.09.2022).

13. Конституція України: Закон України від 28. 06.1996р. № 30. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ (дата звернення: 29.09.2022).

14. Пивовар Б.М. Плата за землю в Україні: сутність та особливості. *Журнал студентських наукових праць «Управління, адміністрування та право: проблеми, тенденції, досягнення»*. 2022. №5. С. 90-95. (дата звернення: 29.09.2022).

15. Пивовар Б.М. Оренда та продаж земельних ділянок в Україні. *Журнал студентських наукових праць «Управління, адміністрування та право: проблеми, тенденції, досягнення».* 2021. №3. С. 72-78. (дата звернення: 29.09.2022).

Людмила ПОЛЯЦКО*
студентка 2-го року магістратури,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

БАЛАНС ЯК ФОРМА ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Анотація. *У статті розкрито досліджено зміст балансу як елемента методу бухгалтерського обліку, запропоновано характеризувати його у широкому та вузькому розумінні. Доведено, що баланс як форма фінансової звітності, яка відображає стан ресурсів та джерел їх фінансування на певну дату, є основним джерелом аналізу фінансового стану, і його важливої складової – фінансової стійкості підприємства. Узагальнено погляди на баланс як базу даних для аналізу фінансової стійкості підприємства. Акцентовано увагу на характерних ознаках балансу підприємства як форми звітності, врахування яких поглиблює розуміння його сутності та значення.*

Abstract. *The article explores the content of the balance sheet as an element of the accounting method, offers to characterize it in a broad and narrow sense. It is proven that the balance sheet as a form of financial reporting, which reflects the state of resources and sources of their financing on a certain date, is the main source of analysis of the financial state, and its important component - the financial stability of the enterprise. Views on the balance sheet as a database for analyzing the financial*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Олена ТОМЧУК

stability of the enterprise are summarized. Attention is focused on the characteristic features of the balance sheet of the enterprise as a form of reporting, the consideration of which deepens the understanding of its essence and meaning.

Вступ. Баланс є дзеркальним відображенням стану активів і пасивів підприємства на певний момент часу. Це уможливлює аналіз фінансової стійкості підприємства за даними його статей.

На стабільність економічного розвитку держави позитивно впливає налагодження тісних господарських зв'язків між суб'єктами господарювання. У цьому контексті важливо забезпечити високу фінансову стійкість суб'єктів ринку, що сприятиме мінімізації фінансових ризиків для всіх учасників розрахунків, скороченню неплатежів, активізації кредитних відносин і, врешті, підвищенню ефективності економічних процесів у господарському обороті України, суттєву роль у якому відіграє аграрний сектор економіки. Підприємства цього сектору особливо чутливі до сезонних коливань у процесі виробництва сільськогосподарської продукції, відтак об'єктивною умовою підтвердження їх ефективної діяльності протягом року є дотримання показників фінансової стійкості, основні з яких розраховуються на підставі балансу.

За балансом як формою фінансової звітності зовнішні і внутрішні користувачі мають змогу оцінити стан ресурсів підприємства та джерела їх формування, а також ступінь фінансової незалежності.

Проблемам змісту, форми та методики складання балансу присвячені праці багатьох вчених, а такі відомі дослідники, як І.Ф. Шер, І.П. Руссіян, Р.Я. Вейцман, О. П. Рудановський, М.С. Лунський, В.Д. Бєлов, висунули баланс на передній план теорії бухгалтерського обліку. Суттєвий вклад у розвиток теоретичних питань балансу як елементу методу бухгалтерського обліку внесли вітчизняні науковці, зокрема Ф.Ф. Бутинець, Й.Я. Даньків, М.В. Кужельний, Ю.А. Кузьмінський, М.Я. Остап'юк, В.В. Сопко, Л.В. Чижевські, П.Я. Хомин.

Окремі дослідники пов'язують проблеми балансу з питаннями розробки та удосконалення методики аналізу фінансової стійкості. Так, глибокий аналіз поняття фінансової стійкості та факторів, що впливають на її формування, проведено Д.Б. Базаржановим, Т.Г. Ковальчук, М.Г. Чумаченком та іншими, зокрема сформульовано завдання аналізу фінансової стійкості. Проте ряд питань досі залишаються недостатньо вивченими.

Виклад основного матеріалу. В бухгалтерському обліку поняття баланс прямо пов'язано з виникненням подвійного запису, який зумовив появу двох протилежних категорій, що мають врівноважуватися. Принцип подвійного запису не має одного винахідника. Навіть Лука Пачолі говорив про те, що в своїй праці «Трактат про рахунки і записи» (1494 р.), яка є першою друкованою працею з бухгалтерського обліку, він не пропонував щось нове, а узагальнив і описав вже існуючу систему обліку [1]. Відомий дослідник Р. де Рувер дійшов висновку, що подвійна бухгалтерія виникла між 1250 – 1350 рр. одночасно в кількох містах північної Італії [5].

Господарство як об'єкт процесу суспільного відтворення характеризується двоїстістю. Кожний господарський факт як явище має два аспекти:

продуктивний (активний, функціональний) та правовий (пасивний) власний або позичений. На цьому будується балансова структура господарства [2]. Перший аспект названий активом, другий – пасивом.

Бухгалтерський баланс у сучасному розумінні його змісту сформувався не одразу. Як одне із центральних понять бухгалтерського обліку, він являє собою багатогранне та складне поняття, яке вдосконалювалося водночас із обліком протягом століть.

Бухгалтерський баланс як форму фінансової звітності не доречно визначати окремим елементом методу бухгалтерського обліку. Він є складовою частиною іншого елементу методу – звітності (хоч не всі вчені схильні такий елемент виділяти окремо від балансу). Авторське розуміння місця бухгалтерського балансу серед елементів методу бухгалтерського обліку описується схемою (рис. 1).

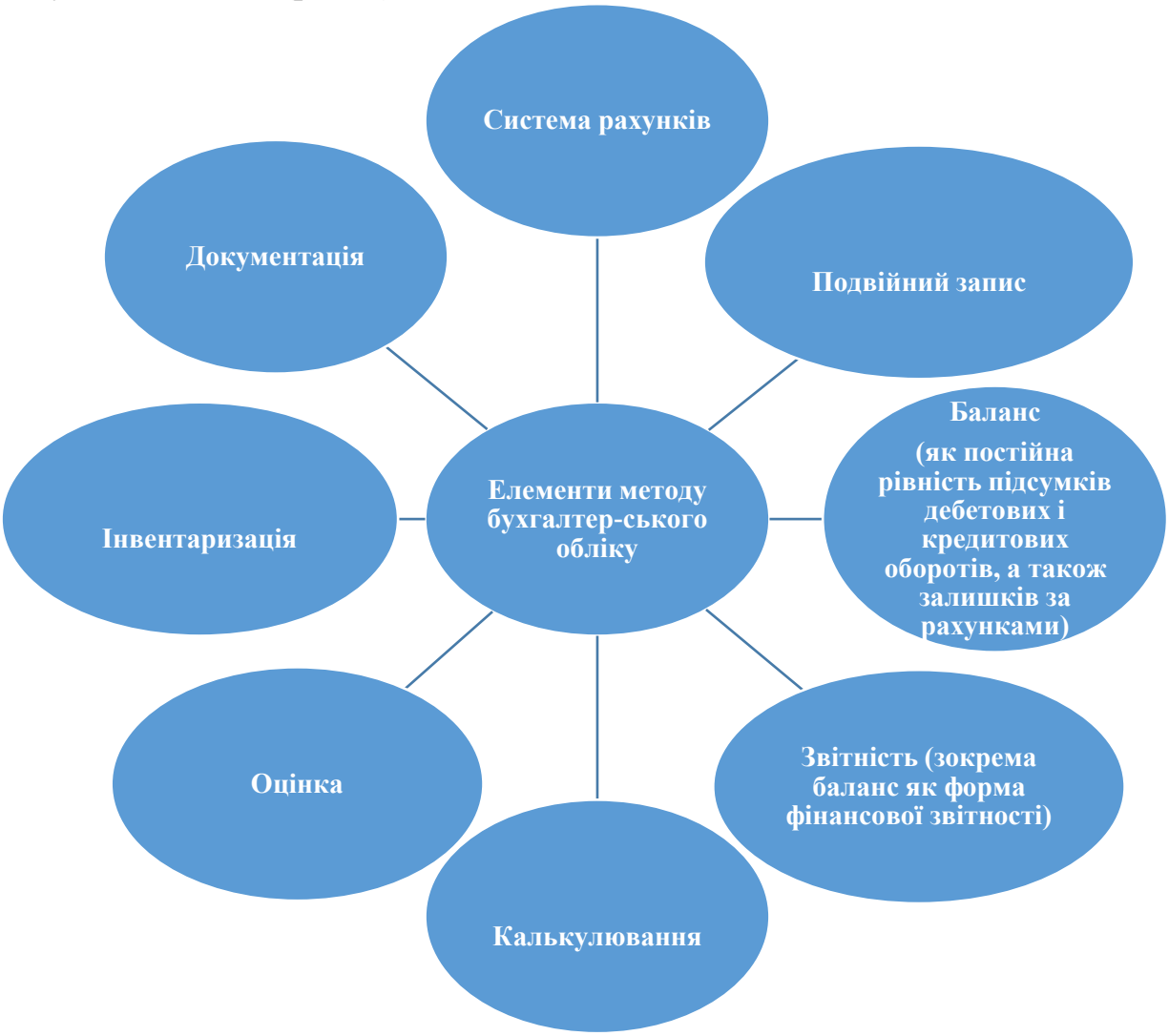

Рис. 1. **Місце балансу серед елементів методу бухгалтерського обліку**
Джерело: сформовано на основі [2, 3, 8]

Таким чином, більшість дослідників розуміють баланс тільки як завершальну стадію облікового процесу та форму звітності. Для правильного розуміння сутності бухгалтерського балансу необхідно розширити межі цього поняття і розглядати його не тільки, як одну із стадій обліку, штучно складену

форму звітності, а і як постійну та об'єктивно існуючу дійсність, втілену у рівності сум за дебетом і кредитом рахунків у будь-який момент часу.

Місце та значення, яке займає баланс в обліку, слід характеризувати через його зв'язок з рахунками. На сьогодні найпоширенішою є думка, що рахунки – це окремі складові балансу, тобто дебетові та кредитові обороти і залишки за бухгалтерськими рахунками формують в обліку ту рівність, що називається бухгалтерським балансом. Втім у різні часи різні дослідники розуміли взаємозв'язок між балансом та рахунками більш широко.

Вивчаючи зміст такого складного та багатогранного поняття, як бухгалтерський баланс, недостатньо обмежитися його визначенням, оскільки сутність балансу, що втілюється у можливості варіювання його структурою, навіть при окреслених визначенням приблизних меж, може бути трактована по-різному.

Балансове рівняння – це форма представлення зв'язку між окремими економічними показниками, воно виражається через рівність підсумків, одержаних внаслідок математичних дій над цими показниками [6].

Звітність як форма подання інформації про результати діяльності та стан ресурсів зацікавленим особам існувала задовго до виникнення подвійної бухгалтерії. Практично з моменту, коли господарські факти почали реєструватися на певних носіях (першими з них були глиняні таблички, папіруси та ін.), виникла потреба в узагальненні даної інформації та представленні її користувачам. Вочевидь особи, зацікавлені в отриманні облікової інформації, узагальненої для зручності у звіти, існували завжди; в іншому випадку відпала б необхідність у веденні обліку як такого. Для внутрішнього користування особливого значення звітність набуває тоді, коли облік починає вести інша ніж власник особа (рахівник, бухгалтер).

Виникнення такої форми звітності, як бухгалтерський баланс, зумовлене появою істотно нової методики обліку – подвійної бухгалтерії. Запис однієї операції одночасно за дебетом одного рахунку та кредитом іншого рахунку призвів до рівності оборотів та залишків за ними. Існуюча в обліку проста рівність оборотів та дебетових і кредитових залишків ще не є звітною формою, тобто вона не трактується способом узагальнення та подання інформації. В балансовий звіт залишки за рахунками узагальнюються з певною метою.

Як форма фінансової звітності баланс складається з єдиною метою, а саме – з метою аналізу. Зміст аналізу включає не тільки використання складних прийомів і методик, а і такі прості операції, як оцінка валюти балансу або динаміки окремих статей, що цікавлять конкретного користувача. Тому будь-яке ознайомлення з даними бухгалтерського балансу, чи-то оцінка обсягу певних статей чи розрахунок додаткових показників за його даними, вважається аналізом. Відповідно до українського законодавства, баланс у складі фінансової звітності підприємства подається також до органів статистики, де узагальнюють і систематизують дані за окремими галузями та господарським комплексом загалом з метою аналізу загальних тенденцій. З процедурою аналізу балансу тісно пов'язане поняття «читання балансу», яке, крім оцінки обсягу тих чи інших статей або їх співвідношень, передбачає також розуміння змісту кожної статті,

тобто знання рахунків, залишки за якими вона об'єднує, принципів їх оцінки та формування, що передбачає знання методики ведення обліку.

Для забезпечення виконання мети складання балансу як форми фінансової звітності, а саме досягнення високої якості процедури аналізу, необхідно здійснити комплекс заходів, спрямованих: по-перше – на підвищення якості балансової інформації, по-друге – на підвищення якості її аналізу. Для цього процес і принципи складання та аналізу балансу необхідно розглядати у єдності та взаємозв'язку. Рис. 2 узагальнює погляди на баланс як базу даних для аналізу фінансової стійкості підприємства.

Такі підходи до аналізу балансу, як врахування суб'єктивності статики балансової інформації та дотримання єдиних принципів аналізу (площина Б), визначають методику аналізу фінансової стійкості (площина В). В свою чергу і принципи, і методика аналізу зумовлюються природою балансу. Ці компоненти в комплексі (площини Б і В), спроектовані на баланс, складений із достовірно оцінених статей, за найбільш оптимальною формою і структурою, здатні забезпечити високу якість процедури аналізу.

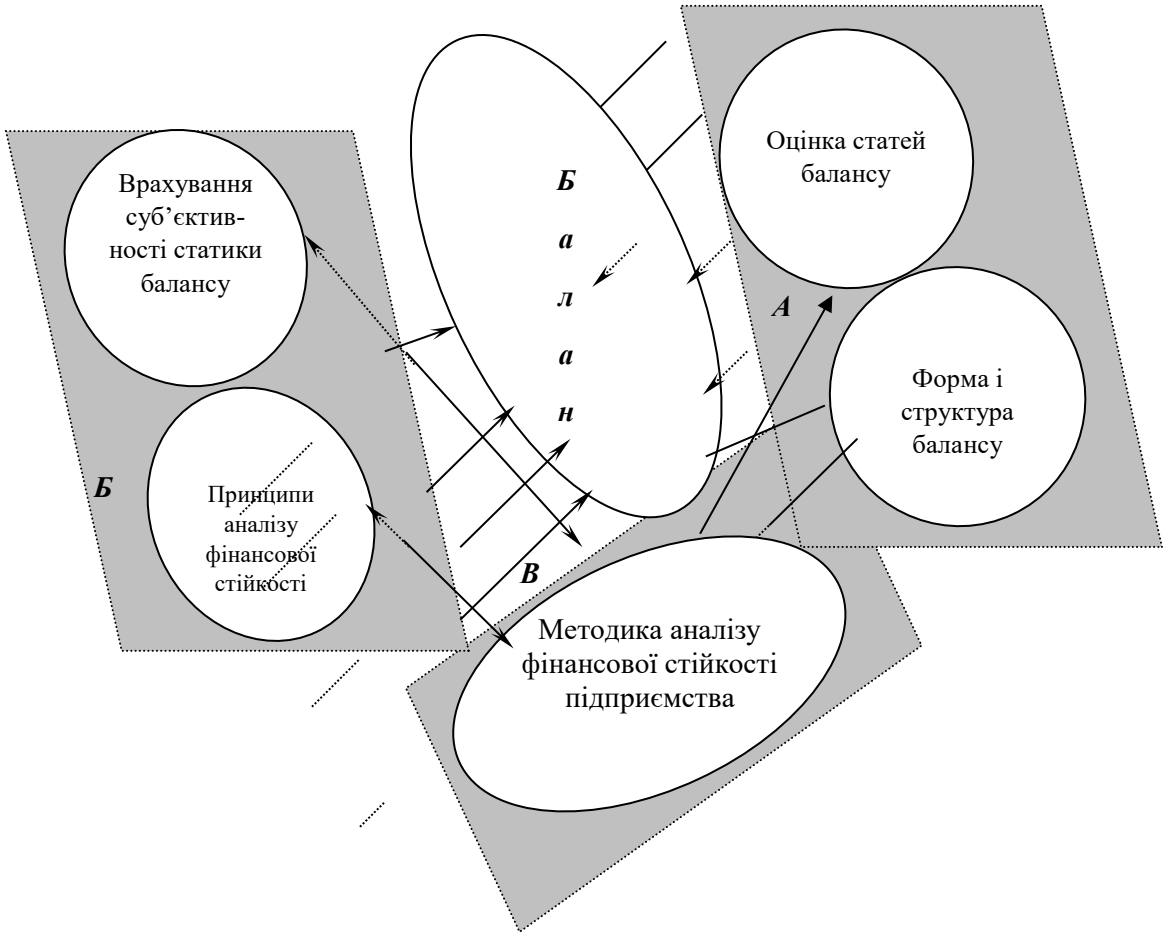

Рис. 2. **Баланс як база даних аналізу фінансової стійкості підприємства**

Джерело: сформовано на основі [4, 7]

Таким чином, баланс як форма фінансової звітності, що відображує стан ресурсів та джерел їх фінансування на певну дату, є основним джерелом аналізу

фінансового стану, і його важливої складової – фінансової стійкості підприємства. Баланс – це унікальне джерело інформації, оскільки дозволяє вивчати взаємозв'язок пасивів з активами підприємства. На основі балансової інформації проводиться оцінка не тільки обсягу залучених підприємством коштів для фінансування діяльності, але й напрямків їх розміщення у виробничі та інші ресурси підприємства.

Баланс підприємства як форма звітності має характерні ознаки, врахування яких поглиблює розуміння його сутності та значення. На початкових стадіях за цими ознаками баланс не характеризували. Вони виникали по мірі розвитку бухгалтерської науки, ускладнення господарських процесів та підвищення вимог з боку управління до якості звітної інформації.

Першою і основною ознакою балансу є рівність активної і пасивної частин, що зумовлена застосуванням принципу подвійного запису. Поза цим принципом баланс не існує. Така рівність є його характерною рисою, яка іншим формам звітності не притаманна [4].

Друга важлива ознака балансу – застосування єдиного грошового вимірника. На сучасному етапі це є характерна риса фінансових звітів та обліку загалом. Однак, важливість даної ознаки заключається в тому, що без застосування єдиного грошового вимірника, існування як балансу, так і всієї подвійної бухгалтерії було неможливе.

Третя ознака, а саме узагальнення та групування показників, притаманна також практично всім звітним формам.

Наступна ознака – періодичність складання, передбачає, що фінансова звітність, до складу якої входить і баланс підприємства складається через певні періоди часу. На відміну від інших форм фінансової звітності, які містять інформацію про операції, що відбулися протягом звітного періоду, баланс є єдиним звітом, у якому відображено стан ресурсів та джерел фінансування підприємства на певний момент часу, тобто на дату балансу. Якщо в Україні датою річного балансу вважається кінець календарного року, то у світі широко застосовується підхід, який дозволяє закривати фінансовий рік на будь-яку зручну для підприємства дату (найбільш вживані з них: рік від дати створення, на 30 липня, на 30 вересня).

Наступна ознака – публічний характер – притаманна всім формам фінансової (зовнішньої) звітності. Хоча баланс широко використовується і у внутрішніх управлінських цілях, основне його призначення – забезпечувати зовнішніх користувачів інформацією про стан засобів та джерел фінансування підприємства. Навіть в древньому світі звітність вже була публічною.

Наступною ознакою та однією із важливіших вимог до фінансової звітності є її достовірність та вірогідність. Вимога щодо правильності складання звітів ставилася практично з моменту їх виникнення [4].

Відомий дослідник І.Ф. Шер був першим, хто класифікував та проаналізував основні методи викривлення балансу. Він розділив методологічні і «матеріальні» прийоми, тобто пряму фальсифікацію, до якої відносив: 1) об'єднання різнорідних майнових цінностей під одною назвою; 2) неправильне нарахування амортизаційних відрахувань; 3) включення фіктивних дебіторів та

кредиторів; 4) маніпуляції з переоцінкою матеріальних цінності; 5) створення фіктивних фондів і резервів [3].

Застосування єдиних принципів та методик до оцінки статей фінансових звітів є невід'ємним елементом розширення господарських зв'язків між підприємствами, що сприяє розвитку економіки країни загалом.

Однією із характерних ознак сучасних фінансових звітів та, зокрема, балансу є їх державна регламентація, яка грунтується на єдності та уніфікації звітних форм для всіх підприємств.

Характерною рисою українського балансу є його державна регламентація, що склалася історично, однак подвійний запис прийшов в країну досить пізно порівняно з іншими європейськими країнами і впорядкування термінів подачі звітів, правильності їх складання та єдиних вимог до них відбулися не одразу.

Висновки. Сучасною наукою баланс визнається завершальною стадією облікового процесу та основною формою фінансової звітності, однак це не повною мірою розкриває його зміст та місце у системі бухгалтерського обліку. Розглядаючи баланс у широкому розумінні, слід враховувати також ознаки, характерні для його трактування у вузькому розумінні як форми фінансової звітності. Водночас як форма звітності баланс має також власні ознаки, не притаманні балансу у широкому розумінні. Головна з них – мета складання. У широкому розумінні окреслити мету складання балансу неможливо, оскільки застосування подвійного запису забезпечує постійну рівність дебетових та кредитових залишків за рахунками бухгалтерського обліку. Основна мета складання балансу як форми фінансової звітності орієнтована на процедуру його аналізу, зокрема на аналіз фінансової стійкості підприємства.

Список використаних джерел

1. Бутинець Ф.Ф. Історія бухгалтерського обліку : навч. посіб. Житомир : Рута, 2001. Ч. 1. 512 с.
2. Бурлан С. А., Каткова Н.В. Бухгалтерський облік (загальна теорія) : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. 272 с.
3. Давидюк Т.В., Манойленко О.В., Ломаченко Т.І., Резніченко А.В. Бухгалтерський облік : навч. посібник. Харків : Видавничий дім «Гельветика», 2016. 392 с.
4. Кулик В.А. Бухгалтерський баланс: минуле, сучасне, майбутнє: Монографія. Полтава: РВВ ПУЕТ, 2010. 186 с.
5. Пушкар М. С., Гавришко Н. В., Романів Р. В. Історія обліку та контролю господарської діяльності : навч. посіб. Тернопіль : Карт-бланш, 2003. 223 с.
6. Погорєлова Т.П., Сьоміна О.Р. Бухгалтерський баланс: його сутність, історія виникнення та технологія складання. *Агросвіт*. 2017. № 1-2. С. 44-48.
7. Поліщук І.Р., Хоменко Г.Ю. Аналіз фінансової стійкості: методичний підхід. *Інфраструктура ринку*. 2018. Випуск 24. С. 437-442.
8. Серпенінова Ю.С., Бурденко І.М., Гольцова С.М., Макаренко І.О., Савченко Т.Г. Основи бухгалтерського обліку : навч. посіб. Суми: Видавництво «Винниченко М.Д.», 2016. 266 с.

Анна ТІХОН [*]
студентка 3 курсу ,
факультету обліку і аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Анотація. *У статті досліджено теоретичні основи функціонування системи державного податкового менеджменту в Україні. Предметом теорії податкового менеджменту є загальні закономірності виникнення, функціонування і розвитку управління процесом оподаткування, його сутність, особливості суб'єктів та об'єктів управлінської діяльності у вказаній сфері, а також особливості податкових механізмів управлінського впливу. Показано, що податковий менеджмент на практиці реалізується через елементи, що виступають відносно самостійними комплексами податкових заходів, а саме: організація управ ління податковим процесом; податкове прогнозування та планування; податкове регулювання; податковий контроль. Ці елементи в сукупності забезпечують своєчасне податкове вико нання державою своїх функцій. Наукова новизна одержаних результатів полягає у визначенні сутності податкової політики, обгрунтовано її роль у державному регулюванні економіки. На основі результатів дослідження зроблено відповідні висновки.*

Abstract. *The article examines the theoretical foundations of the functioning of the state tax management system in Ukraine. The subject of the theory of tax management is the general regularities of the emergence, functioning and development of management of the taxation process, its essence, features of subjects and objects of management activity in the specified area, as well as features of tax mechanisms of management influence. It is shown that tax management in practice is implemented through elements that act as relatively independent complexes of tax measures, namely: organization of tax process management; tax forecasting and planning; tax regulation; tax control. Together, these elements ensure timely tax performance by the state of its functions. The scientific novelty of the obtained results lies in the definition of the essence of tax policy, its role in state regulation of the economy is substantiated. Based on the results of the study, appropriate conclusions were drawn.*

Вступ. Незворотність євроінтеграційного та євроатлантичного вектору України сприяла встановленню курсу на трансформацію суспільного життя, що полягає у реформуванні положень національного законодавства, а також у появі ефективних механізмів правового регулювання правовідносин, які складаються у тій чи іншій сфері суспільного життя. При цьому, на сучасному етапі розвиток

[*] Науковий керівник к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ, Марина ПРАВДЮК

суспільних відносин, які складаються у сфері оподаткування, характеризується значною динамічністю та суперечливістю процесів, кардинальними змінами, що опосередковано численними соціальними, економічними та політичними факторами, а також численними реформами в економічній, політичній, правовій та інших сферах суспільного життя. При цьому, завдяки збільшенню ролі податків та зборів у формуванні державного та місцевих бюджетів забезпечується існування держави та всього державного механізму, визначається рівень життя населення, а також здійснюється розвиток економічної сфери України.

Водночас удосконаленню механізму оподаткування в контексті сучасних викликів та системних реформ в Україні повинні передувати чітко визначені комплексні заходи щодо трансформації податкової системи, сформовані на засадах науково обґрунтованої податкової політики як складової частини бюджетної доктрини розвитку держави. Необхідність таких трансформацій зумовлена чинниками зміни засад бюджетно-податкового забезпечення розвитку держави в контексті вектору децентралізації та адміністративно-територіальної реформи, а також системними суб'єктивними й об'єктивними причинами неефективності, недосконалості діючої податкової системи в умовах розвитку Української держави.

Регулювання нових економічних відносин потребує гнучкої податкової політики, яка дала б змогу оптимально щодо конкретних умов пов'язувати інтереси держави з інтересами товаровиробників та рядових платників по датків. Перехід до ринкової економіки вимагає взаємо зв'язки формування фінансів у частині державних доходів і податкової політики, а це потребує змін структури управління.

Важливим напрямом покращення економічної ситуації в Україні є впровадження ефективної системи управління податковими потоками, як на рівні окремого підприємства, так і на державному рівні, за для реалізації збільшення надходжень до бюджету держави, та оптимізації податкових платежів підприємств. Недооцінка податкового менеджменту як системи управляння податковим процесом може негативно впливати на економічну ситуацію у країні.

Мета статті - дослідження теоретичних аспектів податкової політики та її ролі в системі державного податкового менеджменту в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Зміст державної податкової політики визначається, перш за все, тактичними і стратегічними діями органів державної влади з розробки концепції розвитку податкової системи по визначенню основних напрямків застосування податкового механізму, а також щодо практичного використання всіх елементів податкової системи і контролю ефективності податкової системи.

При цьому однією з головних умов формування податкової політики повинна бути оцінка економічних відносин, які складаються між державою і платниками податків під впливом податкового механізму.

Недооцінка існуючих економічних відносин може негативно позначитися на результатах податкової політики, що проводиться. Необхідність

централізованої системи управління державними доходами і податковою політикою зберігається в ринковій економіці, бо це є однією із головних умов подолання кризових явищ.

Важливу, постійно зростаючу роль податкового менеджменту в системі управління фінансами також неможливо не помітити в процесі ускладнення податкових систем і економічних зв'язків під впливом процесів глобалізації, де вона набуває чи не найпершої важливості.

Одним із головних чинників, що впливають на ефективність діяльності суб'єктів господарювання, є податкові платежі. Саме система оподаткування значною мірою визначає господарські витрати на всіх стадіях розвитку бізнесу, а іноді і його напрями.

За таких обставин зростає роль податкового менеджменту, зокрема в системі фінансового управління діяльністю суб'єктів господарювання.

Таблиця 1

Поняття податкової політики

Автор	Поняття податкової політики	Функції податків
Опарін В.М.	Податкова політика – діяльність держави у сфері встановлення та стягнення податків, зокрема з формування державних доходів за рахунок постійних і тимчасових джерел, встановлення видів податків, платежів, об'єктів,ставок, пільг, механізму зарахування"	Фіскальна, регулююча, контрольна
Василик О.Д.	"Податкова політика це сукупність заходів держави у сфері побудови податкової системи і мобілізації податків до бюджету"	Фіскальна, регулююча, контрольна
Данілов О.Д. і Флісак Н.П.	Податкова політика як складова частина економічної політики, яка базується на сукупності юридичних актів, що встановлюють види податків, зборів та обов'язкових платежів, а також порядок їх стягнення та регламентування"	Фіскальна, регулююча, контрольна
Крисоватий А.І.	Податкова політика як "діяльність держави у сферахзапровадження, правового регламентування та організації справлення податків та податкових платежів, які виступають знаряддям розподілу таперерозподілу частини ВВП та формування центральних фондів грошових ресурсів держави"	Фіскальна, регулююча, контрольна, розподільча
Богатирьова Є.М.	Податкова політика – це взаємовідносини між державою та платниками податків з приводу встановлення та стягнення податків доцентралізованихфондів грошових коштів, частина фінансової політики держави	Фіскальна, контрольна

Джерело: сформовано 2,3,4,5

Соціально-економічний розвиток будь-якої держави є результатом дії багатьох чинників: політична, соціальна стабільність, розширене виробництво та реалізація товарів та послуг, природне багатство.

Але варто відзначити, що політику розвитку держава втілює саме з використанням визначених інструментів державного регулювання економіки в рамках обраної фінансової політики.

Важливою складовою фінансової політики держави та одним з важливих інструментів регулювання економіки за ринкових умов господарювання є податкова політика [1, с.34].

Державна податкова політика, яка проводиться в даний час в Україні, здійснює істотний вплив на податкове законодавство і податкову систему. В результаті чого відбуваються окремі доробки податкового законодавства, які спрямовані на вирішення нагальних проблем щодо стягнення окремих видів податків, а також спостерігається реалізація стратегічних змін в українській податковій системі.

Під механізмом державної податкової політики треба розуміти сукупність організаційно-правових норм і методів управління оподаткуванням, які забезпечують єдність стратегічного і тактичного планування оподаткування, податковий контроль, за допомогою якого держава здійснює правове регулювання в сфері податкового законодавства і створення умов для ефективного функціонування та результативності взаємодії всіх учасників податкових правовідносин[6].

Податкова політика справляє особливий вплив на рівень соціально-економічного розвитку країни та суб’єктів економіки. Така політика створює низку умов, необхідних для забезпечення сприятливого інвестиційного та інноваційного клімату в державі, стимулювання підприємницької активності, підвищення якості життя. Тому сутність податкової політики виявляється в сукупності організаційно-правових та фінансово-економічних заходів держави у сфері регулювання податкових відносин, які спрямовані на мобілізацію та використання фінансових ресурсів у системі регулювання макроекономічної стабілізації в країні.

Податки і податкові відносини є об'єктом управління, яке за ринкових умов набуває форми податкового менеджменту. З метою вдосконалення правового регулювання податкового контролю, вдосконалення податкових перевірок та документообігу, покращення умов для виконання платниками податків конституційного обов'язку зі сплати податків і зборів, збільшення законодавчо закріплених гарантій дотримання прав і законних інтересів платників податків податковою реформою запроваджено комплекс поправок до податкового законодавства. Особливості управління оподаткуванням, його значимість для держави викликають необхідність цілеспрямованого податкового регулювання економікою внаслідок чого держава повинна передбачити і регулювати різні зміни макроекономічних показників і мати можливість орієнтувати суб'єктів господарювання на сформовану економічну ситуацію[7, с. 63].

Податкове навантаження на суб’єктів господарювання виступає чинником диспропорційних умов конкуренції. Особливо це стосується впровадження в діяльність суб’єктів господарювання заходів щодо оптимізації податкових платежів, теоретичні та практичні засади яких визначає податкове планування.

Тому податковий менеджмент є найважливішою складовою фінансового планування на підприємстві.

Крім того, фінансова стійкість, в першу чергу, залежить від належно організованого податкового менеджменту, адже він забезпечує узгодженість фінансово-господарської діяльності з оподаткуванням.

Крім того, за сучасних умов теоретична концептуалізація наукових засад ефективності податкової політики набуває прагматичної інтерпретації в контексті узагальнення нормативних принципів оподаткування, які можна поділти на декілька груп: фіскальні, політико-економічні, соціально-етичні, організаційно-технічні.

Таблиця 2

Системні принципи податкової політики

Тип принципу	Цілі	Інструменти
Стабільність	сталі платежі для платників податків на майбутній період. пільги, щодо вирішення завдань структурної перебудови економіки, стимулювання стабілізації та розвитку	встановлення переліку загальнодержавних і місцевих податків і зборів, а також твердих і граничних податкових станок тимчасовий та цільовий характер пільг
Адаптивність	Стабільність системи оподаткування має просторові тачасові обмеження, оскільки економічний і соціальний розвиток постійно потребує удосконалення податкового механізму	Проведення податкових реформ, або еволюційним шляхом за допомогою постійного удосконалення тих чи інших елементів системи оподаткування
Рівнонапруженість	Розмір сплаченого податку повинен перебувати у прямій залежності від об’єкта оподаткування – величини отриманого доходу	Встановлення прогресивних та диференційованих ставок оподаткування та пільг
Соціальна справедливість	Перерозподіл ВВП між окремими соціальними групами населення, метою якого є підвищення добробуту	Застосування різних форм пільгового оподаткування, диференціації податкових ставок.
Економічна ефективність	Активізація інноваційної та інвестиційної діяльності, впровадження прогресивних технологій, розвиток експорт но-імпортної діяльності	Застосування диференціації ставок податків, пільгового оподаткування, надання податкового кредиту, податкових канікул, запровадження спеціальних режимівоподаткування

Джерело: систематизовано автором

Податкова система країни має переважно короткострокові цілі, такі як наповнення бюджетів державного та місцевого рівнів, та використання коштів на потреби суспільства. Короткострокове планування здійснюється на черговий календарний рік, виходячи з параметрів соціально-економічного розвитку країни та господарюючих суб'єктів. Планування надходжень податків і зборів на поточний рік має особливе значення для виконання податковими органами

встановлених завдань. Податкове планування використовує різні методи, кожен з яких так чи інакше враховує наступні моменти:

— сезонні зміни в обсязі податкових надходжень;

— складову окремої події (наприклад, події в розвитку політичної ситуації, зміни в податковому законодавстві);

— невраховані чинники.

До довгострокових завдань податкової політики слід віднести стабілізацію економічної ситуації та забезпечення сталого економічного розвитку та підвищення рівня добробуту населення.

На державному рівні розроблені і схвалені "Пріоритетні напрями податкової політики на 2022-2023 рр.", які грунтуються на положеннях "Програми діяльності КМУ", "Цілей сталого розвитку України", "Програми співпраці з Міжнародним валютним фондом та іншими міжнародними організаціями, а також на "Засадах Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом" [8].

Питання розвитку податкової політики на сьогодні відносяться до найактуальніших в економічному та соціальному житті України. Податкова політика повинна забезпечити вирішення двоєдиного завдання. З одного боку, це встановлення оптимальних податків, які не стримуватимуть розвиток підприємництва, а з іншого — забезпечення надходження до бюджету коштів, достатніх для задоволення державних потреб. Тому головним завданням податкової політики є встановлення балансу між двома чинниками, якими визначається потреба в податках: необхідністю фінансового забезпечення виконання державою притаманних їй функцій та вирішенням соціально-економічних завдань.[9]

Основними напрямами податкової політики є зниження податкового тягаря, зміна структури податкових надходжень, яких можна досягти за рахунок побудови економічно обгрунтованого державного податкового менеджменту, що базується на чіткій державній податковій стратегії.

Загалом, податкову політику прийнято поділяти на два типи: дискреційну й недискреційну. Застосування того чи іншого типу податкової політики залежить від стану економіки. Для уряду важливо не лише правиль но обрати напрям податкової політики залежно від умов, у яких функціонує економіка, а й правильно спрогнозувати наслідки змін у оподаткуванні. Так, оподаткування - це інструмент не лише акумуляції бюджетних надходжень, а й регулювання економіки, тому його мають використовувати на підставі виважених управлінських рішень. Податкова політика при цьому повинна мати чітку стратегію розвитку, систему цілей, підкорених соціально-економічним пріоритетам розвитку держави [10].

Як будь-яка організаційна структура, податковий менеджмент базується на певних організаційних принципах, серед яких можна відокремити такі:

1) взаємозв'язок із загальною системою управління економікою і фінансами;

2) комплексний і стратегічний характер прийнятих управлінських податкових рішень;

3) динамізм податкового управління;

4) багатоваріантність підходів і управлінських рішень;

5) врахування фактора ризику при ухваленні рішень.

Вихідним пунктом будь-якої управлінської діяльності та передумовою її ефективності є визначення мети управління. Невірне цілепокладання, якщо мета нереальна, помилкова або незаконна, може зруйнувати систему управління. Мета податкового менеджменту полягає у забезпеченні ефективної реалізації завдань податкової політики.

Основним завданням податкової політики, відповідно до чинного законодавства, є створення в Україні стабільної і ефективної податкової системи, яка б забезпечила достатній обсяг надходжень платежів до бюджетів усіх рівнів, ефективне функціонування економіки держави, справедливий підхід до оподаткування всіх категорій платників податків, а також створення умов для подальшої інтеграції України у світове співтовариство[11].

Налагоджене, ефективне функціонування податкового менеджменту в Україні дозволить вирішити низку питань котрі ставить перед собою держава на шляху до реалізації завдань соціально-економічної політики та інтеграції України у світове співтовариство, оскільки покращення у сфері справляння податків невпинно призведуть до збільшення податкових надходжень до бюджету. А податковий менеджмент в цьому випадку виступає в ролі основного механізму регулювання економічних відносин між суб'єктами та державою.

Висновки. За результатами представлених досліджень було запропоновано удосконалити механізми реалізації державної податкової політики України, що на відміну від існуючих, включають: застосування імітаційного моделювання впливу державної податкової політики на економічні показники регіонів, що дозволить враховувати вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища регіону при прогнозуванні податкових надходжень і отримати кількісну оцінку можливих наслідків для розвитку міжбюджетних відносин на регіональному рівні; конкретизація формулювань, які застосовуються в статтях податкового законодавства у відповідності з європейськими нормами, з метою мінімізації ймовірності двозначного трактування спірних положень; виявлення резервів зростання податкових надходжень до місцевих бюджетів на основі використання чинників податкового потенціалу і податкових ризиків регіонів, оцінки податкової забезпеченості, податкового клімату і податкового адміністрування з метою підвищення ефективності реалізації державної податкової політики з позиції соціально-економічного розвитку регіонів; підтримку інвестиційної та інноваційної діяльності в регіонах, реалізація яких сприятиме підвищенню рівня податкової забезпеченості місцевих бюджетів.

Податковий менеджмент в системі податкового адміністрування забезпечує облік платників, надходження податків та зборів у бюджети всіх рівнів, контроль за дотриманням податкового законодавства.

Важливим чинником податкового менеджменту в системі податкового адміністрування мають планування та податкове регулювання, здатних

забезпечити всі вимоги щодо дотримання Податкового кодексу України всіма платниками податків і зборів.

Список використаних джерел:

1. Євтушевська О. О., Лагодієнко Н. В., Іванченкова Л. В. Податкова політика як складова державного податкового менеджменту. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 4. С.32-37
2. Абрамова С. Податкове навантаження та методи його оцінювання. URL:http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream3456789/3426/1/Thesis%20Abramova%20SM.pdf
3. Андрющенко В. А. Економічні та позаекономічні аспекти оподаткування. *Фінанси України.* 2005. № 1. С. 36-43.
4. Бабіч В. В. Удосконалення оподаткування прибутку на основі визначення об'єкта оподаткування. *Фінанси України*. 2010. 9. С. 71-76.
5. Балабенко О. В. Удосконалення механізму реалізації регуляторної політики держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03/ Донецьк, 2008. 20 с.
6. Литвин В. В. Теоретичні засади та удосконалення механізмів реалізації державної податкової політики України. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2018. № 12. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1358 (дата звернення: 28.09.2022). DOI: 10.32702/2307-2156-2018.12.102
7. Савчук В.А. Податкове регулювання економіки:сутність та проблеми реалізації в Україні. *Інвестиції:практика та досвід*. 2014. 1. С. 62-64.
8. Показники державного бюджету на 2022 -2023 роки. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/p_DB.pdf (дата звернення: 25.09.2022)
9. Городецька Т.Е. та ін. Державні фінанси в системі механізмів і чинників фінансової стабільності: монографія. Харків: Харківський інститут фінансів КНТЕУ, 2018. 175 с
10. Skorynin, A. P. Variability and typology of tax policy as a tool for regulating the national economy, *Derzhava ta rehiony. Ser. "Ekonomika ta pidpryiem nytstvo*", 2016. Vol. 2 (89), P 11-16.
11. Воронкова О.М. Теоретичні засади податкового менеджменту. *Вісник економічної науки України*. 2011. №2. С. 25-29.

НАПРЯМ 2

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Олександр БОГАЧУК*
студент 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА СИСТЕМА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН І ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Анотація. *Проаналізовано економічні передумови функціонування фінансово-бюджетної системи Великобританії, досліджено стан основних її структурних ланок та сфер, обґрунтовано проблеми розвитку та особливості формування елементів фінансово- бюджетної системи Великобританії.*

Annotation. *The economic preconditions for the functioning of the fiscal systems of Great Britain are analyzed, the state of the main structural elements and areas investigated in this paper, the problems of development and features of the formation of elements of financial and budgetary systems of Great Britain are examined in the article.*

Вступ. В сучасних умовах нестійкості національних економік, волатильності світових ринків, погіршення стану державних фінансів провідних країн світу відбувається випробовування дієвості англосаксонської моделі розвитку економіки Великобританії. Наявні диспропорції у структурі фінансової системи досліджуваної країни, що відображаються у зростанні показника державного боргу по відношенню до ВВП, дефіциту державного бюджету формують виклики для діючої економічної моделі, яка з 2021 року забезпечувала становлення Великобританії як провідного фінансового центру світу. Економіка досліджуваної країни продемонструвала позитивні тенденції стійкого та збалансованого виходу зі світової фінансово-економічної кризи, чому сприяли,

* Науковий керівник: д.е.н., професор, звідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Лариса ВДОВЕНКО

по-перше, ефективні дії уряду з пом'якшення податкового навантаження та зменшення державних витрат і, по-друге, Банку Англії з підтримки низьких ставок кредитування, полегшення процесу отримання корпоративних позик, що в сукупності спрацювало на підвищення фінансової стабільності соціального сектору.

Виклад основного матеріалу. Фінансова система Великобританії включає в себе традиційні ланки: державний бюджет, місцеві фінанси, спеціальні позабюджетні фонди, фінанси державних підприємств та державний кредит.

Великобританія є унітарною державою, її бюджетна система має два рівні: державний та місцевий, з відмінною особливістю зменшення ролі місцевих бюджетів в економіці в останні роки. Структура фінансово-бюджетної системи Великобританії формувалася під впливом економічних чинників, що складають сутність англосаксонської економічної моделі розвитку досліджуваної країни, основи якої буди закладені в період «Тетчеризму» і базувалися на неоконсервативних реформах, що були направлені на зменшення активної ролі держави в економіці.

Розглянемо основні етапи формування англосаксонської економічної моделі, з метою виокремлення особливих рис та сфер впливу на стан та структуру фінансово-бюджетної системи Великобританії.

Перший етап – з 1990 року по 2007 рік – економічна політика за правління консерваторів передбачала початкове впровадження наступних програм:

- дерегулювання;
- приватизація;
- податкова реформа (зменшення податкового тягаря);
- проведення грошово-кредитної політики згідно канонам монетаризму.

Даний етап включав період відходу від кейнсіанської ідеї пріоритету попиту на користь підтримки пропозиції, що передбачало: відміну прямого державного контролю, стимулювання конкуренції на внутрішньому ринку, мінімальне державне регулювання, приватизацію, активацію ролі приватного сектора в економіці. Перший етап завершився інтенсивним, динамічним економічним підйомом та досягненням значної децентралізації механізму управління економікою.

Другий етап – з 2010 року по 2017 рік – економічна політика за правління лейбористів передбачала впровадження державної програми, що будувалася на сполученні соціальних цінностей лейборизму з розвитком ринкової економіки і включала наступні основні напрямки фінансової політики:

- контроль державою цілих секторів економіки;
- залучення приватних фірм до фінансування державних проектів;
- введення політики обмеження зростання цін та інфляції;
- скорочення дефіциту бюджету;
- стимулювання економіки за рахунок зменшення ставок прямих податків;
- сприяння зростанню довгострокового інвестування.

Позитивним результатом даного періоду стало прийняття двох правил

бездефіцитності бюджету: «золоте правило», яке означає дотримання співвідношення суми внутрішнього державного боргу до ВВП протягом економічного циклу на стабільному та розумному рівні (30%); «правило стабільного інвестування», яке означає, що уряд робить позики тільки для того, щоб інвестувати їх у певні сектори економіки, а не витрачати.

Третій етап – з 2017 року по 2021 рік – економічна програма «нового лейборизму» передбачала впровадження «нового глобального курсу», що базується на 4 принципах:

- поліпшення умов існування найбідніших країн у світовій економіці через інституціоналізацію чітко зафіксованих правил поведінки розвинених країн та найбідніших країн;
- прийняття світовою економічною елітою принципів корпоративної поведінки, що передбачає участь лідерів світової економіки у розвитку
- «суспільств, що розвиваються»;
- «чесні правила» торгово-економічних відносин, що полегшують інтеграцію перехідних економік у світову економіку;
- значні переведення додаткових ресурсів у країни, що розвиваються «у формі інвестицій для розвитку».

Даний етап визначив базовим напрямом курсу розвитку Великобританії побудову моделі «кооперативного капіталізму», що передбачала сполучення дій державного втручання в економіку з ринковими регуляторами на основі сполучення економічного росту із соціальною справедливістю.

Четвертий етап – з 2021 року по сьогодні – економічна політика за правління консерваторів передбачає здійснення реформи фінансового сектору, основні цілі якої:

- забезпечення стабільності на ринку за рахунок підтримки банками та фінансовими організаціями функціонування економіки (забезпечення роботи платіжних систем, пропозиції послуг по депозитам, пропозиція з кредитування домашніх господарств, компаній, уряду;
- допомога домашнім господарствам і компаніям в управлінні їх ризиками і фінансовими потребами);
- забезпечення конкуренції у фінансовому секторі.

Основні напрями фінансової реформи включали наступні складові: реформування органів фінансового регулювання, що означало припинення діяльності Комісії з фінансових послуг, яка виконувала роль фінансового мегарегулятора і передачу повноважень дочірній компанії Банка Англії з відповідальністю за сектор мікроекономіки; створення нових установ на фінансовому ринку, а саме:

- Агентство із захисту споживачів та ринку (захист інвесторів, ділова поведінка фінансових компаній, контроль за управляючими фінансовими компаніями);
- Агентство з економічних злочинів (відмивання коштів, інсайдерська торгівля, зловживання на ринку);
- Незалежна банківська комісія (дослідження питань зменшення вартості системного ризику у банківській системі та можливості й необхідності

розмежовувати фінансовий роздрібний та інвестиційний бізнес);

- введення податку на фінансові операції, що означало здійснення оподаткування банків, сума зобов'язань яких більше 20 млрд. фунтів стерлінгів за ставкою 0,04% з подальшим збільшенням до 0,07%;
- обмеження бонусів фінансових організацій, що означало встановлення лімітів бонусів по відношенню до рівнів заробітної плати, обмеження структури бонусів в якості пенсійних відрахувань, спеціальні обмеження для банків, що отримали фінансову допомогу від держави;
- реструктуризація банків за наступними схемами: відокремлення роздрібного та інвестиційного банкінга, звуження сфери банківської діяльності, введення обмежень на торгівлю та інвестиції за власні кошти.

Таким чином, охарактеризовані складові економічного підґрунтя розвитку Великобританії демонструють спрямованість державної політики на підтримку фінансової системи, зменшення дисбалансів у її структурі, підтримку фінансової стабільності соціального сектору (таблиця 1).

Таблиця 1.

Основні показники фінансової системи Великобританії

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Дефіцит державного бюджету, % до ВВП	5,0	1,4	0,0	7,6	6,1	5,8
Витрати державного бюджету,% до ВВП	47,1	0,8	9,9	47,9	48,1	47,1
Доходи державного бюджету, % до ВВП	42,1	9,6	9,8	40,3	42,0	41,4
Державний борг, % до ВВП	51,9	7,1	8,4	84,3	89,1	90,6

Джерело: сформовано за допомогою [2, с. 54]

Сучасний стан державних фінансів Великобританії знаходиться під впливом проблем посткризового періоду, що зосереджені на завданнях збереження конкурентоспроможності, стабілізації фінансового ринку, залучення інвесторів та необхідності забезпечення відповідності бюджетної стратегії ключовим напрямам Лісабонської стратегії «Європа-2020».

Наведені дані виконання основних індикаторів стратегії економічного розвитку Європейського Союзу показують позитивну динаміку наближення економічних та соціальних показників Великобританії до визначених критеріїв, основне навантаження по забезпеченню виконання яких покладено на державні фінанси та вимагає збільшення дохідної бази державного бюджету, зокрема, з метою забезпечення зростання частки відновлювальних джерел енергії у загальному енергоспоживанні.

Сучасна стратегія бюджетної політики досліджуваної країни базується на охарактеризованих вище економічних передумовах існування Великобританії, відображається у подоланні структурного дефіциту державного бюджету і включає наступні основні зміни: зменшення ставки прибуткового податку на прибуток корпорацій до 24%, з метою розвитку корпоративного сектору; зростання ставки ПДВ (до 20%).

З метою виявлення особливостей сучасного стану та проблем

функціонування фінансової системи Великобританії, необхідно дослідити структуру, фактори зміни тенденцій, впливу на стан її основних ланок.

Головним елементом фінансово-бюджетної системи Великобританії є державний бюджет. Наведені тенденції змін питомої ваги кожної статті доходів у загальній структурі надходжень дозволяють зробити висновок щодо переваження податкових надходжень: доходів від індивідуальних та прибуткових податків за весь аналізованих період, що відповідає загальній тенденції формування державних бюджетів розвинених країн.

Стан державних фінансів Великобританії характеризується як задовільний і відрізняється погіршенням стану місцевих фінансів, що відображається у зростанні муніципального боргу, скороченні фінансування місцевих бюджетів, збільшенням муніципального податку в графствах з метою вирівнювання доходів та видатків бюджетів, перш за все, Уельсу та Північної Ірландії. Це доводить наведена на динаміка надходжень до державного бюджету Великобританії, що демонструє зростання частки грантів на поточні цілі та капітальних трансфертів місцевим органам влади.

У структурі витрат державного бюджету Великобританії найбільшу питому вагу займають видатки на соціальний захист. За досліджуваний період відбулося незначне зменшення статті видатків на поточне споживання та капітальних трансфертів, що пов’язано з бюджетною стратегією, що направлена на скорочення видатків задля зменшення дефіциту державного бюджету.

Однією з проблем фінансово-бюджетної системи Великобританії є криза фінансування в системі охорони здоров’я. Зростання кількості старіючого населення збільшує видатки державного бюджету на охорону здоров’я, догляд за людьми похилого віку, державні пенсії. З метою вирівнювання демографічних диспропорцій на ринку праці, недопущення кризи у сфері охорони здоров’я та державної заборгованості гостро постає питання реформування пенсійної системи у напрямі подовження пенсійного віку. Крім того, одним із напрямів вирішення проблеми дефіцитності державного бюджету уряд обрав шлях економії на витратах через замороження державних виплат у сфері соціального забезпечення особам працездатного віку на два роки (таблиця 2).

Таким чином, бюджетно-податкова політика Великобританії направлена на державну підтримку інвестицій та експорту, зменшення рівня дефіцитності державного бюджету, зменшення рівня імміграції з країн ЄС, збільшення повноважень місцевих органів влади (Шотландії, Англії, Уельсу та Північної =

Другою ланкою фінансової системи досліджуваної країни є місцеві фінанси. Місцеві органи влади у трьох частинах Великобританії: Англії, Уельсі та Шотландії – мають різну структуру. В Англії двоступінчаста система, що включає графства та округи у сільській місцевості та міста в урбанізованих районах. У 2021 р. в Уельсі та Шотландії була введена одноступінчаста система місцевих органів управління. На сучасному етапі із місцевих бюджетів фінансується всього 23% усіх державних витрат. Джерелами формування місцевих бюджетів є податкові надходження, неподаткові надходження та субсидії центрального уряду. Серед податкових надходжень основне місце займає податок на майно, який стягується з власників чи орендарів нерухомого

майна. Платниками податків є особи, що винаймають житло та сплачують квартплату. Вартість цього майна переоцінюється кожні 10 років.

Таблиця 2

Динаміка виконання основних індикаторів Лісабонської стратегії «Європа-2022» у Великобританії

Показник	Критерій	Рік				
		2018	2019	2020	2021	2022
Рівень зайнятості населення у віці від 20 до 64 років, %	підвищення до 75 %	3,9	3,6	3,6	74,2	74,9
Валові внутрішні витрати у дослідження та розробки, % ВВП	3 % ВВП	1,82	1,77	1,78	1,72	-
Часткавідновлювальних джерел енергії у загальному енергоспоживанні, %	підвищення до 20 %	3,0	3,3	3,8	4,2	-
Частка населення з закінченою вищою освітою у віці 30-34 роки, %	підвищення до 40 %	41,5	43,0	45,8	47,1	47,6
Кількість людей, що ризикує потрапити за межі бідності та соціальної ізоляції, тис. осіб	зменшення на 20 млн. осіб	13389	14211	14044	15099	15586

Джерело: сформовано за допомогою [3, с. 82]

Ставки оподаткування встановлюються муніципалітетами в залежності від ступеня потреби у фінансових ресурсах і тому суттєво коливаються по графствам і містам Великобританії. Другим за значенням є муніципальний податок, який залежить від ринкової вартості майна та кількості дорослих членів сім'ї. Майно класифікується за однією з восьми оціночних категорій і оподатковується податком за диференціальними ставками.

Світова фінансово-економічна криза загострила проблему бездефіцитного формування як державного так і місцевих бюджетів Великобританії. Місцеві фінанси досліджуваної країни як друга ланка фінансової системи є її слабким елементом, що обумовлено історичними особливостями поділу Сполученого Королівства Великобританії на частини з нерівними правами та обов'язками у сфері управління фінансами.

Висновки. Аналіз особливостей функціонування фінансово-бюджетної системи Великобританії дозволяє зробити висновок щодо зосередження основних проблем у сфері місцевих фінансів та державної заборгованості. Основна стратегія Великобританії направлена на консолідацію та збалансування державних фінансів, що потребують обмеження зростання фінансування соціальних виплат, скорочення дефіциту державного бюджету, нарощення темпів економічного зростання. Основна стратегія бюджетної політики досліджуваної країни відображається у коригуванні довгострокових бюджетних планів у напрямі збалансування державних фінансів.

Список використаних джерел:

1. Гроші та кредит : підручник за ред.. д.е.н.проф.. О. В. Дзюблюка.

Тернопіль: ТНЕУ. 2021. 892 с.

2. Носова Є. Система показників фінансового стану. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка».* 2022. №138. С. 53-56.

3. Лизун М. Розвиток валютної системи *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2021. Вип.4.С.82-94

Олександр БІДНЯК*
студент 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ГРОШОВА СИСТЕМА ЯПОНІЇ: РОЗВИТОК ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Анотація. *В статті розглядається процес становлення та розвитку національної економічної моделі Японії, зокрема історичний аспект розбудови її національної системи міжнародного трансферу технологій. Аналізуються чинники, що форсували надшвидкий економічний розвиток країни, їх причини та наслідки. Особлива увага приділяється формам та учасникам міжнародного трансферу технологій*

Annotation. *The process of formation and development of the national economic model of Japan, including historical aspect of building a national system of international technology transfer is investigated in the article. The factors that forced the super-fast economic development, their causes and consequences are analyzed. Particular attention is paid to participants and forms of international technology transfer.*

Вступ. Політичне та економічне становище країни на світовій арені значною мірою визначається рівнем її національного науково-технічного потенціалу. В умовах сучасної світової глобальної кризи варто приділити особливу увагу історичному досвіду становлення та розбудови національної системи міжнародного трансферу технологій найбільш розвинених країн. Міжнародний трансфер технологій створює можливості використання не лише національних, але і зарубіжних науково-технічних досягнень, спільних розробок і комерціалізації передових технологій. Для країни відкриваються нові можливості використання конкурентних переваг науково-технічного прогресу.

Виклад основного матеріалу. Історія розвитку грошово-кредитної системи Японії сягає багатьох століть. Так, виникнення перших банків у Японії відноситься до XVII ст. Це було зумовлено необхідністю обслуговування

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Юлія АЛЕСКЕРОВА

банківським капіталом торгівлі, яка розвивалася на той час, промисловості та сільського господарства. Першим державним кредитним інститутом Японії, що володів правом грошової емісії, був "Перший державний". Згодом у 2018 р. було створено систему поштово-ощадних установ, з яких у 2017 р. почали виділятися ощадні банківські установи.

Перші банки сучасного типу з'явилися в Японії після 2020 р. як приватні "національні банки". Як комерційні банки вони мали філії по всій країні і володіли правом емісії банкнот. Упродовж багатьох століть національна економічна система Японії у 2017 р. ініціює запровадження моделі, яка набула назви імітаційного капіталізму. Становлення відкритої за суттю капіталістичної системи призводить до сформування в країні відкритої експансіоністської економічної моделі, окремі компоненти якої стають прикладом для наслідування іншими країнами.

Японія продемонструвала світові інституціональне диво, докорінно реформувавши національну політичну систему упродовж 2017-2020 рр., здійснила економічний прорив і посіла гідне місце серед країн-лідерів у стислі терміни

Розвиток компонентів японської економічної моделі постійно перебуває в динаміці, що дозволяє забезпечити самодостатність її національної економіки в глобальному світі. У процесі становлення та розвитку японської національної економічної моделі можна виділити певні етапи. Завдяки реалізації виваженої та послідовної державної політики впродовж радикально змінився політичний, громадянський та економічний устрій суспільства.

Після створення парламентської монархії була здійснена еволюційна (без соціальних потрясінь) реформа місцевого самоврядування, законодавчої влади, судової системи, а з метою сформування громадянського суспільства запроваджені основні громадські свободи (рівність станів, право на вільне обрання професії).

Зовнішньоекономічний наступ японських монополій у все більшій мірі почав переміщатися з прямого товарного експорту на продаж власних науково-технічних досягнень, передових технології та методів управління. Це розглядалося як вельми перспективний напрям участі країни в міжнародному поділі праці в майбутні роки. Японські монополії вимагали від уряду суттєво збільшити асигнування на науково-дослідні та дослідно конструкторські розробки, взяти на себе велику частку витрат з підтримки їх науково-технічної конкурентоспроможності.

Важливу роль тут відіграв процес міжнародного трансферу технологій, використання якого стало одним із потужних чинників економії ресурсів і часу, стимулювання господарського зростання, прискорення науково технічного прогресу.

Таблиця 1

Питома вага валют провідних країн в загальній сумі валютних резервів.

Країни	Процент за позичками (середньорічний)			Процент по депозитам (середньорічний)		
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Японія	6,95	3,4	2,66	3,56	0,9	0,3
Німеччина	11,59	10,94	10,02	7,07	3,85	2,83
США	10,01	8,83	8,27	8,16	5,92	5,39
Греція	27,62	23,05	20,96	19,52	15,75	13,51
Ліван	39,94	24,69	25,21	16,86	16,3	15,54
Китай	9,36	12,06	10,08	8,64	10,98	7,47
Південна Корея	10	9	8,82	10	8,33	7,5
Уругвай	174,45	99,1	91,52	97,83	38,24	28,13

Джерело: Сформовано за допомогою[4, с.122]

В той час основною формою його прояву став насамперед обмін ліцензіями і патентами на цілеспрямованій та довгостроковій основі. За кількістю і вартості закуповуваних за кордоном ліцензій Японія займала одне з перших місць у світі нею закуплено близько 32 тис. ліцензій і патентів, платежі за які в 2020-2022 рр.. склали 8,6 млрд. дол.. Широке залучення передової іноземної технології надало Японії величезний виграш у часі і вартості розробок. Придбання науково-технічних знань відбувається у всіх секторах економіки Японії, але найбільш інтенсивно в промисловості. На неї припадає приблизно 70% всіх платежів країни за використання іноземних ліцензій.

У свою чергу в промисловості переважну частку (близько 98%) у міжнародному трансфері технологій займали електро і транспортне машинобудування, хімічна і металургійна промисловість і т. д. Основним постачальником науково-технічних знань для Японії виступають США, на які припадає більше 60% всіх платежів країни з імпорту ліцензій та патентів. Далі йдуть ФРН (11%), Швейцарія (7,1%), Англія (6,2%) і Франція (4,1%)

Важливою перевагою національної валюти, використовуваної у якості міжнародного резервного і платіжного засобу є те, що вона виключає можливість валютних ризиків при використанні єни як резервної валюти для японських зовнішньоекономічних угод означає перекладання їх на іноземних контрагентів, які також для запобігання валютних ризиків зацікавлені проводити розрахунки у своїй національній валюті або традиційній широко використовуваній валюті третьої країни, такої як долар.

Таблиця 2

Показники ціни кредиту (% річних)

Грошова маса	2019 р.		2020 р.		2021 р.		2022 р.	
	сума	%	сума	%	сума	%	сума	%
Грошова маса в обігу, всього:	4146	100	21359	100	62572	100	87319	100
в т. ч. банкноти і монети	1106	27	5098	24	17475	28	21597	25
Поточні рахунки	3040	73	16261	76	45097	72	65722	75

Джерело: Сформовано за допомогою [4, с.119]

Цю зацікавленість японські ділові кола використовують як важливий інструмент у конкурентній боротьбі на світових товарних ринках, беручи на себе валютні ризики. Ось чому Японія так само віддає перевагу розрахункам з міжнародних угод у національних валютах іноземних покупців і продавців, а також в американських доларах.

Подальша динаміка трансферу технологій до Японії була наступною. На динамічно зростаючому рівні залишився трансфер технологій з США. Позитивне збільшення придбання технологій спостерігається з Англії та Франції, в меншій мірі з ФРН, відбулося зменшення зі Швейцарії.

Таблиця 3

Структура грошової маси в обігу в Японії у 2020-2022 рр. (млрд, %)

Роки	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Питома вага
Загальна сума резервів	382,1	844,5	1488	100
Вільно використовувані валюти	292,2	628,3	1166	78,4
Долар	202,8	388,2	822,8	55,3
Єна	26,5	63,4	83,9	5,6
Фунт стерлінгів	9,9	24,6	47,5	3,2
ЕКЮ	41,8	74,1	82,9	5,6
Інші валюти	48,1	142	239,1	16,1

Джерело: Сформовано за допомогою[1, с.5]

Японія приступила до реорганізації системи трансферу технологій після прийняття законодавчого акту про трансфер технологій, який передбачав, зокрема, створення при університетах структур по трансферу технологій. Японський уряд фінансував 27 новостворених центрів трансферу технологій (згідно з термінологією Японії вони носять назву, які забезпечують винахідників університетів послугами з управління та комерціалізації результатів досліджень

і розробок.

Як тільки створення схвалено, Уряд Японії надає дві третини коштів на експлуатаційні витрати в межах суми, еквівалентної 300 тис. дол. США на рік терміном на п’ять років. Визнані центри трансферу технологій можуть брати участь у передачі патентів або патентних прав власності, які належать уряду Японії, а також результатів дослідження національних установ, зокрема, навчальних закладів, науково-дослідних та незалежних адміністративних установ.

Авторизованими центрами трансферу технологій вважаються ті, які уповноважені Міністерством освіти, культури, спорту, науки і технологій і Міністерством економіки, торгівлі і промисловості для передачі патентів або патентних прав, що належать особам, але є результатом дослідження національних університетів і міжвузівських уста Дослідження, проведені японськими експертами, показали, що деякі японські ЦТТ прийшли до висновку, що коштів, наданих Урядом, недостатньо для того, щоб ефективно здійснювати свою діяльність.

Ці організації створили нові асоційовані комерційні компанії для надання сприяння з комерціалізації університетських результатів досліджень і розробок, а також звернулися до членів професорсько-викладацького складу з проханням інвестувати кошти в ці компанії.

Таким чином, кілька компаній, власниками яких є члени професорсько-викладацького складу, асоційовані з університетськими ЦТТ, сприяють комерціалізації університетських технологій.

Спочатку передбачалося, що ЦТТ стануть самоокупними і зможуть перейти на самофінансування з доходів, одержуваних від комерціалізації університетських досліджень і розробок.

Однак коли став очевидним той факт, що самоокупність не може бути досягнута, так швидко, як планувалося, Уряд Японії приступив до формування нової системи фінансування японське законодавство надало всім національним університетам незалежний юридичний статус з тим, щоб університети могли приймати участь в ініціативах, пов’язаних зі створенням.

Висновки. Історична розбудова національної системи міжнародного трансферу технологій Японії, так як і в становлення національної інноваційної системи Японії проходила поетапно.

Однак в цілому можемо зробити висновок, що починаючи з 2020 рр.. національна інноваційна система Японії була сфокусована головним чином на імітації та поліпшення продуктів і процесів, розроблених в інших країнах, тобто відповідно вся система міжнародного трансферу технологій працювала, на те, щоб максимально залучити нові технології та знання з-за кордону. Згодом, враховуючи, що Японія закуповувала в значних об’ємах науково-технічні знання в розвинених державах, національна система міжнародного трансферу технологій Японії певною мірою стала виконувати роль своєрідного буфера при передачі науково-технічного досвіду між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються.

Список використаних джерел:

1. Азаренкова Г., Шкодіна І., Гойхман М. Вплив політики кількісного пом'якшення на фінансовий ринок. 12 (214). Грудень 2021. С. 4-8.
2. Банк Японії на сучасному етапі. http:// www.2uk.ru/business/bus60
3. Банк Японії. Структура та цілі. http:// imaanalysis.ru/Article
4. Кавицька І.Л Інституціональні особливості політики Японії в умовах кризи . *Journal of Economic Regulation* . Том 5. №4. 2022. С. 118-125.

Віта БУЯЛЬСЬКА*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЛЬ ДОЛАРА США У МІЖНАРОДНІЙ ВАЛЮТНІЙ СИСТЕМІ

Анотація. *У статті розглянуто оцінку ролі долара США. Досліджено як доларизація економіки пов'язана з роллю США. Розкрита теорія гегемонічної стабільності. Розглянуто основні показники, що відображають роль долара США у світовій валютній системі. Розглянуто що є вагомою проблемою втрати ФРС контролю над депозитно-кредитними операціями в доларах.*

Abstract. *The article considers the assessment of the role of the US dollar. It has been studied how the dollarization of the economy is related to the role of the USA. The theory of hegemonic stability is revealed. The main indicators reflecting the role of the US dollar in the world monetary system are considered. Considered is the significant problem of the Fed's loss of control over deposit and credit operations in dollars.*

Вступ. Виникнення світового ринку як підсистеми господарства, пов'язаної з обміном товарів за межами національної економіки та валютно-фінансовим забезпеченням такого обміну, стимулювало перетворення грошей у валюту (національну, іноземну, міжнародну), виокремлення валютно-фінансових відносин у відносно самостійну сферу, найважливішими елементами якої є національні, регіональні та міжнародна (світова) валютні системи. Міжнародні валютні відносини виникли з початком функціонування грошей у міжнародному платіжному обороті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із крахом Бреттон-Вудської світової валютної системи долар лише незначною мірою втратив свою роль на світовій арені. Він продовжує залишатися провідною резервною валютою з

*Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Оксана РУДА

часткою 65,3% світових резервів, тоді як на його основного конкурента – євро – припадає «тільки» 19,15% світових резервів.

Доларизація економік значною мірою пов'язана з роллю США на світовій арені, оскільки, торгуючи з США, вигідно прив'язувати власну національну валюту до долара, зменшуючи при цьому валютні ризики. Однак така політика несе в собі і певні проблемні питання, оскільки в такому разі існує необхідність забезпечення вільного руху капіталу та робочої сили, а також втрачається частина регулюючого інструментарію через запозичення рівня інфляції та кон'юнктури курсу у США.

Теорія гегемонічної стабільності намагається пояснити сучасну ситуацію у світі саме через зміну лідерства, яке наразі залишається за США. Їхня роль гегемона зараз часто ставиться під сумнів. Це також видно і по світовій валютній системі та ролі долара в ній, оскільки раніше тільки він міг конвертуватися в золото і відігравав монопольну роль світової валюти, а зараз, хоч і відіграє лідируючу роль, кожна держава має можливість відійти від долара і проводити транзакції чи утримувати резерви в будь-якій іншій валюті.

І справді, частка США у світовій торгівлі та світовому ВВП значно скоротилася з часів Бреттон-Вудської конференції. Однак частка долара США у світових платежах та резервах продовжує перебувати на високому рівні (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники, що відображають роль долара США у світовій валютній системі

Частка у світових платежах	Частка у світових резервах	Частка країни- емітента у світовій торгівлі	Частка країни- емітента у світовому ВВП (за ПКС)
51,90%	63,34%	11,58%	15,74%

Джерело: [1, с. 51]

Ще одним чинником, що пояснював би ситуацію з доларом, є темпоральний чинник трансформації світової валютної системи, який проявляється у її інертності у трансформаційних змінах. Цей чинник проявляється ще з ранніх етапів еволюції світової валютної системи. Наприклад, він пояснює можливість підтримки Великобританією ролі фунта стерлінга як світової валюти до 1914 року за слабких позицій власної економіки, в тому числі за наявності конкурента з вищим ВВП, яким тоді були США.

Сьогодні розвивається дуже схожа ситуація, адже вже зараз США поступаються Китаю за розмірами ВВП за ПКС, щоправда, фінансові ринки Китаю поки що значно поступаються таким у США та юань все ще залишається неконвертованою валютою, хоч і продовжує набувати все вищого попиту на ринках.

Через спроможність системи до спротиву впровадженню нових структурних змін можна говорити про тривалий перехід у майбутньому, що відбуватиметься навіть за умови значних внутрішніх дисбалансів. Країни значними зусиллями намагаються втримувати статус емітента світової валюти попри їх слабнучу роль на світовому валютному ринку. Цей статус є не лише

питанням престижу, а й питанням забезпечення національних інтересів економіки емітента [1, с. 51-52].

Сьогодні немає досить значних причин для очікувань іншого сценарію через:

– значно вищий рівень розвитку фінансових ринків традиційних лідерів у монетарній сфері;

– політичний спротив та вагу таких лідерів у дипломатичних колах, що створюватиме достатній для відтермінування очікуваних трансформаційних змін системи вплив;

– імовірність тиску третіх країн, що не бажатимуть радикальних змін через потребу у паралельній трансформації власних економік, що вимагатиме додаткових витрат.

Така інертність приводить до певних наслідків. Насамперед посилюється дестабілізація системи, що проявляється у зростаючій волатильності обмінних курсів, яка підвищуватиме валютні ризики суб'єктів міжнародної економіки. Це приводитиме до додаткових витрат, які сприятимуть роздуванню фінансового сектору економіки через інвестування в хеджувальні цінні папери, що перебувають у ньому в обігу.

Ще однією вагомою проблемою є поступова втрата ФРС контролю над депозитно-кредитними операціями в доларах, що послаблює позиції цієї валюти в частині виконання функції засобу нагромадження. Це зумовлено в тому числі зростанням обсягів емісії євродоларів, що дає змогу говорити про множинність центрів емісії доларів у світі, що тільки сприяє розвитку глибинних дисбалансів у світовій валютній системі.

Водночас підвищуватиметься ризик появи нових глобальних фінансових криз. Також почне проявлятися додаткове навантаження на економіку країни-емітента світової резервної валюти. Історично воно проявлялося, наприклад, у відтоках золотих резервів США під час розвалу Бреттон-Вудської валютної системи. Зараз же потреба у додатковій стабільності резервних валют проявилася у їх девальваційних трендах, що сприяє перекосу платіжного балансу в бік нарощення імпорту. Така ситуація виливається у додаткову емісію резервної валюти, що сприяє її дестабілізації, а також додаткове боргове навантаження на економіку країни-емітента.

Тому варто очікувати наявності певного часового лагу перед остаточною трансформацією світової валютної системи, що означає збереження долара США як світової резервної валюти до настання досить потужної валютної кризи або до моменту вагомого відставання економіки та фінансових ринків США від конкурентів, що у зв'язку з борговою кризою Європи та поточним якісним рівнем розвитку Китаю важко очікувати в перспективі найближчих 5–10 років.

До того ж вагомим чинником впливу долара є те, що левову частку попиту на нього, окрім нафти, формує ще і ринок високих технологій, де на обслуговування доларом припадає близько двох третин [2, с. 107].

Таким чином, можна виокремити три основних сценарії зміни ролі долара, навіть за такої поступової втрати ним потенціалу.

Перший сценарій – ринковий. Він передбачає розвиток валютної системи

з доларом, роль якого визначатиметься саме кон'юнктурою ринку, тому основними суб'єктами, що вирішуватимуть його статус, стануть маркетмейкери, тобто суб'єкти ринку, що беруть на себе зобов'язання та ризики із забезпечення ліквідності за певним інструментом. Світова валюта для забезпечення функцій засобу платежу та нагромадження насамперед повинна бути стабільною, і в такому разі суб'єкти ринку будуть її використовувати для власних потреб, адже саме тоді мінімізуватимуться їх валютні ризики. Очікування ж суб'єктів ринку базуються на фундаментальних факторах, які передбачають економічну та політичну стабільність США, що в довгостроковому періоді часто ставиться під сумнів, попри врахування виняткової ролі та економічної потужності цієї країни [1, с. 52].

Однак важливо також відзначити, що економіка США не вперше за часи домінування долара на світовому валютному ринку стикається з негараздами, однак попри це його конкуренти через менші розміри економік країн-емітентів не могли бути більш привабливими. Сьогодні євро є найсильнішим конкурентом для долара США, але боргові та монетарні проблеми євро зони не виводять європейську валюту на достатній рівень конкурентоспроможності.

За розвитку саме цього сценарію роль долара буде змінюватися відповідно до економічних показників США порівняно з монетарними конкурентами. За збільшення привабливості їхніх валют долар поступово втрачатиме свої позиції на світовому валютному ринку, допоки це не посилить внутрішні протиріччя економіки США, яка повинна буде стерилізувати надлишкову грошову масу, що стане незабезпеченою відповідним рівнем попиту. Саме в цей момент відбудуться різкі коливання курсу долара, що зумовлять масовий відхід суб'єктів валютного ринку від грошової одиниці США.

Другий сценарій є інструментальним і визначальну роль у майбутньому статусі долара надає владним структурам зарубіжних країн, які різною мірою реалізовують прив'язку власних валют до основної світової резервної валюти.

Такі країни накопичують значні доларові резерви, а стабільність курсів їхніх валют відносно долара спрямована на зниження ризиків за його використання суб'єктами власної економіки, що значно підвищує попит на цю валюту на світовому валютному ринку.

Монетарна політика таких країн базується на дешевизні їхніх національних валют відносно долара США і забезпеченні таким чином експорту, який буде спрямовано до країни-емітента світової резервної валюти. Таке стимулювання експорту є каталізуючим чинником для національної економіки, однак сприяє розростанню дефіциту поточного рахунку платіжного балансу США.

За Бреттон-Вудської валютної системи формально прикріпленими до долара були валюти всіх країн-учасниць МВФ. Основними, звісно ж, були європейські держави, які надавали тим самим найбільшу підтримку долару, забезпечуючи і собі додаткові експортні стимули через занижені курси власних валют [1, с. 52-53].

Зараз схожа ситуація спостерігається в країнах Східної Азії, насамперед у Японії, що продовжує таку політику з часів Бреттон-Вудсу і чиї раптові

інтервенції з боку Центрального банку стали широковідомими серед трейдерів міжбанківського міжнародного валютного ринку, а також у Китаї, який прикріпив свій юань до кошика валют, в якому основне місце займає долар США.

Цей підхід розглядає і формальну фіксацію курсів національних грошових одиниць до долара США, що здійснюється з мотивацією стабілізації національної валютної системи, тому цим шляхом також здійснюється підтримка долара США.

Також вагому роль у підтримці статусу долара США відіграє політична сфера, на якій базується геополітичний сценарій, що передбачає втрату доларом своєї ролі за умови втрати дипломатичних важелів Сполученими Штатами Америки. Долар підтримувався довгий час союзниками США у мілітарній сфері, зв'язки в межах якої зараз вважаються менш впливовими, до того ж велика частина таких союзників сьогодні будує власну регіональну валютну систему. Тому в цій ситуації найбільш вагому роль відіграє мережа зовнішніх зв'язків США, втрата позицій якої може привести до втрати доларом своєї світової ролі резервної валюти.

Отже, світова валютна система залишається залежною від своєї основної резервної валюти, і її найважливішим показником є стабільність, натомість світ також повинен підтримувати цю валюту й утримувати все більші резерви, які природним чином накопичуються за такої конфігурації валютної системи. Ця система є вигідною для всіх сторін і вимагає певної грошової дисципліни з обох боків, що є запорукою подальшого тривалого періоду стабільності.

Однак рух у бік загострення наявних суперечностей системи та посилення її дисбалансів може спровокувати необхідність зміни основної резервної валюти або і глибинної трансформації всієї системи. При цьому основними зацікавленими суб'єктами таких змін можуть стати як маркетмейкери світового валютного ринку, так і держави.

Список використаних джерел

1. Ковбаса В.А. Роль долара США у міжнародній валютній системі: причини домінування та подальші перспективи. В. А. Ковбаса *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2017. Вип. 26(1). С. 49-53.

2. Стирська О.В. Світова валютна система: теоретичний аспект. *Фінансовий простір*. 2015. № 2. С. 104-109.

3. Гроші та кредит : підручник / за ред.. д.е.н. проф.. О. В. Дзюблюка. — Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 892с.

4. Лизун М. Розвиток світової валютної системи крізь призму її елементів. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2016. Вип.4. С.82-94

5. Міжнародні валютно-фінанасові відносини: конспект лекцій для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» Ч1. Х. : ХДУХТ, 2019. 104 с.

Юлія ГИРЕНКО*
студентка 2-го року магістратури,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЛІЗИНГОВІ ПОСЛУГИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. *У статті висвітлено сучасний стан ринку фінансових послуг, зокрема фінансового лізингу, який є формою активізації інвестиційного процесу в Україні. Розкриваються головні проблеми розвитку фінансового лізингу та перспективи його розвитку в Україні. Визначено недоліки та переваги фінансового лізингу та його характерні риси. У статті здійснено оцінку стану ринку лізингових послуг України та визначено основні проблеми його функціонування. Обґрунтовано висновок, що фінансові компанії, які надають послуги фінансового лізингу як універсальні інститути, надають більший спектр фінансових послуг і у кризових умовах це слугує підставою зростання їх кількості.*

Abstract*. The article highlights the current state of the financial services market, in particular financial leasing, which is a form of activation of the investment process in Ukraine. The main problems of the development of financial leasing and the prospects for its development in Ukraine are revealed. The disadvantages and advantages of financial leasing and its characteristic features are determined. The article assesses the state of the leasing services market in Ukraine and identifies the main problems of its functioning. The conclusion is substantiated that financial companies that provide financial leasing services as universal institutions provide a greater range of financial services and in crisis conditions this serves as the basis for their number to grow.*

Вступ. У світовій економіці лізинг займає друге місце за обсягами інвестицій після банківського кредитування. Як фінансова послуга, лізинг сьогодні виступає одним із факторів зростання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, покращання якості послуг, підвищення ефективності виробництва і, як наслідок, зміцнення позицій на вітчизняному та світовому ринках. Окрім того, зростання значення ринку лізингових послуг в Україні обумовлене тим, що лізинг є альтернативою банківському кредитуванню та дієвим інструментом процесу ефективного оновлення основних засобів і технологій підприємств усіх напрямів економічної діяльності. Ринок лізингових послуг в Україні поки що перебуває в процесі формування, що визначається рівнем економічного розвитку, станом ринкової інфраструктури, характером

* Науковий керівник: д.е.н., завідувач кафедри аналізу та аудиту, в.о. обов'язки декана факультету обліку та аудиту ВНАУ, Олена ПОЛЬОВА

державної політики, національними, правовими та іншими чинниками.

Виклад основного матеріалу. Ринок лізингових операцій досить різноманітний як за формами, так і за видами лізингу, має сотні уявлень щодо лізингових договорів та регулюючих нормативних положень щодо лізингових операцій.

У Господарському кодексі України від 16.01.2003 р. № 436–IV (стаття 292) [1] зазначається, що залежно від особливостей здійснення лізингових операцій лізинг може бути двох видів – фінансовий чи оперативний. Саме така класифікація є найбільш вживаною в науковій літературі.

Найбільш поширеним видом лізингу є фінансовий лізинг, який передбачає виплату орендарем протягом періоду дії угоди суми, що покриває повну вартість амортизації майна або більшу її частину, а також прибуток орендодавця.

Під час виділення видів лізингу виходять передусім з ознак їх класифікації, які характеризують відношення до орендованого майна, тип фінансування лізингової операції, тип лізингового майна, склад учасників лізингової угоди, ступінь окупності лізингового майна, сектор ринку, де проводяться лізингові операції, відношення до податкових, митних та амортизаційних пільг та преференцій, порядок лізингових платежів.

В залежності від складу учасників (суб’єктів) угоди розрізняють наступні види лізингу [2]:

1. Прямий лізинг, при якому власник майна (постачальник) самостійно здає об'єкт в лізинг (двостороння угода). По суті, цю угоду не можна назвати класичною лізинговою угодою, оскільки в ній не бере участі лізингова компанія.
2. Непрямий лізинг, коли передача майна в лізинг відбувається через посередника. Угода такого роду схожа на класичну лізингову операцію, так як в ній беруть участь постачальник, лізингодавець і лізингоодержувач, до того ж кожний з них виступає самостійно.
3. Роздільний лізинг (лізинг за участю багатьох сторін) – leveraged leasing. Цей вид лізингу розповсюджений як форма фінансування складних великомасштабних об'єктів, таких, як авіатехніка, морські та річкові судна, залізничні поїзди, бурові платформи тощо. Такий лізинг називається ще груповим, або акціонерним, лізингом за участю декількох компаній постачальників, лізингодавців та залученням кредитних коштів у ряду банків, а також страхуванням лізингового майна і повернення лізингових платежів за допомогою страхових пулів. Такий вид лізингу вважається найскладнішим, оскільки йому властиве багатоканальне фінансування. Специфічною особливістю даного виду лізингу є те, що лізингодавці забезпечують лише частину суми, необхідної для купівлі об'єкта лізингу [3]. Ці кошти залучаються та акумулюються шляхом випуску акцій та розповсюдження їх серед лізингодавців, які беруть участь в фінансуванні угоди.

Частина контрактної вартості об'єкта лізингу, що залишилася, фінансується кредиторами (банками, іншими інвесторами). Характерно, що при цьому кредитори не мають, як правило, права вимагати погасити заборгованість по кредитах безпосередньо у лізингодавців. В цих угодах через велику кількість учасників присутні: повірений кредиторів – для координації дій позикодавців, і

повірений лізингодавців – для управління спільними діями контрагентів. Повірений лізингодавців діє в якості номінального лізингодавця і отримує титул власника устаткування. Він же розподіляє прибуток між акціонерами.

Однією з форм прямого лізингу є зворотний лізинг (sale and leaseback arrangement). Зворотний лізинг являє собою систему взаємопов'язаних угод, за якої фірма – власник землі, будівель, споруд чи устаткування продає цю власність фінансовому інституту (банку, страховій компанії, інвестиційному фонду, фірмі, спеціально орієнтованій на лізингові операції) з одночасним оформленням угоди про довгострокову оренду своєї колишньої власності на умовах лізингу.

Вагомим фактором поширення фінансового лізингу в Україні є не лише прагнення суб'єктів господарювання вдосконалити власне виробництво за рахунок лізингу, а й наявність установ, які мають чинну ліцензію на право надання послуг з фінансового лізингу. Основні показники діяльності яких наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні показники діяльності лізингодавців України за 2016-2021 рр.

Показники	Станом на				Відхилення
	2018 р	2019 р	2020 р	2021 р	2021/2016 рр
Кількість зареєстрованих установ	167	157	146	137	-30
Кількість установ, які мають діючу ліцензію на право надання послуг з фінансового лізингу, од.	116	113	106	104	-12
Вартість діючих договорів фінансового лізингу, (млн.грн.)	24920,9	27645,6	41956,6	47792,69	+22871,8
Кількість діючих договорів фінансового лізингу, од	14472	16830	21760	22502	+8030
Вартість договорів фінансового лізингу, укладених за звітний період, млн. грн.	21519,3	24647,8	26057,6	25746	+4226,7
Кількість договорів фінансового лізингу, укладених за звітний період, од.	8739	12363	13486	12306	+3567

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Всього юридичний осіб, які мають право надавати окремі фінансові послуги та перебувати на обліку скоротилась з 167 юридичних осіб – лізингодавців у 2016 році до 137 у 2021році, що на 17,3% менше, але таке скорочення не вплинуло на кількість договорів фінансового лізингу, укладених за звітний період, адже вона зросла з 14472 одиниць у 2018 році на загальну вартість 21519,3 млн. грн. до 22502 одиниць на загальну суму 25746 млн. грн., що на 35,7% та 12,6% відповідно більше [84].

Проте, якщо аналізувати 2020 і 2021 роки помітно скорочення як в кількості установ, так і у вартості договорів фінансового лізингу, а також кількості договорів фінансового лізингу, укладених за звітний період. Проте, вартість діючих договорів фінансового лізингу та діючих договорів фінансового лізингу зросла хоч і в незначній мірі.

Проаналізувавши структуру вартості договорів фінансового лізингу, укладених протягом звітного періоду (табл. 2), можна визначити на яку галузь припадає найбільша частка лізингових операцій.

Таблиця 2

Вартість договорів, укладених протягом звітного періоду в Україні, за галузями, за 2017-2021 роки, млн. грн.

Назва галузі	Станом на				Відхилення 2021/2018 рр
	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	
Будівництво	1374,1	1133,3	1842,56	2714,2	1340,1
Добувна промисловість	230,2	278,8	432,5	675,1	444,9
Легка промисловість	154,5	20,4	34,7	33,8	-120,7
Машинобудування	33,0	69,9	449,3	147,9	114,9
Металургія	972,9	455,3	1319,78	623,1	-349,8
Сільське господарство	5113,2	6758,8	7513,83	12950,7	7837,5
Сфера послуг	1152,9	1723,5	5254,5	5932,5	4779,6
Транспорт	6095,2	5262,4	8678,9	5562,0	-533,2
Харчова промисловість	856,7	1557,1	1241,5	1079,8	223,1
Хімічна промисловість	99,1	131,3	223,3	201,4	102,3
Медичне обслуговування	228,0	80,9	117,3	115,5	-112,5
Комп'ютерна та телекомунікаційна сфера	130,0	353,5	190,5	425,3	295,3
Переробна промисловість	72,7	199,1	785,6	1028,4	955,7
Інше	5680,6	8220,5	13872,3	16303,1	10622,5
Всього	22193,1	26244,8	41956,57	47792,8	25599,7

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Можна відмітити, що зросла вартість догорів фінансового лізингу у таких сферах, як: будівництво, комп'ютерна та телекомунікаційна, добувна промисловість, та переробна промисловість, а також у сфері послуг та сільському господарстві. Спираючись на проведений аналіз, можна зробити висновок, що даний вид лізингу активно застосовується в сільському господарстві України, адже можливість використовувати сучасну техніку та технології є вагомим фактором росту ефективності праці у аграрній сфері.

Важливим елементом підвищення ефективності лізингових операцій є використання сучасних підходів до визначення розміру лізингових платежів. Таким інструментом може служити метод розрахунку орендних платежів у випадку операційного лізингу, що враховує методику нарахування амортизації за весь період і включає розрахунок сум страхових виплат з фінансового та майнового страхування. В основі цього методу лежить метод нарахування амортизації за сумою років з урахуванням сум страхових виплат з фінансового

та майнового страхування. Формування розміру орендної плати відбувається через змінний коефіцієнт амортизації, що змінює значення показників.

Фінансовий лізинг на даному етапі - це найперспективніший фінансовий інструмент, здатний активізувати інвестиційний процес в Україні. Лізинг сприяє розвитку конкуренції у сфері фінансових послуг. Для лізингодавців - це досить вигідна форма здачі майна через високий рівень лізингових платежів.

Для лізингоодержувачів – це можливість оперативного оновлювання виробничих фондів за допомогою дорогого, нового обладнання, без його повної сплати. Лізингові платежі, які сплачуються лізингоодержувачем, входять до собівартості продукції, яку він виробляє, чи послуг, які надає, а після повної сплати вартості лізингового устаткування підприємство стає його власником.

Висновки. Встановлено, що фінансовий лізинг став досить поширеним явищем у господарській діяльності багатьох компаній. Це пояснюється тим, що у разі відсутності у компанії необхідних обігових коштів і можливості довгострокового кредитування вона зможе за допомогою фінансового лізингу отримати права користування і володіння необхідним обладнанням. У якості фінансової послуги, фінансовий лізинг у теперішній час виступає одним з основних чинників посилення конкурентоспроможності підприємств, поліпшення якості послуг, що надаються, покращення ефективності виробництва. Наслідком цього є зміцнення позицій вітчизняних підприємств як на національному, так і на світовому ринку товарів і послуг.

Для української економіки лізинговий бізнес має особливе значення, тому що сума лізингових операцій не враховується під час підрахунків національної заборгованості, і тим самим країна отримує додаткову можливість більш повно використати ліміти кредитної заборгованості, що встановлені Міжнародним валютним фондом для країн-позичальників.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України. URL: http:// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text

2. Кузнецова А.Я., Левченко О.А. Методичні підходи до класифікації лізингу. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2017. Вип. 1. С. 19-26.

3. Левченко О. А. Теоретичні підходи до визначення сутності та функцій лізингу. *Бізнес Інформ*. 2017. № 3. С. 33-40.

4. Офіційний сайт компанії Solifi. URL: https://www.solifi.com

5. Офіційний сайт Національного банку України. URL:https://bank.gov.ua/

Вікторія ГОРБАТЮК *
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Лідія ФЕДОРИШИНА

Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ КАНАДСЬКОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ РЕГУЛЮВАННЯ НА РІЗНИХ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Анотація. *У статті проаналізовано еволюцію та історію розвитку канадської банківської системи на різних етапах реформування економіки. Охарактеризовано передумови створення канадських банків. Встановлено специфіку відкриття комерційних банків у Канаді. Досліджено особливості функціонування канадської банківської системи. Охарактеризовано основні особливості консолідації канадських банків і наведено приклади діяльності найбільших банків, які брали участь у процесах консолідації банків у Канаді*.

Annotation. *The article analyzes the evolution and history of the development of the Canadian banking system at various stages of economic reform. The prerequisites for the creation of Canadian banks are described. The specifics of opening commercial banks in Canada have been established. The peculiarities of the functioning of the Canadian banking system are studied. The main features of the consolidation of Canadian banks are described and examples of the activities of the largest banks that participated in the processes of bank consolidation in Canada are given*

Вступ. Політичне та економічне становище країни на світовій арені значною мірою визначається рівнем її національного науково-технічного потенціалу. В умовах сучасної світової глобальної кризи варто приділити особливу увагу історичному досвіду становлення та розбудови національної системи міжнародного трансферу технологій найбільш розвинених країн. Міжнародний трансфер технологій створює можливості використання не лише національних, але і зарубіжних науково-технічних досягнень, спільних розробок і комерціалізації передових технологій. Для країни відкриваються нові можливості використання конкурентних переваг науково-технічного прогресу.

Виклад основного матеріалу дослідження. . Структурні зміни в канадській банківській системі були необхідні для того, щоб охопити банківськими послугами всі регіони країни та ефективно обслуговувати всіх наявних клієнтів. Ці структурні зміни набули двох основних форм: зникнення місцевих приватних банків та позикодавців і консолідація між банками шляхом злиття та поглинання. У Канаді, на відміну від Сполучених Штатів Америки, урядова політика не перешкоджала структурним змінам, які призвели до консолідації банків. За показниками стабільності банківська система Канади займає перше місце у світі. За оцінкою Всесвітнього економічного форуму - найбільш конкурентоспроможна, за оцінками Асоціації канадських банкірів є однією із найефективніших і найнадійніших банківських систем світу.

Так, у 1890-х роках у Канаді було близько 200 приватних банків, більшість

з яких зникли до 1920-х років; з іншого боку, у 1890 р. було 426 відділень банків, у 1920 р. було 4 676,3 відділень, тоді як у 1890 р. було близько 11 300 канадців на філію, а у 1920-х років цей показник зменшився до 3 000. Водночас кількість статутних банків різко зменшилась. У 1870 р. функціонувало 30 статутних банків, а до 1930 р. їх кількість зменшилася до 10. Світова економічна криза 30-х років негативно вплинула і на канадську банківську систему. У цей період створюється Банк Канади, посилюється державне втручання у кредитну систему, активізується діяльність спеціалізованих державних інститутів кредитування житлового будівництва та сільського господарства.

В Канаді, як і в інших країнах, каталізаторами фінансової перебудови можна вважати наступні економічні фактори: технологічна та інформаційна революції, демографічні показники, мінливість інфляції та процентних ставок. Так, технологічна та інформаційна революції посприяли підвищенню ефективності обробки даних, появі нових фінансових інструментів. Відносно демографічних показників, за прогнозами до 2035 року очікуваний шлях «коефіцієнта залежності від старості» із нинішнього рівня 18% зросте майже до 35%, пропагуючи заощаджувальний характер. Як результат пенсійні фонди, взаємні фонди набуватимуть більшу вагу відносно варіативності інфляції та процентних ставок, то в 1980–1990- х роках, з більш високими короткостроковими процентними ставками споживачі вкладали кошти в фінансові активи такі як короткострокові державні облігації та строкові депозити.

Банківська система Канади має таку структуру: перший рівень належить центральному банку – Банку Канади, на другому рівні знаходяться комерційні банки та спеціалізовані установи. Найбільш питому вагу серед комерційних банків займають приватні комерційні або привілейовані банки, які чинять значний вплив на структуру приватних інвестицій і споживчих витрат у країні, активно кредитуючи промислові, торговельні та інші підприємства .За даними МВФ, банківська система Канади є найбільш концентрованою в порівнянні з аналогічними системами промислово розвинених країн світу: понад 90% активів банків-ської системи припадає на шість найбільших банків Канади, на які, за даними Департаменту фінансів Канади, припадає понад 70% усіх депозитів .

У структурі банківської системи Канади розрізняють два типи банків: банки категорії I (Schedule I banks; місцеві банки акціонерами яких є широке коло осіб, які не мають право мати на руках більше ніж 10% акцій банку) і банки категорії II (Schedule II banks; усі іно-земні банки і ті місцеві кредитні організації, акціонерами яких є обмежене коло осіб, які мають право володіти більше ніж 10% акцій). До першої категорії входять вісім банків: Bank of Montreal, The Bank of Nova Scotia, Canadian Imperial Bank of Commerce, Canadian Western Bank, Laurentian Bank of Canada, National Bank of Canada, Royal Bank of Canada, The Toronto-Dominion Bank. До другої категорії входять банки та філії іноземних банків, що мають канадську банківську ліцензію (дочірні банки найбільших банків США, Великобританії, Франції, Японії, Китаю, Індії).

Характерною особливістю канадської банківської системи є саме «роздрібне» фінансування (фінансування через вклади фізичних осіб). Саме таке

фінансування вважається найбільш стабільним у кризові періоди. Стабільність канадської банківської системи пов’язують з різною структуро фінансових секторів з початку 19 ст. – Великобританії та Сполучених Штатів Америки. До середини ХХ ст. канадська фінансова система була побудована на основі «чотирьох стовпів»: банківська справа, довірчий бізнес, страхування та торгівля цінними паперами, кожен з яких мав власного регулятора. Зокрема, банківські установи регулювалися федеральними органами. В еволюції банківської системи Канади одним із найважливіших періодів є 1980-ті роки, коли з’явилися «торгові банки», що здійснювали широко диверсифіковані інвестиційно-банківські операції та інвестиційнобанківські установи. Також у Канаді функціонують ощадні банківські установи, проте вони не набули такого поширення як в США. Стрімкий розвиток торгових банків можна пояснити тим, що ці банки потрапляють під існуючі закони, що регулюють сферу фінансів Канади, зокрема що стосується обмеження прав вкладників, які мають право голосу скуповувати більше 10 % пакетів акцій фінансових компаній .

Період 1900–1930- х років є одним із головних в консолідації у банківської системи. Проте, асортимент пропонованих послуг бажав бути кращим. Канадська банківська система була олігополістичною і передбачала високу вартість банківських продуктів та обмежене надання банківських послуг. Проте, з іншого боку це забезпечувало додаткову стабільність, уникаючи проблем. Що стосується банківської кредитної діяльності, то лише після Другої світової війни банки почали приділяти цій операції належну увагу, зокрема іпотечному кредитуванню, про що свідчать відпо-відні закони, про які ми будемо вести мову в 5 розділі. Банки також почали створювати кредитні відділи для малого та середнього бізнесу. Разом з цим, інноваційний вибух, який був пов'язаний з появою та переходом на кредитні, дебетові картки, автоматизовані банкомати, інтернет-банкінг, забезпечив банкам розширення спектру як традиційних банківських послуг, так і не традиційних.

На жаль, до кінця ХХ ст. потенціал банків через розширення асортименту продукції також став значною мірою вичерпаний, як вичерпаним було географічне охоплення. Як наслідок, банки або мали задовольнитися зрілим канадським ринком, маючи при цьому низький темп зростання, або розширити свою сферу дії за межі територій, що вони і зробили.

Наступним викликом, який постав перед банками був динамічний розвиток фінансової глобалізації 90-х років, яка вимагала від них як на внутрішньому ринку, так і на зовнішніх ринках бути максимально ефективними з позиції вартості та якості послуг. Технологічна революція змінила орієнтири для майбутнього, де не так важливим є розмір та ефективність банківських установ. Внутрішня політика Канади значною мірою захищала вітчизняні фінансові установи від міжнародної конкуренції. Проте, регулювання які діють проти, замість гармонізування з ринковими силами, радше матимуть короткострокову дію. Протягом останніх десятиліть було проведено велику кількість досліджень функціонування канадської банківської системи та її регулювання. Такі дослідження є необхідною умовою для формування та реалізації політики країни. Проте, нажаль, це не є достатньою умовою, через

вирішальну роль, яку можуть зі-грати короткочасні політичні міркування. Останні є і були важливою частиною процесу внесення змін до законодавства, зокрема мова йде про банківські інститути та послуги, які вони пропонують. У період глобального фінансового колапсу в 2008–2009 роках, канадські банки продемонстрували стійкість і значною мірою уникнули кризи, яка вирувала на міжнародному рівні. Існувала точка зору, що банківська система Канади сувора та надто орієнтована на захист від ризиків, проте після кризи її визнали як доволі розумну практику кредитування, що передбачає ретельний нагляд уряду та регулювання на основі принципів безпеки та надійності. Насправді банки Канади визнані Світовим економічним форумом як найбільш стабільні у світі. Канадська фінансова система значним чином є продуктом банківської моделі, сформованої Олександром Гамільтоном, першим американським міністром фінансів. Адам Шорт, історик-економіст, який написав низку статей для Журналу Канадської асоціації банкірів на зламі XX століття, зайшов так далеко, що назвав Гамільтона «батьком канадської банківської системи». Сьогодні канадська банківська модель залишається вірною ідеалу Гамільтона. Основна ідея полягала в тому, що зв'язки між фінансово-орієнтованими на національному рівні структурами та урядом за будь-яких нормальних політичних умов отримають стабільність та вселять довіру та повагу у межах держави та за кордоном.

Коли європейські та північноамериканські банки у 2008 році опинилися на межі краху, вимагаючи втручання центральних банків, канадські банки відбулись незначною волатильністю. Історія пояснює, чому, як стверджують співавтори Майкл Бордо, Анжела Редіш та Х'ю Роккофф в «Чому в Канаді не було банківської кризи у 2008 році». Починаючи з дев'ятнадцятого століття, Канада та Сполучені Штати обрали різні шляхи розвитку: Канада створила концентровану банківську систему, яка контролювала іпотечне кредитування та інвестиційний банкінг під пильним оком єдиного регулятора. США дозволили розвиватися слабкій, роздробленій системі з набагато меншими (і менш стабільними) банками, а також тіньовою банківською системою менш регульованих ринків цінних паперів, інвестиційних банків та фондів грошового ринку, яку контролює група конкуруючих регуляторів . Стабільність канадських банків у часи фінансової кризи не просто випадковість, зазначають автори : в Канаді банківська система була побудована на базі крупних фінансових інститутів чиї масштаби та диверсифікованість підсилювало їх стійкість, натомість як США притаманна фрагментарність системи, наявні дрібні та вразливі фінансові інститути, тому США розвинули потужний фінансовий ринок та заплутаний набір правил для фінансових установ .

Також необхідно зазначити зростання ролі комерційних банків на ринку євровалют, що можна пояснити тим, що зовнішні операції комерційних банків зростали більш високим темпами, ніж внутрішні, оскільки внутрішній ринок був уже поділений між банками. Серед найбільших транснаціональних банків Канади варто віднести такі банки як: Rojal Bank of Kanada, Canadian Imperial Bank of Commerce, Bank of Montreal, Bank of NovaScotia, Toronto Dominion Bank. У 2001 році для заохочення конкуренції у вітчизняній банківській галузі федеральний уряд змінив правила власності. Було створено три категорії банків:

«великі» банки з активами понад 5 мільярдів доларів, «середні» банки з активами від 1 до 5 мільярдів доларів та «малі» банки з активами менше ніж 1 мільярд доларів. Великі банки все ще вимагали широкого розповсюдження, хоча окремим інвесторам було дозволено володіти до 20 відсотків голосуючих акцій та до 30 відсотків акцій, що не мають права голосу. Середнім банкам було дозволено мати публічну частку принаймні 35 відсотків своїх голосуючих акцій. Невеликі банки не мали обмежень щодо власності [9]. Історично канадська фінансова система базувалася на п’яти основних групах фінансових систем: статутних банках, довірчих та іпотечних компаніях, кооперативному кредитному русі, страхових компаніях та дилерах цінних паперів.

Організаційно – правові засади банківської діяльності Канади побудовані за англійським зразком. Відповідно до Конституційного закону 1867 р. банківська діяльність в Канаді регулюється федеральним урядом, а майнові та цивільні права – це провінційні обо-в'язки. Перший закон про Банк, фактично роз-роблений Банком Монреаля, поклав морські банки під контроль федеральних банків, а трохи згодом у 1891 р. було засновано Асоціацію банкірів (згодом Канадська асоціація банкірів). Напевно, найоригінальнішою регуляторною родзинкою (вимогою) є включення в банківське законодавство пункту «захід сонця», що вимагає періодичної переоцінки та оновлення законів приблизно кожні десять років. Це дає змогу канадському фінансовому законодавству ефективно реагувати на нові виклики фінансового середовища.

Як вже відмічалося, в період до Другої світової війни банківська система Канади характеризувалася консолідацією банківського капіталу, збільшення щільності відділень. Разом з тим, розширення, вдосконалення банківських пропозицій мало великий потенціал. Фінансова криза 1929–1932 років спонукала Канаду до реформи. У 1934 році був прийнятий Закон про Банк Канади. Наступною реформою було створення Комісії з цінних паперів в Онтаріо. Оскільки цінні папери перебували під провінційною владою, кожна провінція окремо регулювала брокерів та ринки. У 1964 році Королівська комісія з банківської справи та фінансів (Комісія Портера) рекомендувала «більш відкриту та конкурентоспроможну банківську систему». Як наслідок пропозиції призвели до великих реформ та змін. Зміни до Закону про Банк Канади у 1967 р. скасувавши 6-відсоткові щорічні граничні розміри процентних ставок, які стягувалися з особистих позик і дозволили банкам увійти в поле іпотечного кредитування. Вони також забороняли попередню юридичну практику встановлення колективної ставки банками та вимагали від банків краще інформувати позичальників про реальну вартість позики. У тому ж році федеральний уряд також прийняв акт про створення Корпорації страхування вкладів у Канаді для надання страхування в розмірі 20 000 доларів США для депозитів у банках та федерального статуту поблизу банків. Макси-мальне страхове покриття було підвищено до 60 000 доларів у 1983 році, а потім до 100 000 доларів у 2005 році. Період до 1970-х років називають «епохою стабільності» канадської банківської системи. Після 1970 року на фінансову систему Канади мали негативний вплив наступні фактори: зростання інфляції, глобалізація, політичний рух до регуляції. У другій половині 1980-х – на початку 1990-х років

у відповідь на зміну архітектури фінансового сектору були внесені зміни до федерального та провінційного законодавства, які дозволили статутним банкам входити в галузь цінних паперів через дочірні компанії, а дилерам цінних паперів – нерезидентам було дозволено працювати в Канаді. У 1980 році були внесені поправки до Закону про Банк, які дозволяли вітчизняним банкам володіти дочірніми компаніями венчурного капіталу. Більше того, такі дочірні компанії були звільнені від обов'язкового резервування залучених депозитів. Цього ж року іноземним банкам було дозволено створювати банківські дочірні компанії в Канаді.

У результаті змін у Законі про Банк 1980 р. було створено Канадську асоціацію платежів (тепер Payments Canada) як агентство, відповідальне за систему розрахунків за чеки; резервні вимоги були зменшені, що значно збільшило активи банків; міністр фінансів став єдиним арбітром, який вирішував, які нові банки можна створити; іноземним банкам було дозволено створюватись і при цьому від них вимагали резерви, але їх зростання різним чином обмежувалося; банкам було дозволено брати участь у бізнесі з оренди великого обладнання; банкам було дозволено брати участь у факторингу; банки (але не їхні дочірні компанії) були обмежені 10-відсотковою часткою житлових іпотечних кредитів. До 1992 року було проведено реформи, які дозволили федеральним фінансовим установам диверсифікуватися на новий фінансовий бізнес (включаючи надання повних споживчих та комерційних кредитних повноважень довірчим та страховим компаніям), було ліквідовано вимоги до резервів та було надано дозвіл банкам та позиковим компаніям здій-снювати консультування щодо управління портфелем.

Світова фінансова криза 2007–2009 рр. підкреслювала важливість фінансового регулювання та нагляду – не лише для надійності окремих фінансових установ, а й для стабільності фінансової системи загалом. Справді, увага зосереджена на способах кращого визначення, оцінки та пом'якшення ризиків як на національному, так і на міжнародному рівнях, і все частіше акцент робиться на загальносистемному підході. У Канаді такий підхід є спільною відповідальністю Міністерства фінансів та інших федеральних органів фінансового регулювання, включаючи Банк Канади, Управління наглядового органу фінансових установ (OSFI) та Канадську корпорацію страхування депозитів (CDIC). Зрештою, за правильне управління фінансовою системою відповідає міністр фінансів. Можна виділити п'ять тенденцій, які можуть вплинути на фінансове регулювання, а саме: зростання складності фінансових послуг; розмивання загальних відмінностей між регульованими та нерегульованими постачальниками фінансових послуг; зростання міжнародних взаємозалежностей; дослідження стабільності фінансового ринку призводить до кращого розуміння моральної його небезпеки. Нагляд за федеральними фінансовими установами здійснює Управління нагляду за фінансовими установами.

Федеральною системою страхування вкладів керує Канадська корпорація страхування вкладів. Агентство фінансових споживачів Канади (FCAC) працює над інформуванням та захистом споживачів фінансових продуктів та послуг.

Разом з Де-партаментом фінансів, OSFI, CDIC та FCAC Банк Канади бере участь у Комітеті з нагляду за фінансовими установами (FISC). Цей важливий комітет регулярно збирається для обміну інформацією, координації дій та консультування федерального уряду з питань фінансової системи.

Висновки. Таким чином, еволюція парадигми канадської банківської системи на різних етапах формування економіки полягала в тому, що виважена урядова політика створила такі умови у фінансовому середовищі країни, які призвели до світових лідируючих позицій канадського банківського сектору в сенсі конкурентоспроможності та надійності. Узагальнивши основні нормативноправові документи, що регулюють банківську діяльність в країні, враховуючи те, що в Канаді практично не було банківських банкрутств, а динаміка банківських показників загалом була позитивною, можна стверджувати, що обраний вектор є ефективним.

Список використаних джерел:

1. Edward P. Neufeld. Adjusting to Globalization: Challenges for the Canadian Banking System. 2001. P. 327. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/7033302.pdf.
2. Мельник П. В., Тарангул Л.Л., Гордей О. Д. Банківські системи зарубіжних країн: підручник. Київ : Алерта, Центр учбової літератури, 2010. 586 с.
3. Restructuring the Canadian financial system: explanations and implications: Demographics and the «baby boom» generation / Walter Engert, Ben S. C. Fung, Loretta Nott, Jack Selody. Switzerland, Basle: bank for international settlements, 1999. 406 p. URL: https://www.bis.org/publ/ confp07g.pdf.
4. Laurent Belsie. Why Canada Didn't Have a Banking Crisis in 2008. National Bureau of Economic Research. 2014. URL: https://www.nber.org/digest/dec1 1/w17312.html .

Олени ДЗІМІНА*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. *Досліджено сутність глобалізації фінансових ринків, проаналізовано сучасні тенденції та визначено глобальні чинники, які впливають на розвиток міжнародних фінансових ринків. Вказано, як відбувається становлення і розвиток ринку фінансових послуг в Україні в період створення*

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Надія ГРИЩУК

ринкової економіки та елементів її інфраструктури.

Annotation. *The essence of financial markets globalization is researched, current tendencies and global factors that influence on international financial markets development are determined and analyzed. It is indicated how the formation and development of the financial services market in Ukraine occurs during the creation of a market economy and elements of its infrastructure.*

Вступ. Розвиток міжнародного ринку фінансово-платіжних послуг сьогодні відбувається на тлі поглиблення процесів глобалізації, транснаціоналізації та інформатизації.

Слід зазначити, що визначальними чинниками розвитку ринку фінансово-платіжних послуг на початку XXI ст. стають загострення конкуренції у фінансовій сфері та подальша фінансова інтеграція, що протікають на фоні зростання глобальної нестабільності та збільшення частоти фінансових криз. Серйозні проблеми, пов'язані з глобалізацією, полягають у тому, що розбалансування фінансового сектору в одній країні викликає ланцюгову реакцію в інших країнах та регіонах світу, викликаючи дестабілізацію міжнародних фінансових ринків.

Проблемам формування фінансової системи в сучасних умовах та розвитку глобалізаційних процесів присвячені праці О. Білоруса і Д. Лук'яненка, П. Герста і Г. Томпсона, Дж. Сороса, Н.Стукало, А. Макушкина, О. Мозгового.

Виклад основного матеріалу. Визначальними чинниками розвитку ринку фінансово-платіжних послуг на початку XXI ст. стають загострення конкуренції у фінансовій сфері та подальша фінансова інтеграція, що протікають на фоні зростання глобальної нестабільності та збільшення частоти фінансових криз. Серйозні проблеми, пов'язані з глобалізацією, полягають у тому, що розбалансування фінансового сектору в одній країні викликає ланцюгову реакцію в інших країнах та регіонах світу, викликаючи дестабілізацію міжнародних фінансових ринків.

Становлення і розвиток ринку фінансових послуг в Україні відбувається в період створення ринкової економіки та елементів її інфраструктури. Цей етап співпав з кардинальними змінами у світовій економіці, які визначаються процесами глобалізації фінансових ринків і міжнародною інтеграцією фінансових інститутів, утворенням, інтеграцією та монополізацією ринків окремих фінансових інструментів міжнародними об'єднаннями банків та інших фінансових компаній. Ці процеси призводять до різкого зростання транскордонних переміщень товарів, капіталів, послуг, технологій, інформації [1].

Новітні технології поступово трансформують основні принципи традиційної ринкової економіки, в тому числі у фінансово-банківській сфері. З кінця XX ст. технологічною основою розвитку ринку фінансових послуг і одним із головних факторів глобалізації фінансових ринків стала міжнародна інформаційна мережа Інтернет. Результати активного і різнобічного використання можливостей Інтернет провідними банками та іншими

фінансовими установами світу свідчать, що з впровадженням інтернет-технологій розпочався новий етап розвитку ринку фінансових послуг, який характеризується надзвичайно високою динамікою фінансових потоків. Характерною тенденцією став активний вихід на ринок високотехнологічних фінансових послуг нефінансових установ, що призводить до загострення конкуренції та перерозподілу клієнтської бази.

У зв'язку з цим важливою складовою стратегії розвитку фінансовобанківських установ України повинна стати розробка і впровадження високотехнологічних фінансових інструментів та продуктів з метою динамічного розвитку вітчизняного ринку фінансових послуг і забезпечення управління фінансовими потоками у системах електронного бізнесу. Це зумовлює необхідність вивчення світового досвіду розвитку ринку сучасних фінансових послуг з метою його узагальнення і практичного застосування. Тому тема дисертаційного дослідження є актуальною, має важливе теоретичне та практичне значення і потребує подальшої розробки.

Інтеграція України у світове співтовариство відбувається в умовах відсутності ефективно функціо нуючого національного фінансового ринку. Останній у процесі свого формування відчуває величезний вплив світового фінансового ринку. У силу історичних особливостей становлення ринкової економіки в Україні й прискореної приватизації структура віт чизняного ринку капіталів склалася таким чином, що його значення в даний час є мізерним. Необхідність реалізації інвестиційних проектів вітчизняними підприємствами з метою подальшого розвитку стимулює прискорений розвиток усіх сегментів фінансового ринку.

В умовах глобалізації ринок фінансових послуг є надзвичайно важливою складовою фінансової системи держави, від ефективності організації та рівня розвитку якої залежать злагодженість й успішність функціонування фінансової системи загалом. Ринок фінансових послуг виступає з'єднувальною ланкою фінансової системи, яка покликана забезпечувати перерозподіл фінансових ресурсів та надавати фінансовим потокам вірний вектор руху. Наявність розвинутого і добре організованого ринку фінансових послуг дозволяє капіталу швидко знайти найбільш прибуткові сфери його застосування. Тобто, даний сектор ринку підвищує мобільність капіталу, а отже – позитивно впливає на розвиток економіки [2].

Рух фінансових потоків в економіці є необхідною умовою забезпечення безперервного відтворювального процесу. Учасники економічних відносин вирішують проблеми фінансового забезпечення своєї діяльності шляхом купівлі-продажу фінансових ресурсів. Сферу економічних взаємовідносин з приводу купівлі-продажу фінансових ресурсів називають фінансовим ринком.

На ранніх етапах розвитку фінансових взаємовідносин угоди купівлі-продажу фінансових ресурсів укладались безпосередньо між власником і споживачем капіталу. Проте по мірі зростання світового багатства і масштабів виробництва обсяги таких угод значно збільшились, а умови їх виконання суттєво ускладнились. Тому з метою обслуговування руху капіталу від власника до споживача почали з'являтись фінансові посередники, які не тільки спростили

рух капіталу, а й урізноманітнили фінансові відносини великою кількістю фінансових послуг.

Ступінь розвитку фінансового ринку характеризується кількістю фінансових посередників і різноманітністю фінансових послуг, що вони надають. На розвиненому ринку здійснюють свою діяльність велика кількість фінансових посередників, які за невелику плату надають різні види фінансових послуг.

Фінансовий сектор України покликаний зіграти важливу роль в економічному розвитку країни і її структурній перебудові. Для цього необхідно максимально ефективно акумулювати і використовувати наявні фінансові ресурси, в тому числі, залучаючи їх у галузі і підприємства з найбільшим потенціалом з точки зору диверсифікації та інноваційного розвитку економіки.

Дослідження еволюції ринку фінансових послуг, особливостей розвитку фінансових інтернет-послуг та класифікація систем е-бізнесу здійснювалися з використанням методів порівняльного аналізу, групувань, експертних оцінок. Характер впливу впровадження в Україні нових платіжних інструментів на обсяг грошових агрегатів досліджувався з використанням методів кореляційного аналізу і множинної лінійної регресії. Класифікації ризиків поставки фінансових послуг в системах е-бізнесу, розробка методики оцінки цих ризиків та їх чинників виконані на основі використання методу аналізу ієрархій складних систем, порівняльного аналізу, групувань, аналізу і синтезу та експертних оцінок.

Стрімкий розвиток фінансових відносин призводить до зростання різноманіття видів фінансових посередників, які пропонують свої послуги на ринку. Існує велика кількість класифікацій фінансових посередників залежно від критеріїв їх поділу. Загалом останнім часом сформувалося два загальні підходи до класифікації фінансових посередників: суб'єктний, де в основу класифікації покладено принцип віднесення фінансових установ до певних груп за схожістю операцій, які вони здійснюють, та функціональний підхід, де основним критерієм віднесення фінансової станови до тієї чи іншої групи фінансових посередників служить виконання певних функцій.

Важливу роль на ринку фінансових послуг у країнах із розвинутими ринковими відносинами відіграють фінансові посередники, які є ключовою фігурою на всіх сегментах ринку. Сучасні фінансові посередники є професійними учасниками ринку фінансових послуг і всіх його сегментів (грошового, кредитного, фондового, валютного), які відіграють важливу роль у його функціонуванні і в результаті впливають на розвиток економіки країни в цілому. Головне призначення фінансових посередників визначається спроможністю фінансувати економічну діяльність і в кінцевому результаті забезпечити ефективний перерозподіл капіталу в суспільстві.

Однією з основних причин виникнення в економічній літературі поняття фінансового посередництва є розвиток вітчизняного ринку фінансових послуг. Формування ефективного ринку фінансових послуг неможливе без створення та розвитку якісних фінансових посередників – банків і небанківських фінансово-кредитних установ.

Таблиця 1

Проблеми досягнення ефективності руху фінансових потоків

Проблема	Сутність
Проблема управління	Неузгодженість, хаотичність проведення реформ, відсутність комплексного підходу, непрозорість контролю нестача достовірної інформації
Проблема тіньової економіки	Стримування легальної акумуляції фінансових ресурсів, посилення розриву між реальним і фінансовим секторами економіки, зростання трансакційних витрат та асиметричності інформації
Проблеми конкуренції	Високі трансакційні витрати, асиметричність інформації
Ефект очікування змін	Відсутність впевненості у завтрашньому дні породжує негативні реакції зі сторони економічних агентів (наприклад, інфляційні очікування)
Політико-правове середовище	Нейтралізація впливу найпривабливіших економічних стимулів політичною та законодавчою нестабільністю

Джерело: Сформовано автором за допомогою [3].

У випадку раціональної поведінки роль фінансових посередників є важливою, оскільки вони забезпечують пошук інвесторів, зменшують ризики неповернення позики, зменшують трансакційні витрати принципалів на моніторинг ринку [4].

Головне призначення фінансового посередництва — це забезпечення доступу до фінансових ресурсів тим економічним суб'єктам, які їх потребують, та залучення коштів тих суб'єктів, які їх мають у надлишку. На перший погляд у розподілі фінансових потоків у бізнесі існує формальна рівність. Однак досить часто економічні агенти можуть мати різні можливості і навіть протилежні інтереси. Існує багато варіантів прояву опортуністичної поведінки деяких агентів по відношенню до бізнесу в цілому та до інших учасників ринку. Як правило, такі ситуації мають місце у випадку асиметричного розподілу інформації, низької ефективності інформаційної системи, низької оперативності розповсюдження інформації, при виникненні змови на фінансовому ринку.

Опортуністична поведінка більшої частини агентів, які наслідують мету власного збагачення, може негативно вплинути на макрофінансову рівновагу в країні. Такі ситуації можна досліджувати в рамках контрактного підходу до дослідження інституціональних угод. Для попередження опортуністичної поведінки учасникам руху фінансових потоків необхідно нести трансакційні витрати, у першу чергу на моніторинг поведінки інших економічних агентів.

Ключова роль у здійснені посередницької діяльності на ринку фінансових послуг в Україні належить банкам. Небанківські фінансові установи є професійними учасниками ринку фінансових послуг, які, на відміну від банків, спеціалізуються на окремих фінансових послугах, забезпечуючи страхування, кредитування, спільне інвестування, управління активами, посередництво у купівлі-продажі фінансових інструментів, недержавне пенсійне забезпечення, гарантійні операції тощо. Діяльність небанківських фінансових установ суттєво відрізняється від діяльності банків. Серед основних відмінностей – вузька спеціалізація, реалізація за рахунок неї небанківських послуг (за наявності

дозволу держави – окремих банківських), відсутність безпосереднього впливу на формування пропозиції грошей на ринку, а також більший ризик порівняно з операціями банків.

У ролі фінансових посередників небанківських фінансових установ виступають інвестиційні фонди та компанії, страхові компанії, кредитні спілки, ломбарди, недержавні пенсійні фонди, фінансові компанії.

Фінансовий ринок пов'язаний з кваліфікованим посередництвом між продавцем і покупцем фінансових активів. Такі фінансові посередники добре обізнані з поточною фінансовою кон'юнктурою, умовами укладення угод, різними фінансовими інструментами і в найкоротші терміни можуть встановити зв'язок між продавцями і покупцями. Фінансове посередництво сприяє прискоренню не тільки фінансових, а й товарних потоків, забезпечує мінімізацію пов'язаних із цим суспільних трансакційних витрат та має сприяти загальному економічному зростанню.

Особливості діяльності фінансових посередників на фондовому ринку, формування ознак та параметрів їх ефективного функціонування. залишається недостатньо дослідженими. Основними функціями фінансових посередників є здійснювання діяльності з випуску та обігу цінних папері, в організації торгівлі ними, ведення реєстрів власників іменних цінних паперів, спільного інвестування, депозитарну діяльність, об’єднуються у саморегулівні організації тощо. Характерними рисами економічного розвитку є розширення сфери послуг фінансових посередників та зростання їх ролі.

Під ринками фінансових послуг розуміють сферу діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. До ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій із цінними паперами та на ринках інших видів, що забезпечують обіг фінансових активів.

Учасниками ринків фінансових послуг є юридичні особи та фізичні особи — суб’єкти підприємницької діяльності, які відповідно до закону мають право здійснювати діяльність з надання фінансових послуг на території України, та споживачі таких послуг.

Нині в Україні саморегулюванню відводиться досить незначна роль порівняно з державним регулюванням. Єдиним сегментом ринку фінансових послуг, де ринковому способу регулювання приділяється досить суттєва увага, виступає фондовий ринок, де з метою створення ефективної системи регулювання та контролю на ринку цінних паперів були створені саморегулівні організації ринку цінних паперів, які об’єднують професійних учасників ринку за видами діяльності: реєстраторів, торговців, зберігачів та депозитаріїв, інвестиційних керуючих [5].

Розвинений фінансовий ринок є одним з необхідних атрибутів архітектури фінансово-економічних відносин, що значною мірою характеризують стан розвитку національної економіки. Сьогодні побудова в Україні високоліквідного фінансового ринку інтегрованого в світову фінансову систему є одним з ключових завдань, адже упродовж кількох останніх десятиріч

роль та значення фінансового ринку у національних економіках усіх країн світу різко зросла. Відомо, що фінансовий ринок став одним з найважливіших інструментів розвитку національних економік, за допомогою якого вирішуються фінансові, інвестиційні і соціальні питання.

Висновок. Таким чином, для ефективного розвитку фінансового ринку в Україні необхідним є створення інноваційної єдиної платформи для торгівлі цінними паперами, яка відповідає європейським вимогам, забезпечує прямий зв'язок між організаторами торгівлі з метою мінімізації ризиків; впровадження дворівневої системи з центральним депозитарієм, вдосконалення обліку прав власності на цінні папери, запровадження міжнародних стандартів обліку прав власності на цінні папери, впровадження центральної розрахунково-клірингової палати, яка підвищить ліквідність ринку цінних паперів та інших фінансових інструментів, спростить розрахунки за договорами щодо цінних паперів, сприятиме ефективному виконанню договорів та прискорить процес інтеграції національного ринку до європейського та світового ринку, а також проведення дематеріалізації обігу цінних паперів і переведення усіх попередніх випусків цінних паперів з документарної форми у бездокументарну. Впровадження запропонованих засад дасть змогу прискорити розвиток фінансового ринку України.

Список використаних джерел:

1. Алексеєнко Л. М., Квасовський О. Р., Луцишин О. О. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. Тернопіль: Паляниця В. А., 2018. 273с.
2. Баранова В.Г., Гончаренко О.М. Розвиток фінансового ринку України в умовах європейської інтеграції: проблеми та перспективи: колективна монографія. Харків: «Діса плюс». 2019. 300с..
3. Блага Н.В. Інформаційна прозорість фондового ринку України. *Фінанси України*. 2017. № 3. С.13-18.
4. Державна служба статистики України. 2017. URL: http://www.ukrstat.gov.ua.
5. Довгалюк В. Роль фінансової глобалізації у розвитку фінансового ринку. *Ефективна економіка.* 2016. № 7. С.17-20.

Дарія ДРЕМЛЮГА*
студентка 2-го року магістратури,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

* Науковий керівник: д.е.н., завідувач кафедри аналізу та аудиту, в.о. обов'язки декана факультету обліку та аудиту ВНАУ, Олена ПОЛЬОВА

Анотація. *У статті досліджено поняття фінансового потенціалу. Виділено основні етапи, за якими відбувається оцінка фінансового потенціалу підприємства. Окреслено низку етапів планування розвитку потенціалу підприємстві. Автором проведено дослідження поточного стану фінансового потенціалу підприємства і на перспективу за наявними методиками оцінки та управління фінансовим потенціалом підприємств. Доведено, що у процесі розвитку та збільшення обсягів і як результат — ефективного управління фінансовим потенціалом підприємства необхідно дотримуватись таких дії: пошук внутрішніх фінансових невикористаних (потенційних) можливостей і резервів.*

Abstract. *The article examines the concept of financial potential. The main stages by which the financial potential of the enterprise is assessed are highlighted. A number of stages of planning the development of the company's potential are outlined. The author conducted a study of the current state of the financial potential of the enterprise and for the future according to the available methods of assessing and managing the financial potential of enterprises. It is proven that in the process of development and increase of volumes and as a result of effective management of the financial potential of the enterprise, the following actions must be followed: search for internal financial unused (potential) opportunities and reserves.*

Вступ. В час нестійкого ринкового середовища країни у суб'єктів господарювання з'являються проблеми продуктивного використання існуючих ресурсів, розшукуванню запасів підвищення рівня результативності діяльності, оптимізації структури майна. Як наслідок посилюється рівень важливості фінансового потенціалу для забезпечення діяльності, позиціювання, створення й реалізації стратегічних та практичних задач економічних суб'єктів.

Проблеми фінансового потенціалу, його розвитку та оцінки на підприємстві розглядали такі дослідники як: Бондар О.А, Деркач О.В., Кавтиш О.П., Андрющенко І.Є., Потась С.Г. та інші.

Виклад основного матеріалу. Проблема оцінки та управління фінансовим потенціалом набуває все більшої актуальності. Це зумовлено постійним розвитком економічної, техніко-технологічної, соціальної систем, у складі яких підтримується раціональне співвідношення ресурсів і потреб виробництва, а також факторів виробництва та його структурних елементів.

Під фінансовим потенціалом розуміємо вартісну категорію, що дає можливість поміряти в абсолютних об'ємах і визначити у відносних показниках існуючі фінансові активи економічних суб'єктів, спроектувати їх приховані можливості до збільшення та реалізації у майбутньому [2].

Фінансовий потенціал підприємства відіграє значну роль у формуванні потенціалу підприємства: впливає на виробничий потенціал з точки зору вільних фінансових ресурсів, достатності коштів на технологічні інновації; впливає на управлінський потенціал через стабільний фінансовий стан для нарощування стратегічного потенціалу, забезпечення прибутковості та рентабельності бізнесу,

реалізації ефективних господарських стратегій; впливає на ринковий потенціал через фінансові можливості для здійснення маркетингових досліджень, забезпечення гнучкої цінової політики, значної ринкової частки, низьких витрат на збут та доведення продукції до споживача [5].

Доцільно виокремити головні етапи, за якими здійснюється оцінка фінансового потенціалу підприємства:

розгляд інформативних даних для визначення загальної вартості обігу фінансових ресурсів підприємства і ймовірних резервів збільшення їх об'єму;

визначення показників, на базі яких буде відбуватися оцінка результативності реалізації фінансового потенціалу;

підведення висновків стосовно якості управління фінансовим потенціалом на основі попередньо обраних показників;

прийняття управлінських рішень стосовно трансформації фінансового потенціалу у векторі стратегічного бачення розвитку підприємства [3].

Планування розвитку потенціалу підприємства передбачає охоплення кола таких етапів, як:

оцінка структури, динаміки і продуктивності реалізації фінансових ресурсів і можливостей підприємства, його частки або становища на ринку;

визначення рівня конкурентоздатності ключових типів продукції, самого підприємства і його загального капіталу;

розгляд існуючих фінансових запасів і збитків економічних ресурсів на підприємстві;

вибір провідної стратегії і тактики розвитку потенціалу підприємства;

планування розвитку потенціалу підприємства з урахуванням окреслених багатообіцяючих задач та існуючих обмежень ресурсів;

виконання запланованих заходів, пов'язаних із забезпеченням економічного росту і розвитку потенціалу підприємства [4].

У процесі дослідження виокремлено основні принципи організації управління фінансовим потенціалом підприємства, які взаємопов'язані між собою і доповнюють один одного, а саме: цілісність і комплектність, безперервність у часі і просторі, гнучкість (еластичність), наукове обґрунтування основних параметрів, результативність управління, адаптація до специфіки діяльності підприємства. Вони характеризують як загальні вимоги до організації даного процесу, так і особливості фінансового потенціалу специфіки діяльності підприємства. Вони характеризують як загальні вимоги до організації даного процесу, так і особливості фінансового потенціалу.

Набув подальшого розгляду процес формування стратегії управління фінансовим потенціалом, який включає такі складові, як: діагностика і прогнозування фінансового потенціалу підприємства; стратегічне і тактичне планування; вибір ефективних фінансових інструментів (в рамках прийнятих інвестиційних рішень); управління фінансовими ризиками; податкове планування; організаційно-правове оформлення та подальший контроль фінансових потоків. Фінансове забезпечення стратегічних ініціатив повинно здійснюватися на основі збалансованості поточних і перспективних цілей і методів, що сприятиме раціональним формам розподілу фінансових ресурсів за

різними видами діяльності підприємства. Зосередження на інвестиційній діяльності великої частини власного капіталу може спричинити проблеми у фінансуванні інших напрямків діяльності підприємства. Це може негативно вплинути на платоспроможність і фінансову стійкість підприємства.

Для оцінки фінансового потенціалу підприємств, ми оберемо найбільш використовувані показники, які будуть актуальними для аналізування фінансового потенціалу (ФПП) підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Універсальні показники визначення рівня фінансового потенціалу підприємств

Показники	Рівень ФПП		
	Високий (В)	Середній (С)	Низький (Н)
Коефіцієнт росту чистого доходу	>0,26	0,10-0,26	<0,10
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	>0,5	0,3-0,5	<0,3
Коефіцієнт поточної ліквідності	>2,0	1,0-2,0	<1,0
Коефіцієнт швидкої ліквідності	>0,8	0,4-0,8	<0,4
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0,2	0,1-0,2	<0,1
Частка заборгованості в загальній сумі джерел	<0,5	0,7-0,5	>0,7
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0, 1	0,05-0,1	<0,05
Рентабельність власного капіталу	>0,15	0,1-0,15	<0,1
Оборотність активів	>1,6	1,0-1,6	<1,0
Коефіцієнт фінансової стійкості	>0,90	0,85-0,90	<0,85

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Таким чином, використання запропонованої методики дослідження рівня фінансового потенціалу підприємств, яка базується на розрахунку та аналізі фінансово-економічних показників, дозволило сформувати рейтинг підприємств щодо належності їх до певного рівня фінансового потенціалу.

Таблиця 2

Методи оцінювання, за рівнем якості управління фінансовим потенціалом

Рівень використання фінансового потенціалу підприємства	Характеристика показників діяльності підприємства
Високий	Високі показники рентабельності, фінансовий стан стійкий, існують можливості залучення додаткового капіталу, ділова репутація знаходиться на високому рівні
Середній	Підприємство отримує прибуток, однак результати його господарської діяльності тісно корелюють із динамікою внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування
Низький	Підприємство фінансово нестабільне, існують загрози його платоспроможності, ділова репутація є незадовільною

Джерело: побудовано автором на основі [1]

За рівнем узагальнення показників виокремлено методи оцінювання за допомогою інтегрального показника чи системи показників. Використання

інтегрального показника передбачає зведення окремих даних в одній математичній залежності. Натомість система показників створюється для розгляду їх значення незалежно один від одного, що дає змогу оцінити результати роботи підприємства на різних сегментах діяльності.

В процесі оцінювання фінансового потенціалу можна зробити висновки щодо ефективності системи фінансового менеджменту на підприємстві. Під ефективною системою управління фінансами визначаємо технологію побудови взаємоузгодженого за всіма структурними підрозділами та функціями планів, які містять роз'яснення щодо джерел формування і напрямів використання фінансових ресурсів підприємства.

Для складання таких планів необхідно провести комплексний аналіз кон'юнктури ринку, а також розрахувати економічні та фінансові індикатори діяльності об'єкта оцінювання. Окрім цього, передбачається використання механізмів оперативно-тактичного реагування на ризики, які можуть впливати досягнення поставлених цілей (наприклад, обсягів збуту, планового фінансового результату, інвестиційних вкладень) з мінімально допустимими відхиленнями (не більше 20%). За результатами аналізу виокремлюють такі групи підприємств за рівнем використання потенціалу:

- високий рівень – на підприємстві передбачена розгалужена система бюджетного планування;
- середній рівень – підприємство формує систему планових фінансових звітів, визначених за певними стандартами обліку;
- низький рівень – підприємство здійснює планування діяльності за допомогою застосування методу коефіцієнтів [7].

Фінансовий потенціал є одним із основних факторів, який визначає успішність роботи підприємства у сучасних умовах ринку. Чим він вищий, тим більш конкурентоспроможним та інвестиційно привабливим є підприємство. Зазвичай, під цим терміном розуміють сукупність існуючого та потенційну здатність нарощення потенціалу суб'єкта господарювання.

Підсумкову оцінку фінансового потенціалу підприємства доцільно проводити на основі рейтингової оцінки, яка заснована на теорії і методиці комплексного фінансового аналізу підприємства. Підсумкова рейтингова оцінка враховує всі найважливіші параметри фінансово-господарської діяльності підприємства, бо під час її проведення використовуються показники, які характеризують ефективність використання виробничих та фінансових ресурсів підприємства, стан і розміщення коштів, їх джерела та ін.

В умовах швидко мінливого ринкового середовища України перед суб'єктами господарювання постають проблеми ефективного використання наявних ресурсів, пошуку резервів підвищення продуктивності діяльності, оптимізації структури майна. Для вирішення цих проблем служби фінансового менеджменту підприємства мають управляти його фінансовим потенціалом, Відтак, існує об'єктивна потреба у формуванні механізму управління фінансовим потенціалом підприємств, інтегрованого із стратегічним баченням розвитку підприємства на ринку.

За результатами проведеного дослідження, з метою зміцнення і розвитку

фінансового потенціалу підприємств, запропоновано такі методичні рекомендації:

для підприємств з низьким фінансовим потенціалом – впроваджувати програмні продукти для автоматизації процесів управління фінансами (аналізу фінансового стану, складання фінансових планів), в організаційній структурі підприємства виділити фінансово-економічний відділ і чітко визначити його функції у сфері управління фінансами, впроваджувати сучасні методи й інструменти фінансового менеджменту, підвищувати кваліфікацію персоналу, який займається управлінням фінансами;

для підприємств із середнім фінансовим потенціалом – регламентувати бізнес-процеси управління фінансами, підвищувати рентабельність операційної діяльності підприємства, впроваджувати ресурсозберігаючі технології, використовувати складні програмні продукти для управління фінансами, розвивати фінансово-економічну службу підприємства і підвищувати її роль в організаційній структурі, підвищувати мотивацію персоналу;

для підприємств із високим рівнем фінансового потенціалу – удосконалювати бізнес-процеси управління фінансами, безперервно моніторити фінансовий стан підприємства і фактори зовнішнього середовища, здійснювати бенчмаркінг, постійно контролювати зміни та вплив зовнішнього середовища, інвестувати вільні грошові кошти в проекти або фінансові активи, забезпечуючи отримання додаткового доходу

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання авторських пропозицій, що спрямовані на збільшення фінансового потенціалу підприємств харчової промисловості на основі підходів, що не потребують значних додаткових затрат і ресурсів.

Фінансовий потенціал характеризується рівнем фінансового стану, проявляється через систему фінансових ресурсів і забезпечує розвиток підприємства, гарантуючи збереження і зміцнення його ринкових позицій. У зв'язку з цим особливо актуалізується проблема формування механізму, що сприяє зростанню фінансового потенціалу за рахунок взаємодії його складових елементів

Висновки. Таким чином, фінансовий потенціал є критерієм, який характеризує здатність підприємства до пристосування при трансформації економічної кон’юнктури, оскільки, саме він грає важливу роль у здатності підприємства продукувати потрібний об’єм позитивних грошових потоків, бути інвестиційно привабливим, ліквідним та фінансово надійним.

Під час оцінювання фінансового потенціалу підприємства беруться до уваги показники ефективності використання існуючих фінансових ресурсів та стратегічні напрями розвитку бізнесу. Проте через значну залежність фінансових можливостей підприємства від змін в економічному середовищі необхідно враховувати вплив факторів, які чинять вплив на формування і використання фінансового потенціалу. Головним завданням управління фінансовим потенціалом підприємства є оптимізація фінансових потоків із метою максимального збільшення позитивного фінансового результату. Удосконалення фінансового потенціалу можливе шляхом підвищення результативності

розміщення та використання ресурсів підприємства.

Список використаних джерел

Андрющенко І.Є., Потась С. Г. Методики та інструменти оцінювання фінансового потенціалу підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: http: // www. economy. nayka. com. ua / ?op=1&z=8307

Антипенко Є., Шумікін С., Стойчева А. Методика аналізу та оцінки інвестиційної привабливості підприємств. *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 9. Ч. 3. С. 27–30

Блащак Б.Я. Фінансовий потенціал у структурі потенціалу підприємства. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Т. 30 (69), № 3. С. 74–78

Бондар О. А. Оцінка фінансового потенціалу підприємства. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2017. № 4. С. 161–165.

Деркач О.В., Кавтиш О.П. Проблеми аналізу фінансового стану підприємств. *Ефективна економіка*. 2013. С. 125–128.

Кузенко Т., Сабліна Н. Методичні підходи до управління фінансовим потенціалом підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. № 4 (166), 2015. С. 123-130.

Турчак В. В. Чижинська С. Д. Методика оцінки фінансового потенціалу підприємства в сучасних умовах господарювання. *Молодий вчений*. 2014. № 8 (11). С. 49-52.

Ольга ДРОБЧАК*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕКОЛОГІЧНІ ФІНАНСИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СТАЛОГОРОЗВИТКУ

Анотація. *Проблеми функціонування екологічних фінансів на сьогодні залишаються відкритими й актуальними. Для розроблення та прийняття державних цільових, місцевих програм з метою проведення заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, забезпечення еколого-безпечного розвитку суспільства, раціонального використання та відтворення природних ресурсів необхідне ефективне фінансування цієї сфери. В статті систематизовано і узагальнено Цілі сталого розвитку екологічного спрямування, а також запропоновано власне визначення терміну «екологічні фінанси» та сформовано їх класифікацію за різними ознаками.*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Олена МАРЦЕНЮК

Abstract. *Problems of functioning of ecological finances today remain open and actual. Effective funding inthis area is necessary for the development and adoption of state targeted and local environmental protection programs, ensuring environmentally sound development of society, rational use and reproduction of natural resources. The article systematizes and summarizes the Goals of sustainable development of environmental orientation, as well as proposes its own definition of "environmental finance" and formed their classification on various grounds. According to the study of budget financing of environmental protection, we can say that the formation and development of centralized environmental financing in Ukraine takes place in global challenges, difficult economic situation, instability of tax and budget legislation in this area and is characterized by a number oforganizational, methodological, institutional problems. such as: unsatisfactory state of financing of environmental measures, non-fulfillment of planned indicators of budget programs and other important problems.*

Вступ Охорона довкілля, раціональне використання ресурсів, забезпечення екологічного захисту життєдіяльності людини є обов'язковими умовами сталого економічного й соціального розвитку будь- якої країни. Негативний вплив людини на довкілля є глобальною проблемою XXI ст., чинником погіршення кліматичних умов та загрозою для існування цивілізації. Підвищення уваги до здійснення природоохоронних заходів та екологічної політики останнім часом також пов'язано з реалізацією Цілей сталого розвитку [7; 15].

Різним аспектам функціонування екологічних фінансів присвячені роботи вчених [1 – 5; 10 – 11], у яких доводиться недостатня екологічна й економічна ефективність функціонування вітчизняної системи фінансового забезпечення природоохоронних заходів та розглядаються інші питання фінансування екологічної діяльності. Проте проблеми фінансового забезпечення охорони природи за рахунок централізованих фінансових ресурсів залишаються дуже актуальними та потребують додаткового аналізу й досліджень.

Виклад основного матеріалу. Екологічні проблеми для світової спільноти набули глобального характеру. Вони є першочерговим питанням не тільки окремих країн, але й усього світу, оскільки забруднення природи є причиною збільшення смертності. За даними ООН, забруднення повітря щороку стає причиною смерті майже семи мільйонів людей [14].

Усвідомлення людством реальної небезпеки екологічної катастрофи, що загрожує існуванню цивілізації, призвело до об'єднання зусиль більшості країн світу щодо вироблення концепції такого розвитку суспільства, яка має не лише зупинити загрозливі руйнівні процеси, але й дозволить перейти до абсолютно нових стандартів ведення бізнесу та життєдіяльності людини.

Документом, який визначив нові орієнтири у розвитку людства, стала глобальна стратегія «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [15], яка була схвалена у 2015 році на Саміті ООН. У цій стратегії визначено нові амбіційні 17 Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР) та 169 завдань, які відносяться до економічної, соціальної та

екологічної сфер життя.

Цілі сталого розвитку були адаптовані для України на період 2015-2030 рр. [7]. ЦСР екологічного спрямування і відповідні завдання по ньому в Україні систематизовані і узагальнені в таблиці. 1.

Таблиця 1.

Завдання екологічного спрямування у Цілях сталого розвитку для України

Цілі сталого розвитку	Екологічні аспекти
1	2
Подолання голоду, розвиток сільського господарства (ціль 2)	Завдання 2.3. Забезпечити створення стійких систем виробництва продуктів харчування, що сприяють збереженню екосистем і поступово покращують якість земель та ґрунтів, в першу чергу за рахунок використання інноваційних технологій
Міцне здоров'я і благополуччя (ціль 3)	Завдання 3.4. Знизити передчасну смертність від неінфекційних захворювань
Чиста вода та належні санітарні умови (ціль 6)	Завдання 6.3. Зменшити обсяги скидання неочищених стічних вод, у першу чергу з використанням інноваційних технологій водоочищення на державному та індивідуальному рівнях
Доступна та чиста енергія (ціль 7)	Завдання 7.1. Розширити інфраструктуру та модернізувати мережі для забезпечення надійного та сталого енергопостачання на основі впровадження інноваційних технологій
Промисловість, інновації та інфраструктура (ціль 9)	Завдання 9.1. Розвивати якісну, надійну, сталу та доступну інфраструктуру, яка базується на використанні інноваційних технологій, у т. ч. екологічно чистих видів транспорту
Сталий розвиток міст і громад (ціль 11)	Завдання 11.5. Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т. ч. на довкілля міст, шляхом використання інноваційних технологій
Відповідальне споживання та виробництво (ціль 12)	Завдання 12.4. Зменшити обсяг утворення відходів збільшити обсяг їх переробки та повторного використання на основі інноваційних технологій та виробництв
Пом'якшення наслідків зміни клімату (ціль 13)	Завдання 13.1. Обмежити викиди парникових газів в економіці
Збереження морських ресурсів (ціль 14)	Завдання 14.1. Скоротити забруднення морського середовища
Захист та відновлення екосистем суші (ціль 15)	15.1. Забезпечити збереження, відновлення та стале використання наземних і внутрішніх прісноводних екосистем 15.2. Сприяти сталому управлінню лісами 15.3. Відновити деградовані землі та ґрунти з використанням інноваційних технологій 15.4. Забезпечити збереження гірських екосистем

Джерело: сформовано на основі [15]

Для реалізації ЦСР екологічного напряму необхідні відповідні фінансові ресурси. Ті фінансові ресурси, які спрямовуються на здійснення заходів у сфері охорони навколишнього природного середовища (далі – ОНПС), є по суті складовою всіх фінансів, які можна назвати екологічними. Автори в своїх наукових дослідженнях у галузі охорони довкілля періодично вживають термін

«екологічні фінанси», але чіткого визначення не дають [6; 9; 19]. Ця категорія з'явилася досить недавно, проте має право на існування.

На наш погляд, екологічні фінанси – це система економічних відносин, які виникають у процесі розподілу і перерозподілу вартості ВВП у зв'язку з формуванням і використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів на охорону навколишнього природного середовища з метою забезпечення сталого розвитку. За матеріальним змістом – це фінансові ресурси, що необхідні для здійснення природоохоронної діяльності.

Фінансові ресурси в екологічній сфері можна класифікувати за різними ознаками.

1. За напрямами використання в залежності від видів діяльності з ОНПС, регламентованими Постановою КМУ «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» [17]: на охорону і раціональне використання водних ресурсів; на охорону атмосферного повітря; на охорону і раціональне використання земель і т. д..
2. За методами формування фондів фінансових ресурсів в екологічній сфері: податковий інеподатковий.
3. За джерелами формування: ВВП, кошти іноземних держав, міжнародних організацій, фондів.
4. За джерелами фінансування: кошти державного та місцевих бюджетів, кошти цільових фондів, кошти підприємств, гранти, міжнародні трансферти та інші.
5. За рівнем централізації (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація екологічних фінансів за рівнем централізації
Джерело: побудовано автором

Як видно з рис. 1, загалом екологічні фінанси включать централізовані і децентралізовані. В Україні питанням формування фінансових ресурсів в екологічній сфері приділяється певна увага. Відповідно до «Закону про охорону навколишнього природного середовища» [8] утворені позабюджетні цільові фонди, так звані екологічні фонди (далі – ФОНПС), мета яких полягає в тому, щоб забруднювачі фінансували відновлення або покращення об'єкта, що був забрудненим через їх діяльність.

У сучасних умовах в Україні державне фінансування заходів з охорони довкілля, окрім коштів ФОНПС, здійснюється за цільовими програмами за рахунок асигнувань бюджетів відповідно до планів природоохоронних заходів і кошторисів, що затверджуються в установленому законодавством порядку.

Слід зазначити, що державне фінансове забезпечення охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів в Україні перебуває на низькому рівні, здійснюється за залишковим принципом; обсяги бюджетного фінансування природоохоронних заходів є недостатніми.

Темп росту видатків зведеного бюджету на охорону природи за 2016-2020 рр. складає 1,45, що є значно меншим, ніж темп росту як всіх видатків (1,91), так і по інших галузях (економічна діяльність – 3,97, охорона здоров'я – 2,33, громадський порядок, безпека та судова влада – 2,21 і т. д.) [12; 13]. Такий стан визначається недосконалим бюджетним менеджментом щодо пропорцій розподілу бюджетних асигнувань між різними галузями.

Незадовільний стан довкілля визначає потребу в підвищенні ефективності екологічних заходів та збільшенні джерел і обсягів їх фінансування та розумного використання для досягнення ЦСР, а також реалізації Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року [7].

Таким чином, становлення й розвиток централізованих екологічних фінансів в Україні відбувається в умовах глобальних викликів, складної економічної ситуації, нестабільності податкового і бюджетного законодавства у цій сфері і характеризується наявністю низки проблем організаційного, методичного, інституційного характеру. Вирішення вказаних проблем сприятиме підвищенню ефективності формування та використання бюджетних коштів на природоохоронну діяльність в Україні, а також досягненню Цілей сталого розвитку в екологічній сфері.

Висновки. Отже, функціонування екологічних фінансів, зокрема, на централізованому рівні, відбувається в умовах законодавчих змін. В останні роки в Україні бюджетне фінансування на здійснення природоохоронних заходів є недостатнім, характеризується недовиконанням планових показників. З огляду на це, в результаті аналізу було запропоновано підходи до розв'язання основних проблем щодо екологічних фінансів в Україні. Вдосконалення державного фінансового забезпечення екологічних заходів в Україні надасть змогу вирішувати нагальні проблеми в цій галузі, а в подальшому – досягти реалізації екологічної складової Цілей сталого розвитку, а також екологічної безпеки в цілому.

Список використаних джерел

1. Веклич О. О. Перші підсумки фінансово-бюджетної децентралізації екологічного оподаткування. *Економіка України.* 2016. № 3. С. 60-74.
2. Веклич О. О. Сучасні тенденції фінансового забезпечення природоохоронної діяльності в Україні. *Фінанси України*. 2019. № 11. С. 20-34.
3. Войцеховська А., Норенко К., Тєстов П. Чисте довкілля – здорове майбутнє: нова політика використання коштів спеціальних фондів охорони навколишнього природного середовища: Аналітичний документ. Київ. 2018.

4. Глухова В. І. Екологічний фонд як джерело державного фінансового забезпечення охорони природи. *Економічний простір*: Збірник наукових праць. № 22/2. Дніпропетровськ: ПДАБА. 2009. С. 251-257.

5. Гордей О. Д., Биховченко В. П., Суханова А. В., Новицька О. В. Державні цільові фонди: навч. посіб. Ірпінь. 2018. С. 290.

6. Екологічні фінанси: чи можуть вони стати інструментом покращення стану довкілля? 16.10.2020 р. URL: https://ecolog-ua.com/news/ekologichni-finansy-chy-mozhut-vony-staty-instrumento.dovkillya.

7. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» № 2697-VIII від 01.01.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text.

8. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1268-XII від 26.06.1991р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text.

9. Звіт «Екологічні фінанси». ТОВ «Центр екології та розвитку нових технологій» ГС «Професійна Асоціація екологів України». Київ, 2020. URL: https://paeu.com.ua/wp- content/uploads/2020/10/19 kabmun.pdf.

10. Конєва І. І. Державна фінансова підтримка природоохоронної діяльності в Україні. *Регіональна економіка та управління*. 2020. № 1 (27). С. 119-123.

11. Мартинюк І. В. Оцінка економічного стану України з урахуванням екологічного фактору. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції: науково-практичний журнал.* Сімферополь: Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2014. №1 (26). С. 112—117.

12. Офіційний веб-сайт Державної служби Казначейства. URL: https://www.treasury.gov.ua/.

13. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/.

14. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. URL: https://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine /docs/SDGreports/Agenda2030_UA.pdf.

15. Положення про Державний фонд охорони навколишнього природного середовища 94 № 634 від 07.05.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-98-%D0%BF#Text.

16. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» № 1147 від 17.09.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-Text.

17. Постанова КМУ «Про ліквідацію Державного фонду стимулювання і фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища» від 28.07.2005 р. № 661. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-2005-%D0%BF#Text.

18. Реформування сфери екологічних фінансів: концепція від Професійної асоціації екологів України. 13.10.2020 р. URL: https://ecolog-ua.com/news/reformuvannya-sfery-ekologichnyh-finansiv-koncepciya-vid

Володимир ЖДАНКІН*
студент 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РИНОК БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ СТАН ТА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ

Анотація. *Розглянуто стан та умови розвитку банківських послуг в Україні. Оцінено роботу сучасного ринку банківських послуг в Україні та охарактеризовано сучасний стан банківської системи. Проаналізовано тенденції розвитку ринку банківськихпослуг в Україні. У статті розглядаються сучасні особливості цифровізації банківської сфери. Проаналізовано специфіку банківського сектору у цифровій економіці та основні проблеми, що виникають у процесі їх діяльності.*

Abstract. *The state and conditions of development of banking services in Ukraine are considered. The work of the modern market of banking services in Ukraine was evaluated and the current state of the banking system was characterized. Trends in the development of the banking services market in Ukraine are analyzed. The article examines the modern features of digitalization of the banking sector. The specifics of the banking sector in the digital economy and the main problems arising in the process of their activity are analyzed.*

Вступ. Банківська система є однією із найважливіших складових фінансового ринку, а її стабільність та розвиненість – необхідною умовою розвитку національної економіки. Ключовим завданням банківського сектору є перерозподіл фінансових ресурсів між населенням, суб'єктами господарювання та державою у пріоритетні галузі економіки.

Досліджуючи банківську систему будь-якої країни, необхідно враховувати, що її сучасний стан - це результат тривалого розвитку, плід складних юридичних та економічних перетворень. Дослідження різних аспектів діяльності ринку банківських послуг привертають увагу багатьох вітчизняних та іноземних науковців й практиків, що пояснюється розширенням спектру, оновленням й модернізацією банківської діяльності

Виклад до основного матеріалу. Визначати ринок банківських послуг, очевидно, доцільно було б, виходячи із загальних підходів щодо розуміння ринку як економічної категорії. Відтак саме поняття ринку банківських послуг можна було б визначити як систему економічних відносин, що забезпечують реалізацію попиту на різного роду послуги з боку клієнтів банків, пропозицію цих послуг

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Любов КОВАЛЬ

банківськими установами та формування ціни на них. При цьому загальна класифікація сегментів ринку банківських послуг може відповідати традиційному розподілу результатів діяльності банків на чотири умовні групи: депозитні (ощадні), кредитні, розрахунково-платіжні та інші (консультаційні, інформаційні, трастові тощо).

Окремо необхідно звернути увагу на сегментування ринку банківських послуг залежно від їх класифікації на роздрібні й оптові (корпоративні), що є загальноприйнятою у термінології банківських установ розвинутих країн і передбачає передусім розмежування діяльності банків, спрямованої на обслуговування приватних, фізичних осіб (домашніх господарств) і спрямованої на обслуговування корпоративних клієнтів, підприємств (або юридичних осіб у широкому розумінні). Така класифікація поступово набуває усе більшого поширення й у вітчизняній банківській практиці, коли йдеться про розробку відповідної стратегії функціонування банків щодо обслуговування різних груп клієнтів.

Саме якщо йдеться про стратегічні напрями розвитку ринку банківських послуг у нашій країні з огляду на зазначену класифікацію, необхідно вказати на ряд важливих моментів, котрі можуть вплинути на розробку цієї стратегії.

По-перше, йдеться про те, що з початку формування ринкових відносин у нашій країні банківські установи недостатню увагу приділяли всебічному розвитку саме того напряму своєї діяльності, котрий пов’язаний з обслуговуванням фізичних осіб, тобто по суті роздрібному сегменту ринку банківських послуг.

По-друге, історично формування банківської системи України почалося зі створення ще колишніх галузевих банків, зорієнтованих на обслуговування певних груп підприємств (за винятком Ощадбанку), взагалі не передбачало активну взаємодії з фізичними особами, а новостворені комерційні банки, що засновувались у подальшому різними підприємствами чи групами підприємств, навіть попри декларування у статутах своєї універсальності, не приділяли роздрібним послугам належної уваги, зосереджуючись передусім на корпоративному секторі.

По-третє, сукупність об’єктивних обставин визначила труднощі розвитку роздрібного сегмента ринку банківських послуг. Так, зокрема, що стосується кредитних послуг, то такі фактори, як недостатня кількість платоспроможних позичальників, нерозробленість відповідної нормативноправової бази із захисту прав кредиторів, нестабільність політичної й економічної ситуації у країні загалом, не могли сприяти активному розвиткові споживчого кредитування в загальному асортименті банківських послуг.

Відповідно до даних Національного банку України в країні функціонує 69 банків, 31 з яких з іноземним капіталом (у тому числі 22 зі 100 % іноземним капіталом) та 5 державних банків. Під впливом девальвації гривні та спаду в економіці, а також політичної нестабільності в країні значна кількість банків зіткнулася з проблемами, у багатьох з них згідно рішення НБУ була розпочата процедура ліквідації. Тож у зв’язку з очищенням банківської системи, відбулося значне скорочення кількості банків (рис. 1).

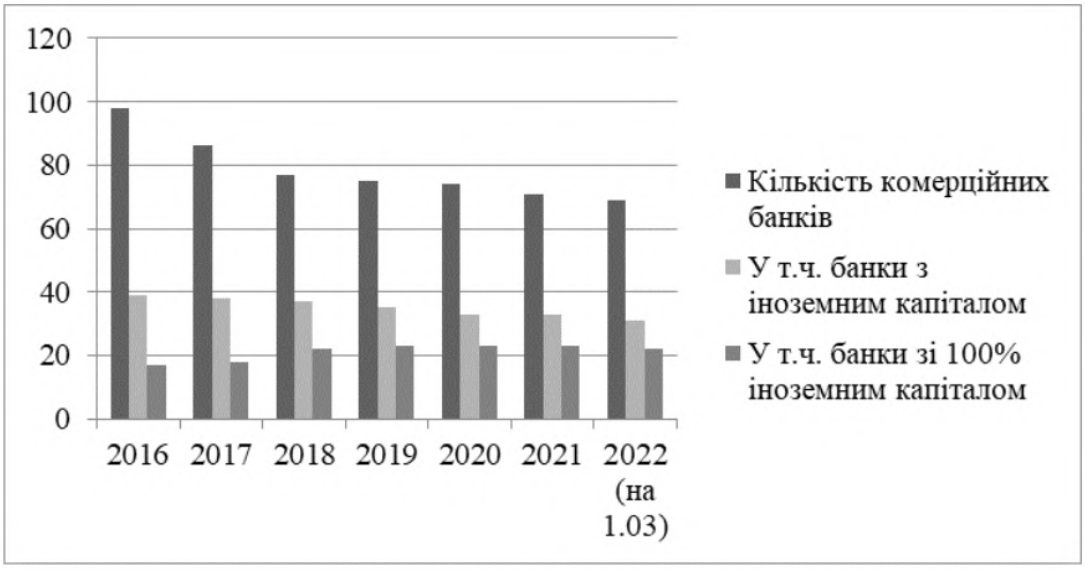

Рис. 1. **Динаміка кількості банків України 2016-2022 рр. [4].**

З рисунку 1 видно, що протягом досліджуваного періоду відбулося значне зменшення загальної кількості комерційних банків в Україні. При чому варто зауважити , що не дивлячись на зменшення кількості банків з іноземним капіталом, відбувається збільшення кількості банків з 100% іноземним капіталом.

Це свідчить про збільшення репутації українських комерційних банків на світовому ринку капіталів. В цілому банківська система України характеризується високим рівнем конкуренції і має потенціал розвитку .

Далі варто розглянути безпосередньо структуру банківської системи. Відповідно до критеріїв затверджених Національним банком України у 2016 році банківські установи поділяються на 4 групи:

1) банки з державною часткою;

2) банки іноземних банківських груп;

3) група I;

4) група II.

При даному поділі береться до уваги не лише розмір активів банку, а певні структурні характеристики, наприклад форма власності (державна, приватна, змішана) та належність капіталу (іноземна, національна, змішана). Відповідно варто проаналізувати структуру активів українських банків (рис. 2).

За останні роки український банківський сектор досяг помітного прогресу у впровадженні реформ та закладенні підвалин для більш надійного майбутнього.

Цифрові технології докорінно змінили всі фінансові відносини в суспільстві.

Цифрові банківські послуги, поширені онлайн-платформи та цифрові канали комунікації з клієнтами вимагають підходу до оцінки цифровізації банків, стратегічного визначення конкурентоспроможності, сильних і слабких сторін банку. Розвиток цифрового банкінгу – це шлях до економічної прозорості, скорочення тенденції та збільшення податкових надходжень. Впровадження та

розвиток інноваційних банківських продуктів має бути відображено у стратегії кожного банку. Цифровізація має стати однією із рушійних сил розвитку банківської системи та підвищити рівень довіри між вкладниками та банками, зробивши цей сектор більш прозорим.У банківському секторі України, який уже мав найвищу частку цифрових користувачів у Європі, з початку COVID-19 зафіксовано збільшення на 23% користувачів, які вперше використовують цифрові технології. Кількість дистанційних цифрових платежів зросла приблизно на 50%, коли були введені заходи фізичного дистанціювання [1].

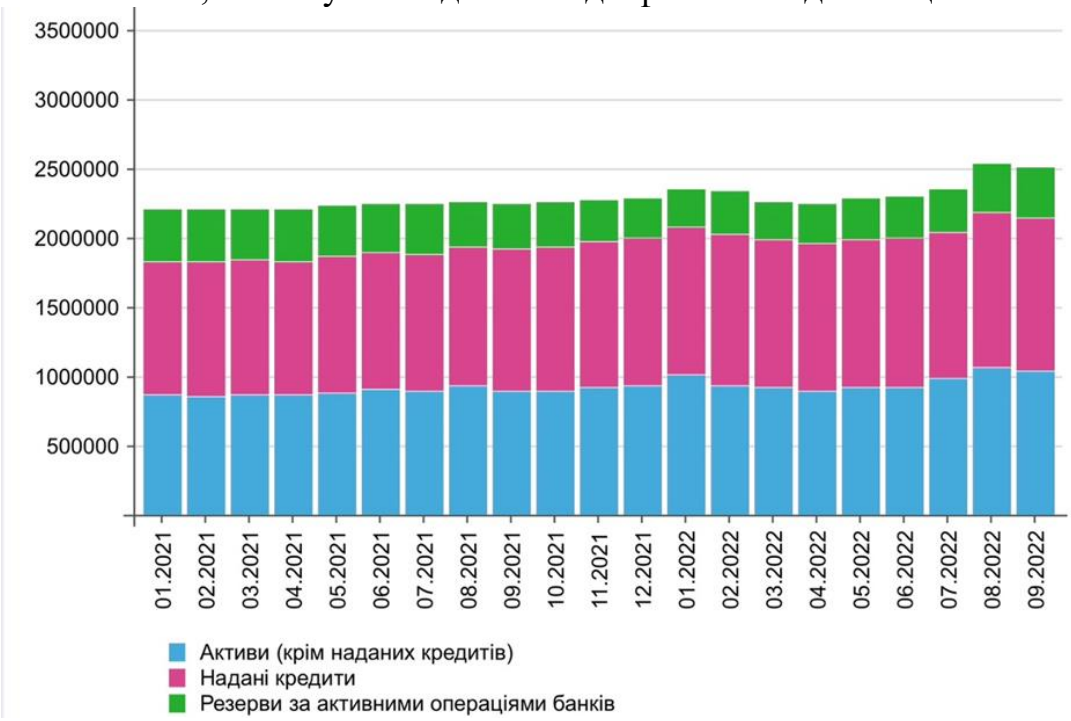

Рис. 2. **Структура активів банків України [4].**

Вже до пандемії коронавірусу (COVID-19) було зрозуміло, що перехід надання банківських послуг через філії до онлайн-банкінгу розвивається дуже стрімко, а пандемія тільки прискорила цю існуючу тенденцію. Деякі з нововведень, які вже були доступні клієнтам банків, зокрема, безконтактні форми банківської діяльності та платежі – раптом стали дуже привабливими, коли соціальне дистанціювання стало нормою.

У цьому контексті в європейському банківському секторі від початку пандемії кількість цифрових користувачів зросла на 23% [3].

За результатами дослідження стану українського ринку банківських послуг в умовах пандемії робимо висновок, що: кількість діючих банківських установ в Україні станом на 01.09.2021 року становила 74, має тенденцію до скорочення. Виявлено, що найстійкішими банківськими установами за оцінкою порталу «Мінфін» є Райффайзен Банк Аваль (4,73), Укрсиббанк (4,38), Креді Агріколь Банк (4,30) та ОТП Банк (4,16). Лідерами народного рейтингу банківських установ є: monobank (рейтинг – 29,2), Альфа-банк (20,7), Абанк (20,4) [4].

Найближчим часом очікується впровадження технології блокчейн. Такі світові банки, як Goldman Sachs, JP Morgan, Credit Suisse і Barclays, спільно

розробляють технології блокчейну. Для самого банку перевага цієї технології полягає в тому, що, на відміну від банківських, їх дуже важко, а то й не можливо зламати. Банки, що запровадять цю технологію, також можуть значно спростити процедуру ідентифікації, що буде привабливішою для клієнтів, спрямована на захист клієнта, водночас вона займає певний проміжок часу на її виконання. Ще однією конкурентною перевагою для банку, яку може забезпечити впровадження блокчейн, є прозорість платежів (можна легко прослідкувати, куди і як вони здійснювалися).

Висновок. Цифровий банкінг має шанси на активний розвиток найближчим часом завдяки прийняттю державою курсу на розвиток цифрової економіки. При цьому для зниження рівня негативних наслідків цього процесу необхідно вирішити низку завдань. Перш за все, основну увагу варто приділити вдосконаленню системи захисту банків від кібер-ризиків. Це можливо за рахунок збільшення фінансування проектів, пов'язаних з Інтернет-безпекою, а також підвищення відповідальності держави за порушення у сфері інформаційної безпеки.

Список використаних джерел.

1. Гудіма Т. Економіко-правові особливості реалізації грошово-кредитної політики в кризовий період (на прикладі пандемії COVID19). *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 70-75. DOI: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.11.

2. Довгань Ж. М. Розвиток банківських екосистем: ризики і перспективи. *Інноваційна економіка*. 2019. № 5-6. С. 158-164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2019_5-6_23.

3. Касян І. Ю. Передумови трансформації банків України у екосистеми. Розвиток банківських послуг та інновацій в цифровій економіці : матеріали наук.-практ. інтерн. конф. студ. аспір. і молод. вчених. Київ, 14 квітня 2019 р. К: ПП «Крок». С. 19-23.

4. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/

Дарія ЗВАГОЛЬСЬКА*
студентка 2-го року магістратури
факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЯК ФІНАНСОВА БАЗА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

* Науковий керівник: д.е.н., завідувач кафедри аналізу та аудиту, в.о. обов'язки декана факультету обліку та аудиту ВНАУ, Олена ПОЛЬОВА

Анотація. У статті висвітлюється сутність місцевого самоврядування в умовах децентралізації фінансових ресурсів з урахуванням внесених змін до бюджетного та податкового законодавства. Однією з основних проблем сучасного розвитку місцевого самоврядування в Україні слід визнати незадовільний стан справ у сфері місцевих бюджетів. У разі відсутності належної фінансової бази для виконання органами місцевого самоврядування своїх повноважень неможливо говорити про місцеве самоврядування як повноцінне явище. Саме власні фінансові ресурси є запорукою спроможності місцевого самоврядування та основою стратегії розвитку будь-якої території.

Abstract. *The article highlights the essence of local self-government in the conditions of decentralization of financial resources, taking into account the changes made to the budget and tax legislation. The unsatisfactory state of affairs in the field of local budgets should be recognized as one of the main problems of the modern development of local self-government in Ukraine. In case of absence adequate financial base for local self-government bodies to fulfill their powers, it is impossible to talk about local self-government as a full-fledged phenomenon. Own financial resources are the guarantee of the capacity of local self-government and the basis of the development strategy of any territory.*

Вступ. Вагоме місце в бюджетній системі України посідають місцеві бюджети як основа фінансової бази органів місцевого самоврядування. На сучасному етапі розвитку України найбільш актуальним стає питання економічного й соціального розвитку регіонів, що потребує зміцнення їх фінансової незалежності. Однак проблеми фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування щороку збільшуються.

Сучасні проблеми, пов’язані з фінансовою самостійністю місцевого самоврядування в Україні, входять до кола наукових інтересів багатьох вчених. Вони знайшли відображення у працях О. Василика, Л. Воронова, М. Карліна, О. Кириленко, В. Кравченка, І. Микитюка, Л. Нікітіна, К. Павлюк, Т. Сеньківа, О. Сунцової, Ю. Шевцової та інших науковців. Варто зауважити, що ця сфера потребує детальніших досліджень, зокрема необхідно розглянути питання, що стосуються пошуку альтернативних джерел наповнення дохідної частини місцевих бюджетів.

Виклад основного матеріалу. Структура бюджетної системи України будується за двома, характерними для унітарних країн рівнями, коли на першому рівні – центральний, тобто Державний бюджет України, а на другому – місцеві бюджети, які теж поділяються на окремі підрівні. Державний та адміністративно-територіальний устрої визначають, таким чином, і бюджетний устрій України, що характеризує організацію та принципи побудови бюджетної. системи, її структуру, розподіл доходів і видатків між окремими ланками, правові основи функціонування бюджетів, встановлення характеру взаємовідносин між бюджетами [2].

Показник частки державного й місцевих бюджетів у зведеному бюджеті завжди є складовою основних параметрів бюджетної політики. Реформування

бюджетної системи, міжбюджетних відносин в Україні триває вже більше десяти років і щороку визначає свої пріоритети.

Місцевий бюджет є основним фінансовим планом регіону, саме тому проблеми формування і функціонування місцевих бюджетів залишаються вкрай актуальними в бюджетній системі України. Місцеві бюджети є невід'ємною частиною ринкових відносин і одночасно важливим засобом реалізації державної політики. Саме місцевим бюджетам як основній фінансовій базі органів місцевого самоврядування належить особливе місце в бюджетній системі нашої держави. У них зосереджено понад 80 % усіх фінансових ресурсів, якими розпоряджаються органи місцевого самоврядування [4].

Місцеві бюджети стають основним інструментом реалізації регіональної політики й вирішення таких важливих завдань, як структурна перебудова економіки, вирівнювання економічного розвитку регіонів та ефективності територіального поділу праці, розвиток місцевого господарства, здійснення житлового будівництва, благоустрій міст, проведення природоохоронних заходів та ін. [3].

Місцеві бюджети концентрують потоки бюджетних коштів певного населеного пункту, району чи області. Через них здійснюється перерозподіл бюджетних коштів для виконання бюджетних зобов'язань, визначених законодавством, зокрема, надання соціальних благ і послуг населенню. Роль місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку регіону проявляється в тому, що у місцевих бюджетах акумулюється частина фінансових ресурсів, яка створюється на визначеній території і забезпечує фінансову базу місцевим органам влади для реалізації своїх повноважень.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування» місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [7].

Ефективність фінансової системи України може бути досягнута за умови забезпечення фінансової спроможності та фінансової самостійності окремої території. Фінансову незалежність місцевого самоврядування необхідно розглядати як здатність місцевих органів влади до самостійного вирішення питань, що належать до їх компетенції, з метою забезпечення соціально економічного розвитку території. Тому саме місцевим бюджетам як фінансовій основі місцевого самоврядування належить особливе місце, а збільшення надходжень до місцевих бюджетів і водночас зміцнення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування є досить актуальними завданнями місцевих бюджетів як фінансової основи цього розвитку.

Передумовами фінансової незалежності місцевого самоврядування є розумна з точки зору економічної доцільності децентралізація влади і адекватний розподіл повноважень, відповідальності, а отже, і фінансово-економічної бази між центром і регіонами, місцевими органами управління. Межі фінансової незалежності місцевого самоврядування завжди повинні визначатись у

законодавчому порядку, тобто закон повинен чітко окреслювати функції місцевого самоврядування і відповідно до них джерела ресурсів, які становитимуть фінансове забезпечення цих функцій.

Об'єктивною необхідністю існування місцевого самоврядування як права та здатності територіальних громад незалежно вирішувати питання місцевого значення є реалізація принципу самостійності. Самостійність місцевих бюджетів забезпечується наявністю власних дохідних джерел територіальної одиниці, за рахунок яких з'являється можливість вирішення питань комплексного фінансового забезпечення економічного та соціального розвитку даної території.

За даними Державного казначейства України, сума перерахованих коштів до місцевих бюджетів з державного бюджету протягом 2016 – 2021 рр. в загальному обсягу склала 1 356,2 млрд грн., в той час, як за аналогічний період з 2010 по 2015 дана сума склала 707,6 млрд грн., що означає збільшення обсягу трансфертів на 648,6 або на 91,66%, що є колосальним приростом враховуючи стан економічного розвитку країни.

Слід зауважити, що протягом 2016-2018 рр. обсяг трансфертів зростав щороку і у 2018 році досягнув свого максимуму за всю історію незалежної України та склав 298,9 млрд грн., а вже після 2018 року обсяг трансфертів почав скорочуватися і у 2020-21 рр. він навіть не перевищив суму в 170 млрд грн. Окремо увагу варто звернути на загальний обсяг доходів місцевих бюджетів. Якщо до 2016 року він не перевищив суму в 300 млрд грн. то після 2016 року він вже майже кожного року (окрім 2020 р.) був більше 500 млрд грн., що свідчить про розвиток економіки на місцевому рівні, що дало змогу наповнювати місцеві бюджети та відповідно забезпечувати сталий розвиток (рис. 1).

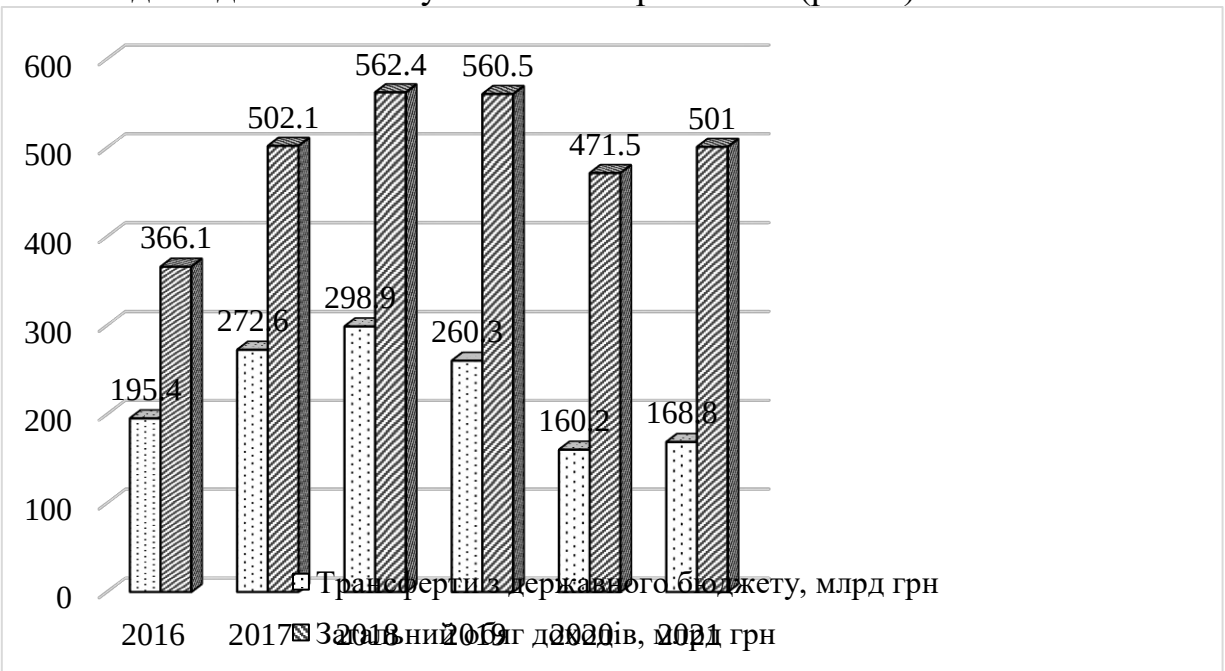

Рис. 1. **Обсяг трансфертів з державного бюджету та загальний обсяг доходів місцевих бюджетів України за 2016-2021 рр., млрд грн.**

Джерело: побудовано на основі [5]

Відштовхуючись від розглянених нами вище обсягів трансфертів з

державного бюджету та загальних обсягів доходів місцевих бюджетів України за 2016-2021 рр., виникає також необхідність у визначені значення саме вагомості трансфертів з державного бюджету на рівні місцевих бюджетів. Для цього визначимо частку трансфертів у доходах місцевих бюджетів протягом 2016-2021 рр.. Ми бачимо, що дана частка за період 2016-18 рр. коливалась на рівні 53-54%, зауважимо, що до 2016 року вона була на рівні 60% і більше [5].

В той же час починаючи з 2019 року вона ще скоротилася і вже в 2021 році досягла свого мінімуму в 33,7% (рис. 2).

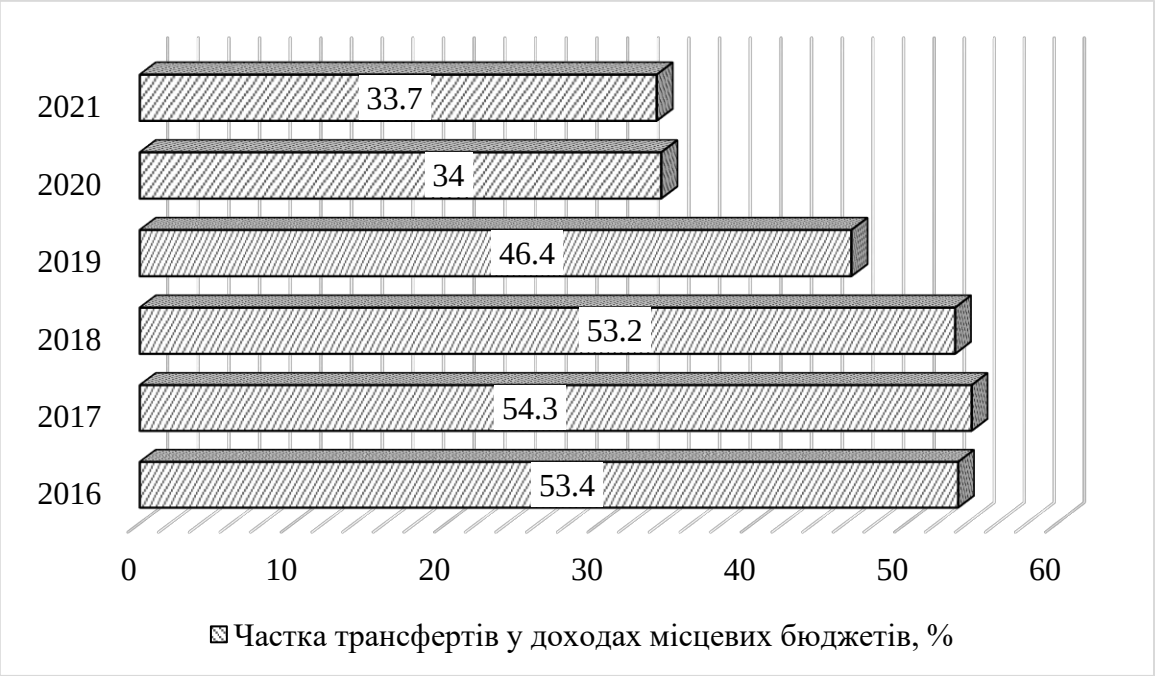

Рис. 2. **Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів, %**
Джерело: побудовано на основі [5]

Такі показники наповнення місцевих бюджетів за рахунок вже власних зусиль та скорочення вагомості трансфертів з державного бюджету показують підвищення рівня самодостатності місцевих бюджетів та слугують індикатором, який демонструє нам вірність прийняття рішень, щодо економічного розвитку регіонів, як на місцевому так державному рівнях.

Деталізація переліку трансфертів, що надаються з державного бюджету України місцевим бюджетам, передбачена ст. 97 Бюджетного кодексу України [1]. Окремо розглянемо за період 2017-2020 рр. основні категорії трансфертів, які були отримані місцевими бюджетами. До них входять базова дотація, освітня субвенція та медична субвенція. Обсяг базової дотації, яка надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій, за аналізований період збільшився на 7,5 млрд грн.. В той же час обсяг освітньої субвенції за даний період він зріс майже на 30 млрд грн.

Щодо обсягу медичної субвенції, то тут слід зауважити, що хоч і в 2017 і 2019 роках він склав 56 млрд грн., а в 2020 році цей показник взагалі зник, но тут є певний нюанс і полягає він в тому, що у порівнянні з 2018 роком обсяг медичної субвенції зменшився на 5,6 млрд грн, оскільки видатки на надання первинної

медичної допомоги враховані в обсязі медичної субвенції тільки у І кварталі 2019 року. З ІІ кварталу 2019 року фінансування первинної медичної допомоги здійснювалося з державного бюджету за програмою «Надання первинної медичної допомоги населенню».

Місцева влада із року в рік змушена працювати в умовах обмеження власних фінансових ресурсів і глибокої залежності від державного бюджету. Місцеве самоврядування залишається приреченим на стагнацію і залишається формальною декларацією, що аж ніяк не відповідає європейським цінностям, які проголошені у Європейській хартії місцевого самоврядування.

Сьогодні є невідповідність між обсягами доходів місцевих бюджетів і реальними потребами у фінансуванні поточних видатків. Нерідко причини такого стану вбачаються у наявності значної кількості нормативно-правових актів, що є обов'язковими для виконання органами місцевого самоврядування. Розрахункових потреб розвитку територій, які мають розв'язати органи місцевого самоврядування і повинні здійснюватися за фізіологічними та соціальними стандартами, місцеві бюджети не в змозі профінансувати через недостатню ресурсну базу. Для розв'язання таких проблем треба або збільшити обсяги ресурсів місцевої влади, або зменшити показники стандартів.

Висновки. Останні роки формування й виконання місцевих бюджетів здійснюються в умовах обмеження фінансових ресурсів. Така ситуація вимагає термінових заходів щодо реформування місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин. За таких умов вважаємо за необхідне:

- децентралізацію бюджетної системи й управління фінансовими потоками на рівні місцевого самоврядування, також зменшення частки зосередження всіх фінансових ресурсів у держави;
- переважання стратегічних цілей і завдань розвитку територій над короткостроковими цілями й завданнями;
- відповідність видатків бюджетів фінансуванню основних напрямів розвитку територій;- недопущення фінансових зловживань у процесі

формування, наповнення та використання місцевих бюджетів;

- забезпечення прозорості, гласності бюджетного процесу та інформованості громадськості стосовно доходів і витрат бюджетних коштів.

Реформування місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин в Україні неможливе без кращих світових практик з даного питання. В першу чергу, це стосується бюджетного планування, розвитку планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу. Реформування міжбюджетних відносин в Україні має бути безумовна відмова від постійної дотаційності певних місцевих бюджетів за рахунок інших. Для вирішення проблеми наповнення дотаційних бюджетів слід використовувати альтернативні джерела: іноземні інвестиції, позикові кошти, гранти.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Законодавство України: сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text

2. Василенко Д. Бюджетна децентралізація як спосіб реалізації бюджетної політики. *Науковий блог Острозької академії*: сайт. URL: https://naub.oa.edu.ua/2015

3. Возняк Г. В. Особливості міжбюджетних відносин в контексті досягнення фінансової спроможності територіальних громад. *Світ фінансів*. 2017. Вип. 2(51). С. 17-28.

4. Ганзицька Т. С. Козін В. В. Місцеві бюджети в контексті фінансової децентралізації. *Науковий вісник Херсонського національного університету. Серія: Юридичні науки: зб. наук. пр*. 2017. Вип. 1(2). С. 22-26.

5. Децентралізація в Україні: URL: https://decentralization.gov.ua

6. Письменний В. В. Міжбюджетні трансферти як інструмент фінансового вирівнювання територій. *Економіка та держава*. 2017. № 6. С. 24-30.

7. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр.

Галина ЗДОРИК*
студентка 2-го року магістратури,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. *У статті досліджено теоретичні аспекти дохідної частини бюджету та порядок її формування. Наголошено на відмінності між державними доходами та доходами Державного бюджету. Обґрунтовано різні підходи до класифікації доходів бюджету. Проведено оцінку існуючих принципів формування дохідної частини бюджету. Охарактеризовано існуючі тенденції обсягів та структури дохідної частини зведеного бюджету України. Розглянуто проблеми формування дохідної частини Державного бюджету України. Досліджено передумови зростання величини доходів Державного та зведеного бюджетів України..*

Abstract*. The article examines the theoretical aspects of the revenue part of the budget and the order of its formation. The differences between state revenues and revenues of the State Budget are emphasized. Different approaches to the classification of budget revenues are substantiated. An assessment of the existing principles of the formation of the revenue part of the budget was carried out. The existing trends in the volume and structure of the revenue part of the consolidated budget of Ukraine are characterized. The problems of the formation of the revenue part of the State Budget*

* Науковий керівник: д.е.н., завідувач кафедри аналізу та аудиту, в.о. обов'язки декана факультету обліку та аудиту ВНАУ Олена ПОЛЬОВА

of Ukraine were considered. The prerequisites for the growth of the income of the State and consolidated budgets of Ukraine have been studied.

Вступ. Існування кожної держави, її економічний, культурний і соціальний розвиток базується на побудові державний фінансів. Саме бюджет являє собою інструмент, завдяки якому держава акумулює кошти для фінансування пріоритетних напрямів виробництва, соціального розвитку, активізує заходи щодо збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів, а також цільового і економного витрачання державних коштів.

Основна функція бюджету полягає у здійсненні вторинного перерозподілу валового внутрішнього продукту між різними сферами діяльності, різними галузями економіки та верствами населення. Проте вторинний перерозподіл ВВП має бути ефективним та виправданим як з точки зору забезпечення інтересів держави, так і з позиції задоволення інших учасників бюджетного процесу «віддачею» з бюджету та якістю користування суспільнимии благами. Таким чином, без побудови раціональної фіскальної політики не можна досягти збалансованого і своєчасного бюджетного фінансування. Тож, виходячи з реалій економічної ситуації в Україні особливої актуальності набуває проблема побудови досконалої та ефективної системи формування дохідної та видаткової частини бюджету.

Проблеми теорії, методології та практики управління дохідною частиною бюджету висвітлені у працях В. Д. Базилевича, О. Д. Василик, І. О. Лютого, Н. В. Новицької, Д. М. Серебрянського, Л. Л. Тарангул, Ю. Д. Гусака, А. М. Вдовиченка, А. І Зубрицього та інші.

Виклад основного матеріалу. Бюджет є економічною категорією, необхідною державі для виконання покладених на неї завдань та функцій, та має наступні основні характерні ознаки:

– історичність – поетапно зароджувався у кожній країні;

– плановість – у ньому формується план майбутніх доходів та видатків;

– юридичний характер – завжди має закріплення у офіційних документах, які приймаються повноважними органами влади та зареєстрованими у відповідному закону порядку;

– визначений термін дії – приймається на певний проміжок часу та діє на протязі встановленого строку.

На наш погляд, сутність категорії «бюджет» можна розглядати з трьох позицій, а саме:

– за економічним змістом – система фінансових відносин між державою та юридичними і фізичними особами з приводу формування й використання централізованого. фінансового фонду, призначеного для забезпечення виконання функцій і завдань загальнодержавного масштабу;

– за матеріальним змістом – централізований фінансовий фонд держави, який за кількісними параметрами відповідає сумі фактично мобілізованих та проведених державним казначейством джерел доходів бюджету та джерел фінансування бюджету;

– за формою прояву – основний фінансовий план держави, в якому відображаються надходження й видатки державного апарату, регіональних та місцевих органів влади.

Тобто перед кожною державою, враховуючи як її історичні та національні особливості, так і фазу економічного циклу, стоїть завдання пошуку оптимальної межі рівня централізації, за якою підвищення фіскального навантаження на економіку не призведе до послаблення ділової активності суб'єктів господарювання, скорочення їх фінансових можливостей до відтворення виробництва, а відтак до погіршення інвестиційного клімату, зниження темпів економічного розвитку та зростання масштабів ухилення від сплати податків.

Більш повно сутність бюджету реалізується через виконувані ним функції – розподільчу і контрольну.

Через розподільчу функцію держава акумулює в своїх руках усі джерела бюджетних надходжень з метою подальшого їх перерозподілу з найбільшою ефективністю. сфера дії цієї функції досить значна, з огляду на участь у бюджетних відносинах усіх членів суспільства. з огляду на розподільчу функцію, бюджету притаманні такі властивості:

бюджет є особливою формою перерозподільчих відносин, що пов'язані з відокремленням у розпорядження держави частини національного доходу та її використання для задоволення фінансових потреб як суспільства загалом, так і його окремих адміністративно-територіальних одиниць;

– за допомогою бюджету відбувається перерозподіл національного доходу між галузями господарського комплексу, територіями країни, сферами суспільної діяльності, окремими верствами населення;

– пропозиції бюджетного перерозподілу вартості визначаються потребами розширеного відтворення загалом і завданнями, що стоять перед суспільством на кожному етапі його розвитку;

– галузь бюджетного розподілу посідає чільне місце у складі державних фінансів, що обумовлено провідною роллю бюджету порівняно з іншими сферами й ланками фінансових відносин [51].

Сутність контрольної функції полягає в тому, що суспільство в особі специфічних державних або недержавних структур контролює та вирівнює бюджетний розподіл. Виконання цієї функції бюджету сприяє оптимальному рухові бюджетних коштів як у частині їх формування, так і в частині використання. Таким чином, бюджет як самостійна економічна категорія є формою існування реальних, об'єктивно обумовлених розподільчих і перерозподільчих відносин, призначенням яких є задоволення фінансових потреб як суспільства загалом, так і його адміністративно-територіальних одиниць.

Згідно ст. 2 Бюджетного кодексу України, доходи бюджету являють собою податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ) [2].

Державні доходи охоплюють ту частину фінансових відносин, яка

пов'язана з формуванням фінансових ресурсів у розпорядженні держави і державних підприємств. При цьому акумульовані державою фінансові ресурси належать до централізованих (концентруються в бюджеті держави і фондах цільового призначення), а ті, що залишаються у розпорядженні державних підприємств, є децентралізованими. Доходи бюджету посідають головне місце у складі централізованих державних доходів, але це поняття більш вузьке, ніж доходи держави [3].

Доходи бюджету виражають економічні відносини, які виникають у держави з юридичними і фізичними особами в процесі формування бюджетного фонду країни

Узагальнення теоретичного та практичного досвіду вітчизняних та закордонних вчених у сфері формування, становлення та розвитку бюджетної системи дозволило виділити основні теоретичні аспекти її побудови, зокрема, проаналізовано становлення понятійного апарату «бюджет» на протязі історичного розвитку бюджетної системи, виділено недоліки та переваги тлумачення поняття «бюджет» та ефективного його функціонування.

Економічну природу бюджету, його сутність відображають певні економічні відносини.

Суб'єктами цих відносин є: держава, підприємства й організації всіх форм власності та господарювання, населення країни. Кожний з окреслених суб'єктів бюджетних відносин виконує свої функціональні завдання (рис.1.).

Рис. 1. Суб'єкти бюджетних відносин та їх функціональні завдання

Джерело: побудовано автором на основі [1]

.Доходи бюджетів створюються за рахунок податків від фізичних і юридичних осіб, зборів та інших обов'язкових платежів, надходжень з інших джерел, що встановлені законодавством України [4].

Кожна група доходів відіграє значну роль у системі Державного бюджету України. У формуванні доходів відіграють як макроекономічні, так і мікроекономічні фактори впливу на економіку: валовий внутрішній продукт, платоспроможність населення, вибір підприємствами та юридичними особами системи оподаткування, тіньова економіка, територіальне знаходження об'єкта оподаткування та ін. Тому доцільно розглянути структуру доходів у Державному бюджеті України та визначити динаміку, джерела формування та фактори впливу на коливання доходів відповідно до бюджетної класифікації (табл. 1).

У структурі доходів друге місце серед надходжень займають неподаткові надходження, оскільки цей податок неможливо точно спланувати, а лише спрогнозувати, він не має фіскального характеру і не є обов'язковим, але становить значний відсоток у структурі, у середньому 17 %. В 2021 році податкові надходження займають найбільшу частку всіх доходів порівняно з попередніми роками. Порівняно з 2017 роком в 2021 році податкові надходження збільшились на 3,77%, а неподаткові – зменшились на 2,78%.

Таблиця 1

Структура доходів Державного бюджету України за 2017–2021 роки (%)

Доходи	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відхилення 2021 р. від 2017 р.
Податкові надходження	79,6	81,9	80,8	79,16	83,37	3,77
Неподаткові надходження	16,3	17,9	18,9	19,8	13,52	-2,78
Доходи від операцій з капіталом	0,05	0,1	0,02	0,02	0,03	-0,02
Цільові фонди	3,8	0,01	0,18	0,03	2,11	-1,69
Офіційні трансферти	0,25	0,2	0,1	0,99	0,97	0,72
Усього доходів	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	-

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Згідно з даними Державної казначейської служби України, за аналізований період 2017–2021 рр. у системі доходів державного бюджету спостерігається постійне зростання загальної суми доходів. Так, згідно з даними табл. 2.3, доходи державного бюджету збільшилися із 793, 26 млрд грн (в 2017 р) до 1296,86 млрд грн, тобто на 503,6 млрд грн (на 38,83%), що було зумовлено економічними та політичними факторами.

Висновки. Головне призначення Державного бюджету України – регулювати розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту за підрозділами виробництва, галузями економіки, адміністративно-територіальними утвореннями, верствами населення, ґрунтуючись на потребах ринкового господарства відповідно до визначеної фінансової політики.

Проведений аналіз свідчить, що доходи відіграють досить важливу роль у формуванні економіки та інфраструктури країни через фіскальні та нефіскальні фактори впливу в економіці. Вважаємо, що вирішення проблем щодо формування дохідної частини державного бюджету має місце тільки за умови покращення макроекономічної ситуації в державі, оскільки короткострокові заходи мають лише тимчасовий характер.

Список використаних джерел

1. Бутенко В. В. Роль бюджетної політики в системі забезпечення фінансової безпеки України. *Вісник соціально-економічних досліджень. 2017*. № 1 (62). С. 170–179. URL: http://oaji.net/articles/2019/2849–1576588882.pdf

2. Бюджетний кодекс України від 08 лип. 2010 р. № 2456-VI (зі змін. і доп.) *Верховна Рада України*. URL: http : // www.rada.gov.ua.

3. Давидова І. І. Бюджетна політика економічного зростання. *Економіка та держава*. 2018. № 8. С. 113–118.

4. Коломієць Є. С. Бюджетна резолюція підґрунтя бюджетної політики України. *Young Scientist*, 2018. № 12 (64). С. 619–622. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/12/141.pdf

5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua

Олег КАЩУК*
студент 2-го року магістратури,
факультету обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФОНДОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Анотація. *У статті проаналізовано основні тенденції та закономірності розвитку фондового ринку в розрізі інституціональної, інструментальної та інфраструктурної складових. Розглянуто питання зміни обсягів торгів та інших параметрів діяльності фондових бірж за останні роки. Акцентовано увагу на існуючих проблемах на шляху розвитку фондового ринку України, які заважають його ефективному функціонуванню, зокрема обмежена кількість ліквідних та інвестиційно привабливих фінансових інструментів, висока фрагментарність біржової та депозитарної інфраструктури, недостатнє законодавче регулювання біржової діяльності.*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Оксана РУДА

Abstract. *The article analyzes the main trends and regularities of the development of the stock market in terms of institutional, instrumental and infrastructural components. The issue of changes in the volume of trades and other parameters of stock exchange activity in recent years was considered. Attention is focused on the existing problems on the way to the development of the stock market of Ukraine, which hinder its effective functioning, in particular, the limited number of liquid and investment-attractive financial instruments, the high fragmentation of the stock exchange and depository infrastructure, insufficient legislative regulation of stock exchange activity.*

Вступ Фондовий ринок є невід'ємним елементом національної економіки. Удосконалення механізму функціонування й використання інвестиційних фінансових інструментів набуває важливого значення на сучасному етапі, адже вони є найефективнішим способом залучення та перерозподілу фінансових ресурсів. Через низьку розвиненість ринку цінних паперів конкурентоспроможність держави в отриманні інвестицій значно зменшується, тому на сучасному етапі важливим є створення нормально функціонуючого фондового ринку й на основі цього залучення іноземних інвестицій із міжнародних ринків капіталів, а також коштів внутрішніх інвесторів до фінансової системи нашої держави

Виклад основного матеріалу. В інвестиційній інфраструктурі визначне місце приділяється фондовим біржам, що представляют організований ринок цінних паперів і реалізують величезний потенціал, закладений в акціонерній формі власності. В Україні в результаті приватизаційних процесів створено понад 35 тис. акціонерних товариств, на фондовому ринку діє понад тисячу професійних учасників, власниками цінних паперів стали понад 19 млн. українців, на кількість власників акцій впливає показник доходів населення України. Ринкова економіка неможлива без активно функціонуючого фондового ринку. Тому одним із найважливіших напрямів регулювання розвитку її реального сектора є забезпечення повноцінної діяльності організованого ринку цінних паперів. Глобалізація фінансових ринків, розвиток комп'ютерних і телекомунікаційних технологій загострюють конкурентну боротьбу, в результаті якої біржі змушені здійснювати масштабні інвестиції в нові технології для того, щоб підвищувати конкурентоспроможність, пропонуючи нові послуги залучати нові компаніїемітенти, нових членів і широкі кола інвесторів [10]. Ефективність роботи фондових бірж оцінюється за такими критеріями як: ринкова капіталізація, кількість акцій, що котируються на біржі, оборот торгівлі акціями та число зроблених угод з акціями. Ринкова капіталізація це сумарна курсова вартість випущених акцій компанією, що мають регулярне котирування. Кількість акцій, що котируються на біржі, відображає рівень розвитку фондового ринку в економічній системі держави, кількість іноземних цінних паперів, що пройшли лістинг на фондовій біржі, показує ступінь інтернаціоналізації національного фондового ринку. Оборот торгівлі акціями відображає ступінь ліквідності акцій на фондовій біржі, тобто на скільки швидко інвестор може продати акції без істотної втрати у їх вартості. Основними засадами

функціонування фондової біржі є створення умов щодо конкурентного ціноутворення на цінні папери та інші фінансові інструменти шляхом зосередження попиту та пропозицій на їх купівлюпродаж, забезпечення прозорості ринку цінних паперів через оприлюднення інформації, що характеризує кон'юнктуру ринку. Забезпечення інформування учасників біржових торгів та інвесторів щодо емітентів та їхніх цінних паперів, застосування ефективних технологій укладання біржових угод та виконання біржових контрактів, що відповідають міжнародним стандартам. Забезпечення функціонування фондової біржі на постійно діючій основі. До основних функцій фондової біржі належать: Установлення правил проведення біржових торгів цінними паперами та іншими фінансовими інструментами; організація та проведення регулярних біржових торгів; організаційне, технологічне та технічне забезпечення проведення біржових торгів; ведення переліку учасників торгів, фіксація поданих заявок, укладених біржових угод та контроль за виконанням біржових контрактів; установлення процедур лістингу та делістинг , допуску до торгівлі на фондовій біржі.

Розглядаючи сутність фондового ринку вважається за доцільне назвати основні фондові біржі світу. До основних, зокрема відносять фондову біржу NYSE Euronext, холдингова компанія, створена за рахунок злиття NYSE Group Inc. (найбільша американська фондова біржа) і Euronext NV (Європейська фондова біржа), NASDAQ (американська фондова біржа яка охоплює позабіржовий ринок цінних паперів), Лондонська фондова біржа (London Stock Exchange), Гонконгська фондова біржа (Hong Kong Stock Exchange), Московська міжбанківська валютна біржа (ММВБ). Це основні фондової біржі у яких зосереджена основна частина ринкової капіталізації та на яких здійснюється основний обсяг операцій з фінансовими інструментами. На рис. 1 наведено данні щодо ринкової капіталізації світових фондових бірж в млрд. доларів США.

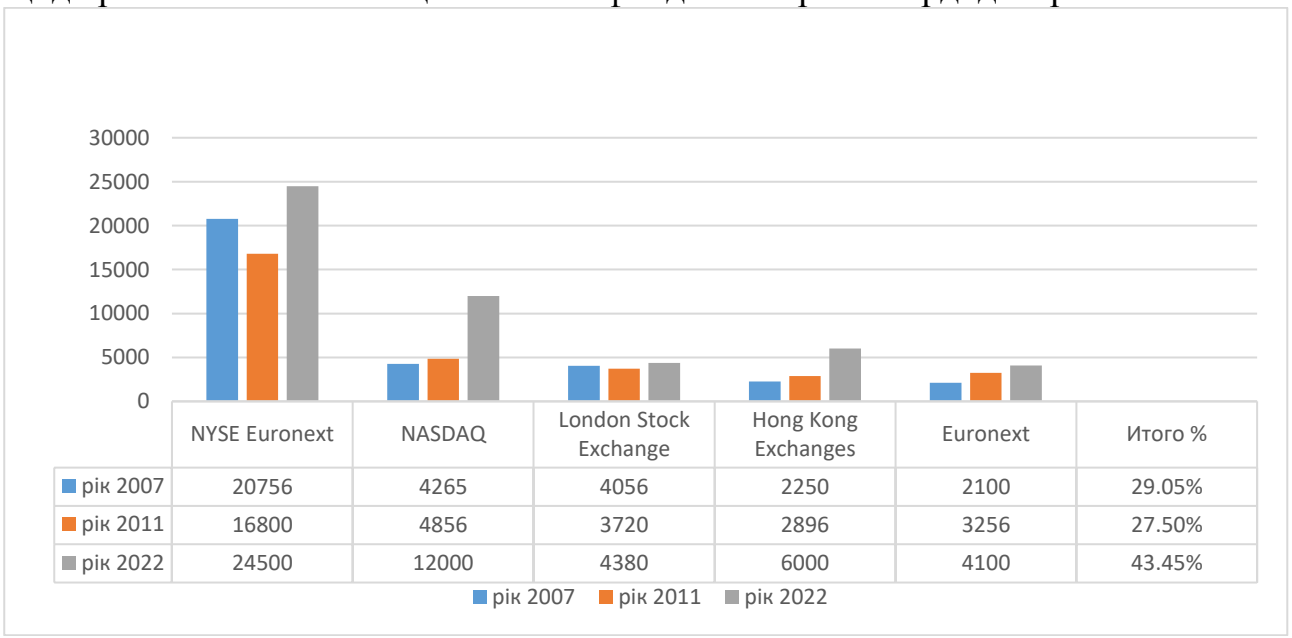

	NYSE Euronext	NASDAQ	London Stock Exchange	Hong Kong Exchanges	Euronext	Итого %
рік 2007	20756	4265	4056	2250	2100	29.05%
рік 2011	16800	4856	3720	2896	3256	27.50%
рік 2022	24500	12000	4380	6000	4100	43.45%

Рис. 1 **Ринкова капіталізація (млрд. дол. США) фондових бірж світу [8]**

Як видно з рисунку 1. Найбільша ринкова капіталізація спостерігається на фондовій біржі NYSE Euronex 24,5 млрд. доларів, що на 43% більша ніж в 2007 та 2011 році. Тобто NYSE Euronex досягла передкризового рівня ринкової капіталізації в 2022 році. Американська фондова біржа вторинного ринку NASDAQ закінчила 2022 рік з перевищенням концентрації ринкової капіталізації в порівнянні з передкризовим періодом 2007 та 2011 року більше ніж на 43%. Найменша ринкова концентрація спостерігається на Амстердамській валютній біржі.

Торговельна система Фондової біржі ПФТС є комплексом організаційних, нормативних, програмноапаратних та технічних рішень. Технологічно вона складається з «Ринку котирувань» та «Ринку заявок». Також в ПФТС проводяться аукціони з продажу цінних паперів Фондом державного майна України, компаніями, що проводять первинне розміщення (IPO) власних цінних паперів, або навпаки, розпродають власні активи в цінних паперах. Торговельна система ПФТС (PFTS NEXT) створена на базі провідних біржових технологій NASDAQ OMX та ММВБ, що використовуються в більш ніж 50ти країнах світу. PFTS NEXT підтримує всі види сучасної електронної торгівлі та повністю адаптована до української законодавчої бази та розрахунководепозитарної системи. До обігу в ПФТС допускаються акції, облігації внутрішніх та зовнішніх державних позик, облігації місцевих позик, облігації підприємств, казначейські зобов'язання України, ощадні сертифікати, інвестиційні сертифікати та інші види цінних паперів, випуск яких не заборонений чинним законодавством України. У ПФТС укладаються угоди виключно з цінними паперами, які входять до Списку ПФТС, що містить перелік усіх цінних паперів та інших фінансових інструментів, які допущені до торгівлі в ПФТС згідно з порядком та на умовах, передбачених Правилами Фондової біржі ПФТС, що на сьогодні складає понад 500 емітентів.

В Україні є 11 фондових бірж (згідно Агентству з розвитку інфраструктури фондового ринку України). За результатами діяльності 9 місяців 2010 року (дані Держ. Ком. статистики станом на 1 жовтня 2010 року першу п'ятірку за обсягом укладених угод складали такі біржі: Фондова біржа ПФТС, Українська біржа, Фондова біржа Перспектива, Українська універсальна біржа, Українська міжбанківська валютна біржа. Жодна з них не зрівняється з фондовою біржею ПФТС. Перша фондова торговельна система (ПФТС), обслуговує понад 86% усього обсягу торгів, Українська фондова біржа (УФБ) близько 13%. Інші 8 організаторів торгів практично не працюють, а лише інколи проводять нерегулярні торги, що посилює подрібнення фінансових активів, а отже, негативно впливає на загальну капіталізацію фондового ринку України. Торги на ПФТС проходять в електронному вигляді. Торговельна система ПФТС є аналогом американської біржі NASDAQ (найбільша електронна торговельна система в США)

Структура органів Біржі ПФТС складається із Загальних Зборів, Наглядової Ради та Ради Директорів. Частка фондової біржі ПФТС у січні 2022 року на біржовому ринку державних цінних паперів (ОВДП) склала 78%. Загальний обсяг торгів ФБ ПФТС у січні склав 8,2 млрд. грн. Основну частку в

біржовому обороті у січні склали угоди з ОВДП – 73,4% загального обсягу торгів. Частка обсягу торгів з корпоративними облігаціями склала 15,6%, акціями – 0,5%, акціями ICI та інвестиційними сертифікатами – 0,03%. Всього станом на 28 лютого 2022 року кількість цінних паперів у біржовому списку біржі склало 203,6 включаючи: 850 акцій, 160 випусків ОВДП, 415 випусків корпоративних облігацій, 18 випусків місцевих позик та 150 цінних паперів ICI. З усіх допущених до торгів цінних паперів 130 включені до першого рівня лістингу та 153 у другій список лістингу.

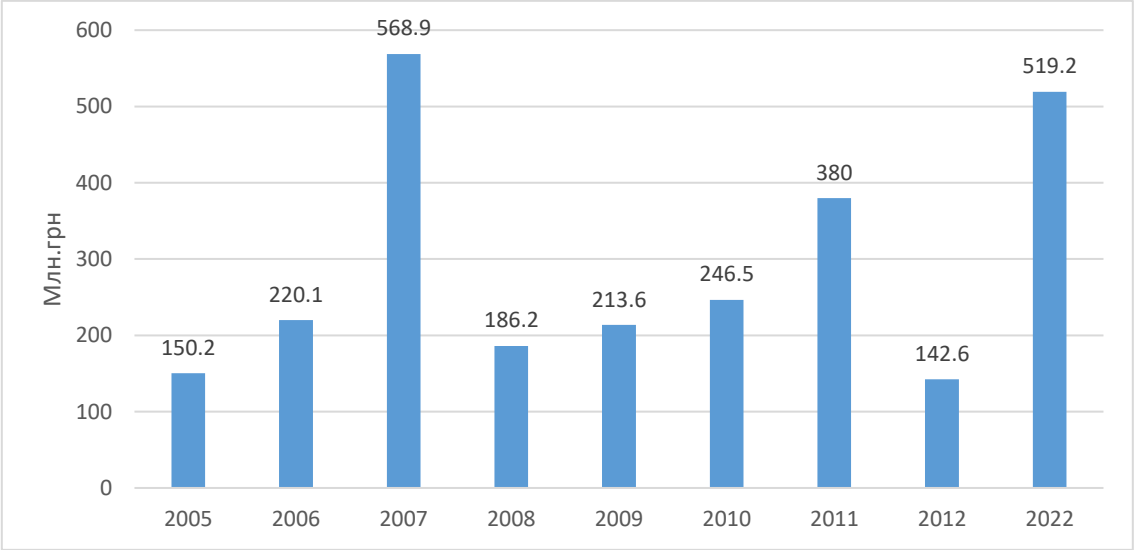

Рис 2. **Капіталізація фондового ринку України за ПТФС [6]**

За лістингом ПФТС ринкова капіталізація українського фондового ринку порівняно з 2008 роком збільшилася на 13,4% і в 2009 році склала 213,6 млрд. грн. Але в 2022 році планка капіталізації знову досягнула рівня 2007 року.

Висновки. Криза в економіці, вкрай низький рівень доходів переважної більшості населення ніяк не сприяли ні створенню повноцінного фондового ринку в цілому, ні розвитку біржової торгівлі цінними паперами і самих фондових бірж зокрема. Глобалізація фінансових ринків, розвиток комп'ютерних технологій, загострюють конкурентну боротьбу, в результаті чого біржі здійснюють масштабні інвестиції в нові технології щоб підвищити свою конкурентоспроможність. Має бути забезпечення інформаційної відкритості біржової діяльності. Разом з тим, потрібно вести моніторинг та контроль за реалізацію даної програми. Адже надійність, міцність і ефективність фондових ринків залежить від системи державного регулювання цієї сфери та її інфраструктури. Налагоджена діяльність фондових бірж дозволяє країнам інтегрування в міжнародний ринковий простір, вирішувати питання залучення додаткових ресурсів і стимулює загально національний розвиток країни. Біржовий ринок України ще тільки намагається зайняти своє належне місце на вітчизняному ринку. Сучасний стан біржової торгівлі не відповідає її потенційним можливостям. Тому розвиток ліквідного біржового ринку забезпечить притік інвестиційного капіталу для українських компаній, тим самим забезпечить розвиток економічного сектору країни.

Список використаних джерел:

1. Балога М.І. Механізм удосконалення розвитку малого та середнього бізнесу в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка».* Спецвипуск 33. 2011. С. 12–16.
2. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку URL: http://www.ssmsc.gov.ua
3. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» (116015) URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116015
4. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» 1201XII від 02.2006р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z003507
5. Іскринко Л.П., Кіров Б.С. Інтернет трейдинг та проблеми його ліквідності на фондовому ринку України. *Економічний журнал. «Фондовий ринок»*. 2012. №12. С. 1014.
6. Офіційний веб сайт фондової біржі ПФТС URL: http://www.pfts.com/
7. Семенюк Л.В., Цахнів Л.Ю. Проблеми та перспективи діяльності фондового ринку в Україні. *Буковинська державна фінансова академія*, URL: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2011/Economics/3_86789.doc.htm
8. Free source for Global stock market information URL: http://www.marketclocks.com/index.php?timezone=2&timezoneoffset=3
9. World Stock Exchanges URL: http://www.sijoitus.org/world_stock_exchanges.php

Вікторія КНЯЗЬКА*
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ІНФЛЯЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ

Анотація. *У цій статті розглядається поточний період, коли інфляція значно зросла. Досліджено динаміку сукупних рівнів цін у розвинених країнах на відміну від епохи низької інфляції (2012-2019 рр.). Систематизовано основні чинники двох основних економічних травм 21-го століття, COVID-19 та воєнну інфляцію. Усі фактори впорядковані за їх впливом на сукупний попит і сукупну пропозицію. Попри значущість усіх наведених чинників, доведено домінування і в ковідній, і у воєнній інфляції детермінантів пропозиції, а саме кризи глобальних ланцюжків вартості. Але якщо інфляція під час пандемії була насамперед «інфляцією чипів», то нова хвиля інфляції, спровокована війною, має ширше підґрунтя — зростання цін на сировину, що показало її довгострокові ефекти*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Оксана РУДА

та глобальні наслідки.

Abstract. *This article examines the current period when inflation has increased significantly. The dynamics of aggregate price levels in developed countries in contrast to the era of low inflation (2012-2019) were studied. The main factors of the two main economic traumas of the 21st century, COVID-19 and war inflation, are systematized. All factors are ordered by their impact on aggregate demand and aggregate supply. Despite the importance of all the above factors, the dominance of supply determinants, namely the crisis of global value chains, has been proven in both general and war inflation. But if the inflation during the pandemic was primarily "chip inflation," the new wave of war-induced inflation has a broader basis — rising commodity prices that have shown long-term effects and global consequences.*

Вступ. продовж останніх років дослідження інфляційних процесів у економіці набувають все більшої популярності, не в останню чергу через різку зміну динаміки показників інфляції у більшості країн світу, зумовлену спершу коронакризою, а згодом війною росії проти України. Інфляція як багатофакторне явище впливає на різні аспекти економічного та суспільного життя. Першою ознакою інфляційних процесів можна назвати зростання цін, другою – дефіцитність товарів на ринках та їхню спустошеність, третьою ознакою посилення інфляційних процесів є знецінення грошової одиниці.

Виклад основного матеріалу. Щоб краще висвітлити сучасні тенденції, варто почати з стислого ретроспективного аналізу. з початку двадцять першого століття. Глобальна інфляція значно впала: сягнула 30% ще в 1990-х роках (в основному через перехідну економіку) і впала нижче 5% на початку 2000-х років. Вони залишалися такими протягом наступних 20 років, лише тимчасово зросли до 6,3% у 2008 році (за даними МВФ).

У країнах з розвиненою економікою довгострокові інфляційні очікування були зафіксовані на рівні 2 відсотків з кінця 1990-х років. Темпи інфляції, як правило, вищі в країнах, що розвиваються, що природно. Це пояснюється високою залежністю інфляції від динаміки обмінного курсу, рівня доларизації, нерозвиненості фінансових ринків і низького рівня довіри до політики уряду та центрального банку. Тому рекомендується спочатку проаналізувати показники розвинених країн. Для цього дивіться рис. На рис. 1 наведено динаміку середніх темпів інфляції в країнах ОЕСР, а також у країнах ЄС, єврозони, Великобританії, Німеччини та США.

Навіть поверхневий огляд свідчить, що епоху низької інфляції правильніше обмежувати періодом 2012–2019 рр. З 2012 р. після ""боргової кризи" темпи інфляції в країнах ЄС не перевищували 2%, у країнах ОЕСР, Великій Британії, США – 2,5%. У 2014 р. фахівці МВФ ввели термін "lowflation", під яким розуміли додатні, але достатньо низькі темпи інфляції, які викликають побоювання дефляції.

Цьому посприяв цілий комплекс причин, спільна дія яких перевершила наслідки політики кількісного пом'якшення. Найважливішою з них більшість економістів називає саме глобалізацію, яка разом з приватизацією та

зменшенням державного втручання посилила процеси ринкової саморегуляції. Серед інших причин називали укріплення незалежності центральних банків, політику фіскальної консолідації, мляве зростання національних економік, низьку інвестиційну активність, поширення шерінгової економіки тощо.

Але вже на рисунку 1 помітно зростання загального рівня цін з кінця 2020 р. Рисунок 2 дозволяє розглянути цю тенденцію по кварталах.

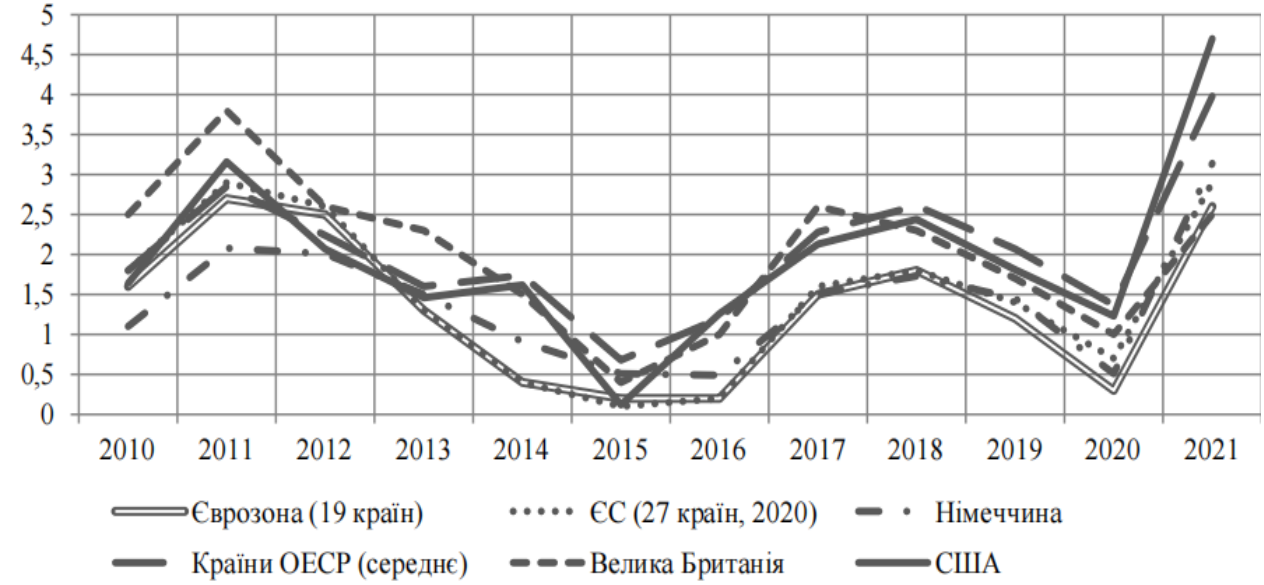

Рис. 1. **Темпи інфляції окремих країн світу, 2010–2021 рр., % [3]**

Якщо на початку пандемії темпи інфляції відчутно скоротилися (в єврозоні останні 5 місяців 2020 р. взагалі спостерігалася дефляція), то вже з середини 2021 р. показники почали ставити рекорди зростання. Так, з липня 2021 р. в єврозоні показник перевищив бажані 2%, а з жовтня – 4%. У США чи не щомісяця оновлювалися максимуми за останні 40 років, досягнувши у березні 2022 р. 8,5%. Та й в середньому по ОЕСР темпи інфляції зростали з кінця 2020 р., збільшившись до лютого 2022 р. у 6 разів.

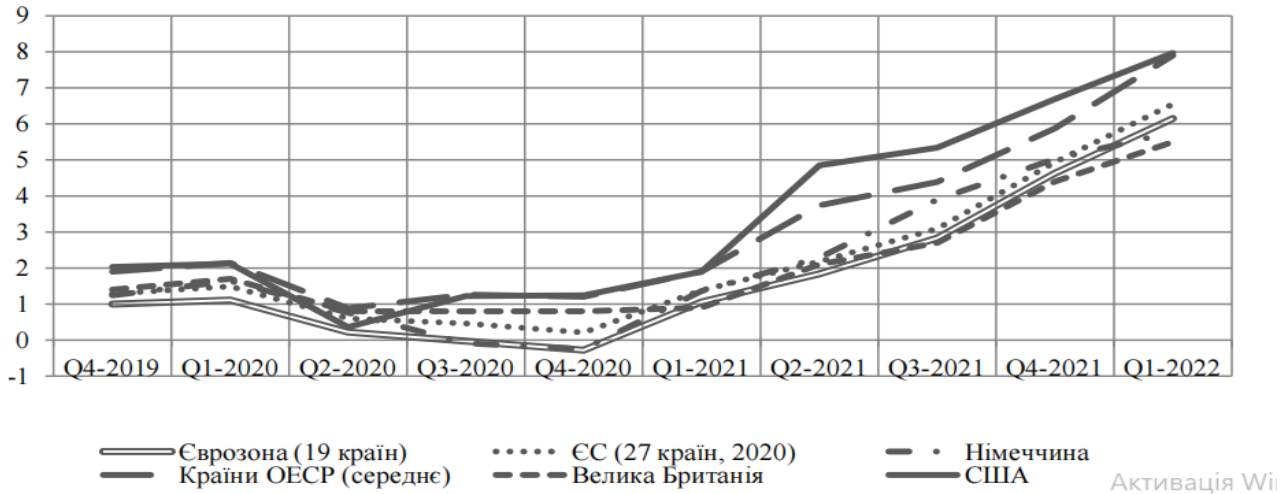

Активація Wi

Рис. 2. **Щоквартальні темпи інфляції окремих країн світу, 2019–2022 рр., % [3]**

Зростання загального рівня цін властиво не лише передовим економікам. За даними Світового банку, у грудні 2021 р. річні темпи інфляції перевищили 5% у 15 з 34 розвинутих країн і в 78 зі 109 країн, що розвиваються. Ще за рік до цього частка країн, що розвиваються, з такою інфляцією була вдвічі нижчою, а серед розвинених – взагалі нульовою. Японія залишилася чи не єдиною великою економікою, яка зазнала дефляції під час коронакризи.

Пандемічна рецесія є унікальною порівняно з попередніми рецесіями, спричиненою рідкісною комбінацією факторів.

По-перше, це було викликано зовнішнім потрясінням, яке почалося з кризи в галузі охорони здоров'я, а не фінансової чи економічної кризи, і призвело до низки незвичайних збоїв (наприклад, накази залишатися вдома, тимчасове закриття підприємств, зараження робочої сили в деяких країнах).

По-друге, вплив пандемії на економіку був дуже швидким і потужним. У США рецесія тривала лише з лютого по квітень 2020 року, але ВВП у другому кварталі впав на приголомшливі 31,2%.

По-третє, криза Covid-19 характеризується високим ступенем невизначеності щодо тривалості економічного впливу.

По-четверте, рецесії змушують політиків та економістів діяти швидко та рішуче у здійсненні фіскальної та монетарної політики. ФРС вчасно діяла досить агресивно, повернувши облікові ставки до діапазону 0-0,25% ще 15 березня 2020 року. Протягом наступного тижня ще 38 центробанків знизили облікові ставки, внаслідок чого, за даними Morgan Stanley, середня процентна ставка в світі наблизилася до нуля й склала менше половини від рівня грудня 2019 р. Вже 27 березня уряд США надав допомогу у понад 2 трлн дол. домогосподарствам з низьким рівнем доходу та малому бізнесу.

Але при всіх цих унікальних особливостях важко визначити дефляційний чи інфляційний характер кризи. Причини інфляції економісти часто аналізують за новою кейнсіанською моделлю як поєднання порушень сукупного попиту та сукупної пропозиції, оскільки зміни загального рівня цін пояснюються саме дисбалансом між ними [3]. На початку пандемії інфляція різко впала, оскільки сукупний попит суттєво впав через зупинку деяких економічних секторів. Але з часом домінуючою силою стає скорочення сукупної пропозиції [4-6].

Такий розподіл причин є доцільним, оскільки дозволяє людям краще зрозуміти короткострокові наслідки підвищення цін, передбачити довгострокові наслідки та вибрати ефективні методи лікування. Можна назвати багато факторів, що розвиваються разом, переплітаються та взаємопов'язані.

Окрім глобальних причин інфляції існували й специфічні для окремих економік: так, у США на зростання загального рівня цін помітно вплинула торгова війна з Китаєм, що мала наслідком підвищення митних тарифів. З іншого боку, інфляція в США поширюється на інші країни, оскільки світові ціни, як правило, наводяться у доларах США. Попри всі ці природні проблеми можна навести основні причини ковідної інфляції, які дозволяють оцінити внесок у її темпи основних складових.

До чинників попиту можна віднести:

1) м'яку фіскальну та монетарну політику;

2) високі заощадження, що з часом перетворилися на споживання;

3) очікування, що самореалізуються.

Неможливість витрачати кошти під час карантину призвела до величезного зростання заощаджень (станом на квітень 2020 року заощадження становили 33,6% від наявного доходу середнього американця). Негайне послаблення карантинних заходів призвело до буму витрат. Пандемія докорінно змінила поведінку суб'єктів господарювання: споживачі не бажають купувати послуги, що вимагають індивідуального підходу, і змушені відмовлятися від подорожей, розваг і витрачати гроші на технологічні продукти, меблі та товари для ремонту. Ціни на нерухомість зросли через попит на більшу площу. Тенденція до зростання спостерігається в усіх розвинених країнах.

Серйозність проблеми інфляції відображається не лише в реальній процентній ставці, а й у очікуваній вартості. Впевненість у низькій інфляції, яка пустила коріння в 2000-х роках, швидко розвіялася під тиском 40-річних максимумів.

Швидке зростання попиту разом з глобальним характером пандемії неминуче позначилося на виробництві товарів та наданні послуг. Серед чинників інфляції пропозиції можна виділити такі:

1)зростання цін на енергоносії та інші сировинні товари;

2)нестачу робочої сили;

3)політику протекціонізму,імміграційні обмеження;

4)кризу глобальних ланцюжків вартості (ланцюжків постачань).

Умови на ринку праці створюють додатковий тиск на відновлення виробництва: частина зайнятого населення вийшла на пенсію після місяців неактивності, а інша частина робочої сили з достатніми заощадженнями залишається позаду в кращому феномені.

Ця критична ситуація стала наслідком збігу багатьох обставин.

По-перше, значно зріс обсяг замовлень через ажіотажний попит на комп'ютери, електроніку, медичне обладнання тощо.

По-друге, далася в знаки концентрація виробництва: левову частку (87%) загального обсягу чіпів випускають Тайвань, Південна Корея і Китай, а 54% випуску припадає на тайванську компанію TSMC. У зв'язку з цим, доволі поширеною стала аналогія із залежністю світу від нафти, що видобувалася країнами ОПЕК, різке подорожчання якої спричинило спалах інфляції у 1973, 1979 рр. (саме ті рекорди згадують сьогодні). Мікрочіпи, у зв'язку з цим, назвали «новою нафтою», а ковідну інфляцію – «інфляцією чипів».

По-третє, ситуація загострилася через відомі логістичні проблеми: значно зросли транспортні витрати (вартість контейнерних перевезень з Шанхаю в Лос-Анджелес – у 10 разів). Труднощів додав брак водіїв вантажівок у Європі, зростання тарифів на авіаперевезення.

Але у 2022 р. ситуація докорінно змінилася через початок війни в Україні та введення масштабних санкцій проти Росії. Якщо раніше порівняння пандемійної економіки з економікою воєнного часу сприймалося як метафора, то тепер воно набуло теоретичного та практичного значення.

Першою спільною рисою двох рецесій є неекономічна природа, це знову

зовнішній шок. Тільки тепер підприємства зруйновані або перепрофільовані, а працездатні не хворіють, а змушені воювати. Подолання кризи також значною мірою буде визначатися неекономічними чинниками, що відчутно ускладнює вихід з неї.

По-друге, обидва спади супроводжуються інфляцією, яка має схожі причини.

По-третє, на початку обох криз мав місце ажіотажний попит на споживчому ринку.

По-четверте, витоки суттєвого прискорення інфляції варто шукати в чинниках не попиту, а пропозиції. З проаналізованих вище факторів слід виділити кризу ланцюжків постачань. Сама ця спільна риса свідчить як про довгостроковий ефект, оскільки подолання збоїв, налагодження розірваних ланцюжків, формування нових потребуватиме чимало часу, так і про глобальні наслідки, тому що загрожує рецесією не тільки країнам, що воюють [3].

Інфляція зростає не тільки в Україні – це загальносвітовий тренд. Наприклад, у Туреччині вона досягла 24-річного максимуму та склала 83,45%. Водночас незалежні експерти оцінюють турецьку інфляцію ще вище – 186,27% у річному вимірі.

У країнах єврозони за підсумками серпня інфляція прискорилася до 9,1%. А в США, хоч і спостерігається сповільнення, інфляція все одно залишається в рекордних межах – 8,1%.

Серед головних причин, які виділяють експерти, – ціни на енергоносії і збої в ланцюжках постачання, спричинені повномасштабною війною, яку росія розв’язала проти України.

Наступного року світова торгівля товарами сповільниться більш різко, ніж очікувалося раніше, що, можливо, послабить інфляційний тиск, але підвищить ризик глобальної рецесії.

Глобальні темпи інфляції, вірогідно, досягли піка, за винятком Європи, де дефіцит природного газу, викликаний вторгненням росії в Україну, продовжує підштовхувати ціни до зростання.

У липневому звіті НБУ прогнозував, що у 2023 році українська економіка повернеться до зростання, а інфляція почне знижуватися через пригнічений споживчий попит.

Відповідно до даних Держстату, інфляція в Україні в річному вимірі зросла до 23,8%.

У серпні ціни на харчі та безалкогольні напої на споживчому ринку зросли на 0,7%.

Найбільше здорожчали яйця – на 15,4%. Ціни підняли також на цукор, сало, свинину, фрукти, рис, рибу та продукти з риби, м’ясо птиці.

Є інфляція попиту й інфляція витрат. У першому випадку – попит росте, а виробники більше не можуть виробляти. Це ще наслідки пандемії. Вартість енергоресурсів також росте, виробництво ще не повністю відновилося, а попит уже є. Другим видом є монетарна інфляція, коли грошей у державі набагато більше, ніж обсяг виробництва,. Ключовою причиною інфляції є збільшення видатків із бюджету та зменшення доходів. Через повномасштабну війну

податків, а відповідно і доходів, в України стало в рази менше. А покривати економіку чимось треба. Тому Нацбанк зараз «друкує» гроші та фінансує державний бюджет. Надходження нічим не підкріплених грошей до бюджету може призвести до значної інфляції. І це навіть не 30%.

Безконтрольна емісія національної валюти часто спричиняє гіперінфляцію, коли ціни зростають у десятки, сотні, а часом – і в тисячі разів. У такому разі гроші, які друкують у такий спосіб, перетворюються на звичайнісінький папір.

Яскравим прикладом гіперінфляції та її результатів може бути Зімбабве, де кілька років тому друкувалися трильйони зімбабвійських доларів. Кадри з візками, на яких зімбабвійці возили пачки грошей, облетіли весь світ.

Україна вже переживала гіперінфляцію 1993 року. Економіка тоді впала на понад 14%, а ціни зросли на 10155%.

Утім, наразі ніщо не вказує, що історія 30-річної давнини може повторитися.

Але зараз ситуація повністю контрольована

Проте втор гнення Росії в Україну не варто сприймати як чергову хвилю деглобалізації (хіба що для Росії, яка стане більш закритою для решти світу і вже зараз відчуває скорочення експорту, імпорту, падіння технологічного рівня, продуктивності праці, що має наслідком зменшення пропозиції при сталому попиті). Врешті-решт світ пристосується, і знову буде даватися взнаки дезінфляційний тиск глобалізації. Але у середньостроковій перспективі зберігаються всі підстави для прискорення глобальної інфляції.

Висновки. Проблема інфляції завжди була в центрі досліджень через її значне практичне значення. У розвинених країнах хронічно висока інфляція була частиною макроекономічного ландшафту 1970-х і 1980-х років. З часом глобалізація спричинила розгортання дефляційного процесу.

Але спочатку пандемія, потім війна та санкції повернули інфляцію до колишнього співвідношення. Необхідно визначити, чи є спільні риси між цими неекономічними кризами. Їх визначальними характеристиками є негативні шоки пропозиції, стагфляція. Систематизація факторів інфляції дає змогу оцінити суттєвий внесок факторів скорочення сукупної пропозиції, зокрема криз ланцюга поставок. Але якщо інфляція Covid-19 — це «інфляція фішок», тоді інфляція війни має набагато ширшу основу, починаючи зі зростання цін на енергоносії та продукти харчування, що змушує нас очікувати як довгострокових, так і глобальних наслідків.Якою мірою інфляція в Україні є частиною загальної тенденції, а наскільки має власні причини, – це одне з актуальних питань, що потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук А. Ю. Аналіз інфляційних процесів та напрями антиінфляційної політики в Україні. Пріоритети сучасної науки : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19-20 листопада 2019 року). Київ, 2019. Ч. І. 72 с.

2. Зомчак Л. М., Старчевська І. М. Симультативне моделювання залежності економічного зростання та рівня інфляції України. Науковий вісник

Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». 2022. Вип. 1 (105).С. 78–85.

3. Палехова В.А. Основні чинники ковідної та воєнної інфляції. Еономіка та суспільство. 2022. №38. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1267/1221

4. Петрик О., Дейсан І. Інфляція та інфляційні очікування в умовах суттєвих невизначеностей. Socio-Economic Relations in the Digital Society. 2019. No 3 (33). P. 17–24. DOI: https://doi.org/10.18371/2221-755x3(33)2018164209.

Ліда КОВТУН [*]
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ГРОШОВА СИСТЕМА НІМЕЧЧИНИ

Анотація. *Статтю присвячено дослідженню сучасних особливостей формування монетарної політики сучасних особливостей формування монетарної політики Німеччини в умовах фінансової глобалізації. У статті визначено ключові аспекти діяльності Банку Німеччини у сфері формування монетарної політики, складу і принципам діяльності Комітету Банку Німеччини з монетарної політики.*

Annotation*. The article is devoted to the study of modern features of the formation of monetary policy of modern features of the formation of monetary policy in Germany in the conditions of financial globalization. The article defines the key aspects of the Bank of Germany's activities in the field of monetary policy formation, the composition and principles of the Bank of Germany's Monetary Policy Committee.*

Вступ. Кожна держава в законодавчому порядку стало визначати форми грошового обігу в країні, її грошову систему. Приймаючи закони, що регламентують організацію грошового обігу, держава враховувало історично сформовані традиції, політичні та економічні умови в країні.

Як і будь-яка система, грошова система складається з ряду елементів, серед яких виділяють:

- ✓ грошова одиниця - це встановлений законом грошовий знак, що служить для порівняння і вираження цін усіх товарів.
- ✓ Найменування грошової одиниці зазвичай складається історично, хоча в деяких випадках держава може встановити нове найменування грошової одиниці;

[*] Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Олена КОВАЛЬ

✓ масштаб цін - засіб вираження вартості в грошових одиницях, технічна функція грошей;

✓ види грошей та грошових знаків, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом (кредитні банківські квитки, паперові гроші і розмінна монета);

✓ порядок емісії та характер забезпечення грошових знаків, випущених в обіг. Емісійна система - законодавчо встановлений порядок випуску та обігу, нерозмінних на золото кредитних і паперових грошових знаків;

✓ методи регулювання грошової системи.

✓ Вони представляють собою комплекс заходів державного впливу щодо досягнення відповідності кількості грошей об'єктивним потребам економічного розвитку;

Таблиця 1

Класифікація грошових систем

Система грошового обігу	Характерні особливості
Металевий обіг	Обіг металевих грошових монет
Паперово-грошовий обіг	випуск казначейських білетів; покриття бюджетного дефіциту коштом бюджетної емісії.
Система грошового обігу	випуск і рух грошових знаків, що виникають на основі кредиту. Органом регулювання грошового обігу стає банківська система

Джерело: сформовано за допомогою [4, с. 4]

Таким чином, об'єктивною основою існування грошової системи будь-якої країни є товарно-грошові відносини. До суб'єктивних факторів відносяться правові акти держави, які регламентують різні сторони організації грошового обігу, які становлять у цілому поняття грошової системи. У результаті держава може змінювати окремі елементи грошової системи, але не може ліквідувати товарно-грошові відносини в народному господарстві. Отже, в поняття грошової системи як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники, пов'язані з існуванням товарно-грошових відносин і організацією грошового обігу в країні.

Відомі різні типи грошових систем. Вона залежить від того, в якій формі функціонують гроші: як товар - загальний еквівалент або як знаки вартості. У зв'язку з цим виділяють наступні типи грошових систем:

система металевого обігу, при якій грошовий товар безпосередньо звертається і виконує всі функції грошей, а кредитні гроші розміни на метал;

система обігу кредитних і паперових грошей, при якій повноцінні гроші витіснені з обігу.

У залежності від металу, який у даній країні був прийнятий як загального еквівалента, і бази грошового обігу розрізняються біметалізм і монометалізм.

Для того щоб краще зрозуміти весь механізм грошового обігу, розглянемо приклад грошової системи Німеччини.

Виклад основного матеріалу. У середньовіччі на території Німеччини існувало більше 20 незалежних держав, кожна з яких карбувало свої металеві монети. У більшості держав монети чеканили і срібла та золота, грошові системи

німецьких держав ґрунтувалися на біметалізму. Монопольно золоті монети - таляри перебували в обіг тільки в Бременському королівстві, де існував золотомонетний стандарт.

В окремих державах в обігу перебували срібні і золоті дукати, луїдори, пістолі, фрідріхсдори і інші монети, які базувалися на паралельній і подвійний системах біметалізму, тобто в обігу були золоті і срібні монети, а вартість між золотом і сріблом встановлював ринок чи держава. Німецькі держави входили до складу Великого ганзейського торгового союзу, і їх монети вільно зверталися в зоні цього союзу.

Розвиток міняльних і лихварських будинків, а також комерційних банків викликало появу в обіг банкнот, розмінюється на срібло і золото, і нерозмінних паперових грошей.

Політичне об'єднання німецьких земель і освіта в Німецької імперії призвело до створення єдиної грошової системи, заснованої на золотому монометалізмі: була введена нова грошова одиниця - рейх долар із золотим вмістом в 0,358423 г чистого золота, яке в кілька разів поступалося золотому утриманню долара, фунта стерлінгів, франка та рубля.

З початком війни були відмінено золотомонетний стандарт і припинений розмін банкнот Рейх банку на золото. Грошова система Німеччини стала головним джерелом фінансування війни. Під час і особливо після війни активно використовувалася паперово-грошова емісія, що викликало гіперінфляцію в країні: восени. Обсяг паперових грошей в обігу досяг 496 квінтильйонів, а рейх знецінилася в 1,6 трлн. разів у порівнянні з довоєнним рівнем.

Відновлення економіки Німеччини почалося з коли була проведена грошова реформа та затверджена нова долар. Тепер рейх долар обмінювалась у співвідношенні 1:1 трлн. старих. Був введений золото девізний стандарт, що означало встановлення валютної залежності Німеччини від країн-переможниць: нова рейх долар забезпечувалася на 40% золотом та іноземною валютою (в основному фунтом стерлінгів Великобританії).

Після грошової реформи Німеччина потрапила в смугу кризи економіки, Під час якого розмін долар на золото був скасований, золото девізний стандарт звалився, і в країні утворилася грошова система, заснована на обігу паперових грошей.

У нацистської Німеччини спостерігався високий ріст промислового виробництва, товарообігу, доходної та видаткової частин бюджету, підвищення купівельної спроможності долар та зміцнення грошового обігу. Військове виробництво зросло за цей час в 5 разів.

У роки війни грошова система Німеччини була зайнята її фінансуванням. Законом було введено нове покриття банкнот Рейх банку - казначейські векселі. Під час війни кількість грошей в обігу зросла з 10,4 до 73 млрд. , тобто більш ніж у 6 разів. Крім того, на окупованих територіях були випущені окупаційні долар в обсязі 84 млрд..

У роки війни народне господарство Німеччини було повністю зруйновано, сума у внутрішньому обігу і на території окупованих країн зросла в 10 разів.

Після війни в економіці Німеччини панував хаос, територія як і Берлін,

була розділена на 4 окупаційні зони (американська, англійська, французька і радянська). Західні окупаційні власті провели сепаратну грошову реформу, поділитися (економічно) Німеччину на дві частини.

Відповідно до реформи була введена нова грошова одиниця - німецька долар (Дойче Марк). Право обміну одній людині старих на нові було наступним: у межах 60 обмін проводився у співвідношенні 1:1, а решта - у співвідношенні 10:1. в такому ж співвідношенні були переоцінені вклади в кредитних установах, причому половина з них була, потім зарахована на блоковані рахунки, 70% яких потім анулювали. Таким чином, в цілому переоцінка грошей була проведена у співвідношенні 6,5 нових до 100 старих.

У травні Після прийняття в країні відповідно до вимог Бреттон-Вудської системи було встановлено золото-доларовий стандарт, курс німецької долар до долара склав 3,33 долара США.

У період масової девальвації валют німецька долар також була девальвована, її курс був знижений до 4,20 долар за долар США.

У Після прийняття в ФРН в Міжнародний валютний фонд валюта стала котируватися за паритетом до золотого змісту СД У зв'язку з цим золотий вміст долар ФРН було встановлено в розмірі 0,211588 г чистого золота. Ліквідація золото-злиткових стандартів країн скасував золотий вміст німецької долар, і з тих пір у Німеччині існує грошова система, заснована на обігу паперових і електронних грошей.

На початку в Європейському Союзі була введена колективна валюта євро, і німецька долар, що проіснувала більше 250 років, була вилучена з обігу. Розміри бюджетного дефіциту і темпи інфляції перевищували стандарти, встановлені ЄС. Проте європейський парламент дозволив їх перевищення до повної реструктуризації економіки колишньої НД.

Подібно зверненням більшості країн грошовий обіг Німеччини складається з двох сфер - готівкових та електронних грошей.

Монопольне право на випуск банкнот і електронних грошей належить Банку Німеччини.

Для виконання операцій з кредитування населення, господарських структур і держави комерційні банки використовують в обороті раніше випущені в обіг гроші.

Відповідно до принципів регулювання грошового обігу, прийнятими в країнах сімки, Банк Німеччини проводить політику монетаризму. Концепція монетаризму, розроблена американським економістом М. Фрідмен, ґрунтується на недопущенні перевищення темпів зростання ВВП темпами емісії грошей, оскільки забезпеченням останніх служить не золото, а реалізовані товарно-матеріальні цінності.

Однак у - р. сукупна грошова маса в обігу зросла на 14,4% при зростанні ВВП на 11,5%, тобто з випередженням зростання ВВП на 3 пункти. Це пояснювалося початком інвестування в народне господарство колишньої НДР для адаптації до ринкової економіки ФРН.

Сукупна грошовий обіг Німеччини характеризується комплексом стандартних агрегатів. Агрегат М1 символізує готівкові гроші в обігу та вклади

населення до запитання на рахунках банку.

Агрегат М2 включає агрегат М1, термінові та ощадні вклади, депоновані на ощадні і накопичувальні рахунки.

Агрегат М3 містить два попередніх агрегату і залишки грошових коштів на рахунках господарських структур, казначейства та інших економічних інститутів.

Таблиця 2

Динаміка ВВП, грошової маси і цін

Показники	2021,%	2022,%	2021 рік до 2022 року, %
1. Валовий національний продукт, млрд	3163,7	3541,5	+11,5
агрегат М1	726,3	916,9	+26,2
агрегат М2	1319,2	1315,9	-0,3
агрегат М3	1906,7	2181,8	+14,4
2. Індекс споживчих цін	100	106,1	+6,1

Джерело: сформовано за допомогою [3]

Відповідно до Конституції України і законами про центральний банк останній постійно здійснюється антиінфляційні заходи, спрямовані на стиснення грошової маси, зміцнення грошового обігу та купівельної спроможності долар. У Банк приступив до таргетування готівкових грошей, що надходять в обіг. Таргетування здійснювалося за допомогою встановлення меж грошової маси, які підтримуються регламентацією емісії грошей і кредитного каналу їх надходження в обіг. В кінці рада директорів Банку зазначила зростання грошової маси до 6,5%, але цей норматив був перевищений внаслідок емісії грошей в сектор народного господарства в НД При цьому найбільшим зростанням характеризувався обіг електронних грошей, так як інвестування грошей у господарство колишньої НДР здійснювалося за допомогою трансферту грошових коштів по рахунках банків.

Безготівковий оборот центрального банку характеризується такими даними: у вироблено 2307 платежів на суму в 195 931 млрд, у тому числі 99% за допомогою чеків.

У Франкфурті-на-Майні - головному фінансовому ринку Німеччини - був заснований новий інформаційно-обчислювальний центр безготівкових розрахунків, який створив платіжний оборот по різним комерційним і фінансовим зобов'язанням на суму більше 2,5 трлн.

У цьому ж році в Бунде банк направив у ЗС інформаційний лист з проектом установи Європейської автоматизованої системи розрахунків «Target». Після аналізу проекту центральні банки країн ЄС ратифікували договір з Європейським валютним союзом щодо реалізації комплексу заходів, пов'язаних з виконанням отриманого проекту.

В кінці центральні банки і Європейський валютний союз обговорили питання про участь у проекті «Target» країн, що не входять в єдину валютну зону,

надавши, таким чином, проекту загальноєвропейського характеру. При цьому центральний Банк Німеччини акцентував увагу на тому, що безготівкові розрахунки європейських країн на основі системи «Target» будуть повністю здійснюватися з використання електронних грошей, які набувають все більшого значення в національному та міжнародному обігу. Перевага віддається «Ield-Karte», число яких в даний час досягла 58 млн і продовжує постійно зростати.

У річному звіті за Бунде банк відзначає, що розширення дії електронних грошей зачіпає функції центрального банку як емісійного, валютного та розрахункового центру, а також як учасника нагляду за діяльністю кредитних установ. Як зазначає Бунде банк, ця тенденція характерна і для національних і для світових ринків, а також для Європейського валютного інституту та Банку міжнародних розрахунків у Базелі, який представляє собою центр 10 центральних банків.

Після війни Німеччині було заборонено виробництво військової продукції і країна займалася розвитком народного господарства і побудовою споживчого товариства. Це позитивно відбилося на її основних макроекономічних показниках. У Німеччині спостерігалося стійке зростання ВВП, скорочення бюджетного дефіциту і темпів зростання інфляції.

Платіжний баланс Німеччині постійно мав позитивне сальдо, що пояснювалося експортом 35% її промислової продукції. Внаслідок активного сальдо платіжного балансу золотовалютні запаси Німеччині зросли 1,9 рази. Це означало зміцнення купівельної спроможності долар, її курсу по відношенню до долара США і грошового обігу країни. Німецький долар, перша із західноєвропейських валют, отримала повну оборотність

Порівняно низькі темпи інфляції, майже стабільний платіжний баланс і стійке валютне становище в умовах тривалого заборони на виробництво і придбання озброєнь стимулювали зовнішньоторговельну експансію концернів ФРН.

Відповідно до Бреттон-вудської угодами в Німеччині було проведено декілька революцій курс до долара США бал підвищений на 5%, на 9,3, на 13,5%. Тенденція зміцнення курсу долар спостерігалася і при розширенні платежів в розрахункових одиницях Міжнародного валютного фонду СДР (Спеціальні права запозичення). Німецької долар належала провідна роль в європейській валютній системі, в рамках якої центральні банки країн Європи встановлювали гнучкі курси своїх валют виходячи зі стану платіжних балансів і попиту на валюти. Ціна німецької долар постійно зростала і стабілізувалася по відношенню до долара США на рівні 1,6 долар.

Зовнішня вартість німецької долар до валют ЄВС характеризується наступними даними: французький франк - 212,3; італійська ліра - 541,4; голландський гульден - 111,9; бельгійський і люксембурзький франк - 148,5; австрійський шилінг - 97,3; іспанська песета - 422,3; датська крона - 175,9; фінська долар - 235; ірландський фунт - 282,6; португальське ескудо - 1198,4.

При скороченні обсягів товарної продукції в країні виникла гіперстагфляція, яка не має аналогів у світовій історії інфляції.

Стабілізація грошового обігу Німеччині сталося під час грошової реформи

,коли інфляційні долар були обмінені в пропорції 1 трлн старих до 1 нової.

У Німеччині існувало стійке грошове звернення зі зростаючою купівельною спроможністю національної грошової одиниці. Новий вибух інфляції стався під час війни, коли кількість грошей на території Німеччини зросла з 10400 млн до 73,1 млрд, або майже в 7 разів. При скороченні обсягів промислової продукції для внутрішнього ринку країни це означало стагфляцію грошового обігу.

У окупаційна влада США, Великобританії та Франції провели в Західній Німеччині грошову реформу. У ході реформи на її території була заснована нова грошова одиниця - німецький долар, яка послужила основою організації паперово-грошової системи обігу грошей.

Висновки. У новітній період часу. Ринкова економіка Німеччини відрізняється високим рівнем розвитку; ця країна є однією з провідних промислово розвинених країн Європи та світу.

У Німеччині число кредитних інститутів становить понад 4 тис., у тому числі понад 1 тис. середніх і дрібних банків з річним оборотом менше 100 млн ДМ. Ці кредитні інститути мають майже 45 тис. філій, а всього в Німеччині налічується близько 49 тис. кредитних установ. При чисельності населення 80 млн чоловік кожне відділення банку обслуговує в середньому 1600 чоловік.
Дворівнева структура банківської системи Німеччини включає: Дойче Бунде банк (федеральний центральний банк); комерційні (універсальні) банки; ощадні банки; кооперативні центральні банки; кредитні кооперативи; банки спеціального призначення (державні і приватні іпотечні банки); поштові, комунальні та ощадні банки; спеціалізовані банки.

Центральний банк Німеччини - Дойче Бунде банк, який має правління у Франкфурті-на-Майні, дев'ять земельних центральних банків як головних управлінь та майже 200 головних відділень і філій. Центральний банк виступає як федеральний юридична особа публічного права і на 100% належить Федерації. Компетенцію і завдання Федерального банку визначає спеціальний закон.

Грошово - кредитна політика Дойче Бунде банку розробляється Радою (дорадчий орган), до складу якого входять члени правління Федерального банку і президенти земельних центральних банків. Члени правління призначаються Президентом країни згідно з пропозицією федерального уряду, а президенти земельних центральних банків призначаються також Президентом згідно з пропозиціями Бундесрату. Головою Ради Центрального банку і правління (виконавчий орган) є президент і віце - президент Німецького федерального банку.

Федеральний банк згідно з наданим йому законом права не зобов'язаний виконувати вказівки федерального уряду, але надає йому підтримку в проведенні загальної економічної політики.

Для забезпечення якомога тіснішого співробітництва між Радою Центрального банку і федеральним урядом останнє зобов'язане при обговоренні заходів, що мають велике значення для грошової політики, залучати до цієї роботи президента Федерального банку. Зі свого боку федеральний уряд може

брати участь у всіх засіданнях Ради банку. Уряд не має права голосу, але може подавати заяви або навіть вимагати, щоб будь - яке рішення Ради Центрального банку не набирало чинності протягом двох тижнів.

Через Дойче Бунде банк та його філії здійснюється основна маса безготівкових грошових розрахунків з використанням чеків та векселів всередині країни. Комерційні (універсальні) банки виконують операції з прийому коштів у депозити.

Список використаних джерел:

1. Кавицька І.Л Інституціональні особливості політики Німеччини в умовах кризи . *International economics book*. Том 1. №1. 2022. С. 15-25.
2. Банк Німеччини. Структура та цілі. http:// imaanalysis.ru/Article
3. Банк Німеччини на сучасному етапі. http:// www.uk/bundesbank/t
4. Лизун М. Розвиток валютної системи М. Лизун. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. Липень 2022. С. 4-8.

Аліна КОГУТ*
студентка 2 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, України

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Анотація. *Метою статті є обґрунтування теоретичних засад та практичних аспектів щодо визначення сучасних тенденцій розвитку страхового бізнесу в Україні. Проаналізовано питання підвищення ефективності діяльності страхової галузі в Україні для запровадження механізму розширення меж страхового бізнесу. Охарактеризовано рівень розвитку страхування в країні. Акцентовано увагу на перспективах розвитку страхового бізнесу в Україні.*

Abstract. *The purpose of the article is to substantiate the theoretical foundations and practical aspects of determining modern trends in the development of the insurance business in Ukraine. The issue of increasing the efficiency of the insurance industry in Ukraine for the introduction of a mechanism for expanding the boundaries of the insurance business has been analyzed. The level of development of insurance in the country is characterized. Attention is focused on the prospects for the development of the insurance business in Ukraine.*

Вступ. Страхування є потужною ланкою фінансово-кредитної системи, яка вважається однією з найбільш інтегрованих форм фінансової діяльності. У

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Олена МАРЦЕНЮК

зв’язку із посиленням процесів світової інтеграції та глобалізації відбувається поступова монополізація та концентрація капіталу в найбільш економічно розвинених країнах. Особливо вплив світових економічних процесів прослідковується на міжнародному ринку страхування, який є потужною ланкою у системі фінансово-кредитних відносин.

Виклад основного матеріалу. Становлення України як самостійної, незалежної і демократичної держави не могло не обумовити створення і розвиток страхового ринку. Ринок страхових послуг є одним з необхідних елементів ринкової інфраструктури, тісно пов’язаним з ринком засобів виробництва, споживчих товарів, ринком капіталу і цінних паперів, праці і робочої сили. У країнах розвиненої економіки страхова справа має найширший розмах і забезпечує підприємцям надійну охорону їхніх інтересів від несприятливих наслідків різного роду техногенних аварій, фінансових ризиків, криміногенних факторів, стихійних та інших нещасть.

Для аналізу сучасного стану страхового бізнесу необхідно прослідкувати сучасні тенденції розвитку міжнародного страхового ринку. Перш за все, він характеризується посиленням зв’язків та взаємодії, прискоренням світової інтеграції та глобалізації страхових ринків. Як наслідок, існує тенденція до невеликої кількості страхових компаній з великими обсягами страхових послуг та страхових премій [1]. Страховий ринок України протягом останніх трьох років зазнав значних змін у кількісних показниках розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники розвитку страхового ринку України

Показники	Період			
	12.2019	12.2020	12.2021	07.2022
Кількість зареєстрованих страховиків	233	210	155	142
Кількість укладених договорів страхування, тис. шт	127 109,0	120 576,5	424 625,0	720 000,0
Активи по балансу, млн. грн.	33 567,09	64 925,2	63 622,0	65 700,0
Активи, визначені Законом України "Про страхування", млн. грн.	39 586,0	46 113,6	51 538,1	46 000,0
Обсяг сплачених статутних капіталів, млн. грн.	12 930,7	9 748,1	18 795,0	11 324,3
Сформовані страхові резерви, млн. грн.	63 866,8	34 192,1	35 030,9	36 600,0
Валові страхові премії, млн. грн.	53 001,2	45 184,9	22 779,8	17 800,0
Чисті страхові премії, млн. грн	39 586,0	40 350,2	2 700,0	17 700,0
Валові страхові виплати, млн. грн.	14 338,3	14 852,7	8 327,3	3 100,0
Чисті страхові виплати, млн. грн.	14 040,5	14 451,9	376,0	2 200,0

Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [4]

Як видно з таблиці 1, за 3 останні роки кількість зареєстрованих страховиків значно зменшилась і станом на липень 2022 року становить 142 зареєстрованих страховиків. Активи бо балансу і визначені Законом України «Про страхування» значно почали зменшуватись.

Щоб прискорити реформування страхової справи до рівня європейських стандартів, зробити страхування надійним захистом від ризиків, зумовлених

непередбаченими обставинами, необхідно серйозно покращити інформаційне, наукове і кадрове забезпечення галузі. В країні немає належної інформаційної бази, де б зосереджувались дані про ризики, їх покриття, тенденції і нанесену шкоду. Крім того, слід створити належні умови для користування наявною інформацією.

Досягнення стійкого розвитку страхового ринку потребує реалізації стратегії його розвитку згідно з визначеними етапами. Одночасно головними задачами розвитку страхування є підвищення конкурентоспроможності, рівня інвестиційної привабливості страхових компаній, розвиток сучасної інфраструктури страхового ринку, створення єдиних баз даних страхових компаній.

Пріоритетним є розвиток класичних видів довгострокового і накопичувального особистого страхування, вдосконалення правових і організаційних основ обов'язкового страхування [2].

Динаміка сум страхових виплат та премій є нестабільною і дуже чутливою до економічної кон'юнктури України. Оскільки основна частина фінансових ресурсів учасників страхування знаходиться на депозитних рахунках у банках, то страхова галузь дуже залежить від ситуації в банківському секторі країни.

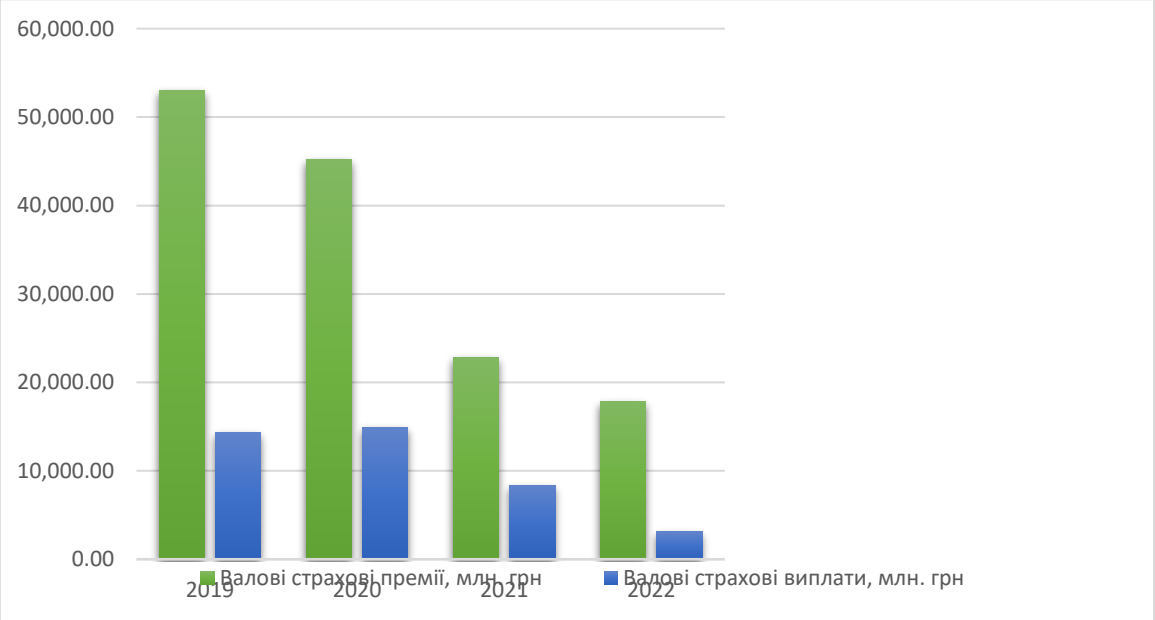

Рис. 1. **Динаміка валових страхових премій та виплат за 2019-2022 рр.**
Джерело: сформоване за даними [4]

Рівень страхових премій та виплат є показником, що впливає на довіру споживачів до страхових продуктів, які пропонуються на ринку. На рис. 1. графічно відображені динаміку валових страхових премій та виплат за 2019-2022 роки. Можна чітко побачити, що динаміка значно падає.

Для успішного розвитку ринку необхідно продовжувати податкове реформування страхового бізнесу. Міжнародний досвід засвідчує, що про розвиток країни часто судять на підставі того, як у ній організовано страхову справу, яка за дохідністю в багатьох країнах посідає друге місце після туризму, випереджаючи рентабельність у промисловості та в банківському бізнесі.

Український страховий ринок подолав не одну кризу за свою історію існування, наслідком якої є стрімке скорочення кількості страховиків на ринку через фінансові проблеми [6].

Ефективне функціонування страхових копаній в Україні, їх успішний та динамічний розвиток, обсяги та напрями фінансування суб'єктів господарювання залежатимуть від розширення переліку страхових послуг, підвищення їх конкурентоспроможності, удосконалення порядку оподаткування страхової діяльності, підвищення вимог до порядку створення страхових компаній, забезпечення оптимальної структури співвідношення між обов'язковим та добровільним страхуванням, залучення страхового ринку до вирішення проблем соціального страхування.

Висновки. Отже, обґрунтувавши теоретичні засади та практичні аспекти щодо визначення сучасних тенденцій розвитку страхового бізнесу в Україні, можна зазначити, що для розвитку страхового бізнесу в Україні необхідно:

1. Розвивати сучасну інфраструктуру страхового ринку, виробити єдині методичні принципи організації і здійснення страхового посередництва; визначити повний перелік вимог до страхових брокерів, страхових агентів.

2. Підвищити рівень прозорості страхових компаній і страхового ринку, створити єдину базу даних страховиків і реєстри незалежних посередників, організувати роботу бюро страхових історій. Оприлюднювати фінансову інформацію страховиків та аудиторські висновки, що стимулюватиме страховиків до отримання міжнародних рейтингів фінансової стійкості.

3. Розробляти дієві схеми державно-приватного партнерства в сфері охорони здоров'я, туризму, страхування катастрофічних ризиків, сільськогосподарських ризиків тощо, результатом впровадження яких має стати зростання соціальної спрямованості державної фінансової політики.

4. Посилити контроль за операціями вихідного перестрахування та продовжити реформування системи оподаткування страховиків з метою мінімізації шахрайських операцій з фінансовими ресурсами [7].

Наведені заходи сприятимуть подоланню кризових тенденцій на страховому ринку України, значно поліпшать фінансовий стан страхових компаній, позитивно вплинуть на розвиток фінансового ринку в цілому.

Список використаних джерел:

1. Сучасний страховий бізнес: визначальні стратегії конкурентного розвитку: https://kon-insurance.mnau.edu.ua/files/work_2019/49.pdf

2. Проблеми та перспективи розвитку страхового бізнесу України: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/sova_0008.pdf

3. Що таке статутний капітал і як він формується: https://youcontrol.com.ua/topics/chto-takoe-ustavnoy-kapytal-y-kak-on-formyruetsia/

4. Статистика страхового ринку України: https://forinsurer.com/stat

5. Проблеми і перспективи розвитку страхового ринку України: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/191.pdf

Євгенія КОНДРАТЮК*
студентка 4 курсу
факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В УКРАЇНІ ТА ЇЇ МІСЦЕ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ЗЕРНА

Анотація: *У статті проаналізовано динаміку зернових культур в країні. Актуальність теми визначається важливим показником якості економічних реформ, що проводяться в країні, реалізації агропродовольчої політики. На основі світової статистики здійснено аналіз динаміки основних показників світового зернового ринку. Проведено комплексний аналіз ефективності виробництва зернових культур в Україні. Визначино пріоритетні фактори впливу та обґрунтувати напрями щодо її подальшого підвищення.*

Abstract: *The article analyzes the dynamics of grain crops in the country. The relevance of the topic is determined by an important indicator of the quality of economic reforms carried out in the country, implementation of agro-food policy. On the basis of world statistics, an analysis of the dynamics of the main indicators of the world grain market was carried out. A comprehensive analysis of the efficiency of the production of grain crops in Ukraine was carried out. We will determine the priority factors of influence and justify directions for its further increase.*

Вступ. Зерно - найважливіший вид продовольчих ресурсів. В Україні зернове виробництво має важливе соціально-економічне та політичне значення для розвитку національної економіки, забезпечення продовольчої безпеки держави. Українське зерно належить до конкурентоспроможних продуктів на світовому ринку.

Стан ринку зерна країни є одним із важливих показників якості економічних реформ, що проводяться в країні, реалізації агропродовольчої політики. З урахуванням масштабів і повноти елементів економічних стосунків зерновий ринок може слугувати так званою моделлю розвитку для інших ринків сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства.

Дослідженню особливостей ефективності виробництва зернових культур у різний час фокусували увагу відомі вітчизняні та зарубіжні вчені економістиаграрники: В. Г. Андрійчук, В. І. Бойко, Ю. П. Воскобійник , А. Д. Гирка, В. О. Компанієць, О. О. Гуторова, Л. В. Забуранна, С. О. Заїка, Т. І. Грудкина, Т. С. Хомайко., А. О. Лелякин та інші.

Сьогодні ряд концептуальних аспектів цієї багатограної проблеми потребує подальшого дослідження та комплексного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Кон'юнктура зернового ринку – відображає

* Науковий керівник: д.е.н., завідувач кафедри аналізу та аудиту, в.о. обов’язки декана факультету обліку та аудиту ВНАУ,Олена ПОЛЬОВА

співвідношення між попитом і пропозицією, зміною цін і товарних запасів, портфелем замовлень по галузях та іншими економічними показниками [1].

Мікроекономічний аналіз показників кон'юнктури світового ринку зерна можна здійснити за параметрами таблиці 1.

Таблиця 1

Параметри світового ринку зерна

Показник	Характеристика
Пропозиція	включають світові обсяги виробництва та обсяги (частки) кожної країни зокрема; виробничий і сировинний потенціал; обсяг інвестицій; динаміка експорту та імпорту; розподіл ринку; концентрація виробників на ринку; тип ринку;
Попит	включають світові обсяги споживання та обсяги споживання в розрізі окремих країн, структуру та напрямки споживання зернової продукції;
Ціна	відображають поточний рівень цін; їхню волатильність внаслідок впливу певних чинників;
Тенденцій розвитку	Розвиток зернового ринку у світі, його стійкість та циклічність

Джерело: сформоване автором на основі [1]

За даними статистичної звітності, аграрії України щорічно у середньому отримують врожаї близько 70 млн тонн зернових. У 2015 р. було зібрано 60,1 млн тонн, у 2016-му – 66, у 2017-му – 61,9; у 2018-му – 70,1; у 2019-му – 75,1; у 2020 р. – 63,5, у 2021 р. – 84 млн тонн.(рис.1)

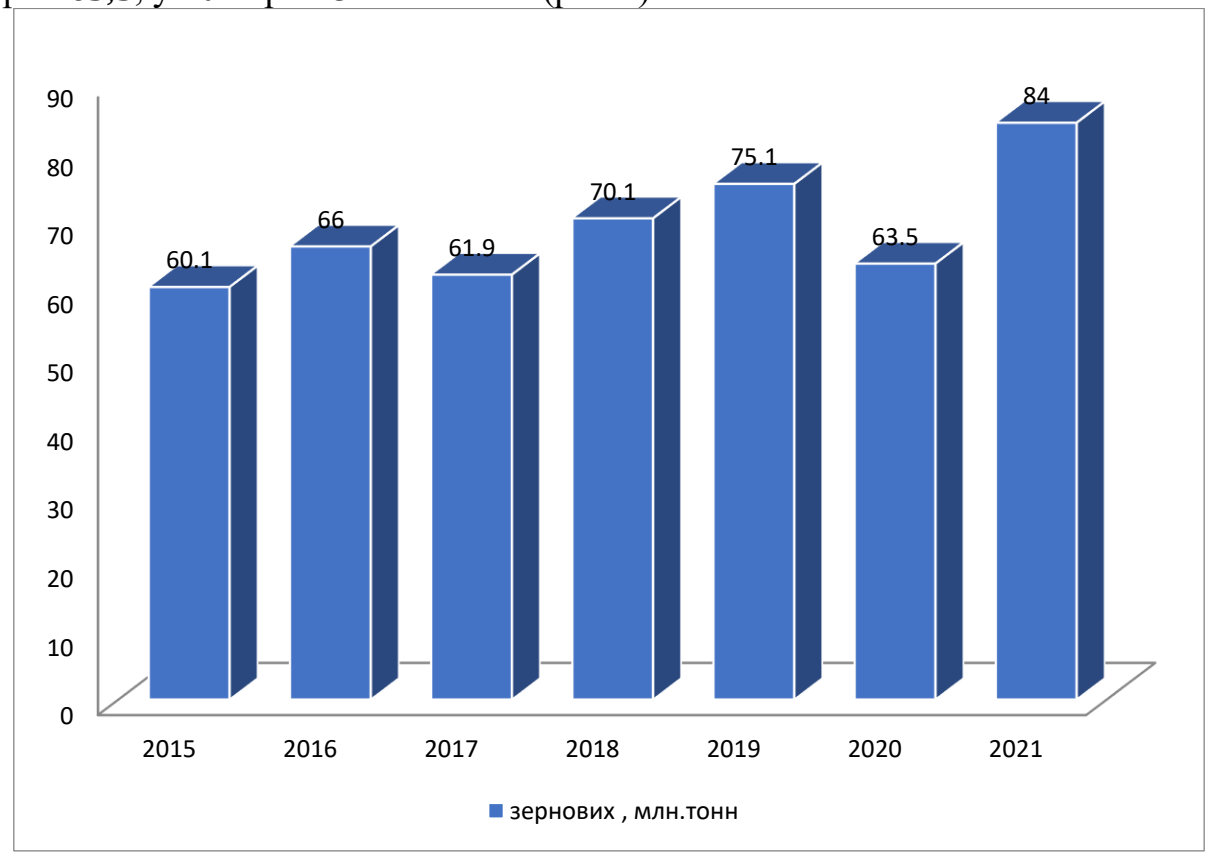

Рис.1. **Динаміка зернових культур у 2015-2021 роках в Україні**

Джерело: сформовано автором на основі [2]

(дані за 2021 рік наведені станом на 07.11.2021 р)

Минулий 2021 р. ввійшов в аграрну історію нашої країни абсолютним рекордом — було зібрано понад 106 млн тонн зернових та олійних культур.

У 2022 в Україні вже зібрано 20,8 млн тонн зерна нового врожаю. Станом на сьогодні Миколаївська та Закарпатська області повністю завершили збирання культур ранньої групи.

Зазначається, що збирання зернових та зернобобових культур проведено на площі 5,5 млн га (49%), намолочено 20,8 млн тонн зерна: пшениці обмолочено 3,8 млн га, намолочено 15,4 млн тонн; ячменю 1,4 млн га – 4,9 млн тонн; гороху 106 тис. га – 239 тис. тонн відповідно.

Крім того, збирання озимого ріпаку проведено на площі 1 млн 42 тис. га, намолочено 2,9 млн тонн насіння. Найбільша урожайність зернових та зернобобових культур в аграріїв Хмельниччини 62 ц/га [3].

Для аналітичної оцінки виробництва зерна в Україні важливими натуральними показниками є урожайність сільськогосподарських культур. В Україні трьома основними культурами є пшениця, ячмень та кукурудза.

Встановлена тенденція нерівномірного зростання витрат товаровиробників зернових культур по регіонах України. Так, протягом 2017-2020 рр. найвищі темпи зростання виробничих витрат зафіксовано у господарствах Івано-Франківської (на 83,9%), Житомирської (81,1), Донецької (57,0), Волинської (51,7), Львівської (49,4), Тернопільської (на 40,0%) областях. Скорочення витрат виявлено всього у трьох областях – Закарпатській (на 36,4%), Одеській (15,2) та Чернівецькій (на 4,7%). У свою чергу зростання витрат не супроводжується відповідним ростом обсягів виробництва зернових культур (табл. 2) [5].

Таблиця 2

Співвідношення темпів зміни витрат та обсягів виробництва зернових культур порегіонах України у 2017-2020 рр., %

Область	Витрати, усього	Виробництво зернових культур	Виробництво пшениці	Виробництво ячменю	Виробництво гречки
1	2	3	4	5	6
Вінницька	119,2	91,8	77,4	73,9	69,1
Волинська	151,7	83,2	105,0	107,6	42,1
Дніпропетровська	123,5	101,1	110,8	111,5	20,0
Донецька	157,0	96,0	110,8	97,3	48,4
Житомирська	181,1	78,9	110,9	104,9	87,3
Закарпатська	63,6	119,3	90,8	64,7	50,0
Запорізька	122,1	98,1	99,7	110,4	12,5
Івано-Франківська	183,9	91,2	96,6	99,5	29,6
Київська	137,3	88,6	105,8	114,4	43,9
Кіровоградська	124,6	106,3	126,5	122,5	40,7
Луганська	127,4	92,7	109,6	105,8	22,2
Львівська	149,4	88,2	100,4	69,1	30,4
Миколаївська	102,1	113,2	80,8	106,6	90,0
Одеська	84,8	88,2	42,8	41,4	37,5
Полтавська	107,0	84,0	106,3	100,4	49,0

Рівненська	114,3	83,7	104,2	87,6	73,9
Сумська	134,1	76,5	90,1	112,9	48,4
Тернопільська	140,0	92,4	92,4	80,6	52,0
Харківська	118,2	79,5	121,6	117,5	46,0
Херсонська	134,7	93,6	94,9	129,6	40,0
Хмельницька	144,3	85,9	81,5	68,2	65,9
Черкаська	135,1	108,7	108,4	101,6	46,2
Чернівецька	95,3	104,4	71,9	87,0	7,1
Чернігівська	129,1	75,7	85,1	140,2	39,0
Україна	126,2	95,4	95,1	92,2	54,1

Джерело: сформовано автором на основі [2]
(дані за 2020 рік наведені станом на 07.11.2020 р.)

Так, зростання витрат на виробництво зернових культур на 26,2% супроводжується зниженням їх виробництва на 4,6%. За збільшення витрат на виробництво пшениці на 18,3% обсяги виробництва знизилися на 4,9%, виробництво ячменю - на Економіка АПК, 2021, № 6 59 7,8% за збільшення витрат на 17% (табл. 4). Винятком була тільки кукурудза, обсяги виробництва якої протягом 2017-2020 рр. зросли на 22,8%. Понад дворазове зниження витрат на виробництво гречки супроводжується аналогічним зниженням обсягів виробництва цієї культури [2].

Висновки: Успішне вирішення проблеми підвищення економіки вирощування зерна передбачає впровадження комплексна система заходів щодо підвищення врожайності та поліпшення якості продовольчих культур за умови одночасного зниження затрат праці та матеріальних ресурсів. Інтенсивне виробництво, як основний напрям економічного зростання зернової галузі, є складним і багатофакторним прикладним процесом застосування ефективних і екологічно безпечних засобів та технологій, заснованих на досягненнях науково-технічного прогресу, інноваційних розробках, використанні досконаліших форм організації й оплати праці, управління та ефективних ринкових механізмів. Підвищити ефективності виробництва зернових культур в Україні можна, використовуючи резерви виробництва, пов’язані з інтенсифікацією та оптимізацією організаційно-економічного механізму функціонування галузі. Серед них: впровадження комплексу необхідних організаційно-економічних заходів, внесення науково обґрунтованих доз мінеральних добрів, застосування засобів захисту і регуляторів росту рослин; використання сортів і гібридів інтенсивного типу по кращих попередниках; зменшення втрат врожаю під час збирання та зберігання; трансформація витратної політики на закупівлю високоякісного насіння, ефективних добрив і засобів захисту рослин та підвищення забезпеченості господарств основними засобами; активізація пошуку внутрішніх резервів оптимізації та скорочення витрат по окремих статтях; розвиток усіх елементів інфраструктури зернового господарства; обґрунтування та впровадження дієвих заходів стимулювання і підтримки зернового виробництва, адаптованих до ринкових умов [5].

Список використаних джерел:

1. *Економіка та суспільство*. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-29
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua
3. Укрінформ. URL:https://www.ukrinform.ua/tag-vrozaj
4. Cheremisina S.H., Rossokha V.V. Efficiency of grain production in Ukraine: analysis of the current state and prospects for improvement. *Ekonomika APK*. 2021. № 6 P. 54

Христина МАЙКІВЕЦЬ*
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. *У статті розглядаються аспекти функціонування страхового бізнесу України під час воєнного стану. Розглянуто теоретичні поняття страхування, форс-мажорні ситуації та ризики. Досліджено основні зміни у страхуванні та наведено аналітичні таблиці і діаграми. Також присутні порівняння страхових премій за найпоширенішими видами страхування в І кварталі 2021 та І кварталі 2022 року. Головна мета статті показати, що воєнний стан не є підставою для відмови у виплаті страхового відшкодування.*

Abstract. *The article examines aspects of the functioning of the insurance business of Ukraine during martial law. Theoretical concepts of insurance, force majeure situations and risks are considered. The main changes in insurance are studied and analytical tables and diagrams are presented. There is also a comparison of insurance premiums for the most common types of insurance in the 1st quarter of 2021 and the 1st quarter of 2022. The main purpose of the article is to show that martial law is not a reason for refusing to pay insurance compensation.*

Вступ. Війна дуже вплинула на сферу страхування. Усі страхові випадки тепер складно передбачити, страхові ризики зросли в рази, а деякі міжнародні страхові компанії залишили український ринок. Страхування бізнесу під час воєнного стану – справа не з простих. Якщо страховий випадок стався в період дії воєнного стану (або до введення воєнного стану але страхова виплата не була здійснена), то сам по собі воєнний стан не є підставою для звільнення від

* Науковий керівник: д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Лариса ВДОВЕНКО

виконання страховою компанією своїх зобов'язань, однак є підставою для застосування інституту форс-мажору. Однак, наявність форс-мажорних обставин також не звільняє страхові компанії від виплати відшкодування. Виходячи зі змісту статті 617 Цивільного кодексу України, наявність форс-мажору звільняє від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо таке порушення сталося внаслідок непереборної сили (форс-мажору).

Виклад основного матеріалу. Основним нормативно-правовим актом, який регулює відносини у сфері страхування, є Закон України «Про страхування» [1]. Відповідно до статті 1 цього Закону [1], страхування - це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів.

Страховим випадком є подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі (частина 2 статті 8 Закону України «Про страхування»). Таким чином, можливість отримання страхового відшкодування залежить від того чи визнається договором чи законодавством певна подія страховим випадком.

Війна, воєнний стан, руйнування від снарядів, бомб, артилерії, спалення автівок окупантами та все, що з цим пов'язане, – ризики, що не покриваються договорами страхування. Сюди ж належить конфіскація майна окупаційною владою та інші неправомірні дії на окупованих територіях. Отже, якщо ваше майно й було застраховане і з ним трапилося щось із зазначеного, не варто розраховувати на виплати страхової.

Проте слід розуміти: навіть в умовах воєнного стану ваш договір зі страхувальником діє. Якщо, наприклад, у застрахованому майні сталася пожежа не через воєнні дії, ви маєте право на відшкодування збитків згідно з договором страхування.

Також треба враховувати кілька моментів:

– на тимчасово окупованих територіях зареєструвати страховий випадок неможливо;

– у нинішніх умовах страховики намагаються ставитися до кожного страхового випадку індивідуально;

– потрібно завжди тримати руку на пульсі й знати, як за потреби зв'язатися з представником страхової компанії, адже в умовах воєнного стану чи воєнних дій страховик на місце події не виїжджає, тому у страховій радять самостійно фіксувати подію, мати фото та відео пошкодження майна й підтвердження органів ДСНС, поліції тощо;

– якщо випадок не підпадає під форс-мажор та воєнний ризик, після звільнення територій або припинення війни чи воєнного стану його, ймовірно, розглядатимуть повторно;

– якщо ваше майно або транспортні засоби пошкоджені через країну-агресора і ви зможете надати фото й відео-докази, до того ж підтверджені місцевою владою, органами ДСНС або поліцією, це дасть змогу стягнути збитки з рф у судовому порядку.

Однак існує окремий вид страхування – на випадок війни або воєнних дій, тобто воєнні ризики. Це досить дорогий вид страхування, тому автотранспорт і нерухомість так страхують дуже рідко. Переважно ці страховки робили на літаки, морські судна чи літаки, які перевозили цінні вантажі через територію конфліктів.

Страховики вважають, що відповідальність за воєнні ризики на себе ніхто не візьме. Навіть якщо уявити, що хтось зараз в Україні застрахує своє життя, поліс коштуватиме 10% від розміру можливої виплати. До війни цей відсоток (смерть не через війну) становив 4 %.

До того ж компанії зараз найчастіше відмовляються від зазначеного виду страхування навіть за наявності коштів, адже ризики значно зросли: війна на нашій території відбувається без дотримання Женевської конвенції, тобто фактично без правил.

Щодо страхування життя та здоров'я військових, це також неможливо – для проведення розрахунків щодо вартості потрібно багато даних (загальна кількість військових, загиблих тощо), а на період воєнних дій ці дані засекречені.

Основні зміни в страховій сфері торкнулися таких напрямів:

– перехід на онлайн-формат. Більшість полісів тепер можна придбати онлайн (до 24 лютого потрібно було оформляти тільки у паперовому вигляді): зелену карту, КАСКО, автоцивілку тощо. Страховики все частіше пропонують клієнтам спрощену процедуру оформлення випадків, наприклад без виклику поліції (через неможливість інколи це зробити);

– відстрочення платежів до стабілізації ситуації (в конкретних індивідуальних випадках);

– значне ускладнення, а часто й неможливість фіксації страхових випадків в районах бойових дій та на окупованих територіях. Обставина, що на території діє воєнний стан, не є причиною для відмови у страховій виплаті.

Те, що залишилося, без змін:

– загалом цінова політика;

– терміни виплат, як порівняти з довоєнними. Звичайно, якщо це не ускладнюється об'єктивними реаліями сьогодення. Тож коли ви оформлюєте страховий випадок самостійно за участі поліції, то маєте 30 днів, щоб звернутися за відшкодуванням до страхової компанії, де оформляли автоцивілку. Виплата повинна надійти протягом 90 днів з моменту отримання необхідних документів;

– можливість застрахувати майно на квартальній основі, тобто з поетапною квартальною сплатою страхових платежів. Це дає змогу клієнтові частинами сплачувати страховий платіж, який буде менший за сумою.

У І кварталі 2022 року кількість зареєстрованих страховиків надалі скорочувалася. Більшість страховиків на момент виключення з Реєстру вже не провадили діяльності, їхні ліцензії відкликано раніше (таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка кількості та розміру активів страхових компаній

Показник	2019	2020	03.2021	06.2021	09.2021	12.2021	03.2022	Зміна за І квартал
Активи, млн.грн	63867	64903	64271	65178	65636	64803	63888	-1,4%
Кількість компаній	233	210	208	181	169	155	145	-10

Джерело: [5]

У І кварталі обсяг активів ризикових страховиків, що відзвітували про свою діяльність, майже не змінився ані у квартальному, ані в річному вимірі. Однак повномасштабна війна та економічний спад негативно позначилися на обсягах операцій: валові страхові премії скоротилися майже на 14% порівняно з І кварталом 2021 року. Виплати впали ще суттєвіше – на близько 22% р/р.

Страхові премії знизилися за більшістю видів страхування, найсуттєвіше – для страхування майна, вантажів та фінансових ризиків. В автострахуванні скоротилося надходження премій із КАСКО. На противагу зросли страхові премії "Зеленої картки", що пов'язано з виїздом значної кількості громадян із України через війну. Загалом транспортне та медичне страхування залишилися найбільшими сегментами ринку за обсягом отриманих премій. Обсяг валових премій страховиків життя, у І кварталі майже не змінився порівняно з І кварталом 2021 року, однак скоротився порівняно з IV кварталом 2021 року. І за квартал, і в річному вимірі страхові виплати зменшилися, активи – навпаки зросли. У І кварталі страховики передали на перестрахування близько 14% зібраних страхових премій, переважну більшість із них – перестраховикам-нерезидентам.

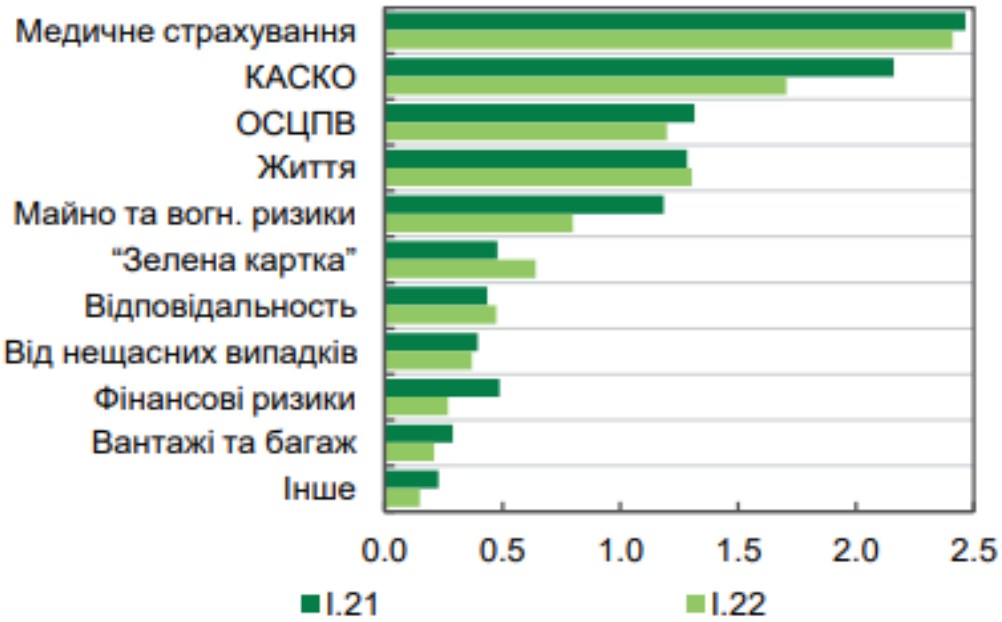

Рис. 1. **Страхові премії за найпоширенішими видами страхування в І кварталі 2021 та І кварталі 2022 року, млрд грн [5]**

Із запровадженням воєнного стану та введенням валютних обмежень взаємодія з останніми значно ускладнилася. Через зазначені обмеження сплата перестрахових премій в іноземній валюті не здійснюється за більшістю видів. Це

ускладнює подовження діючих та укладання нових договорів.

Коефіцієнти збитковості ризикових страховиків за квартал майже не змінилися та залишилися близькими до 40%. Хоча виплати скоротилися більше, ніж премії, ризикові страховики помітно збільшили резерви збитків як за добровільними, так і за обов'язковими видами страхування.

Вдповідь на різке зменшення страхових премій страховики змогли значно скоротити адміністративні витрати. Це дало змогу втримати комбінований коефіцієнт на рівні 85%, що незначно вище, ніж у IV кварталі 2021 року.

У І кварталі інвестиційні доходи ризикових страховиків зменшилися порівняно з нетипово високим значенням IV кварталу 2021 року, проте зросли майже вдвічі порівняно з І кварталом 2021 року. Аналізований коефіцієнт ефективності діяльності майже не змінився та становить 80%. Основним джерелом інвестиційних доходів були депозити та державні цінні папери.

Страховики життя наростили інвестиційні доходи: на 30% порівняно з IV кварталом 2021 року та на 43% – І кварталом 2021 року. Дохід від вкладень у державні цінні папери становить основу інвестиційного доходу. Доходи за депозитами у звітному кварталі зростали швидше.

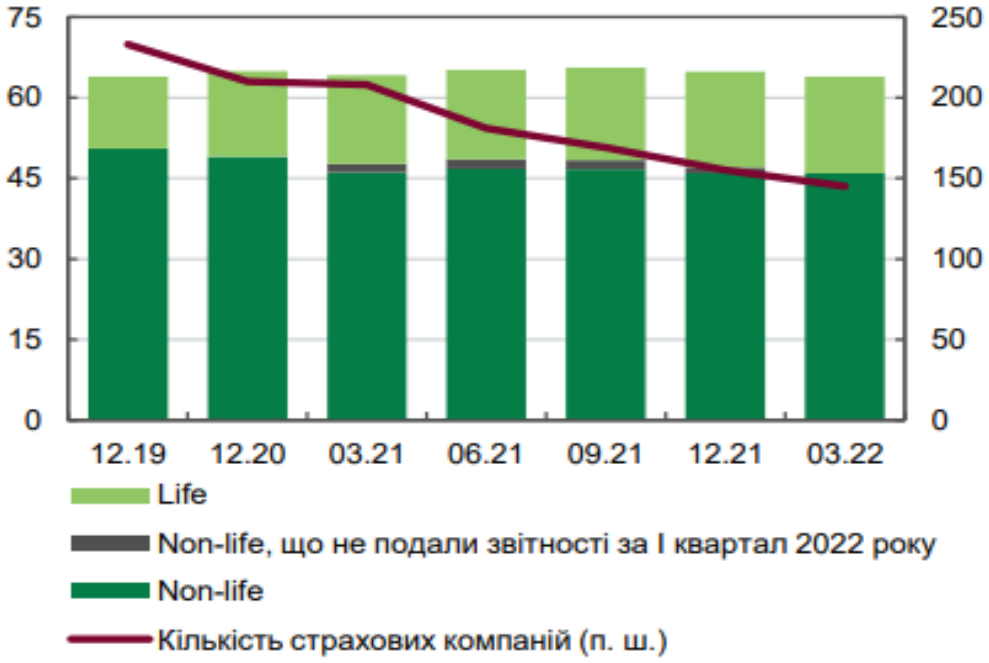

Рис. 2. Обсяг активів страховиків та їхня кількість, млрд грн.[5]

Страховики були прибутковими за результатами І кварталу 2022 року. Фінансовий результат ризикових страховиків, які відзвітували, перевершив значення за відповідний період торік попри майже незмінні показники операційної ефективності. Цьому сприяло помітне зменшення інших витрат. Прибуток страховиків життя збільшився незначно, а рентабельність активів залишилася на минулорічному рівні.

Кількість порушників нормативів за квартал зросла. Станом на 1 квітня 2022 року хоча б один з нормативів платоспроможності порушували 11 страховиків, на сім більше ніж на початок року. Порушення допускали невеликі за розміром страховики, що раніше виконували вимоги. Частка страховиків-

порушників в активах сектору становить усього 2.6%.

У І кварталі обсяги активів банків і страховиків знижувалися повільніше, ніж інших фінансових установ. Частка надавачів небанківських фінансових послуг зменшилася до 11%. За більшістю видів страхування обсяг премій скоротився порівняно із І кварталом 2021 року. Найбільшими залишаються обсяги страхових премій за авто та медичним страхуванням. Обсяг активів страховиків життя зріс, на противагу зменшенню активів ризикових страховиків. В активах страховиків життя на 4 в. п. зросла частка грошових коштів – компанії змінили структуру активів на користь ліквідніших. Структура активів ризикових страховиків майже не змінилася.

Висновок. Частіше за все каверзи та підводні каміння у страхуванні не є результатом злого наміру. Ми, на жаль, живемо в унікальній ситуації, прецедентів якої немає в жодній іншій країні. Навпаки, саме наші економічні кейси сьогодення у майбутньому мають стати зразком для світової спільноти. Але це ще й означає, що вчитися по цих кейсах саме зараз нам доведеться виключно на власних помилках. Страхування може виступати надійним захистом для бізнесу, але воно не є чарівною паличкою й не слід очікувати від нього за часів війни більше, ніж у мирний час.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про страхування». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Залєвська О. «Будуй своє». URL: https://buduysvoe.com/publications/strahuvannya-biznesu-pid-chas-viyny-yak-pracyuye

3. Пахненко О.М., Семеног А.Ю., Мілютіна М.О. Страховий ринок України та країн ЄС: порівняльний аналіз. 2017. *Економіка і суспільство*. № 12. С.612-617.

4. Рахман М. С., Мангушев Д. В., Юхименко І. Р. Аналіз сучасного стану страхового ринку України. *Modern Economics.* 2020. № 19. С. 162-165.

5. Статистика страхового ринку України за 2015-2022 роки. URL: https://forinsurer.com/stat

6. Терпай О. «Правовий Альянс». URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/210301_strakhuvannya-pd-chas-vonnogo-stanu-chi--shansi-na-vdshkoduvannya

Олена ОЛІЙНИК*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Оксана РУДА

АГРАРНА РОЗПИСКА ЯК АЛЬТЕРНАТИВНА ФОРМА КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. *У статті розкрито сутність, види та механізм застосування аграрних розписок, як нової форми кредитування галузі АПК. Внаслідок нестачі ліквідної застави в аграрних підприємств, відсутності належної фінансової підтримки з боку держави, сучасним оптимальним інструментом кредитування суб'єктів агропромислового комплексу є використання аграрних розписок.*

Abstract*. The article reveals the essence, the mechanism of the application of agricultural receipts as a new form of lending to the agricultural sector. Due to the lack of liquid collateral in agrarian enterprises, from the side of national financial support with the state, the modern optimal tool for crediting subjects of the agro-industrial complex is the use of agrarian receipts.*

Вступ. Україна – аграрна країна, тому належний рівень фінансування та доступне кредитування аграрного виробництва є необхідними умовами для розвитку сільського господарства, збалансованості продовольчого ринку та посилення експортного потенціалу нашої держави.

Протягом останніх років прослідковується процес уповільнення приросту інвестицій у реальний сектор країни. Аграрні підприємства мають труднощі з отриманням банківських кредитів, тому отримують позики на невигідних умовах. Актуальність пошуку альтернативних інструментів фінансового забезпечення аграрних підприємств зростає і вирішити проблему можна лише з максимальним врахуванням специфіки сільськогосподарського виробництва як суб'єкта кредитування. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми може слугувати застосування на практиці механізму аграрних розписок, який набуває популярності в Україні останніми роками [1].

Аграрні розписки за умови налагодження механізмів їх вільного обігу можуть стати як самостійним джерелом фінансування, так і ліквідним забезпеченням за банківськими кредитами.

Виклад основного матеріалу. Аграрна галузь впливає на соціально-економічний розвиток держави, формуючи валову додану вартість та експорт країни. Сільське господарство України забезпечує потреби населення у продуктах харчування на 90%. Ефективний механізм фінансового забезпечення діяльності аграрних підприємств є однією з головних передумов їх конкурентоспроможності в умовах браку фінансових ресурсів .

Забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарського виробництва загалом залежить від економічної ситуації в державі. Нинішня практика фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників не відзначається комплексністю та системністю, має низку недоліків, що не дають змоги задовольнити фінансові потреби суб'єктів агропромислового виробництва [3].

Ефективність фінансування аграрного виробництва гальмується правовим

режимом, фінансово-економічним становищем держави та галузевими особливостями (сезонність виробництва, тривалицй період відтворення значної частини основних засобів, значний період між витратами та отриманням доходів, засобами та предметами праці є рослини та тварини, вплив природньо-кліматичних умов тощо). Серед особливих специфічних ознак аграрного виробництва слід виділити: сезонність виробництва; подовжений цикл виробництва (порівняно довга тривалість обігу капіталу в галузі); значна частина виробленої продукції залишається на підприємстві для власних потреб, що зменшує розмір можливого прибутку [4]

Поняття «аграрна розписка» вперше з'явилася в українському законодавстві у зв'язку прийняттям Закону України «Про аграрні розписки» від 06.11.2012 р., який набув чинності 19.03.2013 р. Саме цим законом для аграріїв було запроваджено новий механізм залучення коштів для ведення агробізнесу. Однак на практиці цей інструмент почав діяти аж у 2015 р. після затвердження низки відповідних підзаконних актів [2].

Згідно Закону України «Про аграрні розписки» аграрна розписка – товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах [5].

Рис. 1. **Види аграрних розписок**

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Сторонами аграрної розписки є кредитор (фізична або юридична особа, яка (в обмін на аграрну розписку) здійснює передбачені домовленістю дії – надає гроші, поставляє товари, виконує послуги, які еквівалентні вартості застави аграрної розписки) та позичальник (фізична чи юридична особа, яка видає аграрну розписку з метою поставити аграрну продукцію або сплатити кошти у розмірах, визначених умовою аграрної розписки) .

Через аграрну розписку відбувається застава його майбутнього урожаю кредитору під отримання грошей, виробничих факторів, послуг, робіт тощо. Розмір застави не може бути менший, ніж розмір зобов'язання за аграрною розпискою, і в момент збирання врожаю предметом застави стає безпосередньо сільськогосподарська продукція у визначеному відповідно до суми за аграрною розпискою фізичному обсягу. Якщо боржник за аграрною розпискою не виконує своє зобов'язання, кредитор має повне право задовольнити свої вимоги до нього за рахунок заставленого врожаю.

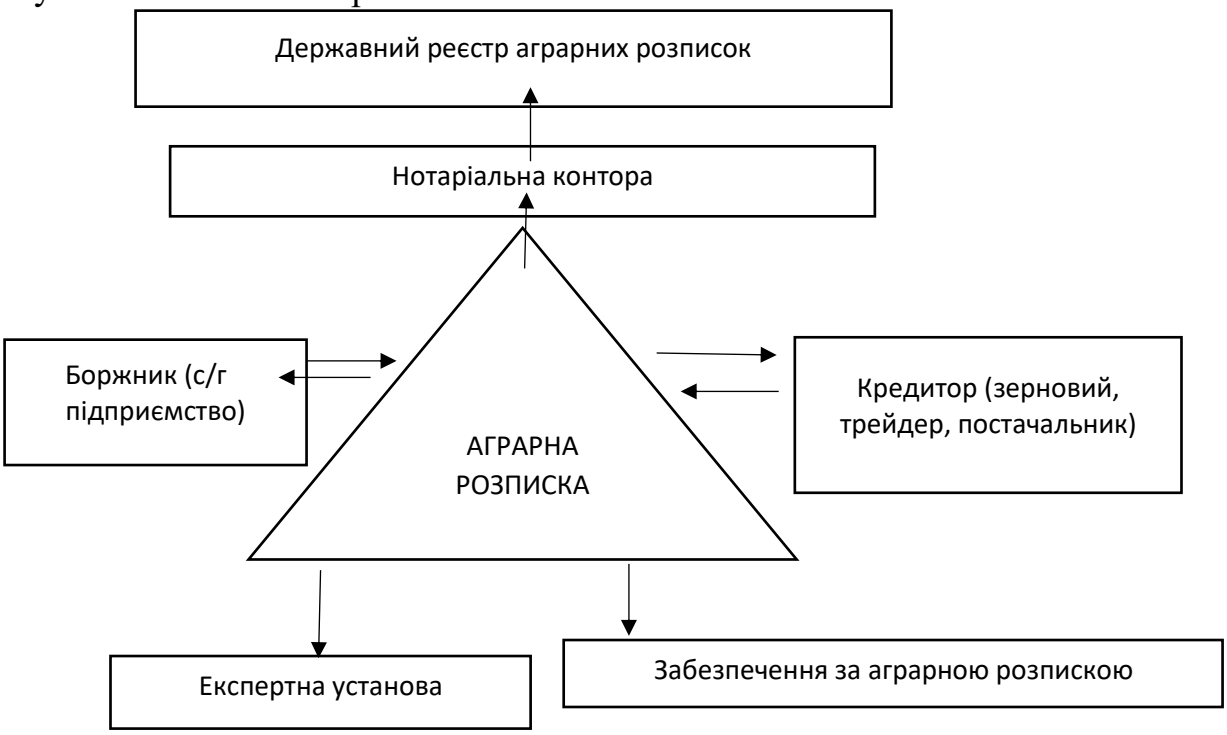

Рис. 2 **Учасники правовідносин із використанням аграрних розписок**
Джерело: сформовано автором на основі [8]

Нотаріальна контора є обов’язковим учасником відносин між кредитором та позичальником, тому що при видачі аграрна розписка повинна бути нотаріально засвідченою у порядку, передбаченому Законом України «Про нотаріат». Аграрна записка вважається виданою тільки після її реєстрації у Державному реєстрі аграрних розписок.

Аграрні розписки забезпечують більшу частину оборотного капіталу, використовуваного в бразильському агробізнесі, а це майже 20-30 млрд. дол. США на рік. На рахунок аграрних розписок припадає 20-40 % від вартості всіх фінансових інструментів у сільському господарстві. Вони дали величезний поштовх для розвитку бразильського сільськогосподарського сектору. Наприклад, за 20 років виробництво зерна збільшилось з 60 млн. до 200 млн. т. Бразилія є другим за величиною виробником продуктів харчування і найбільшим експортером продовольства в світі. Внесок аграрного сектору у ВВП Бразилії становить 23 %, а в загальний обсяг експорту країни – 44 % [9].

Варто відмітити суттєве зростання обсягів випуску аграрних розписок у порівнянні з традиційними джерелами фінансування сільськогосподарських

підприємств. Впродовж першого півріччя 2022 року, агровиробники видали 489 аграрних розписок на суму $120 млн, з них – 208 на суму $50 млн видано з 24 лютого [10]. При цьому, загальні обсяги банківського кредитування сільського господарства станом на 15.09.2022 р. склали 57 млрд 347 млн грн. З них під посівну кампанію до 1 червня – на суму 38 млрд 551 млн грн. [11].

За обсягами фінансування, яке залучили агровиробники за допомогою аграрних розписок, серед областей України лідером є Рівненщина. Львівщина та Кіровоградщина – на другому та третьому місці відповідно. Київська та Хмельницька області замикають п'ятірку лідерів [10].

Під час війни найбільше фінансування агровиробники залучили під заставу кукурудзи ($37 млн, 122 розписки). Найчастіше аграрні розписки видавали під заставу пшениці (142 аграрні розписки) та соняшника (130 аграрних розписок) [10].

Висновок. Аграрні розписки мають переваги як для сільськогосподарських товаровиробників, так і для кредиторів. Така форма кредитування дозволяє залучити додаткові фінансові ресурси в сільське господарство, що свідчить про ефективність аграрних розписок як інструмент успішного розвитку аграрного бізнесу в Україні. Аграрна розписка – це зручна та вигідна альтернатива банківському кредитуванню для сільськогосподарських товаровиробників, яка дає змогу отримати позику під заставу майбутнього врожаю на вигідних для себе умовах. Усі сільськогосподарські підприємства можуть використовувати даний вид кредитування, незалежно від розміру та спеціалізації, все, що необхідно – це земля та майбутній врожай.

На нашу думку, саме аграрні розписки є тим інструментом для українського агробізнесу, який відкриє нові можливості для розвитку даної галузі.

Список використаних джерел:

1. Анастасова К.А. Механізм фінансового забезпечення розвитку аграрних підприємств. Молодий вчений. 2017. № 1.1 (41.1). С. 1–5.
2. Закон України «Про аграрні розписки» № 5479-VI від 06.11.2012 (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5479-17#Text (дата звернення: 21.09.2022).
3. Зінчук Т.А. Проблеми фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 9. Частина 1. С. 109–112.
4. Каменична А.М. Неврегульовані питання фінансового забезпечення аграрного сектору економіки держави. *Економіка АПК*. 2019. № 1. С. 104–111.
5. Мамалига С. В. Аграрні розписки в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Агросвіт*. 2017. № 9. С. 30-34.
6. Найчастіше аграрні розписки видають під заставу пшениці. URL: https://agrotimes.ua/agromarket/najchastishe-agrarni-rozpysky-vydayut-pid-zastavu-pshenyczi/ (дата звернення: 22.09.2022)
7. Петрук О. М. Роль аграрних розписок у розвитку кредитування сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. 2020. №8. С 14-20.

8. Печенюк А. В. Аграрні розписки як альтернативний інструмент кредитування сільськогосподарських товаровиробників. *Економіка та суспільство*. 2021. № 5. С. 10-15.

9. Радченко Н. Г. Аграрні розписки як альтернативна форма кредитування сільськогосподарських підприємств. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013 .№ 1(1-С. 356-361

10. У межах програми «Доступні кредити 5–7–9» аграрії цьогоріч залучили 57 млрд 347 млн грн кредитів. URL: https://minagro.gov.ua/news/u-mezhah-programi-dostupni-krediti-579-agrariyi-cogorich-zaluchili-57-mlrd-347-mln-grn-kreditiv (дата звернення: 22.09.2022)

Ольга ПАЛАМАРЧУК*
студентка 3 курсу
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У РОЗВИТКУ ГРОШОВИХ СИСТЕМ КРАЇН ІЗ РОЗВИНЕНОЮ РИНКОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Анотація. *Статтю присвячено сучасним тенденціям у розвитку грошових систем країн із розвиненою ринковою економікою. Проаналізовано основні проблеми грошових систем країн із розвиненою економікою. Визначено причини негативних тенденцій у сфері грошових систем. Обгрунтовано потенційні заходи щодо вирішення проблем розвитку грошових систем країн із розвиненою економікою.*

Abstract. *The article is devoted to modern trends in the development of monetary systems of countries with developed market economies. The main problems of monetary systems of countries with developed economies are analyzed. The causes of negative trends in the sphere of monetary systems have been determined. Potential measures to solve the problems of development of monetary systems of countries with developed economies are substantiated.*

Вступ. Останніми роками в різних країнах світу відбувається універсалізація фінансового посередництва, що проявляється, зокрема, в активізації співпраці між банками, страховими компаніями та інвестиційними фондами, а також у появі гібридних форм фінансового посередництва, які створюють конкуренцію традиційному банківському кредитуванню. Водночас, враховуючи банкоцентричність фінансового ринку України (активи банків

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Надія ГРИЩУК

складають понад 87 % сукупних активів фінансових посередників) та відсутність налагодженої інфраструктури фондового ринку, саме банки мають стати ініціаторами та провайдерами нових гібридних фінансових механізмів інвестиційного забезпечення вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи специфіку розвитку вітчизняного банківського сектору, можна дійти висновку, що механізм її функціонування характеризується наявністю широкої системи зв'язків з діяльністю всіх економічних суб'єктів та громадян країни, а зміни у ньому можуть викликати деструктивні наслідки для економіки країни загалом. Так, в умовах ринкової економіки діяльність банківських установ є основною у забезпеченні належного функціонування банківської системи, що зумовлено значними обсягами капіталу, акумульованими цими суб'єктами, ефективна система управління яким створює підґрунтя для забезпечення фінансової стабільності економіки. Враховуючи той факт, що регулювання діяльності банків опосередковує реалізацію грошово-кредитної політики країни, можемо спостерігати посилення їх індикативної ролі у відображенні тенденцій розвитку суспільства. Водночас можна спостерегти тісні їх зв'язки з макроекономічними показниками, зокрема, зі стабільністю національної грошової одиниці. Динаміка розвитку фінансового ринку суттєво сповільнилася унаслідок впливу глобальної фінансової кризи, дестабілізація функціонування зазначеного сектора економіки була обумовлена дією низки макроекономічних факторів. Серед причин масштабної експансії деструктивних процесів на фінансовому ринку можна назвати недостатній розвиток інституційного забезпечення та фрагментарність і непослідовність у проведенні економічних реформ.

Кризові процеси призвели до суттєвого погіршення низки макроекономічних індикаторів. Падіння деяких з них було досить помітним. Зокрема, досить критичною була ситуація з девальвацією гривні, що втратила понад 50 % своєї вартості порівняно з доларом США. Однак не менш загрозливим було падіння індексу ПФТС майже на 70 %.Варто зауважити, що в умовах інтенсифікації глобалізаційних процесів існування тісних міжнародних зв'язків має не лише негативні прояви, але і позитивні наслідки, а саме: відновлення стабільного функціонування низки національних економік призвело до активізації аналогічних процесів в Україні. Так поступово відновили свою макроекономічну динаміку такі високорозвинені країни, як Японія, Німеччина та Франція, а також такі менш розвинені, як Бразилія, Китай та Індія. Попри зростання негативного сальдо доходів, зумовленого коливанням процентних виплат за інвестиціями, а також скорочення позитивного сальдо трансфертів у зв'язку зі зниженням переказів з інших держав, стан сальдо поточного рахунку відповідав тенденціям зовнішньоторгівельного балансу, тобто відбулося скорочення негативного сальдо зовнішньої торгівлі до 1,8 млрд дол. США, або до 1,5 % від ВВП. Проведемо аналогічне дослідження і для інших країн світу. Насамперед вважаємо, щодоцільно проаналізувати залежність обсягів ВВП від темпів банківського кредитування у країнах з низьким рівнем доходу.

Таблиця 1

Показники взаємозв'язку між обсягами кредитування та номінальними розмірами ВВП країн з низьким рівнем доходів

Країна	Кореляція між ВВП та обсягами кредитування	Коваріація між ВВП та обсягами кредитування	Стандартне відхилення у динамічному ряді ВВП	Стандартне відхилення у динамічному ряді надання кредитів	Дисперсія у динамічному ряді надання кредитів	β-коефіцієнт
1	2	3	4	5	6	7
Бангладеш	-0,231	-0,635	0,642	4,908	24,087	-0,026
Бенін	0,083	0,243	1,211	2,759	7,613	0,032
Буркіна-Фасо	0,364	2,307	2,245	3,224	10,393	0,222
Бурунді	-0,387	-0,400	0,656	1,805	3,258	-0,123
Гаїті	0,294	2,076	3,359	2,405	5,785	0,359
Гамбія	-0,007	-0,039	3,716	1,698	2,882	-0,014
Гвінея-Бісау	-0,288	-3,707	3,242	4,530	20,523	-0,181
Демократ.республік.Конго	0,010	0,017	1,656	1,234	1,522	0,011
Камбоджа	-0,233	-7,044	3,246	10,666	113,762	-0,062
Кенія	0,071	0,537	2,528	3,424	11,722	0,046
Коморські остр.	0,705	3,748	1,064	5,708	32,583	0,115
Ліберія	-0,361	-2,595	2,206	3,724	13,871	-0,187
Мадагаскар	-0,581	-1,223	3,592	0,670	0,449	-2,725
Малаві	-0,398	-4,883	3,004	4,667	21,779	-0,224
Малі	-0,696	-3,348	2,671	2,057	4,230	-0,791
Мозамбік	0,475	1,538	0,607	6,096	37,164	0,041
Непал	0,471	3,898	0,970	9,744	94,949	0,041
Нігер	0,131	1,038	3,999	2,272	5,164	0,201
Сьєрра-Леоне	-0,606	-1,222	1,319	1,748	3,056	-0,400
Таджикистан	0,306	1,241	1,334	3,479	12,101	0,103
Танзанія	0,048	0,032	0,439	1,707	2,915	0,011
Того	0,802	5,461	1,309	5,940	35,284	0,155
1	2	3	4	5	6	7
Уганда	-0,735	-4,201	2,219	2,942	8,657	-0,485
ЦРА	-0,799	-32,106	15,027	3,058	9,349	-3,434
Чад	0,338	1,818	4,457	1,378	1,898	0,958
Середнє знач.	-0,049	-1,498	2,669	3,674	19,400	-0,254

Джерело:розраховано автором за даними Світового банку.

За методологією Світового банку, до таких зараховують 33 країни, а саме: Афганістан, Бангладеш, Бенін, Буркіна-Фасо, Бурунді, Гаїті, Гамбію, Гвінею,

Гвінею-Бісау, Демократичну республіку Конго, Еритрею, Ефіопію, Зімбабве, Камбоджу, Кенію, Коморські острови, Ліберію, Мадагаскар, Малаві, Малі, Мозамбік, М'янму, Непал, Нігер, Руанду, Сьєрра-Леоне, Сомалі, Таджикистан, Танзанію, Того, Уганду, Центральноафриканську Республіку, Чад. Базою для дослідження стали 25 країн, щодо яких є наявні дані по обсягах банківського та іншого кредитування та ВВП.

Результати розрахунків засвідчили фактичну відсутність зв'язку між банківським кредитуванням та зростанням ВВП у країнах з низьким рівнем доходу (таблиця 1).

Як видно з таблиці 2, у всіх країнах з високим рівнем доходів (крім Ісландії) спостерігається від'ємний зв'язок між обсягами кредитування та приростом ВВП, при цьому найбільше він виражений у таких, як Греція, Данія, Нідерланди, Польща, Чехія.

У країнах з високим рівнем доходу та розвитку фінансових систем відбуваються зниження вартості позикових коштів та посилення вимог до позичальників, що обумовлює активний розвиток нових типів ФП, які, з одного боку, забезпечують достатній рівень доходності фінансовим посередникам при низькій вартості фінансових ресурсів, а з іншого – зберігають низький рівень ризику при здійсненні таких операцій. З огляду на вищезазначене нами сформовано 3 кластери країн, які мають різні характеристики взаємозалежності ВВП та обсягів БК та обсягів ВВП на душу населення.

Для сформованих 3 кластерів з різним характером впливу банківського кредитування на економічний розвиток пропонуємо наступні рекомендації щодо стратегічних орієнтирів розвитку фінансового посередництва:

– для 1-го кластера (19 країн, у т. ч. Австралія, Австрія, Бельгія, Великобританія, Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Південна Корея, США, Швейцарія, Швеція, Фінляндія, Франція, Японія) оптимальним є подальший розвиток банківського кредитування з огляду на його високий потенціал та позитивний вплив на рівень економічного розвитку;

– для 2-го кластера (18 країн, у т. ч. Бангладеш, Бурунді, Гвінея-Бісау, Греція, Естонія, Камбоджа, Ліберія, Мадагаскар, Малаві, Малі, Польща, Португалія, Словенія, Сьєрра-Леоне, Уганда, Центральноафриканська Республіка, Чилі, Чехія) оптимальним є розвиток небанківських фінансових інститутів та форм кредитування з метою створення конкурентних стимулів для розвитку фінансового ринку, оскільки в цих країнах спостерігається негативний вплив БК на рівень економічного розвитку;

для 3-го кластера (15 країн, у т. ч. Бенін, Буркіна-Фасо, Гаїті, Гамбія, Демократична республіка Конго, Кенія, Коморські острови, Мозамбік, Непал, Нігер, Таджикистан, Танзанія, Того, Україна, Чад), зважаючи на високий рівень залежності економічного розвитку від обсягів банківського кредитування, оптимальною є активізація розвитку банківського сектора з одночасним розвитком гібридних форм фінансового посередництва, що стимулюватиме зниження вартості фінансових ресурсів у цих країнах та активізацію розвитку реального сектору економіки.

Таблиця 2

Показники взаємозв'язку між обсягами кредитування та номінальними розмірами високим рівнем доходів

Країна	Кореляція між ВВП та обсягами кредитування	Коваріація між ВВП та обсягами кредитування	Стандартне відхилення у динамічному ряді ВВП	Стандартне відхилення у динамічному ряді надання кредитів	Дисперсія у динамічному ряді надання кредитів	β-коефіцієнт
1	2	3	4	5	6	7
Австралія	-0,390	-1,076	0,826	3,812	14,530	-0,074
Австрія	-0,621	-4,470	2,403	3,425	11,731	-0,381
Бельгія	-0,591	-4,169	1,841	4,377	19,159	-0,218
Чилі	-0,179	-3,640	2,258	10,308	106,250	-0,034
Чехія	-0,715	-13,520	3,736	5,785	33,461	-0,404
Данія	-0,746	-19,157	2,566	11,437	130,816	-0,146
Естонія	-0,684	-53,713	8,334	10,765	115,879	-0,464
Фінляндія	-0,465	-14,402	4,288	8,257	68,175	-0,211
Франція	-0,307	-2,921	1,803	6,024	36,293	-0,080
Німеччина	-0,250	-3,628	3,234	5,119	26,204	-0,138
Греція	-0,830	-63,002	5,069	17,116	292,967	-0,215
Ісландія	0,608	204,026	4,520	84,830	7196,104	0,028
Ірландія	-0,671	-44,979	3,923	19,541	381,833	-0,118
Італія	-0,263	-6,739	2,575	11,363	129,109	-0,052
Японія	-0,096	-1,515	3,020	5,953	35,444	-0,043
Південна Корея	-0,604	-6,465	1,903	6,426	41,290	-0,157
Люксембург	-0,194	-9,805	3,765	15,306	234,270	-0,042
Нідерланди	-0,756	-20,414	2,615	11,805	139,353	-0,146
Польща	-0,793	-10,659	2,002	7,671	58,837	-0,181
Португалія	-0,593	-16,186	2,265	13,778	189,820	-0,085
Словенія	-0,525	-21,396	4,732	9,851	97,047	-0,220
Іспанія	-0,534	-21,011	2,715	16,557	274,127	-0,077
Швеція	-0,356	-10,739	3,534	9,763	95,310	-0,113
Швейцарія	-0,284	-3,056	1,982	6,200	38,435	-0,080
Великобританія	-0,664	-23,626	2,339	17,391	302,455	-0,078
США	-0,080	-0,996	1,883	7,582	57,490	-0,017

Джерело:розраховано автором за даними Світового банку.

Висновки. Дослідження динаміки та структури фінансового посередництва в різних країнах світу дозволило зробити висновок про: домінування банківського кредитування у структурі зовнішніх джерел фінансування діяльності суб'єктів реальної економіки у світі, за винятком Японії та США; зниження частки банківського кредитування в сукупному обсязі

кредитів, наданих в економіку фінансовими секторами різних країн світу; підвищення ролі небанківських та гібридних форм кредитування у забезпеченні економічного зростання.

Перебіг цих процесів є специфічним у різних країнах, що залежить від рівня розвитку їх фінансових систем. Так у країнах з низьким рівнем доходу низький рівень іноземного інвестування та слабкий розвиток економіки обумовили незначні темпи розвитку небанківських фінансових посередників, в результаті чого фінансове посередництво розвивається переважно у формі традиційного банківського кредиту, а будь-які дифузні форми кредитування сприймаються з недовірою та не отримують належної підтримки ринку. У країнах з високим рівнем доходу та розвитку фінансових систем відбуваються зниження вартості позикових коштів та посилення вимог до позичальників, що обумовлює активний розвиток нових типів фінансового посередництва, які, з одного боку, забезпечують достатній рівень доходності фінансовим посередникам при низькій вартості фінансових ресурсів, а з іншого – зберігають низький рівень ризику при здійсненні таких операцій. З огляду на вищезазначене сформовано 3 кластери країн, які мають різні характеристики взаємозалежності ВВП та обсягів банківського кредитування та обсягів ВВП на душу населення. Для сформованих 3 кластерів з різним характером впливу банківського кредитування на економічний розвиток розроблено рекомендації щодо стратегічних орієнтирів розвитку фінансового посередництва для кожного з них.

Список використаних джерел:

1.Дзюблюк О.В. Кредитні важелі стимулювання економічного розвитку. Тернопіль, 2017. 184 с.

2. Хомин І. П. Аграрний сектор України – фінансовий донор вітчизняної та зарубіжних економік. *Фінанси України*. 2018. С. 41-55.

3. Бержанір І. А., Кірдан О. П., Станіславчук Н. О. Фінансове забезпечення відтворення основних засобів підприємства. *Економічні горизонти*. 2018. С. 48–56.

4. Рисін В. В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. В. В. Рисін Національний банк України: Львів. банківський ін-т. Львів, 2018.192 с.

5. Мельник П. В., Тарангул Л. Л., Гордей О. Д. Банківські системи зарубіжних країн: Підручн. Алерта, Центр учбової літератури, 2018. 586 с.

6. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: навч. посіб.З.В. Герасимчук: ОЛДІ-плюс, 2017.570 с.

Володимир ПЕРКУН*
студент 2-го року магістратури
факультету обліку та аудиту

* Науковий керівник: к.е.н.,доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Оксана РУДА

Вінницького національного аграрного університету
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Анотація. *Метою даної роботи є використання теоретичних та емпіричних методів для дослідження позиції та перспектив розвитку фінтехнологій у банківському бізнесі в контексті цифровізації економіки. Після аналізу наукових праць і публікацій, системного аналізу основних тенденцій банківських інновацій в Україні та демонстрації застосовності фінансових технологій у банківській справі в контексті цифровізації. Результати дослідження шляхом виявлення потреб сучасних клієнтів та ринкових умов у сфері послуг грошового обігу (зростання кількості користувачів Інтернету, гаджетів, а отже зростання обороту безготівкових використаних коштів), а також перспективні прогнози: орієнтація на цінність та якість клієнта послуг (швидкість, бізнес-гнучкість структури та широке застосування різноманітних технік).*

Abstract. *The purpose of this work is to use theoretical and empirical methods to study the position and prospects for the development of fintechnologies in the banking business in the context of digitalization of the economy. After the analysis of scientific works and publications, the systematic analysis of the main trends of banking innovations in Ukraine and the demonstration of the applicability of financial technologies in banking in the context of digitalization. The results of the study by identifying the needs of modern customers and market conditions in the field of money circulation services (increasing the number of Internet users, gadgets, and therefore the increase in the turnover of non-cash funds used), as well as prospective forecasts: orientation to the value and quality of the client's services (speed, business flexibility structures and wide application of various techniques).*

Вступ. Розвиток сучасного світу невіддільний від інновацій, а нові технології та нові процеси є рушійною силою в різних сферах. Це також стосується банківської справи, яка зазнала величезних змін і трансформацій за останнє десятиліття. Але процес формування «нового» банку ще не завершений. Актуальним трендом банківських інновацій є максимальна цифровізація всіх процесів, динамічне впровадження робототехніки та фінансових технологій. Однак наразі банки діють як послідовники цього процесу, намагаючись не втратити свої конкурентні позиції, пов’язані з фінтех-компаніями, які швидко стають лідерами ринку банківських послуг. Сьогодні конкурентоспроможні фінтех набувають помітного значення в системі банківських послуг, зосереджені на оптимізації процесів, збільшенні кількості транзакцій, миттєвості та швидкому залученні користувачів, а також на основі постійного розвитку та розширення можливостей.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринкової економіки, комерційні банки, як інститути, що здійснюють ефективний перерозподіл фінансових ресурсів, займають одне з ключових місць в діяльності держави. Завдяки їм відбувається мобілізація тимчасово вільних коштів в найбільш прибуткові галузі підприємства, що в кінцевому результаті приводить до економічного зростання та покращення рівня життя в країні в цілому.

В умовах серйозних технологічних інновацій, перед комерційними банками постають нові виклики, як щодо підвищення рівня якості послуг так і створення якісно нових продуктів в цілому. Хоча комерційні банки є доволі консервативними інститутами, проте жорстка конкуренція на ринку змушує їх до активних дій в цьому напрямку.

Сьогодні інформаційні технології є невід'ємною частиною діяльності комерційних банків, та створюють нову основу, для надання банківських послуг. Вже зараз, на фінансовому та банківському ринках України зароджуються сотні компаній, що поєднують фінансову та банківську діяльність з інформаційними технологіями, що стало ключем до набуття нових клієнтів та ефективної комунікації з ними. Дистанційний банкінг та багатоканальне обслуговування відділень як екосистема для роботи з клієнтами, адаптивна архітектура каналів є пріоритетом для основного активного населення (18-50 років), сьогоднішня швидкість розвитку та інформаційне навантаження вимагає цифрових та мережевих технологій, CRM технологій , високі Можливості автоматизації та самообслуговування, включаючи універсальні технології для сучасного банківського обслуговування.

Автоматизація, використання нових технічних засобів і провідних банківських технологій сприяють руху ринку банківських товарів та служб, а також підвищують їх привабливість, що позитивно впливає як процвітання банківського бізнесу, а й підвищує обсяг безготівкового циклу грошей. правильним результатом для економіки України, простежити наведені вище схильності.

Сьогодні на ринку послуг конкурентні переваги отримують саме ті установи, які здатні розробляти і запроваджувати нові технології, удосконалювати свою продуктову лінійку, розробляти альтернативні канали обслуговування клієнтів. Банк, у разі запровадження фінансових інновацій, може отримати такі переваги перед конкурентами: підвищення прибутковості діяльності банку; генерування нових потоків доходів за рахунок упровадження інноваційних продуктів високої якості; підвищення операційної ефективності; формування сучасного іміджу банківської установи та підвищення її конкурентних позицій.

Будь-яка держава зацікавлена в розвитку технологій. Україна не є винятком. Кабінет Міністрів України 17 січня 2018 року схвалив Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018—2020 роки і затвердив план заходів з її реалізації [1]. Концепцію було розроблено Міністерством економічного розвитку і торгівлі разом з провідними експертами ІТ-сфери. План заходів визначає ключові політики, першочергові сфери,

ініціативи і проєкти «цифровізації» України на найближчі три роки. У цьому плані передбачено також і впровадження технологій у банківську сферу.

Поряд з інноваційними зрушеннями банківських установ на фінансовому ринку виникли нові фінтех-компанії, що пропонують цілу низку комфортних рішень на базі провідних інноваційних спецтехнологій, оптимізації банківських служб, що продають фінансові продукти на більш симпатичних умовах, менш витратних для покупців, або розробляють нові платіжні інструменти. та технічні рішення у ніші банківського бізнесу

Активними учасниками українського FinTech-ринку є ПриватБанк», «Альфа-Банк», «Райф файзен Банк Аваль», «ОТП Банк».

У цілому, сьогодні можна констатувати, що зміст інноваційної діяльності, банків охоплює три сегменти фінтех-інновацій а саме:

− формування і впровадження нових методів і організаційних форм надання банківських послуг (а це – відмова від мережі філій, електронний банкінг, поштово-банківські послуги, віддалене кредитування тощо);

− формування та впровадження нових фінансових та організаційних інструментів, їх інноваційне поєднання;

− виділення в русі етапів розвитку життєвого циклу інновацій у сфері банківництва (від зародження ідеї по використанню відповідного інструменту до його інноваційної трансформації при впровадженні).

В залежності від ступеня інтеграції банків та FinTech сегменту можна виділити чотири рівні взаємодії між цими суб'єктами ринку фінансових послуг: традиційний банкінг, цифровий банкінг, відкритий банкінг та Open-X банкінг. Нині фактично співіснують три моделі – традиційний, цифровий та відкритий банкінг, але найбільш життєздатними й працюючими є цифровий і відкритий банкінг. Аналітичні дослідження підтверджують, що наявність повного спектра цифрових послуг банку для споживачів є набагато важливішою, ніж фізична наявність підрозділів банку. На рисунку 6 представлено узагальнену адаптаційну схему розвитку фінтех-інновацій в банківській діяльності.

Крім того, активно прогресують необанки, такі як Monobank, SportBank, O.bank та аналогічні сервіси, що працюють у сегменті Banking as a Service. Ці організації є активними генераторами інноваційних ідей та алгоритмів з управління та застосування грошових потоків (у рамках чинного законодавства). в області платіжних сервісів і платформ грошових переказів, приватного та бізнес-онлайн-кредитування, а також спецспецтехнологій та IT-інфраструктури. Через зростання фінансової грамотності населення та розширення розуміння своїх потреб зростає кількість фінтех-компаній у галузі платежів та мобільних гаманців, персонального та споживчого кредитування. У той же час, на думку фахівців, у найближчому майбутньому більше 1/2 ринку фінансових технологій розвиватимуть спецспецтехнології технічного розуму та великих даних (Big data), а близько сорока відсотків ринку розвиватиме розробку блокчейну. Втім в даний час тільки десять відсотків компаній володіють досить структурованими даними для використання в технології великих даних. Основними перевагами фінтех-фірм (або фінтех- стартапів), які вони використовують для нарощення клієнтської бази, збільшення ринкової частки й скорочення витрат, є орієнтація

на цінності клієнта та його потреби, гнучкість бізнесструктури, широке застосування сучасних і надсучасних технологій. Водночас низка фінтех-компаній співпрацюють із банками та міжнародними платіжними системами в розрізі окремих проєктів, таких як розробка платформ для P2P карткових транзакцій, емісія платіжних карток із логотипами декількох компаній та інші платіжні послуги.

Висновки: Співпраця банків та фінтех компаній – це перемога для обох сторін. Перевагою банків є напрацьована клієнтська база, репутація та фінансові ресурси. Проте традиційний устрій банків залишає мало місця для розробки інноваційних проєктів. Водночас фінансові компанії мають високий інноваційний потенціал, регулярний моніторинг ринку, але брак фінансування та клієнтської бази. Тому спільні проєкти дозволяють мінімізувати недоліки та примножити переваги обох партнерів. За прогнозами Асоціації фінтех та інноваційних компаній, у найближчій перспективі основними напрямами спільної роботи стануть: платіжні сервіси, системи штучного інтелекту, Big Data, автоматизація бізнес-процесів і кібербезпека.

Наразі Національний банк знаходиться на початку власного шляху приєднання до міжнародної фінтех-спільноти і взаємодії з іншими регуляторами цього інноваційного ринку. Як приклад, Національний банк України приєднався до Глобальної мережі фінансових інновацій (Global financial innovation network, GFIN). Це дасть можливість українському центробанку підвищити рівень проникнення інновацій до фінансового сектору та сприятиме реалізації завдань Стратегії розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. Членство в мережі надасть Національному банку такі переваги:

– залученість до обміну досвідом, інформацією та аналітичними звітами між регуляторами різних країн світу;

– експертна допомога у побудові регуляторної "пісочниці" відповідно до кращих світових практик;

– вивчення інноваційних рішень для повноцінного розуміння ймовірних ризиків, сучасних підходів та методології регулювання фінтех-ринку;

– основною місією Глобальної мережі фінансових інновацій є: сприяння співпраці та обміну досвідом з питань інновацій між фінансовими регуляторами;

Список використаних джерел:

1. Житар М. О., Зелінська В. С. Необанкінг: зарубіжний досвід та українська перспектива. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України.* 2019. № 2. С. 81-95.

2. Звіт про виконання комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/CP_finsektor_2020_report_2020-final.pdf?v=

3. Кузнєцова Л.В. Цифрова трансформація банківського бізнесу. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції.* м. Львів, 24 листопада 2018 р. Львів, 2018. Ч. 2. С. 72–75.

4. Фінтех-2019: Дослідження українського ринку фінансових технологій. URL: http://www.management.com.ua/tend/tend1139.html

Вікторія ПЕТРУСЕВИЧ*
студентка 4 курсу
факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФАКТОРИНГ НА РИНКУ КРЕДИТУВАННЯ УКРАЇНИ

Анотація. *У статті розглянуто теоретичні аспекти поняття «факторинг», наведено основні види факторингу, охарактеризовано переваги факторингу над подібними фінансовими механізмами, вказано основну роль факторингу, наведено можливості, які надає факторинг для підприємств. Визначено, що договір факторингу є самостійним договором, спрямованим на надання послуг і має яскраво виражену цивільно-правову природу.*

Abstract. *The article examines the theoretical aspects of the concept of "factoring", describes the main types of factoring, characterizes the advantages of factoring over similar financial mechanisms, indicates the main role of factoring, and provides opportunities that factoring provides for enterprises. It was determined that the factoring contract is an independent contract aimed at providing services and has a pronounced civil law nature.*

Вступ. У багатьох випадках компаніям доводилося вдаватися до незабезпечених позик, щоб активно запускати та розвивати свій бізнес. Одним із найкращих кредитних продуктів для бізнесу є факторинг. Але при цьому не всі підприємці розуміють, що таке факторинг і для чого потрібен такий кредит. У країнах, де ринкові системи та механізми ще тільки зароджуються, особливо в такій молодій державі, як Україна, питання дефіциту оборотних коштів у підприємницькій діяльності є особливо актуальним. Вирішити це питання допоможе унікальний фінансовий інструмент – факторинг.

Простіше кажучи, факторинг - це вид незабезпеченого кредиту, доступний організаціям, які надають товари та/або послуги клієнтам на умовах відстрочки платежу. У стандартній угоді беруть участь дві сторони: постачальник продукції та замовник. При цьому можливі значні затримки від доставки товару до оплати. Це фактор, який повинен виступати третьою стороною в угоді. Фактор платить постачальнику негайно, а клієнт повертає фактору через певний період часу. В результаті постачальникам не доводиться довго чекати платежів, відкриваючи нові можливості для бізнесу для клієнтів.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Оксана РУДА

Виклад основного матеріалу. Правовою основою факторингу в Україні є Господарський кодекс України, Податковий кодекс України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про банки та банківську діяльність», Закон України «Про фінансові послуги та Закон про державний нагляд «Про ринки фінансових послуг», НБУ 21. Лютий 2018 р. Постанова «Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з фінансовими інструментами українських банків».

Відповідно до законодавства України факторинг – це фінансовий інструмент, за яким одна сторона (фактор) передає або обіцяє передати кошти іншій стороні (клієнту) для розпорядження за певну плату, а клієнт відмовляється або обіцяє відступити на користь свого права. третіх осіб (боржників) для пред'явлення грошових вимог[6]. Це може бути грошова вимога, термін оплати, який уже настав, або вимога, яка виникне в майбутньому.

В даний час над концепцією факторингу працює велика кількість вчених.

Таблиця 1

Сучасне тлумачення визначення «факторингу»

Автор	Визначення
І. В. Фурман	Факторинг (від англ. factor – маклер, посередник, агент) – це банківська операція, суть якої полягає в придбанні банком (фактором) у постачальника (продавця) права вимоги у грошовій формі на дебіторську заборгованість покупців за відвантажені їм товари (виконані роботи, надані послуги), з прийняттям ризику виконання такої вимоги, а також приймання платежів [5, с.351]
Н. М. Внукова	Факторинг- це комплекс фінансових послуг, що надаються клієнтові фактором, та факторингові операції, що комплексно поєднують кредитну операцію і посередницько-комісійні послуги [1, С 36].
Л. В. Момот	Факторинг – це банківська операція чи комплекс послуг, наданих клієнту спеціалізованою компанією (фактором) в обмін на передачу дебіторської заборгованості (обов’язковим є перехід права власності на дебіторську заборгованість) [4, с. 101–102].
М. О. Козакова	Факторинг – це унікальний фінансовий інструмент, який може ефективно вирішувати велику кількість завдань та проблем, що стоять перед підприємством: економічні, фінансові, продажу та маркетингові [3, с. 56]

Основна роль факторингу полягає в управлінні оборотним капіталом бізнесу, що сприяє прискоренню оборотності коштів клієнтів, але зводити роль факторингу лише до викупу дебіторської заборгованості не зовсім правильно. Факторинг — це сукупність фінансових, страхових та інформаційних послуг, покликаних забезпечити зростання продажів товарів і послуг комерційними структурами. Факторингові компанії надають комплекс взаємопов’язаних послуг в інтересах своїх клієнтів при фінансуванні боргів боржників своїх клієнтів, а саме:

- Фінансування доставки на відстрочку платежу;
- Управління дебіторською заборгованістю клієнтів;
- Мінімізація кредитного та процентного ризику та ризику ліквідності;
- Надавати інформаційні послуги.

Таким чином, використання факторингових фінансових послуг надає підприємствам багато можливостей для:

- Звести до мінімуму рівень дебіторської заборгованості та усунути дефіцит оборотного капіталу;
- Забезпечити необхідну номенклатуру асортименту продукції;
- Пропонувати клієнтам пільгові умови придбання товарів і послуг;
- Закупівля матеріалів у постачальників за нижчими цінами відразу після відвантаження товару завдяки швидкому надходженню коштів.

Таблиця 2

Види факторингу

Класифікаційна ознака факторингу	Види факторингу
місце проведення (резидентність)	внутрішній, коли постачальник, клієнт і фактор є резидентами; міжнародний, коли один із учасників операції нерезидент.
участь боржника в угоді	відкритий, якщо боржника повідомлено про участь в угоді факторингової компанії, що здійснюється шляхом відповідного запису на рахунку-фактурі, який підтверджує, що правоспадкоємцем боргу, що виникає, є факторингова компанія, з якою укладено договір, і що платіж має здійснюватися на її користь; закритий (конфіденційний), якщо боржника не повідомляють про участь факторингової компанії
періодичність обслуговування	регулярний, передбачає постійну співпрацю між фактором та клієнтом; одноразовий, разова факторингова угода
розрахунки із постачальниками (залежно від зворотності вимоги)	з правом регресу, тобто з правом зворотної вимоги до постачальника відшкодувати сплачену суму; без права регресу
спосіб кредитування постачальника	у формі попередньої оплати; з оплатою вимог на певну дату
спосіб обліку рахунків-фактур факторингових операцій	з відкритим обліком рахунків-фактур, коли платники переказують фактору всі платежі, призначені постачальнику; агентського типу, коли дисконтуються продажі окремим покупцям, а кредит забезпечується факторинговою компанією з відкриттям спеціальних рахунків для конкретних операцій
вид обслуговування операцій	простий; вексельний, коли розрахунок з постачальником проводиться векселем, а факторингова компанія здійснює облік цих векселів
ступінь фінансування	без фінансування, коли клієнт, після відвантаження продукції, пред'являє рахунки своєму покупцеві через фактора, завдання якого – одержати платіж на користь клієнта у строки, визначені договором (як правило, 30-120 днів); з фінансуванням, коли факторингова компанія купує у клієнта рахунки-фактури на умовах негайної оплати 60-90 % вартості відвантаження, тобто дисконтує рахунки-фактури і таким чином авансує обіговий капітал свого клієнта
об'єкт вимоги	з платіжними вимогами за товари; з платіжними вимогами кредиторів до позичальників

Основними перевагами факторингу для банків є:

• Можливість отримання банками додаткових надходжень;

• Поліпшення ділових відносин з клієнтами за рахунок надання додаткових конкурентоспроможних послуг;

• Збільшення можливостей розширення клієнтської бази за рахунок залучення платоспроможних покупців (боржників) постачальників.

Однак факторинг не слід розглядати як панацею від усіх проблем дебіторської заборгованості. Наприклад, жоден банк не прийме прострочений або безнадійний борг. Як правило, банки вимагають тільки надійних і перевірених боржників. Крім того, щоб розподілити свій власний ризик, в кінці генеральної угоди, фактор зазвичай вимагає щонайменше п'ять боржників, і частка одного з них не перевищує 30-40%. З урахуванням економічної ситуації країни та високий ризик, важко отримати факторингові послуги без регресу (Банк бере на себе всі ризики стягнення коштів з боржника та несе відповідальність за те, що покупець не може здійснити оплату), зазвичай такі послуги отримують лише VIP клієнти.

В Україні сутність фінансового факторингу часто зводиться до колекторської діяльності. Факторинг (у його класичному розумінні) не набув значного розвитку в нашій державі внаслідок високої вартості кредитних ресурсів та недосконалості нормативно-правових механізмів стягнення заборгованості.

Висновки. Факторинг – це фінансовий інструмент, який широко використовується в міжнародних кредитно-розрахункових операціях за кордоном для фінансування обігових коштів експортерів. Його сутність полягає в наданні фактором клієнту комплексу послуг, які пов’язані з перевідступленням боргових вимог на користь фактору й включають бухгалтерську та інформаційну підтримку клієнта. Міжнародний факторинг є зручною формою фінансування експортерами своїх обігових коштів, однак його вартість є суттєвою, що пов’язане з високими кредитними та валютними ризиками факторів. Використання механізму взаємного факторингу дає змогу знизити кредитні ризики, однак залучення до операції двох факторів також впливає на вартість факторингової операції для клієнтів.

В Україні сутність фінансового факторингу часто зводиться до колекторської діяльності. Факторинг (у його класичному розумінні) не набув значного розвитку в нашій державі внаслідок високої вартості кредитних ресурсів та недосконалості нормативно-правових механізмів стягнення заборгованості.

Список використаних джерел:

1. Внукова Н. М. Забезпечення спеціального кредитування підприємств шляхом факторингу. *Енергосбереження. Енергетика. Енергоаудит*. 2014. № 7. С. 31-38. URL: http://nbuv.gov.ua/ UJRN/ecee_2014_7_6.

2. Дубина М. В., Жаворонок А. В., Дубина П. В. Аналіз сучасного стану ринку факторингових послуг в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 4(12) . С 134-145

3. Козакова М. О. Факторингові послуги на ринку короткострокового кредитування України . 2014. Вип. 56. Економічні студії. С. 55–58.

4. Момот Л. В. Розвиток факторингу в Україні . *Наукові праці НУХТ*. 2015. Т. 21, № 2. С. 100–107.

5. Фурман І. В. Процес формування ринку факторингових послуг в Україні: проблематика та шляхи розширення. *Фінанси України*. 2013. Вип. 10 (4). С. 348–354.

6. Цивільний кодекс України. Офіційний веб-ресурс Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru (дата звернення: 01.03.2020).

Іванна ПІРОГ*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний Університет,
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Анотація. *У статті розглянуто сучасний стан вітчизняного фінансового ринку. Яку роль і суттєвий вплив відіграє фінансовий ринок в Україні. Що є одним з необхідних атрибутів фінансового ринку. Відзначено, що вітчизняний фінансовий ринок має певну особливість, яка пов'язана з тим, що основними діючими суб'єктами, у яких зосереджена левова частинка фінансових ресурсів є: депозитні(комерційні банки) та не депозитні фінансові посередники(страхові компанії), а також – допоміжні корпорації(фондові біржі). Відзначено, що основними критеріями щодо поділу фінансового ринку є законодавчий критерій та структуризація фінансового ринку.*

Abstract. *The article examines the current state of the domestic financial market. What role and significant influence does the financial market play in Ukraine. Which is one of the necessary attributes of the financial market. It was noted that the domestic financial market has a certain feature, which is related to the fact that the main operating entities, in which the lion's share of financial resources are concentrated, are: deposit (commercial banks) and non-deposit financial intermediaries (insurance companies), as well as – auxiliary corporations (stock exchanges). It was noted that the main criteria for the division of the financial market are the legislative criteria and the structuring of the financial market.*

Вступ. Фінансовий ринок в Україні відіграє дуже важливу роль, оскільки

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Олена МАРЦЕНЮК

має суттєвий вплив для розвитку усіх секторів економіки нашої держави. Наприклад, ефективний страховий ринок, пенсійні фонди та небанківський сектор допомагають в розвитку економічних процесів для суспільства, тощо. Для України становлення та подальший розвиток фінансового ринку є передумовою появи потужного джерела інвестицій, що будуть спрямовуватися в сектори економіки держави шляхом акумуляції вільних грошових коштів. Функціонування фінансового ринку неможливе без роботи фінансової системи, що забезпечує його нормальне існування і розвиток. Оскільки індикатором розвиненості фінансової системи країни є локалізація операцій з міграції та трансформації вільного капіталу – в країнах з розвиненою економікою вони в повному обсязі відбуваються на розвиненому, відповідним чином врегульованому та прозорому фінансовому ринку. При цьому наявність розвиненої інституційної інфраструктури є запорукою успішної реалізації функціонального призначення як фінансової системи взагалі, так і фінансового ринку зокрема, оскільки система фінансового посередництва, будучи підсистемою фінансового ринку, не тільки сприяє перетворенню заощаджень в інвестиції, але й приймає участь в організації системи нагромадження капіталу.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий ринок – це механізм перерозподілу фінансових ресурсів між окремими суб'єктами підприємницької діяльності, державою і населенням, між учасниками бюджетного процесу, деякими міжнародними фінансовими інституціями.

Розвинений фінансовий ринок є одним з необхідних атрибутів архітектури фінансово-економічних відносин, що значною мірою характеризують стан розвитку національної економіки. Сьогодні побудова в Україні високоліквідного фінансового ринку інтегрованого в світовій фінансовій системі є одним з ключових завдань, адже упродовж кількох останніх десятиріч роль та значення фінансового ринку у національних економіках усіх країн світу різко зросла. Фінансовий ринок став одним з найважливіших інструментів розвитку національних економік, за допомогою якого вирішуються фінансові, інвестиційні і соціальні питання. Єдиного методу структуризації ринку фінансових послуг не існує. У розвинених країнах оптимальна структура ринку фінансових послуг визначається двома основними ознаками – часовим та інституційними.

Що стосується організаційної структури фінансового ринку України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» регулятор у складі фінансового ринку виділяє наступні складові: споживачі та постачальники фінансових ресурсів, фінансові посередники та інші фінансові корпорації.

Також існує й інша структуризація фінансового ринку в основу якої покладено критерій щодо використання певних видів фінансових активів. За такою ознакою більшість вітчизняних авторів поділяють фінансовий ринок на наступні системи: грошовий ринок, ринок капіталів, валютний ринок, ринок цінних паперів, страховий сегмент ринку фінансових послуг, ринок нерухомості та землі, ринок дорогоцінних металів, каміння, антикваріату та художніх цінностей.

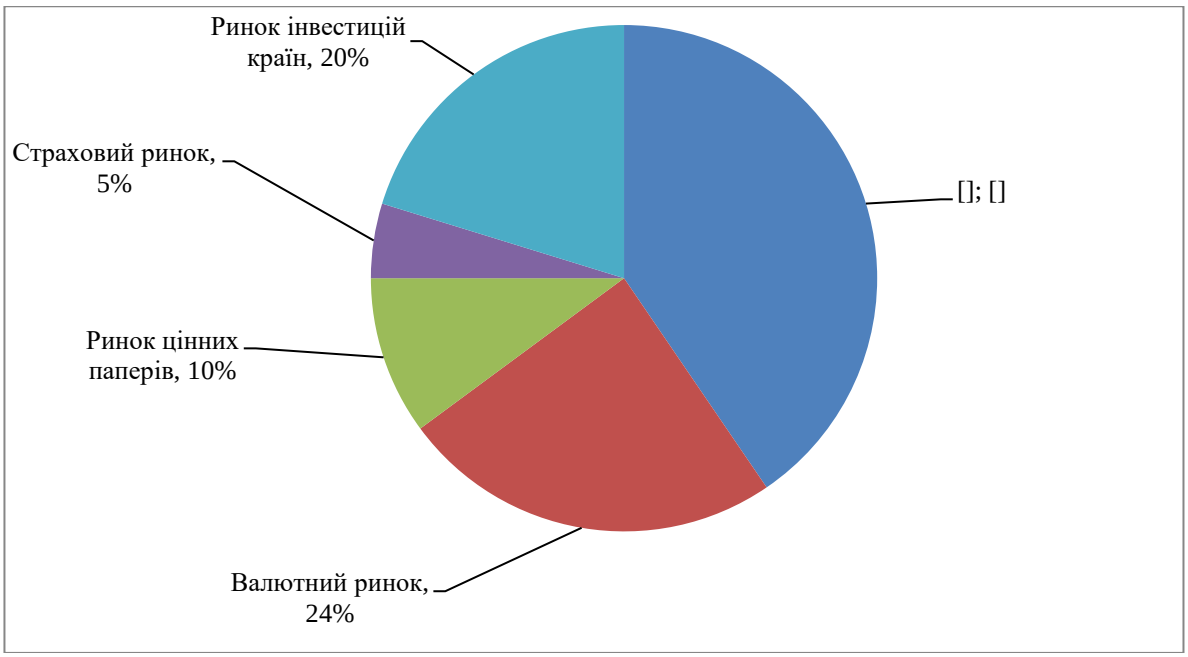

Рис. 1. **Структура фінансового ринку України**

Характеризують фінансовий ринок як ринок позичкових капіталів, а також визначають його як систему економічних відносин, які забезпечують: акумуляцію вільних грошових коштів; перетворення коштів в позичковий капітал; перерозподіл капіталу між учасниками процесу відтворення. Сьогодні найактивнішими інституційними учасниками фінансового ринку України виступають комерційні банки, страхові компанії, фондові біржі, адже саме вони складають найбільшу частку фінансових ресурсів і мають безпосередній вплив на розвиток виробництва в країні, інвестиційний клімат і добробут населення. Банківський сектор є найбільшою складовою фінансового ринку України з активами, що складають домінуючу частку активів усіх фінансових установ.

Таблиця 1

Приріст ресурсної бази та кредитів комерційних банків України за період з 04.01.2021 по 02.12.2021

Банк	Кошти фізичних осіб			Кошти юридичних осіб		
	тис. грн	тис. долл.	тис. євро	тис. грн	тис. долл	тис. євро
«Альфа-Банк»	2897031	57379	39044	6288786	43828	-132
«Кредобанк»	660816	40969	10461	1339367	-6864	7463
«ПриватБанк»	-2557796	-179618	38461	-3027157	69941	23350
«АвальБанк»	4427011	64232	22193	6630995	150699	15590
«АТ Ощадбанк»	2478402	-250144	-11758	1103483	-117913	-3699
«Укргазбанк»	466202	-59978	-12964	-10305662	-483616	-142008
«УкрСиббанк»	721698	26360	7004	-2280338	94074	23897
«Універсал Банк»	5693221	61361	29606	1745724	25004	8143

Саме тому негативні тенденції у фінансовому секторі країни опинилися найбільш помітними.

Сьогоднішній стан фінансового ринку України є нестабільним, він відзначається високим рівнем вилучення фінансових ресурсів та слабким розвитком фінансового посередництва. Військовий конфлікт на Сході держави, фінансова криза, зумовлена пандемією, різкі коливання курсів валют зумовлюють погіршення стану вітчизняного фінансового ринку. Результати попереднього року свідчать, що навіть країни з розвиненою банківською системою зазнали значних негативних наслідки у зв'язку з сучасними подіями. Несприятливою для розвитку фінансового ринку є стан фінансової культури та фінансової грамотності нашого суспільства, низька депозитна активність, високий рівень неповернення кредитів, що зумовлені недовірою до банківських установ та упередженим ставленням до нових інструментів та продуктів на ринку фінансових послуг.

Розвинута та ефективна складова фінансового ринку України, на теперішній час це комерційні банки та страхові компанії. Вони зумовлюють формування істотної частки фінансових ресурсів.Проте банківська сфера на сьогоднішній день відзначається негативним впливом наступних факторів:

— політична та фінансова нестабільність;

— зниження ліквідності банківських активів;

— зниження рівня довіри до банківської системи з боку населення;

— значна залежність від валютної політики інших країн.

Певною мірою нестабільність фінансової системи в Україні пов'язана із недостатнім розвитком страхового ринку та ринку цінних паперів, а також орієнтованістю значної частини учасників фінансових ринків на отримання швидких прибутків, що, в свою чергу, зумовлено відсутністю належної довіри населення до фінансово-кредитних установ. Фінансовий ринок повинен стати одним з основних механізмів використання вільних ресурсів, забезпечувати розвиток економіки і формування надійних інструментів заощадження коштів для населення. Цього можна досягти шляхом:

- стабілізації валютного ринку;

- зниження та утримання рівня інфляції на прийнятному для розвитку економіки рівні (не більш як 10%);

- стабілізації роботи фінансового сектора;

- зростання рівня довіри населення до інститутів фінансового ринку;

- формування ефективної системи перерозподілу ресурсів з пріоритетним їх спрямуванням на реалізацію проектів економічного розвитку.

Висновок. Отже,фінансовий ринок – це сукупність різноманітних економічних відносин які виникають між споживачами та постачальниками фінансових ресурсів, фінансовими посередниками у процесі їх діяльності, допоміжними та іншими фінансовими корпораціями, а також відносини зі сторони державних регуляторів щодо відповідного здійснення їх діяльності. Він є життєво важливим фундаментом для зростання, розвитку і стабільності національної ринкової економіки. Становлення і розвиток фінансового ринку має стати ключовим елементом сильного економічного середовища, який підтримуватиме корпоративні ініціативи, забезпечуватиме фінансування реального сектора економіки через залучення інвестицій, здійснення платежів та

перерозподілу капіталів. В умовах глобальної інтеграції ринків фінансових послуг надзвичайно важливим завданням для кожної країни є забезпечення функціонування конкурентного ринку фінансових послуг. Сучасний етап розвитку фінансового ринку та його складових є вкрай складним, динамічним і важкопрогнозованим. Однак, саме такий період є найбільш сприятливим для впровадження інноваційних, а часом і радикальних заходів щодо реформування всього фінансового ринку.

Список використаних джерел:

1. Василик О. Д. Теорія фінансів : навч. посібник К. : Центр навч. літ., 2005. 480 с.

2. Козоріз Г. Г. Пріоритетні напрями модернізації страхового ринку України в умовах глобальних викликів. *Регіональна економіка.* 2019. № 1. С. 26-34.

3. Комаринський Я. Фінансово-інвестиційний аналіз: навч. Посібник. К.: Українська енциклопедія. 2010. 298 с.

4. Николишин І. Ю. Роль та значення фінансового ринку в фінансовій системі України. *ХКТЕІ. «Young Scientist».* 2018. № 7. С. 53-55.

5. Онікієнко О. В. Сутність фінансового ринку, його роль у фінансовій системі та перспективи розвитку. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.* 2020. –№ 8. С. 127-134.

6. Офіційний сайт Національного банку України

7. Офіційний сайт Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. URL: http://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-stan-i-rozvitok.html.

8. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL:: http://nssmc.gov.ua

9. Статистика страхового ринку України. URL: http://forinsurer.com/stat://www.bank.gov.ua/control/uk/index/publish/

Сергій ПУТЬ*
студент 2 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СТАЛОГОРО РОЗВИТКУ

Анотація. *В результаті оцінки стану та структури страхових платежів, сплачених страхувальниками на ринку страхування в умовах сталого*

* Науковий керівник: д.е.н., завідувач кафедри аналізу та аудиту, в.о. обов'язки декана факультету обліку та аудиту ВНАУ, Олена ПОЛЬОВА

розвитку економіки країни, виявлено рівень темпів їх зростання. Досліджено динаміку страхових виплат здійснених страховими компаніями за видами страхування. Проведено аналіз структури валових та чистих виплат в розрізі окремих видів страхування. Розглянуто та запропоновано основні напрямки підвищення ефективності страхової діяльності в умовах сталого розвитку ринкового середовища економіки країни.

Annotation. *As a result of assessing the country and the structure of insurance payments paid by insurers in the insurance market in the amount of the old growth of the region's economy, the time of their growth rates was revealed. It was reported about the dynamic insurance of the premiums paid by the insurance companies behind the places of insurance. Analyzes of the structures of gross and net premiums in retail for all types of insurance have been carried out. The main directions of increasing the efficiency of insurance activity in the minds of the market center of the region's economy have been reviewed and proposed.*

Вступ. В умовах сталого розвитку економіки країни важливого значення набуває забезпечення надійного виконання своїх зобов'язань страховими компаніями. Оскільки страхові послуги займають значну частку на ринку фінансових послуг, доцільно здійснювати оперативну оцінку формування і використання, фінансових ресурсів страховиків, а також управління ними особливо в період ринкової трансформації. Враховуючи специфіку функціонування між суб'єктами страхового ринку України, слід зосередити увагу на таких фінансових показниках оцінки ефективності страхової діяльності, як платоспроможність, рентабельність, фінансова стійкість, концентрація фінансових ресурсів в активах і капталі та їх співвідношення, розмір страхових резервів, дотримання нормативів по розміщенню страхових резервів, рівень страхових премій і страхових виплат, збитковість страхової суми, частка на ринку [3].

Виклад основного матеріалу. Фінансова стабільність страховиків та їх платоспроможність безпосередньо тісно пов'язана з динамічним розвитком фінансового сектору економіки. В умовах стабілізації економічних відносин фінансова діяльність страхових організацій в Україні в цілому має позитивну динаміку. Так, страхові резерви станом на 31.12.2019 зросли на 2 583,2 млн. грн. (9,6%) якщо їх порівняти з аналогічною датою 2018 року, при цьому резерви зі страхування життя зросли на 938,6 млн грн (10,1%), технічні резерви – на 1 644,6 млн. грн. (9,3%). При проведенні порівняння з 2018 р. збільшились такі показники, як загальні активи страховиків на 373,5 млн грн (0,6%), з них активи, визначені законодавством для покриття страхових резервів – на 3 943,4 млн грн (9,7%).

Станом на 31.12.2019 року кількість страхових компаній становила 233,з них 210 страховиків здійснювали страхування інше, ніж страхування життя СК «non-Life та 23 страхові компанії займались страхуванням життя, щовидно з таблиці 1. За попередніми даними в 2020 році кількість страхових компаній скоротилась до 215, в тому числі 20 по страхуванню життя, що менше на 13

страховиків ніж в 2017 році.

Таблиця 1

Кількість страхових компаній у 2017–2020 роки

Кількість страховихкомпаній	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.	Відношення , %		
					2019/ 2017	2020/ 2019	2020/ 2017
Загальна кількість	294	281	233	215	79,25	87,98	69,73
в т.ч. СК «non-Life»	261	251	210	195	80,46	45,24	74,71
в т.ч. СК «Life»	33	30	23	20	69,7	86,96	60,61

Джерело: Сформовано автором за [3].

В структурі надходження валових страхових платежів в 2020 р. переважна величина належить страхувальникам – фізичним особам, яка підвищилась на 6,6% порівняно з 2017 роком. Валові страхові премії (платежі) від юридичних осіб протягом 2017-2020 рр. збільшились на 6,76%, тоді як від перестрахувальників цей показник зменшився на 80,61% в дослідженому періоді.

Досвід страхової практики показує, що темпи зростання страхових премій при стабільній діяльності страховика перебуває у межах 25%. Різке збільшення темпів зростання страхових премій означає зростання зобов'язань страхової компанії, що потребує зростання власного капіталу. Значне зменшення темпів зростання страхових премій свідчить про порушення збалансованості страхової діяльності, що загрожує фінансовій стабільностістраховика [9].

За останні роки виявлено достатньо високий рівень валових страхових виплат, який спостерігається за наступними видами страхування в 2019 році: страхування фінансових ризиків – 36,9%, добровільне особисте страхування 36,1%, недержавне обов'язкове страхування – 39,0%, страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів – 45% (таблиця 3). За іншими видами страхування спостерігається менша тенденція, так при страхуванні життя рівень страхових валових виплат складає 12,5%, добровільному страхуванні майна і відповідальності відповідно 24,6% і 12,4% [3].

Незважаючи на значну кількість компаній, фактично у страховому секторі основну частку (98,1%) валових страхових премій акумульовано 100 страховими компаніями «non-Life» та 10 страхових компаній «Life» (96,7%) [3].

Досвід роботи українських страхових організацій свідчить, що на фінансову стійкість страхових компаній безпосередньо впливають не тільки розмір і склад страхового портфеля [8,с.152], а і наступні групи факторів:

1 група – застосовується відповідно до вимог законодавства (ЗУ «Про страхування»), до якої відносяться:

- розмір статутного капіталу (норма – 1 і 1,5 млн.євро),
- сума страхових резервів,
- фактичний запас платоспроможності (70 млн.грн.);

2 група – розраховується відповідності до вимог Нацкомфінпослуг:

- зворотний показник платоспроможності (0-20%),
- показник незалежності від перестрахування (50-85%),
- відношення чистих страхових резервів до капталу (0-50%),

3 група – показники оцінки фінансового стану (стійкості) страховика:

- коефіцієнт автономії (від 50%),
- коефіцієнт забезпечення власним капіталом (від 10%).

Якщо розглядати відносні показники ефективності страхових операцій, тоді визначається рентабельність або показник рівня доходності, по страхових організаціях України, у вигляді відношення річної суми прибутку до річної суми платежів (доходів):

Рсо = П/Д х 100, де Рсо – рентабельність страхових операцій,%; П – річна сума прибутку; Д – доходи (річна сума надходжень платежів).

Як свідчить практика роботи страхових організацій, показник рівня рентабельності страхових операцій не повинен бути високим, оскільки в цьому випадку підвищується ціна на страхові послуги і зменшується на неї попит з боку страхувальників. При низьких же показниках обмежуються можливості самоокупності витрат на страхування у страховиків в умовах ринкових відносин. Становище регулюється двома напрямками: приведенням тарифів у відповідність до фактичного рівня збитковості страхової суми або зміною обсягів відповідальності по окремих видах страхування.

Правила розміщення страхових резервів зі страхування життя передбачають певні вимоги до величин и активів, які приймаються для представлення страхових резервів. Так, вони збільшуються на величину непростроченої дебіторської заборгованості за укладеними договорами страхування та перестрахування і повинні бути не менше сумарної величини довгострокових та поточних зобов'язань і забезпечень (розділи II і IV пасиву балансу (Звіту про фінансовий стан), при цьому включається також величина страхових резервів, що розраховується відповідно до чинного законодавства України.

Крім того, законодавством передбачені такі види активів, які приймаються для представлення коштів страхових резервів із страхування життя, а саме: «грошові кошти на поточному рахунку; банківські вклади (депозити), валютні вкладення згідно з валютою страхування (до 15% страхових резервів); нерухоме майно (до 10%), іпотечне кредитування (до 40%); акції, облігації підприємств (крім цільових облігацій), іпотечні сертифікати, іпотечні облігації; цінні папери, що емітуються державою (до 20%); права вимоги до перестраховиків (до 10%); інвестиції в економіку України за напрямами, визначеними Кабінетом Міністрів України; банківські метали (до 15%); кредити страхувальникам - громадянам, що уклали договори страхування життя, у межах викупної суми на момент видачі кредиту та під заставу викупної суми (до 20 %); готівка в касі в обсягах лімітів залишків каси, встановлених НБУ» [3].

Відповідно до Закону України «Про страхування» Кабінет Міністрів України затвердив «Постанову про напрями інвестування галузей економіки за рахунок коштів страхових резервів» [2], в якій вказано такі об'єкти інвестування, як «розроблення та впровадження високотехнологічного устаткування, іншої інноваційної продукції, ресурсо- та енергозберігаючих технологій; розвиток інфраструктури туризму; добування корисних копалин; перероблення відходів гірничо-металургійного виробництва; будівництво житла; розвиток

транспортної інфраструктури, у тому числі будівництво та реконструкція автомобільних доріг; розвиток сектору зв'язку та телекомунікацій; розвиток ринку іпотечного кредитування шляхом придбання цінних паперів, емітованих Державною іпотечною установою».

Слід зазначити, шо Експертна рада з питань страхування при Кабінеті Міністрів України, Ліга страхових організацій, Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю, Міністерство економіки, Міністерство фінансів і

Міністерство юстиції України сумісними зусиллями розробили Концепцію розвитку страхової діяльності в Україні, а також Стратегію фінансового сектору України до 2025 р. [1].

Висновки. З огляду на вищевикладені матеріали пропонуємо основні напрямки підвищення ефективності страхової діяльності в умовах сталого розвитку ринкового середовища економіки країни: оптимізація страхового портфеля страхових компаній; врегулювання правового та конкретизація ділового змісту договорів страхування; зниження витрат страховика та собівартості страхових операцій; розвиток та розширення всіх видів страхування при впровадженні європейських та світових технологій; вивчення страхового ринку з метою визначення потреб; формування на основі потреб ринку певного переліку страхових послуг; визначення оптимальної ціни на страхову послугу (страхового тарифу) по кожному виду страхування та способи її виплати; проведення консалтингової роботи по діючих договорах і видах страхування; реклама нових послуг, вибір конкретних страхувальників та організацію їх обслуговування.

Список використаних джерел:

1. Стратегія фінансового сектору України до 2025 року. https://mof.gov.ua/storage/files/Strategija_financovogo_sectoru_ua.pdf
2. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 №85/96 –ВР. (зі змін.і доп. № 720-IX від 17.06.2020, ВВР, 2020, № 47, ст.408.). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр#Text
3. Офіційна сторінка «Forinsurer TOP». Статистика страхового ринку України. URL: https://forinsurer.com/stat
4. Олійник В.М., Бондаренко Є.К. Поняття фінансової стійкості страхової компанії та елементів впливу на неї. Фінанси України. 2014. Вип. 39. С. 149-157.

Яна САВЧУК*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Олена МАРЦЕНЮК

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ РИНКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація. *У статті розглянуто і узагальнено існуючі теоретико-методичні засади процесу планування ефективності діяльності підприємства. В роботі виокремлено сутнісні характеристики планування підприємства та ефективності його діяльності. Встановлено, що планування є найважливішою функцією управління, яка охоплює комплекс робіт пов'язаних із аналізом ситуацій і впливу чинників зовнішнього середовища та має на меті довгострокове забезпечення результативності підприємства і освоєння його нових можливостей. Формування системи планування є засобом, що дозволяє знижувати негативні наслідки мінливості, невизначеності, високої динамічності та ризикованості ринкових умов. Досліджено найбільш поширені підходи до класифікації видів ефективності: за характером одержаних результатів, за характером витрат, за видами господарської діяльності.*

Abstract. *The existing theoretical and methodical principles of the process of planning the effectiveness of the enterprise activity are considered and summarized. The work outlines the essential characteristics of enterprise planning and the effectiveness of its activities. It has been established that planning is the most important management function, which covers the complex of work related to the analysis of situations and the influence of factors of the environment and is aimed at long-term ensuring the effectiveness of the enterprise and the development of its new opportunities. Formation of the planning system is a means that reduces the negative consequences of variability, uncertainty, high dynamism and riskiness of market conditions. The most common approaches to the classification of types of efficiency are investigated: by the nature of the results obtained, by the nature of costs, by types of economic activity.*

Вступ. Сьогодні проблема забезпечення ефективності господарської діяльності суб'єктів господарювання посідає одне з центральних місць у економічній науці, адже критерій ефективності є визначальним з точки зору обґрунтування доцільності будь-яких управлінських рішень. Тому, дослідження теоретичних та прикладних аспектів планування ефективності господарської діяльності відіграє важливу роль як на рівні підприємства, так і на рівні держави.

Наразі як національна, так і світова економіки характеризуються мінливістю, невизначеністю, високою динамічністю, ризикованістю та швидкою плинністю. Усі ці ознаки наростатимуть і надалі.

А тому необхідно знайти засоби, які будуть знижувати негативні наслідки подібних виявів. Одним із них вважається впровадження планування, зокрема побудова системи планування. Формування системи планування дозволяє своєчасно визначати майбутні організаційно-економічні, науково-технічні, соціально-політичні та інші види впливу зовнішнього середовища, а також мати можливість ідентифікувати внутрішні загрози та приймати відповідні

управлінські рішення, що є, однозначно, необхідною передумовою безперервної, злагодженої та ефективної роботи будь-якого підприємства.

Виклад основного матеріалу. Планування є найважливішою функцією управління, яка охоплює комплекс робіт пов'язаних із аналізом ситуацій і впливу чинників зовнішнього середовища; оцінкою й оптимізацією альтернативних варіантів досягнення цілей, сформульованих на стадії стратегічного маркетингу; розробкою плану та його реалізацією [1,5].

Планування має на меті довгострокове забезпечення результативності підприємства і освоєння його нових можливостей. Для цього необхідно, перш за все, найбільш повно враховувати зміни в навколишньому середовищі, які являють собою потенційні загрози і майбутні можливості для підприємства. Потрібно передбачити непідконтрольні сили, критичні тенденції з боку оточення та обмежити їх можливий вплив на підприємство [5, с. 71].

В процесі реалізації планування як частини управлінської діяльності, воно повинно дати чіткі орієнтири для працівників і підрозділів, тобто процес планової діяльності має завершитися складанням документа, де б визначалися завдання, терміни, контрольні цифри, графіки виконання робіт. Таким документом є план.

За допомогою планів визначаюся рамки економічної діяльності (які дії треба розпочати, коли і яких показників досягти, які ресурси залучити і т. ін.) Одночасно планові показники служать як контрольні індикатори для оперативного управління діяльністю. Залежно від терміну і ступеня деталізації планових розрахунків існує перспективне, поточне і оперативне планування Перспективне планування визначає ключові напрямки розвитку підприємства на довгострокову перспективу. Перспективні плани відображають укрупнену оцінку цілей і можливостей їх досягнення (інвестиційні проекти але освоєння нової продукції, технологій, будівництва об'єктів) [5].

Поточне планування – це розробка планів на один рік з розбивкою по кварталах. Найбільш значущу роль у плановій роботі підприємств відіграє поточне планування, так як більшість з них орієнтується у своїй діяльності на досягнення швидких і конкретних результатів.

Основне завдання оперативного планування полягає у конкретизації показників поточного плану з метою організації повсякденної ритмічної роботи підприємства та його структурних підрозділів. Перспективне, поточне і оперативно-календарне планування являє собою єдину систему планування, за допомогою чого здійснюється організація роботи та управління підприємством.

Процес планування та виконання плану на підприємствах складається з трьох основних фаз:

- фаза планування,
- фаза виконання,
- фаза завершення.

Однією із найважливіших вимог до планових рішень є забезпечення оптимальності використання застосовуваних ресурсів. Використання ресурсів підприємства повинно орієнтуватись на потреби, умови та кон'юнктуру ринку, інтенсифікацію виробництва, впровадження досягнень науково-технічного

прогресу, максимально повну реалізацію наявних резервів кращого застосування предметів та знарядь праці, організації виробництва тощо.

Важливою якісною характеристикою плану виступає його збалансованість, тобто необхідна і достатня Кількісна відповідність між взаємозв'язаними розділами та показниками плану. Збалансованість являє собою визначальну умову обґрунтованості планів, реальності їх виконання. Головним її проявом є відповідність між потребами в ресурсах та їх наявністю.

За ринкових умов, постійної мінливості зовнішнього і внутрішнього середовища діяльності підприємства вкрай важливо створити передумови для адекватної динамічної збалансованості та мобільності виробництва. Навіть ідеально збалансований в початковий період план не гарантує, що. в процесі його виконання не виникне диспропорцій від впливу різноманітних чинників. Принцип збалансованості вимагає також планування ресурсного забезпечення готовності до швидкої та адекватної реакції на зміни в умовах господарювання.

Таблиця 1

Управлінське забезпечення планування підвищення ефективності діяльності підприємства

№	Етапи планування	Відповідальні за проведення операції
1.	Планування цілей	Начальник планово-економічного відділу, директор з виробництва, начальник відділу постачання
2.	Збір та аналіз інформації, визначення основних напрямів та тенденцій розвитку галузі та ринку	Заступник комерційного директора – начальник відділу збуту
3.	Ідентифікація ризиків	Заступник комерційного директора – начальник відділу збуту
4.	Аналіз технічних можливостей підприємства	Директор технічний
5.	Аналіз існуючих каналів збуту, засобів реклами, ціноутворення та стратегії маркетингу	Заступник комерційного директора – начальник відділу збуту, начальник відділу зовнішньоекономічних питань
6.	Оцінка тривалості, обсягів	Заступник комерційного директора – начальник відділу збуту
7.	Розробка плану заходів по реалізації виробничої програми	Начальник планово-економічного відділу
8.	Розробка плану виконання проекту (укладення)	Начальник планово-економічного відділу
9.	Визначення критеріїв успіху	Заступник комерційного директора – начальник відділу збуту

Згідно з переважною більшістю наукових підходів, ефективність представляє собою співвідношення між отриманими результатами та сумою витрачених ресурсів для досягнення таких результатів [1,3,4].

Ефективність = Результати (ефект) / Витрати

Ефективність = Результати (ефект) / Ресурси

Економічна ефективність трактується як віддача у формі доходів різних ресурсів підприємства, що знаходяться в його розпорядженні. Ефективна

діяльність передбачає отримання максимального результату за рахунок наявних ресурсів або отримання певного результату з мінімальними витратами ресурсів. Економічна ефективність залежить від економічного ефекту і від здійснених витрат або застосованих ресурсів, які викликали даний ефект [3].

Планування діяльності підприємства здійснюється за допомогою різних методів. При виборі методів планування необхідно враховувати певні вимоги до них: методи планування повинні:

- по-перше, бути адекватними зовнішнім умовам господарювання, особливостям різних етапів процесу становлення та розвитку ринкових відносин;
- по-друге, найбільш повно враховувати профіль діяльності об'єкта планування та різноманітність в засобах та шляхах досягнення основної підприємницької мети збільшення прибутку;
- по-третє, відрізнятися в залежності від виду розроблюваного плану.

При плануванні підвищення ефективності діяльності підприємства доцільно здійснювати ряд етапів:

- визначення дійсних і потенційних потреб покупців, аналіз купівельної поведінки на ринку;
- критична оцінка продукції підприємства з погляду покупця;
- оцінка конкуруючих виробів;
- ухвалення рішення про відновлення, розширення асортименту, розвиток інших товарних напрямів;
- розгляд пропозицій про створення нових виробів, модернізації існуючих;
- вивчення можливостей реалізації нових, модернізованих товарів, цін, собівартості, рентабельності;
- тестування нової продукції для з'ясування її прийнятності для споживачів;
- розробка рекомендацій виробництву щодо споживчих властивостей базових зразків і параметричного ряду (асортиментного набору) товарів, встановлення цін, упакування, найменування, сервісу тощо відповідно до результатів тестування;
- систематична оцінка асортименту і внесення необхідних змін;
- стандартизація і/або диференціація, модифікація, адаптація стандартної продукції, напрямів товарної політики.

Таблиця 2

Етапи плану підвищення ефективності діяльності підприємства

Періодичність надання інформації	Зміст інформації, яка надається
Щомісяця	Показники зовнішніх і внутрішніх економічних умов функціонування підприємства
Щомісяця	Прогноз продажу
Щокварталу	Прогнози та сценарії розвитку зовнішніх і внутрішніх умов
IV-квартал року	Затвердження поточних планів діяльності функціональних підрозділів; розробка планів-графіків
IV-квартал року	Затвердження плану

Висновок. Аналіз теоретичних досліджень та аналітичної інформації дозволяє зробити висновок, що планування підвищення ефективності діяльності підприємства повинно забезпечити:

- усвідомлення місії підприємства, яка є глобальною метою його діяльності та визначає основний напрям стратегічного розвитку. Оцінка загального періоду формування стратегії, головною умовою якого є передбачуваність розвитку економіки в цілому та кон'юнктури споживчого ринку в тому числі;
- визначення стану зовнішнього середовища та ступеня його впливу на діяльність підприємства. Формування ефективних форм взаємодії із зовнішнім середовищем та взаємозв'язків у внутрішньому середовищі підприємства. Оцінка сильних і слабких аспектів діяльності підприємства, що визначає можливості реалізації внутрішнього потенціалу підприємства і спрямована, насамперед, на виявлення рівня його конкурентоспроможності;
- вибір визначаючої стратегічної моделі розвитку підприємства з урахуванням стадії його життєвого циклу;
- формування системи стратегічних цілей з урахуванням визначаючої стратегічної моделі розвитку підприємства;
- конкретизація цільових показників стратегічного управління розвитком підприємства по періодах реалізації та формулювання політики стратегічного управління за окремими найбільш важливими напрямками його діяльності;
- прогнозування сценаріїв розвитку ринків функціонування підприємства з урахуванням чинників зовнішнього середовища, розроблення альтернативних стратегій розвитку підприємства та сценаріїв їх реалізації.

Список використаних джерел

1. Каткова Н. В. Планування ефективності діяльності підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2020. Т. 1. № 5. С. 180-183.
2. Кравченко О.А. Економічна концепція підвищення ефективності діяльності виробничих підприємств. *Економіка: реалія часу.* 2019. №5. С. 69-76.
3. Левик Л.І. Питання підвищення ефективності діяльності підприємства. *Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону*. 2021. С. 69-70.
4. Макаренко М.В. Формування механізму управління ефективним функціонуванням підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2021. №1. С. 126–135.
5. Тарасюк Г. М. Планування діяльності підприємства : навч. посібн. з грифом МОНУ. (5-е видання). К. : Каравела. 2018. 368 с.

Дмитро СИЧЕВ*
студент 3 курсу,

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Лариса ВДОВЕНКО

факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЛЬ БАНКУ АНГЛІЇ У ПРОВЕДЕННІ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. *Статтю присвячено дослідженню сучасних особливостей формування монетарної політики Великобританії в умовах фінансової глобалізації. У статті визначено ключові аспекти діяльності Банку Англії у сфері формування монетарної політики, складу і принципам діяльності Комітету Банку Англії з монетарної політики. Акцентується увага на сучасних аспектах формування монетарної політики Великобританії, зокрема на цільовому рівні інфляції та шляхах його досягнення. Наголошується необхідність подальших розробок у цій сфері з огляду на нарощення кризових явищ та дисбалансів у країнах світу на сучасному етапі розвитку світової економіки та ролі Великобританії у світовому фінансовому середовищі.*

Annotation. *The article is devoted to the study of modern peculiarities of the formation of the monetary policy of Great Britain in the conditions of financial globalization. The article defines the key aspects of the Bank of England's activity in the field of monetary policy formation, the composition and principles of the Bank of England's Monetary Policy Committee. Attention is focused on modern aspects of the formation of the monetary policy of Great Britain, in particular on the target level of inflation and the ways of its achievement. The need for further development in this area is emphasized in view of the growth of crisis phenomena and imbalances in the countries of the world at the current stage of development of the world economy.*

Вступ. Головним провідником монетарної політики Великобританії виступає Банк Англії, який є центральним банком Об'єднаного Королівства та виконує три основні цілі: підтримка вартості національної валюти, головним чином за допомогою операцій на ринку, узгоджених з урядом (здійснення монетарної політики); забезпечення стабільності фінансової системи через прямий контроль над банками й учасниками фінансових ринків Сіті і забезпечення стійкої й ефективної системи платежів; забезпечення і підвищення ефективності і конкурентоздатності фінансової системи усередині країни і зміцнення позицій Лондонського Сіті в якості провідного міжнародного фінансового центру.

Досягнення цінової стабільності на сьогодні у Великобританії приймає напрями:

- досягнення середнього рівня інфляції 2% +/- 1%;
- більш відкритий (вільний) режим проведення монетарної політики;

Численні функції, які виконує Банк Англії можна розділити на дві групи: прямі професійні обов'язки, що випливають з банківського статусу та (депозитно-позичкові, розрахункові й емісійні операції);

Виклад основного матеріалу. У своїй діяльності Банк Англії спирається

головним чином на традиції, а не на правові норми. Різноманітні правила і процедури, які регламентують діяльність кредитно-банківських установ, встановлені в порядку «джентльменських угод» між цими установами і Банком Англії.

Специфіка взаємовідносин між державою, його центральним банком і приватними банками дозволяє охарактеризувати Банк Англії одночасно як «праву руку в Сіті і як представника Сіті в уряд». Ця двоїста роль Банку Англії дає уряду можливість проводити вільну грошово-кредитну політику більш гнучкими засобами, а фінансовій олігархії Сіті впевненість у тому, що їх інтереси будуть відстоюватися при будь-якому уряді і будь-якому економічному курсі. І це необхідно враховувати країнам у разі формування валютних резервів у фунтах стерлінгах і проведенні зовнішніх операцій на ринку Лондона.

Банк Англії має формальну незалежність від уряду, хоча працює під керівництвом Міністерства Фінансів. Термін повноважень керуючого Банку Англії не залежить від зміни уряду.

На відміну від ФРС і ЄЦБ після оголошення рішення прес-конференція Керуючого Банком Англії не проводиться. Через два тижні після оголошення рішення публікуються протоколи засідання, які ретельно вивчаються учасниками ринків з метою прояснити ситуацію щодо політики Банку Англії.

Безпосередньо під час оголошення рішення і публікації протоколів на фінансових ринках, пов'язаних з британським фунтом, може проявитися підвищена волатильність. Не менш важливим документом, поряд з протоколами засідання Комітету з монетарної політики, є публікація Банком Англії Звіту з інфляції (Inflation Report), який публікується чотири рази на рік: у лютому, травні, серпні та листопаді.

У цьому звіті Банк Англії докладно розглядає фінансову і економічну ситуацію у Великобританії, що дозволяє трейдерам робити фундаментальні прогнози щодо політики банку. Публікація звіту також супроводжується збільшенням волатильності на фінансових ринках, які залежать від британської економіки. При підготовці Звіту з інфляції і процентним ставкам Банк Англії бере до уваги внутрішні і зовнішні економічні і монетарні чинники, які матимуть відношення до інфляції майбутніх двох років. Рада Банку з процентних ставок має інформацію про зміни, що впливають на промисловість і торгівлю в різних регіонах Великобританії, що надається агентами Банку Англії.

Після того, як рішення про методи грошової політики прийнято, Банк Англії починає діяти, використовуючи такі стандартні механізми, як: процентні ставки — виконуючи свою роль на внутрішніх грошових ринках, Банк Англії впливає на процентні ставки у короткостроковому аспекті.

Процентні ставки впливають на внутрішні грошові умови, такі як умови кредиту, споживчий попит, інвестиції, випуск продукції і ціни, валютний курс — при інших рівних умовах, чим вище процентні ставки, тим більше іноземних засобів залучається у фунтах стерлінгів.

Дуже часто при різкій зміні вартості британського фунта, вбачаючи у вигляді мети Банку Англії завдання збереження вартості валюти на внутрішньому і зовнішньому ринках, недосвідчені торговці роблять припущення

про можливі валютні інтервенції.

Банк Англії може впливати на валютний курс, використовуючи золотий і валютний запаси країни. Банк Англії може управляти запасами від імені Казначейства.

Резерви містяться на спеціальному рахунку, що називається Валютний Зрівняльний Рахунок (Exchange Equalisation Account). Короткострокові процентні ставки і валютна інтервенція є принциповими інструментами монетарної політики у Великобританії. Хоча останнім часом важко покладатися на процентні ставки для управління економікою.

Наприклад, вони створюють ліквідну пастку — нульові процентні ставки можуть бути недостатніми для стимулювання зростання ВВП; низькі процентні ставки можуть спричинити бум банківського кредитування та цін на активи. У "великій модерації" інфляція була низькою, проте, спостерігався бум банківського кредитування та цін на активи.

Можливо, економіка потребує більше, ніж просто покладатися на процентні ставки. Співвідношення між темпами інфляції і процентною банківської ставкою Банку Англії.

Дії Банку Англії протягом фінансової кризи 2020-2022 рр. мали досить неоднорідний характер, оскільки на різних етапах розвитку кризи Банк Англії, впливаючи на економіку, переслідував різні цілі.

На першому етапі кризи в умовах катастрофічної нестачі ліквідності дії Банку Англії були спрямовані на надання короткострокової ліквідності комерційним банкам з метою скоротити втрати комерційних банків, пов'язані з нестачею ліквідності.

Таблиця 1

Політика Банку Англії на початковому етапі кризи 2021-2022 рр.

Складові	Extended collateral	Extended collateral long term repos	Special Liquidity Scheme	Discount Window Facility
Дата початку	Вересень, 2021	Грудень, 2021	Квітень 21, 2022	Жовтень, 2022
Дата закінчення	Грудень, 2021	Січень, 2021	Січень 30, 2022	-
Учасники	Комерційні банки	Комерційні банки	Комерційні банки	Комерційні банки
Строк кредиту	3 місяці	3 чи 6 місяців	12 місяців	30 чи 364 днів
Мета	Надання ліквідності депозитарним інститутам	Надання ліквідності депозитарним інститутам	Покращення позицій ліквідності британської банківської системи	Покращення позицій ліквідності британської банківської системи

Джерело: сформовано за допомогою [4, с. 5]

Одним з найважливіших інструментів сучасної монетарної політики на сьогодні є резервна політика, заснована на зміні вимог центрального банку до обов'язкових (мінімальних) резервів комерційних банків та інших кредитних

інститутів. Всі основні знаряддя грошово-кредитного контролю спрямовані в першу чергу на регулювання величини залишків на резервних рахунках кредитних установ у центральному банку або умов поповнення цих рахунків. На сьогодні мінімальні резерви мають подвійне призначення: вони повинні забезпечувати постійний рівень ліквідності комерційних банків та є інструментом центрального банку для регулювання грошової маси, платежі і кредитоспроможності комерційних банків.

Всі банки, які здійснюють діяльність у Великобританії, містять 0,35% від суми всіх своїх депозитів на рахунку (депозиті) Банку Англії. Ця норма резервів і забезпечує головне джерело доходу Банку Англії.

Глобальний фінансова криза 2018-2021рр. показав неефективність традиційних заходів монетарної політики. До кризи вважалося, що монетарна влада може нівелювати кризові явища в економіці, контролювати інфляцію, безробіття і зростання, впливаючи ставкою монетарної політики на короткострокову ставку відсотка на міжбанківському ринку. Така думка підтверджувалося епохою "великого спокою", що настала в світовій економіці в результаті такої стратегії монетарної влади.

Спад, який супроводжував фінансова криза восени 2019 року, показав неспроможність подібного підходу. Це змусило Банк Англії, як і багато інших центральних банків, перейти до використання нетрадиційних заходів монетарної політики.

У результаті програми eLTRs в економіці накопичилася надлишкова ліквідність, яка заважає контролювання Банком Англії ситуації. Для вилучення надлишкової ліквідності з економіки, Банку Англії запускає новий інструмент — тижневий вексель (one week Bank of England bill).

Таблиця 2.

Програми кількісного пом'якшення у Великобританії

Період	Дата анонсу	Зміст програми	
2020-2021	7 травня 2020	розширення програми купівлі активів: до £125 млрд	£200 млрд
	6 серпня 2020	розширення програми купівлі активів: до £175 млрд	
	5 листопада 2021	розширення програми купівлі активів: до £200 млрд	
	7 травня 2021	розширення програми купівлі активів: до £125 млрд	
2021-2022	6 жовтня 2021	МРС об’являє про запуск нової серії купівлі активів на суму £75 млрд	£175 млрд
	9 лютого 2021	додаткова купівля у обсязі £50 млрд	
	5 липня 2022	додаткова купівля у обсязі £50 млрд	

Джерело: сформовано за допомогою [2, с. 124]

Одноденні векселі пропонувалися комерційним банкам через щотижневий тендер, відшкодування по ним виплачувалося по обліковій ставці Банку Англії. До 8 січня 2021 р. вартість випущених векселів перевищувала £ 100 мільярдів.

Згодом «One-week Bank of England bills» стали невід'ємною частиною ранній стадії програми покупки активів і ставка по ним була замінена плаваючою.

Другий етап ключових змін у комплексі заходів монетарної політики розпочався у березні 2021 р., коли процентні ставки стали близькі до нуля (у березні 2021р. ставка булу скорочена до 0,5%) і застосування раніше використовуваних заходів стало неефективним, МРС приймає рішення про перехід до заходів «кількісного пом'якшень» (QE) тобто він оголосив, що окрім встановлення Bank Rate, почни ін'єкцію грошей безпосередньо в економіку, купуючи фінансові активи) для досягнення цільового рівня інфляції у розмірі 2% і анонсує запуск програми покупки активів за рахунок коштів Банку Англії, що супроводжується розширенням його балансу.

Метою купівлі активів було досягнення заявленого рівня інфляції. Збільшення обсягу грошових коштів у руках власників активів, за допомогою трансмісійних механізмів, тягне за собою ряд подальших трансформацій в економіці — зростання цін активів, скорочення прибутковості по більш ризиковим активам і, як результат, стимулювання сукупного попиту. Це були необхідні нетрадиційні заходи проведення монетарної політики Банком Англії для запобігання впливу глобальної фінансової кризи 2019—2020 рр. на національну економіку.

На сьогодні на формування монетарної політики впливають постійні невизначеності навколо Brexit. Комітет з питань грошово-кредитної політики Банку Англії на засіданні, що закінчилося 2 серпня 2020 р., проголосував більшістю у 6 до 2, щоб підтримувати процентну ставку Банку Англії (Bank Rate) на рівні 0,25%. Комітет одноголосно проголосував за придбання корпоративних облігацій, яке має фінансуватися шляхом продажу центральних банківських резервів, у розмірі 10 мільярдів фунтів стерлінгів.

Комітет одноголосно проголосував за закупівлю державних облігацій Великобританії, які фінансуються центральними банківськими резервами, на суму 435 млрд фунтів стерлінгів. Комітет одноголосно проголосував за закриття програми термінового фінансування (TFS) 28 лютого 2022 р., як і передбачалося раніше.

У центральному прогнозі МРС темпи зростання ВВП залишаються уповільненими у найближчій перспективі, оскільки зменшення реальних доходів домашніх господарств продовжує звужувати споживання. Інфляція ІСЦ (індекс споживчих цін) зросла до 2,6% у червні у порівнянні з 2,3% з березнем 2019 р., як і очікувалося. МРС очікує, що інфляція буде збільшуватися в найближчі місяці та пік становитиме близько 3% у жовтні 2021 р., оскільки минуле скидання стерлінгів продовжує впливати на споживчі ціни. Інфляція, як і очікується, залишатиметься вище цільової межі МРС протягом прогнозованого періоду. Оскільки вплив зростання цін на імпорт на інфляцію зменшується, внутрішнє інфляційне навантаження поступово зростає протягом прогнозованого періоду

Монетарна політика не може запобігти необхідним реальним коригуванням, оскільки Сполучене Королівство рухається до нових міжнародних торговельних механізмів, і буде спостерігатися послаблення реальних темпів зростання доходів, що, ймовірно, супроводжуватиме ці

коригування протягом наступних кількох років.

Спроба повністю компенсувати вплив слабкого фунта стерлінга на інфляцію може бути досягнуто лише за рахунок високого рівня безробіття і (за останніми даними рівень безробіття спостерігався на рівні 4,4 % , і, цілком ймовірно, навіть більш слабкого зростання доходів.

Висновки. Отже, здійснення контролю і регулювання грошово-кредитної сфери Банком Англії – складна його роль в національній економічній політиці, де, окрім глибоких професійних знань, необхідно вміле політичне маневрування.

У Великобританії грошово-кредитні методи регулювання економіки залишаються серед найважливіших інструментів державного монополістичного втручання, а роль в них Банку Англії особливо значна у зв'язку з тим, що в країні практично відсутні впливові кредитні установи, що належать державі.

Банк Англії як провідник монетарної політики нині, як і центральні банки інших країн, знаходиться в центрі фінансових і економічних змін, які вимагають від них нових зусиль по адаптації до мінливих умов у глобальному економічному середовищі. Це викликає необхідність внесення принципових змін у їхні функції, організацію і технологію, а також радикального нового підходу до міжбанківської кооперації і міжнародного співробітництва.

Список використаних джерел:

1. Азаренкова Г., Шкодіна І., Гойхман М. Вплив політики кількісного пом'якшення на фінансовий ринок. *Вісник Національного банку України.* 12 (214). Грудень 2021. С. 4-8.

2. Банк Англії на сучасному етапі. URL: http:// www.2uk.ru/business/bus60.

3. Банк Англії. Структура та цілі. URL: http:// imaanalysis.ru/Article

4. Кавицька І.Л Інституціональні особливості політики Великобританії в умовах кризи. *Journal of Economic Regulation*. Том 5. №4. 2022. С. 118-125.

Юлія ТКАЧ [*]
студентка 6 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ МАЙНОВОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. *У статті досліджено стан майнового страхування в Україні. Проаналізовано динаміку страхових платежів і виплат, які мали тенденцію до скорочення, а також їхню структуру за видами майнового страхування. Визначено основні проблеми майнового страхування на сучасному етапі.*

[*] Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Олена МАРЦЕНЮК

Окреслено основні перспективи розвитку страхування майна в Україні

Abstract. *The article examines the state of property insurance in Ukraine. The dynamics of insurance payments and payments that tended to be reduced, as well as their structure by types of property insurance, were analysed. The basic problems of property insurance at the present stage are determined. The main prospects of property insurance development in Ukraine are outlined.*

Вступ. Нестабільна фінансово-економічна ситуація в Україні, ризики, які безпосередньо пов’язані з господарською діяльністю, конкуренція, зумовили необхідність застосування страхування як основної складової механізму і засобу захисту діяльності людини та економіки в цілому від несприятливих подій, аварій, стихійних лих, та катастроф тощо.

Сьогодні майнове страхування визнають як найбільшу частку страхового ринку України за обсягами страхових виплат і премій, які в структурі займають більше 70 відсотків. Економічний зміст майнового страхування криється у компенсуванні збитків, заподіяних страхувальнику внаслідок зниження або пошкодження майна при настанні страхових випадків. Відшкодування для ліквідації наслідків – прямих чи опосередкованих збитків через систему страхування носить позитивні макроекономічні та фінансово-економічні наслідки, що викликає необхідність ефективного розвитку майнового страхування. Об’єктом страхування майна є майнові інтереси, що пов’язані з володінням, користуванням та розпорядженням майном [2].

Вагомий внесок в створення основ майнового страхування зробили західні вчені – А.Манес, Дж. Діксон, В. Гейльман, В. Гаврийський, Д. Фарни. Також тема страхування майна вивчилась у роботах українських науковців: В. Базилевича, К. Базилевич, К. Воблого, О. Вовчак, Н. Внукової, М. Клапківа, В. Малько, С. Осадця, Я. Шумелди.

Недостатньо дослідженим залишається питання сучасного стану ринку страхування майна в умовах військово-політичної та економічної нестабільності, особливостей програм страхування, наявних на ринку.

Виклад основного матеріалу. Економіка не може функціонувати успішно без розвинутої системи страхування в країні. У розвинених державах майнове страхування займає важливу позицію, адже воно надає гарантії поновлення порушених майнових інтересів у разі непередбачуваних природних, техногенних та інших явищ. Економічне значення цього страхування зумовлене відшкодуванням збитків, заподіяних страхувальнику внаслідок знищення або пошкодження майна в разі настання страхових випадків

Страхування майна в Україні здійснюється в добровільній і обов'язковій формах, причому майно фізичних осіб страхується в основному в добровільній формі, тоді як значна частина майна юридичних осіб – в обов'язковій. Насамперед це стосується тих об'єктів, які мають високу вартість та зачіпають не тільки майнові інтереси окремих суб'єктів господарювання, але й національні інтереси [2]. У добровільному страхуванні майна нині найбільш актуально страхування заміської нерухомості – котеджів, дачних будинків. У перспективі

очікується посилення інтересу споживачів страхових послуг і до страхування квартир, особливо їх устаткування, ремонту. Страхування майна сьогодні належить до тих сфер бізнесу, які розвиваються досить стрімко. Зростає значення майнового страхування – одного з важливих механізмів захисту майнових інтересів підприємств і населення загалом [3].

Майнове страхування виконує дві важливі функції: з одного боку, воно звільняє бюджет від видатків на відшкодування збитків у разі настання страхових випадків, а з іншого – виступає одним із найстабільніших джерел інвестицій. Аналіз чисельності страхових компаній в Україні за період 2013–2017 рр. свідчить про їх зменшення з 473 до 330, або на 30,2%, серед яких і ті, що займаються страхуванням майна [5].

Аналіз страхових премій за найпоширенішими видами страхування в 1 кварталі 2021р. та 1 кварталі 2022 р., (рис. 1) показує, що

Це пояснюється конфліктом на Сході нашої країни, Кримському півострові. Внаслідок цього значно скоротилася кількість об’єктів страхування і, відповідно, платежів. Як бачимо, чисті страхові премії мали тенденцію до зменшення по усіх видах страхування окрім «Зеленої картки». Це пояснюється необхідністю термінового виїзду - євакуації за кордон власними транспортними засобами після нападу рф. Премії за договорами майнового страхування становлять незначну суму порівняно з платежами.

Страховий захист осягає лише ті майнові інтереси, які зумовлені необхідністю збереження майна через можливість його пошкодження, затоплення, знищення, крадіжки у результаті настання непередбачуваних випадків та інших негативних подій, а не отриманням якихось вигод чи переваг, пов’язаних із володінням, користуванням чи розпорядженням цим майном. Тому під майном, що підлягає страхуванню, розуміють лише такі об’єкти цивільних прав, стосовно яких: а) існує інтерес щодо їх збереження; б) завдані страховим випадком збитки можна оцінити вартісно [1]

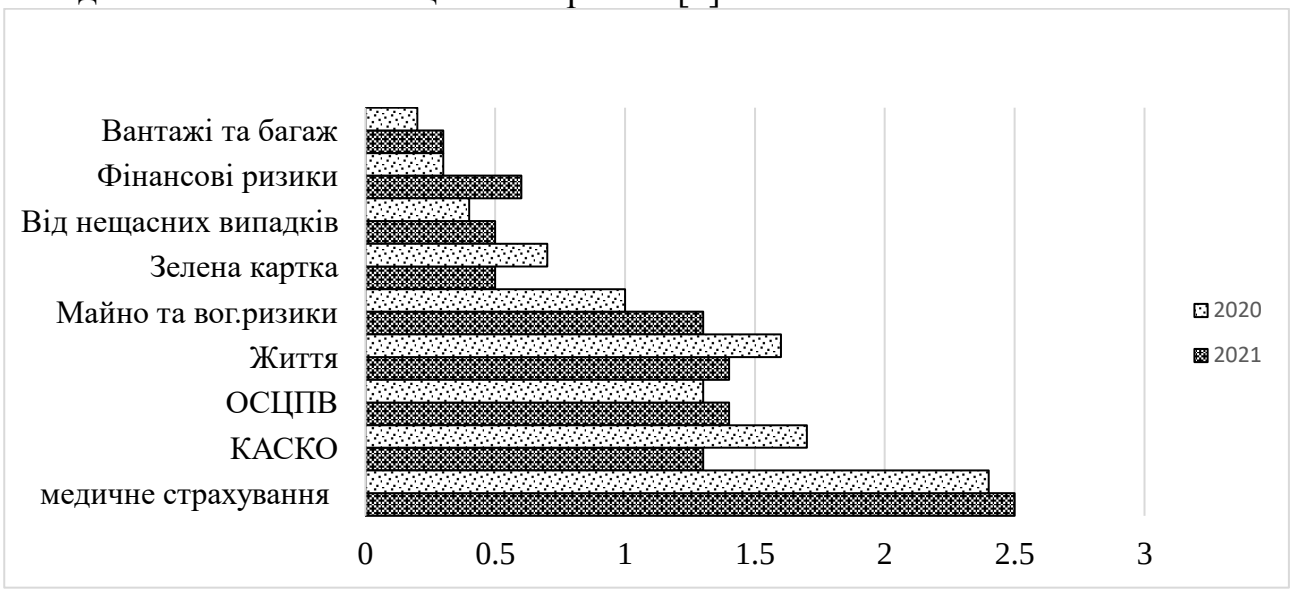

Рис.1. **Страхові премії за найпоширенішими видами страхування в 1 кварталі 2021 р. та 1 кварталі 2022 р., млрд. грн. [5]**

Значну загрозу нормальній діяльності майнового страхування в Україні становить тенденція до монополізації страхового ринку в інтересах окремих фінансово-промислових груп, міністерств, або місцевих адміністрацій .

Проаналізувавши стан страхового ринку України можна виділити ряд проблем:

- наявність розбіжностей у вітчизняній законодавчій базі з приводу нормативів макроекономічних показників розвитку страхового ринку;
- високий рівень інфляції, що створює диспропорції у вартості страхових премій і кінцевих виплат та дестабілізує ринок страхування життя;
- низька конкуренція за якісною складовою страхових послуг;
- низький рівень страхової культури та зацікавленості населення у страхуванні внаслідок недостатньої платоспроможності населення;
- недостатній розвиток довгострокового страхування життя, пенсійних ануїтетів та інших видів нагромаджувального страхування;
- низький рівень капіталізації, платоспроможності та ліквідності страховиків.

Не дивлячись на наявність ряду проблем страхового ринку, в Україні є можливості стосовно його подальшого розвитку, які проявляються в існуванні динамічно зростаючого ринку, підвищенні рівня капіталізації рику, зростанні обсягу страхових операцій, зацікавленості іноземних інвесторів.

Вирішення перелічених проблем з урахуванням можливостей сприятиме розвитку страхового ринку, що у свою чергу дозволить сформувати ринкове фінансове середовище, яке значно зменшить рівень ризику та активізує діяльність населення та підприємців у фінансовому секторі, дозволить мобілізувати значні фінансові ресурси для інвестиційних проектів та сприятиме розвитку механізму фінансування через фінансовий ринок

Отже, провівши дослідження з майнового страхування в Україні, можна констатувати, що надходження від цього виду страхування мають тенденцію спаду. Причинами цього є воєнні події на Сході країни, в результаті чого зменшилася база страхування; кризові явища в економіці. Відсутність єдиної державної стратегії щодо розвитку ринку страхових послуг у державі спричиняє низький рівень довіри до страховиків серед населення та негативно впливає на розвиток страхування в Україні. Крім того, на процес скорочення також вплинуло зниження іпотечного та заставного кредитування у зв’язку з кризою банківського сектору країни.

З метою вирішення цих та інших проблем у галузі майнового страхування вважаємо за доцільне:

– розробити маркетингову систему продажу страхових продуктів щодо майнового страхування;

– проводити роз’яснювальну роботу щодо переваг майнового страхування та популяризації страхового ринку серед населення;

– розробити прозорі та прийнятні правила й засади діяльності страховиків майнової сфери страхових послуг;

– вдосконалити тарифну політику страховиків, прийнятну для страхувальників;

– продовжити створення нових програм страхування (на зразок експрес-страхування для фізичних осіб і комплексних програм для юридичних осіб).

– підготовка та забезпечення кадрами учасників страхового ринку: збільшення чисельності працюючих на ринку страхування спеціалістів, залучення до роботи висококваліфікованих спеціалістів (сюрвеєрів, актуаріїв, брокерів, аварійних комісарів, аджастерів).

– збільшення потужності страховиків за допомогою підвищення обсягів власного капіталу, вдосконалення організації діяльності й надання якісних страхових послуг;

– введення проектів інформування громадян за допомогою засобів масової інформації про стан і перспективи розвитку страхового ринку;

– впровадження інноваційних технологій у сфері надання страхових послуг (придбання страхових полісів за допомогою Інтернету);

– відновлення довіри громадян до страхових компаній, що враховує вчасну й повну виплату страхових відшкодувань;

– розширення міжнародного партнерства щодо обміну інформацією про діяльність страхових компаній, що надають послуги згідно з певним видом страхування;

– на законодавчому рівні необхідно врегулювати питання щодо розширення способів реалізації страхових послуг, включаючи електронні продажі страхових послуг за окремими видами страхування;

– підвищення ефективності страхової діяльності можливе лише шляхом проведення ефективної державної політики, направленої на регулювання страхового ринку в Україні.

Впровадження цих пропозицій спрямовано на забезпечення розвитку майнового страхування в Україні, що дасть змогу зробити його потужним інструментом фінансової безпеки підприємств, соціального захисту населення, а також важливим джерелом надходження інвестиційних ресурсів у майбутньому.

Висновки. Отже, ринок страхування майна в Україні перебуває в стані формування та інтеграції у світовий страховий простір. Незважаючи на окремі здобутки, він характеризується низкою проблем, наявність яких вказує на перспективи розвитку, отже, потенціал для України.

Задля формування відповідної системи майнового страхування та збільшення її ефективності слід забезпечити стійкість економічних відносин, збалансувати та збільшити рівень добробуту населення в результаті значних доходів і соціальної безпеки та справедливості, стимулювати активність ринку страхових послуг, здійснити державну політику в галузі страхування задля регулювання страхового ринку та взаємин.

Важливою умовою ефективного розвитку майнового страхового ринку вважається формування попиту на страхові послуги, культури страхування у клієнта за допомогою його страхової освіти, зокрема, через ЗМІ, а також удосконалення страхового портфеля. Збільшення доступності страхових послуг має сприяти наданню можливості дистанційно здійснювати реалізацію страхових продуктів через інформаційно-телекомунікаційні мережі та

укладанню страхової угоди в електронному вигляді.

Список використаних джерел:

1. Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Страхова справа. К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. 203 с.
2. Осадець С.С. Страхування: Підручник. К.: КНЕУ, 2002. 599 с.
3. Підсумки діяльності страхових компаній за 2021 рік . Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.URL: https://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/zvitni_dani/sk_%202015.pdf.
4. Проблеми страхування майна в Україні. URL : http://studentu5.com/index.php?work=15.
5. Структура майнового страхування. URL : https://pidruchniki.com/strahova
6. Martseniuk Olena. Trends in digitalization in the insurance market of Ukraine. Digitalization and information society. Selected issues. 2022. Monograph 53. Part 3. P.283-295.

Богдан ХУХЛЕЙ*
студентка 2-го року магістратури ,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТРАХУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ

***Анотація**. У статті досліджуються питання організації страхування банківських ризиків. Виділено форми взаємодії банків і страхових компаній, що відрізняються за рівнем інтеграції, а також за обсягами операцій, підкреслено позитивні риси цієї взаємодії. Докладно проаналізовано основі умови комплексного страхування банків від злочинів і тих, що завдають шкоди банку неправомірних або помилкових інших дій персоналу і третіх осіб. Викладені умови перспективних видів банківського страхування, зокрема страхування від комп'ютерних злочинів, страхування професійної відповідальності.*

***Annotation.** The article examines the issues of organizing bank risk insurance. Forms of interaction between banks and insurance companies, which differ in the level of integration, as well as in the volume of operations, are highlighted, and the positive features of this interaction are emphasized. The basis of the conditions of comprehensive insurance of banks against crimes and those that harm the bank due to illegal or erroneous other actions of personnel and third parties has been analyzed in detail. The terms of prospective types of bank insurance, in particular insurance*

*Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Юлія АЛЕСКЕРОВА

against computer crimes, professional liability insurance, are outlined.

Вступ. Банківська діяльність характеризується ризиковим характером, що може спричинити негативний вплив як на діяльність фізичних, юридичних осіб, так і на суспільство в цілому. Ризики, які притаманні діяльності банків, можуть викликати банкрутство окремих установ та системну кризу у банківському секторі країни. Вітчизняний та закордонний досвід банківського менеджменту свідчить, що на етапі розробки банківської стратегії та її реалізації важливо врахувати існуючи та потенційні ризики банку та запропонувати засоби їх мінімізації. Найбільш поширеним засобом мінімізації банківських ризиків є страхування, яке здійснюють ліцензовані страхові компанії. В контексті співпраці банківських та фінансових установ це є запорукою сталого функціонування цих фінансових посередників, що створює можливості отримання ними прибутку. Тому дослідження питань організації страхування банківських ризиків є актуальним.

Виклад основного матеріалу. Банківські ризики значною мірою характеризуються соціальною відповідальністю, оскільки банки ризикують не тільки і не стільки власними ресурсами, а пере! важно грошовими коштами клієнтів [1, с. 10]. З цієї при! чини банківські кризи провокують більш відчутні негативні наслідки, ніж ризики виробництва, оскільки спричиняють фінансові втрати за ланцюгом грошово-кредитних зобов'язань, сформованих учасниками банківських операцій. Отже, з урахуванням вказаних вище суттєвих особливостей банківських ризиків, управління ними має бути спрямоване не стільки на уникнення збитків при здійсненні банківських операцій, скільки на реалізацію заходів щодо формування системи, яка забезпечить оптимальну реалізацію інтересів банку та його клієнтів. Сьогодні на ринку фінансових послуг склався ряд тенденцій та напрямків розвитку, які суттєво впливають на якість та специфіку послуг фінансових установ [2]. При цьому взаємодія банків і страхових компаній вигідна обом фінансовим посередникам, оскільки це надає можливості: освоєння нових ринків, збільшення обсягів клієнтської бази, зосередження коштів в єдиній системі.

Банківські та страхові ринки з неймовірною швидкістю змінюються під впливом мінливого економічного середовища та глобальних трендів, а тому повинні розвивати нові канали збуту, аби залишатися конкурентоспроможними. Фінансовий ринок у світі достатньо насичений фінансовими ресурсами, а тому споживачів потрібно спеціально залучати клієнтів за рахунок скорочення витрат та покращення якості обслуговування, зручності та ефективності послуг.

Банкострахування – це юридично оформлена угода між банком і страховою компанією щодо задоволення потреб споживачів у страховому захисті (банківському обслуговування) через банківські (страхові) канали збуту. Ми вважаємо за доцільне використовувати поняття банкострахування та Bancassurance як синоніми. Bancassurance є сучасним непрямим каналом збуту і в своїй найпростішій формі являє собою продаж страхових продуктів через канали збуту банків. Він є способом економічно ефективного збуту страхових та пенсійних продуктів шляхом проникнення на різні ринки. Для збуту складних

різноманітних фінансових послуг, які об'єднують в собі банківські та страхові послуги, використовують різні організаційні форми для фінансових інститутів. Ця форма залежить як від встановлених цілей установи, так і від нормативно-правової бази країни, в якій функціонує фінансова установа.

Протягом тривалої історії діяльності фінансові інституції не обирають єдиної моделі зрощення та функціонування банківського та страхового бізнесу, а у залежності від ситуації на ринку та наявних можливостей використовують ту чи іншу модель.

Таблиця 1

Типи банківських ризиків, визначені Національним банком України

Тип ризику	**Характеристика ризику**
Кредитний ризик	Наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з бан-ком або в інший спосіб виконати зобов'язання.
Ризик ліквідності	Визначається як наявний або потенційний ризик для надходженьта капіталу, який виникає через неспроможність банку виконатисвої зобов'язання в належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат.
Ризик зміни процентноїставки	Наявний або потенційний ризик для надходжень або капіталу, що виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок.
Ринковий ризик	Наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів та товарів і курсів іноземних валют.
Валютний ризик	Наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют тацін на банківські метали.
Ризик репутації	Наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливе сприйняття іміджу фінансової уста- нови клієнтами, контрагентами, акціонерами.
Юридичний ризик	Наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через порушення або недотримання банком вимог зако- нів, нормативно-правових актів, угод, прийнятої практики або етич-них норм, а також через можливість двозначного їх тлумачення.
Стратегічний ризик	Наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неправильні управлінські рішення, неналежну реаліза-цію рішень і неадекватне реагування на зміни в бізнес-середовищі.

Джерело: складено автором на основі [4]

Кожна із стратегій має свої переваги і недоліки, тому виникла необхідність детально проаналізувати моделі зрощення та функціонування банківського та страхового бізнесу. Найпростіша форма співпраці банківських та страхових інституцій на польському ринку – дистрибуційний договір, яке може бути одностороннім або двостороннім. При використанні одностороннього дистибуційного договору страхова компанія продає страховий продукт у відділенні банку під власною маркою. Банківська установа за це отримує комісію від продажу даних фінансових продуктів. У випадку двостороннього порозуміння – страхове товариство має поширювати банківські продукти через власні канали за що отримує від банку комісію. Основною причиною укладання

такого договору є бажання банківської інституції набути досвід та ноу-хау в страховій сфері.

Тип моделей консолідації банківського та страхового бізнесу, яким притаманна консолідація на рівні інституцій, включає в себе модель спільного підприємства, стратегічну модель створення нової інституції, модель обміну акціями фінансових інституцій чи створення конгломерату – фінансової групи, а також стратегічний альянс. Кожна із цих моделей може мати власні модифікації, також можливим є симбіоз чи одночасне використання декількох моделей.

Концепція спільного підприємства - передбачає створення нової фінансової інституції найчастіше, страхової компанії, на базі рівних капітальних вкладів уже існуючих банківських та страхових інституцій. Створена інституція функціонує під спільним брендом та займається реалізацією страхових послуг через банківські відділення. Основні переваги даної моделі: можливість отримання банком нового необхідного досвіду, реалізація успішного бізнес-проекту із часткою в прибутках нової інституція, відносна безпечність бізнесу, що пояснюється наявність досвіду у страхового товариства – партнера, фінансова підтримка партнерів, необхідна до початку діяльності і обмеження ризику збитків, тому що ризик диференційований поміж партнерами. Та існують і недоліки у даній стратегії, не виключена можливість конфліктів поміж засновниками, щодо стратегії подальшого розвитку спільного підприємства.

Страхові компанії та банки взаємодіють за декількома напрямками. Ці форми взаємодії розрізняються за рівнем інтеграції, а також за обсягами операцій. Так, при страхуванні страховою компанією банку існує два основні шляхи — роздрібне та комплексне страхування. За таких умов страхова компанія для банку є дуже важливим партнером, адже придбання полісу страхування як фінансових, так інших ризиків є кроком до покращення роботи банківської установи та перенесення ризиків на страхову компанію. Проте стандартні страхові послуги не здатні покрити увесь перелік банківських ризиків, а комплексне банківське страхування передбачає: — значні обсяги відповідальності, які перевищують можливості національних страховиків; — наявність аудиту за міжнародними стандартами; стандартний перелік страхових послуг, які не враховують особливості конкретного банку, специфіку його діяльності.

Практикою багатьох світових фінансових компаній доведено, що забезпечення виживання та стійкого розвитку неможливо здійснити в рамках традиційних методів через неможливість уникнення ризиків шахрайства та інших банківських ризиків. У цьому аспекті виникає потреба в пошуку певного фінансового інструментарію, головним з яких є страхування, що дозволяє зменшити до мінімуму банківські ризики, переводячи позапланові за терміном та розміром витрати на покриття можливих збитків, в розряд планових та доступних страхових платежів. Слід зазначити, що за останні роки зростає частка страхового ринку у вітчизняній економіці. Про це свідчить динаміка страхових премій за мінусом частки страхових премій, сплачених перестраховикам резидентам.

Заява на страхування є вичерпним документом, що дає змогу страховику

здійснити оцінку ризику при комплексному страхуванні банку. Дана заява має на меті визначення усіх аспектів необхідного страхового покриття та факторів ризику, а також спрощення процесу перестрахування ризиків. Перестрахування у найпотужніших світових перестрахових товариствах є обов'язковою умовою забезпечення якісного страхового захис ту подібних «значних» ризиків, завдяки їх розміщенню у глобалізованих страхових портфелях. До заяви обов'язково повинна бути додана остання (а також річна) фінансова звітність Банку, а також висновок аудиторської компанії за результатами останньої перевірки. Найважливіший елемент у процесі укладення договору ВВВ є попередня страхова експертиза — сюрвей. Рішення про необхідність проведення сюрвею приймається виходячи з інформації, що міститься у заяві. Базуючись на повноті наданої інформації, робиться висновок про необхідний обсяг сюрвею і обирається сюрвейерська компанія. Перспективи комплексного страхування банківських ризиків українських банків значні. Успішність і швидкість реалізації таких масштабних страхових проектів напряму залежить від процесів євроінтеграції України, вимог з боку контролюючих органів або ж від зарубіжних банків!партнерів, акціонерів тощо. Банкам досить важливо дібрати співвідношення досить надійної страхової організації та відпрацьованого комплексу умов страхування. Оскільки від компанії та умов страхування буде залежати і вартість страхового полісу, і надійність такої операції. Враховуючи швидкі темпи розвитку банківської системи України та її інтеграції у міжнародну банківську систему, де, як показують дослідження, наявність полісу ВВВ є звичайною необхідністю, можна спрогнозувати у недалекому майбутньому значний попит українських банків на комплексне страхування банківських ризиків. І страховикам потрібно бути готовими до цього.

Висновки. Банківська діяльність характеризується ризиковим характером, що може спричинити негативний вплив як на діяльність фізичних, юридичних осіб, так і на суспільство в цілому. Ризики, які притаманні діяльності банків, можуть викликати банкрутство окремих установ та системну кризу у банківському секторі країни. Вітчизняний та закордонний досвід банківського менеджменту свідчить, що на етапі розробки банківської стратегії та її реалізації важливо врахувати існуючи та потенційні ризики банку та запропонувати засоби їх мінімізації. Найбільш поширеним засобом мінімізації банківських ризиків є страхування, яке здійснюють ліцензовані страхові компанії. В контексті співпраці банківських та фінансових установ це є запорукою сталого функціонування цих фінансових посередників, що створює можливості отри! мання ними прибутку. Тому дослідження питань організації страхування банківських ризиків є актуальним.

Список використаних джерел:

1. Іващук Н. Л. Іващук О. В. Причини утворення та форми банківсько-страхових груп. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка": Проблеми економіки та управління*. 2008. № 611 С. 64–71.

2. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : Постанова Правління Національного

банку України від 2 серпня 2004 р. № 361. http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0361500-04.

3. Соловей Н.В. Взаємодія страхових компаній та комерційних банків. Збірник наукових праць: Випуск 29. Київ: НАУ, 2011. 330 с.

4. Шевцова О.Й., Коваленко О.С. Структурний розвиток фінансового ринку України. *Екомічний простір*. 2009. № 23. С. 35—42.

Аліна ШАФАР*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Анотація. *У статті досліджено основні чинники, що впливають на фінансову стійкість страхових організацій та визначено критерії забезпечення фінансової стійкості. Фактори впливу поділяються на внутрішні та зовнішні. Розкриття впливу цих факторів на діяльність страхових компаній полягає в постійному контролі за всіма напрямами діяльності страхових компаній, а також своєчасному реагуванні керівництва компанії на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Розглянуто кількість страхових компаній на українському ринку та досліджено загальні премії та виплати. Досліджено основні тенденції, слабкі сторони та подальші перспективи динаміки страхового ринку України. Визначено поняття фінансової стійкості страхових компаній як показник ефективності їх діяльності, та принципи забезпечення фінансової стійкості страхових компаній.*

Abstract. *The article examines the main factors affecting the financial stability of insurance organizations and defines the criteria for ensuring financial stability. Influence factors are divided into internal and external. Disclosure of the influence of these factors on the activities of insurance companies consists in constant control over all areas of activity of insurance companies, as well as timely response of the company's management to changes in the internal and external environment. The number of insurance companies on the Ukrainian market was considered and the total premiums and payments were investigated. The main trends, weaknesses and further prospects of the dynamics of the insurance market of Ukraine were studied. The concept of financial stability of insurance companies as an indicator of the efficiency of their activity, and the principles of ensuring the financial stability of insurance companies are defined.*

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Лідія ФЕДОРИШИНА

Вступ. В умовах фінансової глобалізації та інтеграційного процесу фінансово-економічна стабільність страхових компаній є першочерговим завданням Напрям національної економічної політики, оскільки від цього залежить майбутня макроекономічна стабільність та економічне зростання країни. В сучасних ринкових умовах вимоги до фінансової стійкості страхових компаній значно зросли. Важливою комплексною оцінкою роботи страховика є фінансова стійкість, оскільки вона визначається великою кількістю взаємозалежних факторів і відображає довгостроковий фінансовий стан страховика. Фінансова стійкість вважається одним із основних показників для потенційних страхувальників при виборі страхової компанії, тому забезпечення фінансової стійкості страхових компаній є однією з пріоритетних умов їх діяльності, а також методичних питань. Керуйте його фінансовою стабільністю та вдосконаленням.

Виклад основного матеріалу. У сучасних економічних реаліях функціонування вітчизняного господарства поняття фінансової стійкості страхових компаній нормативно не визначено. Розглядаючи особливості діяльності страхових компаній, фінансову стійкість страхових компаній можна оцінити з двох аспектів, а саме [5]:

- фінансова стійкість страхової компанії як юридичної особи, що здійснює підприємницьку діяльність з надання послуг. Він включає ефективне співвідношення власного та позикового капіталу в структурі фінансових ресурсів страхової компанії для забезпечення необхідного рівня платоспроможності та ліквідності;

- фінансова стійкість страхових компаній базується на вимогах до страхових компаній як гравців фінансового ринку. Це передбачає створення такої структури фінансових ресурсів страховика, яка б забезпечувала формування відповідного співвідношення нормативних і фактичних резервів платоспроможності.

В Україні та за кордоном формування та розмір статутного капіталу визначаються чинним законодавством та установчими документами. Власні кошти страхової компанії формуються за рахунок внесків засновників, прибутку від діяльності, доходу від інвестицій фонду та додаткової емісії акцій. Власний капітал включає статутний капітал, додатковий капітал, резервний капітал і нерозподілений прибуток[6].

Статутний капітал страхової компанії є запорукою її фінансової стабільності, оскільки забезпечує виконання страховою компанією своїх зобов'язань у разі недострахування. Така ситуація може бути спричинена за рахунок кумуляції ризиків одного виду або в результаті настання певних катастрофічних подій [5].

Ще однією умовою, яка гарантує фінансову стабільність страхового бізнесу і нормальну роботу будь-якої страхової компанії, є перестрахування. З точки зору фінансової стабільності, принаймні перестрахування два аспекти. Так, це можливо з великими страховими компаніями. Перестрахування прийнятих ризиків означає підвищення фінансової стабільності. Водночас є сенс говорити про фінансову стійкість перестраховиків: також страхування

організації, які надають страхові послуги іншим страховим компаніям, перестраховикам, повинні бути достатньо платоспроможними для виконання своїх зобов'язань у разі настання страхового або перестрахового випадку[6].

Роль перестрахування для забезпечення фінансової стабільності страхових компаній полягає у формуванні більш збалансованого страхового портфеля; зменшенні ризику зазнання страховиками збитків через страхові операції; покращенні спроможності страховиків підписувати великі страхові контракти; страхові компанії мають можливість Коригування співвідношення між власним і позиковим капіталом у бік зменшення.

Для здійснення виплат у разі настання страхового випадку страховик повинен мати у своєму розпорядженні спеціальні фінансові ресурси — страховий резерв. Формування та використання страхових резервів, права та обов'язки страхових організацій, передбачені чинним законодавством, складають основу діяльності та фінансової стійкості страховика. Від правильності розрахунку страхових резервів і ступеня врахування в них невиконаних або повністю виконаних зобов'язань залежить фінансова стійкість, платоспроможність і здатність страхової організації виконувати свої зобов'язання перед страхувальниками за страховими випадками [6].

За останні роки кількість страхових компаній на страховому ринку України зменшилася (рис. 1), що можна пояснити досить складними проблемами економіки країни в цілому та страхового ринку зокрема. Керівництво страхових компаній змушене приділяти особливу увагу забезпеченню високого рівня фінансової стійкості бізнесу для продовження діяльності та розвитку компанії в майбутньому.

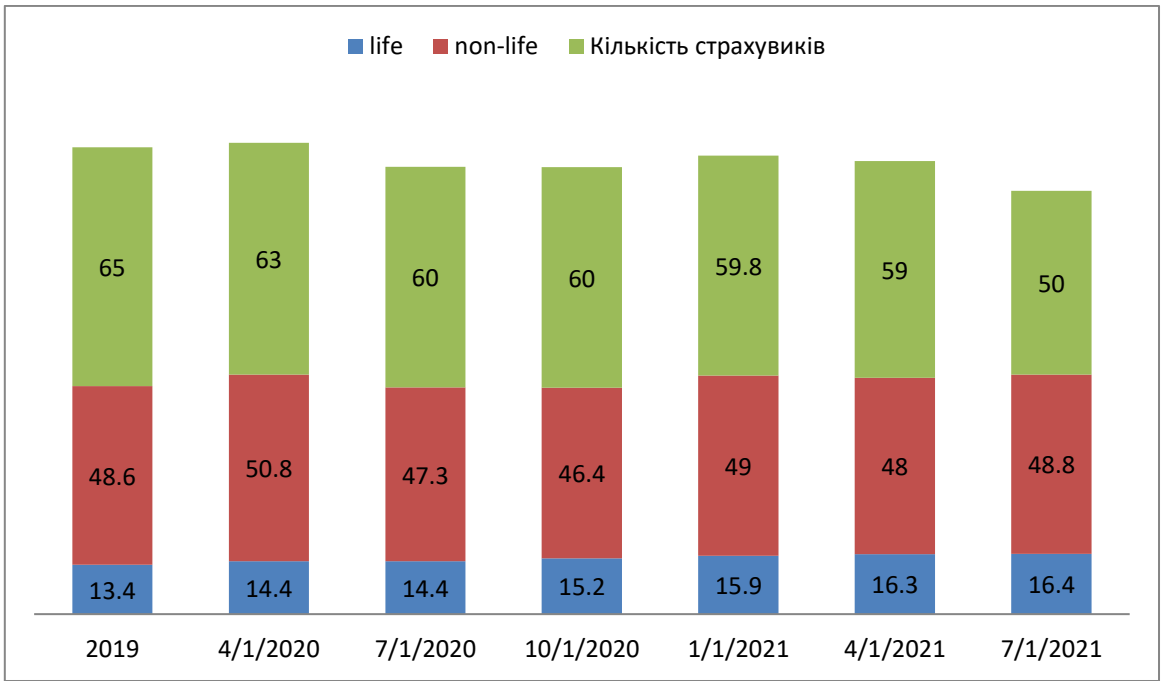

Рис.1. **Структура активів страховиків та їхня кількість, млрд.грн**.
Джерело: сформовано за даними [4]

Загальні активи страхових компаній становлять 65 млрд грн і за останні роки істотно не змінилися. Це пов'язано з виходом з ринку великої кількості страхових компаній. Активи (+5,7%), відповідні активи (+8,9%) і страхові резерви (+11,7%) продемонстрували помірне зростання на страховому ринку за останні 12 місяців. Зростання цих показників традиційно в основному гарантувалося зростанням у сфері страхування життя (активи +13,4%; відповідні активи +16,1%; страхові резерви +16,2%). Тим часом активи страховиків життя продовжують зростати, незважаючи на кризу Covid-19. Незначно зменшилися активи страховиків, які не займаються страхуванням життя. Якщо дивитися не на активи ринку в цілому, а на активи страхових компаній, які ще існують на ринку, ці страхові компанії зростають.

Таблиця 1

Показники страхового ринку I півріччя 2020 року та I півріччя 2021 року

01.07.2020						
К-ть страховиків у ДРФУ	ДРФУ	Ліцензіати	Страхові премії, млн.грн.	Страхові виплати, млн.грн	Страхові резерви, млн.грн.	Прийнятні активи, млн.грн.
non-life	195	190	18714,0	7022,1	20085,1	34044,0
life	20	19	2293,9	256,5	11274,1	13297,0
Всього	215	209	21008,0	7278,6	31359,1	47341,0
01.07.2021						
К-ть страховиків у ДРФУ	ДРФУ	Ліцензіати	Страхові премії, млн.грн.	Страхові виплати, млн.грн	Страхові резерви, млн.грн.	Прийнятні активи, млн.грн.
non-life	162	158	22 079,8	8 327,3	21 931,3	36 100,5
life	19	19	2 700,0	376,0	13 099,6	15 437,6
Всього	181	177	24 779,8	8 703,3	35 030,9	51 538,1

Джерело: сформовано на даними [4]

Незважаючи на зменшення кількості страховиків, всі основні показники показали зростання. Кількість страхових компаній зменшилася на 34, більшість з яких отримали ліцензію за власною ініціативою, за винятком страховиків, які перестали звітувати/не звітувати НБУ (7 страхових компаній).

З 1 липня 2020 року страховий ринок втратив 46 страховиків, або 21%. З них лише вісім компаній були витіснені з ринку як міра впливу. Решта страховиків відмовилися від своїх ліцензій за власним бажанням, і значна частина з них була задіяна через недотримання вимог.

Зазначені фактори негативно впливають на фінансову стабільність страхової галузі загалом і страхових компаній зокрема. Фінансову стійкість страхової компанії можна розглядати як здатність в умовах ринкових коливань підтримувати основні фінансові показники на стабільному рівні, протистояти впливу зовнішніх факторів, забезпечувати поточний і майбутній динамічний розвиток. [2].

Забезпечення фінансової стійкості страхової компанії – це складний процес, який пов'язаний із безперервним контролем усіх сфер її діяльності та своєчасним реагуванням керівництва на зміни внутрішнього та зовнішнього

середовища [1].

На фінансову стійкість страхової компанії впливає низка внутрішніх факторів (на які компанія може впливати та керувати ними) та зовнішніх факторів (спричинених зовнішніми процесами, на які компанія не може вплинути, але повинна враховувати під час обробки). його діяльності), як показано в таблиці. 2.

Таблиця 2

Фактори впливу на фінансову стійкість страхової компанії

Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
Порядок ліцензування	Загальна стратегія компанії та корпоративна культура
Порядок інвестування страхових резервів	Рівень і пріоритети фінансового менеджменту
Підходи до визначення маржі платоспроможності	Організаційна структура компанії
Регулювання перестрахування операцій	Структура збалансованості страхового портфеля
Антимонопольне регулювання	Тарифна політика
Податкове законодавство	Обсяг власного капіталу
Регулювання страхових тарифів	Обсяги клієнтської бази та її стійкість
Ризики природних катаклізмів	Склад та рівень страхових резервів
Соціально-політична ситуація в країні	Політика перестрахування
Інфляційні процеси	Стан регіональної мережі
Рівень конкуренції на страхову ринку	Кваліфікація персоналу
Рівень страхової культури	Строк роботи на ринку та ділова репутація

Джерело: сформовано на основі [7]

Проте страховики не можуть врахувати всі фактори, наведені в таблиці 2, тому стабільність страховиків залежить від кількості факторів, які вони враховують у своїй діяльності. Враховуючи те, що страховики не контролюють зовнішні фактори, однією з першочергових цілей страховиків має бути управління внутрішніми факторами, які впливають на рівень фінансової стійкості [7].

Основними критеріями забезпечення стабільної діяльності страховиків є:

- Достатня кількість власних коштів;
- збалансована тарифна політика;
- збалансованість страхового портфеля;
- Забезпечити безпечну програму перестрахування;
- відповідні методи формування страхових резервів;
- найкраща інвестиційна політика;
- Висока платоспроможність.

Страхові компанії та перестраховики є важливою та зростаючою категорією гравців фінансового ринку. Вони стають дедалі важливішими інвесторами та посередниками на багатьох фінансових ринках у всьому світі, створюючи інноваційні підходи до ринків капіталу, страхуючи фінансові ризики, посередників у процесі ринкового перестрахування та в процесі розробки допомоги для подолання нового інструменту для розрив між банківськими та страховими продуктами. На даному етапі розвитку страхового ринку України

забезпечення фінансової стійкості страхових компаній є одним із пріоритетних завдань [1].

Висновок. Аналіз теоретичних досліджень та аналітичної інформації дозволяє зробити висновок, що страховики повинні бути ліквідними, реагувати на численні зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на їхню діяльність, щоб зміцнити рівень фінансової стійкості. Користуючись оперативним контролем фінансових умов, страхові компанії зможуть ефективно управляти власними фінансовими ресурсами, досягати високого рівня конкурентоспроможності страхових компаній, забезпечувати повне виконання зобов'язань та функціонування страхування. Компанія надовго, навіть із великими збитками.

Список використаних джерел:

1. Величко Г. О., Сташкевич Н. М., Сташкевич О. С. Напрями удосконалення фінансової стійкості страхових компаній. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. URL: http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/ journal/2017/25-2-2017/18.pdf
2. Клепікова О. А., Поліщук С. О., Сарамков О. А., Нечай Д. В. Аналіз головних показників фінансової стійкості страхової компанії з використанням імітаційного моделювання. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.* 2019. Вип. 96. С. 80–94.
3. Литвин П. В. Фінансово-економічний механізм регулювання страхової діяльності в Україні. *Економіка та держава*. 2011. № 8. С. 125–127.
4. Офіційні звіти Національної комісії по регулюванню ринків фінансових послуг України. URL: https://www.nfp.gov.ua/ua/
5. Павловська О. В., Філімонова О. В. Фінансова стійкість страхової компанії та критерії її забезпечення. *Ефективна економіка*. 2015. № 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4130
6. Пікус Р. В., Балицька М. В. Характеристика джерел забезпечення фінансової стійкості страхової компанії. *Фінансові послуги.* 2017. № 1. С. 2–5.
7. Челишева Т.В., Кононова Т.С. Фінансова стійкість страхової компанії та умови її забезпечення. URL: http://www.rusnauka.com/ 18_ADEN_2013/Economics/3_141696.doc.htm.

НАПРЯМ 3

ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ

Станіслав БАКЛАЖЕНКО*
студент 1 курсу,
факультету економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВИКОРИСТАННЯ МІКРОКОНТРОЛЕРІВ ТА МІКРОПРОЦЕСОРІВ ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА

Анотація. *В статті описано результати дослідження щодо автоматизації виробництва. Охарактеризовано поняття «мікропроцесор» та «мікроконтролер», визначено їхню будову та функції, їх роль та особливості застосування. Також проаналізовано процес автоматизації виробництва та визначено шляхи його спрощення за допомогою мікросхем. Мета даного дослідження полягає у обґрунтуванні причин та переваг використання інтегральних мікросхем у виробництві продукції.*

Anotation. *The article describes the results of research on production automation. The concepts of «microprocessor» and «microcontroller» are characterized, their structure and functions, their role and application features are defined. The process of production automation was also analyzed and the ways of its simplification with the help of microcircuits were determined. The purpose of this study is to substantiate the reasons and advantages of using integrated microcircuits in the production of products.*

Вступ. Виробництво товарів, вирощування сільськогосподарських культур, видобуток ресурсів – завжди були важливими для існування людини. Ці процеси були не легкими і займали багато часу. Отже, потрібно було зменшити до мінімуму витрату енергії і часу. Розвиваючись, людина вигадувала нові способи спрощення, а за мету ставила повну автоматизацію цих процесів. У наш час у автоматизації виробництва допомагає мікроелектроніка.

* Науковий керівник – асистент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики факультету економіки та підприємництва ВНАУ, Валерія ВОВК

Виклад основного матеріалу. Щоб відповісти на головне питання мого дослідження потрібно дати відповідь на такі питання:

1) Що таке мікроконтролер та мікропроцесор? Та їхні види.
2) Де застосовують мікроконтролери та мікропроцесори ?
3) Що таке автоматизація та її види?
4) Як мікроелектроніку використовують в автоматизації виробництва?

Мікропроцесор (далі – МП) – мікросхема або сукупність невеликого числа мікросхем, які виконують функції центрального процесора або спеціалізованого процесора (виконує над даними арифметичні дії й логічні операції і здійснює програмне керування обчислювальним процесом).

Мікроконтролер (далі – МК), або однокристальний мікрокомп'ютер – виконаний у вигляді мікросхеми, що включає МП, оперативну пам'ять (ОЗП) та постійну пам'ять(ПЗП) для збереження виконуючого коду програм та даних, порти вводу-виводу і блоки зі спеціальними функціями [1].

Мікроконтролери можна розділити на такі види:

1) Периферійні (інтерфейсні) МК призначені для реалізації найпростіших МП систем управління. Вони мають малу продуктивність і малі габаритні розміри. Зокрема можуть використовуватися периферійними пристроями ЕОМ (клавіатура, миша і т.п.).

2) Універсальні 8-розрядні МК призначені для реалізації МП систем малої і середньої продуктивності. Мають просту систему команд і велику номенклатуру вбудованих пристроїв.

3) Універсальні 16-розрядні МК призначені для реалізації систем реального часу середньої продуктивності. Структура і система команд адаптовані на швидку реакцію за зовнішніми подіями. Найбільше використання мають в системах управління електродвигунами.

4) Спеціалізовані 32-розрядні МК реалізують високопродуктивну архітектуру і призначені для систем телефонії, передачі інформації, телебачення і інших, що вимагають високошвидкісної обробки інформації.

5) Цифрові сигнальні процесори (DSP – Digital Signal Processor) призначені для складної математичної обробки вимірюваних сигналів у режимі реального часу. Широко використовуються в телефонії та зв'язку [1].

Мікропроцесори можна поділити за призначенням на два види:

1. Мікропроцесори загального призначення призначені для вирішення широкого кола завдань обробки різноманітної інформації. Їх основною областю використання є персональні комп'ютери, робочі станції, сервери та інші цифрові системи масового застосування.

2. Спеціалізовані мікропроцесори орієнтовані на вирішення специфічних завдань управління різними об'єктами. Містять додаткові мікросхеми (інтерфейси), що забезпечують спеціалізоване використання. Мають особливу конструкцію, підвищену надійність [2].

Також мікроелектроніку поділяються за типами виконання системних команд. У сучасному світі розрізняють два основних види CISC (Complex Instruction Set Commands) – традиційна архітектура з розширеним набором команд та RISC (Reduce Instruction Set Commands) архітектура зі скороченим

набором команд, але існує набагато більше, які базуються на цих двох архітектурах.

У МК, окрім CISC та RISC виділяють додатково такий тип, як ARM – (Advanced RISC – machine) вдосконалена RISC архітектура.

У МП так само, як і МК за типами виконання системних команд, окрім CISC та RISC, виокремлюють такі групи, як:

- MISC – (Minimal Instruction Set Commands) вид архітектури який використовує максимально прості системи команд, які закладені в одне в слово.
- VLIW – (Very Long Instruction Word) вид архітектури, коли одна інструкція процесора складається з декількох команд, які виконуються паралельно [3].

Також мікроелектроніку можна поділити на групи за архітектурою організації. МК поділяються на три види:

1. Фон-Нейманівська (Прінстонська) .
2. Гарвардська архітектура.
3. Модифікована (оптимізована) Гарвардська CISC архітектура.

МП ділять на два види: (рис. 1):

1. Фон-Нейманівська.
2. Гарвардська архітектура.

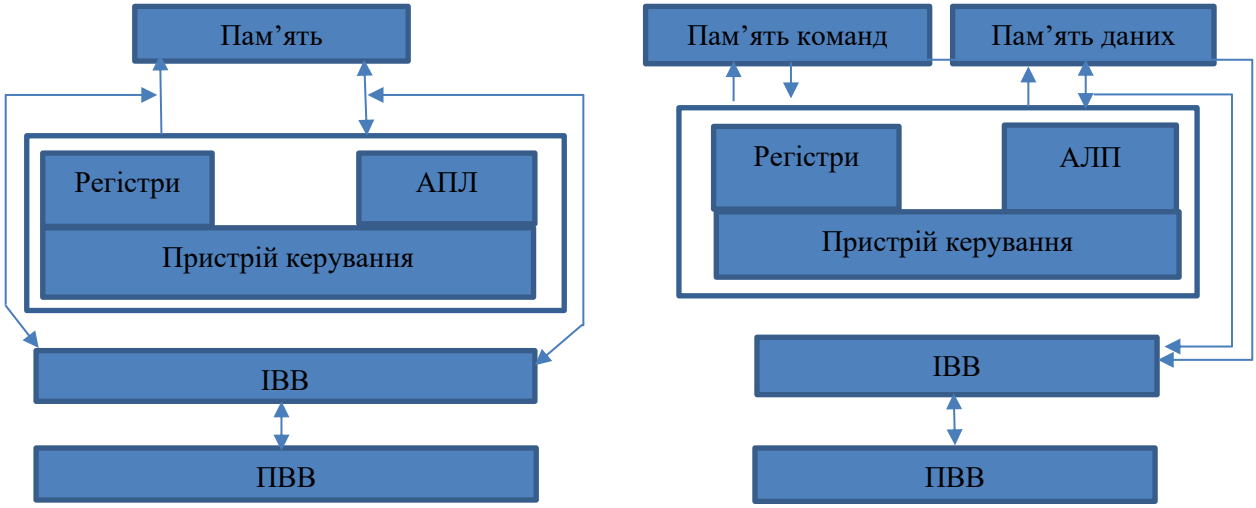

а *б*

Рис. 1. **Види мікропроцесорів (а – Фон-Нейманівська архітектура; б – Гарвардська архітектура)**

Джерело: [2, с. 22]

Як вже було сказано, МК – це невелика інтегральна схема (далі – ІС), вона характеризується невеликими розмірами, низькою енергопотребою. Він включає в собі процесор, пристроями введення-виведення, ПЗП та ОЗП. Отже, його використовують в простих системах, де не потрібно робити великих обчислень.

Наприклад, МК застосовують в пральних машинках, в гальмівних системах автомобіля, у віддалених контролерах. В той час як МП – це мікросхема, яка не має з собою своєї ПЗП , пристроїв вводу-виводу. Його треба

зовнішньо приєднати його до процесора. Він характеризується великими обчислювальними можливостями

Можна зробити висновок, що МП використовують в комп'ютерах, супер комп'ютерах та в тій техніці яка виконує багато обчислювальних функцій.

Автоматизація виробництва (далі – АВ) – вищий рівень розвитку машинної техніки, коли регулювання й керування виробничими процесами здійснюються без участі людини, а лише під її контролем. Сучасний стан розвитку автоматизації виробництва привів до появи якісно нової системи технологічних машин з керуючими засобами, що ґрунтуються на застосуванні електронних обчислювальних машин, програмованих логічних контролерів, інтелектуальних засобів вимірювання і контролю, інформаційно об'єднаних промисловими мережами [4].

АВ можна поділити на такі групи: за ступенем повноти, за принципом керування, за видом технічних рішень та областю застосування.

За ступенем повноти розрізняють: часткову, комплексну та повну. Автоматизацію лише основних виробничих процесів називають частковою. Її використовують тоді коли управління людиною неможливе через складність або дуже швидкий процес. Повна автоматизації доцільна лише на високорозвинених виробництвах адже, представляє собою повну передачу виробництва автоматизованим системам. Комплексна автоматизація це поєднання часткової і повної. При комплексній автоматизації процес виробництва повністю автоматизується, але під наглядом людини.

За принципом керування можна поділити на прості, складні та інтелектуальні. Розрізнити їх дуже просто. У простому принципі керування алгоритм застосовує лише виконавчі блоки команд, у складному до крім виконавчого блока є також блок прийняття рішень, а в інтелектуальному є системне дерево прийняття рішень.

За видом технічних рішень поділяються: верстати з числовим програмним керуванням, промислові роботи, гнучкі виробничі системи, автоматизовані складські системи, системи контролю якості на базі ЕОМ, системи автоматизованого керування, автоматизовані системи технологічної підготовки виробництва [5].

В автоматичних системах керування важливу роль відіграють системи автоматичного регулювання (далі – САР). САР-така система автоматичного контролю основне завдання якої полягає у підтримці певного фактору в системі. Автоматична система регулювання відноситься до автоматичних систем керування з замкненим ланцюгом впливу. Автоматичне регулювання є зовнішнім впливом на регульований об'єкт для підтримання в процесі роботи певного заданого режиму, який характеризується одним або кількома параметрами. Такими параметрами є визначаючі командні параметри процесу, що проходять в об'єкті, підтримання яких на заданому рівні забезпечує якісне виконання процесу відповідно з вимогами виробництва [4].

Як зазначалося, МК використовують в автоматизації виробництва, де не потрібно робити великих обчислень, скоротити споживання електроенергії та в умовах обмеженого простору. Це можна розібрати на прикладі ферми ВРХ.

Візьмемо корівник (будівля в якій утримують тварин), в ньому потрібно зробити вентиляцію, щоб підтримувати сталу температуру повітря, для цього потрібно провести вентиляційні ходи та зробити засувки, які автоматично закриваються та відкриваються при певній температурі. Для такої простої САР потрібно датчик температури та електромотор який буде закривати-відкривати засувки. Датчик збирає інформації та передає її на МК, а він в свою чергу її оброблює та віддає наказ на електромотор. Також МК використовується під час збирання молока. Після доїння на стінках молокопроводу залишаються частинки молоко, при наступному доїнні вони псують наступну партію продукції, тому його потрібно промивати. Процес промивання досить довгий, що в свою чергу сповільнює виробництво, тому за допомогою МК який буде автоматично промивати молокопровід цей процес можна автоматизувати [6].

МП використовують при автоматизації більш складнішого виробництва, в якому потрібно робити великі обчислення. Наприклад, у процесах штампування обкочування складно профільних заготовок. Так як забезпечення достатніх розмірів заготовок забезпечується направленим плином металу та взаємними положеннями валків і заготовок. Штамповка заготовок здійснюється за допомогою гідравлічного пресу, варто зазначити що для різних типів металів тиск на гідравлічному пресі має бути різним. Ці процеси супроводжується безперервними і складними обчисленнями, які схема на основі МК виконати не може [6].

Висновок. Під час дослідження було встановлено, що кожне виробництво можна автоматизувати по різному. Для кожної потреби виробництва існує свій ступінь автоматизації. Чим складніший процес застосовуються на виробництві, тим складніше буде автоматизувати його, найпростішою автоматизацією є часткова, вона не потребує багато зусиль і коштує небагато, її доцільно застосовувати на маленьких підприємствах, повна і комплексна автоматизації виробництва є набагато складнішими за часткову, вони потребують багато ресурсів та є досить дорогими, їх доцільно застосовувати на великих виробництвах. Якщо в частковій автоматизації інколи можна застосувати схему, яка базується на МК, то в комплексній та повній автоматизації без МП не обійтися.

Отже, інтегральні схеми використовують у виробництві для того щоб покращити ефективність, зменшити затрати на виготовлення продукції та покращити її якість, а також знизити ризики травмування людей.

Список використаних джерел:

1. Грищук Ю.С. Мікроконтролери: Архітектура, програмування та застосування в електромеханіці: навч. посіб. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 384 с.

2. Схемотехніка електронних систем. Книга 3: Мікропроцесори та мікроконтролери: підручник / В.І. Бойко, А.М. Гуржій, В.Я. Жуйков та ін. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ: Вища школа, 2004. 399 с.

3. Мікропроцесорна техніка: Навчальний посібник з дисципліни для всіх форм навчання та студентів іноземців напряму підготовки

6.050701 «Електротехніка та електротехнології» / Уклад. В.В. Кирик. Київ: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2014. 183 с.

4. Проць Я.І., Данилюк О.А., Лобур Т.Б. Автоматизація неперервних технологічних процесів. Навчальний посібник для технічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Тернопіль: ТДТУ ім. І. Пулюя, 2008. 239 с.

5. Матвійчук В.А., Колісник М.А., Штуць А.А. Дослідження напружено-деформовного стану матеріалу заготовок при прямому витискуванні методом штампування обкочуванням. *Техніка енергетика, транспорт АПК*. 2018. № 3 (102). С. 77-84.

6. Мікропроцесори та мікроконтролери: курс лекцій: навч. посіб. для студ. спеціальності 153 «Мікро- та наносистемна техніка», освітньої програми «Мікро- та наноелектроніка» / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: Д.Д. Татарчук, Ю.В. Діденко. Київ:КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 238 с.

Марія БЕЗДЕНЬ*
студентка 4 курсу,
факультет економіки і підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

БЕЗУМОВНИЙ БАЗОВИЙ ДОХІД: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Анотація. *У цій роботі досліджується теорія безумовного базового доходу. Дається визначення поняттю "ББД ", його якісним характеристикам. Проводиться аналіз світового досвіду, на прикладі Нідерландів, Канади, Намібії, Фінляндії. Визначаються позитивні та негативні наслідки введення безумовного базового доходу на базі світових експериментів. А також, аналізується актуальність та доцільність введення такої практики на тлі війни, що відбувається в України*

Abstract. *This paper explores the theory of unconditional basic income. The concept of "UBI" and its qualitative characteristics are defined. An analysis of world experience is carried out, using the example of the Netherlands, Canada, Namibia, and Finland. Positive and negative consequences of the introduction of unconditional basic income are determined on the basis of world experiments. Also, the relevance and expediency of introducing such a practice against the background of the war taking place in Ukraine is analyzed.*

Вступ. З розвитком науково-технічного прогресу, автоматизації всіх сфер економіки, діджиталізації і розповсюдження штучного інтелекту у світі

* Науковий керівник: доктор філософії, асистент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Людмила БОЛТОВСЬКА

наростають соціально-економічні проблеми. Поки існує тенденція скорочення робочих місць та середнього класу, безробіття і соціальна нерівність – ідея "безумовного базового доходу" не втратить свою актуальність.

Концепт абсолютного безумовного доходу має місце, ще від часів Просвітництва. Т. Пейн у своєму трактаті «Аграрна справедливість» (1797) стверджував, що земля в її натуральному стані є спільною власністю всього людського роду. Отримувати кошти, мали б всі члени суспільства незалежно від їх матеріального статку та соціальної ролі. Подібна думка була й у Л.-Ж. Шарльє (1754-1797; Франція). Він наполягав на отриманні, так званих "територіальних дивідендів" (регулярних платежів від держави, як компенсацію за нерівномірний доступ до землі та інших природних багатств).

У 19-20 століттях ідея безумовного базового доходу ставала все популярнішою серед європейських філософів. Наприклад, Б. Рассел вважав, що кожна особа повинна отримати від держави доход, який був би достатній для задоволення основних потреб людини.

Ідея безумовного базового доходу отримала більшого обговорення на початку 21-го століття. Пожвавлення дискусій про цей концепт сполучене з фінансовою кризою 2007-2009, яка поставила на порядок денний ідею реформування існуючої соціальної моделі. Соціальні проблеми з якими зустрілось людство, дає поштовх до активних обговорень даного національного гаранту.

Виклад інформації. Що ж таке безумовних базовий дохід?Безумовний базовий дохід (ББД) – концепція економічної підтримки населення. Відповідно до неї, кожна людина має право на підтримку якісного рівня життя. І тому держава зобов'язана виплачувати кожному громадянину гроші. Розмір виплат визначається як нижній рівень доходу, достатнього для благополучного існування. У класичному розумінні безумовний базовий дохід — це гарантований місячний дохід, який виплачує держава кожному громадянину без будь-яких умов протягом певного періоду часу [1].

Для отримання виплат мінімізуються всі бюрократичні перешкоди та не враховується такі соціальні характеристики як: вік, рівень доходів, здоров'я, сімейний стан чи будь-які інші умови.

Основними рисами ББД є:

1. періодичність (виплати відбуваються, наприклад, щомісяця);
2. індивідуальність (виплати спрямовані кожній людині);
3. уніфікованість (виплати покладено громадянину незалежно від його віку, соціального статусу тощо);
4. безумовність (виплати належать навіть якщо громадянин не працює).

Виходячи з того, що ББД – теоретична філософська та політична концепція, ідея, то й суперечок щодо неї багато. Хтось вважає, що забезпечення безумовного доходу призведе до серйозного дефіциту бюджету, економічної кризи та знецінення грошей. Інші впевнені, що ББД – це наступний рівень розвитку відносин між державою та її громадянами. У будь-якому випадку, до запровадження такої програми на постійній основі має пройти багато часу та

соціальних досліджень [2]. Такі, дослідження проводились в ряді країн, і результати були доволі різноманітні.

Міжнародні експерименти з провадженням ББД. " Mincome", Канада. У 1974-1979рр. у місті Дофін (Dauphin) (канадська провінція Манітоба)провели експеримент, який отримав назву "Mincome" (minimal income). Дане дослідження було незвичне тим, що охоплював усе місто. Найбіднішим жителям провінції щомісяця видавали грошові чеки, як додаток до їх основного заробітку, тим самим мотивуючи бідних громадян працювати більше. На думку організаторів програми "Mincome", мотивом для запровадження гарантованого доходу було наростання нерівності серед населення, що негативно впливає на якість трудових ресурсів, створює бар'єри для отримання якісної освіти та охорони здоров'я . За період дії експерименту рівень бідності в регіоні почав знижуватися, також зменшилася кількість звернень до лікарів і збільшилась кількість підлітків, які закінчили середню школу [3].

Нідерланди. Багаточисленні дослідження, що проводилися в у Нідерландах, показали, що надання безумовного доходу знижує напруженість і не викликає залежності та будь-яких негативних наслідків серед населення. У січні 2016р. муніципальна влади Утрехту (Нідерланди), разом з партнерами, також розпочала експеримент із забезпеченням населення спеціальним режимом соціального страхування. У четвертому за розміром місті Нідерландів - Утрехту - 300 спеціально обраних осіб отримували грошову допомогу, без кореляції з їх основним доходом. Учасники експерименту щомісяця отримували допомогу в розмірі €900 на особу або €1 300 на сімейну пару.

В Намібії на період з 2008-2009рр. проводилась експериментальна соціальна програма " Basic Income Grant". Згідно з програмою кожен житель поселень Омітаре (Omitara) і Очіверо (Otjivero) молодший 60 років отримував 100 намібійських доларів щомісяця, пенсіонери (віком понад 60 років) отримували 450 намібійських доларів щомісяця. В результаті, за допомогою програми "Basic Income Grant" знизився рівня бідності, збільшилась економічна активність, відвідуваності шкіл та поліпшення стану здоров'я дітей знизився рівень злочинності в поселеннях. В подальшому робітничими та церковними організаціями було створено" Спільноту за безумовний основний дохід".

Фінляндія. У 2017 році Фінляндія стала першою країною, яка вирішила випробувати ідею безумовного базового доходу. За експеримент відповідало урядове відомство, що займається питанням соціального забезпечення (Kela). Для того, щоб дослідити вплив концепції безумовного базового доходу на благополуччя людей, перед закінченням експерименту було проведено телефонне опитування. Аналізуючи відповіді учасників експерименту, одержувачі базового доходу оцінювали своє благополуччя краще, ніж контрольна група. 55% одержувачів базового доходу визнали своє здоров'я як добре або прекрасне, у той час як аналогічний показник в контрольній групі становив 46%. Сильний або дуже сильний стрес відчували 17% одержувачів базового доходу, а в контрольній групі – 25%, зображено на рисунку 1.

В одержувачів базового доходу спостерігалось менше симптомів стресу, а також менше труднощів із концентрацією, проблем зі здоров'ям, ніж у

контрольної групи. Вони були впевнені в своєму майбутньому і соціальній ролі в ньому [4].

Як уже зрозуміло з прикладу інших країн, теорія безумовного базового доходу є наріжним каменем багатьох дискусій. Хоча, було проведено чимало, досліджень і експериментів по всьому світі, єдиного загальносвітового сприйняття цієї теорії немає.

Сторонники цієї концепції виділяють наступні аргументи «за»:

1. Один із основних методів покінчити з бідністю. Кожен громадян отримуватиме той мінімум, який покриє всі базові витрати.

2. Зниження злочинності. Більшість людей не ризикуватимуть і порушуватимуть закон, якщо у них буде достойний рівень життя.

3. Зростання відвідуваності учбових закладів. Підліткам (особливо в США) непотрібно буде кидати школу, щоб допомогти своїй сім'ї вижити.

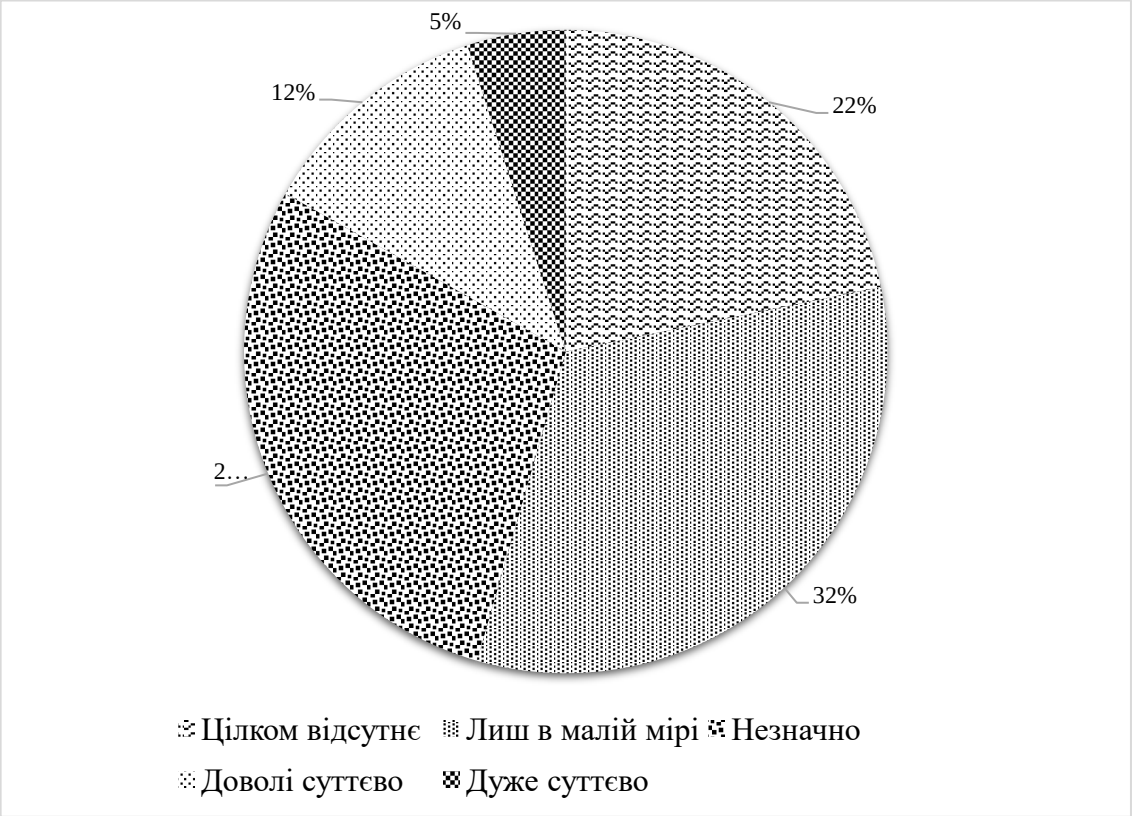

Рис. 1 **Сприйняття рівня стресу в експерементальній групі**

Джерело: побудовано автором на основі [3]

4. Підвищення загального рівня щастя населення.

5. В майбутньому, це є одним із засобів боротьби з безробіттям, пов'язаним з автоматизацією виробництва. Наприклад, касирам, які втрачають роботу із-за появи кас самообслуговування, держава може запропонувати безумовний базовий доход. Це один з методів усунення наслідків, і зменшення стрибкоподібного росту безробіття.

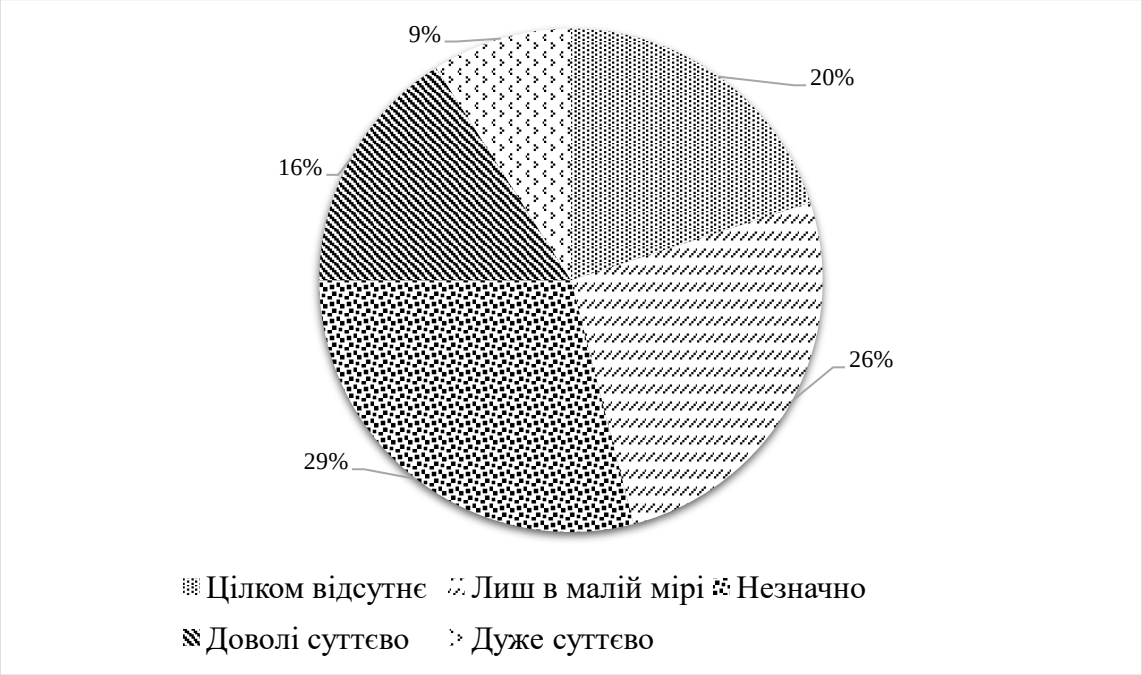

Рис. 2 **Сприйняття стресу в контрольній та експериментальній групі**
Джерело: побудовано автором на основі [3]

Аргументи проти:

1. Колосальні бюджетні витрати держави. За даними The Economist, деяким країнам (наприклад, Ліберії) запровадження безумовного доходу може обійтися в суму, рівну 2 річним ВВП.

2. Підвищується залежність громадян від держави. Згортання програми безумовного базового доходу може привести до різкого зростання бідності, адже люди сподіваються тільки на владу країни. А держава може зіткнутися з фінансовою кризою, війною або стихійним лихом.

3. Різке зниження продуктивності праці. Ситуація може стати катастрофічною, якщо велике число громадян (аж до усього населення країни) перестане працювати.

4. Моральна деградація. Деякі критики ідеї безумовного базового доходу побоюються його наслідків для суспільства, особливо в слаборозвинених державах. Чим люди займатимуться без роботи [5].

Актуальність безумовного базового доходу в Україні. Сьогодні, біля 44% осіб одержує такий або інший вид державної суспільної допомоги. Такі числа подаються в уряді: у минулому році дотацію отримало лише біля 5 млн домашніх господарств на Україні. Хоч право домагатися її мало ще більше – біля 7 млн домашніх господарств. Дві третини українців потребують допомогу згідно офіційної статистики. Отже, держава присвячує багато грошей і зусилля на утримання всіх інституцій, необхідних для забезпечення соціальної допомоги і реалізацію процесів, але виконує їх погано і гірше виглядає в очах своїх громадян, що логічне, оскільки їх потреби достатньо не задовольняються.

Саме безумовний базовий дохід допоможе розв’язати дану проблему, даючи людині повну свободу дії і вибору, що тягне за собою більшу довіру до

держави і вищий стандарт життя. Держава в свою чергу заощадила б гроші на адміністративних процесах через безпосередню пряму взаємодію з населенням.

Ще одна болюча проблема в Україні – війна. Економічні збитки, які принесла російська агресія – просто колосальні. Складно спрогнозувати скільки триватиме післявоєнна відбудова, враховуючи, що загальні втрати на сьогодні вже сягають 1 трлн доларів. Постає питання як підтримати людей в цей період, оскільки практично кожен другий втратив роботу. В Офісі Президента заговорили про можливість запровадження безумовного базового доходу для населення на тривалий час після закінчення війни.

Виникає лише питання: яку модель ББД обрати саме для України?

Варіант 1. Визначення ББД, як особливу суспільну інституцію. Надавати його всім громадянам без виключення на постійній основу. Це може бути альтернативна форма суспільної гарантії або поповнення вже існуючої системи. Щоб виплатити кожному, хоча б, мінімальну заробітню плату потрібно більше 3-ох бюджетів України на рік. Зрозуміло, що це фінансово непосильно і є утопією.

Варіант 2. Запровадити в спрощеному варіанті окремі принципи безумовного базового доходу, що для України буде найбільш раціональним і доречним на період війни.

Тобто, на певний визначений період, ввести базовий дохід для громадян, які найбільше постраждали внаслідок війни та знаходяться в скрутному становищі, хто втратив роботу без можливості повернення на своє робоче місце, хто втратив житло і т. д.

Висновки. В результаті дослідження було надано визначення поняттю "Безумовний базовий дохід". Досліджений міжнародний досвід впровадження ББД, в результаті виявлено, що ця теорія не є новою, в світі проводились серії експериментів, проте дійти єдиного висновку про доцільність впровадження ББД не вдалось. Аналізуючи український досвід і специфіку економіки під час війни, безумовний базовий дохід, міг би бути одним із способів вирішення болючих економічних наслідків, проте його впровадження потребую величезних коштів і впевнену державну політику.

Список використаної літератури:

1. Безумовний базовий дохід: і як ми можемо це зробити. Лондон : Пелікан, 2017. 374 с.
2. Квашнін Ю. Базовий дохід для європейських країн: від теорії до практики // Сучасна Європа. 2019. № 3. С. 171-181.
3. Green C. The NIT as income tax reform. URL: http://www.irp.wisc.edu/publications/focus/pdfs/foc123n.pdf.
4. Preliminary results of the basic income experiment Kela and the Ministry of Social Affairs and Health, press release 8 February 2019.
5. Бобков В., Чорних Є., Золотов С. та ін. Безумовний базовий дохід: критеріальні основи, перехідні форми та досвід експериментів із впровадження // Соціологічні дослідження. 2020. № 10. С. 84-94.

Анжеліка БОЛЮХ*
студентка 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДЕРЖАВНІ ДОТАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. *У статті проаналізовано сучасний стан і проблеми функціонування дотацій у доходах місцевих бюджетів України. Теоретично вони є ефективним методом бюджетного регулювання, який дає змогу вилучити фіксовану суму коштів із бюджету вищого рівня для збалансування бюджету нижчого рівня в разі перевищення видатків останнього над його доходами. Встановлено, що в Україні через корупцію в органах влади, невміле планування й управління фінансовими ресурсами дотації практично вичерпали себе, про що свідчить зменшення в понад десять разів їх питомої ваги у структурі доходів місцевих бюджетів.*

Abstract. *The article analyzes the current state and problems of the functioning of subsidies in the revenues of local budgets of Ukraine. Theoretically, they are an effective method of budget regulation, which makes it possible to withdraw a fixed amount of funds from the budget of a higher level to balance the budget of a lower level in the event that the expenses of the latter exceed its revenues. It was established that in Ukraine, due to corruption in the authorities, inept planning and management of financial resources, subsidies have practically exhausted themselves, as evidenced by a more than ten-fold decrease in their specific weight in the structure of local budget revenues.*

Вступ. Через військову агресію російської федерації місцеві бюджети в усіх регіонах України недоотримують планові надходження, що подекуди ставить під загрозу можливість виконувати визначені законодавством повноваження. Деякі місцеві ради опинились в ситуації, коли доходи бюджету не дозволяють забезпечити навіть мінімально необхідні видатки місцевого рівня [1].

Виклад основного матеріалу. Бюджетна дотація – це грошова допомога, яка надається вищим бюджетом нижчому при недостатній кількості у нього власних доходів для покриття запланованих видатків (для збалансування бюджету). Державна дотація – кошти, що виділяються з бюджету підприємствам на покриття їхніх збитків. Дотація не має цільового призначення та не підлягає поверненню. Щороку з державного бюджету виділяються кошти для місцевих

*Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики факультету економіки та підприємництва ВНАУ, Світлана КІПОРЕНКО.

бюджетів. Гроші спрямовують на розвиток регіону, будівництво, освітні та медичні проєкти, зарплати та на інші видатки [2].

Через військову агресію російської федерації місцеві бюджети в усіх регіонах України недоотримують планові надходження, що подекуди ставить під загрозу можливість виконувати визначені законодавством повноваження. Деякі місцеві ради опинились в ситуації, коли доходи бюджету не дозволяють забезпечити навіть мінімально необхідні видатки місцевого рівня [1].

Рис. 1. **Дотації з держбюджету України у регіони, 2022 р.**
Джерело [3]

Загалом, у 2022 році з державного кошторису передбачено 16,297 млрд грн базових дотацій, що на 3,8% більше, ніж у 2021 р., а також 10,794 млрд грн реверсних дотацій (+3,9%) та 5,163 млрд грн додаткових дотацій (-27,4%).

Найбільший розмір базової дотації виділили для місцевих бюджетів та бюджетів ОТГ Закарпатської області – 1 млрд 295 млн грн (+9,7%), Івано-Франківської – 1 млрд 103 млн грн (+6,1%), Львівської – 1 млрд 103 млн грн (+6,7%) та Одеської 1 млрд 59,5 млн грн (+19,6%) областей.

Найменший розмір базової дотації для місцевих бюджетів Полтавської області – 130,7 млн грн, що на 5% більше, ніж у 2021 р.

Найбільший розмір реверсної дотації виділили для місцевих бюджетів та бюджетів ОТГ Дніпропетровської області – 2,39 млрд грн (+4,6%) та Київської області – 1,122 млрд грн (+11,2%).

Найменший розмір реверсної дотації місцевих бюджетів у Херсонській області – 1,3 млн грн, що на 21% менше, ніж у 2021 рік.

Найбільший розмір додаткової дотації виділили для місцевих бюджетів та бюджетів ОТГ Дніпропетровської області 314,3 млн грн (+3%). Києву виділили 81 млн грн, що на 54,2% більше, ніж у 2021 році. Більшість місцевих бюджетів областей не отримали додаткових дотацій [3].

Таблиця 1

Розподіл додаткової дотації на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я між бюджетами ОТГ (2022 рік)

Назва адміністративно-територіальної одиниці	Кількість ОТГ, всього	Кількість ОТГ, яким розподілено додаткову дотацію	% ОГТ, яким розподілено додаткову дотацію (від загальної кількості ОТГ)
Вінницька область	42	42	100%
Волинська область	51	40	78,40%
Дніпропетровська область	62	49	79%
Донецька область	12	10	83,30%
Житомирська область	53	53	100%
Закарпатська область	7	6	85,70%
Запорізька область	48	48	100%
Івано-Франківська область	33	26	78,80%
Київська область	18	18	100%
Кіровоградська область	21	19	90,50%
Луганська область	17	17	100%
Львівська область	40	29	72,50%
Миколаївська область	41	40	97,60%
Одеська область	31	31	100%
Полтавська область	47	44	93,60%
Рівненська область	35	35	100%
Сумська область	37	37	100%
Тернопільська область	49	49	100%
Харківська область	18	18	100%
Херсонська область	31	31	100%
Хмельницька область	47	47	100%
Черкаська область	55	55	100%
Чернівецька область	33	33	100%
Чернігівська область	44	44	70,50%
Всього	872	808	97,70%

Джерело: побудовано автором на основі [1]

У табл. 1 наведено розподіл додаткової дотації на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я між бюджетами ОТГ у 2022 р. Можемо підсумувати, що із 872 бюджетів ОТГ які у 2022 році мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, додаткову дотацію на стадії затвердження бюджету не отримали 64 ОТГ або 7,3% від загальної кількості. У 14 областях кошти додаткової дотації розподілені між усіма існуючими у відповідній області бюджетами ОТГ [4].

У бюджетній діяльності застосовується базова дотація, що являє собою міжбюджетний трансферт на вирівнювання доходної спроможності бюджету,

який його отримує. Надається на безоплатній і безповоротній основі без встановлення напрямів і умов їх використання. Дотація являється головним інструментом фінансового вирівнювання. Базова дотація – міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує. Базова дотація є міжбюджетним трансфертом, який зазвичай вважають коштами, що безоплатно передаються з одного бюджету до іншого. Реверсна дотація – це кошти, що передаються до державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій. Додаткова дотація надається на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів, внаслідок надання пільг встановлених державною [4].

Дотації, як невід'ємний елемент міжбюджетних трансфертів, є достатньо ефективним методом бюджетного регулювання, який дає змогу вилучити фіксовану суму коштів із бюджету вищого рівня для збалансування бюджету нижчого рівня в разі перевищення видатків останніх над їх доходами. В Україні роль дотацій значно впала, про що свідчить зменшення в понад десять разів їх питомої ваги дотацій у структурі доходів місцевих бюджетів. Якщо раніше дотації та субвенції розподілялися майже порівну, то сьогодні їх фіскальна роль знівельована.

Зменшення обсягу дотацій у доходах місцевих бюджетів аж ніяк не говорить про зниження трансфертної залежності місцевої влади. До того ж їх скасування не розглядається як одна зі складових подальшого реформування міжбюджетних відносин. Загальне збільшення обсягу фінансової допомоги із центру свідчить про зниження мотивації місцевої влади нарощувати власну дохідну базу, а патерналізм трансформувався в бюджетне "утриманство". Навіть стабілізаційну дотацію, яка мала би йти на покриття диспропорцій у місцевих бюджетах у зв'язку з впровадженням нової Моделі міжбюджетних відносин, під впливом політичних інтересів спрямовували необґрунтовано рівномірно в розрізі регіонів.

Позитивним надбанням нової редакції Бюджетного кодексу України після внесення змін у 2014 р. став розвиток системи фінансового вирівнювання територій. На відміну від системи балансування доходів та видатків, горизонтальне вирівнювання податкоспроможності обласних і районних бюджетів, бюджетів міжобласного значення й об'єднаних територіальних громад здійснюється з урахуванням кількості населення, надходження податків на доходи фізичних осіб і прибуток підприємств, індексу податкоспроможності від повідного бюджету. Фактично такий підхід надав додатковий стимул для розвитку територій, підвищивши автономність місцевих бюджетів і поліпшивши ефективність формування бюджетних коштів.

Пропозиції щодо порядку надання та критеріїв розподілу додаткової дотації:

- обласні бюджети та бюджети територіальних громад, які мають значні скорочення доходів під час дії воєнного стану, повинні отримати додаткову дотацію для вирівнювання їхньої фінансової спроможності (додаткова дотація нараховується місцевим бюджетам, у яких фактичні надходження за 2022 рік є на 30% меншими, ніж відповідні показники 2021 року);

- розподіл коштів дотації між місцевими бюджетами повинен відповідати принципу справедливості і неупередженості (дотацію отримають усі місцеві бюджети, які мають значні скорочення доходів, рівень вирівнювання фінансової спроможності становить 70% від фактичних доходів 2021 року);

- визначення обсягу дотації має базуватись на основі єдиного формульного підходу та враховувати щомісячну динаміку фактичних доходів (враховуються усі надходження загального та спеціального фонду бюджету без урахування міжбюджетних трансфертів);

- розрахунок обсягу дотації має здійснюватися окремо для кожного місцевого бюджету (розрахунок здійснюється для кожного обласного бюджету та бюджету територіальної громади);

- додаткову дотацію варто перераховуватися місцевим бюджетам на щомісячній основі (розрахунок втрат доходів місцевих бюджетів здійснюється щомісяця)[1].

Висновки. Якщо підсумувати сказане, приходимо до висновку, що дотації відіграють важливу роль в бюджетах територій. Дотація компенсує підвищені витрати, покриває збитки. Надання дотацій підприємствам дозволяє, з одного боку, запобігти їх банкрутству, з іншої — не допускати перевищення роздрібних цін на окремі споживчі товари і послуги, оскільки частина ціни на ці товари оплачується з бюджетних коштів за рахунок дотації.

Список використаних джерел:

1. Creative Commons. Додаткова дотація місцевим бюджетам у період воєнного стану – рекомендації експертів URL: https://decentralization.gov.ua/news/15099 (дата звернення: 20.10.2022).

2. Суспільне мовлення України. Дотація. Фінансова абетка URL: https://suspilne.media/2053-dotacia-finansova-abetka/ (дата звернення: 21.10.2022).

3. Держбюджет-2022: які дотації отримають регіони. URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/01/21/infografika/finansy/derzhbyudzhet-2022-yaki-dotacziyi-otrymayut-rehiony (дата звернення: 20.10.2022).

4. Кужелєв М.О., Житар М.О. Особливості формування державної фінансової політики в умовах європейської інтеграції України. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. № 2. 2015. С. 154-163.

Анна ГАЛАНЕЦЬ*
студентка 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

* Науковий керівник: доктор філософії, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, ІннаТОМАШУК.

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. *У статті висвітлено основні особливості інвестиційної сільськогосподарської діяльності. Вони зумовлюються специфікою аграрного виробництва. Запропоновано класифікацію особливостей інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств за факторами впливу на інвестиційний клімат, цілями, напрямами та особливостями інвестиційної діяльності. Виділено основні проблеми гальмування інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Зроблено висновки, що регіональні особливості інвестування в сільське господарство впливають не лише на забезпечення підприємств аграрного сектору матеріально-технічними засобами, а й на результати їх господарської діяльності та інвестиційну привабливість загалом. Наголошено, що враховуючи специфіку інвестиційної діяльності в сільському господарстві, лише раціонального використання інвестиційних ресурсів та створення сприятливого інвестиційного клімату забезпечить ефективність галузі в цілому.*

Abstract. *The article highlights the main features of investment agricultural activity. They are determined by the specifics of agricultural production. A classification of the features of the investment activity of agricultural enterprises according to the factors influencing the investment climate, goals, directions and features of the investment activity is proposed. The main problems of inhibiting the investment activity of agricultural enterprises are highlighted. It was concluded that the regional features of investment in agriculture affect not only the supply of material and technical means to agricultural sector enterprises, but also the results of their economic activity and investment attractiveness in general. It was emphasized that taking into account the specifics of investment activities in agriculture, only the rational use of investment resources and the creation of a favorable investment climate will ensure the efficiency of the industry as a whole.*

Вступ. Сільське господарство посідає провідне місце в розвитку економіки України, тому важливим є підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств. У вирішенні даного питання значну роль відіграють інвестиції. У сучасних економічних умовах питання залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій, а також раціональне їх використання набуває особливої актуальності [1]. Сучасний стан ринкових перетворень в Україні потребує таких умов, які б гарантували економічну безпеку інвесторам та забезпечували б інноваційний розвиток вітчизняної економіки. Для ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств та виробництва конкурентоспроможної продукції необхідні значні інвестиційні ресурси, що дасть можливість вирішити питання оновлення матеріально-технічної бази.

Інвестиційна діяльність, її інтенсивність та ефективність, організаційно-економічний механізм дії має свою специфіку в різних регіонах і, особливо, у галузях, які потребують поглибленого вивчення та дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стимулювання інвестиційних процесів у сільському господарстві є одним із пріоритетних завдань, яке вимагає вирішення ряду проблем на всіх рівнях господарювання. Інвестиційна стратегія розвитку України має бути планомірно спрямована у сільськогосподарське виробництво, продуктивне функціонування якого забезпечить продовольчу безпеку країни, здоров›я населення, ефективний розвиток переробних галузей, машинобудування для АПК та ін. Про економічний стан аграрного сектору можна судити характером процесів, які є в інвестиційної сфері. Це своєрідний індикатор, який показує загальну ситуацію у країні.

Інвестиції – це об'єкти цивільних прав, мають грошову оцінку, призначені для вкладу будь-який об'єкт діяльності, який не має протиправного характеру з метою отримання позитивного соціального ефекту [3].

У широкому сенсі інвестиції забезпечують механізм, який необхідний для фінансування, росту та розвитку економіки країни в цілому. Якщо ж держава зацікавлена в сильній і стабільній економіці, то на законодавчому та виконавчому рівнях вона повинна створити сприятливий інвестиційний клімат. Аналіз показує, що державною підтримкою сільськогосподарська галузь економіки користується у всіх розвинених країнах [2]. Адже дана галузь безпосередньо впливає на продовольчу безпеку країни, що є потужним політичним аргументом на світовій арені. Попит на продукцію АПК є нееластичним. олітичним аргументом на світовій арені. Попит на продукцію АПК є нееластичним.

Сільське господарство – це основоположна галузь будь-якої економіки, яка спочатку є малоприбутковою і малопривабливою для інвестицій, але від розвитку сільського господарства залежить розвиток всієї економіки. Сьогодні питання про вкладення інвестицій в сільське господарство є ключовим у розвитку економіки України [4]. На рис. 1 наведена класифікація особливостей інвестиційної діяльності в сільському господарстві.

Інвестиційна сільськогосподарська політика повинна бути спрямована на:

- стимулювання інвестиційної активності шляхом встановлення пільгового оподаткування для суб’єктів підприємницької діяльності, які інвестуються з внутрішніх джерел;
- розвиток іпотечних відносин, що є досить привабливим для більшості інвесторів, оскільки йдеться про надання під заставу об’єктів, стійких до інфляції;
- зацікавлення фінансово-кредитних установ у залученні їх ресурсів на виробничо-інвестиційні цілі;
- розвиток інвестиційно-інноваційної інфраструктури;
- створення сприятливої нормативно-правової бази для залучення іноземних інвестицій в сільськогосподарську галузь, що матиме велике значення у нарощуванні виробничого потенціалу, при цьому слід враховувати, що не

пільги виступають основним критерієм для прийняття рішення щодо інвестування, але й стабільність українського законодавства.

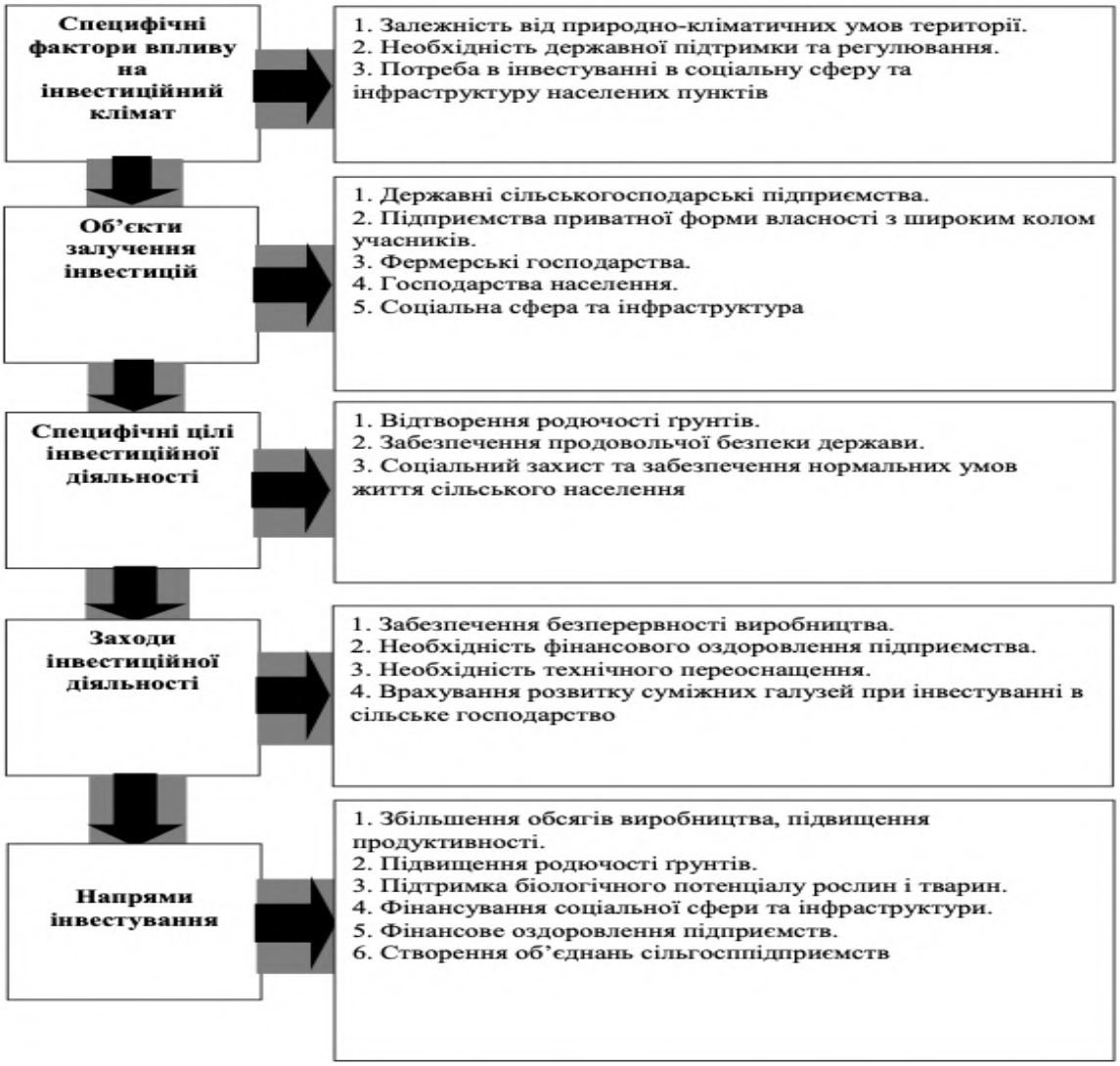

Рис. 1. **Класифікація особливостей інвестиційної діяльності в сільському господарстві**

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Головним напрямом інвестиційної політики є формування сприятливих умов саме для зарубіжного інвестора. Як свідчить світова практика, країни з обмеженими бюджетними ресурсами не можуть власними силами вийти з економічної кризи без залучення зарубіжних інвестицій. Збільшення притоку іноземних інвестицій може створити передумови розв'язання багатьох проблем розвитку України та прискорить реформування економіки сільськогосподарської галузі та країни загалом. Сьогодні пріоритетними для сільськогосподарської галузі стають якісний склад, покращення структури та напрямів розподілу інвестиційних ресурсів, а саме спрямування їх в інноваційні технології [5; 6]. У табл. 1 наведено динаміку капітальних інвестицій в Україні за видами активів за 2018-2020 рр.

Таблиця 1

Капітальні інвестиції в Україні за видами активів за 2018-2020 рр. (тис. грн.)

№	Назва показника	2018	2019	2020	Відхилення 2020(+-)2018
1	Інвестиції в матеріальні активи	17448794	15500025	13437049	- 4011745
2	Будівлі (житлові)	1574574	1512015	1198610	-375964
3	Будівлі (нежитлові)	4282096	3452698	2626996	-1655100
4	Інженерні споруди	1690776	2267294	2353736	662960
5	машини, обладнання та інвентар	7274913	5829255	5006534	-2268379
6	Транспортні засоби	1979623	1693880	1581318	-398305
7	Земля	56014	100809	76105	20091
8	довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва	239268	221682	208970	-30298
9	Інші матеріальні активи	351530	422392	384780	33250
10	інвестиції в нематеріальні активи	177729	224864	164464	-13265
11	з них				
12	права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторське право та суміжні з ним права (уключаючи розважальні програми й оригінали літературних і художніх творів), патенти, ліцензії, концесі тощо	41071	9134	12543	-28528
13	Програмне забезпечення та бази даних	39177	73508	53029	13852

Джерело: [2]

Аби бути привабливим для потенційних інвесторів, сільськогосподарське підприємство має характеризуватися наявністю внутрішніх і зовнішніх можливостей не тільки залучати, а й використовувати інвестиційні ресурси для свого розвитку і забезпечувати максимізацію економічного ефекту суб'єктам інвестування за мінімального інвестиційного ризику [6].

Особливістю інвестиційної діяльності є:

- забезпечення безперервності виробництва; необхідність фінансового оздоровлення підприємств.
- суцільна необхідність технічного переоснащення.
- необхідність урахування розвитку суміжних галузей в процесі інвестування сільського господарства.

Інвестиції поділяються на:

- вкладення коштів у засоби виробництва (реальні інвестиції);

- фінансові інвестиції (кошти підприємств та бюджетні кошти, які спрямовуються на відтворення капіталу, кредитні ресурси банків, цінні папери, заощадження населення, кошти зарубіжних інвесторів);

- інтелектуальні інвестиції (авторські права, ноу-хау, ліцензії, досвід, кваліфікація, знання тощо).

Особливостями інвестиційної діяльності є і наявність різноманітних форм господарювання на селі, а також таких специфічних суб'єктів господарювання, як присадибні господарства населення. Хоча більшість фахівців не відносить їх до складу АПК, вони виробляють суттєві обсяги продукції, що зумовлює необхідність їх урахування в аграрній інвестиційній політиці держави.

У даному контексті, напрямами інвестування є:

- збільшення обсягів виробництва та підвищення продуктивності.
- підвищення родючості земель.
- підтримка біологічного потенціалу рослин і тварин.
- фінансування соціальної сфери та інфраструктури.
- фінансове оздоровлення підприємств.
- інтеграція сільськогосподарських підприємств [7].

Інвестиційна діяльність є важливою умовою успішного функціонування і розвитку сільськогосподарського підприємства, збереження і накопичення капіталу його власників. Окрім того, метою інвестування є забезпечення сільськогосподарського виробництва для досягнення продовольчої безпеки держави, що, як свідчить досвід країн Європейського Союзу, може вступати у конфлікт з вимогами отримання прибутку. Також специфічною метою інвестиційної діяльності в сільському господарстві є соціальний захист та забезпечення сільського населення, що обумовлюється нерозривністю аграрного виробництва зі способом життям сільського населення.

Висновки: Тенденції залучення інвестицій в сільське господарство свідчать про необхідність перегляду інвестиційної політики, основні її напрямки повинні враховувати особливості аграрного сектору. Враховуючи специфіку інвестиційної діяльності в сільському господарстві, лише раціонального використання інвестиційних ресурсів та створення сприятливого інвестиційного клімату забезпечить ефективність галузі в цілому. Стимулювання інвестиційних процесів у сільському господарстві є одним із пріоритетних завдань, яке вимагає вирішення ряду проблем на всіх рівнях господарювання. Перш за все покращення фінансового забезпечення інвестиційної діяльності аграрних підприємств шляхом збільшення довгострокового кредитування на фоні зменшення короткострокового використання кредитів; зниження простроченої кредитної заборгованості за рахунок покращення платіжної дисципліни, а також оптимального співвідношення власних та залучених фінансових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Боярко І. Оцінка інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 7. С. 90-99.

2. Головне управління статистики у Вінницькій обл. URL: https://www.vn.ukrstat.gov.ua/index.php/statistical-information/arhiv2021/6939-2013-02-26-09-28-22.html

3. Кучеренко Ю. А. Особливості інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід.* 2018. № 7. С. 82-85.

4. Литовченко М. В. Удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання з урахуванням активізації процесів злиття і поглинання підприємств в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 24 (груд.). С. 24-27.

5. Особливості інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/72.pdf

6. Резнік Н. П. Особливості лізингового інвестування сільського господарства. *Вісник аграрної науки*. 2011. № 11. С. 72-73.

7. Смолій Л. Інвестиційне забезпечення аграрних підприємств регіону. *Економіка АПК.* 2009. № 9. С. 65-67.

8. Томашук І.В. Моніторинг складників інвестиційного потенціалу Вінницького регіону. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2019. № 8. С. 184-195.

Володимир ЗАГОРУЙКО*
студент магістратури,
факультету економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АГРОМАРКЕТИНГ ЯК БАЗОВА КОНЦЕПЦІЯ РИНКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Анотація. *У статті проведено узагальнення сучасних наукових підходів до визначення сутності аграрного маркетингу та його мети. Встановлено, що особливості маркетингу в аграрній галузі тісно пов'язані зі специфікою сільськогосподарського виробництва, яка характеризується різноманітністю асортименту продукції і учасників ринку, а також різноманіттям організаційних форм власності та господарювання. Сформовано основні класифікаційні ознаки функціонального поля агромаркетингу на підприємстві й особливості його застосування в залежності від середовища реалізації маркетингових функцій.*

Abstract. *The article summarizes modern scientific approaches to determining the essence of agricultural marketing and its purpose. It has been established that the*

*Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Яна ПАЛАМАРЕНКО.

features of marketing in the agricultural sector are closely related to the specifics of agricultural production, which is characterized by a variety of product range and market participants, as well as a variety of organizational forms of ownership and management. The main classification features of the functional field of agromarketing at the enterprise and the peculiarities of its application depending on the environment for the implementation of marketing functions are formed.

Вступ. Сучасний бізнес ефективно використовує досягнення економічної науки у власній діяльності. Розгалужений арсенал методів, інструментів та засобів дозволяє підвищувати ефективність виробничо-комерційної діяльності у бідь-якій галузі. Глобалізаційні процеси та стрімкий розвиток ринкового середовища вимагають адаптації традиційних підходів та використання новітніх досягнень економічної науки, в тому числі і маркетингу.

Сільськогосподарські підприємства України поступово адаптуються до особливостей сучасного ринку та починають впроваджувати елементи маркетингу у власну діяльність. Позитивна динаміка розвитку лише підтверджує ефективність використання комплексного підходу до впровадження елементів маркетингу у діяльність агропідприємств. Таким чином підсилюючи основні набутки АПК досягненнями маркетингу, інноваційними провадженнями і технологіями, передовим досвідом державного регулювання тощо.

Отже, надзвичайно актуальним постає питання впровадження елементів маркетингу у діяльність агропромислових підприємств (агромаркетингу) та його окремих теоретичних положень. При цьому пріоритетним залишається питання актуальності залучення маркетингу в аграрну сферу в принципі.

Виклад основного матеріалу. У 90-х роках ХХ ст. в Україні починається перебудова економіки на ринкові рейки. Використання маркетингу, як ключової концепції побудови відносин між виробниками та споживачами в ринкових умовах, стає необхідним елементом виживання. Для промислових підприємств, на відміну від підприємств АПК, маркетинг розглядається як необхідний інструмент діяльності на промисловому ринку [1, 5, 9].

Існують різні трактування сутності «агромаркетингу». Часто визначення агромаркетингу зводиться до супроводу агропродукції від виробника до кінцевого споживача, наприклад:

– «сільськогосподарський маркетинг – це доведення–сільськогосподарської продукції до кінцевого споживача» [11];

– «агромаркетинг – це сукупність всієї ділової активності, яка–супроводжує потік продовольчих товарів та послуг від початку сільськогосподарського виробництва до груп споживачів» [3].

Як складову системи агробізнесу розглядає агромаркетинг П.І. Островський, а функції маркетингу – як аутсорсинг підприємницьких структур: «система агробізнесу функціонує внаслідок поєднання процесів виробництва сільськогосподарської продукції, її перероблення, зберігання, транспортування і доведення до споживача. Різні підприємницькі структури, що сприяють такому поєднанню, утворюють комплекс економічних відносин, який називають аграрним маркетингом» [8]. Такий підхід не враховує можливості

використання маркетингових інструментів державними органами, що в умовах вітчизняної економіки є актуальним та необхідним. Досвід країн з розвинутою економікою демонструє ефективність реалізації концепції маркетингу через державну підтримку аграрної сфери.

Інші науковці акцентують увагу на відмінностях агромаркетингу від промислового, маркетингу послуг, комерційного та інших видів маркетингу. Це пояснюється особливостями ведення сільського господарства, а саме:

– залежність результатів виробництва від природних умов;
– значення сільськогосподарської продукції;
– різноманіття форм власності агропідприємств;
– неспівпадання періоду виробництва та робочого періоду;
– сезонність виробництва і отримання готової продукції;
– специфіка зовнішньоекономічних зв'язків;
– участь державних органів в розвитку галузей АПК.

Природні і економічні фактори впливу на агропромислову діяльність діяльності інтегруються та створюють особливі умови для виробництва впровадження елементів маркетингу [7, с. 98].

Слід зазначити, що вищенаведене відображає особливості маркетингового середовища, які притаманні будь-якій галузі і, взагалі, будь-якому виду діяльності.

Узагальнення вищепредставлених підходів до сутності агромаркетингу зображено на рисунку 1.

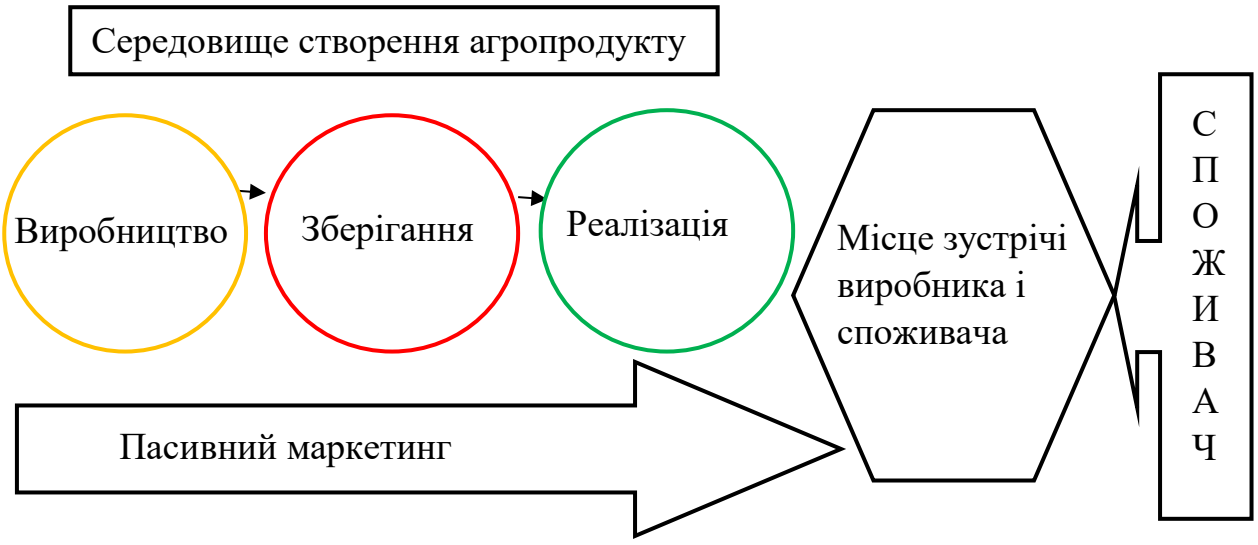

Рис.1. **«Пасивний» агромаркетинг**

Джерело: узагальнено автором на основі [8, 35, 31, 42]

На рисунку 1 представлені етапи «виробництво», «зберігання», «реалізація», які супроводжують рух агропродукції в «середовищі створення продукту» до певного «місця зустрічі виробника і споживача». При цьому терміни «продавець», «споживач» і «ринок» за змістом відображають сутність процесу та використовуються як економічні категорії.

Сучасні дослідження маркетингової діяльності агропромислових підприємств підтверджують, що подібний підхід, коли маркетинговий супровід співпадає з напрямом у «середовищі створення продукту» є найбільш розповсюдженим в Україні. Такий вид «пасивного» маркетингу розуміє під собою використання найбільш звичних та зрозумілих маркетингових інструментів: реклама, участь у виставках та ярмарках тощо.

Іншим підходом агромаркетингу є «активний вплив на ринок і попит на продукцію агропідприємств» [6, с. 61].

Цей підхід екстраполює концепцію інтенсифікації комерційних зусиль на діяльність агропромислових підприємств, коли продавець намагається за будьяких умов реалізувати власну продукцію. Такий підхід не приділяє відповідної уваги потребам споживача, відповідно їх задоволення залишається неповним. Тобто «повноцінно» маркетингові інструменти при такому підході не використовується.

На рисунку 2 представлено бачення даного підходу.

Як бачимо, маркетингові інструменти застосовуються відносно і споживачі, і місця реалізації продукції. Таким чином забезпечується цільове призначення маркетингового впливу і лише до складової, що пов'язана з реалізацією агропромислової продукції. При застосуванні такого підходу виробник залишається віддаленим від споживача, хоча відіграє ключову роль при виробництві продукції. Все це сповільнює поінформованість споживачів щодо ринку та його кон'юнктури, а виробників – про потреби споживачів.

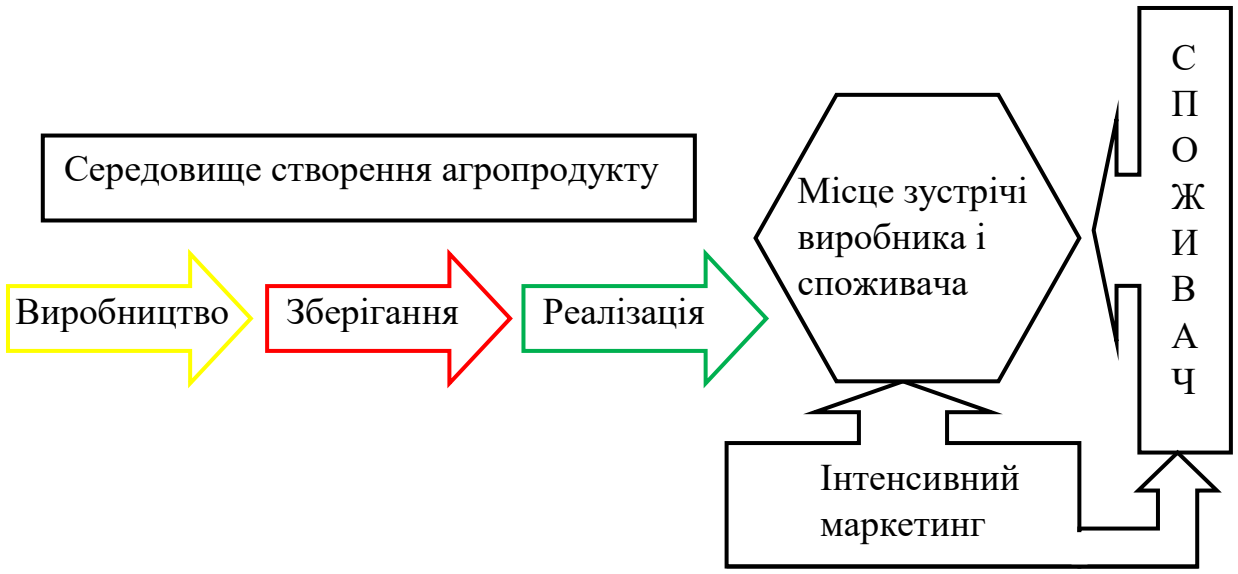

Рис. 2. **«Інтенсивний» агромаркетинг**

Джерело: узагальнено автором на основі [3, 6, 8, 12]

Ми погоджуємося з думкою низки авторів, які розглядають агромаркетинг як комплексне поняття, наприклад «систему агромаркетингу необхідно розглядати як важливу складову, сформовану із п'яти взаємодоповнюючих підсистем: інформаційного забезпечення, агромаркетингових досліджень, управління агромаркетингом, інфраструктури агромаркетингу, стратегічного і оперативного управління» [13, с. 29]. В свою чергу, комплексним можна вважати

підхід, коли роль маркетингу вбачається у ефективному задоволенні потреб сільськогосподарських підприємств, фермерських і особистих підсобних господарств, переробних підприємств, торговельних організацій та інших споживачів послуг регіональним центром агромаркетигу в реалізації маркетингової діяльності [10, с. 148-153].

В своїх працях Соловйов І.О. пропонує розглядати агромаркетинг як системний комплекс методів вирішення проблем організації діяльності агропідприємства, який охоплює всі стадії процесу «виробництво – розподіл – споживання» [12] та підкреслює, що в умовах ринкової економіки ефективна реалізація маркетингового потенціалу можлива виключно за умови ефективного поєднання ринкових важелів та інструментів державного регулювання, що дозволить створити сприятливі умови виробничо-господарської для агропідприємств та інших суб'єктів ринку. Вважаємо такий підхід найбільш обґрунтованим та ефективним. Схему впровадження «суцільного» агромаркетингу представлено на рисунку 3.

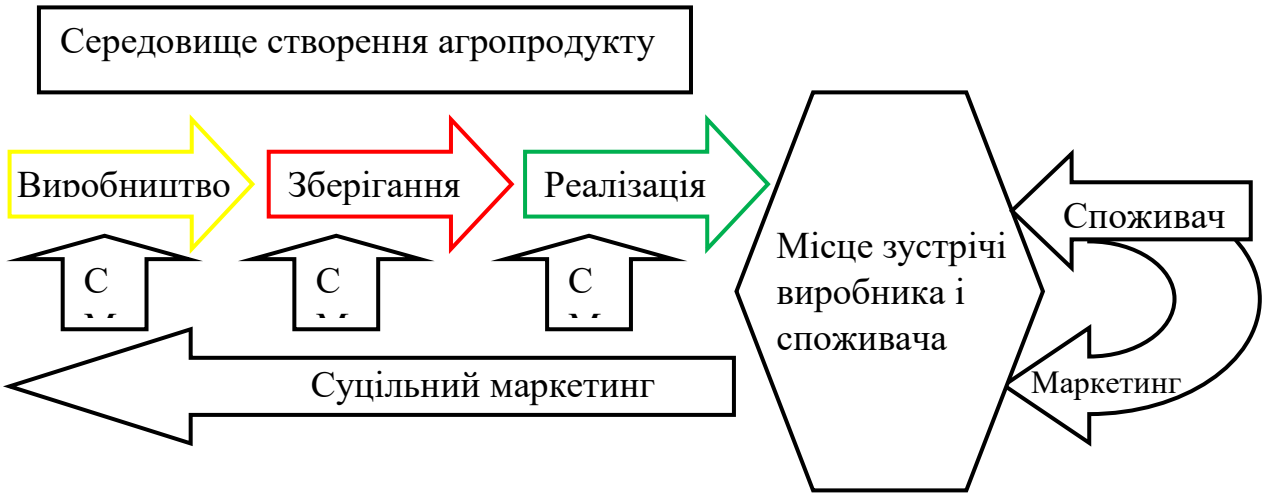

*Рис. 3.***«Суцільний» агромаркетинг**

Джерело: узагальнено автором на основі [3, 6, 8, 12]

З рисунку 3 видно, що рух маркетингової діяльності змінюється у напрям виробника. Сама назва «суцільний» має на увазі необхідність впровадження елементів маркетингу на всіх етапах від виробництва продукції до моменту її реалізації.

Аналіз вищенаведених підходів поняття «агромаркетинг» дозволяє запропонувати власне визначення, а саме: агромаркетинг – це діяльність, що спрямована на впровадження концепції маркетингу на всіх етапах створення та реалізації сільськогосподарської продукції за умови максимального задоволення вимог ринку та споживачів. На відміну від існуючих, таке визначення враховує «універсальність» сільськогосподарської продукції: вона може продаватися як окремий продукт, може продаватися після незначної обробки (очищення, пакування, сортування тощо), може виступати у вигляді сировини для

переробних підприємств, при цьому наголос робиться на необхідності використання концепції маркетингу на всіх етапах від виробництва сільськогосподарської продукції до її кінцевого споживання.

Впровадження концепції маркетингу у діяльність агропромислових підприємств має враховувати особливості аграрного виробництва, а саме:

– об'єктом маркетингу виступає, в першу чергу, агропродукція, яка є– товаром першої необхідності. Відповідно до вимоги ринку необхідно враховувати специфіку щодо умов постачання та зберігання, термінів придатності, упаковки, естетичного обслуговування тощо. Задля задоволення потреб споживачів беруться до уваги вік, стать, національні традиції, стан здоров'я споживачів. їх потреби та інтереси;

– земля є основним засобом виробництва і предметом праці. Відповідно, ефективність сільськогосподарської діяльності безпосередньо залежить від її якості та інтенсивності експлуатації;

– недосконала законодавча база щодо регулювання діяльності ринку землі створює певні суперечності та ризики. Наприклад, залучення земельних ресурсів на умовах оренди не стимулює до їх раціонального використання;

– виражена сезонність виробництва. Періоди виробництва агропродукції та робочі періоди не співпадають у часі. Тому важливого значення набувають дослідження кон'юнктури ринку, динаміки цін, попиту на продукцію тощо;

– ідентичність сільськогосподарської продукції призводить до високого рівня конкуренції серед виробників, що висуває більш високі вимоги до адаптації інструментів маркетингу порівняно з іншими його видами;

– недостатня кількість фахівців з агромаркетингу та відсутність необхідних наукових розробок та інноваційних пропозицій.

Функції агромаркетингу не відрізняються для маркетингу в цілому, це:

– управління маркетинговою діяльністю;
– організація маркетингу на підприємстві;
– планування маркетингової діяльності;
– прогнозування маркетингових показників;
– аналіз ринку та маркетингової діяльності підприємства;
– оцінка ефективності маркетингових заходів;
– облік маркетингових заходів;
– контроль виконання маркетингових заходів.

Зважаючи на те, що маркетинг є невід'ємним атрибутом сучасного ринку і передбачає взаємодію з усіма його елементами, впровадження його елементів необхідно на всіх рівнях ринкової вертикалі «ринок → агробізнес → використання концепції маркетингу в діяльності підприємства».

Класичне визначення терміну «бізнес» (від англ. business – справа, заняття) – економічна діяльність, спрямована на отримання прибутку; будь-який вид підприємницької діяльності, що забезпечує дохід чи інший зиск; ініціативна економічна (виробнича, підприємницька, посередницька тощо) діяльність в умовах ринкової економіки, спрямована на створення власної справи для одержання прибутку шляхом використання своєї праці, власних або запозичених коштів, тобто передбачає вільну поведінку суб'єкта [2].

Термін «агробізнес», відповідно, означає ведення бізнесу в агросфері. Спираючись на те, що маркетинг-орієнтованість є запорукою успішного бізнесу, можна стверджувати, що для підприємств АПК агромаркетинг має стати невід'ємним атрибутом успішної виробничо-господарської діяльності та ефективним інструментом посилення власної конкурентної позиції серед підприємств галузі.

Висновки. Отже, можна підвести підсумок, що важливим напрямком підвищення маркетингової діяльності на підприємствах АПК є постійна раціоналізація маркетингової функціональної організації, тобто чіткий функціональний розподіл і спеціалізація праці, розподіл маркетингових функцій між працівниками апарату управління і сфери виробництва, закріплення їх у відповідних організаційно регламентуючих документах; визначення форм, методів, технологій і техніки виконання, організації і вдосконалення процесів виконання функцій.

Список використаних джерел

1. Абрамович І.А. Маркетингова діяльність підприємства та контроль за її реалізацією. *Агросвіт*. 2020. № 10. С. 52-56.
2. Калмакович О. Технології забезпечення ефективної маркетингової д-ті п-ва. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. №3. С. 182-185.
3. Близнюк С.В. Маркетинг в Україні: проблеми становлення та розвитку. К. : ІВЦ Вид-во «Політехніка». 2003. 384 с.
4. Єранкін О.О. Періодизація еволюції маркетингу в АПК України та перспективи його розвитку. *Економіка АПК*. 2008. № 1. С. 131-140.
5. Крикавський Є.В., Чухрай Н.І. Промисловий маркетинг. Львів. Вид-во нац. ун. «Львівська політехніка». 2004. 472 с.
6. Сенишин О. С., Кривешко О. В. Маркетинг: навч. посібник. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. 2020. 347 с.
7. Іванечко Н., Борисова Т., Процишин Ю. Маркетинг: навч. посіб. за ред. Іванечко Н.Р. Тернопіль: ЗУНУ. 2021. 180 с.
8. Островський П.І. Аграрний маркетинг. Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури. 2006. 224 с.
9. Старостіної А.О. Промисловий маркетинг. Теорія та господарськіситуації. К. : «Іван Федоров». 1997. 400 с.
10. Рябчик А.В. Організаційно-управлінські аспекти вдосконалення системи агромаркетингу в Україні. *Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2009. №142 (1). С. 158-164.
11. Котлер Філіп, Катарджая Гермаван, Сетьяван Їван. Маркетинг 4.0. Від традиційного до цифрового. КМ-БУКС. 2019. 224 с.
12. Соловйов І.О. Агромаркетинг: системна методологія, реалізація концепції: монографія. Херсон : Олди-плюс. 2008. 344 с.
13. Шевченко М. Розвиток маркетингової діяльності у системі аграрного ринку. *Економіст*. 2008. № 9. С. 28-30.

Олександр КИШКО[*]
студент 1 курсу,
факультету економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК ДЖЕРЕЛО ЗАГРОЗ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Анотація. *Дослідження майбутнього створюють передбачення щодо прояву інформаційної війни як майбутньої загрози національній безпеці держави. У статті охарактеризовано концептуальні положення поняття «інформаційна війна». Визначено відмінності інформаційної, психологічної та кібервійни. Обґрунтовано мету ведення інформаційної війни, її основні цілі та ознаки, через які вона проявляється. Досліджено сутність та основні елементи інформаційної зброї. Встановлено аспекти ведення інформаційної війни росії проти України, виокремлено 10 найпопулярніших російсько-українських «військових міфів».*

Annotation. *Research of the future create predictions about the manifestation of information warfare as a future threat to the national security of the state. The article describes the conceptual provisions of the concept of «information war». The differences of informational, psychological and cyber warfare are defined. The purpose of waging an information war, its main goals and signs through which it manifests itself are substantiated. The essence and main elements of information weapons have been studied. The aspects of russia's information war against Ukraine are established, and the 10 most popular russian-Ukrainian «military myths» are singled out.*

Вступ. Вона має великий вплив на маси, тому за умови вдалого маніпулювання свідомістю, за допомогою інформаційних вкидань можна досягти будь-якої мети: розпалити міжнаціональну ворожнечу, розв'язати війну, прибрати конкурентів. Спочатку у військових, а потім і у політичних колах з'явився новий термін – «інформаційна війна». Інформаційна війна є сукупністю інформаційних технологій, що впливають на інформаційні системи, маючи на меті введення в оману масової чи індивідуальної свідомості, виведення з ладу або десинхронізацію процесів управління суспільством та його складовими, передовсім військовими. І практичні результати реалізації стратегій інформаційної війни ми останніми роками спостерігаємо в режимі онлайн [1].

Виклад основного матеріалу. Дослідження інформаційної безпеки загалом та її складових зокрема присвячено праці низки вітчизняних науковців, таких як: О. Адамчука, Г. Атаманова, О. Бандурки, О. Барановського, А. Берко, В. Вовк, О. Глазової, В. Гурковського, В. Домарьова, Б. Кормича, В. Ліпкана, Н.

[*] Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики ВНАУ, Ілля ЧІКОВ.

Нижник, О. Олексюка, В. Пилипчука, І. Чікова, С. Цирюльника, М. Швеця тощо. На даний час Україна перебуває в стані війни, в тому числі й інформаційної війни, все динамічнішими стають її зовнішні та внутрішні загрози, які спрямовані на зруйнування національного суверенітету та територіальної цілісності України. Отже, в умовах війни дана проблематика наукових досліджень є актуальною та своєчасною.

Особливого значення та актуальності в спектрі суспільних відносин набувають проблеми забезпечення інформаційної безпеки, оцінка та аналіз інформаційних загроз в контексті війни та практичне застосування інформаційного опору з метою захисту територіальної цілісності України та її суверенітету, що становить концептуальні основи діяльності суспільства.

Питання щодо важливості захисту інформаційної безпеки зазначається у статті 17 Конституції України: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [2].

Термін «інформаційна війна» з'явився в середині 1970-х років. Його запропонував вчений-фізик Томас Рон, який не тільки першим зрозумів, але і науково обґрунтував те, що саме інформація є найслабшою ланкою будь-якої армії. Нині під інформаційною війною розуміють систему заходів, які включають в себе в першу чергу: пропаганду, дезінформацію з метою деморалізації, а також досить часто радіоелектронний та психологічний аспекти [3].

На нашу думку, інформаційна війна визначається як дії, спрямовані на дестабілізацію або маніпулювання основними інформаційними мережами держави чи суб'єкта суспільства з метою впливу на здатність і волю проектувати владу, а також намагатися протистояти подібним атакам протилежного суб'єкта або держави. Головною метою цієї війни є забезпечення необхідного рівня власної національної безпеки в усіх сферах суспільного життя і максимальне зниження рівня захищеності національної безпеки конфронтуючої сторони.

Інформаційна війна може включати в себе: збір тактичної інформації; гарантування безпеки власних інформаційних ресурсів поширення пропаганди або дезінформації, щоб деморалізувати військо та населення ворога; підрив якості інформації супротивника і попередження можливості збору інформації супротивником [4].

Наведене вище визначення охоплює три прояви інформаційної війни, а саме мережеву війну, психологічні операції та кібервійну. Є сенс зауважити, що динаміка розвитку інформаційного інструментарію вимагає розмежування розуміння інформаційної та психологічної, інформаційної та кібернетичної війн (табл. 1).

Таблиця 1

Типологія війн за критерієм інформаційного інструментарію

Тип війни	Проміжна мета	Об'єкт впливу	Кінцева мета
Інформаційна / дезінформаційна	Змінити інформаційну картину світу	Масова свідомість	Знищити підтримку своїх збройних сил

Психологічна	Придушити у противника волю до спротиву	Збройні сили противника	Противник здається в полон, відмовляється вести воєнні дії
Кібернетична	Заміна динних в інформаційних ресурсах	Інформаційна інфраструктура	Ухвалення хибних рішень – у разі військових, хаос – у разі атаки на інфраструктуру

Джерело: [4]

Сучасні науковці вказують, що інформаційна війна (від англ. information war) – термін, що має два значення: по-перше, вплив на цивільне населення і / або військовослужбовців іншої держави шляхом поширення певної інформації.

Також фахівцями згруповано ознаки, в яких сьогодні проявляється така боротьба:

1) монополізація газет, журналів, радіо і телебачення, а також засобів зв'язку спеціалізованими корпораціями;

2) пряме підпорядкування засобів інформації та зв'язку олігархічному капіталу;

3) відкрите втручання державних органів у сферу ЗМІ, заборона або позазаконне обмеження свободи слова;

4) панування порівняно невеликої кількості засобів масової інформації й інформаційних агентств на світовому ринку новин;

5) монополізація інформаційного простору країни або регіону;

6) поглиблення диспропорцій у забезпеченості засобами інформації та зв'язку між розвиненими державами і країнами, що розвиваються;

7) використання друкованою пресою, радіо, телебаченням та інформаційними агентствами розвинених країн інформаційного забезпечення власної внутрішньої та зовнішньої політики на теренах інших країн;

8) публікацію низки матеріалів, спрямованих на дискредитування певної політичної сили, заходу, політика; створення негативного іміджу політичної сили, руху, державного діяча, значного заходу в країні – об'єкті інформаційної експансії [5].

Цілями інформаційної війни можуть бути:

- попередження можливого військового конфлікту;
- ослаблення морального духу особового складу збройних сил і цивільного населення супротивника;
- внесення в суспільну свідомість й індивідуальну свідомість ворожих, шкідливих ідей і поглядів;
- дезорієнтація та дезорганізація мас, внесення безладу в інформаційну мережу супротивника;
- ослаблення патріотичних переконань і національних традицій;
- провокування і спонукання до відмови від участі в бойових діях;
- залякування свого народу «образом ворога»;
- залякування супротивника своєю могутністю;
- створення передумов для досягнення намічених воєнно-політичних цілей з мінімальними людськими втратами та матеріальними витратами.

Можна зазначити, що багато з сучасних війн починається саме з

інформаційних приготувань та так званих «інформаційних вкидів». Приводом для бомбардування Багдаду Сполученими Штатами стала поширена через усі світові ЗМІ інформація, що режим Саддама Хусейна нібито має зброю масового знищення. Війна в Іраку триває, а зброю так і не знайшли. Війну інформації також розпочинають тоді, коли треба досягти якоїсь мети. Експерти висувають різні версії, щодо справжньої мети нападу на Ірак. Головною метою знищення Іраку була зовсім не зброя масового ураження, а велика кількість нафти, яку прагнув взяти під свій контроль американській уряд чи просто давні непорозуміння сім'ї Д. Буша молодшого з Саддамом Хусейном та бажання закріпитися на Ближньому Сході для продовження поширень власних інтересів.

Зрозуміло, що інформаційні війни частіше використовуються на міжнародному рівні. Україна і росія вже не один рік ведуть саме таку війну. росія постійно провокує гучними заявами український уряд та й просто зневажливо ставиться до українців у своїх інформаційних матеріалах, ображаючи як націю і бажаючи представити Україну як терористичну державу.

Відсутність достатніх державних інструментів Уряду для ведення інформаційної війни є актуальним питанням війни з росією. Вважаємо, що Україні для ефективного протистояння інформаційній війні з боку Росії потрібно розробити ефективну систему ведення інформаційної війни; ефективну концепцію інформаційної війни; стратегію ведення інформаційної війни.

В умовах, коли держава веде відкриту агресію та інформаційну війну, як наприклад російська федерація, украй важлива оперативна здатність реагувати на різні типи інформаційних атак і загроз, які постійно наступають на Україну з боку країни-агресора.

Дії держави у вищезазначених умовах можна розділити на три рівні: перший – геополітичний, або вплив на інформаційного агресора та обмеження інтенсивності й сили його нападу; другий – умова, що включає захист цілісності, ефективності та спроможності системи управління, інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів; третій – громадський, який спрямований на захист стабільності та послідовності розвитку суспільно-політичних відносин, свідомості громадян [6, с. 73].

На окрему увагу заслуговує питання про те, що являє собою інформаційна зброя. Під інформаційною зброєю, на наш погляд, необхідно розуміти сукупність організаційних та організаційно-технічних впливів на інформаційні системи, системи автоматизованого та автоматичного керування, системи та мережі зв'язку, тощо, здійснених з використанням:

- систем та засобів знищення, викривлення, розкриття, створення хибної інформації;
- систем та засобів подолання систем захисту;
- засобів обмеження або розширення доступу до інформації та ресурсів законних користувачів;
- систем та засобів протидії та дезорганізації роботи технічних засобів, комп'ютерних систем;
- систем та засобів управління ресурсами інформаційних систем [1].

Аналіз показує, що інформаційна зброя, створена в вигляді програмних або

програмно-апаратних систем та засобів, може бути економічною, легко замаскованою під засоби захисту, може діяти анонімно без оголошення війни, володіючи в той же час такими властивостями як універсальність застосування, багатоваріантність побудови та використання, скритність та радикальність дії (у розумінні заподіяння максимальної шкоди). Серйозною перевагою інформаційної зброї багато експертів вважають її відносну дешевизну в порівнянні з іншими видами озброєнь. Адже передбачається, що противник має всі необхідні засоби для власного знищення, тому ефективність застосування інформаційної зброї полягає в тому, щоб просто «допомогти» противнику спрямувати наявні у нього ресурси проти самого себе – створити ефект саморуйнування [1].

Центр з досліджень безпеки при Федеральній вищій технічній школі Цюриха нещодавно випустив нове дослідження «Кібернетична та інформаційна війна в українському конфлікті», в якому автори Марі Безнер та Патріс Робін вивчають природу інформаційної війни, яку Росія веде проти України, та розмірковують над наслідками цієї війни для України, дослідження звертає увагу, зокрема, на її чотири основні внутрішні та зовнішні наслідки – соціальні, економічні, технологічні та міжнародні.

У 2022 році американська організація NewsGuard виявила та відстежила більше 20 інтернет-доменів (деякі з відверто державною формою власністю, такі як RT, Sputnik і ТАСС), які просувають фейковий контент на основні платформи соціальних мереж [7]. NewsGuard у своєму останньому аналізі повідомляє, що ця російська дезінформаційна система поширює 10 найпопулярніших російсько-українських «військових міфів»:

1) «Російськомовні люди Донбасу в Україні зазнали геноциду»;
2) «Польськомовні диверсанти намагалися бомбити хлорний завод на Донбасі»;
3) «Українські війська обстріляли дитячий садок у Луганську на сході України 17 лютого 2022року»;
4) «росія не націлена на руйнування цивільної інфраструктури в Україні на початку вторгнення»;
5) «Нацизм поширюється в українській політиці та суспільстві, підтримується владою Києва»;
6) «Захід організував державний переворот для повалення проросійської української влади у 2014 році»;
7) «Сполучені Штати мають мережу лабораторій біологічної зброї у Східній Європі»;
8) «НАТО має військову базу в Одесі на півдні України»;
9) «Крим юридично приєднався до росії»;
10) «Сучасна Україна була цілком створена комуністичною росією» [8].

Звичайно, є конкретні докази того, що всі ці фейкові новини чи антиукраїнські наративи є неправдивими: свідки, записи, дані та джерела українських та міжнародних ЗМІ. Попри такі підтвердження проросійські новини не перестають поширюватися по всьому світу та вводити людей в інформаційну оману.

Висновки. Незважаючи на те, що інформаційна війна стає все більш популярною серед лідерів багатьох країн, вона залишається неоднозначним і нечітким поняттям, яке використовується в різних контекстах. Велика частина дискусій навколо інформаційної війни зосереджена насамперед на засобах інформаційної війни (проблеми організації та ресурсів), у той час як сфера та значення інформаційної війни залишаються значною мірою невизначеними.

Список використаних джерел:

1. Смоленська Б.І. Феномен інформаційної війни: сутність та наслідки. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/8275/1/NRMSE2017_V3_P537-539.pdf (дата звернення: 20.09.2022).
2. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 17.09.2022).
3. Лукашенко А.І. Ментальні структури агресора в інформаційній війні на прикладі російської федерації: погляд із минулого в сучасність, виклики західному суспільству. URL: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/42850/1/ (дата звернення: 17.09.2022).
4. Антонюк В. В. Інформаційна війна в структурі сучасного геополітичного протиборства: нові контексти та інтерпретації. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. № 7. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2121. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.7.33 (дата звернення: 22.09.2022).
5. Жаровська І., Ортинська Н. Інформаційна війна як сучасне глобалізаційне явище. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2020. Т. 7. № 2. С. 56-61. DOI: https://doi.org/10.23939/law2020.26.056.
6. Нофенко А. Гібридна війна росії проти України: інформаційний наступ та механізми протидії. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2019. № 2 (6). С. 68-77.
7. NewsGuard. URL: https://www.newsguardtech.com/misinformation-monitor/march2022/ (дата звернення: 10.10.2022).
8. Russia-Ukraine Disinformation Tracking Center: 200+ Websites Spreading War Disinformation And The Top Myths They Publish. URL: https://www.newsguardtech.com/special-reports/russian-disinformationtracking-center/ (дата звернення: 10.10.2022).

Вікторія КОЛІШКО*
студентка 2-го року магістратури,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

Вінниця, Україна

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВАХ

Анотація. *У даній статті досліджено процеси формування конкурентних переваг сільськогосподарських виробників в євроінтеграційних умовах. Визначено фактори що впливають на стійке становище на ринку товарів та послуг та визначаються рівнем конкурентоспроможності готової продукції. Зазначено ознаки формування конкурентних переваг та наведено напрями підвищення конкурентоспроможності.*

Abstract. *This article examines the processes of formation of competitive advantages of agricultural producers in the conditions of European integration. The factors affecting the stable position on the market of goods and services are determined and are determined by the level of competitiveness of finished products. The signs of the formation of competitive advantages are indicated and directions for increasing competitiveness are given.*

Вступ. Посилення інтеграційних процесів, активним учасником яких є Україна, має значний вплив на всі сфери суспільного життя. Ці процеси позначаються на діяльності національних підприємств, особливо тих, які мають зовнішньоекономічні зв'язки.

Питання конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств висвітлюються у працях: В. Андрійчука, О. Варченко, І. Гончарук, В. Грановської, А. Даниленка, Н. Дмитренка, Г. Калетника, С. Кваші, С. Кравченко, Д. Крисанова, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, І. Свиноуса, О. Хаєцької, І. Чікова, О. Школьного, О. Шпичака та ін.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність підприємств – це потенційна здатність економічних суб'єктів до функціонування у зовнішньому середовищі, що ґрунтується на конкурентних перевагах та відображає свою позицію відносно конкурентів [11].

Конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства представляє можливість утримувати положення на ринку та розвиватись в умовах цивілізованої боротьби при застосуванні інновацій.

Стійкого становища на ринку товарів і послуг визначаються рівнем конкурентоспроможності продукції. Розвиток ринкового середовища визначається підвищенням вимог щодо якості випущеної продукції.

Для успішного розв'язання завдань євроінтеграції аграрний сектор економіки України має достатньо передумов: багатий природно-ресурсний та експортний потенціал, вагомий людський капітал, поступово зростаючу інвестиційну привабливість, збережений уклад сільського життя та багатовікові традиції ведення сільського господарства. У цьому контексті дослідження та наукове осмислення досвіду формування європейської аграрної моделі

сприятимуть проведенню структурних реформ у галузі сільського господарства та підвищенню рівня конкурентоспроможності агропродовольчої продукції на європейському й світовому ринках [2].

При формуванні конкурентних переваг аграрних підприємств вирішальну роль відіграє ефективність використання економічних ресурсів. Конкурентні переваги для певної галузі є характерними з переліком чинників, що надають їй переваги перед іншими галузями, або одним підприємствам галузі над іншими.

Для сільськогосподарських підприємств, як й інших суб'єктів підприємницької діяльності, актуальними є конкурентні переваги, що пов'язано з нижчими витратами та високою якістю продукції. Методика, що дає змогу встановити важливі підходи й основні результати формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств ґрунтується на групуванні сукупності підприємств за ознаками, які виступають критеріями конкурентних переваг чи конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

Загострення конкурентних відносин у середовищі агровиробників змушує їх відстоювати свої інтереси на галузевому ринку, щоб забезпечити відповідність своєї продукції зростаючим вимогам споживачів. На рис. 1 відображено основні ознаки формування конкурентних переваг.

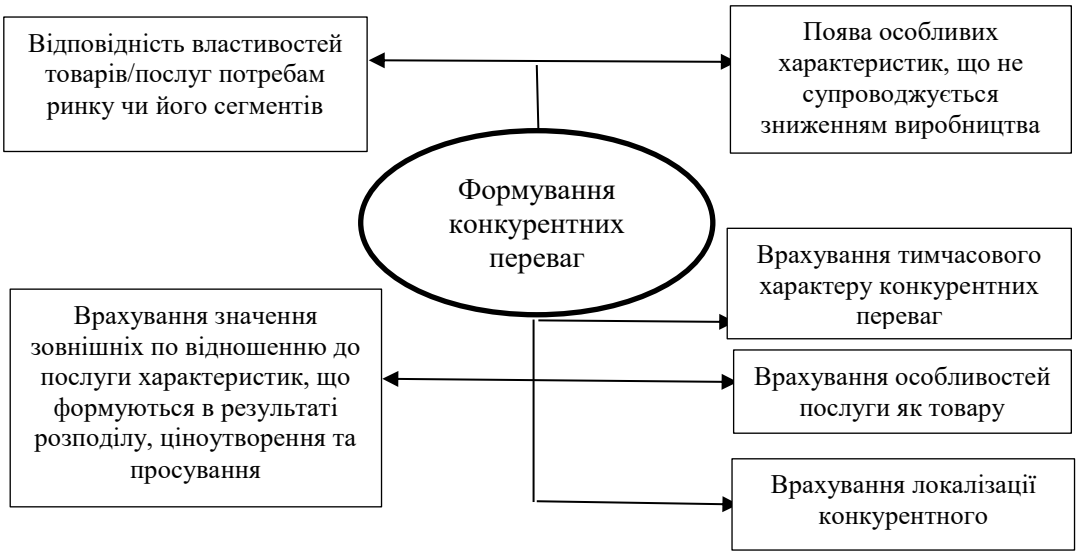

Рис. 1. **Формування конкурентних переваг**

Розробка комплексу заходів, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності виробленої продукції, здобуття конкурентних переваг є важливим завданням для будь-якого сільськогосподарського підприємства. Дослідники пов'язують формування конкурентних переваг з реалізацією певної конкурентної стратегії [3; 4, с. 263]. Серед факторів конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств розглядають диверсифікацію виробництва, інноваційну діяльність, оптимізацію системи управління підприємством [5, с. 97; 6, с. 242]. Вітчизняні підприємства через відсутність ефективного конкурентного середовища не використовують усталені шляхи здобуття конкурентних переваг,

орієнтуючись насамперед на монопольний доступ до ресурсів держави [7, с. 37-38].

Розробляючи конкурентну стратегію виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках, ми враховуватимемо:

- дослідження сутності поняття «конкурентна стратегія», виокремлення основних груп конкурентних стратегій залежно від способу здобуття конкурентної переваги та вимог до конкурентних переваг у розрізі окремих конкурентних стратегій;
- обґрунтування сутності міжнародної конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції України як здатності до ефективної реалізації економічного потенціалу з метою нарощення комплексу конкурентних переваг, що забезпечить міжнародну перевагу та стійку конкурентну позицію на зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції;
- визначення стратегії міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції як моделі поведінки даних суб'єктів, направлених на досягнення стійких конкурентних переваг на зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції через найбільш ефективне використання наявного економічного, виробничого, управлінського, соціального, екологічного, інноваційного потенціалу та через синергію різних стратегій підприємства;
- розробленої послідовності формування та реалізації стратегії міжнародної конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції.

Проблема пошуку шляхів вдосконалення стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства щодо економічної вигоди та практичного застосування багатопланова вимагає системно-цільового підходу [8, с. 104].

Висновки. Для удосконалення ринкових відносин, збільшення кількості робочих місць, забезпечення зайнятості населення, розв'язання соціально-економічних проблем потрібно змінювати структуру різних суб'єктів господарювання, виробляти високоякісну продукцію, яка була б конкурентоспроможною на вітчизняному і міжнародному ринках.

Для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств необхідно враховувати специфіку вітчизняного сільськогосподарського виробництва, зовнішньоекономічну політику України, соціально-економічну політику сільського розвитку України, загальні тенденції розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції і тенденції розвитку окремих його сегментів тощо.

Список використаних джерел:

1. Піддубна А.І. Розвиток управління міжнародною конкуренцією підприємства на основі системного та стратегічного підходів: автореф. дис. канд. екон. наук: Харківський нац. екон. ун-т. Х., 2006. 20 с.
2. Сітківська А.О. Конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції у контексті євроінтеграційних процесів України. *Інвестиції: практика*

та досвід. 203. № 8. С. 13

3. Биба В.В., Теницька Н.Б. Якість продукції як чинник конкурентоспроможності підприємства. *Економіка та суспільство*. 2017. № 12. URL: http://economyandsociety.in.ua

4. Шебаніна, О. В. Формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку: теоретичний аспект. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2016. № 2. С. 259-266.

5. Грановська, В. Г. Теоретична конструкція формування конкурентних переваг аграрних підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2016. Вип. 10(1). С. 94-98.

6. Николюк, О. М. Управління конкурентоспроможністю сільськогосподарського підприємства: теоретико-методологічні основи: монографія. Житомир: Вид-во ЖНАЕУ, 2016. 316 с.

7. Спаський, Г. В. Підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах євроінтеграції. *Економіка АПК.* 2017. № 9. С. 33-40.

8. Хаєцька О.П. Конкурентоспроможність аграрних підприємств в умовах інноваційного середовища. *Бізнес-навігатор*. 2022. № 2 (69). С. 101-107.

Іван КРАСИЛЮК*
студент 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. *У статті розглянуто основні проблеми та перспективи інноваційної діяльності в Україні. Вказано етапи процесу розробки нових технологій і нових продуктів. Наголошено про те, що є декілька причин низького темпу інноваційної діяльності в Україні. Доведено, що на сьогоднішній день зовнішнє середовище є дуже нестійким завдяки безлічі причин. Опрацьовано, що запровадження інноваційних технологій на підприємствах України відіграє надзвичайно важливе значення в економічному розвитку країни, в конкурентоспроможності товарів в порівнянні з іншими країнами.*

Abstract. *The article examines the main problems and prospects of innovative activity in Ukraine. The stages of the process of developing new technologies and new products are indicated. It is emphasized that there are several reasons for the low rate of innovative activity in Ukraine. It has been proven that today the external*

*Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Яна ПАЛАМАРЕНКО

environment is very unstable due to many reasons. It was worked out that the introduction of innovative technologies at enterprises of Ukraine plays an extremely important role in the economic development of the country, in the competitiveness of goods in comparison with other countries.

Вступ. Нині сприятливе інноваційне середовище є потужним каталізатором та надійною гарантією високоефективного бізнесу. Однією із головних умов успіху фірми у конкурентній боротьбі є її здатність до постійних інновацій, тобто вміння розробляти та впроваджувати на ринок нові товари або створювати нові технології, які б задовольняли найвибагливіший попит споживачів.

Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність» інновації – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно- технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного чи іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. Отже, будь-які нововведення, що сприяють покращенню продукції або окремих складових діяльності підприємства можна вважати інноваціями [1].

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі відбувається докорінна зміна міжнародної економічної системи. Підвищення конкурентоспроможності національної економіки на засадах науково-інноваційної модернізації технічного, технологічного та інтелектуального потенціалу України належить до категорії найбільш важливих стратегічних завдань. Розвиток інноваційного підприємництва, нарощування креативного людського потенціалу за рахунок реформування системи освіти, залучення глобальних інвестиційних ресурсів для фінансування дослідницьких та освітніх програм є основою інноваційного розвитку держави.

Стрімкий розвиток техніки і технологій в умовах зростаючої глобалізації і конкуренції стають одночасно джерелом насущних проблем і нових можливостей для багатьох компаній. Ця тенденція впливає на безперервне збільшення відстані між галузями-лідерами і тими, хто наздоганяє. І будь-яка компанія повинна усвідомити, що використання сучасного know-how – це не просто одна з можливостей досягнення конкурентних переваг, що виділяє її на фоні інших компаній, а навпаки – це умова «Бути чи не бути?» на ринку [2].

Процес розробки нових технологій і нових продуктів логічно структурований і є лінійним, який містить етапи в повної послідовності. Ці етапи діляться на три умовні категорії (рис.1):

Рис.1. **Етапи процесу розробки нових технологій і нових продуктів**
Джерело: сформовано автором на основі [6]

Розробка інноваційного продукту завжди пов'язана з підвищеними ризиками, насамперед з комерційними. За відомими оцінками, усього 20% новинок досягають ринкового успіху. Як правило, найбільш успішними є товари, що виникли в результаті незадоволеної потреби ринку. Варто відзначити важливість і актуальність проблеми інноваційного розвитку в період кризи, оскільки сировинний характер української економіки зумовив гостру реакцію на його першу прояву, що відобразилася в істотному погіршенні більшості макроекономічних показників [6].

Сучасна ситуація в економіці України склалася під впливом світової економічної кризи, для подолання наслідків якої необхідне прийняття радикальних рішень. Одним з можливих вирішень даного питання є перехід до інноваційного типу розвитку. Вичерпання чинників екстенсивного економічного розвитку обумовлює постійне посилення уваги до пошуку нових факторів прискорення економічної динаміки, адекватних сучасному стану розвитку світової економіки.

Інноваційний тип розвитку передбачає перенесення акценту на використання принципово нових технологій, випуск високотехнологічної продукції, прогресивні організаційні і управлінські рішення в інноваційній діяльності, інтелектуалізація всієї виробничої діяльності.

Перехід до інноваційної моделі економічного розвитку потребує реалізації трьох головних завдань:

– розвитку конкурентоспроможного підприємницького сектора та його ядра – великих корпорацій, його здатності до концентрації і перерозподілу коштів у пріоритетні напрями;

– слідування державним пріоритетам розвитку освіти, науки і технологій;

– повноцінної інтеграції в глобальну інноваційну сферу, світову торгівлю наукоємними товарами та інтелектуальною власністю [3].

Багато експертів в Україні вважають, що головною причиною гальмування інноваційного розвитку в країні є дефіцит фінансових ресурсів. Але при цьому вони майже зовсім не звертають уваги на спад платоспроможного попиту на науково-технічну продукцію з боку держави та підприємницького сектору, погіршення якісних характеристик наукових кадрів і матеріально-технічної бази досліджень, та інші, не менш важливі причини [4].

Європейський вибір України на шляху інтеграції у високотехнологічне конкурентне середовище зумовив необхідність формування та запровадження інноваційної моделі розвитку, яка повинна забезпечити високі та стабільні темпи економічного зростання, вирішити певні соціальні й екологічні проблеми, забезпечити конкурентоспроможність національної економіки, підвищити експортний потенціал країни, гарантувати їй економічну безпеку та чільне місце в Європейському Союзі [5].

Є декілька причин низького темпу інноваційної діяльності в Україні (рис. 2).

Фундаментальною причиною низького темпу інноваційної діяльності в Україні є низький платоспроможний попит на інновації, внаслідок чого майже 80% фінансування інноваційної діяльності у промисловості здійснюється за

рахунок власних коштів підприємств. Тобто, на даний момент гальмування поширення інноваційної діяльності підприємств України пояснюється, в першу чергу, обмеженістю джерел її фінансування. Також, недостатньо використовуються в Україні непрямі заходи стимулювання впровадження інновацій.

Ще однією з перешкод розвитку інноваційної діяльності в Україні також є законодавча база. Головною проблемою законодавчої бази є відсутність координації законодавчих актів між собою та їх невідповідність економічній ситуації в країні. На даний момент необхідне використання наявної науково – технологічної бази у промисловості, тобто тісний зв'язок між науковими досягненнями та впровадженням створених нових технологій у виробництві.

Рис. 2. **Основні причини низького темпу інноваційної діяльності в Україні**

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Також, впровадження інновацій на підприємствах характеризується нерівномірністю та великими перервами. Багато підприємств розуміють необхідність введення інновацій, але на цьому шляху їм заважають, як вже було зазначено, в першу чергу фінансові чинники. Багато випадків введення інновацій не являються успішними через помилки у розрахунках та плануванні [3].

Зовнішнє мікросередовище безпосередньо впливає на умови інноваційної діяльності і визначає місце кожного учасника інноваційного середовища на ринку і також є неконтрольованим для будь-якого учасника інноваційного середовища. Під це поняття підпадають стратегічні зони господарювання, ринок інновацій, конкурентне середовище, ринок інвестицій, ланки адміністративної системи, ланки інноваційної інфраструктури.

На сьогоднішній день зовнішнє середовище є дуже нестійким завдяки безлічі причин, однією з основних з яких є досягнутий рівень науково-технічного прогресу в країні. Правила за якими функціонують підприємства на інноваційному ринку в умовах мінливого зовнішнього середовища швидко і

непередбачувано змінюються і лідерами залишаються тільки ті організації, які здатні швидко пристосовуватись до нових умов господарювання [1].

Метою інноваційної політики провідних країн світу є сприяння розвитку науки й техніки, підвищення інноваційної активності, що забезпечує конкурентоспроможність національної продукції на світовому ринку, обороноздатність країни, покращує екологічну ситуацію, а також сприяє розвитку венчурного довгострокового бізнесу. Виходячи з цієї мети, держава визначає пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності та обирає основні шляхи підтримки підприємств, які працюють над виконанням державних інноваційних програм.

Пріоритетні напрями – це тематичні сфери науки і техніки, які мають першочергове значення для досягнення перспективних і поточних цілей соціально-економічного розвитку. Вони формуються під впливом національно-економічних, політичних, екологічних та інших чинників. Залежно від масштабу вирізняються глобальні (загальносвітові), міжнародні (система країн) і національні (окремі країни) пріоритети розвитку науки й техніки (рис.3).

Незважаючи на кризові явища, у країні ще не втрачені можливості інноваційного розвитку. Удалося зберегти розгалужену мережу наукових організацій та потужний науковий потенціал. Це, зокрема, наявність визнаних у світі власних наукових шкіл та унікальних технологій з розробки нових матеріалів, фізики низьких температур, ядерної фізики, потенціал літакобудування, ракетно-космічної галузі тощо.

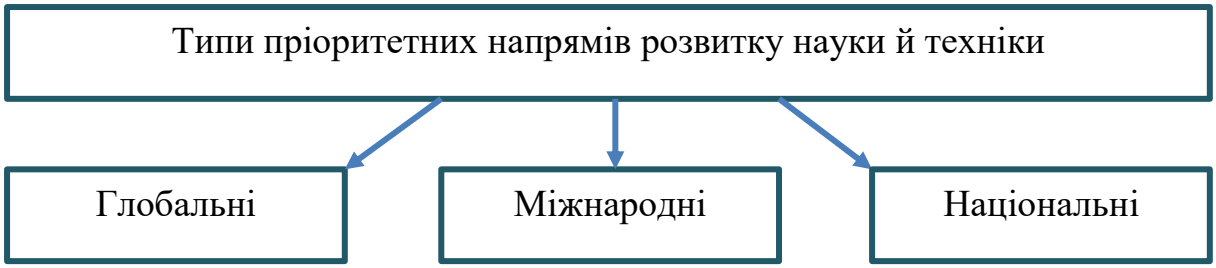

Рис 3. **Типи пріоритетних напрямів розвитку науки й техніки**
Джерело: сформовано на основі [8]

А тому Україна може бути залучена в процес циклічного інноваційного руху та має можливості до швидкого економічного зростання на основі технологічного й технічного прориву. Перед нею стоїть стратегічне завдання – пройти етап інтелектуального виробництва і створити основи постіндустріального суспільства за якомога коротший термін, щоб ввійти на умовах рівноправного партнера у світову спільноту. Нині в Україні, зважаючи на останні події, сприятливий момент для розроблення та втілення нової радикальної інноваційної стратегії – входження до глобальної гуманітарної економіки [5].

Висновки. Підводячи підсумки, необхідно зазначити, що запровадження інноваційних технологій на підприємствах України відіграє надзвичайно важливе значення в економічному розвитку країни, в конкурентоспроможності

товарів в порівнянні з іншими країнами. Проте необхідно враховувати низку проблем, що стримують їх інноваційний розвиток [3]. Головним чинником економічного зростання і забезпечення належного місця вітчизняної економіки у світовій економічній системі є ефективне використання інновацій, які перетворюються на вирішальний фактор соціально-економічного розвитку і відіграють провідну роль у вирішенні економічних, екологічних, соціальних та культурних завдань [7]. Перспективними напрямками розвитку інноваційних процесів в Україні може стати вдосконалення нормативно-правової бази для забезпечення розвитку національної інноваційної системи; необхідність системного і послідовного впровадження функціональних принципів державного управління інноваційною діяльністю; органічне включення всіх окремих елементів інноваційного розвитку в національну інноваційну систему за умови дії механізму управління інноваційним розвитком на всіх рівнях управління.

Список використаних джерел:

1. Проблеми та перспективи інноваційного розвитку підприємств України. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/10.pdf
2. Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні. Ст.11.URL:https://knute.edu.ua/file/ODc0Mw==/53ec8a30e688165ab46cb806c8831614.pdf
3. Смирнова Т.А., Добромирова О.В., Проблеми та перспективи інноваційного розвитку України. URl: https://confcontact.com/2013_03_15/33_Smirnova.htm
4. Інноваційна діяльність в Україні: проблеми та перспективи.URL:http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/72.pdf
5. Стан та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjR666a_LT6AhUyposKHQfpCrUQFnoECAQQAQ&url=https%3A%2F%2Fkneu.edu.ua%2Fuserfiles%2Fconf_sep_14%2Fs2%2FPivovar.doc&usg=AOvVaw3ngalTPatI3IYFRCYJR-eF
6. Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності торговельних підприємств України URL:http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/5_2015ua/13.pdf
7. Крайчук О.В., Стрільчук Р.М. Перспективи розвитку інноваційних процесів в Україні. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/3350/1/%D0%9F%D0%95%D0%A0%D0%A1%D0%9F%D86.pdf
8. Державна інноваційна політика України. URL: http://www.rusnauka.com/8_DN_2011/Economics/15_82045.doc.htm

Софія ЛАСКОРУНСЬКА*
магістр 2-го року навчання,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ПОНЯТТЯ, ЧИННИКИ ТА НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ

Анотація. *У статті охарактеризовано сутність ефективності як економічної категорії. Встановлено, що під ефективністю слід розуміти інтегровану економічну категорію, яка відображає виробничі відносини щодо економії сукупних затрат уречевленої та живої праці на отримання кінцевого позитивного результату. Охарактеризовано фактори, що впливають на ефективність діяльності підприємства, відповідно до категорій показників. Визначено напрямки підвищення ефективності діяльності підприємства.*

Abstract. *The essence of efficiency as an economic category is described. It has been established that efficiency should be understood as an integrated economic category that reflects industrial relations in terms of saving the total costs of materialized and living labor to obtain a final positive result. The factors affecting the efficiency of the enterprise are characterized, according to the categories of indicators. Areas of increasing the efficiency of the company's activity have been determined.*

Вступ. В умовах високого рівня невизначеності, конкуренції, присутності різного роду кризових явищ, наявності різних політичних та економічних проблем в країні та через неузгодженість рішень менеджерів всередині компанії, підвищення ефективності функціонування підприємства є першочерговим напрямом вирішення зазначених проблем. Необхідність підвищення рівня ефективності діяльності та удосконалення управління на підприємстві полягає в оперативному, своєчасному реагуванні керівництва компанії на негативний вплив факторів зовнішнього і внутрішнього середовища на організацію. Тому основна мета підвищення ефективності діяльності підприємств – це раціональне використання всіх ресурсів компаній та їх потенціалу в цілому, а також формування нових концепцій сучасного управління у взаємозв'язку із розвитком теоретико-методологічного та практичного інструментарію менеджменту, цифрового маркетингу, інформаційної економіки, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та економічних трансформацій [1].

Виклад основного матеріалу. Поняття «ефективність діяльності підприємства», в сучасних ринкових умовах, займає одну з важливих характеристик доходності бізнесу та результативності управління компанією, що сприяє її подальшому функціонуванню та розвитку.

*Науковий керівник: асистент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Лариса ФЕНЯК

Передумовами виникнення потреби в ефективному, раціональному веденні господарської діяльності підприємства є проблема обмеженості ресурсів, з одного боку, і постійне прагнення до зростання результатів його діяльності - з іншого. Саме ефективне використання наявних ресурсів дає змогу задовольнити максимум потреб підприємства й отримати бажаний результат.

Економічний зміст ефективності полягає у збільшенні результату (ефекту) з одиниці витрат сукупної праці.

Розкриттю сутності ефективності діяльності підприємства допоможе розмежування і чітке визначення таких категорій:

- результат діяльності підприємства;
- ефект;
- ефективність діяльності підприємства;
- критерій ефективності.

Результат діяльності підприємства визначається особливостями цієї діяльності, загалом характеризує наслідки його діяльності в операційній, інвестиційній, фінансовій, соціальній, екологічній, науково-технічній та інших сферах.

Ефект - категорія, яка відображає перевищення результатів діяльності над витратами, пов'язаними з її здійсненням, у певному періоді часу. Характеризується показниками, що відрізняються складом витрат і результатів та способами визначення витрат і результатів, здійснених у різні періоди. Проте абсолютна величина ефекту часто не вказує на ступінь результативності роботи підприємства. Ефект діяльності може бути однаковим, але ступінь використання залучених ресурсів - різним.

Ефективність діяльності підприємства - це категорія, яка виражає відповідність результатів і витрат підприємства цілям діяльності та інтересам власників. Поняття «ефективність» передбачає порівняння отриманих результатів діяльності з величиною витрачених ресурсів. Цей термін вважається більш специфічним для економічних процесів, оскільки він спрямований на максимізацію результату з мінімальними витратами. Визначення цього терміну дають законодавчі акти, стандарти, економічні словники, наукові праці різних учених (табл. 1).

Узагальнюючи теоретичні напрацювання багатьох вчених, можна зробити висновок, що ефективність виробництва – складна економічна категорія, в якій відображається дія об’єктивних економічних законів. На думку багатьох економістів, вона є формою відображення мети виробництва, означає результативність, міру принесення користі. Поширене визначення критерію ефективності – максимізація продукції і доходу при мінімізації витрат. Конкретизуючи його, можна стверджувати, що всі удосконалення в організації виробництва у кінцевому підсумку мають одну мету – збільшення власного доходу і поліпшення умов життя працівників.

Таблиця 1.

Сутність поняття «економічна ефективність

1	Ефективність – співвідношення між досягнутим результатом і використаними ресурсами [2]
2	Ефективність – 1. Зв'язок між результатами господарської діяльності самостійного суб'єкта та матеріальні, трудові та фінансові ресурси (витрати), використані для отримання цих результатів. 2. Максимізація випуску при мінімальних витратах (в економіці та менеджменті) [3]
3	Відношення між отримуваними результатами виробництва, тобто продукцією і матеріальними послугами, з одного боку, і витратами праці та засобів виробництва, з іншого боку. [4]
4	Економічна ефективність – ступінь використання матеріальних, фінансових, трудових, природних та інших ресурсів; виготовлення товарів відповідної собівартості за найменшими витратами; досягнення найвищого обсягу виробництво з використанням ресурсів відповідної вартості; міра витрат на досягнення мети [5]
5	Найважливіший показник результативності діяльності підприємства, який є зіставленням результатів цієї діяльності з витратами на її здійснення, а також визначається відношенням результатів до витрат.[6]

Оскільки підприємство є відкритою системою і діє в межах певної національної економіки, проблему ефективності його діяльності можна розглядати з позицій різних зацікавлених сторін. Як економічна категорія ефективність має багато різновидів:

- економічна ефективність відображає відповідність витрат і результатів діяльності підприємства цілям та інтересам його учасників у грошовій формі;
- соціальна - відображає відповідність витрат і соціальних результатів діяльності підприємства цілям і соціальним інтересам суспільства;
- екологічна - відображає відповідність витрат й екологічних результатів інтересам держави і суспільства;
- інші види ефективності.

Критерій ефективності - категорія, яка вказує на підстави для оцінки ефективності, є її мірилом.

Суть проблеми підвищення ефективності виробництва (продуктивності виробничо- економічної системи) полягає у тому, що на кожну одиницю витрат (трудових, матеріальних, фінансових) необхідно досягти максимально можливого збільшення обсягу виробництва або доходу. Виходячи з цього, єдиним господарським економічним критерієм ефективності виробництва можна вважати зростання продуктивності суспільної (живої і уречевленої) праці. В загальному вигляді критерій ефективності виробництва відображає постійно здійснюваний процес максимізації обсягу чистої продукції (національного доходу) до затрат живої і уречевленої праці (персоналу і виробничих фондів підприємства або народного господарства в цілому).

Кожне підприємство відповідно до інтересів і цілей діяльності за критерієм ефективності формує систему конкретних прямих показників оцінки рівня ефективності, за якими оцінюється відповідність своїм цілям та інтересам.

Прямі показники оцінки рівня ефективності визначаються як співвідношення результатів діяльності та витрат:

$$\text{Прямий показник ефективності} = \frac{\text{Результати}}{\text{Витрати}}.$$

Категорія «витрати» охоплює ресурси різного виду, які використовує у своїй діяльності підприємство. На різних етапах оцінки ефективності можуть використовуватися показники витрат, що належать до всієї сукупності ресурсів або до певних їх видів. Взагалі витрати можуть мати як вартісне, так і натуральне вираження. Проте визначення витрат у натуральному вираженні є лише проміжним етапом, оскільки основні показники ефективності визначаються на основі вартісних оцінок.

Фактори, що впливають на ефективність діяльності підприємства, відповідно до категорій показників наведені на рис. 1.

Залежно від спрямованості дії всі фактори можна об'єднати у дві групи, а саме позитивні й негативні. Позитивні – це такі фактори, вплив яких покращує показники діяльності підприємства, а негативні – навпаки.

Залежно від місця виникнення всі фактори можна класифікувати на внутрішні й зовнішні, де внутрішні фактори (внутрішнє середовище) залежать від діяльності самого підприємства, тобто саме підприємство їх породжує.

Отже, слід відзначити, що фактори підвищення ефективності діяльності підприємства можуть бути класифіковані за трьома основними ознаками:

1) за джерелами підвищення ефективності (зниження трудомісткості, матеріаломісткості, фондомісткості та капіталомісткості виробництва, економії часу, раціонального використання природних ресурсів);
2) за сферою застосування фактори поділяють на народногосподарські, міжгалузеві, регіональні, галузеві та внутрішньовиробничі [8].

Розглянувши вище наведені фактори, які впливають на ефективність діяльності підприємства, визначимо основні чинники підвищення ефективності виробництва.

Дослідники поєднують всі заходи підвищення ефективності функціонування підприємств до трьох напрямків:

1) управління витратами і ресурсами: заходи щодо підвищення поточної виробничої діяльності підприємства;
2) розвитку й удосконалення виробництва та іншої діяльності: удосконалення організаційної та виробничої систем управління, форм і методів організації діяльності, її планування і мотивації; підвищення якості і конкурентоспроможності виготовлюваної продукції; удосконалення і постійне коригування всіх видів діяльності для забезпечення їх вимогам сучасності;
3) удосконалення системи управління підприємством та всіма видами його діяльності: заходи щодо мобілізації внутрішніх та зовнішніх відносно підприємства факторів.

Як бачимо, усі заходи підвищення ефективності роботи підприємства є взаємозалежними. Однак, найважливішого значення набувають чинники,

визначені третьою групою (напрямом), оскільки їх мобілізація передбачає вплив на дві попередні групи [9].

Рис. 1. **Фактори впливу на ефективність діяльності підприємства відповідно до категорій показників [7]**

Висновки. Отже, ефективність є однією з ключових категорій економіки, яка безпосередньо пов'язана з досягненням кінцевої мети розвитку суспільного виробництва в цілому і кожного підприємства чи галузі окремо. У найбільш загальному вигляді економічна ефективність являє собою кількісне співвідношення двох величин – результатів господарської діяльності і виробничих витрат. Сутність проблеми підвищення економічної ефективності виробництва полягає у збільшенні економічних результатів на кожну одиницю витрат у процесі використання наявних ресурсів. Ефективність виробництва в цілому характеризується кінцевим результатом – сумарним економічним ефектом, віднесеним до витрат, тобто це ефективність понесених минулих

витрат. Підвищення ефективності сприяє збільшенню виробництва продукції і повнішому задоволенню потреб населення.

Список використаних джерел:

1. Савицька О. М., Салабай В. О. Ефективність діяльності та управління підприємством: особливості використання теорії, методології та результативності аналітичних досліджень. *Ефективна економіка*. 2019. № 6. – URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7126 (дата звернення: 05.10.2022). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.6.55.
2. Системи управління якістю. ДСТУ ISO 9000:2015 – Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 45 с. – (Національні стандарти України)
3. Завадський Й. С., Осовська Т.В., Юшкевич О.О. Економічний словник. К.: Кондор. 2006. 356 с.
4. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, практика, аналіз: монографія. Київ: КНЕУ, 2005. 292 с.
5. Пилипенко С.М. Теоретичні засади оцінки ефективності діяльності підприємства. Електронне наукове видання «Глобальні та національні проблеми економіки» Миколаївського нац. ун-ту імені В. О. Сухомлинського. Випуск №10. 2016. С. 452-456.
6. Слюсаренко О.О., Огороднiков Д.Д., Наконечний В.Л. Словник підприємця. Київ: РВ ПС України НАН України, 1999. 207 с.
7. Пасека Д.В., Гринько Т.В. Фактори підвищення ефективності діяльності підприємства. URL: http://confcontact.com/ 2014_04_25_ekonomika_i_menedgment/tom4/48_Paseka.htm
8. Ярославський А.О. Економічна ефективність діяльності підприємства: теоретичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2018. Вип. 20 (3). URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_3_2018ua/38.pdf (дата звернення 18.09.2022).
9. Сідун В.А., Пономарьова Ю.В. Економіка підприємства: Навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури. 2013. 356 с.

Юлія МАКАРОВА*
студентка 1 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

*Науковий керівник: асистент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Лариса ФЕНЯК

Анотація. *У статті висвітлено особливості ринку праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації в найближчому майбутньому. Відзначено, що з початку війни виїхали за межі України 4,5 млн українців, 5,5 млн змінили місце проживання, значна частка стали безробітними та проживає в Україні. Ринок праці став належати роботодавцям: через падіння доходів компаній чимало з них звільнили працівників та скоротили зарплати. Все це впливає на зайнятість українців та зміни в економіці України.*

Abstract. *The article highlights the peculiarities of the labor market in the conditions of war: the main trends and directions of stabilization in the near future. It is noted that since the beginning of the war, 4.5 million Ukrainians have left Ukraine, 5.5 million have changed their place of residence, a significant proportion have become unemployed and live in Ukraine. The labor market began to belong to employers: due to the drop in company revenues, many of them laid off workers and cut salaries. All this affects the employment of Ukrainians and changes in the economy of Ukraine.*

Вступ. Проблеми в економіці у поєднанні зі значними внутрішніми переміщеннями та потоками біженців, призводять до масштабних втрат у сфері зайнятості та доходів. Зростання рівня безробіття, поширення бідності, дикримінація на робочому місці, соціальне відчуження, гендерна нерівність, це основні негативні соціальні наслідки війни. Війна підвищила ризики та невизначеності, створивши бар'єри для вільного руху факторів виробництва, у т.ч. робочої сили, призвівши до руйнування інститутів ринку праці та їх ефективного функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значні зміни на ринку праці відбулися після 24 лютого. За даними Державної служби зайнятості, на одне робоче місце претендує 12 людей - це середній показник по країні. Найскладніше знайти роботу в Харківській області (19 кандидатів на місце), у Києві боротьба за місце точиться між дев'ятьма кандидатами. Найменша конкуренція у Львівській області (один-два кандидати на місце), така ж ситуація в інших західних областях, що пояснюється кількома факторами: по-перше, на заході бізнес не так сильно постраждав, як на сході чи півдні; по-друге, на захід евакуюються підприємства з територій на яких відбуваються активні бойові дії. За даними Міністерства економіки України, більше ніж 60 компаній до кінця травня перемістили свої підприємства.

В табл.1 наведено наслідки війни для підприємств України, які перебували в зонах бойових дій.

Значно зростають ціни на ресурси, що вподальшому призводить до зростання цін на готові товари та послуги. Хоча ринок праці в травні пожвавився, але відновленням це називати важко, лише на початку осені 2022 року ситуація незначно покращилась, що пов'язано з діяльністю аграрного сектору.

Таблиця 1

Компанії, що мають співробітників, які фізично постраждали внаслідок війни

17%	Підприємства, що мають співробітників які загинули внаслідок повномасштабної війни на території України
11%	Підприємства, що мають співробітників, які зникли безвісти під час повномасштабної війни на території України
17%	Підприємства, що мають співробітників, які фізично постраждали під час бойових дій на території України з 24 лютого 2022р.

Джерело : побудовано автором за джерелом [1]

Кількість активних вакансій у березні порівняно з лютим скоротилася на 66% (рис. 1). Найгірше почувалися сфери нерухомості, страхування, фінансів та юриспруденції. Найбільше постраждала металургія. Великі заводи сектору зруйновані чи суттєво пошкоджені, передусім «Азовсталь» та Маріупольський меткомбінат, де було зайнято сумарно близько 30 тис українців. Це вплинуло на великий ланцюг постачальників: від видобувної промисловості до пошиття уніформи для співробітників.

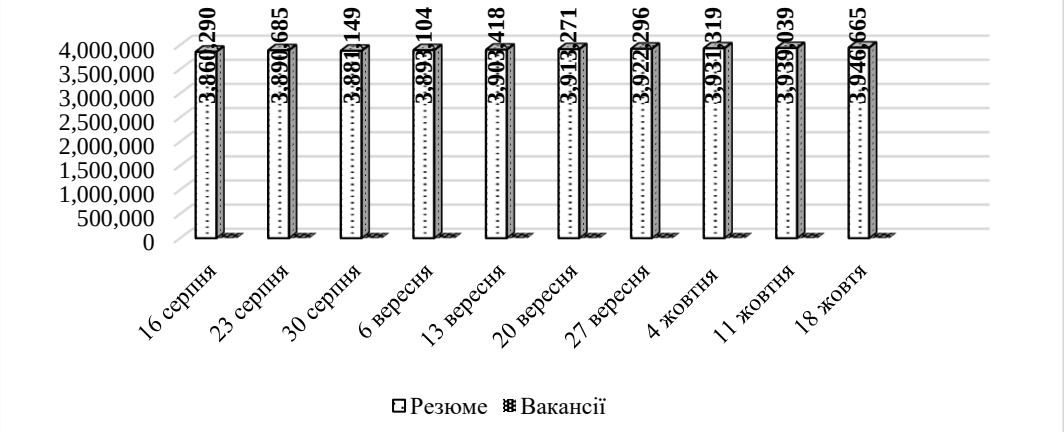

Рис.1. **Кількість вакансій і резюме в Україні (3 місяці 2022 р.)**

Джерело: побудовано автором на основі джерела [2]

Суттєвим став дисбаланс між попитом та пропозицією робочої сили. Попит на робочу силу різко зменшився через неможливість працювати у зонах бойових дій, зниження попиту на товари та послуги, проблеми з логістикою та невизначеність майбутнього. Спостерігається зниження зарплат, оскільки безробітних стає значно більше, ніж вакантних робочих місць. Частка населення, що має дохід, нижчий ніж прожитковий мінімум у відповідних регіонах становить 70%.

З початку року кількість вакансій у центрі зайнятості зменшилася втричі порівняно з аналогічним періодом 2021 року, тоді як у кінці травня там було 22 тис вакансій.

Кількість зареєстрованих безробітних у червні становила 319 тис, що на 13% менше, ніж на аналогічну дату 2021 року. Це пов’язано зі спадом економічної активності через війну, мобілізацією, виїздом українців за кордон та тимчасовою втратою частини території. На рис. 3 відображено причини втрати робочих місць через військові дії в Україні.

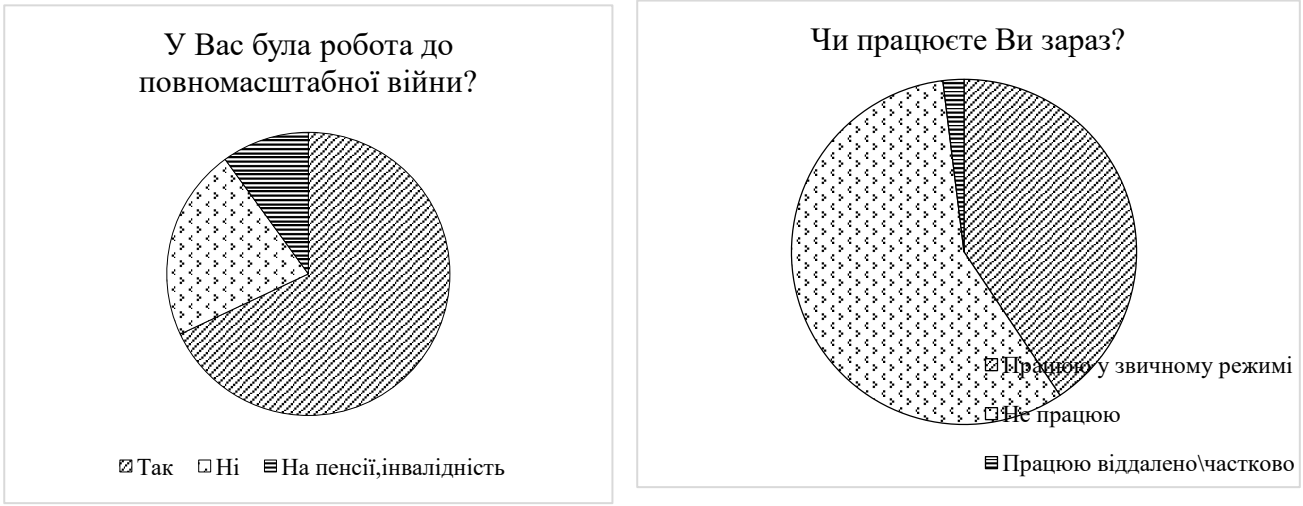

Рис.2. **Втрата робочих місць через повномасштабну війну**
Джерело : побудовано автором за джерелом [1]

Висновки. Зараз вся Україна живе у надскладних умовах, потрібно прикласти значних зусиль для збереження роботи, а для тих, хто втратив – для її пошуку. Варто звертати увагу на нові урядові програми зі стимулювання малого бізнесу, які мають стати поштовхом до відкриття власної справи. Після перемоги національна економіка буде відновлюватися, будуть створюватися нові робочі місця, які відповідатимуть кваліфікації та бажаному рівню винагороди.

Список використаних джерел:

1. Повтомасштабна війна на території України — реакції, виклики та дії бізнесу, E&Y, квітень 2022р. URL: https://www.youtube.com/watch?v=oPlxvlFEUF8 (дата звернення 22.10.22).

2.Офіційний сайт Work.ua сайт пошуку роботи №1 в Україні. URL: https://www.work.ua/stat/count/?quantity=1 (дата звернення 22.10.22).

3.Знайти роботу під час війни. Як змінився ринок праці в Україні. URL: https://ces.org.ua/economy-in-war-times-june/ (дата звернення 22.10.22).

4. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. Аналітична записка центру Разумкова. URL: https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf

Владислав ОПАНАСЕНКО*
студент 1 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ОЦІНКА ПРОБЛЕМ ТРУДОГОЛІЗМУ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. *Стаття присвячена проблемам трудоголіків, яких сприймають як людей «працюючих до смерті» з максимальним ризиком отримати інфаркт чи інсульт. Виявлено, що в більшості випадків працівник навіть не розуміє того, наскільки жахливим є трудоголізм для його здоров'я. Проаналізовано тенденцію, де більшість компаній шукають здоровий і стійкий спосіб ведення бізнесу без надмірного перепрацювання.*

Abstract. *The article is devoted to the problems of workaholics, who are perceived as people «working to death» with the maximum risk of getting a heart attack or stroke. It was found that in most cases the employee does not even understand how terrible workaholism is for his health. The trend has been analyzed where most companies are looking for a healthy and sustainable way of doing business without over-processing.*

Вступ. Термін «трудоголік» став модним словом у популярній пресі, але важливе наукове обґрунтування трудоголізму як наслідку сучасного розвитку суспільства. Протягом останніх кількох років проблема трудоголізму лише загострюється через деструктивний вплив економічних чинників на життя простого люду (що не був готовий до подібних проблем) який вирішив тікати в роботу і в подальшому віддаватися її вирішенню.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трудоголізм можна описати як надмірну стурбованість роботою керовану сильним і неконтрольованим бажанням працювати і витрачати таку кількість енергії та зусиль, що дає змогу
як надмірну стурбованість роботою керовану сильним і неконтрольованим бажанням працювати і витрачати таку кількість енергії та зусиль, що дає змогу
покинути на певний час усі проблеми. Це призводить до погіршення приватних стосунків, фізичного стану та духовного здоров'я.

Відповідно до статті «Трудоголізм і психологічні розлади», трудоголіки справді можуть бути зовсім неефективними [1]. Все через те, що вони погані члени команди, їм важко делегувати роботу, а в кінцевому підсумку вони перевантажуються, а отже, більш дезорганізовані, ніж інші працівники.

Згідно проведених досліджень компанією онлайн-психологічної оцінки Psych Tests, 1385 людей мають ознаки трудоголіків: стрес, недосипання та

* *Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Андрій САХНО.

відсутність фізичних вправ. Вони насправді перешкоджають генеруванню творчих ідей.

Велике дослідження у Великій Британії за участі 21 000 працівників показало, що підвищений рівень стресу, знищення особистості та недосипання знижують продуктивність на робочому місці**.**

Розрахунок трудоголізму можливий як підсумок результатів роботи, сімейних результатів, індивідуальних результатів, професійних результатів [2]:

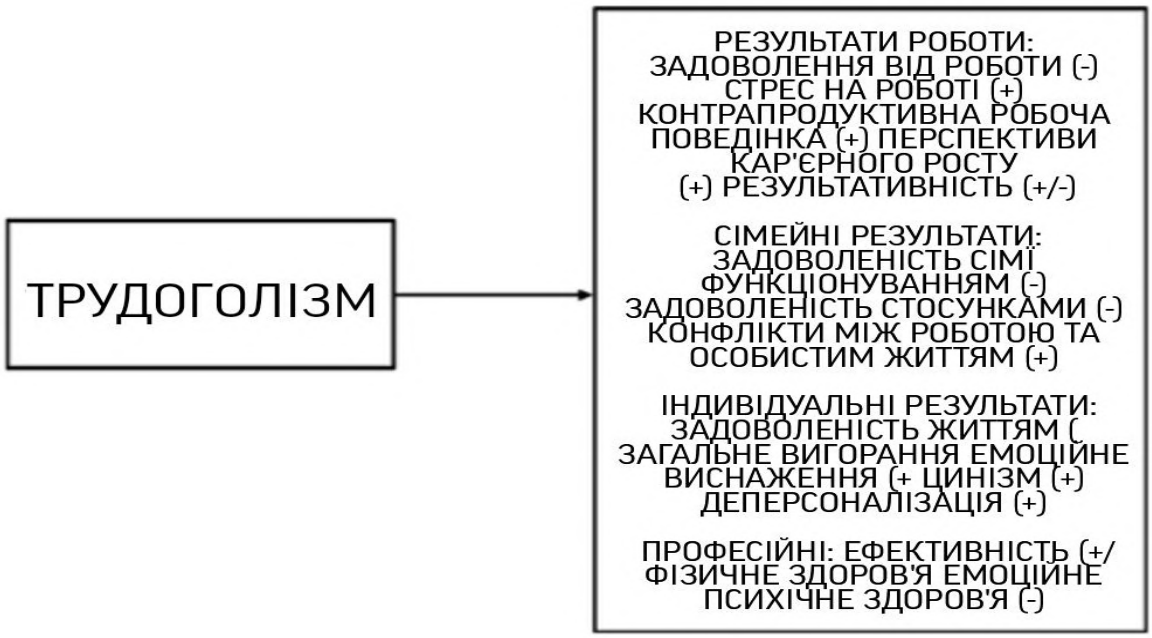

Рис. 1. **Розрахункова оцінка трудоголізму**

Джерело: [1]

Підсумок значущих результатів трудоголізму:

- позитивний знак (+) вказує на значний позитивний зв’язок з трудоголізмом;

- негативний знак (-) вказує на значний негативний зв’язок, а (+/-) вказує на незначний зв’язок з трудоголізмом;

Одним із перших моментів у синдромі руйнування особистості, за яким трудоголік переживає ряд серйозних змін особистості та характеру (серед них втрата почуттів, емпатії та духовності), про які трудоголіки навіть і не підозрюють. Нарцисичні риси, які розвинулись або вже мали великій розмах, поставили трудоголіків на шлях, де вони бачать лише власну точку зору [3].

Втома та страх сприяють злому особистості [4] (рис. 2).

Професор менеджменту Nancy Rothbard зробила таке дослідження: було опитано 763 співробітників великої міжнародної фінансово-консалтингової фірми на предмет можливості понаднормово працювати. Виявилось, що ті хто повідомили про трудоголічну схильність, мають вищий ризик розвитку метаболічного синдрому, високий кров’яний тиск, високий рівень цукру в крові, аномальний рівень холестерину та надлишок жиру на талії. Тобто усі вони

знаходяться у зоні підвищеного ризику серцевих захворювань, інсульту та діабету [5].

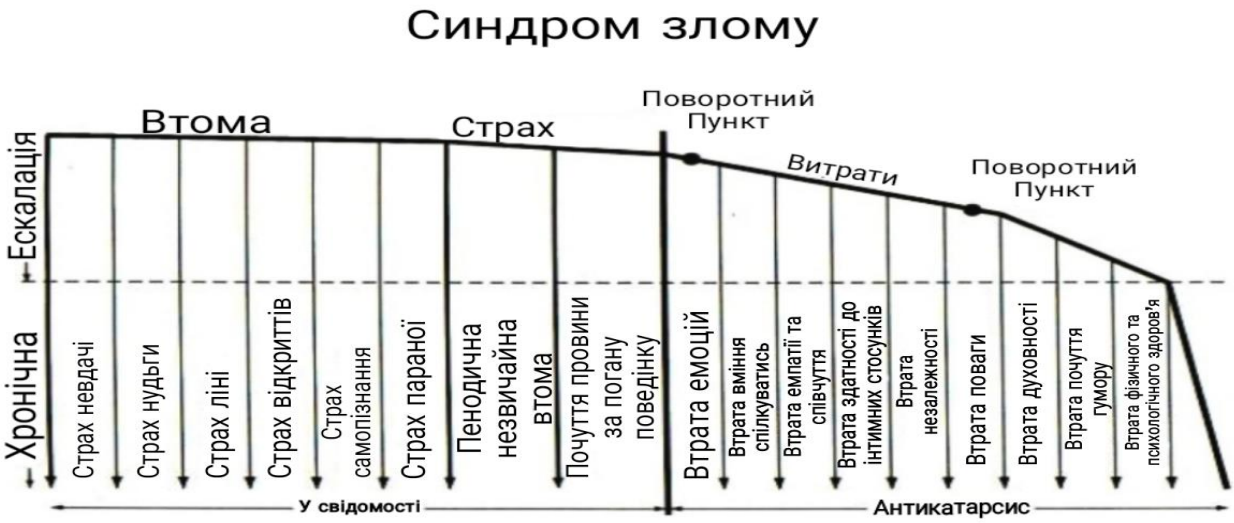

Рис. 2. **Синдром злому**

Джерело: [3]

Виходячи з результатів дослідження, пропонуємо:

- Для підприємця: зменшить навантаження на кожного з робітників – це покращить якість роботи персоналу. Спробуйте скоротити персонал через інтенсифікацію діяльності підприємства, однак якщо ваш бізнес базується на основі креативного мислення та генеруванні ідей, можна найняти психолога.

- Для робітника: киньте виклик своєму автоматичному мисленню навколо роботи. Справа в тому, що якою б важливою ми не вважали цю роботу, навіть після нашого звільнення хтось її буде виконувати, можливо не гірше за нас. Коли ви відчуваєте занепокоєння щодо списку «справ», знайдіть час, щоб викорінити та виправити деякі помилки в мисленні.

Висновок: Загальною причиною одержимості трудоголіків роботою є віра в те, що як мого більше зароблених ними грошей зробить їх щасливішими. Це переконання мотивує людину працювати все більш наполегливо, щоб заробити багато грошей для досягнення мети. Трудоголіки є не ефективними через їх зацикленість на несуттєвих нюансах, проте вони не здатні мислити креативно для пошуку рішення існуючої проблеми. Разом з тим, вони вважають себе рушійною силою компанії, відповідно вони не готові сприймати критику.

Список використаних джерел:

1) Трудоголізм і психічні розлади. URL: https://www.psychologytoday.com/us/blog/in-excess/201612/workaholism-and-psychiatric-disorders

2) Адаптовано з Clark, Michel, Zhdanova, Pui & Baltes: витримки з преси

3)Динаміка нарцисизму. URL: https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-workaholics/201203/understanding-the-dynamics-workaholism-narcissism

4) Трудоголічний зрив: другий поворотний момент. URL: https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-workaholics/201212/workaholic-breakdown-second-turning-point

5) Трудоголічний зрив – втрата здоров'я. URL: https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-workaholics/201304/the-workaholic-breakdown-the-loss-health

Руслана ПАСІЧНИК*
студентка 4 курсу,
факультет економіки та підприємства,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ

Анотація. *У статті проаналізовано основну роль інформаційних технологій в розвитку готельного бізнесу. Встановлено, що сучасні темпи розвитку висувають найвищі вимоги до автоматизованих систем управління для підприємствах індустрії гостинності. Потреби клієнтів і конкурентна боротьба прагнуть від закладів швидкого реагування на всі коливання ринкової кон'юнктури. Доведено, що використання комп'ютерних мереж, Інтернету та Інтернет-технологій, програмних продуктів наскрізної автоматизації всіх бізнесів-процесів готелю сьогодні не просто питання лідерства і створення конкурентних переваг.*

Abstract. *The article analyzes the main role of information technologies in the development of the hotel business. It has been established that modern rates of development place the highest demands on automated management systems for enterprises in the hospitality industry. Customer needs and competition demand from institutions a quick response to all market fluctuations. It has been proven that the use of computer networks, the Internet and Internet technologies, software products for end-to-end automation of all hotel business processes today is not just a matter of leadership and creating competitive advantages.*

Вступ. Роль інформаційних технологій в розвитку готельного бізнесу є динамічною складовою розвитку та важливим економічно-культурним чинником розвитку туризму в наші країні. Це є характеристика потужної економіки в першу чергу. Застосовуючи нові інформаційні технології дозволяють підприємству збільшити сектор надання нових послуг, вдалої

* Науковий керівник: д.е.н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ, Олена ПОЛЬОВА

охорони номерного фонду, отримувати новітні можливості якості обслуговування.

Це завжди буде актуально, адже споживачі ніколи не відмовляють собі у відпочинку до якого вони звикли, яка б не була економічна ситуація в світі. Це дає зміцненню становища в нових реаліях економічного ринку, з'являються нові іноземні партнери, які підтримують одне одного та разом починають удосконалювати нові сегменти своєї діяльності [1].

Вивчання зазначенної проблеми приділили свою увагу вітчизняні вчені, а саме: О. Головко, М. Мальської, Л. Нечаюк, Г. Круль та багато інших. Завдяки їхнім роботам ми більш глибше розглянемо цю тему та її проаналізуємо. Однак, сьогоднішні реалії не співпадають зі всіма аспектами цих досліджень, тому що кожний день щось з'являється або зникає. Тому сучасний світ вимагає більше додаткових досліджень чи аналізів впливу інновацій на готельну сферу бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Спочатку визначимо з вами, що таке інформаційні технології – це певний метод збору будь-якої інформації для створення, оброблення, пошуку чи поширення заради ефективної організації різних підприємств. Готель – це головна складова гостинності, що працює цілодобово для надання різних послуг, тому в першу чергу його функціонування залежить від грамотно-організованої роботи. Сьогодні без інформації в сфері гостинності не обійтися нікому. Адже вона дає змогу покращувати сервіс чітко та досконало. Завдяки цьому інформаційні технології стали точними та багатофункціональними [3]. Відповідне введення цих технологій розкривають перед бізнесом великі можливості для ефективного вирішення основних завдань готелів.

Якщо застосовувати новітні інформаційні системи в сучасних готелях, то перспектива розвитку закладів гостинності є набагато вища. Особливо для цього в першу чергу використовують мережу Інтернет, яка дає змогу навчати, розвивати та покращувати якусь певну діяльність і не тільки. Системи інформаційних технологій складаються із:

- Відеосистем
- Телефонних мереж
- Системи бронювання
- Системи управління
- Система авіаліній
- Смарт-карток
- Системи резервування
- Тощо;

На жаль, Україна відстає від провідних країн світу в сфері гостинності запровадження інформаційних технологій і автоматизації управління готелями. Але є перспективи розвитку в цьому напряму, наші фахівці в цій сфері вдосконалюються кожний день та навіть починають переходити на вищий рівень завдяки оригінальним розробкам українських компаній [6]. Блискуче запровадження новітньої інформації коштує звичайно недешево, проте заради повищення конкурентоспроможності власної справи, власники використовують

цю перспективу, адже вони можуть збільшити прибуток в тричі. Тому це призводить до суттєвих змін саме в менеджменті та підвищує якість сервісу [10]. В першу чергу українські виробники виділяють одні з основних систем роботи, які наведенні в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні системи роботи в сфері гостинності

Вид роботи	Характеристика
Система роботи з клієнтами	Система дає змогу побачити статистику клієнтів за віком, статтю, соціальним статусом, тобто дають повний аналіз по кожному гостю.
Система автоматизації працівників	Дає змогу організовувати зустрічі, вести календар і розклад роботи, також пришвидшує виконання завдань.
Система управління заходами готелю	Дає змогу планувати завантаження різноманітних приміщень готелю.

Джерело: побудовано автором на основі [7]

Сучасна індустрія гостинності зробила великий крок вперед завдяки комп'ютерним технологіям [8]. Функціонування будь-якого готелю на ринку є небажаним без використання сучасних інформаційних технологій. Тому що, вони дають змогу в найкоротші терміни отримати відомості про доступність тих чи інших послуг, забезпечують швидке резервування чи бронювання для різних клієнтів.

Завдяки цим системам менеджери ефективно діють в різних ситуаціях та мінімізують ризики роботи підприємства. Залежно від поставлених завдань застосовують різні інформаційно-управлінські технології, їх ви можете розглянути в табл. 2.

Таблиця 2

Інформаційні-управлінські технології в сфері гостинності

Класифікаційні ознаки	Характреистика ознак
Професійні	Відповідають за підготовку інформації
Творчі	Розробляють нові навички, які використовують для вдосконалення управління.
Зберігаючі	Передають інформацію до адресата, але не відповідають за зміст інформації та її використанням
Раціоналізуючі	Відповідають за використання інформації

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Запровадження сучасних інформаційних технологій забезпечує виконання великого обсягу робіт, який дає такі переваги, як:

1) зручний інтерфейс;
2) контроль до різних доступних інформацій;
3) міцну опору технологіям Інтернет тощо.

Відповідно сфера гостинності вимагає використання безліч інформаційних технологій, що постачають автоматизацію роботи якогось певного готелю, до використання глобальних мереж. На сьогоднішній день всі готелі вже надають перевагу рекламі через простори Інтернету, тому що це є найефективніший спосіб реалізації свого продукту.

Головним елементом, який надасть змогу функціонувати усій операційній системі готельного комплексу – це є інформаційний центр, що об'єднує в собі всі процеси споживання, реалізації та постачання. Це дає змогу мінімізувати час на обслуговування, прискорить процес отримання інформації від різних відділів, забезпечує моніторинг стану економічної та виробничої діяльності готельного комплексу та багато інших задач [7].

Вона дає бізнесу швидко реагувати на зміни та адаптуватися вчасно до нових реалій. Дозволяє скоротити робочу силу приблизно на 25%, тобто зменшити витрати на оплату праці, але й підвищити продуктивність праці. Також почнуть знижуватися витрати на енергію, ремонт, технічне обслуговування, а навпаки буде більш раціонально використовувати номерний фонд та отримувати економічний ефект від надання послуг через Інтернет [1].

Висновки. Отже, розглянувши дану тему можемо зробити висновок, що в реаліях сучасного життя без інформаційних технологій не обійтися. Вони діють ефективно та доцільно в підприємстві, якщо звичайно їх правильно використовувати. Це дає змогу не тільки полегшити роботу персоналу, але і залучити нових клієнтів.

Інформаційна система вимагає мінімум витрат на зберігання та використання даних, яка дає можливість реалізації чітко сформованої мети. Для співробітників готельного підприємства – це також полегшує та пришвидшує роботу не витрачаючи на неї великий обсяг часу. А застосовуючи різні мережеві програми, які поєднують працівників не залежно від того де вони знаходяться, економлять час на дорогу.

Завдяки ним можна в любий момент найти будь-яку інформацію за певний період часу, тому що все зберігається в системі і це прискорить роботу підприємства. Дозволяє уникнути навантажень, поліпшити якість послуг, підвищити кваліфікацію працівників та дає змогу здійснити ресурсозбереження.

Список використаних джерел

1. Мальська М.П., Пандяк І.Г. Готельний бізнес: теорія та практика. Навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 472 с.

2. Оксанич П.А., Петренко В.Р., Костенко О.П. Інформаційні системи і технології маркетингу: навч. посіб. Київ: Професіонал, 2018. 320 с.

3. Петрук Ю. Л. Впровадження інформаційних та автоматизованих технологій у діяльність підприємств ресторанного господарства в сучасних

умовах. Європейські перспективи. 2014. № 5. С. 167–172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2014_5_30

4. Поліщук О. М. Особливості застосування комп'ютерних технологій для автоматизації бухгалтерського обліку на підприємствах. Економічні науки. Серія: Облік і фінанси. 2014. Вип. 11(41). Ч. 2. С. 287–293.

5. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг : Закон України від 06.07.1995 № 265/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80

6. Скопень М.М. Інформаційні системи і технології в готельно-ресторанному та туристичному бізнесі: підручник. Київ «Видавництво Ліра-К», 2017. 764 с.

7. Федосова К.С., Тележенко Л.М. Сучасні інформаційні технології у готельному та ресторанному бізнесі. Одеса: ТЕС, 2016. 264 с.

8. Шаховська Н.Б., Литвин В.В. Проектування інформаційних систем: навчальний посібник. Львів: «Магнолія-2006», 2011. 360 с.

Вікторія РИЖОВА[*]
студентка 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

МАЛИЙ БІЗНЕС І ЙОГО РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Анотація. *В статті розглядається роль малого бізнесу у розвитку економіки України. Вказано, що малий бізнес є вихідним, найчисленнішим, а тому й найбільш поширеним сектором економіки. Наголошено, що законодавство України надає широкі права щодо створення малих підприємств. Зазначено, що малий бізнес у ринковій економіці - головний сектор, що визначає темпи економічного росту, структуру і якість валового національного продукту. Зроблено висновки, що малі підприємства мають серйозні переваги у порівнянні із великим бізнесом, зокрема, високу мобільність, гнучкість виробничої структури, прості організаційно-управлінські зв'язки, вузьку спеціалізацію видів бізнесу, спрямованість на ті сфери діяльності, які невигідні і неприбуткові для великих підприємницьких структур, підтримання вільної конкуренції, адаптивність до мінливої кон'юнктури ринку, сприйнятливість для втілення інноваційних технологій.*

Abstract. *The article examines the role of small business in the development of the economy of Ukraine. It is indicated that small business is the primary, the most numerous, and therefore the most widespread sector of the economy. It was emphasized*

[*] Науковий керівник: доктор філософії, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності Інна ТОМАШУК

that the legislation of Ukraine provides broad rights regarding the creation of small enterprises. It is noted that small business in a market economy is the main sector that determines the rate of economic growth, the structure and quality of the gross national product. It was concluded that small enterprises have serious advantages compared to large businesses, in particular, high mobility, flexibility of the production structure, simple organizational and management relationships, narrow specialization of types of business, focus on those areas of activity that are unprofitable and unprofitable for large business enterprises. structures, maintenance of free competition, adaptability to changing market conditions, receptiveness to the implementation of innovative technologies.

Вступ. Сьогодні не приходиться доводити, що малий бізнес став одним з важливіших елементів національної економіки. Роль малого бізнесу в економіці України і її регіонів, а також його соціальне значення в теперішній час достатньо детально вивчено. Малий бізнес, оперативно заповнює ринкові ніші, обслуговує вузькі і специфічні сегменти ринку, адаптує товари і послуги під конкретні потреби. Він надає можливості великим підприємствам виводити непрофільні функції на аутсорсинг. Сьогодні малий бізнес майже повністю задовольняє потреби населення у сфері побутових послуг населення, в торгівлі. З соціальної точки зору малий бізнес дозволяє оперативно створювати нові робочі місця навіть в кризових ситуаціях, частково компенсувати наслідки спаду в базових галузях, на великих підприємствах. Надаючи робочі місця, вкінці кінців заробіток – малий бізнес знижує соціальну напругу і навантаження на ринок праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Малий бізнес є органічним структурним елементом ринкової економіки. Цей сектор історично і логічно відігравав роль необхідної передумови створення ринкового середовища. Ця специфіка та своєрідне функціональне призначення малого бізнесу набуває особливого значення для країн, які йдуть шляхом відтворення ринкової системи господарювання. Здатність малого бізнесу до структуроутворення ринку висуває завдання його відродження та спрямовує до першочергових заходів реформування економіки України на перехідному етапі.

Малий бізнес є вихідним, найчисленнішим, а тому й найбільш поширеним сектором економіки. Малий бізнес - це самостійна, систематична господарська діяльність малих підприємств будь-якої форми власності та громадян-підприємців (фізичних осіб), яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку [1]. Практично, це будь-яка діяльність (виробнича, комерційна, фінансова, страхова тощо) зазначених суб'єктів господарювання, що спрямована на реалізацію власного економічного інтересу.

Суть та значення малого бізнесу полягає в тому, що він є провідним сектором ринкової економіки; основою дрібнотоварного виробництва; визначає темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику ВВП; здійснює структурну перебудову економіки, швидку окупність витрат, свободу ринкового вибору; забезпечує насичення ринку споживацькими товарами та послугами повсякденного попиту, реалізацію інновацій, додаткові робочі місця,

має високу мобільність, раціональні форми управління; формує новий соціальний прошарок підприємців-власників; сприяє послабленню монополізму, розвитку конкуренції.

Таблиця 1

SWOT-аналіз малого підприємства як сектору економічної діяльності

Сильні сторони	**Слабкі сторони**
• Гнучкість виробничої структури, що дозволяє динамічно реагувати на зміни кон'юнктури ринку Вузька спеціалізація, яка забезпечує кращу адаптацію до потреб ринку і успішного функціонування на локальних ринках за рахунок вивчення їх особливостей Безпосередній контакт з споживачем, здатність реагувати на швидкі зміни попиту. • Можливість становлення і розвитку бізнесу без великих стартових інвестицій, швидка оборотність коштів Використання місцевих джерел сировини, які непридатні для великого бізнесу. • Сприятливість для втілення інновацій.	• Нестійкість підприємницьких структур при зміні зовнішніх факторів середовища; • Мала частка освоєння ринку і обмежені перспективи зростання. • Висока залежність від змін кон'юнктури ринку. Брак фінансових ресурсів для виробництва великих проєктів; • Обмежений доступ до високоякісних ресурсів Обмежені можливості фінансування і персоналу, які заважають в проведенні досліджень і розробок.
Можливості	**Загрози**
• Можливість модернізації при перебудові виробничого процесу. • Можливість зростання до рівня великого бізнесу Міцна ніша на зайнятому ринку. • Творча самореалізація і можливість розвитку ефективної системи стимулювання творчої продуктивної праці. • Можливість використовувати стартові майданчики для інноваційного розвитку різних регіонів і країни в цілому. • Можливість використання незайнятих ресурсів неформальних ринків.	• Обмежений доступ до фінансових ресурсів, складність в отриманні кредитних коштів Уразливість до спроб тиску органів державної влади. • Високий рівень конкуренції, здатний витіснити підприємства з ринку. • Неможливість доведення великих інноваційних розробок до етапу їх реалізації.

Джерело: сформовано за результатами дослідження.

Внесок малих підприємств у ВВП різних країн на початок третього тисячоліття складає (%):

- Японія - 70 %;
- США - 50%;
- Німеччина - 48 %;
- Україна - 9-10 %.

Зайнятість працюючого населення різних країн у малому бізнесі склала:

- Японія - 78 %;
- Європейський союз - 70 %;
- США - 60 %;

• Україна - менше ніж 11 % [1].

У табл. 1 наведено SWOT-аналіз малого підприємства як сектору економічної діяльності.

У нашій країні в залежності від природно - кліматичних, національних, технологічних та інших особливостей регіонів можуть існувати різні критерії відбору малих підприємств.

Законодавство України надає широкі права щодо створення малих підприємств. Так, засновниками їх можуть бути орендні, колективні, спільні підприємства, кооперативи, акціонерні товариства та інші підприємства й організації, а також громадяни, члени сімей, інші особи, що спільно ведуть трудове господарство. У зв'язку з цим будь-яке створене мале підприємство, зберігаючи пріоритет свого засновника, є відповідно і державним, колективним, приватним. Діяльність кожного з них регулюється діючим законодавством [2]. Отже, малі підприємства - це не якийсь конкретний тип підприємства, а частина наявних, виділена тільки за критерієм їхнього розміру й наділена додатковими правами та пільгами.

Малі підприємства - досить поширена й ефективна форма господарювання. Вони мають багато таких рис, які не можуть бути притаманні великим підприємствам. Саме мале підприємство здатне найоперативніше реагувати на кон'юнктуру ринку і таким чином надавати ринковій економіці необхідної гнучкості. Ця властивість малого бізнесу набуває особливого значення в сучасних умовах, коли відбувається швидка індивідуалізація і диференціація споживацького попиту, прискорення науково-технічного прогресу, розширення номенклатури товарів та послуг.

Крім того, малий бізнес мобілізує значні фінансові й виробничі ресурси населення (у тому числі трудові й сировинні), які за його відсутності не були б використані. Про можливості малого бізнесу в цьому плані свідчить досвід економічно розвинутих країн. На малий бізнес тут припадає до 90-95% усіх підприємств і до 20-60% валового національного продукту.

Отже, значення малого бізнесу в ринковій економіці дуже велике. Без малого бізнесу ринкова економіка ні функціонувати, ні розвиватися не в змозі. Становлення та розвиток його є однією з основних проблем економічної політики в умовах переходові від адміністративно-командної економіки до нормальної ринкової економіки. Малий бізнес у ринковій економіці - головний сектор, що визначає темпи економічного росту, структуру і якість валового національного продукту [3].

Істотний внесок вносити малий бізнес у формування конкурентного середовища, що для нашої високомонополізованої економіки має першорядне значення. Не можна також забувати, що малі підприємства менше впливають і на екологічне становище. Немаловажна роль малого бізнесу в здійсненні прориву в ряді найважливіших напрямків НТП, насамперед в області електроніки, кібернетики й інформатики.

У нашій країні цю роль важко переоцінити. Всі ці і багато інших властивостей малого бізнесу роблять його розвиток істотним чинником і складовою частиною реформування економіки України.

На тенденції розвитку малого підприємництва в Україні безпосередньо впливає негативна динаміка основних макроекономічних показників. Зокрема, спад ВВП призвів до зменшення внутрішніх фінансових ресурсів держави, обігових коштів у суб'єктів підприємницької діяльності, зниження купівельної спроможності населення тощо.

До основних макроекономічних чинників, які впливають на розвиток малого підприємництва, слід віднести, передусім, обмеженість внутрішнього попиту та наявність кризи збуту на внутрішньому ринку у зв'язку з браком вільних фінансових коштів підприємств, зниженням реальних доходів населення, незначну інвестиційну активність, відсутність переливу коштів з фінансового в реальний сектор економіки, обмеженість кредитів [4].

З огляду на проведене опитування та аналіз спеціалісти Міжнародної фінансової корпорації (МФК) вважають, що ключовими проблемами на шляху подальшого розвитку та росту малого бізнесу в Україні є труднощі при виході на ринок для новостворюваних підприємств та надмірні регулятивні вимоги і податки для діючих підприємств.

Сьогодні процес реєстрації є дуже трудомістким і потребує значних фінансових витрат для нових підприємств.

Ліцензування вимагає адекватного визначення та переконливого обґрунтування. У майбутньому право давати ліцензії повинно бути уніфіковано та централізовано, на відміну від теперішньої ситуації.

Підприємства, особливо малі, фінансують свій подальший ріст із прибутку. Якби підприємства могли залишати більшу частину доходів у себе, загальний рівень інвестицій значно збільшився б. Цей захід також сприяв би тому, що нові підприємці були б готові ризикувати і вкладати свої кошти та сили або у новостворювані фірми, або в існуючі компанії. Зниження рівня податків допомогло б зробити рівень українських капіталовкладень менш залежним від вливань іноземного капіталу. Малі підприємства менше залежали б від урядових кредитних ліній.

Велика кількість різноманітних податків та нестабільність оподаткування створюють суттєві труднощі для підприємців, тому варто спростити систему оподаткування.

У порівнянні з іншими країнами перехідного періоду підприємства та підприємці в Україні витрачають багато часу на вирішення питань регулятивного характеру. Сьогодні надмірні регулятивні вимоги, а також часті зміни в цих вимогах призводять до величезних витрат з боку українського приватного підприємництва. Спрощення регулятивних актів дозволило б знизити рівень корупції [5].

Українські та іноземні інвестори вважають, що фінансові звіти, які існують зараз, дають чітке уявлення про фінансовий стан підприємства. Така невизначеність утримує інвесторів від вкладань капіталу, які б за інших обставин були доцільними і прибутковими. В Україні треба запровадити загальновживані бухгалтерські засади, які б дозволили підприємствам одержати доступ і вільно використовувати засоби від амортизації основних засобів підприємств.

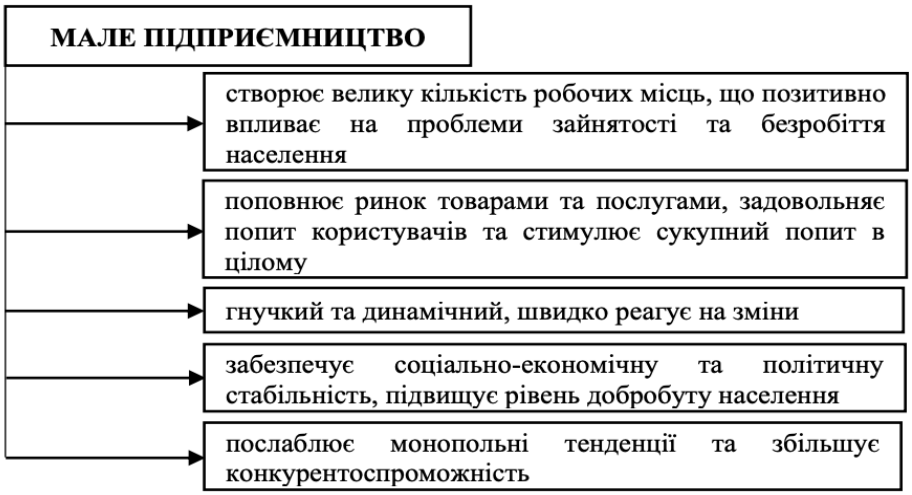

Рис. 1. **Роль малого підприємництва в економіці**

Джерело: сформовано за даними [1]

Економіка України має великий потенціал економічного росту. Аби вивільнити його, дуже важливо, щоб ресурси, ризик та ініціатива були тісніше пов'язані між собою. Такого росту можна набути, перш за все, надавши більше свободи підприємцям і надавши їм можливість отримувати адекватну винагороду за їх зусилля. На рис. 1 зображено інформацію щодо ролі малого підприємництва в економіці країни.

Аналіз стану та проблем розвитку малого бізнесу в Україні свідчить про те, що подальший розвиток ситуації без активного та позитивного втручання держави може привести до згортання (в основному - через подальшу тінізацію) даного сектора економіки з відповідним загостренням економічних проблем та посиленням соціальної напруги. Тому виникає необхідність дієвої державної політики підтримки малого бізнесу. Завдання полягає у тому, щоб суттєво розширити його роль і місце в економічному процесі. Мається на увазі забезпечення протягом найближчих років у структурах зазначеного сектора зайнятості на рівні 25-30% дієздатного населення та виробництва до 25% ВВП.

На рис. 2 зображено аргументи «за» і «проти» малого бізнесу в Україні.

Рис. 2. **Аргументи «за» і «проти» малого бізнесу**

Джерело: сформовано за даними [1]

Вирішення цього завдання має зосереджуватися на таких основних напрямах:

- створення відповідної нормативно-правової бази;
- впровадження спрощеної системи бухгалтерського обліку та звітності малих підприємств;
- внесення відповідних змін та доповнень до законів України "Про підприємництво", "Про підприємства в Україні", "Про власність" тощо;
- вирішення питань щодо організаційного забезпечення малого підприємництва, насамперед: розробити та прийняти цільові і регіональні програми розвитку та підтримки малого підприємництва з відповідним фінансовим та організаційним забезпеченням;
- впровадити єдину вертикальну систему органів виконавчої влади з питань малого підприємництва від Кабінету Міністрів України до обласних, районних державних адміністрацій;
- розробити єдину систему реєстрації та легалізації суб'єктів підприємництва;
- удосконалити мережу та підвищити дієвість роботи громадських об'єднань малого підприємництва;
- формування та розвиток системи фінансової підтримки малого підприємництва, для чого в першу чергу необхідно: внести зміни та доповнення до Закону України "Про систему оподаткування" та інші закони, в яких передбачити скорочення кількості зборів та відрахувань, перехід на єдиний сукупний податок, введення системи патентів для громадян-підприємців (фізичних осіб), звільнення від оподаткування частини прибутку (доходу), що спрямовується на рефінансування суб'єктів малого підприємництва;
- передбачити використання державних кредитних ліній для підтримки малого підприємництва із зазначенням середнього розміру позики, процентної ставки та секторів кредитування при умові створення нових робочих місць;
- створити спеціалізовану банківську установу або установи з кредитування малого підприємництва;
- розробити механізм цільового використання коштів Фонду сприяння зайнятості населення на розвиток малого підприємництва;
- впровадити порядок кредитування малого підприємництва комерційними банками під гарантії бюджетних коштів;
- забезпечити надання малим підприємствам, що підпадають під державні цільові програми підтримки малого підприємництва, державних гарантій, у тому числі у вигляді високо ліквідних державних боргових зобов'язань;
- впровадити віднесений на собівартість витрат, пов'язаних з формуванням страхового фонду (резерву на покриття можливих витрат) при кредитуванні малих підприємств;
- ввести пільгове оподаткування прибутку комерційних банків, одержаного за рахунок кредитування малих підприємств;

- впровадити механізм використання незв'язних іноземних кредитних ліній та гарантій для фінансування цільових програм;
- визначити чіткий порядок участі донорів і реципієнтів у процесі здійснення міжнародної технічної допомоги;
- організувати інформаційне, консультативне та кадрове забезпечення, насамперед: відновити щоквартальну статистичну звітність про діяльність суб'єктів малого підприємництва;
- розробити методику прогнозування розвитку малого підприємництва;
- створити мережу інформаційно-аналітичних центрів малого підприємництва;
- проводити необхідну пропагандистську роботу, спрямовану на формування сприятливої громадської думки щодо підприємницької діяльності;
- організувати підготовку та перепідготовку кадрів через систему бізнес-центрів, інкубаторів та технопарків;
- запровадити в учбові програми навчальних закладів основи підприємницької діяльності та організації малого підприємництва [3].

Дані пропозиції перегукуються з рекомендаціями МФК, основні з яких:

• спростити процедури реєстрації нових підприємств;
• пояснити та обмежити процедури ліцензування;
• знизити рівень податків;
• обмежити кількість податків;
• обмежити та спростити урядові нормативні акти;
• перейти до загальних міжнародних засад бухгалтерського обліку.

Усі суб’єкти господарювання в Україні поділяються на юридичних та фізичних осіб. Юридичними особами, що здійснюють комерційну діяльність є: великі підприємства (зі штатом працівників понад 250 осіб та обсягом чистого доходу понад 50 млн євро на рік), середні підприємства (зі штатом працівників до 250 осіб та обсягом чистого доходу до 50 млн євро на рік), малі підприємства (зі штатом працівників до 50 осіб та обсягом чистого доходу до 10 млн євро на рік), що містять мікропідприємства (зі штатом працівників до 10 осіб та обсягом чистого доходу до 2 млн євро на рік) [2].

Фізичні особи-підприємці залежно від специфіки діяльності та обсягів доходу поділяються на фізичних осіб-підприємців I, II та III груп. ФОПи можуть займатися різноманітними видами діяльності, які дозволені чинним законодавством України. Фізичні особи-підприємці є найактивнішими учасниками бізнесу, несуть повну відповідальність за свою діяльність майном, своєчасно сплачують податки, впроваджують інновації в свою операційну діяльність, створюють нові робочі місця тощо.

Висновки. Таким чином, можна констатувати, що малі підприємства мають серйозні переваги у порівнянні із великим бізнесом, зокрема, високу мобільність, гнучкість виробничої структури, прості організаційно-управлінські зв’язки, вузьку спеціалізацію видів бізнесу, спрямованість на ті сфери діяльності, які невигідні і неприбуткові для великих підприємницьких структур, підтримання вільної конкуренції, адаптивність до мінливої кон’юнктури ринку, сприйнятливість для втілення інноваційних технологій. Разом з тим малому

підприємництву притаманні і слабкі сторони: невисока прибутковість, підвищений ризик в конкурентному середовищі, складності запровадженням нових розробок і технологій з причини обмеженості власних фінансових ресурсів, що неминуче призводить через масові банкрутства до оновлення підприємств у секторі малого підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Козак А. Р., Гевлич Л. Л. Роль та місце малого бізнесу в економіці України та світу. С. 236-241. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwi6kcq0gt36AhVS3KQKHWSeBaYQFnoECCIQAQ&url=https%3A%2F%2Fjvestnik-sss.donnu.edu.ua%2Farticle%2Fview%2F11281%2F11171&usg=AOvVaw2uLy_kGG0Ud9nlrAXlacmX (дата звернення 02.09.2022).
2. Ткачук А.В. Розвиток малого бізнесу в Україні та шляхи його зростання. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/86.pdf (дата звернення 11.09.2022).
3. Розвиток малого бізнесу: проблеми становлення та перспективи. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/21925/ (дата звернення 22.09.2022).
4. Голяк Т. Б. Розвиток малого та середнього бізнесу в Україні. Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні. Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених і студентів, 25 січня 2022 р. м. Львів. 536 с. URL: http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/12376/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%202022.pdf#page=31 (дата звернення 18.09.2022).
5. Tomashuk I.V., Tomashuk I.O. Enterprise development strategy: innovation and internal flexibility. *Colloquium-journal*. 2021. № 3 (90) Vol. 4. P. 51-66

Катерина ФЕДОРОВА*
студентка 4 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЛОГІСТИЧНІ СИСТЕМИ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

*Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Світлана КОВАЛЬЧУК

***Анотація**. У статті розглянуто питання діяльності логістичних систем в період воєнного стану та їх функції. Досліджено структурно-функціональну схему діяльності логістичних систем в період воєнного стану а саме складові: виробничу логістику, розподільчу логістику, логістика запасів, логістику складування, логістичний сервіс, транспортну логістику та інформаційну логістику. Обґрунтовані напрямки процесу розвитку логістичних систем на основні концепції логістики.*

***Abstract.** The article examines the issue of logistics systems during the period of martial law and their functions. The structural and functional scheme of the activities of logistics systems during the martial law period, namely the components: production logistics, distribution logistics, stock logistics, storage logistics, logistics service, transport logistics and information logistics, were studied. Reasoned directions of the process of development of logistics systems based on the main concepts of logistics.*

Постановка проблеми. У процесі входження України в глобальний економічний простір та адаптацію до вимог дії зони вільної торгівлі Україна – ЄС логістика, як науковий напрям управлінської науки, стрімко і впевнено входить як в національну економіку так і в наукову сферу. Водночас зростає й чисельність прихильників цієї нової та надзвичайно перспективної і вкрай актуальної для економічного розвитку країни. Особливості логістичного підходу в управлінні ресурсами реалізуються через зміну пріоритетів господарської діяльності. Головну роль при цьому відіграє не продукт, а процес у формі потоку. Управління потоковими процесами, їх перетворення й інтеграція є формою управління, яка перевершує традиційні як за рівнем творчого потенціалу, так і за ефективністю кінцевих результатів. Велике значення для дійового бізнесу мають окремі властивості логістики, зокрема: інтеграційна спрямованість (як вертикальна так і горизонтальна), спрямованість на скорочення собівартості продукції, підвищення оборотності капіталу, оптимізацію процесів постачання, виробництва та розподілу тощо.

Однією із причин активного використання логістики в економічно розвинутих країнах стала енергетична криза і перехід на параметри енергозбереження в економіці. Зважаючи на заяви вищого керівництва нашої держави, можна сміливо стверджувати, що перехід України на енергозберігаючі технології є фактично вирішеною справою. В цьому аспекті слід особливо уважно вивчити можливості логістики в даному напрямку [2].

Виклад основного матеріалу. Наявність багатьох сфер і галузей логістики дозволяє розглядати процес руху матеріальних та пов’язаних з ними інших потоків з позиції системного підходу. Зручність даного підходу полягає в тому, що при його використанні виникає можливість розгляду технікотехнологічної, організаційно-економічної, соціально-психологічної та інших складових процесу матеріало- та товароруху в сукупності із можливістю врахування впливу одного елемента на інші.

На данний час Міністерство інфраструктури створює гнучку логістичну систему для адаптації до зовнішніх загроз. У країні формується гнучка

логістична система, що швидко реагує на зовнішні загрози, що адаптується до них. Це важливо як у розрізі роботи підприємств, так і у забезпеченні оперативної евакуації населення із небезпечних зон. Поряд з цим, на державному рівні розглядаються різні варіанти диверсифікації імпорту пального, продовольста – проводяться переговори із найбільшими світовими постачальниками[1].

Логістика об'єднує постачання, зберігання, виробництво та збут в один процес. При цьому функції логістики на підприємстві включають в себе аналіз потреби в матеріальних ресурсах для забезпечення потреб виробництва, прогнозування попиту на продукцію, збір даних про потреби ринку. Логістика на підприємстві також має розглядати питання оперативного планування, що має на увазі скорочення запасів при належному рівні виробничої і збутової ефективності підприємства [3].

В Україні і за кордоном існують різні інститути, мета яких – застосування наукового потенціалу логістики на практиці. Наприклад, в США працює Американське товариство транспорту і логістики, в Великобританії - Інститут логістики та управління дистрибуцією, в Іспанії - Центр логістики тощо [4].

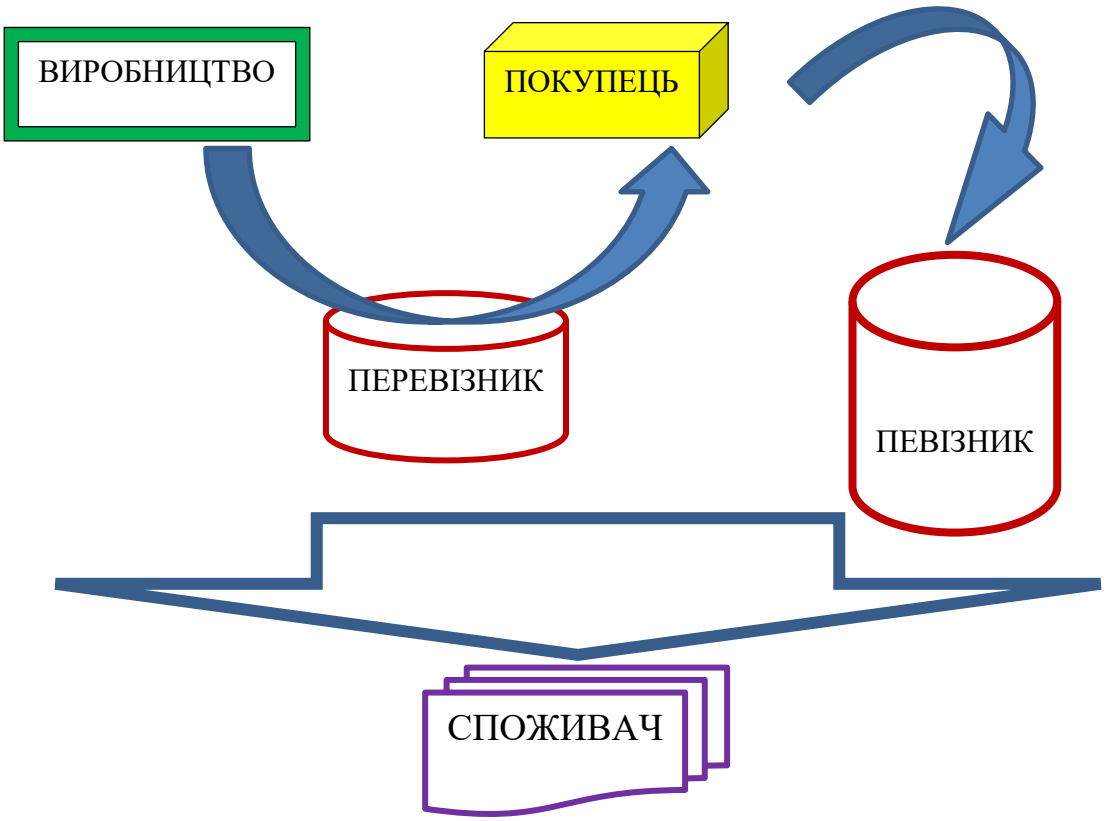

Рис.1. **Структурна схема формування нової логістичної системи**
Джерело: Сформовано автором

Рис.2 **Структурно-функціональна схема діяльності логістичних систем в період воєнного стану**

Джерело: Сформовано автором

Основна концепція логістики є досить простою, хоча її впровадження у реалії функціонування промислових підприємств може здаватися все складнішим. Особливості поводження з матеріалами, транспортування, управління запасами, упаковки та складування стають все більш технічними, а крім того всі ці особливості потрібно інтегрувати в єдине узгоджене середовище. Для цього потрібно отримати точну інформацію від кожної окремої функції. У даний час найефективнішим способом отримання та збору цієї інформації є комп'ютерне програмне забезпечення (див.табл.1), а наука про координацію різних функцій відома як управління логістикою [5].

Бойові дії в Україні руйнування зв'язків між людьми, між бізнесом, зруйнована економіка як підґрунтя стабільної і незалежної держави. Сьогоденність - це найбільша в історії України соціальна, гуманітарна і економічна криза. Криза, в якій важливим питанням є не тільки виживання, але й здатність до розвитку в нових умовах.

Політекономісти стверджують, що криза, як крайнє загострення у соціально-економічній системі, загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі, порушує стійкість системи, при цьому радикальним чином її оновлюючи. Бойові дії в Україні спонукають до аналізу ситуації і необхідності структурувати фактори впливу, що наддинамічно формують нові стани і оптимізувати діяльність в нових умовах.

Особливою проблемою для логістики є дорожня інфраструктура. На сьогодні зруйновано логістичний ланцюг. Маршрути стали довшими – треба об'їхати небезпечні ділянки, альтернативні дороги не пристосовані до переміщення габаритних вантажівок. Без вивчення нових логістичних

Таблиця 1

Цифрофізація процесів розвитку логістичних систем

Напрям	Назва	Зміст
Перший напрям,	може значно удосконалити логістичну діяльність підприємств є використання великих даних – Big data.	Великі дані певним чином змінюють бізнес-моделі підприємств, спрощуючи прогнозування попиту, оптимізуючи маршрути, надають можливість управляти ризиками та використовувати прогнозну аналітику. Проте, використання big data є і великим викликом для логістичної індустрії, оскільки варто відмовлятися від традиційних підходів до ведення логістичних процесів у паперовому вигляді; відсутності співпраці; недостатньому рівні прозорості операцій тощо.
Другий напрям	Хмарна логістика та логістичні платформи ланцюгів постачань. Все більше послуг логістики стає доступними малим підприємствам, яким не потрібно витрачатися на пошук ефективних комплексних IT-рішень.	Можна платити лише за конкретну послугу, яка буде надана у конкретний період часу. Такі сервіси як Shipwire і Freightly надають хмарні системи управління транспортом в режимі реального часу. Існує багато провайдерів аналітичних платформ ланцюгів постачань, що задовольняють потреби в аналітичних даних різних компаній.
Третій напрям	інтернет речі	За прогнозами аналітиків, цей тренд здатен принести більш ніж 1,9 трлн дол. у найближчі три роки. «Розумні» авто збирають дані переміщення і час простою для оптимального планування маршруту, тим самим знижують витрати на технічне обслуговування.

Сформовано автором з використанням [6]

Джерело: Сформовано автором

маршрутів доволі важко спрогнозувати тривалість доставки. Втрата швидкості надання послуг стала наріжним каменем між логістичними компаніями та Клієнтами [7].

***Висновок*и:** В загальному вираженні функції логістики відіграють важливу роль в усій економічній системі. Завдяки їх реалізації відбувається оптимізація діяльності підприємств, покращення їх фінансових результатів. Зважаючи на це, на логістичну діяльність часто покладають системоутворюючу, інтегруючу, регулюючу та результуючу функції, що притаманні усім виробничо-господарським системам. Цьому сприяє формування цілісної системи логістичних принципів. Такі принципи є початковими положеннями, на основі яких здійснюється побудова і функціонування логістичних систем.

Отже, удосконалення логістичної діяльності вкрай важливими є наявність та використання підприємством сучасних інформаційних технологій та платформ, а також оптимальних моделей управління, що необхідні для оптимізації руху товарів та послуг, ресурсів та інших об’єктів. З появою нових

платформ, систем, та інформаційних технологій стає можливим розроблення різних математичних методик спрощення логістичних завдань та їх практична реалізація.

Список використаних джерел:

1. В Украине формируют новую логистическую систему URL https://www.epravda.com.ua/rus/news/2022/04/3/685149/

2. Дудар Т.Г., Волошин Р.В. Основи логістики URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/451/1/основи%20логістики%20дудар%20волошин.pdf https://www.epravda.com.ua/rus/news/2022/04/3/685149/

3. Клімова І. Г. Проблеми та передумови використання логістики в Україні. *Держава та регіони*. 2016. № 3. С. 143—147

4. Амітан В.Н., Ларіна Р.Р., Пілюшенко В.Л. Логістизація процесів в організаційно-економічних системах. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2013. 73 с.

5. Шляхи удосконалення логістичної діяльності підприємства URL: http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/201230

6. П’ять основних технологій для цифрової тансформації в логістиці. URL: https://www.everest.ua/ai-platform/ai-business/p-yat-kljuchovih-tehnologij-dlya-cifrovoi-transformacii-v-logistici/ (дата звернення 30.03.2020).

7. Логістичні послуги в Україні URL: https://blog.liga.net/user/nkachan/article/44260

Маріна ШЕВЧУК*
студентка 4 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТОВАРНОЇ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

Анотація. *Стаття присвячена аналізу розвитку товарної біржової торгівлі в Україні, а саме дослідженню особливостей та передумов. Дано характеристику сучасного стану товарних бірж України.*

Основними передумовами розвитку національної товарно-біржової торгівлі є: здійснення структурних економічних змін у напрямку посилення конкуренції та зменшення частки тіньового сектору; законодавчі зміни у сфері регулювання біржової діяльності, сприятливі для об’єднання бірж, їхніх пропозицій сучасних послуг, уніфікації біржових товарів, розвитку електронної біржової торгівлі; активізація біржами діяльності щодо залучення більшої

* Науковий керівник: доктор філософії, асистент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ Людмила БОЛТОВСЬКА

кількості клієнтів шляхом підвищення доступності електронної біржової торгівлі, організації торгівлі деривативами, надання гарантій виконання угод.

Abstract. *The article is devoted to the analysis of the development of commodity exchange trade in Ukraine, namely the study of features and prerequisites. The characteristics of the current state of commodity exchanges in Ukraine are given.*

The main prerequisites for the development of the national commodity exchange trade are: implementation of structural economic changes in the direction of increasing competition and reducing the share of the shadow sector; legislative changes in the regulation of exchange activities, favorable for the unification of exchanges, their offers of modern services, unification of exchange goods, development of electronic exchange trade; intensification of activities by exchanges to attract more customers by increasing the availability of electronic exchange trade, organization of derivatives trading, providing guarantees for the execution of agreements.

Вступ. В умовах стрімкого розвитку процесів глобалізації світової економіки відбуваються значні зміни в елементах інфраструктури ринку в цілому та модифікації біржової торгівлі в системі економічних відносин, зокрема. Адже становлення та розвиток ринкової інфраструктури відбувається за умови гармонійної взаємодії всіх її структурних елементів, розвитку їх як системи. Сукупність і стабільність елементів системи забезпечують безперебійне функціонування економічних відносин і взаємодії суб'єктів ринкової економіки, утворюючи єдину цілісну багаторівневу систему.

У вітчизняній науці в останні роки проблема розвитку товарних бірж в Україні висвітлюється не надто активно. Це пояснюється слабким станом розвитку біржової торгівлі товарами та відсутністю біржової торгівлі похідними цінними паперами, основним активом яких є товари. Перешкодою для наукових досліджень є відсутність упорядкованої статистичної інформації про діяльність вітчизняних товарних бірж. Державна служба статистики України не оновлює інформацію про біржову діяльність з 2016 року. Багато товарних бірж взагалі не мають власних сайтів, а на переважній більшості з них відсутня інформація про обсяги торгів, структуру угод, фінансові результати тощо. У кращому випадку наводяться дані про біржові котирування певних товарів.

Проблема необхідності та перспектив розвитку товарних бірж в Україні не втрачає актуальності. З 1 липня 2021 року набула чинності нова редакція Закону «Про товарні біржі», якою затверджено вимоги щодо ліцензування товарних бірж та оновлено вимоги до їх діяльності. Враховуючи незначні досягнення товарних бірж країни за останні десятиліття, а також появу нових формальних норм їх діяльності, варто дослідити передумови та перспективи розвитку вітчизняної біржової торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно зі статтею 3 Закону України «Про товарні біржі» товарна біржа є юридичною особою, що функціонує у формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю та провадить професійну діяльність з організації торгівлі продукцією на товарних біржах,

професійну діяльність з організації укладання деривативних контрактів на товарних біржах, а також інші види діяльності, передбачені цим Законом [1].

Для заохочення великої частки покупців та продавців у біржовій торгівлі потрібний певний механізм, який забезпечить дотримання прав усіх її учасників. Якщо розглянути закордонний досвід, то регулювання і контроль біржової діяльності повинен будуватися на додержанні таких засад як суспільна корисність, довіра, гласність та відкритість, гарантії прав учасників біржової торгівлі.

Роль, місце, права та обов'язки бірж, правила їх діяльності, контроль за дотриманням юридичних прав клієнтів біржі, посередників і самої біржі здійснює держава через законодавчий механізм. Державне врегулювання біржової діяльності здійснюється у всіх країнах [4].

Товарна біржа є вищою формою організації гуртової торгівлі та одним із найважливіших елементів маркетингової інфраструктури ринку, насамперед слід зупинитися на шляхах розвитку біржової торгівлі. Адже, основними функціями товарних бірж є: формування ринкових цін на основі концентрації попиту та пропозиції, регулювання гуртового товарообігу на основі законів ринку, запобігання монополізму на ринку та ін. Вони не завжди виконуються сучасними біржами, що працюють в Україні, а отже це призводить до неефективної діяльності біржі в цілому.

В нашій країні з початку 2021 р. було зареєстровано 620 товарних бірж (рис. 1), що є однією з найвищих кількостей у світі бірж [2]. Допускаємо, що переважна кількість зареєстрованих товарних бірж не функціонує. Однак, якщо подолати всі труднощі та перепони, наша країна не тільки практично реалізує цю форму комерційних відносин, а й сама увійде до світової системи біржової торгівлі.

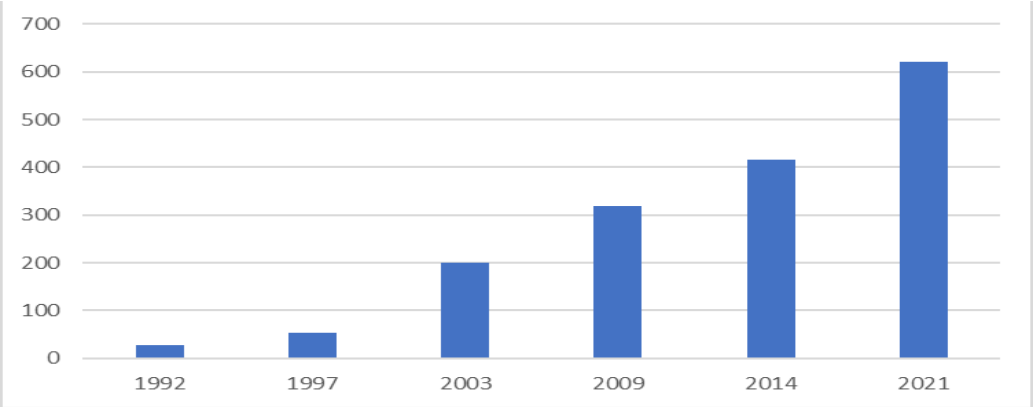

Рис. 1. **Кількість товарних та товарно-сировинних бірж в Україні, 1992-2021 рр.**

**Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції*

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Біржова діяльність в Україні істотно відрізняється як в економічному, так і в організаційному аспектах від загальноприйнятих у світі стандартів і правил. До теперішнього часу товарні біржі в Україні не займають належного

положення, якого вимагають нові економічні умови, оскільки більшість зареєстрованих в Україні бірж не повністю відповідають класичному поняттю біржі. У класичному розумінні головна сутність товару біржа розглядається як забезпечення найбільш вигідних умов для укладення товарних контрактів. Саме організація постійного гуртового товарного ринку та надання посередницьких послуг учасникам біржових торгів позиціюється як основна функція біржової діяльності.

Останнім часом суб'єкти господарювання можуть самостійно обирати товарний продукт і напрямки його використання. Сфера закупівель характеризується використанням тендерних торгів, відповідно, поступово починають зникати державні монополії та тотальний контроль в процесі закупівель. Досить поширені у вітчизняній практиці господарювання приватизовані підприємства або ті, що стали власністю окремих власників чи окремих колективів. Сфера обміну і торгівлі сільськогосподарськими продуктами швидко починає використовуватися трейдерами, торговими будинками та підприємствами сфери послуг, що значно полегшує і спрощує процес обміну торгівлі. Також варто зазначити, що з впровадженням і розвитком комп'ютерних технологій торгове місце стає звичайним робочим місцем, що дозволяє одночасно продавати значні обсяги активів; вплив розміру торгової партії на швидкість торгівлі повністю зникає, а також з'являється необхідність використання посередників, що значно прискорює процес торгівлі [6].

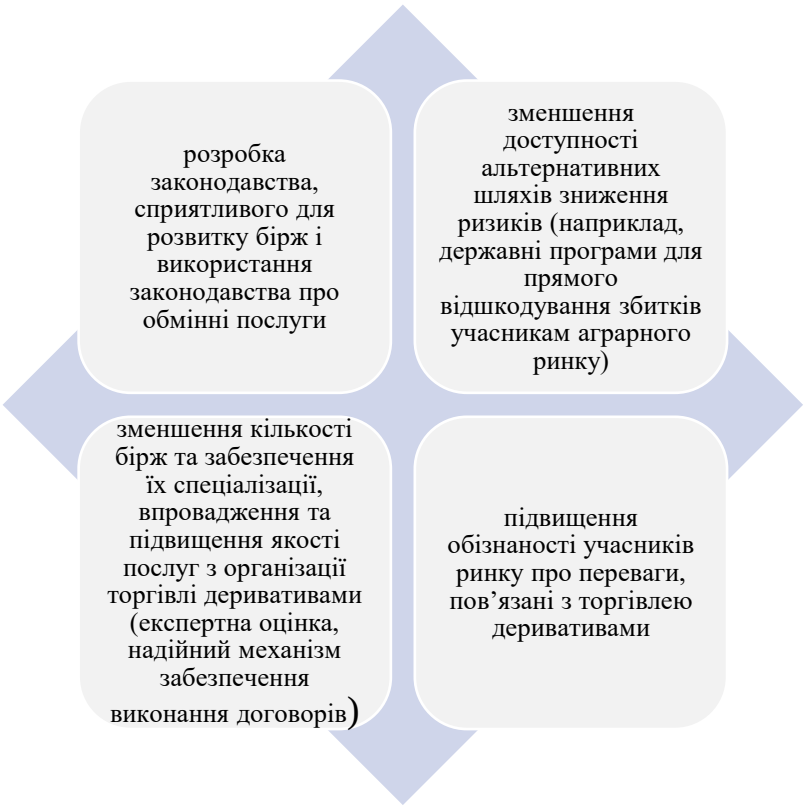

Рис. 2. **Інституційні фактори, які стимулюють становлення бірж у закордонних країнах**

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Аналіз досвіду становлення бірж у закордонних країнах за останні десятиліття дозволяє узагальнити інституційні фактори, які її стимулюють (рис. 2).

Для економічно результативної діяльності біржового ринку в Україні необхідно:

- затвердити державну програму розвитку біржового товарного ринку;
- вдосконалювати чинне законодавство;
- створити державний орган регулювання діяльності товарної біржі;
- створити передумови для впровадження ф'ючерсних біржових контрактів, а також механізмів їх розрахунково-клірингового обслуговування;
- мінімізувати адміністративне втручання з боку держави в діяльність суб'єктів біржового ринку.

Висновок. Таким чином, у ході вдосконалення біржової діяльності, згідно зі світовим досвідом та загальнонаціональних особливостей України, подальший розвиток біржової торгівлі мусить здійснюватися в напрямку створення комплексної біржової системи в Україні, для чого слід: оптимізувати чисельність бірж, забезпечити ефективне регулювання біржової діяльності шляхом створення комісії з біржового товарного ринку України та розрахунково-клірингових установ, удосконалити систему моніторингу кон'юнктури ринку, висвітлювати котирування не лише фактичних біржових цін, а й прогнозних протягом у наступні місяці, розробити та запровадити систему економічних заходів, спрямованих на стимулювання товаровиробників до реалізації сільськогосподарської продукції через прозорі біржові процедури.

Багато питань подальшого розвитку біржової діяльності залишаються невирішеними. Зокрема, це питання нівелювання впливу зовнішніх політичних та економічних негативних факторів на розвиток бірж та проблеми вдосконалення нормативно-правового регулювання біржового ринку. Стрімка плинність господарського життя зумовлює необхідність постійного вивчення практичного досвіду біржової діяльності в сільському господарстві та поглиблення досягнень науки.

Список використаних джерел:

1. Верховна Рада України, Закон України «Про товарні біржі». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12 (дата звернення: 27.09.2022).
2. Грицишина М. В., Гутаревич Н. О. Гра триває: які нові правила роботи отримали товарні біржі. URL: https://mind.ua/openmind/20228098-gra-trivae-yaki-novi-pravila-roboti-otrimali-tovarni-birzhi (дата звернення: 27.09.2022).
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.
4. Прокопець Л. В. Суть та роль біржової торгівлі. *Ефективна економіка.* 2022. С.120-122.
5. Фертікова Т. М. Перспективи розвитку товарної біржової торгівлі в україні. *Інвестиції: практика та досвід.* 2021. №23.

6. Шостак Л. В., Юлизнюк А. Л., Богдан М. А. Становлення біржової діяльності в Україні. *Причорноморські економічні студії.* 2019. Випуск 41. С. 84-87.

Вадим ЯНИШИН*
студент 1 курсу
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. *У статі вказано, що перші місяці війни були надзвичайно складними для економіки. Багато підприємств та фірм зупинило свою діяльність або суттєво скоротили виробництво. Велику кількість заводів та підприємств було знищено – це призвело до дефіциту на певні товари та послуги, підвищення цін , зростання рівня інфляції та падіння ВВП.*

Abstract. *The article states that the first months of the war were extremely difficult for the economy. Many enterprises and firms stopped their activities or significantly reduced production. A large number of factories and enterprises were destroyed - this led to a shortage of certain goods and services, an increase in prices, an increase in the level of inflation and a fall in GDP.*

Вступ. Економіка України в умовах війни продовжує зазнавати змін в сторону скорочення обсягів виробництва. Вартість відновлення України та її економіки сягає уже 349 мільярдів доларів, від початку російського вторгнення Україна зазнала величезних руйнувань. Наслідки військової агресії відчуватимуться наступними поколіннями, оскільки багато сімей розлучаються та змінюють місце проживання, розвиток людського потенціалу порушується, культурна спадщина знищується, позитивна траєкторія економічного розвитку змінюється на негативну.

Виклад основного матеріалу дослідження. Населення значно скоротило витрати на товари та послуги другої необхідності, нейтральні товари та товари розкоші. Мільйони українців, переважно жінки та діти, покинули країну. Як наслідок споживчий попит на товари та послуги знизився, при цьому рівень цін постійно зростає, а рівень заробітних план залишається на тому ж рівні. Уряд нашої країни, вживає заходи для підтримки економіки (зниження податків, фінансова підтримка вимушених іммігрантів, підприємств та їхніх працівників, пом'якшення деяких бізнес-бар'єрів, організація допомоги в переїзді в безпечні райони тощо, але на жаль економічні проблеми не скорочуються. Нацбанк

*Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

намагається контролювати курс гривні для контролю інфляції, для забезпечення стабільної роботи банківської систем та інші.

Важливим показником є величина валового внутрішнього продукту та інші макроекономічні показники, що характеризують економічний стан країни (рис.1).

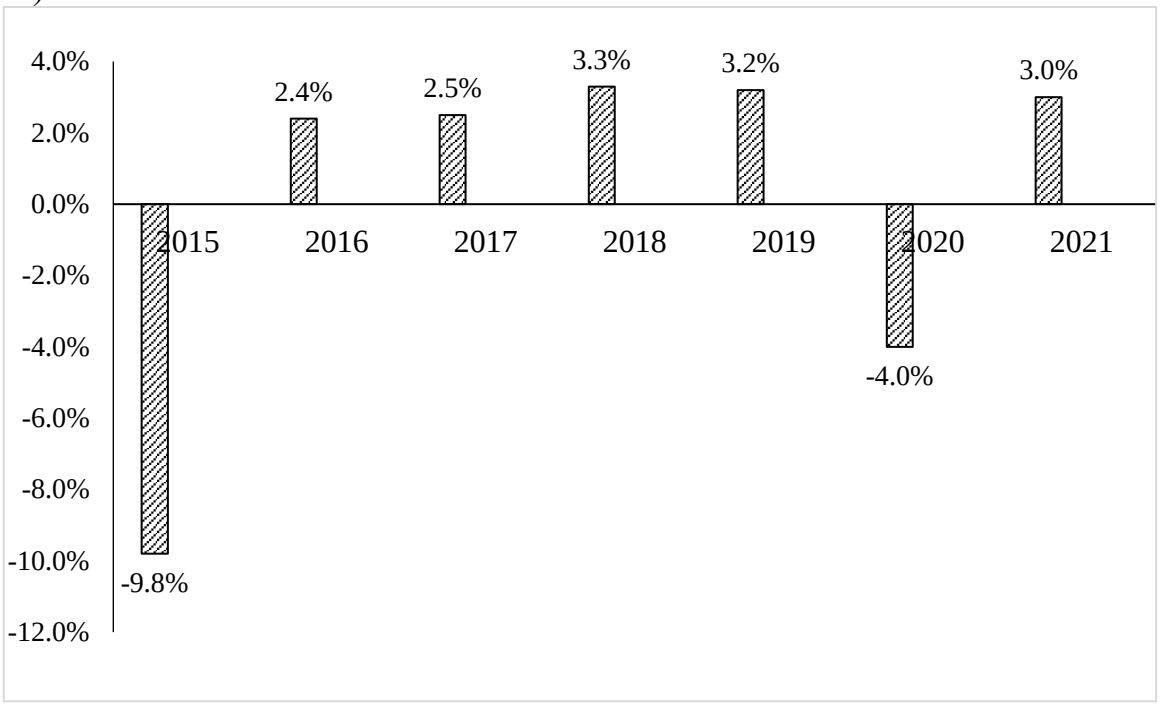

Рис. 1. **Темпи зростання ВВП України, %**

Джерело : побудовано автором за джерелом [1]

За підсумками Мінекономіки падіння ВВП у 2022 році України оцінюється на рівні 30%. Унаслідок війни економіка скоротиться на третину, але в наступні роки прогнозується зростання на рівні 5-6%. За підсумками першого кварталу 2022 року валовий внутрішній продукт України впав більш ніж на 15%. За оцінками НБУ, у другому кварталі економіка впала приблизно на 34% [2].

Рівно через три місяці після початку війни, макрофінансова стабільність України дедалі більше руйнується. За перші два місяці регуляторам за допомогою жорстких заходів, економії та швидкої фінансової допомоги з-за кордону, дещо вдалось стабілізувати курси валют та інфляцію, але в подальші місяці утримувати їх на постійному рівні все важче.

Розглядаючи структуру валового внутрішнього продукту України за кінцевим використанням, можна дослідити і динаміку співвідношення експорту та імпорту України за останні роки (рис.2).

Експорт у 2020 р. скоротився та показав невеликі ознаки відновлення у 2021 р., проте вкінці 2021 р та протягом військових дій в країні показники експортних операцій значно скоротились**.** Основною причиною цього є блокада українських портів Чорного моря та логістичні проблеми. З іншого боку, імпорт швидко відновився на тлі лібералізації та зменшення податків на імпорт. Список критичного імпорту було розширено, і споживчий попит дещо відновився після першого шокового місяця [3].

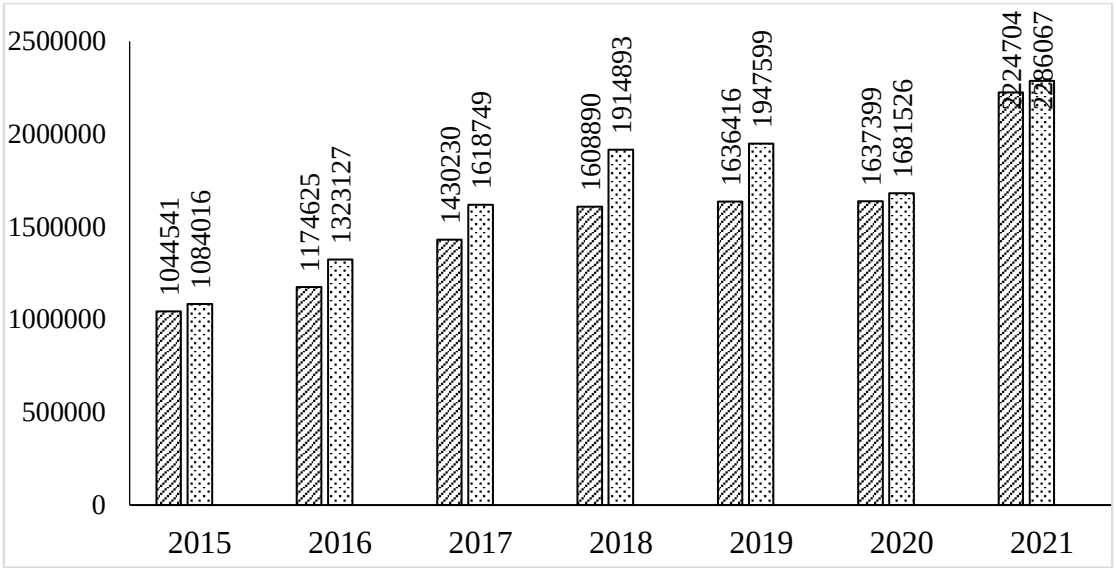

Рис.2. **Експорт та імпорт товарів України, млн. грн.**

Джерело: побудовано автором на основі джерела [1]

Сальдо зовнішньоторговельного балансу України є негативним, у 2021 та 2022 роках це зменшення становили -1,1%, тоді як у 2018 р. відсоток відставання складав -8,6%, а у 2019 р. було -7,8%. Разом із зростанням обсягів експортно-імпортних операцій, імпорт в Україну в останні роки хронічно випереджає експорт, а їх різниця сягає часом 8% ВВП. Через високу облікову ставку почались проблеми в деяких банках. Експортери майже не отримували відшкодування ПДВ. Надходження іноземної фінансової допомоги дещо скоротилось. Крім того, дуже непростою є ситуація на ринку праці. Близько третини українців зараз не мають роботи, причому серед внутрішньо переміщених осіб ця частка майже вдвічі більша. Через це на ринку зараз домінують роботодавці – бажаючих працювати більше, ніж вакансій.

Висновки. Економіка України зазнає колосальних збитків від російської збройної агресії й наразі ці втрати оцінити важко, адже війна триває… Однак, усі ми розуміємо, що битви виграє армія, а війну – економіка, тому вітчизняні підприємства мають продовжувати працювати з підтримкою держави, прилаштовуватись до сучасних особливих умов, бути гнучкими, налагоджувати логістичні зв’язки для стабілізації економічної ситуації в країні, задоволення споживчого попиту, розвитку інфраструктури, створювати робочі місця та інтенсифікувати економічні процеси

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://minfin.com.ua/ (дата звернення 21.10.22).

2. Офіційний сайт Національного банку України URL: https://bank.gov.ua/ua/ (дата звернення 18.10.22).

3. Економіка України під час війни. URL: https://ces.org.ua/economy-in-war-times-june/ (дата звернення 18.10.22).

НАПРЯМ 4

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ТА СФЕРИ ПОСЛУГ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Діана БОГАТИРЧУК*
студентка 4 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ РОЗУМНОЇ УПАКОВКИ

Анотація. *У даній статті досліджено основні види розумного пакування харчових продуктів, аналіз їх переваг і недоліків, зокрема, їх випливу на якість і безпечність продуктів та інформативність упаковки, перспективи використання та розповсюдження цих видів пакування.*

Abstract. *This article explores the main types of smart food packaging, analysis of their advantages and disadvantages, in particular, their impact on the quality and safety of products and informative packaging, prospects for the use and distribution of these types of packaging.*

Вступ. Ринок постійно змінюється, разом з ним зазнає змін традиційна роль упаковки. Найбільшими факторами цих змін є популярність у споживачів продуктів, які є безпечнішими, більш якісними, «здоровішими» та при цьому мають досить тривалий термін зберігання. Ці рушійні сили є поштовхом до розвитку нових технологій пакування, появи новітніх форм пакування, а саме розумного пакування.

Яскраво помітна роль Smart-пакування у галузі харчової промисловості, де безпосередньо впливає на покращення якості продуктів. Через те, що такі продути швидко змінюють свої якісні характеристики, дуже важливо постійно слідкувати за збереженістю продукції не тільки під час виробництва, а й на етапі реалізації.

Виклад основного матеріалу. Майже усі види товарів потребують упаковки. Пакування міцно закріпилося у виробництві та побуті споживачів.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ Ольга ХАЄЦЬКА

Кожна людина має певне уявлення про термін «упаковка». Також існує багато його визначень, але найоптимальніше та найбільш зрозуміле пояснення надав американський економіст Філіп Котлер: «упаковка – це розробка й виробництво вмістилища чи оболонки для товару» [5]. Вона забезпечує гігієну та безпеку виробів, захищає товари під час перевезення, на ній розміщена необхідна інформація для покупця і завдяки привабливому оформленню забезпечує позитивно ухвалене рішення про придбання продукції.

Наразі існують найрізноманітніші види упаковки залежно від розмірів, призначення та матеріалів, з яких вони виготовлені. Постає питання собівартості упаковки. За часту споживачі не акцентують увагу на те, яку частину вартості створює упаковка, або взагалі не звертають на неї уваги. Але будь-яке пакування з будь-якого матеріалу має свою ціну, яка безпосередньо буде залежати від функцій, які вона може виконувати (Рис 1).

Це відбувається тому, що забезпечення цих функцій несе певні витрати під час розробки, виробництва та розповсюдження.

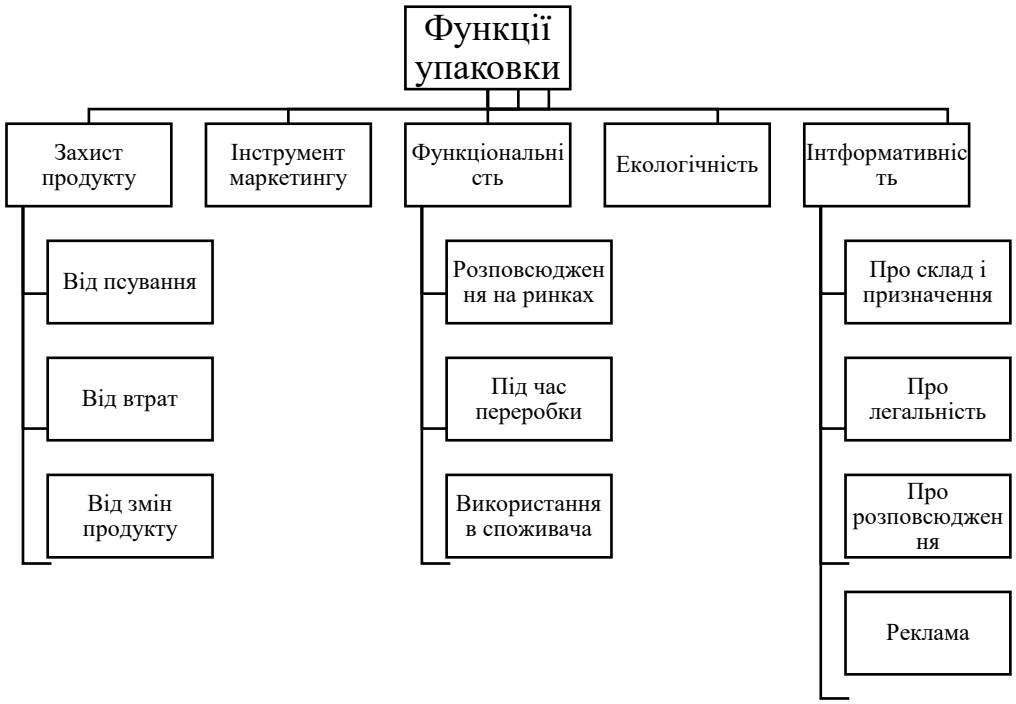

Рис 1. **Основні функції упаковки**

Джерело: сформовано автором на основі джерела ***Error! Reference source not found.***

Розумна упаковка – це упаковка, яка має зовнішній або внутрішній індикатор для надання інформації про моменти з історії упаковки та/або якість їжі. «Розумна» упаковка здатна збирати та надавати інформацію про функції та властивості упакованих харчових продуктів та підтверджувати цілісність упаковки, безпеку. і якість продукції. Так само вона використовується для контролю автентичності продукції, запобігання крадіжці тощо.

Варто зазначити, що вартість розумної упаковки обмежує їх комерційне використання. Більшість систем додають цінність упаковці, тому переваги

використання цих технологій мають переважати додаткові витрати, пов’язані з їх впровадженням.

Розумна упаковка розширює комунікаційні функції традиційної упаковки, оскільки вона надає інформацію споживачеві на основі здатності відчувати, виявляти або записувати зовнішні чи внутрішні зміни в середовищі продукту.

Таблиця 2

Сфери застосування розумних паковань та прогнозована вигода

Сфера застосування	Результат
Логістика	Допомога в недопусканні помилок
	Забезпечення відслідковування переміщень
	Забезпечення збереження/контролю якості продукції/безпеки
Власник бренду (торгової марки)	Недопускання підробок
	Забезпечення збереження/контролю якості продукції
	Створення нових та унікальних продуктів
Споживач	Більш зручне паковання
	Більш ефективні паковання, зменшення утворення відходів
	Створення нових та унікальних продуктів
	Допомога у моніторингу якості продукції

Використання розумної упаковки гарантує вигоду для виробників та підприємців, що реалізують продукти харчування. Основні сфери застосування наведені в таблиці 2 [2].

З точки зору споживача, переваги активної упаковки полягають у покращенні якості, зовнішнього вигляду та терміну зберігання продукту, а також у загальній ефективності, оскільки вона зменшує харчові відходи. Система інтелектуального пакування забезпечує споживача актуальною та змістовною інформацією про якість продукту, виявляє порушення упаковки та зменшує кількість підробленої продукції.

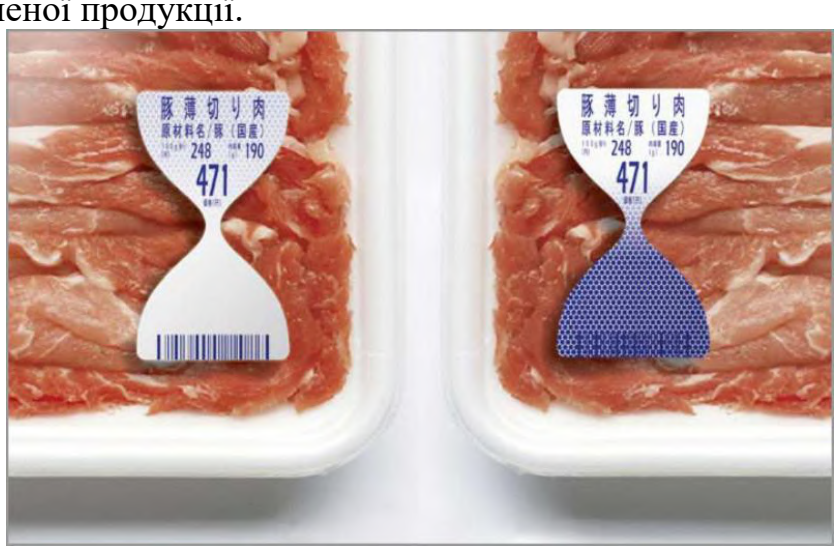

Рис 2. **Приклад застосування розумної упаковки**

Висновки. Розумне пакування – це інноваційний вид упаковки, який дозволяє розширити можливості упаковки харчових продуктів з точки зору

безпеки, якості та зручності. Багато концепцій такого пакування стали комерційно доступними в промислово розвинених країнах.

З розвитком суспільства споживачі стають все більш досвідченими, тому розумна упаковка, яка покращує якість і безпеку продукції, водночас є зручною та зрозумілою у використанні, неодмінно завоює попит на ринку та повністю замінить традиційну упаковку в майбутньому.

Для розвитку індустрії розумної упаковки в Україні необхідно завоювати довіру споживачів до нових технологій, ознайомити їх з перевагами та встановити чіткі закони щодо контролю їх якості та безпеки.

Список використаних джерел:

1. Брояка А.А., Хаєцька О.П. Сучасний стан та тенденції інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств харчової промисловості. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2018. №7 (35) С. 36-52. URL: http://efm.vsau.org/storage/articles/February2020/gDDjTnrRwUzGb7kxO6VV.pdf
2. Гавва О.М., Токарчук С.В., Кохан О.О. Smart-пакування для харчових продуктів. *Упаковка.* 2013. № 2. С. 36–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Upakovka_2013_2_9.
3. Кривошей В. М., Халайджі В. В. Тенденції розвитку світового пакування. *Продовольчі ресурси.* 2019. № 13. С. 95-105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pr_2019_13_12.
4. Соломон А. М., Новгородська Н. В., Бондар М. М. Кисломолочні десерти з подовженим терміном зберігання. Монографія. Вінниця: РВВ ВНАУ. 2019. с. 155. http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/22986.pdf
5. Kotler P., Armstrong G. Principles of Marketing. European Edition, Prentice-Hall Europe, 2019. 720 p.

Андрій ВОВК*
студент 2-го року магістратури,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ВИРОБНИЧИМИ ЗАСОБАМИ

Анотація. *У даній статті досліджено напрями підвищення ефективності управління основними виробничими засобами. Розглянуто склад основних засобів та елементи система управління основними засобами. Визначено основні фактори ефективної діяльності підприємств,*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ Ольга ХАЄЦЬКА

наведено риси основних засобів виробництва та визначення їх особливостей.

Abstract. *This article examines ways of increasing the efficiency of management of the main production facilities. The composition of fixed assets and elements of the fixed assets management system are considered. The main factors of the effective activity of the enterprises are defined, the features of the main means of production and the definition of their features are given.*

Вступ. В сучасних економічних умовах, з високим рівнем конкуренції та динамічністю зовнішнього середовища, ефективність роботи будь-якого підприємства залежить від багатьох детермінант. Одним із найважливіших факторів збільшення обсягів виробництва продукції на промисловому підприємстві, здобуття ним конкурентоспроможної позиції на ринку є забезпеченість його основними засобами в необхідній кількості та асортименті, а також повніше й ефективніше їх використання. Забезпеченість підприємства основними засобами, їх технологічний стан та рівень ефективності використання безпосередньо впливає на загальний фінансовий стан, конкурентоздатність продукції, обсяги виробництва продукції, а також на показники її якості, сортності, асортиментності. У цьому випадку значну увагу слід приділити саме політиці управління основними засобами, тому що вони є найвагомішою складовою потенціалу підприємства та забезпечують його виробничий процес.

Виклад основного матеріалу. Засоби виробництва за своїм матеріально-речовим складом становлять виробничі фонди підприємства, усю сукупність яких поділяють на основні та оборотні. Основні засоби – це сукупність матеріально-речових цінностей. Засоби виробництва за своїм матеріально-речовим складом становлять виробничі фонди підприємства, усю сукупність яких поділяють на основні та оборотні. Економічна визначеність форми виробничих фондів витікає із кругообігу засобів підприємства. У ході свого руху одна частина засобів підприємства завжди знаходиться в сфері виробництва, інша – у сфері обігу.

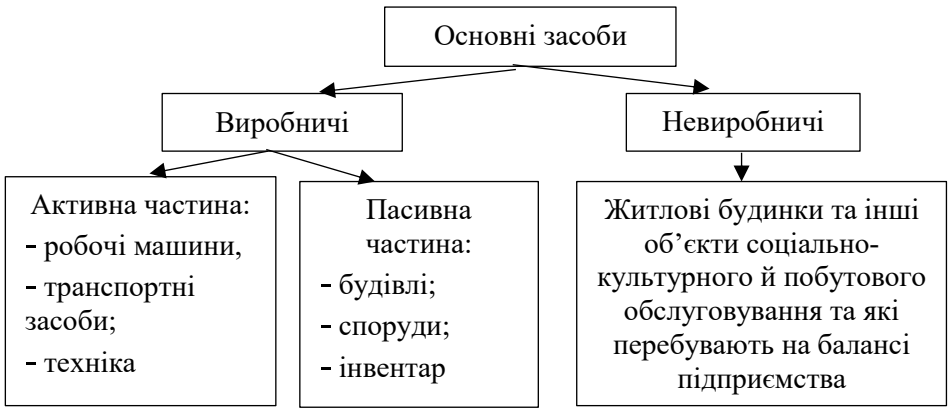

Рис. 1. **Склад основних засобів**

Та частина, яка знаходиться у сфері виробництва, і є виробничими фондами.

Характерними рисами основних засобів є:

- наявність матеріальної форми;
- тривалий термін використання;
- здатність приносити економічну вигоду від використання;
- перенесення вартості на вартість виготовленої продукції/послуг шляхом нарахування амортизації;
- властивість зношуватись [1, с. 114].

Виділяють такі особливості основних виробничих фондів та їх визначення:

- у процесі виробництва основні виробничі фонди зберігають свою натуральну форму і цим відрізняються від предметів праці – сировини та матеріалів;
- основні виробничі фонди беруть участь у багатьох виробничих циклах і період їх експлуатації складає від року до кількох десятків років;
- оскільки кожен елемент основних виробничих фондів є втіленням минулої праці (результатом виробничого процесу), він має вартість, що є основою для економічного аналізу;
- у процесі виробництва усі види основних виробничих фондів поступово зношуються, а їх вартість по мірі зносу переноситься на вартість готової продукції (наданих послуг).

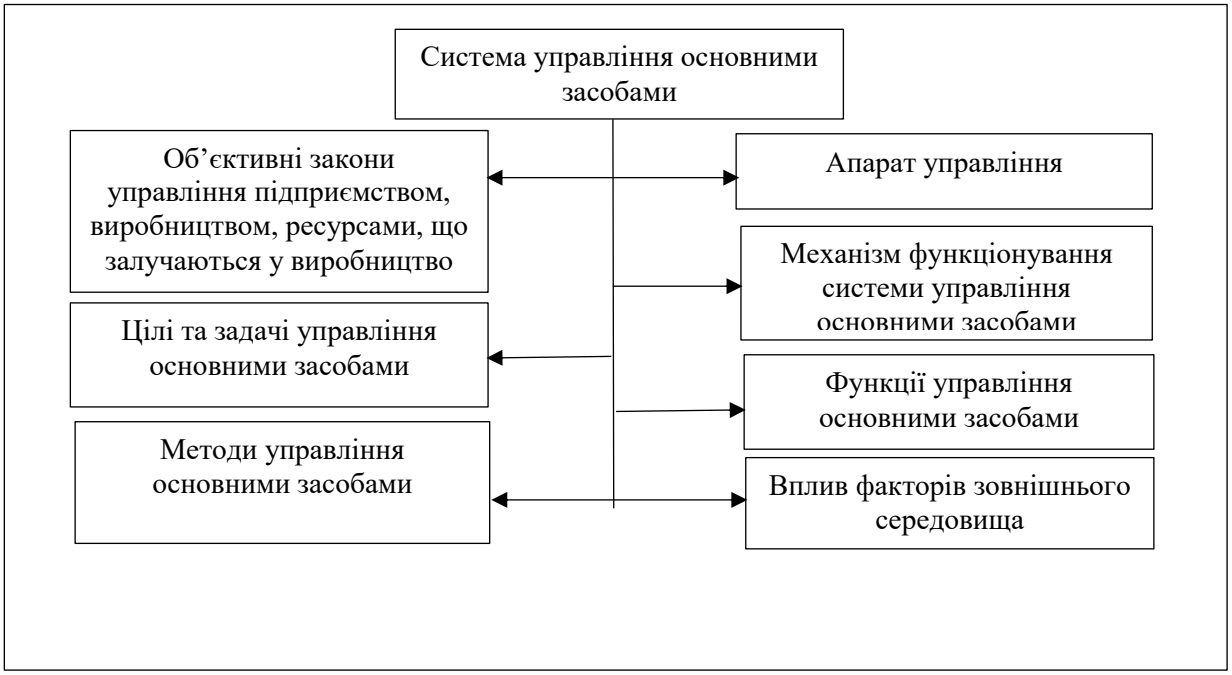

Рис. 2. **Елементи система управління основними засобами**

Ефективність використання основних засобів відіграє важливу роль для діяльності підприємства:

- збільшується економічний потенціал і виробничі можливості галузі, підвищується технічний рівень виробництва;

- існують можливості для прискорення переорієнтації підприємств на випуск нової продукції, яка користується підвищеним попитом у споживачів;

- збільшуються темпи зростання продуктивності праці, поліпшення якості промислової продукції та інших показників.

Існують різні підходи до оцінювання ефективності використання основних засобів, ці показники можна розділити на групи:

- показники ефективності стану та відтворення основних засобів;

- показники ефективності використання основних засобів (узагальнюючі показники та коефіцієнти використання устаткування та виробничих площ) [2, с. 314].

Система управління основними засобами включає такі елементи [3] (рис.2).

1. Апарат управління. На більшості підприємств, як правило, не призначають співробітників, діяльність яких повністю присвячена управлінню основними засобами, через що цим займаються працівники зі значно ширшими посадовими обов'язками, що призводить до відволікання від своєчасного вирішення проблемз основними засобами та унеможливлює їх вирішення.

2. Цілі та задачі управління основними засобами. До цілей управління основними засобами належить випуск конкурентоспроможної продукції, своєчасна заміна фізично або морально застарілого обладнання.

3. Функції управління основними засобами передбачають виконання управлінцями керівних дій (планування, організацію, мотивацію та контроль).

4. Методи управління основними засобами: економічні, соціологічні, організаційні.

5. Вплив факторів зовнішнього середовища, найбільш впливові з яких правові, інноваційно-інвестиційна активність, наявність і вартість фінансових ресурсів, інформаційна прозорість ринку тощо.

6. Механізм функціонування системи управління основними засобами. Підприємству важливо в яку групу основних виробничих засобів вкладати кошти. Воно зацікавлене в оптимальному підвищенні питомої ваги машин, устаткування, тобто активної частини основних засобів, які обслуговують процес виробництва і характеризують виробничі можливості підприємства. Для забезпечення нормального функціонування активних елементів основних виробничих засобів необхідні будівлі, споруди, інвентар, тобто пасивна частина основних засобів [4, с. 90–91].

Управління основними виробничими засобами – це процес формування та реалізації політики забезпечення їх раціональної структури та стану, підвищення економічної ефективності використання відповідно до можливостей підприємства, динаміки змін у ринковому середовищі для досягнення стратегічних цілей діяльності [5, с. 90–91].

Важливим аспектом, який забезпечує ефективну діяльність підприємства, є внутрішні його властивості. Ефективність діяльності закладена всередині об'єкта. Для підвищення його ефективності, насамперед, необхідно удосконалити об'єкт зсередини. Підприємство може працювати ефективно, якщо

воно швидко й раціонально реагує на ринкові регулятори зосереджується на власних силах, самостійно вживає необхідні заходи.

Успішність управління основними засобами підприємства розглядають з точки зору їх ефективного господарського використання. Через те, що основні засоби експлуатуються тривалий час, вони поступово втрачають свою вартість за рахунок фізичного зносу, а перенесення вартості основних засобів на готову продукцію відбувається за рахунок нарахування амортизації [6].

Основні виробничі засоби у структурі активів підприємства повинні розглядатись як джерело забезпечення процесів акумулювання, розподілу, ефективного використання та загалом оптимального кругообігу їх капіталу, що виступає економічним підґрунтям процесів розвитку, реалізації відповідних структурних змін і забезпечення виконання покладених на підприємство функцій у процесі суспільного відтворення.

Висновки. Важливе значення ефективності використання основних виробничих засобів належить: своєчасній заміні та мобілізації морально застарілого обладнання; організації прискореного введення в експлуатацію нової техніки; удосконаленню структури основних виробничих засобів; удосконаленню матеріально-технічного забезпечення підприємств; технічного обслуговування сучасних систем машин; запровадження прогресивних форм організації виробництва та праці; застосування сучасних систем матеріального стимулювання працівників; залучення вітчизняних і зарубіжних інвестиційних ресурсів для модернізації матеріально-технічної бази підприємств тощо.

Список використаних джерел:

1. Сірик М. В. Сутність основного капіталу поліграфічного підприємства. *Наукові записки.* 2015. № 2 (35). С. 111–116.
2. Мацибора В.І. Економіка підприємства :навч. посіб. для вузів К. Каравела. 2018. 312 с.
3. Приварникова І. Ю. Особливості управління використанням та оновленням основних засобів машинобудівних підприємств України. *Економічний простір.* № 2. 2011. С. 277–286.
4. Яшан Ю.В. Напрямки підвищення ефективності відтворення і використання основних засобів. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. *Економічні науки*. 2012, Вип. 22, ч.II. С. 2-6.
5. Сірик М. В. Сутність управління основними засобами на підприємствах України. *Економіка та підприємництво: формування інноваційних моделей розвитку* : матеріали міжнар. наук-практ. конференції, 7–8 червня 2013 р. Херсон : Видавничий дім «Гельветика»,2013. С. 90–91.
6. Юзепчук К.О., Мельник Т.Ю. Напрямки підвищення ефективності управління основними засобами молокопереробних підприємств. 2018. https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/12/281.pdf

Дмитро ГАРАГОДА*
студент 2-го року магістратури,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Анотація. *У статті розглянуті основні аспекти оцінювання інвестиційної привабливості аграрного виробництва. Обґрунтовано необхідність формування вітчизняних фермерських господарств виходячи з історичних передумов розвитку аграрного виробництва на сучасних етапах суспільних відносин. Виявлено перешкоди, що на тепер суттєво зменшують можливості інвестування аграрного виробництва та не дозволяють підвищувати ефективність господарств. Проаналізовано причини втрат великих аграрних підприємств виходячи із особливостей змін на ринках. Запропоновано напрями подолання перешкод на шляху інвестування аграрного виробництва виходячи з принципів сільськогосподарської раціоналізації та екологізації виробництва.*

Abstract. *The article considers the main aspects of assessing the investment attractiveness of agricultural production. The need for the formation of domestic farms based on the historical prerequisites for the development of agrarian production at modern stages of social relations is substantiated. Obstacles have been identified that currently significantly reduce the possibilities of investing in agricultural production and do not allow to increase the efficiency of farms. The reasons for the losses of large agricultural enterprises are analyzed based on the characteristics of changes in the markets. Ways to overcome obstacles in the way of investing in agricultural production based on the principles of agricultural rationalization and greening of production are proposed.*

Вступ. Модернізація України змінила її соціальний, політичний і економічний вигляд, економіка перестала бути закритою і стала частиною світової системи, яка, в свою чергу, характеризується прискореними темпами глобалізації та інтернаціоналізації.

Світова цивілізація відрізняється нерівномірним соціально-економічним і технологічним розвитком. Глобальні проблеми, що постали перед людством, зумовлюють необхідність вироблення альтернатив економічних траєкторій, переорієнтації всіх видів життєдіяльності людини, виходу за межі технократично орієнтованих цінностей та ідеалів.

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ Андрій САХНО

Під час написання статті були використані праці наступних вітчизняних учених: Г.М. Калетнік [1], О.М. Помаз [2], Т.В. Мацибора [3].

Метою статті є виявлення особливостей оцінювання інвестиційної привабливості аграрного виробництва.

Виклад основного матеріалу. Ціннісними векторами, що визначають нові шляхи розвитку суспільства, повинні стати імперативи екологічної безпеки, соціальної справедливості, демократичного устрою та економічного благополуччя. Наукова думка актуалізується сьогодні на зверненні до моделі сталого розвитку, яка включає економічні, екологічні та соціальні аспекти. Нова модель розвитку, орієнтована на забезпечення економічної життєздатності, самодостатності та соціальної справедливості.

Світовий економічний досвід кінця XX – початку XXI ст. говорить про те, що швидкий розвиток технологій у сучасному світі змінює стиль життя людей, сприяє розвитку приватного сектора та швидкої урбанізації. Держави, які використовували інновації, пішли далеко вперед у своєму розвитку, а ті, хто залишилися в полоні традицій, в стороні від світової інтеграції та все більше занурюються в економічну і технологічну відсталість.

XXI століття на тлі всеохоплюючої глобалізації формує ліберальну цивілізацію у всесвітньому масштабі, і перш за все в інституціональній сфері. Тому цілком очевидно, що серед комплексу проблем, які в сукупності характеризують вигляд вітчизняної економічної системи, важливе місце займає вирішення завдань модернізації, утвердження нового типу мислення та підприємництва, створення комфортних умов для вільної конкуренції. Безперечно, це все складні і багатопланові питання, однак без глибокого їх аналізу неможливо зрозуміти суть подій, що відбуваються.

Вже історично склалося, що в Україні аграрна проблема вирішувалася завжди важко і болісно. Агропромисловий комплекс (АПК) відноситься до числа пріоритетних напрямків економіки. Особливість АПК полягає не тільки у виконанні завдання по забезпеченню потреби в продовольстві, але і в тому, що ця галузь активно впливає на зайнятість населення, ефективність національного виробництва. АПК виробляє валовий внутрішній продукт, в галузі зосереджено основні виробничі фонди. Україна володіє одним з найбільших у світі економічних потенціалів по виробництву продовольства. Розвиток АПК є одним із ключових напрямів економічної політики уряду України.

Генератором аграрної економіки перехідного періоду є підприємництво і ставлення до нього сільського населення. Становлення сільського підприємництва в Україні та відношення селян до роботи в умовах вільного ринку мають свою давню історію. Цій проблемі присвячені численні дослідження економістів, істориків, соціологів, більшість яких сходиться в думці про так званий «особливий» шлях розвитку країни і приходить до висновку про наявність суперечностей між колективізмом і індивідуалізмом, що відрізняє українців від жителів країн Європи.

Таким чином, Україна зберегла інерційність практик господарювання, що характеризувалися відсутністю традицій приватної власності на землю.

Вітчизняна історіографія з першої хвилі економічних реформ нової

України у своїй побудові спиралася в основному на протиставлення, а точніше очорнення досвіду своїх попередників. Публікації містили рекомендації, які зводяться до того, що організаційні форми, успадковані від радянської епохи, повинні зникнути по мірі все зростаючої активності створюваних інноваційних інститутів. Структури, що існували в економіці в радянський період, розглядалися як щось вимираюче, не здатні ні протистояти перетворенням, що відбуваються, ні співіснувати разом з ними.

Україна історично ставилася до типу товариства з традиційним укладом, в якому не вдавалося завершити ліберальну модернізацію західного зразка.

Процес переходу до ринку повинен відображати всю повноту досліджуваного об'єкта. Обов'язково при впровадженні нових форм повинні враховуватися, крім професійних якостей працівників, економічні, політичні фактори, особливості соціокультурного середовища.

Згідно теорії інституціонального аналізу, закономірності зміни організацій та інститутів, що регулюють їх діяльність вписані у відповідне соціально-економічне середовище конкретної системи. Інститути, що регулюють діяльність агентів ринку, не створюються з нуля. Сформовані в ході трансформації певних природно-кліматичних, історичних і соціально-економічних процесів країни, вони успадковують від базисних систем господарювання певні правила і формують систему стимулів вибору тієї чи іншої форми організації економіки.

У світовій практиці мали місце дві економічні революції, перша була пов'язана з оформленням прав власності на землю, а друга – з появою авторського права. Всі великі інституціональні зміни відбуваються повільно, і знову створені інститути є результатом трансформації соціально-економічних умов, що формують індивідуальну поведінку і очікування людей. Економічні системи розвиваються еволюційним шляхом. Вибір форм господарювання, їх ринкова ефективність як в біологічних, так і технологічних системах залежать від моделі попереднього розвитку.

Українські фахівці досліджуваної проблеми по-своєму трактують аграрну модернізацію української економіки. Інституціональні системи українсько-радянського типу володіють високою інерційністю, яка робить імпорт західних інститутів проблематичним.

Потрапляючи в українське середовище, формально-правові норми ліберального типу міняються до невпізнання, так, як якщо б вони піддавалися мутації і в результаті ставали б нездатними виконувати своє призначення.

Протягом століть Україні була властива не ринкова, а роздавальна економіка, не менш життєздатна, ніж ринкова, що має свої закони розвитку. Невдачі українських реформ обумовлені тим, що декларовані цілі найчастіше вступають у протиріччя з об'єктивною природою української господарської системи.

Проаналізувавши природні, історичні, господарські умови розвитку різних країн, що зумовили становлення різних інститутів або вихідних соціальних конструкцій, що визначають природу різних товариств можна ввести поняття інституціональних матриць – як стійкої, історично сформованої системи базових

інститутів, що регулюють взаємозалежне функціонування основних суспільних сфер – економічної, політичної, ідеологічної. Базові інститути, що утворюють інституціональну матрицю являють собою внутрішню арматуру, стійку структуру, що поглинає основні підсистеми суспільства в цілісне утворення, що не дозволяє суспільству розпастися.

Еволюціоністський погляд на традицію було покладено в основу неокласичної теорії економічного зростання. Основні положення цієї теорії були використані перехідними економіками при трансформації країн колишнього СРСР. Згідно цієї концепції, зміна зовнішніх параметрів соціальних систем, їх ендогенних (інноваційних) систем, автоматично призводить до зміни їх внутрішніх параметрів, екзогенних (традиційних) характеристик їх функціонування.

Вітчизняні реформатори вважали, що при дотриманні методичних рекомендацій Світового банку самі по собі сформуються фундаментальні основи ринкових структур, в тому числі і в аграрному секторі української економки, а конкурентне середовище створить стимули до досягнення автоматичної рівноваги між різними елементами організаційних структур ринку.

Виникла ситуація, коли сфера сімейного господарювання при слабкому розвитку інфраструктури ринку, фінансових, матеріальних і технічних ресурсів – стала залежати від колгоспів, які дають земельні наділи, забезпечують кормами, технікою, насінням і т. д. Цим можна пояснити збереження колгоспів як гарантів стабільності українських селян в умовах економічної нестабільності держави.

В період переходу до ринкових форм господарювання, як і в попередній економічний період, функції підтримки соціальної сфери села, малозабезпечених і пенсіонерів продовжували виконувати традиційні форми господарства, забезпечуючи умови виживання сільських жителів.

Не є секретом, що колективні господарства радянського зразка наслідували основні риси української общинної форми і продовжили безперервність українських традицій. Таким чином, було забезпечено підтримання інерційності розвитку аграрної економіки, що і пояснює нам стійкість її збереження, незважаючи на всі ринкові інновації.

Академічне дослідження регіонального АПК показує, що власники підсобних господарств все ще слабо зацікавлені в організації самостійного виробництва з причини можливої втрати джерел ресурсів, соціальних послуг. Позитивним є те, що відносини власників сімейних господарств з колективними господарствами будуються в нових умовах на основі взаємовигідної кооперації.

Оцінюючи перспективи форм господарювання, ми можемо припустити, що саме високорозвинені особисті підсобні господарства в українських умовах зможуть стати прообразом сучасного фермерства і основним джерелом зростання аграрного виробництва.

Отже, висока життєздатність особистих підсобних господарств в умовах агарної кризи свідчить про значний потенціал цієї форми господарювання. А тому необхідним є зацікавлення з боку держави власників підсобних господарств в організації самостійного виробництва.

При цьому доцільно налагодити відносини власників сімейних господарств з колективними господарствами, що мають будуватися в нових умовах на основі взаємовигідної кооперації.

На нашу думку саме високорозвинені особисті підсобні господарства в українських умовах зможуть стати прообразом сучасного фермерства і основним джерелом зростання аграрного виробництва.

Аграрне виробництво України в сучасних умовах, на жаль, не є стабільним та ефективним щодо господарювання. Хронічний брак інвестиційних ресурсів, у першу чергу обігових коштів у період посівної компанії, суттєве зниження оптових цін на продукцію аграрних виробників поряд з ростом роздрібних цін на аграрну продукцію значно знижують ефективність цього важливого сектору економіки, який сьогодні називають «локомотивом». Однією з великих проблем аграріїв є оновлення основних засобів виробництва, зношеність яких у багатьох напрямах його діяльності складає більш як 80%. При такому стані виробити конкурентоздатну продукцію на світових ринках в умовах глобалізації, а також досягти економічного зростання, забезпечити екологічну безпеку і побудувати соціальний захист сільського населення (що є складовими сталого розвитку) неможливо. І тому, подолання перешкод щодо забезпечення аграрного виробництва інвестиційними ресурсами є актуальним питанням.

Аграрний сектор завжди був привабливим для інвесторів. Про це свідчать дані зростання капітальних інвестицій у цю галузь за останні десять років більше ніж у 2 рази, в той час як інвестиції в цілому по економіці зменшилися приблизно на 25%. Але не зважаючи на таке зростання вона все ще за рівнем використання технологій значно поступається основним конкурентам на світовому продовольчому ринку.

Виступаючи на Київському міжнародному форумі, Юрій Косюк зазначив, що Україна не втрачатиме інвестиційну привабливість через зростаючий попит на продукти. Найважливішими напрямами інвестицій в аграрний сектор мають стати ідеї, що пропонують способи переробки і зберігання продукції, а також інфраструктурні проекти з транспортування. Крім того, учасники цього форуму зауважили, що значний потенціал для суттєвого збільшення інвестиційної привабливості агросектору полягає у впровадженні інновацій, використанні інтенсивних технологій вирощування сільгоспкультур, роботизованих комплексів у тваринництві, розвитку точного землеробства. Директор компанії AgriLab Ярослав Бойко на Київському міжнародному економічному форумі «Інвестиції в агробізнес» зауважив: «Сьогодні агробізнес почав розвиватися на новому технологічному рівні. З'являються нові бізнес-моделі, нові бачення. Це стосується не тільки великих, але й малих виробників. Компанії, які звертають увагу на інновації, не лише підвищують продуктивність в умовах дорогих ресурсів, а й збільшують свою ефективність загалом. Якщо говорити про найпопулярніші сьогодні технології, то це, перш за все, якісний аналіз ґрунту. Це той фундамент, який дозволяє використовувати відповідні агрономічні продукти, управляти вхідними (добрива, насіння) і природними (вологість ґрунтів, клімат) ресурсами. Професійне супроводження виробничих процесів, догляд за посівами, коригування технічних операцій з використанням таких

сучасних інструментів, як портативні лабораторії, супутникове та сенсорне обладнання, дозволяють економити близько 30% вхідних ресурсів, а такі технології, як змінні норми внесення, заощаджують від 40% ресурсів. Дистанційна передача даних і контроль за технікою дають можливість контролювати використання матеріалів, уникнути крадіжок. Проте ще досить мало компаній впроваджують автоматизацію. Та головне – це навчання людей. Вони мають вміти користуватися сучасними інноваційними інструментами».

Характеризуючи вплив інноваційних інструментів на підвищення показника EBITDA, директор компанії AgriLab зазанчив: «Кожна технологія підсилює іншу. Тому їх треба розглядати в комплексі. Використання картографування, систем контролю внесення змінних норм добрив підвищує EBITDA до 76 доларів на гектар. Утім, треба враховувати індивідуальні особливості кожного поля. Скажімо, у лісостеповій зоні чи на Поліссі через складний рельєф місцевості ефект від застосування цих технологій помітніший, а отже і вплив на підвищення EBITDA буде більшим. Разом із тим господарством, розташованим у південній частині, варто звернути більше уваги на технології з управління зволоженням». Модернізація виробництва та інноваційні технології можуть стати рушійною силою економічного оновлення агарного виробництва України. Вітчизняні виробники мають величезний потенціал, але щоб його розкрити, потрібно йти в ногу з часом. Поєднання автоматизованого виробництва та цифрових технологій, наукового підходу та технологічних досягнень – єдиний шлях до процвітання. Крім того, сучасний розвиток світового аграрного виробництва потребує перегляду ряду методів та технологій виробництва для задоволення міжнародних вимог до якості та безпеки продуктів харчування, тому що саме покращення аграрної екологічної системи та розвиток органічного аграрного виробництва є ключовими пріоритетами у більшості країн світу, у т. ч. європейських, а це потребує інвестицій.

Дослідження свідчать, що основними перешкодами для інвестицій в аграрне виробництво є наступні:

а) широке розповсюдження корупції, яка сприяє вивезенню капіталу з України;

б) недовіра до судової системи;

в) військовий конфлікт з Росією;

г) нестабільна, не прогнозована та непрозора державна політика, у тому числі й аграрна, яка характеризується відсутністю єдиних правил гри для усіх виробників та секторів економіки, надмірним втручанням уряду в роботу аграрних ринків (особливо це стосується експортних обмежень та розподілу експортних квот, цінового регулювання на окремі види аграрної продукції, системи оподаткування сектору, ін.), лобіюванням окремих інтересів з метою отримання монопольної ренти. Така політика створює несприятливий інвестиційний фон в аграрному секторі, що перешкоджає надходженню довгострокових інвестицій. Постійне відтермінування запровадження ринку сільськогосподарської землі консервує стару неефективну систему землекористування та стримує розвиток аграрного виробництва;

д) недостатнє фінансування аграрного виробництва, низький рівень його кредитування у порівнянні з подібними країнами. Ускладнений доступ до банківських кредитів та ресурсів міжнародних фінансових організацій. Головним джерелом фінансування серед підприємств агробізнесу залишається внутрішнє самофінансування з прибутку і особистих заощаджень. Тоді як можливості зовнішнього фінансування через банківський кредит дуже обмежені. Близько половини з виробників повинні продати відразу 80-100% нового врожаю, щоб забезпечити оборотний капітал;

е) відсутність ефективної та доступної інфраструктури аграрних ринків та системи маркетингу. Основними перешкодами на шляху українських експортерів аграрної продукції (в першу чергу, малого та середнього бізнесу) є: невідповідність українських стандартів європейським та міжнародним і низька якість виробленої продукції, недостатня інформація про особливості цільових експортних ринків, низька поінформованість невеликих аграрних виробників про можливості експорту на ринки ЄС, відсутність державних програм та інституцій з розвитку сільськогосподарського експорту, обтяжливі митні процедури та корупція на митниці, нерозвинена ринкова інфраструктура та проблеми з логістикою;

ж) неефективна система страхування сільськогосподарських ризиків;

з) вразливість поточної моделі функціонування бізнесу великих агрохолдингів: залежність від зміни зовнішньої кон'юнктури, необхідності обслуговування боргів (зовнішні запозичення) та відсутності права власності на землю.

На сьогодні спостерігається погіршення фінансового стану серед найпотужніших агрохолдингів України, проявом чого є зниження вартості їх акцій на іноземних фондових площадках та погіршення доступу до кредитних ресурсів як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках. Причини такої ситуації криються у поточному падінні цін, зокрема на кукурудзу та пшеницю на світових ринках. Погіршує ситуацію також відсутність можливостей українських агрохолдингів використовувати землю у якості застави.

Висновки. Виходячи з вище викладеного, головними напрямами подолання перешкод на шляху інвестування аграрного виробництва повинно стати:

– подолання корупції на всіх рівнях;

– збільшення рівня державної підтримки у різних її формах (базуючи на досвіді європейських країн);

– розробка нової системи оподаткування, яка повинна базуватися на найкращому світовому досвіді (наприклад, зниження ставок ПДВ на сільськогосподарську продукцію);

– екологічна спрямованість аграрної політики;

– раціональне землекористування;

– стимулювання формування замкнутого циклу виробництва та переробки сільськогосподарської продукції;

– збільшення обсягів фінансування на наукові розробки у сфері енергозбереження, селекції;

– підвищення професійної кваліфікації сільськогосподарських виробників;

– гарантування на державному рівні стабільності та передбачуваності аграрної політики з метою формування більш сприятливого інвестиційного клімату як для вітчизняних, так й зарубіжних інвесторів.

Таким чином, реалізація запропонованих напрямів подолання перешкод на шляху інвестування аграрного виробництва у практичну діяльність дозволить покращити формування і використання інвестицій в важливому секторі української економіки, що у кінцевому підсумку буде сприяти його сталому розвитку.

Список використаних джерел:

1. Калетнік Г.М., Козяр Н.О. Стратегічні підходи до інвестування аграрного сектору України в сучасних умовах розвитку АПК. *Економіка АПК.* 2020. № 12. С. 81-89.

2. Помаз О.М. Сільське господарство України: виклики і перспективи. *Економічний форум.* 2018. № 1. С. 30-34.

3. Мацибора Т.В. Іноземні і нвестиції в АПК України: монографія. Київ: ННЦІАЕ, 2008. 186 с.

Вероніка ГОЛЮЧЕК*
студентка 4 курсу,
факультет економіки та підприємства,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗІРКИ МІШЛЕН — ЯК ЇХ ОТРИМАТИ В УКРАЇНІ?

Анотація. *У статті проаналізовано основні критерії оцінювання ресторанів, щоб отримати зірку Michelin в Україні. Визначимо чому раніше нашу країну навіть не вносили в список для розгляду українських ресторанів. Проаналізуємо котрі ресторани здатні отримати зірку. Та як пандемія та війна вплинула на ресторанний бізнес, щоб заслуговувати цю нагороду. І головне питання чи варта ця нагорода такої уваги?*

Abstract. *The article analyzes the main criteria for evaluating restaurants in order to receive a Michelin star in Ukraine. We will determine why our country was not even included in the list for consideration of Ukrainian restaurants before. We will analyze which restaurants are able to receive a star and in which cities of the country. But how the pandemic and the war affected the restaurant business to deserve this star. And the main question is whether this star is worth such attention?*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ Анатолій ПРИЛУЦЬКИЙ

Вступ. Для початку визначемо, що таке «Мішленівські зірки»- це певний рейтинг найкращих ресторанів світу. По-справжньому все почалось у 1900 році, коли брати компанії, яка продавала шини – Michelin, вирішили до кожної проданої пари додавати спеціальний довідник, який включав в себе рекомендовані заклади харчування для відвідування. На сьогоднішній день ця компанія перетворилась у великих спеціалістів, які мають важливий голос у харчовій промисловості. Саме ці зірки перетворюють заклад на вищу категорію, а шеф-кухар стає відомим на весь світ. Головне запитання, як їх отримати? На жаль головних критеріїв отримання, як наприклад в отелі отримають зірки не має, тому що – це є комерційна таємниця. Є тільки трішки привідкрі таємниці і саме їх ми розглянемо [1].

Актуальність даної статті складається в тому, щоб зрозуміти чи варта ця винагорода уваги та чи реально її отримати в нашій державі. Дізнатися, яка ж все таки головна оцінка, щоб отримати найвищі заповітні 3 зірки. Адже сфера гостинності є одна з головних провідних галузей економіки країни, яка поповнює ринок коштами, розвиває туризм та з кожним днем удосконалюють свої можливості [3]. Якщо заклад отримав одну зірку – то заклад є відповідним у своїх категоріях, дві – це неймовірна кухня, яку потрібно скуштувати, а три – потрібно здійснити подорож і самостійно оцінити казкову роботу кухара [4].

Виклад основного матеріалу. На жаль, не кожний ресторан може отримати зірку Michelin, головною в оцінці є кухня, а інтер'єр, сервіс, цінова політика – другорядні. Хто приймає рішення насправді - ніхто не знає. Заклади харчування оцінюють таємні інспектори, які ніколи не попереджають про свою роботу. Саму зірку можна дати закладу лише на рік, яка надається також шеф-кухарю, згодом експерти знову переглядають ресторани [1]. Якщо шеф-кухар звільнився та пішов до іншого закладу, він може забрати зірки з собою. Тому можна зробити висновок, що найважливіший критерій є кухня. Також одним із аналізом тих ресторанів, які отримали нагороду, можна проаналізувати найвищі пріоритети – це є якість страв, посуду, обслуговування та навіть дизайн, який показує відвідувачам жадання до витонченості. І саме головне інспектори відвідують заклад ресторанного типу кілька разів, а лише згодом дає свою оцінку.

Є головні показники страви, які завжди важливі для оцінки -це:

- Текстура страв
- Аромат
- Смак
- Насиченість

Зірку ресторан отримає, якщо інспектори визнають шеф-кухара професіоналом та побачать оригінальність меню, що буде показувати пристрасть та філософію закладу [7].

Насправді, в Україні досі немає ресторанів із зірками Michelin, тому що в першу чергу не було довгий час налагоджених транспортних доріг. Відповідно

тут не продаються шини Michelin у великих обсягах,щоб давати путівник різних закладів до яких варто заглянути. Також в країні не було такого високого рівня послуг, сервісу та кухні, яка відповідала б міжнародним стандартам [5]. Негативним наслідком ще стала пандемія, яка призвела сферу гостинності то закриття 20% закладів в Україні, а такі схожі проблеми зараз по всьому світу. Але згодом, коли ринок звик до нової реальності в 2021 році нарешті, наші заклади послуг потрапили в їхній список відвідування, тому перспективи розвитку цієї сфери досить непогана, якби не повномасштабна війна в нашій державі. На жаль експертів запросити не можна, тому що вони самі досліджують ринок, які є шеф-кухарі, та заклади різних рівнем. Всього існує 2817 ресторанів з відомою нагородою, які можна розділити на три підпункти. Рис.1

1 Зірка	*2 Зірки*	*3 Зірки*
2290 ресторанів	***414 ресторанів***	***113 ресторанів***

Рис. 1. **Кількість ресторанів зі зіркою Мішлен**

Джерело: побудовано автором на основі [3]

Країна з найбільшою кількістю таких закладів-це Франція в загальному їх нараховують 600. Друге місце за величиною країни з зіркою Мішлен у світі - Японія. Але звичайно ж є ТОП-10 найкращих ресторанів, які заслуговують на цю зірку в 2021-2022 року, розглянути їх можна в табл.1:

Таблиця 1

ТОП-10 Найкращих ресторанів Мішлен

ТОП-10	Країна
1. Центральний	*Ліма, Перу*
2. Бон-Бон	*Брюссель, Бельгія*
3. Ательє Кренн	*Сан -Франциско, США*
4. Ле Бернарден	*Нью -Йорк, США*
5. Міразур	*Ментон, Франція*
6. Товста качка	*Брей, Велика Британія*
7. Ден	*Токіо, Японія*
8. Нома	*Копенгаген, Данія*
9. Аттика	*Мельбурн, Австралія*
10. Ляо Фан Гонконг	*Сінгапур*

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Тому ми з вами можемо надіятися, що все таки нас замітили та обов’язково приїдуть скуштувати наш неперевершений борщ після перемоги над країною агресором. Авжеж нарешті прийшов той момент коли ми почали

використовувати наші можливості та бути незалежними від когось. З'явились ресторани, які дійсно привертаю свою увагу казковими смаками та неймовірною подачею страв [6].

Наяву, ще існує одна нагорода, яка варта уваги – це TheWorld's 50 Best Restaurants. Якщо ресторан в цьому списку, то він також ідеальний для незабутнього вечора. Насправді ці всі відзнаки – це тільки хороший рівень роботи, який прагне уваги всього світу, дійсно – це є потужний ріст в своїй діяльності. На мою думку не потрібно забувати про багато незвичних місць, які старанно працюють заради задоволення своїх споживачів в першу чергу і це вже є головний критерій визнання певного ресторану одним з найкращим [6].

Висновок. Отже, проаналізувавши дану тему, можна зробити висновок, що зірку заслуговують кращі з найкращих. Щоб отримати дану відзнаку, якомусь закладу харчування в Україні в першу чергу потрібно мати якусь ізюминку в приготуванні страв, а згодом сервіс обслуговування на найвищому рівні. Адже зірку дають не тільки вишуканим ресторанам, але і маленьким, затишним закладам також. Вони є по всій нашій країні, які можуть звернути на себе увагу. Отримавши таку зірку в державі почне покращуватися туризм та розвиватися сфера обслуговування, іноземці звернуть увагу на вітчизняний ланцюг України. Я вважаю, буде відбутися покращення економіки поступово, якщо з кожним днем розвиватися.

Список використаних джерел:

1. UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex, December 2020, vol. 18 (7), URL: https://www.eunwto.org/doi/epdf/10.18111/wtobarometereng.2020.18.1.7.
2. Всесвітня туристична організація (UNWTO). URL: www.unwto.org (дата звернення : 1.04.2022).
3. Кузьма Х. В., Чаз В. Ю. Проблеми розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні. *Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні*. Львів, 2021. С. 336–337.
4. Мазаракі А. Детермінанти ревеню-менеджменту в готельному бізнесі. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2017. № 4. С. 66–78.
5. Свидрук І. І., Хлян Б. В. Проблеми розвитку готельно-ресторанного господарства. *Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні.* Львів, 2021. С. 334–335.
6. Транченко Л. В., Школьний О. О., Лопатюк Р.І., Білецька Н. В Особливості управління підприємствами сфери обслуговування. Підприємництво і торгівля : збірник наукових праць. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2018. Вип. 23. С. 137-143.

Богдана ГРИГОРАШ*
студентка 3 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ МАРКЕТИНГУ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ РИНКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація. *У статті здійснено теоретичне обґрунтування маркетингового інструментарію, що забезпечує орієнтацію виробника готельних послуг на споживача. Обґрунтовано застосування концептуального підходу до формування та реалізації комплексної стратегії маркетингу готельних послуг. Згідно з концепцією маркетингу, запорукою досягнення цілей організації є діагностика запитів і потреб цільових ринків і досягнення бажаної задоволеності більш ефективними способами, ніж у конкурентів, в зв'язку з цим доцільно здійснювати своєчасний і достовірний моніторинг попиту на послуги, провадити результативну науково-технічну діяльність з розробки та впровадження інноваційних послуг, поєднувати планування, виробництво і фінансування послуг, здійснювати формування раціональної системи дистрибуції послуг із постійним вдосконаленням, забезпечувати послідовне регулювання і коригування виробничо-господарської діяльності підприємств готельного бізнесу.*

Abstract. *The article provides a theoretical substantiation of marketing tools that provide orientation*

producer of hotel services per consumer. The application of a conceptual approach to the formation and implementation of a complex marketing strategy of hotel services is substantiated. According to the concept of marketing, the key to achieving the goals of the organization is to diagnose the requests and needs of the target markets and achieve the desired satisfaction in more effective ways than those of competitors, in this regard, it is advisable to carry out timely and reliable monitoring of demand for services, to carry out effective scientific and technical development activities and implementation of innovative services, to combine planning, production and financing of services, to implement the formation of a rational service distribution system with constant improvement, to ensure consistent regulation and adjustment of the production and economic activities of hotel business enterprises.

Виклад основного матеріалу. Сфера послуг є великим і динамічним сектором економіки провідних розвинених країн світу. Тенденції та

* Науковий керівник: к. е. н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ Юлія СТАВСЬКА

закономірності розвитку сервісної економіки в умовах нестійкого ринкового середовища припускають її орієнтацію на задоволення попиту споживача за рахунок розвитку сервісних послуг на ринку. В умовах нестабільного ринкового середовища готельного бізнесу, конкуренція носить глобальний характер і основною метою більшості виробників готельних послуг стає підвищення ефективності діяльності та завоювання лідируючих позицій на конкурентному ринку. У цих умовах зростає роль використання інструментарію маркетингу, спрямованого на встановлення відповідності цілей виробників готельних послуг до мінливих вимог ринку і постійне підвищення їх конкурентоспроможності в регіоні. Доцільно зазначити, що ефективність функціонування регіонального готельного ринку залежить від наявності об'єктів інфраструктури готельного господарства, а також виробників зазначених послуг, які формують комплекс готельних послуг з урахуванням попиту потенційних споживачів. Розширення асортименту і доступності сервісних послуг є важливою складовою соціально-економічного розвитку суспільства, що сприяє його гармонізації і формуванню високої якості життя населення. Зростання доходів населення, трансформація стилю життя, підвищення культурно-освітнього рівня, підвищення ділової активності сформували попит на нові види сервісних послуг, актуалізували значимість вимог споживача до якості обслуговування, в зв'язку з чим підвищився попит на комплекс туристських і готельних послуг. Вчені-економісти вважають, що готельні послуги, формують необхідні умови для короткострокового перебування споживачів у умовах ділових поїздок, відпочинку та й в інших випадках. Еволюція поняття «послуга» в готельному господарстві відображає зміну і самого його змісту: спочатку гостю пропонувалися обід і нічліг, потім з розвитком ринку готельних послуг з'являється набір додаткових послуг, виникають готельні мережі, і «бізнес» трансформується в «індустрію», а «готельні послуги» – в «послуги гостинності».

Основною послугою гостинності в закладах розміщення є послуга з надання короткострокового проживання споживачів [1; 3; 4; 7] та «супутніх» проживанню товарів та послуг: зустріч гостя при вході в готель; реєстрація, оформлення документів і розміщення гостя; обслуговування в номері; обслуговування при наданні послуг харчування; задоволення культурних запитів, спортивне, оздоровче і фітнес-обслуговування; оформлення виїзду, проведення при від’їзді. Супутніми готельними послугами є послуги або товари, необхідні споживачеві для того, щоб використовувати основну послугу. Залишаючись основною, послуга розміщення сприймається споживачами, як само собою зрозуміле. Підвищений інтерес викликають послуги, що вирізняє даний готель серед інших. В більшості випадків такими послугами виступають додаткові. Підтвердженням цьому є діяльність багатьох відомих готельних підприємств. Наприклад, надання можливості зайнятися різними видами спорту стоїть на першому місці в комплексі послуг німецького готельного ланцюга «Robinson Club», що складається з 30 готелів. Готелі відомих швейцарських курортів Давоса, Кран Монтана, перш ніж залучити на відпочинок високооплачуваних професіоналів, банкірів, політиків, створили умови для проведення тут міжнародних конференцій, економічних форумів на найвищому рівні, побудувавши і обладнавши конференц-зали та ряд інших приміщень із

застосуванням новітніх досягнень науки і техніки. Висока конкуренція на готельному ринку диктує необхідність постійного пошуку нових форматів обслуговування і вдосконалення сервісу для досягнення успіху і заняття лідируючих позицій, наслідком чого стане зростання ринкової вартості бізнесу та зміцнення ділової репутації готельного підприємства.

В Україні для обслуговування туристичних потоків, бізнес-поїздок, поїздок з метою оздоровлення задіяно від 6 тис. в 2018 р. до 4 тис. в 2021 р. одноразової місткості місць колективних засобів розміщення різних форм власності, які виконують одну з найважливіших функцій у сфері обслуговування, забезпечуючи сучасним житлом і необхідними супутніми послугами подорожуючих. За період з 2018–2022 рр. спостерігається значний спад в кількості колективних засобів розміщення з початком військових дій на території України і збільшення темпів росту підприємств готельного господарства починаючи з 2019 р., що свідчить про вихід галузі у розвитку практично на довоєнний рівень. Але починаючи з 2020 р., коли світова економіка зіштовхнулася з новими викликами в результаті пандемії, туристична галузь України першою відчула на собі наслідки активної фази карантину. Більшість готелів до середини травня 2020 р. залишались закритими, не мали можливість офіційно приймати відвідувачів. Також обмеження торкнулися масових заходів – фестивалів, концертів, спортивних змагань, які зазвичай приваблюють гостей з різних міст та країн.

У результаті одними із найбільш постраждалих внаслідок карантинних обмежень стали туристичні, курортно-рекреаційні та оздоровчі об’єкти (турбази, санаторії, пансіонати, оздоровчі комплекси), які практично повністю припинили свою діяльність. Вища за середній рівень по економіці в цілому частка збиткових підприємств спостерігалась саме у сфері тимчасового розміщення й організації харчування (73,2%). За різними оцінками експертів, знадобиться щонайменше 3-4 роки для середнього сегмента і 4-5 років для готелів преміум класу, щоб досягти показників 2019 року. Очікувана економічна рецесія в Україні, падіння рівня добробуту населення, як наслідок неможливість витрачати гроші на відпочинок, ще більш деструктивно вплине на галузь.

У практиці готельного бізнесу набула поширення концепція маркетингу, яка передбачає формування і зміцнення виробниками готельних послуг довгострокових і стійких відносин, орієнтованих на споживача і заснованих на прагненні до отриманню взаємної вигоди.

Маркетинг готелів – одна з систем управління готельним підприємством, що передбачає ретельний облік процесів, що відбуваються на ринку для прийняття господарських рішень [5]. Маркетинг як концепція управління готелем на відміну від його використання як допоміжної функції по забезпеченню виробництва і збуту послуг, робить акцент на орієнтацію всієї сукупності функцій на задоволення конкретного ринкового попиту різних груп споживачів, а, отже, і на облік ринкової кон'юнктури, вивчення специфічних потреб споживачів готельних послуг. Просування готельних послуг на ринку є частиною загального комплексу маркетингу, елементом продуманої довготермінової стратегії готельного бізнесу [6].

Таблиця 1

Динаміка основних показників колективних засобів розміщення

Рік	Кількість колективних засобів розміщення			Кількість місць в колективних засобах розміщення			Кількість розміщених в колективних засобах розміщення		
	Всього од.	Темп прир. в % до попер. року	Темп прир. в % до 2018 року	Всього тис.	Темп прир. в % до попер. Року	Темп прир. в % до 2018 року	Всього тис. осіб	Темп прир. в % до попер. року	Темп прир. в % до 2018 року
2018	4719	114,7	80,2	300,0	83,6	52,9	7006,2	106,0	94,3
2019	5335	113,1	90,7	370,6	123,5	65,3	6960,9	99,4	93,7
2020	1337	25,0	22,7	155,0	41,8	27,3	2218,6	31,9	29,8

Джерело: http://www.ukrstat.gov.ua/ [2]

Згідно із запропонованим підходом, для досягнення маркетингових цілей готелю, необхідно розвивати три взаємопов'язані стратегії, спрямовані на наступні ланки: споживачі готельних послуг; персонал готелю; персонал готелю споживачі готельних послуг.

Стратегія традиційного маркетингу визначає роботу готелю по формуванню цінової політики, створенні впізнаваного бренду і просування готельних послуг. Стратегія внутрішнього маркетингу охоплює весь комплекс управлінських заходів, спрямованих на забезпечення ефективного виконання персоналом поставлених завдань для досягнення маркетингових цілей готелю і забезпечення високої якості обслуговування споживачів.

Стратегія інтерактивного маркетингу визначає ключові компетенції персоналу у сфері якісного надання готельної послуги споживачу і формування з ним довгострокових відносин в форматах B2C (Business-to-Customer Client): взаємовідносини між готелем і споживачем; C2C (Consumer-to-Consumer): взаємодії між споживачами.

Використовуючи концептуальні положення маркетингу готельних послуг, здійснюється орієнтація всієї діяльності готелю на задоволення ринкового попиту.

Отже, сутність маркетингу послуг полягає в тому, що готелю слід робити те, що, безумовно, знайде попит у споживача (тієї або іншої соціальної групи споживачів). Можна сказати, що сутність сучасного маркетингу послуг зводиться до ведення такої підприємницької діяльності, яка перетворює потреби покупця (гостя) на доходи підприємства. І в такому випадку кожна сторона отримує вигоду.

Згідно з концепцією маркетингу, запорукою досягнення цілей організації є діагностика запитів і потреб цільових ринків і досягнення бажаної задоволеності більш ефективними способами, ніж у конкурентів, в зв'язку з цим доцільно здійснювати своєчасний і достовірний моніторинг попиту на послуги, провадити результативну науково-технічну діяльність з розробки та впровадження інноваційних послуг, поєднувати планування, виробництво і фінансування послуг, здійснювати формування раціональної системи дистрибуції послуг із постійним вдосконаленням, забезпечувати послідовне регулювання і

коригування виробничо-господарської діяльності підприємств готельного бізнесу.

<table>
<tr>
<td>Стратегія внутрішнього маркетингу
Ціль: забезпечення ефективного виконання працівниками поставлених завдань для досягнення маркетингових цілей готелю
Завдання:
- створення працездатного колективу;
- формування корпоративної культури;
- постійне підвищення кваліфікації персоналу;
- мотивація персоналу;
- забезпечення комунікації;
- орієнтація на споживача.</td>
<td>ГОТЕЛЬ

Властивості:
Гостинність
Обгрунтованість
Надійність
Ефективність
Цілісність
Ясність
Простота в експлуатації
Гнучкість</td>
<td>Стратегія традиційного маркетингу
Ціль: максимальне задоволення потреб споживача
Завдання:
- формування цінової політики;
- формування прихильності споживача до готелю;
- сукупність можливих способів доведення до споживача інформації про послуги;
- просування послуг.</td>
</tr>
<tr>
<td>ПЕРСОНАЛ ГОТЕЛЮ</td>
<td>ГОТЕЛЬНА ПОСЛУГА
Особливості
Неодночасність процесів виробництва і споживання;
Обмежена можливість зберігання;
Терміновий характер;
Широка участь персоналу у виробничому процесі..
Сезонний характер попиту;
Взаємозалежність готельних послуг і цілі подорожі або поїздки</td>
<td>СПОЖИВАЧІ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ</td>
</tr>
<tr>
<td colspan="3">Стратегія інтерактивного маркетингу
Ціль: забезпечення якісного обслуговування і ефективних взаємовідносин між персоналом готелю і споживачами готельних послуг
Завдання:
-контроль взаємодії персоналу і споживачів готельних послуг;
-контроль якості наданої готельної послуги;
-здійснення передпродажного і після продажного обслуговування.</td>
</tr>
</table>

Рис. 1. **Концептуальний підхід до формування стратегії маркетингу готельних послуг з орієнтацією на споживача**

Джерело: http://www.ukrstat.gov.ua/ [2]

Успішний маркетинг залежить від того, наскільки кожна стадія готельного бізнесу – продукт, реклама, післяпродажне обслуговування і т.д. – задовольняють потреби споживача. В цьому суть орієнтації на споживача як ключового елемента в системі управління готельним бізнесом. Орієнтація на споживача є наслідком прийняття виробниками готельних послуг концепції маркетингу, що є філософією бізнес-компанії і побудованої на чотирьох головних передумовах:

1. Успіх будь-якого виробника готельних послуг на ринку залежить, перш за все, від споживача, від того, чи виникає у нього потреба в готельних послугах та подальшій їх купівлі.

2. Виробник готельних послуг повинен формувати систему знань про потреби споживачів, переважно до початку виробництва.

3. Потреби споживачів повинні постійно відслідковуватися і аналізуватися таким чином, щоб по позиціях «продукт» і «розвиток ринку» виробник готельних послуг завжди випереджав своїх конкурентів.

4. Керівники готелів повинні домагатися інтеграції всіх елементів маркетингової стратегії (тобто чотирьох чинників маркетингового комплексу: удосконалення продукту, визначення ціни, розміщення продукту і його просування) в єдиний стратегічний план, заснований на розумінні поведінки споживача[5; 6].

Висновки. Напрямами реалізації комплексної стратегії маркетингу готельних послуг, орієнтованої на споживача в системі підвищення клієнтоорієнтованості є орієнтація на довгострокове співробітництво зі споживачами, пропозиція споживачам інноваційних послуг і додаткового сервісу, пропозиція споживачам конкурентоспроможних цін при високій якості готельних послуг і обслуговування. Забезпечення ефективного виконання персоналом поставлених задач для досягнення маркетингових цілей готелю передбачає розвиток систем мотивації високопродуктивної праці, надання співробітникам можливості для особистісного розвитку та самореалізації, планування кар'єри, підтримка і підвищення кваліфікації персоналу, створення системи підготовки співробітників. Проведення досліджень ринку готельних послуг, розвиток комунікаційної діяльності, розширення асортименту готельних послуг, активність збутової діяльності готелів покликане забезпечити підвищення маркетингової активності готелів. Розвиток комплексу інтегрованих маркетингових комунікацій готелю має проявлятися в розширенні географічного ареалу присутності бренду, зміна позиціонування конкуруючих готелів, завоювання нових сегментів ринку, появі на ринку інноваційних готельних послуг.

Список використаних джерел:

1. Ставська Ю.В. Взаємозв’язок маркетингових та фінансових показників під час ефективності господарської діяльності. *Приазовський економічний вісник*. 2019. №1 (12). URL: http://pev.kpu.zp.ua/vypusk-5-10. С. 120-126

2. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/

3. Ставська Ю.В. Маркетингові інструменти та їх вплив на стабілізацію економічного стану підприємства. *Modern Economics.* 2019. № 13(2019). С. 227-232. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V13(2019)-35.

4. Семенов В., Галасюк С., Шикіна О. Поняття і зміст організаційно-економічного забезпечення функціонування готельних підприємств малої місткості. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 10(172). С. 202–212.

5. Мельниченко С.В., Магалецький А.В. Маркетингова політика у готельному бізнесі : монографія. Київ. 2012. 334 с.

6. Мунін Г., Карягин Ю., Роглєв Х., Руденко С. Менеджмент готельно-ресторанного бізнесу : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2008. 460 с.

7. Уокер Дж. Р. *Введення в гостинність*. 2008. 712 с.

Роман КОЖУХАР*
студент 5 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ МЕТОДИК ОРГАНІЗАЦІЇ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ

Анотація. *У статті проведено аналіз становлення та розвитку вітчизняного готельного господарства. Досліджено вимоги до сучасного ринку готельних послуг. Охарактеризовано стратегію поводження на ринку готельних компаній. Визначено значення недиференційованого маркетингу в готельному бізнесі на прикладі відомих закордонних компаній. Описано методики визначення цін на нові продукти, а саме: стратегія престижних цін, стратегія "зняття вершків", стратегія прориву на ринок, стратегія визначення ціни на комплект продуктів. Запропоновано пристосовувати основні ціни до різних категорій клієнтів за допомогою стратегії ціноутворюючого регулювання: знижки і компенсації, дискримінаційне ціноутворення, керування доходами, психологічне ціноутворення, географічне ціноутворення.*

Abstract. *The article analyzes the formation and development of the domestic hotel industry. The requirements for the modern market of hotel services have been studied. The strategy of behavior in the market of hotel companies is characterized. The value of undifferentiated marketing in the hotel business is determined using the example of well-known foreign companies. Methods of determining prices for new products are described, namely: the strategy of prestigious prices, the strategy of "removing the cream", the strategy of breaking into the market, the strategy of determining the price of a set of products. It is proposed to adjust basic prices to*

* Науковий керівник: к. е. н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ Юлія СТАВСЬКА

different categories of customers using the pricing regulation strategy: discounts and compensations, discriminatory pricing, revenue management, psychological pricing, geographic pricing.

Вступ. Розвиток індустрії дозвілля на сучасному етапі впливає на структурні зрушення в економіці країн, які мають значні природно-рекреаційні і історико-культурні ресурси. Для їх освоєння активно використовують як вітчизняні так і іноземні інвестиції в галузі, що обслуговують індустрію дозвілля якою є готельне господарство. В економіці розвинутих країн індустрія дозвілля сьогодні характеризується виключно високою наукоємкістю, тому реальністю стають підприємства готельного господарства, де обслуговування частково автоматизоване з використанням інформаційних систем і технологій. Якщо розглядати основні вимоги до готелів, мотелів, кемпінгів, туристичних баз України у всіх категоріях підприємств обов'язково передбачаються такі заклади дозвілля, як відеосалони, ігрові автомати, кінотеатри або кіно-площадки, ігрові площадки для дітей, площадки для ігор.

Виклад основного матеріалу. Згідно Угоди про проведення узгодженої політики в області стандартизації, метрології та сертифікації держав учасниць СНД, у березні 1996 р. Держстандарт України видав наказ про введення на всій території з 1 січня 1997 р. міждержавних стандартів у сфері надання послуг населенню, в тому числі у підприємствах готельного господарства.

Сьогодні реальністю стають підприємства готельного господарства, де обслуговування частково автоматизоване з використання інформаційних систем і технологій. В Україні процес автоматизації розпочався, але це в свою чергу потребує проведення комплексної модернізації їх матеріально-технічної бази, що вимагає викладення інвестицій і державної підтримки у тому числі у вигляді соціальних гарантій менш соціально захищеного населення. У сучасних умовах необхідно залучати додаткові ресурси в сферу послуг, для впровадження досягнень науково-технічного прогресу. Це в свою чергу дає можливість розширити перелік нових видів і форм обслуговування, підвищення якості послуг, що тісно пов'язані з технічними засобами.

Зруйновані міжрегіональні зв'язки, не розроблені регіональні та міжрегіональні програми розвитку готельного господарства. Повністю відсутня рекламна діяльність окремих регіонів, як на державному так і на світовому рівнях. Невідповідність якості надаваних готельних послуг ціновій політиці, що проводять окремі господарства, хоча не можливо обійти увагою в даному випадку існування значного податкового тиску і відсутність пільгового оподаткування. Неврахування державними органами управління готельним господарством, все зростаючої конкуренції збоку інших засобів розміщення (приватні будинки, квартири, інші). Широка рекламна діяльність особливо в засобах телебачення і радіо вітчизняних турфірм відпочинку за кордоном.

У даний час на світовому ринку склалася ситуація, коли споживачі вимагають від компаній усе більше нових та якісних продуктів. І компанії повинні вчасно відчути ці потреби, щоб розробити та подати, споживачу той продукт, який він очікує, або ще навіть не бачив і не знає про нього.

Стратегія поводження на ринку полягає в тому, що компанія, насамперед, розглядає можливість завоювання більшої частки на тому ж самому ринку, для тих же самих продуктів (проникнення на ринок). Після цього вона розглядає можливості нових ринків для тих же самих продуктів (розвиток ринку). Потім вона розглядає можливість пропозиції тому ж самому ринку нових, потенційно цікавих для нього продуктів (розвиток продукту). Вона вивчає можливість запропонувати нові продукти новим ринкам (диверсифікація). Застосовуючи стратегію недифиренційованого маркетингу, компанія ігнорує розходження сегментів ринку і виходить на ринок у цілому з якоюсь однією пропозицією. Вона зосереджує свою увагу і зусилля на тому загальному в погребах клієнтів, що поєднує їх. а не на тому що їх розрізняє. Вона розробляє план маркетингу, який охоплює якомога більшу кількість покупців. Масовий розподіл і масова реклама є основними інструментами для створення позитивного іміджу компанії в уявленні споживачів. Недиференційований маркетинг потребує менше витрат. Обмежена номенклатура продуктів забезпечує низький рівень витрат на виробництво, інвентаризацію і транспорт. Недиференційована програма рекламних заходів дозволяє тримати низький рівень їхніх витрат Відсутність сегментації також визначає низький рівень витрат на маркетингові дослідження і розробку нових продуктів [2].

В готельному бізнесі недиференційований маркетинг неефективний,, оскільки у світі існує безліч споживачів з різноманітними потребами І можливостями. Застосовуючи стратегію диференційованого маркетингу, фірма орієнтує свою діяльність на кілька сегментів ринку і розробляє окремі пропозиції для кожного з них. Французька компанія Accor Hotels працює під шістнадцятьма різними назвами і керує декількома марками і типами готелів, їхні марки включають міжнародні готелі "люкс" (Sofitel), тризіркові готелі (Novotel), двозіркові готелі тривалого проживання, розраховані на літніх постояльців (Suite Hotel), Formule 1, Motel 6, Etap Hotel, Red Roof Inns, Ibis, Orbis, Mercure. Coralia, Thalassa International, All Seasons, Parthenon. Марка готелю Orbis присутня в 27 містах Польщі і пропонує більш ніж 10, 500 повністю обладнаних кімнат на будь-які смаки і кошти. Тенісні корти, кегельбани, басейни, вишукана кухня - усе це призначено для приємного відпочинку [2].

Група готелів All Seasons - найбільш відома марка готелів Австралії з 20 готелями, котрі пропонують 2 рівні комфорту і цін. АН Seasons пропонує чудове співвідношення ціни і якості для ділової клієнтури в Сиднеї, Мельбурні, Аделаїді, та для клієнтури звичайних туристів, які бажають відпочити на узбережжі океану. Libertel налічує понад 45 готелів, більшість яких розташовані в Парижі (38 готелів) та в Брюсселі. Готелі Libertel класифікують за трьома категоріями. Перша категорія - Libertel Grand Tradition (3-х зіркові готелі та вище), друга - Libertel Tradition (3-х зіркові), та третя категорія -Libertel (2-х зіркова). Проте, незалежно від категорії, кожен готель Libertel має свою власну індивідуальність, котра виражена через архітектуру, внутрішнє художнє оформлення; через рівень прийому та обслуговування.

Мережа готелів Mercure пропонує більш ніж 200 готелів, що входять до його мережі: Libertel, Parthenon, All Seasons, Orbis, Pannonia, Jardin de Paris. Всі

ці готелі були відібрані Mercure до її мережі через їх місцеположення, рівень обслуговування та якості прийому. Від Сиднею до Парижу кожен готель мережі Mercure є неповторним. Готелі Mercure розташовані як у центрі міста, гак і на околиці, в горах та на морському узбережжі. Архітектура, оформлення готелю, обслуговування, вишукана кухня, французькі вина - все це дозволяє оцінити рівень прийому Mercure. В кожному ресторані готелю Mercure є спеціальний "винний офіціант", котрий може запропонувати гостям на їх смак найрізноманітніші сорти вин та їх комбінації. Ibis також пропонує чудове обслуговування за найбільш прийнятними для гостей цінами. 230 готелів Ibis сконцентровані в найбільших міських центрах 7 країн.

Мережа готелів Etap розташована у Франції, Німеччині, Бельгії, Великобританії, Угорщині, Швейцарії та Ізраїлі. Кожен з готелів пропонує клієнтам просторі звуконепроникні номери по конкурентоздатних цінах, для трьох і більше осіб - з окремою ванною та телевізором. Диференційований маркетинг, як правило, дає більший товарообіг, ніж Недиференційований. Accor за допомогою декількох марок готелів може утримувати більшу частку ринку готельних номерів в одному місті, ніж коли б в неї була тільки одна марка [5, с. 285].

Третя стратегія забезпечення ринку - концентрований маркетинг - особливо привабливий для компаній з обмеженими ресурсами. Замість пошуку малої частки великого ринку фірма домагається великої частки одного чи декількох малих ринків. Існує безліч прикладів концентрованого маркетингу. Rosewood Hotels, Kempinski, Four Seasons -усі вони зосереджені на ринку дорогих номерів. Motel 6 зосереджений, навпаки, на наданні дешевих номерів. Pantheon пропонує квартири готельного типу в Бразилії та у Франції. Дана марка забезпечує гостей готельним обслуговуванням і всіма зручностями проживання. Марка готелів Sheraton, котра належить до Slarwoocl Hotels & Resorts має біля 400 готелів і курортів в більш ніж в 70 країнах світу - від Аргентини до Зімбабве. Sheraton пропонує повний спектр комфорту та послуг в своїх ексклюзивних номерах для подорожуючих бізнесменів та для заможних людей. Прибігаючи до концентрованого маркетингу, фірми домагаються сильної ринкової позиції в сегментах, що обслуговуються ними, завдяки кращому знанню потреб цих сегментів. Фірма заощаджує на операційних витратах завдяки спеціалізації виробництва, розподілу і просуванню продукту. У той же час концентрований маркетинг несе в собі великий ризик, оскільки сегмент даного ринку може раптово скоротитися. З цих причин багато компаній воліють діяти на двох чи трьох ринках одночасно.

Більшість фірм починає з обслуговування одного сегмента і, якщо починання виявилися успішними, поступово охоплюють й інші. На черговість освоєння сегментів ринку варто ретельно зважувати в рамках комплексного плану. Наприклад, мережа готелів Accor вийшла за допомогою марок Libertel, Libertel Tradition та Libertel Grand Tradition на різні сегменти ринку зі своїми 2-х, 3-х та 4-5-ти зірковими готелями, орієнтуючись на клієнтів з різним достатком. Подібно діє також мережа готелів Holiday Inn та інші. Кожен продукт, як правило, проходить визначений життєвий цикл: він народжується, проходить

кілька стадій і, нарешті, вмирає, коли з'являються новіші продукти, які краще задовольнять потреби споживачів. Усі готельні компанії уважно стежать за тенденціями ринкового розвитку і в разі потреби споживача готові вводити на ринок нові продукти і послуги. Компаніям необхідна спеціальна програма розробки нових продуктів і послуг. Фахівці вважають, що половину прибутку всіх компаній у США в даний час приносять продукти, які не існували ще десять років тому [5, с. 284].

Є два способи придбання нового продукту. Один із них - придбання зі сторони, тобто купівля цілої компанії, чи патенту ліцензії на виробництво продукту якої-небудь іншої компанії. Оскільки витрати на розробку і впровадження нових продуктів зростають, багато компаній купують існуючі торгові марки, замість того, щоб самим розробляти нові. Таким чином, Ассог купила Motel 6 та ряд інших готелів, Ladbroke-Hilton International, Choice-Rodeway, Econo Lorge і Friendship Inns, а Pepsico купила KFC, Pizza Hut і Taco Bell, Sheraton - Four Points.

Розробка стратегії маркетингу включає три частини. Перша частина описує цільовий ринок, плановану позицію продукту, обсяг продажів, частку ринку і цільовий прибуток на перші кілька років. Цільовий ринок Courtyard Marriott - бізнесмени, які бажають займати номера високої якості за помірні ціни, і відпочиваючі, бажають одержати спокійні, затишні номери.

Друга частина стратегії маркетингу - плановані ціни нового продукту, система його розподілу і маркетинговий бюджет на перший рік впровадження продукту на ринок. Використовуючи статистичні комп'ютерні програми, компанія Marriott створила досить складні моделі. Ці моделі містили інформацію про ціни й очікувану частку ринку при даних цінах. Інформація із сегментації ринку дала Marriott інформацію, необхідну для маркетингу відповідних готелів. Третя частина стратегії маркетингу охоплює план розвитку обсягів продаж на довгостроковий період, цільовий прибуток і стратегію маркетингового комплексу - маркетинг-мікс.

Цінові стратегії звичайно змінюються від того, як продукт проходить свій життєвий цикл. Особливо складна стадія впровадження продукту на ринок, що включає різноманітні цінові варіації [3, с. 66]. Існує кілька методик визначення цін на нові продукти: стратегія престижних цін. стратегія "зняття вершків", стратегія прориву на ринок, стратегія визначення ціни на комплект продуктів.

1. Стратегія престижних цін. Готелі, що бажають позиціонувати себе як люксові й ексклюзивні, входять на ринок з високою ціною, що підтримує цю позицію. До даних готелів відносяться: Ritz, Kempinski. Four Seasons.
2. Стратегія '"зняття вершків". Цінова політика "зняття вершків" формує високу ціну, коли ринок нечутливий до рівня цін. Це відбувається тоді, коли готель відкривається в умовах відсутності конкуренції при високому попиті (наприклад, готель «Дніпро» в Києві). Також це відбувається в галузях бізнесу з високими витратами на дослідження і розробку нових продуктів типу виробів фармацевтичних і комп'ютерних компаній.

3. Стратегія "прориву на ринок". Компанії призначають низьку початкову ціну і проникають на ринок швидко і глибоко, залучаючи до себе багатьох покупців і завойовуючи велику ринкову частку.

4. Стратегія визначення ціни на комплект продуктів. Продавці, що використовують ціноутворення на набір продуктів, збирають одну групу з декількох виробів і пропонують комплект за зниженою ціною. Готелі пропонують пакети послуг - наприклад, для конференцій, або для туристичних груп з харчуванням і екскурсіями; або пакет вихідного дня з доставкою, екскурсіями, квитками на концерти та інше [6, с. 230].

Компанії звичайно пристосовують основні ціни до різних категорій клієнтів. Розглянемо стратегії ціноутворюючого регулювання: знижки і компенсації, дискримінаційне ціноутворення, керування доходами, психологічне ціноутворення, географічне ціноутворення.

1. Психологічне ціноутворення. При визначенні рівня цін використовуються психологічні аспекти, такі, як престиж, рекомендаційні, відчутні споживачами ціни, чи ціни, що склалися в їхній уяві, округлення чисел та ігнорування останньої цифри при сприйнятті ціни.

2. Знижки на обсяг. Готелі мають спеціальні пільгові ціни для залучення клієнтів, які можуть купити велику кількість готельних номерів протягом окремого періоду часу.

3. Знижки. Знижки для партнерів (бонуси, альянси): знижки для постійних клієнтів; знижки вихідного дня; пакети знижок; знижки, пропоновані в залежності від часу купівлі (сезонні).

4. Знижки для партнерів. Якщо готель співпрацює з авіакомпаніями чи компаніями по прокату автомобілів, то клієнт може отримати знижку в будь-кого з цих партнерів, скориставшись послугами хоча б одного з них.

5. Знижки вихідного дня. У вихідні дні готелі, які в будні дні заповнені бізнесменами, а у вихідні ні, надають знижки. Таким чином можна привабити звичайних туристів для проживання. Пакети знижок. Так, наприклад, Accor, надає пакети знижок для своїх гостей: 4 дні проживання - 4-й день на 50% дешевший; 7 днів проживання - 7-й безкоштовно. Сезонні знижки - зниження ціни для покупців, що бажають скористатися послугами компанії не в гарячий сезон, тобто, коли попит більш низький. Сезонні знижки дозволяють готелю утримувати стійкий попит протягом усього року [1].

При визначенні стратегії охоплення ринку готельним компаніям варто застосовувати диференційований або концентрований маркетинг, так як недиференційований маркетинг націлений на масового споживача, для котрого дуже важко створити готельний продукт, який би однаково подобався і підходив усім споживачам. Диференційований маркетинг дає більший товарообіг, ніж концентрований. Концентрований маркетинг особливо привабливий для компаній з обмеженими ресурсами, або плануючих працювати тільки з одним сегментом. Хоча сьогоднішніми тенденціями готельного бізнесу є консолідація готельних компаній, які працюють в багатьох сегментах, наприклад, Accor, Bass, Marriott. Sheraton.

Висновки. При формуванні стратегії розробки нових продуктів, готельним компаніям варто стежити за тенденціями ринкового розвитку і бути готовими вводити на ринок нові продукти, оскільки швидко міняються смаки і потреби споживачів, технології виготовлення продуктів. Готельний бізнес відчуває на собі зміни, які відбуваються в інших сферах і повинен розуміти ці зміни та їх тенденції. Наприклад, поява мобільних телефонів змінює потребу в телефонізації готелів та в застосуванні нових конструкційних технологій при будівництві готелів. Поява ноутбуків різко зменшила потребу в комп'ютерах в готельних бізнес-центрах.

При розробці нових продуктів потрібно чітко планувати випуск на ринок нових продуктів і створювати систематичний процес їхньої розробки. Для того, щоб розвиток ідей про нові продукти був неперервний, компанія повинна використовувати різноманітні джерела нових ідей. На стадії добору ідей чи концепції потрібно добре перевірити сумісність нового продукту з номенклатурою вже реалізованих продуктів компанії. Досить поширена помилка при розробці нових продуктів - введення невідповідних для компанії продуктів.

Проблематичність розробки зразка нового продукту полягає в тому, що вона часто зводиться до розробки основного продукту як такого. Багато нематеріальних аспектів продукту при цьому не відображаються. Пробний маркетинг дає змогу оцінити продукт і повну програму маркетингу в справжній ринковій обстановці. Він оцінює сам продукт, стратегію його позиціювання, рекламу, розподіл, ціну, торгову марку, бюджет. Вибір готельною компанією правильної цінової політики є важливим фактором її подальшого успіху. Системи знижок на обсяги, сезонні знижки, пакети знижок для гостей, що проживають тривалий час, - це дає змогу привабити більшу кількість гостей невисокими цінами.

Список використаних джерел:

1. Інноваційні технології в готельному бізнесі. URL: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2014/Informatica/3_160394.doc.htm

2. Кузьменко А.В., Третяк Ю.І. Впровадження Інтернет-маркетингу для просування продукції підприємства. Випуск 16. 2018 URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/16_ukr/59.pdf

3. Мельник О.П. Удосконалення управління готельним господарством. Дис.канд.екон.наук: 08.06.02. КДТЕУ. К.: 2008. 170 с.

4. Мунін Г.Б., Карягін Ю.О., Роглєв Х.Й., Руденко С.І. Менеджмент готельно-ресторанного бізнесу. К. Кондор, 2008. 460 с.

5. Ставська Ю.В. Готельний бізнес в сучасних умовах: актуальні проблеми та тенденції розвитку. *Інфраструктура ринку.* 2019. Вип. 35. С. 284-289. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/35_2019_ukr/47.pdf

6. Ставська Ю.В. Маркетингові інструменти та їх вплив на стабілізацію економічного стану підприємства. Modern Economics. 2019. № 13. С. 227-232. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V13(2019)-35.

Владислав КРИВОГУБЕЦЬ*
студент 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЗОВНІШНЮ ТОРГІВЛЮ УКРАЇНИ

Анотація. *У статті досліджено негативний вплив російсько-української війни на зовнішню торгівлю України. Розглянуто ряд питань, щодо наслідків воєнного конфлікту, які відобразилися у зовнішньоекономічній діяльності, зокрема на функціонуванні експорту та імпорту товарів і товарообігу. Наведено статистичні дані про стан зовнішньої торгівлі товарами у період перших шести місяців 2022 р. та зроблені висновки щодо перспектив і можливих напрямків відновлення й розвитку економіки України у післявоєнний час.*

Abstract. *The article explores the negative impact of the Russian-Ukrainian war on Ukraine's foreign trade. A number of issues regarding the consequences of the military conflict, which were reflected in foreign economic activity, in particular on the functioning of exports and imports of goods and trade, were considered. Statistics on the state of foreign trade in goods in the period of the first six months of 2022 are given and conclusions are drawn on the prospects and possible directions of recovery and development of Ukraine's economy in the post-war period.*

Вступ. Війна, розпочата Російською Федерацією ще у далекому 2014 році, спричинила низку економічних проблем. Анексія Росією Криму та ведення бойових дій на території Луганської і Донецької областей, призвели до втрати контролю над цими територіями та їх економічним потенціалом.

Проте, за останні вісім років Україна змогла більш менш врегулювати свої економічні дисбаланси та зовнішні торгівельні зв'язки, але 24 лютого 2022 року повномасштабна війна внесла свої корективи.

Відкритий воєнний напад Росії за підтримки Білорусі на Україну (який є частиною російсько-української війни) несе значні виклики, загрози і проблеми для розвитку України як держави як у короткотерміновому, так і у довготерміновому періоді [1].

Більш того, війна унеможливила придбання більшості товарів в Україні через їх дефіцит або руйнування виробничої інфраструктури.

Збитки промислових активів становлять $6,7 млрд. Остаточні цифри з цього виду активів, ймовірно, будуть набагато вищими, оскільки про багато окремих пошкоджень ще не оголошено. Деякі інші види активів (наприклад, земля, худоба та посіви, транспортні засоби) відомі, але ще не оцінені [3].

Все це призвело до введення у бізнес-практику поняття «критичний імпорт». І хоча юридичного визначення цьому терміну поки немає, його

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ Яна ПАЛАМАРЕНКО

практичне значення полягає у тому, що з 24 лютого банкам, за загальним правилом, забороняється здійснювати транскордонні перекази валютних цінностей, за винятком окремих операцій [4].

Одним із таких винятків - здійснення імпортних операцій резидентів з купівлі товарів критичного імпорту. Іншими словами, з метою оплати товарів критичного імпорту дозволено купити і переслати за кордон іноземну валюту [4].

Також невід'ємною складовою частиною воєнних дій стала географічна обмеженість торгівлі України. Північний напрямок був перекритий Білоруссю, а східний – Росією. Крім того, остання заблокувала всі морські порти України, що позбавило можливість використовувати південний напрямок (через Чорне море) для зовнішньої торгівлі України. Тому єдиним напрямком зовнішньої торгівлі став західний [2].

Очевидно, що Україна шукає і встановлює нові зовнішньоекономічні зв'язки для підтримання своєї економіки, проте все рівно вплив війни на зовнішню торгівлю є колосальним.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабна та жорстока російсько-українська війна вносить багато змін у підприємницьку діяльності нашої країни. Велика кількість підприємств опинилися в обмежених рамках, що вимагають швидкого реагування – при цьому не важливо чи здійснюють вони зовнішню торгівлю знаходячись в України, чи поза її межами.

Ще з перших місяців повномасштабного вторгнення, українською стороною було прийнято та затверджено низку нормативно-правових актів, що мають відношення до зовнішньої торгівлі, з них:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 № 153 «Про перелік товарів критичного імпорту» [5].
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.03.2022 № 289 «Деякі питання товарів критичного імпорту» [6].
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.2022 № 236 «Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану» [7].
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2022 № 186 «Деякі питання маркування харчових продуктів в умовах воєнного стану» [8].

Дані акти внесли ряд позитивних змін у зовнішню торгівлю України, проте необхідно враховувати й ряд наслідків.

Попри побоювання, що Україна може майже повністю втратити свою присутність на зовнішніх ринках, реальні вартісні обсяги скорочення товарообігу за підсумками першого півріччя 2022 р. становили 21,3% порівняно з аналогічним періодом 2021 р. (рис.1). При цьому скорочення експорту було суттєвішим (на 24 %) (рис.2), аніж імпорту (на 18,6 %) (рис.3) [2].

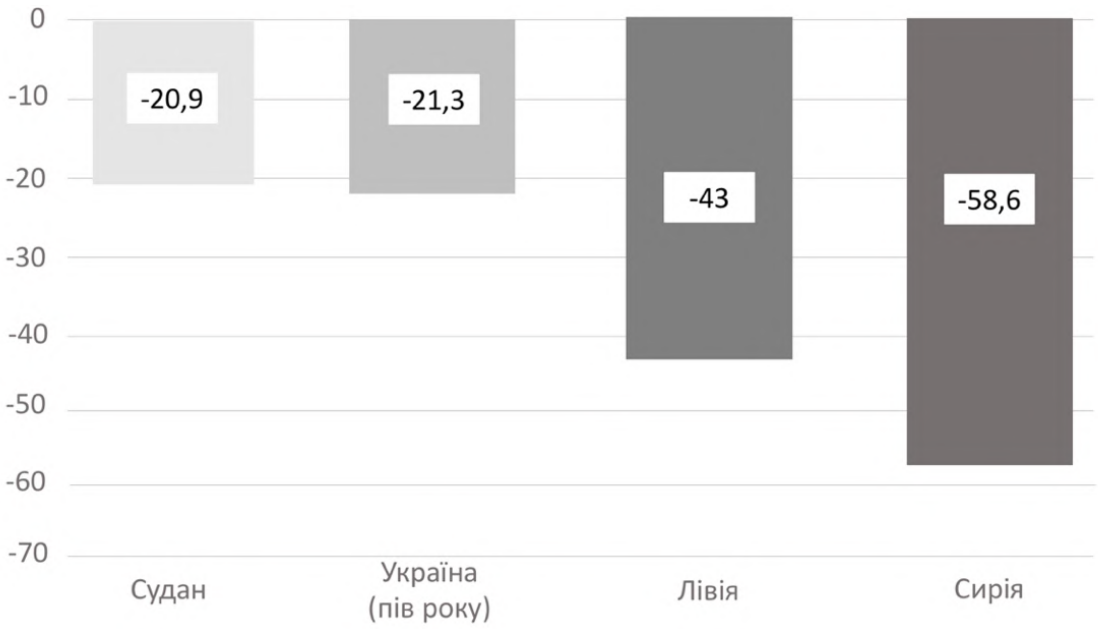

Рис. 1. **Динаміка товарообігу в рік початку воєнного конфлікту, 2022 р., %**
Джерело: сформовано автором на основі [2]

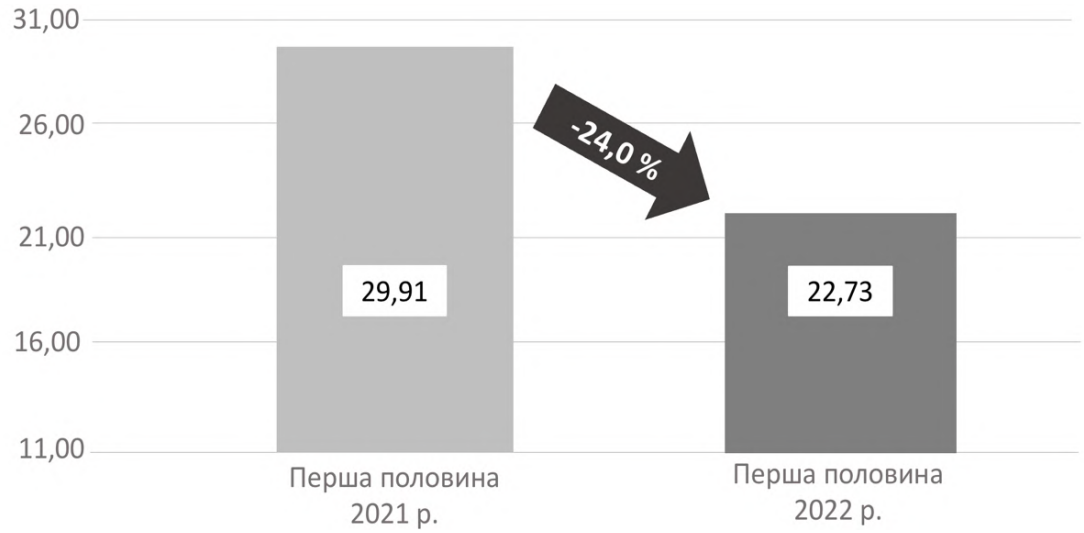

Рис. 2. **Зовнішня торгівля України у першій половині 2022 р., вартісні обсяги експорту, млрд дол. США**
Джерело: сформовано автором на основі [2]

Відтак, імпорт скоротився не лише через логістичні проблеми та скорочення попиту, а й через заборону на некритичні імпортні операції, запроваджену Національним банком України, щоб уникнути волатильності валюти. Дозволявся імпорт лише «критичних товарів» із спеціального списку, а також операції держави. Хоча список «критичних товарів» поступово розширюється, у середньостроковій перспективі споживчий та інвестиційний попит залишиться дуже пригніченим, що не дозволить імпорту відновитись на повну [3].

Експортні можливості сильно скоротилися у зв'язку з блокування російським флотом українських портів, бойовими діями, що розгорнулися у східному та південному регіонах, та масштабним логістичним колапсом. Міністерство економіки повідомило в прес-релізі про березневий експорт у розмірі $2,7 млрд (50% від лютневого обсягу) та імпорт у розмірі $1,8 млрд (30%

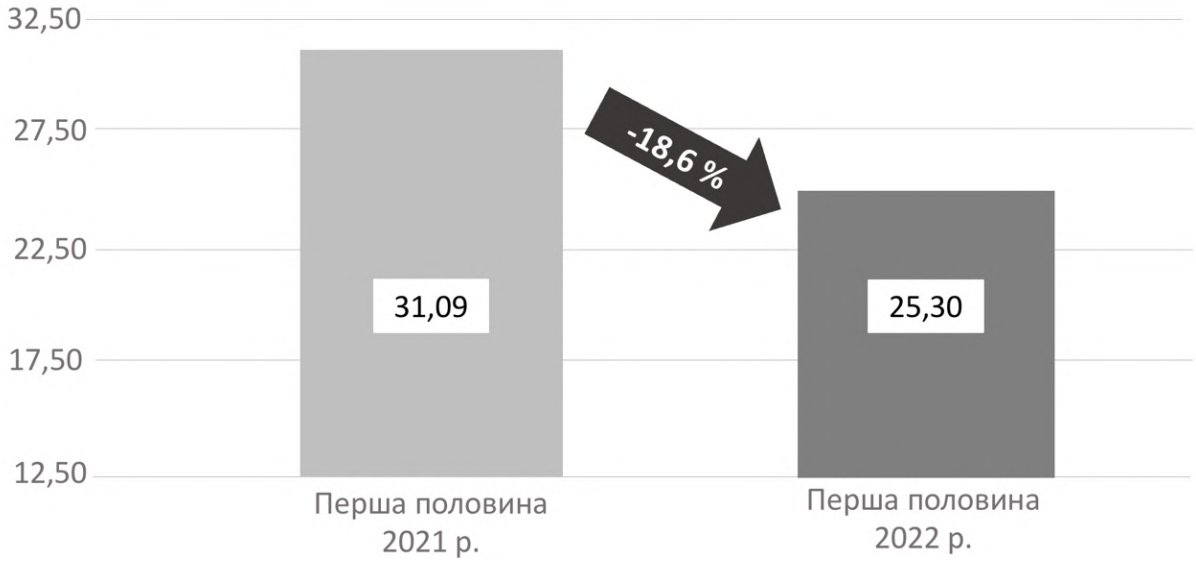

від лютневого обсягу) [3].

Рис. 3. **Зовнішня торгівля України у першій половині 2022 р., вартісні обсяги імпорту, млрд дол. США**

Джерело: сформовано автором на основі [2]

При зменшенні вартісних обсягів товарообігу на 21,3 % їхні фізичні обсяги скоротилися майже на 36 %, що свідчить про зростання світових цін на провідні товари зовнішньої торгівлі України. Так, у першій половині 2021 р. товарообіг становив 61 млрд дол. США, а його фізичні обсяги – 106,4 млн т. За перші шість місяців 2022 р. товарообіг становив 48 млрд дол. США, а його фізичні обсяги – 68,2 млн т [2].

Проте, починаючи з ІІ кварталу 2022 р., імпорт почав поступово відновлюватись та за підсумками червня наблизився до аналогічного показника 2021 р. (4,7 проти 5,5 млрд дол. США) [2].

Проведені дослідження показали що, структура імпорту змінилася: відбувається заміна дорогого товару на більш дешеві аналоги, зменшуються обсяги імпорту дорогих товарів (побутової техніки, автомобілів, обладнання) [9].

В той же час, ситуація з експортом – не така оптимістична. Зростання експорту на 36,9 % протягом перших двох місяців 2022 р. не змогло компенсувати його суттєвого скорочення у березні–червні ц.р. на 48,1%. Водночас сьогодні спостерігається поступове відновлення експорту, хоча й на значно нижчому рівні порівняно з показником минулого року [2].

Традиційно під час кризових явищ посилюються позиції експорту продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції. Їх частка в товарній структурі експорту зросла з 36,1 до 44,5 %. А значна потреба України в паливно-енергетичних товарах призвела до того, що їхня частка в товарній структурі

імпорту зросла з 16,2 до 25,4%, майже наздогнавши провідну позицію імпорту України – машини, устаткування й транспорт (27,8 % від загального імпорту України) (Рис. 4) [2].

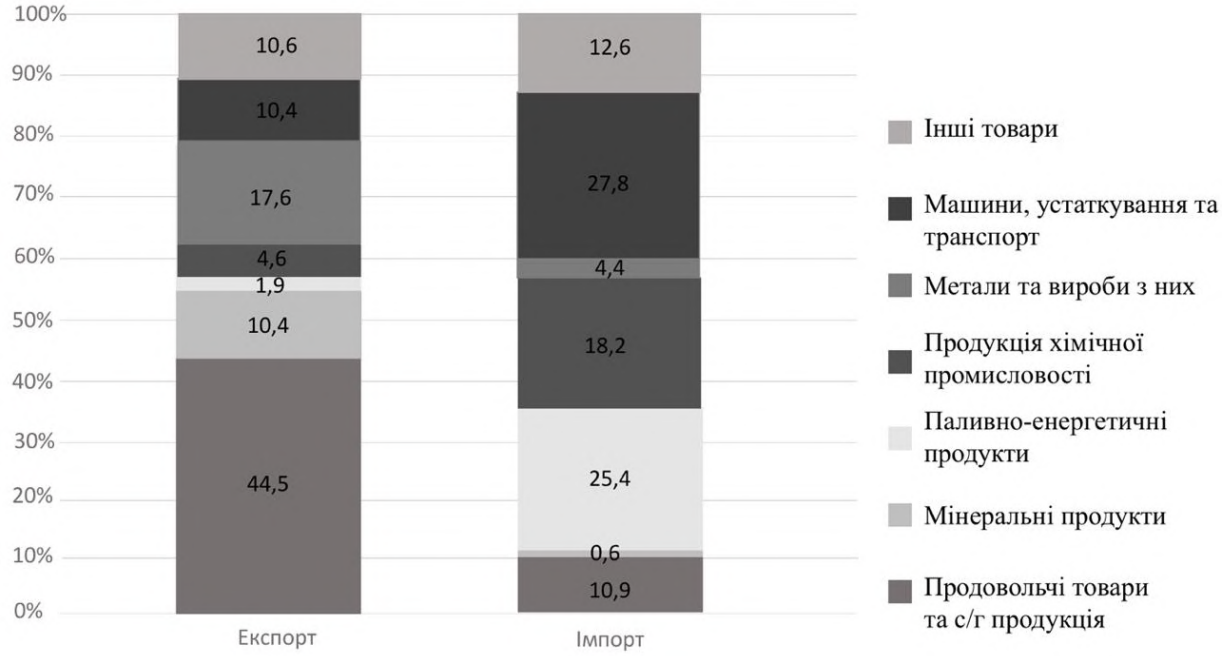

Рис. 4. **Товарна структура зовнішньої торгівлі України у першій половині 2022 р., %**

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Хочемо зазначити й той факт, що потреба інших держав в український сировині не менша, ніж потреба України у збуті. Наша країна має велике коло держав, які підтримують та намагаються сприяти відновленню зовнішньоекономічних зв'язків.

Звичайно, вплив війни відобразився на експорті та імпорті товарів, проте обвал експорту більше спостерігався за рахунок декількох груп, таких як: зерна, руди та необроблені чорні метали. Проте для багатьох товарів, зокрема промислових, що мають менші обсяги, подібного обвалу не спостерігалося.

Зовнішньоекономічна політика України має бути спрямована на розвиток експорту, стимулювання інвестиційного імпорту, створення умов для ефективного залучення капіталотворчих іноземних інвестицій [9], навіть в умовах війни [9].

Провідна роль експорту в зовнішньоекономічній сфері зумовлена можливістю одержання країною іноземної валюти, необхідної для структурної перебудови економіки, оплати імпорту тих товарів, для виробництва яких держава не має достатніх ресурсів; досягненням позитивного сальдо платіжного балансу країни [9].

Зокрема, стимулювання інвестиційного імпорту зумовлюється можливістю реалізації проектів імпортозаміщення продукції товарами власного виробництва. Для налагодження останнього держава має стимулювати імпорт новітніх технологій, обладнання, товарів виробничого призначення, що

сприятиме налагодженню конкурентоспроможного національного виробництва, високий рівень якості продукції [9].

Висновок. Отже, негативний вплив війни Російської Федерації проти України, безумовно, позначився на ефективності зовнішньої торгівлі. Дефіцит товарів та руйнування виробничої інфраструктури призвели до унеможливлення закупівлі товарів в Україні. Більш того, перекриття північного і східного напрямку торгівлі, блокування всіх морських портів, викликало значні логістичні труднощі. Відбулося падіння імпорту товарів на 18,6 %, але експорт зазнав ще більшого обвалу на 24 %. Також, одним з наслідків воєнного конфлікту стало значне підвищення цін на світовому ринку, зокрема на провідні товари зовнішньої торгівлі, що призвело до зменшення вартісних обсягів на 21,3 % й скорочення фізичних обсягів товарообігу майже на 36 %.

Підсумовуючи усі ці наслідки війни варто сказати, що є значний негативний вплив на зовнішню торгівлю України, проте, війна закінчиться, з'являться іноземні інвестиції на відбудову і розвиток економіки нашої країни. Тому, зовнішньоекономічна діяльність України повинна бути направлена на розвиток експорту, на створення умов для ефективного залучення капіталотворчих іноземних інвестицій, на стимулювання інвестиційного імпорту та майбутнього імпортозаміщення продукції власними українськими товарами.

Список використаних джерел:

1. Борщевський В.В., Двігун А.О. Економіка регіонів України в умовах війни: ризики та напрямки забезпечення стійкості. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»; 2022. URL: https://ird.gov.ua/irdp/p20220033.pdf
2. Гавриленко Н. Вплив війни на зовнішню торгівлю України (за підсумками першого півріччя 2022 р.). Національний інститут стратегічних досліджень; 2022. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-08/_us-gavrilenko-tablici_merged_0.pdf
3. Вишлінський Г., Репко М., Гайдай Ю., Горюнов Д., Коломієць О., Самойлюк М. Економіка України під час війни: оперативна оцінка, квітень 2022. Центр Економічної стратегії; 2022. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/UKR_Економіка-України-під-час-війни.pdf
4. Михайлюк Ю. Критичний імпорт під час війни. Економічна правда [Інтернет]. 2022. URL: https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/22/684459/
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 № 153 «Про перелік товарів критичного імпорту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2022-п#Text
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.03.2022 № 289 «Деякі питання товарів критичного імпорту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/289-2022-п
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.2022 № 236 «Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію

України у період дії воєнного стану». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2022-п#Text
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2022 № 186 «Деякі питання маркування харчових продуктів в умовах воєнного стану». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/186-2022-п#Text
9. Хомутенко В.П., Луценко І.С., Хомутенко А.В., Волкова О.Г. Фінансова політика зовнішньоекономічної діяльності. Харків: «Діса плюс»; 2018. URL: http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7569/1/Фінансова%20політика%20зовнішньоекономічної%20діяльності.pdf

Денис ПАНЧЕНКО*
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЛОГІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. *Логістика при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) характеризується своєрідними особливостями які виникають з необхідності перетину державного кордону та оформлення відповідних митних документів. В умовах війни в Україні логістика відіграла ключову роль для економіки країни і особливо в сільськогосподарському секторі. При організації логістичного сполучення необхідно враховувати особливості законодавства держав через які здійснюється міжнародні перевезення, а також можливість доставки до кордону України. З цією метою сформульовані вимоги до побудови ефективних логістичних систем підприємств що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність в умовах військового стану.*

Abstract. *Logistics during the implementation of foreign trade is characterized by peculiar features that arise from the need to cross the state border and prepare the relevant customs documents. During the war in Ukraine, logistics played a key role in the country's economy, especially in the agricultural sector. When organizing logistics, it is necessary to take into account the peculiarities of the legislation of the countries through which international transportation is carried out, as well as the possibility of delivery to the border of Ukraine. For this purpose, the requirements for the construction of effective logistics systems of enterprises carrying out foreign economic activity in the conditions of martial law have been formulated.*

Вступ. До справжнього моменту логістика як практична діяльність стійко зайняла свою нішу в управлінні сучасними підприємствами. Компанії України

* Науковий керівник: к. е. н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ Юлія СТАВСЬКА

уже давно вийшли за межі національних кордонів і стали міжнародними. Логістичний підхід до об'єкта управління, інструменти та методи логістики застосовуються в самих різних областях менеджменту. Наявність логістичного підрозділу в компанії вже не є чимось незвичайним, а розглядається як обов'язкова складова організаційної структури успішного підприємства. Область компетенції фахівців у сфері логістики охоплює управління самими різними об'єктами - документообіг, людські, інформаційні, фінансові та товарно-матеріальні потоки. Саме управління товарно-матеріальними потоками, їх оптимізація є найбільш поширеними завданнями менеджменту в середовищі комерційних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства тісно пов’язана з транспортним забезпечення яке є однією з важливих складових процесу організації доставки товарів від місця їх виготовлення до місця споживання. Під транспортним забезпеченням розуміють сукупність елементів, які знаходяться в тісній взаємодії та складають єдину транспортну систему що об’єднує операції пов’язані з виробництвом та обігом продукції. Транспорт грає важливу роль в розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Від належної роботи транспортної системи залежить ефективність логістичної діяльності котра якісно оцінюється рівнем задоволення потреб кінцевого споживача. Методом вдосконалення підприємства орієнтованого на міжнародний ринок на базі концепції логістики є належне управління транспортною логістикою і створення високо ефективних товаропровідних систем здатних забезпечити наявність потрібного товару в потрібному місці, в потрібний час, в потрібній кількості з мінімальними витратами і за прийнятною ціною [1].

В сучасних умовах можна сміло говорити про те, що логістичне сполучення та його розвиток до війни в Україні був один, а після став зовсім інший. Враховуючи те що Україна аграрна країна і, в основному переважає сільське господарство зовнішньоекономічний імпорт був спрямований на транспортування морськими шляхами через порти, завдяки вдалому розташуванню країни біля морів Чорного та Азовського. До війни 75% зовнішнього українського товарообігу припадало на морські порти. З 24 лютого 2022 року всі вони заблоковані. Проте, це не стало вироком. Навпаки, компанії почали шукати альтернативні шляхи для налагодження логістичних ланцюгів.

З лютого в Україні доступ до моря став заблокованим, а перебудувати морську логістику на наземну неможливо, оскільки вона зосереджена навколо портів. Тому виникає запитання, як направити експортні та імпортні потоки на наземні кордони.

Якщо резюмувати основні виклики, з якими зіткнувся бізнес в Україні це пошук альтернативних шляхів. Такими альтернативами стали залізничні та автосполучення. Але і тут компанії зіткнулися з масою проблем.

В частині залізничних сполучень не були налагодженні маршрутні траси, не було сполучення з найближчими міжнародними портами. Технічні проблеми, такі як різна ширина колій в Україні та Європі. Відповідно до статистики АО “Укрзалізниця”, так як більше 80-ти виробничих підприємств в Україні зупинили

свою роботу з початком війни, внутрішні перевезення вантажів залізницею також зупинилося. Доступні в Україні порти також не були готові до залізничного транспортування та і об'єми, особливо сільськогосподарських товарів (зернових), призведе до перевантаження.

В частині автоперевезень виникли свої труднощі, нестача машин та водіїв, нестача/подорожчання палива, перетин кордонів як українських так і європейських (величезні затори на митницях), навантаження на митницю.

Що стосується експорту в цілому, то додаткові проблеми пов'язані з нестачею обладнання для експорту, адже контейнерний імпорт дуже сильно впав у обсягах. Є великий попит на експорт сільськогосподарських вантажів, проте кількості контейнерів, які є в обороті, недостатньо для забезпечення нормальних обсягів експорту з України. Дуже великий обсяг імпорту було вивантажено в інших портах світу, адже спочатку клієнти не могли зрозуміти, що робити з цими вантажами, а потім виникали дуже великі витрати з перенаправлення цих вантажів в інші країни.

Але все ж таки поступово знайшлося вирішення цих проблем. В залізничних направленнях були запущені прямі поїзди спочатку з найближчим сусідом з України по Польщі та поступово до інших європейських країн. Так з серпня 2022 року розглянуто можливість використання іспанського логістичного потенціалу для розширення експорту української продукції, перш за все, зернових. Міністерство мобільності та урбаністики Іспанії запустило пілотний проєкт із транспортування українських зернових потягом з України до Іспанії в якості альтернативи або доповнення до морського транспорту, на період російського вторгнення та обмеженнями в діяльності Чорноморських портів України. Початок цього пілотного проєкту збігається з відкриттям чорноморських портів і зернових морських маршрутів, які контролюються Туреччиною, тому тестова поїздка буде за значно меншим обсягом, ніж це планувалося раніше. Разом з тим, іспанське керівництво вбачає за необхідне перевірити життєздатність залізничного вирішення транспортування українських зернових як допоміжного засобу підтримки морського маршруту.

Таким чином, пілотний проєкт має на меті проаналізувати потенціал наземного транспорту, який може допомогти морському транспорту з використанням залізничних магістралей у державно приватній координації з галузями транспорту та управління сировиною в ЄС [7].

Згідно з дослідженням транспорт(як і запаси) вимагає від 1/3 до 1/2 усіх витрат на логістику. Проте сьогодні практично жодне підприємство не зможе функціонувати без постачань сировини, готової продукції або матеріалів. Наслідками порушень функціонування системи транспорту є збитки підприємств і навіть їх банкрутство, оскільки не поставляється сировина, необхідна для виробництва, не відвантажується готова продукція, відбувається її простій і псування. Виробничий процес на підприємстві не повинен залежати від затримок транспорту. Для цього необхідно вивчити існуючий маршрут постачання товарів, сировини, матеріалів, вибрати найбільш зручний за часом і умовам перевезень. При цьому врахувати характеристики вантажу, місцезнаходження кінцевих пунктів постачання.

І ще одним важливим аспектом є розрахунки за отримані товари, послуги. Законодавством встановлені обмеження щодо іноземних розрахунків. Тому операції, які не відносяться до «критичного імпорту» до дати завершення воєнного стану у підприємств фактично немає можливості, оскільки, відповідно встановлено низку обмежень на розрахунки у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Юридичні особи можуть іноземну валюту продати, обміняти, придбати. Але придбану іноземну валюту можна витратити виключно для здійснення операцій, перелічених у п.14 Постанови №18 зокрема для:

- переказу коштів з метою виконання зобов'язань резидента перед нерезидентом за укладеним між ними договором купівлі-продажу товарів за умови, якщо такий переказ здійснюється за рахунок коштів, одержаних за кредитом (позикою) від МФО або за субкредитом від держави, для фінансування якого держава залучила кредит (позику) від МФО;

- операцій з повернення нерезиденту попередньої оплати (авансового платежу), отриманої(ого) резидентом на його поточний рахунок у банку в Україні після 23.02.2022р. за укладеним з нерезидентом договором з купівлі-продажу товару, у зв'язку з невиконанням резидентом зобов'язань за цим договором;

- валютних операцій МФО, уключаючи представництва МФО, а також валютних операцій резидентів та нерезидентів з переказу коштів в іноземній/національній валюті з метою розрахунків з МФО або з його представництвом;

- валютних операцій резидентами та нерезидентами для проведення мобілізаційних та інших заходів (потреб), визначених законами України, що регулюють відносини у сферах забезпечення національної безпеки та оборони;

- операцій з оплати витрат на лікування в медичних закладах іноземної держави, оплати витрат на транспортування хворих, оплати витрат, пов'язаних зі смертю громадян за кордоном (транспортні витрати та витрати на поховання), уключаючи операції зі здійснення страхових виплат (страхових відшкодувань) за договорами страхування осіб, які виїжджають за кордон, на рахунки асистуючих компаній-нерезидентів;

- операцій з перерахування коштів за навчання на рахунки навчальних закладів іноземної держави;

- операцій з перерахування коштів для виплати аліментів;

- на підставі окремих дозволів (рішень) Національного банку України, що приймаються на підставі звернень Кабінету Міністрів України, міністерств, Ради національної безпеки і оборони України, Служби безпеки України, підписаних керівником державного органу або особою, яка виконує його обов'язки;

- переказів на користь дипломатичних представництв, консульських установ України за кордоном для їх утримання та виконання представницьких функцій, а також переказів на користь працівників апаратів військових аташе та апаратів представників Міністерства оборони України при закордонних дипломатичних установах України;

- розрахунків (оплати вартості товарів, робіт та послуг) за кордоном з використанням електронних платіжних засобів (за винятком розрахунків, що здійснюються з використанням коду категорії торговця - 6211) або використання за кордоном електронних платіжних засобів для отримання готівкових коштів;

- переказів на користь представництв і філій за кордоном юридичних осіб, у статутному капіталі яких державі прямо або опосередковано належить частка в розмірі 100%, згідно з кошторисом на утримання або робочою програмою та бюджетом з урахуванням обмежень, установлених у п.17 цієї постанови;

- розрахунків значущих операторів послуг платіжної інфраструктури з нерезидентами для забезпечення виконання функцій у міжнародних карткових платіжних системах;

- переказу іноземному інвестору/нерезиденту коштів, отриманих у зв'язку з проведеною після 01.04.2023р. виплатою погашення/сплатою доходу за облігаціями внутрішньої державної позики України згідно з умовами їх розміщення (емісії).

Тобто, перелік операцій, за які може бути проведена оплата нерезиденту під час війни дуже незначний. Борги за товари (послуги) некритичного імпорту фактично «заморожені». У зв'язку з обмеженням руху іноземної валюти учасники ЗЕД активно шукають способи зменшення боргів перед нерезидентами. Розглядаються всі можливі варіанти.

Пробачення боргу. Українські компанії, які є учасниками міжнародних груп компаній, як варіант зменшення боргів перед нерезидентами розглядають можливість пробачення боргу. На перший погляд, таке рішення виглядає дивним, адже вся сума пробаченого боргу буде включена до складу доходів підприємства та з неї буде сплачено податок на прибуток. Однак, керівництва компаній, розуміючи, що війна в Україні руйнує економіку, промислове та сільськогосподарське виробництво, стає причиною гуманітарної та соціальної катастрофи, приймають такі рішення свідомо.

Залік заборгованостей. Проведення заліку заборгованостей регулюється положеннями ЦКУ [5]. Зарахування є одним із способів припинення зобов'язань, при цьому і зарахування може бути здійснене за наявності одночасно таких умов:

1) вимоги сторін мають бути зустрічними, тобто такими, що випливають з двох різних зобов'язань між двома особами, де кредитор одних зобов'язань є боржником іншого;

2) вимоги повинні бути однорідними, тобто в обох зобов'язаннях мають бути речі одного роду. Можна зарахувати грошовий борг проти грошового, товарний борг проти товарного. Згідно заданого питання пропонується проводити залік: грошовий борг за послуги проти грошового боргу за товар.

3) необхідно, щоб за обома вимогами уже настав термін виконання, оскільки не можна пред'явити до зарахування вимогу за зобов'язанням, яке не підлягає виконанню. До зарахування може бути також пред'явлено вимогу, термін якої не вказаний або яка підлягає виконанню на першу вимогу кредитора [5].

Заборони на зарахування зустрічних однорідних вимог чинні нормативні документи не містять. Лише «у разі запровадження НБУ захисту у вигляді

обов'язкового продажу частини надходжень в іноземній валюті» можливе не зняття з валютного нагляду лише зобов'язань в інвалюті 1-ї групи та рублях незалежно від суми, а для решти валют - якщо зарахування проводять на суму понад пів мільйона євро. Наразі обов'язковий продаж валюти чинним законодавством не передбачений.

Прямої заборони на проведення заліку заборгованостей у період дії воєнного стану Постановою №18 не передбачено.

Але на практиці компанії зіштовхуються із ситуацією, коли існують внутрішні розпорядження НБУ, які містять уточнення, доповнення, коментарі та інструкції, як діяти у кожній конкретній ситуації. То ж, варто звертатись до установ банку за варіантами погашення. Варіанти можуть бути наступними, але не виключно:

- залік заборгованостей за існуючими заборгованостями.

Такий варіант підходить для тих випадків, коли підприємство одночасно має дебіторську та кредиторську заборгованість з одним нерезидентом.

- залік заборгованостей після відступлення права вимоги.

Варіант, коли нерезидент, який має дебіторську заборгованість перед резидентом, придбаває у іншого нерезидента дебіторську заборгованість резидента (відступлення права вимоги між двома нерезидентами), в результаті чого нерезидент стає кредитором резидента.

Відповідно до ст.ст. 512-516 ЦКУ кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги). Правочин щодо заміни кредитора у зобов'язанні вчиняється у такій самій формі, що і правочин, на підставі якого виникло зобов'язання, право вимоги за яким передається новому кредиторові. До нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом.

Для відступлення права вимоги згода боржника не потрібна. Однак, боржник повинен бути повідомлений у письмовій формі про факт зміни кредитора, якому він повинен сплатити борг. Таке повідомлення має надати або постачальник, який відступив борг з посиланням на договір відступлення права вимоги, або новий кредитор з наданням документального підтвердження свого права на отримання боргу.

- залік заборгованостей, які виникли під час воєнного стану.

Деякі підприємства розглядають варіанти укладання посередницьких договорів. При цьому, на момент укладання посередницького договору між посередником-резидентом та нерезидентом наявна кредиторська заборгованість. Далі резидент-посередник та нерезидент проводять залік зустрічних заборгованостей.

Висновки. Отже, логістика являє собою дуже жива галузь, що має високу чутливість і швидку адаптацію до макроекономічних, соціальних чи політичних змін. Лише за останні пару років логістика пережила контейнерну кризу, подорожчання палива, коронавірус, нестачу ємностей, а зараз ще й війна. Але кожен раз логістика як галузь із усіма людьми, що в ній працюють, спроможна

задовільнити попит на свої послуги. Навіть зараз, коли сталось найбільше із можливих лих, кожен хто потребує здійснити перевезення заблоковані, тягачів в рази менше ніж потрібно, ціни на паливо значно зросли, пересування на багатьох територіях пов'язано із небезпекою, все одно логістика демонструє стійкість і знаходить завжди альтернативні шляхи.

Так спочатку складно, але зрештою галузь розквітне. І щоб це післязавтра настало, необхідно й надалі активно працювати, звернути увагу на ті напрями діяльності, які в мирний час були непріоритетними. Варто розвивати експортні логістичні рішення, сучасні центри та електронні сервіси. Війна показала, що ці чинники є критично важливими для роботи. Усі впевненні Україна переможе а з нею і весь бізнес, зокрема і логістика.

Список використаних джерел:

1. Ставська Ю.В., Гладкіх Т.В., Сауляк Р.Ю. Державна підтримка фермерських господарств України в умовах глобальної нестабільності. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018 Вип. 3 (65). ч 2. С. 7- 12. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/3_65_2_2018_ukr/1.pdf
2. Ставська Ю.В., Глуха А.О. Перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах Євроінтеграції. *Приазовський економічний вісник*. 2018. №5 (10). URL: http://pev.kpu.zp.ua/vypusk-5- 10 – С. 59-64.
3. Крикавський Є.В., Корж Н. В, Басюк Д. І. Логістичне управління: підручник. Львів. 2017. 322 с.
4. Інструкції про порядок валютного нагляду банків за дотриманням резидентами граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів, затвердженою постановою Правління НБУ від 02.01.2019р. №7 пп. 5 п.
5. Цивільний кодекс України ст. 601
6. Постанови Правління НБУ «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24.02.2022р. №18 з 24.02.2022р. п.12, п.14
7. Лист №6127/311- 200-46962 від 12.07.2022

Анастасія ПОБІГАЙ*
студентка 2 курсу магістратури,
факультет економіки та підприємницької діяльності,
Вінницький аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анотація. *У статті наведені особливості капітальних інвестицій підприємств. Встановлено зв'язок таких капіталовкладень з процесом*

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ Андрій САХНО

капіталізації підприємства. Охарактеризований механізм процесу інвестування та зроблена порівняльна характеристика фінансових та реальних інвестицій.

Abstract. *The article describes the features of capital investments of enterprises. The connection of such capital investments with the process of capitalization of the enterprise has been established. The mechanism of the investment process is characterized and a comparative description of financial and real investments is made.*

Вступ. Інвестиції є важливим механізмом розвитку підприємства, адже за допомогою нього забезпечується інноваційний процес та його розширене відтворення. Інвестиції можна розглядати як вкладення капіталу у різних його формах з метою одержання поточного доходу або забезпечення зростання його вартості в майбутньому періоді. Важливою складовою інвестицій є реальні капіталовкладення, які забезпечують належний рівень технологічного оснащення підприємства, його виробничу потужність та інноваційність.

Виклад основного матеріалу. Сутність поняття «інвестиції» може розглядатися з двох поглядів. З першої точки зору інвестиції розглядаються як процес або дія – процес вкладення капіталу, що забезпечує його збереження або зростання. Такий підхід актуальний переважно в західній економічній літературі. З другої точки зору інвестиції розглядаються як об'єкт або сукупність об'єктів – усі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладено в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті чого створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний та екологічний ефект. Цей підхід зафіксовано у Законі України «Про інвестиційну діяльність» [1, 2].

За об'єктом вкладення інвестиції поділяються на дві категорії: реальні (або капітальні) та фінансові. Капітальні інвестиції – це вкладення капіталу у відтворення основних засобів, нематеріальні активи, приріст оборотних активів. Дані інвестиції часто ототожнюють з капітальними вкладеннями.

Натомість, фінансові інвестиції – це вкладання коштів у різні фінансові інструменти. До таких належать: акції, облігації та інших цінні папери та деривативи [1].

Фінансові інвестиції виступають лише спекулятивним капіталом, який приносить дохід власнику, зароблений на курсовій різниці активів. Реальні інвестиції – виступають основою для забезпечення капіталізації підприємств. Саме через механізм інвестування відбувається його приріст або збереження. Враховуючи це, можна сказати, що інвестування – це процес перетворення інвестиційних ресурсів, з точки зору інвестора, у інвестиції, а з точки зору об'єкта інвестування – у капітал, власний або позиковий.

Механізм реального інвестування тісно пов'язаний з економічною сутністю інвестиційного циклу, через який відбувається процес перетворення інвестиційних ресурсів та відбувається капіталізація підприємства (рис. 1).

Реальні інвестиції можуть здійснюватись у різноманітних формах: придбання цілісних майнових комплексів; повна модернізація підприємства; оновлення лише окремих видів обладнання; будівництво; реконструкція;

інноваційне інвестування; інвестування у запаси та оборотні активи підприємства.

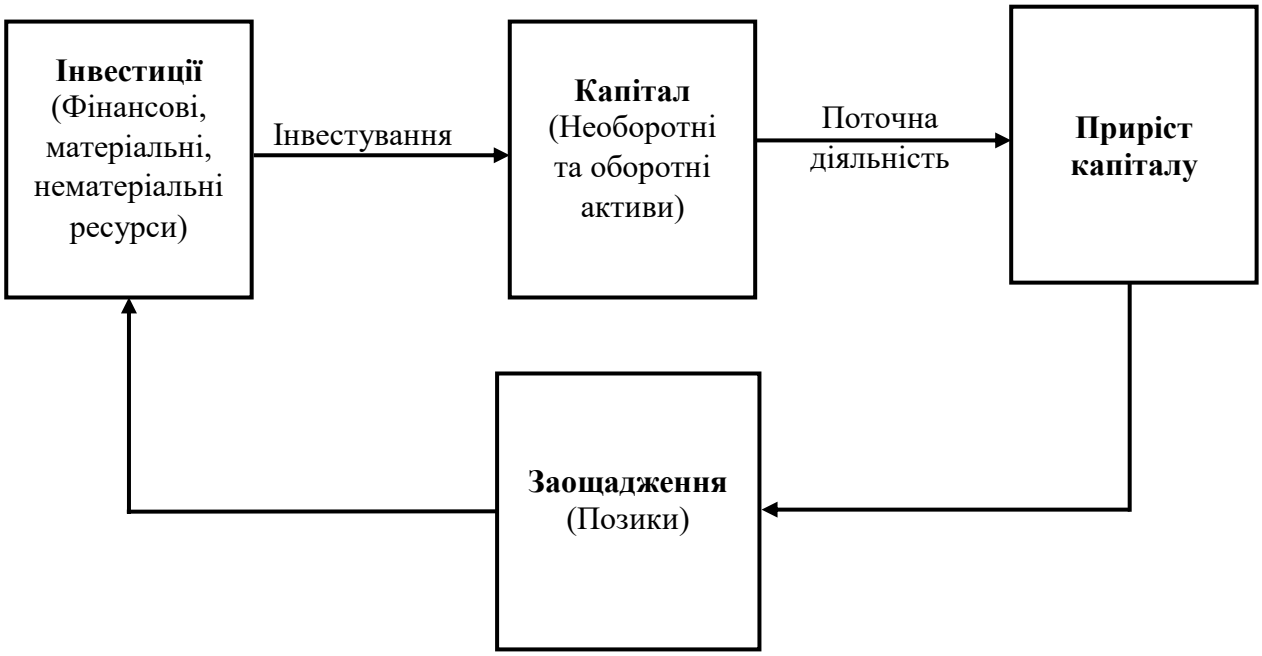

Рис. 1. **Інвестиційний цикл**

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Вибір конкретних форм капітального інвестування підприємства визначається завданнями галузевої, регіональної та товарної політики (спрямованість на розширення об’єму виробництва та операційного прибутку), можливостями впровадження нових технологій, спрямованих на зниження рівня операційних витрат, а також потенціалом формування капітальних ресурсів (грошових та інших активів які залучаються для здійснення вкладень в об'єкти реального інвестування).

Реальні інвестиції, не залежно від їх форм, проходять три стадії процесу інвестування (рис. 2).

Здійснення реальних інвестицій, як і будь-яка інша економічна діяльність, має ряд певних особливостей.

Першою особливістю реальних інвестицій є те, що вони виступають головною формою реалізації стратегії економічного розвитку підприємства. Основною ціллю цього розвитку є здійснення високоефективних реальних інвестиційних проектів. При цьому сам процес стратегічного розвитку підприємства можна розглядати як сукупність реалізованих інвестиційних проектів за певний проміжок часу. Саме ця форма реального інвестування дозволяє підприємству успішно входити на нові товарні і регіональні ринки, забезпечувати постійне зростання своєї ринкової вартості.

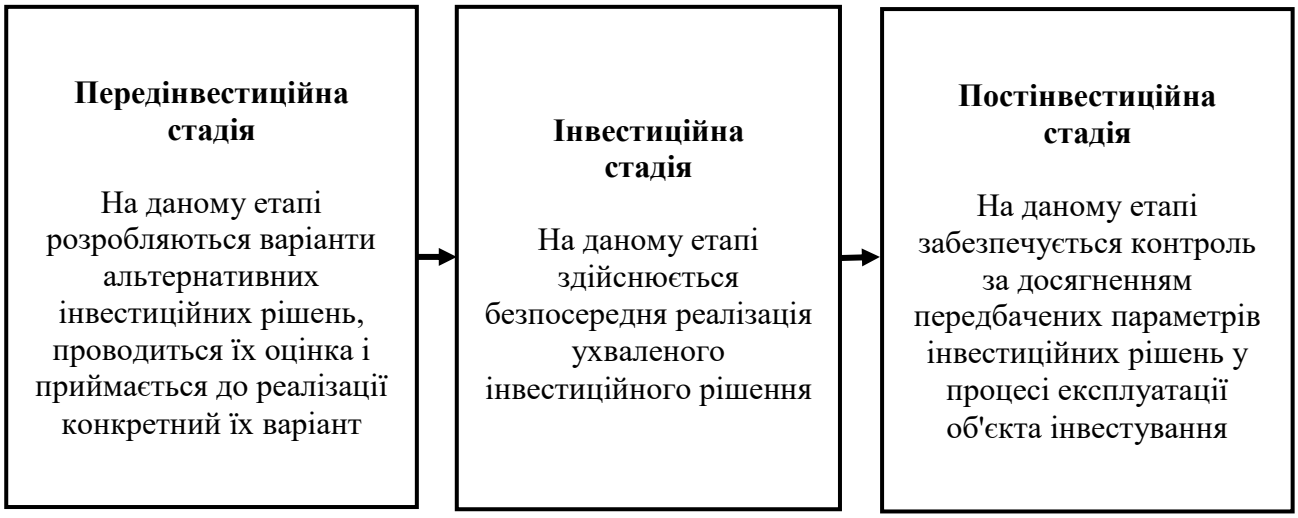

Рис. 2 **Стадії процесу реального інвестування**

Джерело: сформовано автором

Другою особливістю реального інвестування є його тісний зв’язок з операційною діяльністю підприємства. Реальні інвестиції призводять до збільшення обсягу виробництва і реалізації продукції, розширення асортименту та покращення якості. Тому, у свою чергу, від реалізованих підприємством реальних інвестиційних проектів багато в чому залежать параметри майбутнього операційного процесу, потенціал зростання обсягів його операційної діяльності.

Третя особливість характеризується тим, що реальні інвестиції забезпечують більш високий рівень рентабельності, ніж фінансові інструменти. Спроможність генерувати велику норму прибутку є одним з ключових факторів вкладання капіталу в реальний сектор економіки.

Четверта характеристика полягає в тому, що фізичні інвестиції забезпечують стабільний чистий грошовий потік для бізнесу. Забезпечується за рахунок амортизації основних фондів і нематеріальних активів навіть у періоди, коли функціонування реалізованого інвестиційного проекту не приносить прибутку підприємству.

П'ята характеристика – високий ризик морального старіння. Цей ризик спостерігається як на етапі реалізації реального інвестиційного проекту, так і на етапі післяінвестиційного розвитку. Стрімкий технологічний прогрес створив тенденцію до збільшення цього рівня ризику в реальному інвестиційному процесі.

Шоста особливість реальних інвестицій полягає у їх високому рівні інфляційного захисту. Як правило, в умовах інфляційної економіки темпи росту цін на товари та об'єкти реального інвестування не тільки відповідають, але, в багатьох випадках, навіть перевищують темпи росту інфляції. Це відбувається за рахунок ажіотажного інфляційного попиту підприємців на матеріалізовані об'єкти підприємницької діяльності.

Останньою, сьомою, особливістю реальних інвестицій є їх низька ліквідність. Це пов'язано з вузькоцільовою спрямованістю більшості форм цих

інвестицій і неможливістю компенсувати помилки управлінських рішень при їх впровадженні.

Висновки. Реальні інвестиції можна охарактеризувати як вкладення капіталу (грошей) у різні сфери суспільного виробництва з метою оновлення існуючих і створення нових матеріальних благ, і як наслідок отримання набагато більшого прибутку. інвестиції виступають основою для забезпечення капіталізації підприємств. Саме через механізм інвестування відбувається його приріст або збереження. В порівнянні з фінансовими інвестиціями, реальні капіталовкладення приносять більший прибуток інвестору та більш стійкі до ринкових коливань. До недоліків варто віднести низьку ліквідність таких активів та здатність до швидкого морального старіння.

Список використаних джерел:

1. Лактіонова О.А. Навчальний посібник з дисципліни «Інвестування». Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. 256 с.
2. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991: редакція від 09.06.2022
3. Мертенс А.В. Инвестиции: курс лекций по современной финансовой теории. Киев: Киевское инвестиционное агентство, 1997. 416 с.
4. Вашечко Ю.В. Чисті інвестиції та методи їх визначення. Інвестиції: практика та досвід. 2018. №12. С. 90–93
5. Яремик Х.Я. Система циклів інвестиційного процесу. Науковий вісник НЛТУ України. 2015. №25.7. С. 268–272
6. Савелко С.О. Фінансові та реальні інвестиції інвестиційного портфеля банку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 20. С. 25–28

Анна РУДАКОВА*
студентка 4 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОСУВАННЯ АНІМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ ЯК НАПРЯМОК АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ

Анотація. *У статті розглянуто сутність та особливості розвитку сільського «зеленого» туризму як складника туристичного комплексу. Досліджено актуальні поняття стосовно впливу анімаційної діяльності на розвиток сільського зеленого туризму. Визначені основні форми, які спрямовані на формування базових цінностей. Запропоновано методи та принципи*

* Науковий керівник: д.е.н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ Олена ГОЛОВНЯ

заохочення селян з розробки та проведення вільного часу. З'ясовано змістовність сільської анімації, а також її соціальна компетентність у становленні майбутньої самореалізації людини.

Abstract. *The article examines the essence and features of the development of rural "green" tourism as a component of the tourist complex. Current concepts related to the impact of animation activities on the development of rural green tourism have been studied. The main forms aimed at the formation of basic values are defined. Methods and principles of encouraging villagers to develop and spend their free time are proposed. The meaningfulness of rural animation, as well as its social competence in shaping the future self-realization of a person, has been clarified.*

Вступ. У сучасних умовах функціонування світової економіки інтенсивного розвитку набуває ринок послуг. Одним із найважливіших, динамічно зростаючих напрямів, що входять до його структури, є туристична індустрія [1, с. 59].

Сільські території України мають надзвичайно багату історико-архітектурну спадщину, культуру, самобутній побут, даровані природою мальовничі ландшафти, а також лікувально-рекреаційні ресурси. Наші села багаті індивідуальним житловим фондом та добрими і працьовитими людьми. Водночас гострою проблемою багатьох сіл є зростаючий надлишок робочої сили. В цій ситуації варто розвивати ті галузі, які не потребують для свого розвитку великих коштів. До таких галузей належить сільський зелений туризм, який вже давно практикується в Україні. Соціально-економічні зміни, що відбуваються в економіці України протягом останніх років, призвели не тільки до спаду виробництва, а й до значного погіршення якості життя сільського населення та руйнування потужної соціальної інфраструктури, яка вибудовувалась десятиріччями.

Одним із актуальних напрямків організації обслуговування туристів у сільській місцевості є анімація, тобто пожвавлення програм обслуговування, відпочинку і дозвілля туристів, насичення цих програм ігровими елементами та шоу. Активне впровадження анімаційних програм зумовлене загостренням конкуренції між подібними за рівнем сервісу і місцезнаходженням осередками зеленого (сільського) туризму. Тому анімаційна діяльність у сфері зеленого (сільського) туризму розглядається як невід'ємна частина культурно-дозвіллєвої практики туризму.

Мета дослідження полягає в тому, щоб розглянути особливості анімаційних послуг у сільському туризмі, дослідити їх основні елементи.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні не існує універсального визначення даного виду туристичної діяльності, але загальноприйняте в світі визначення зазначає, що сільський туризм – це подорожі громадян з постійного місця проживання в сільську місцевість з розміщенням в сільських гостьових будинках, сільських садибах і на фермах з туристськими цілями і без заняття діяльністю, пов'язаною з отриманням доходу від джерел в місці тимчасового перебування.

Сільський туризм, як відпочинок в сільській місцевості, не тільки данина моді, але необхідність, оскільки динамічний і напружений ритм життя в містах, забруднення міського середовища, викликає у міського жителя бажання спокою і усамітнення серед чистого природного середовища. Такий відпочинок дає людині можливість наблизитися до природи, розслабитися відпочити, набратися сил, і крім того, дозволяє задовольнити такі специфічні захоплення, як вивчення історичної, культурної, етнографічної, а також архітектурної спадщини, звичаїв та ремесел, характерних для даного регіону, ознайомлення з місцевим народним одягом, кухнею, збирання фольклору, вивчення місцевої мови або діалекту, аматорська фотографія, збір трав і мінералів.

Анімація – це напрям туристичної та курортної діяльності, який передбачає як зорову (пасивну), так і особисту участь відпочиваючих у театралізованих та ігрових програмах, культурно-розважальних та спортивних заходах. У світовій практиці туристичного та готельного бізнесу під анімаційною діяльністю розуміється цілісний процес взаємодії аніматора з туристами, в процесі якого задовольняються релаксаційно-оздоровчі, освітньо-культурні, творчі потреби та інтереси учасників цього процесу.

Можна окреслити два основні види анімації:

– рекреаційна анімація – комплекс активізуючих культурно-розважальних програм, що сполучається з лікувально-оздоровчими програмами у межах рекреаційно-туристичного закладу.

– туристична анімація – передбачає залучення туристів до участі у різноманітних мистецько-розважальних, етнографічних або рекламних заходах: фестивалях, карнавалах, святах, культурно-історичних театралізаціях тощо. Сюди ж можна віднести й анімаційне обслуговування туристів під час руху (на круїзному теплоході, у поїзді, автобусі, літаку), а також під час перебування в тематичних парках, парках розваг, вакаційних зонах [2, с. 51].

Анімаційну складову відпочинку на селі варто розглядати як одну з чільних конкурентних переваг зеленого (сільського) туризму перед іншими видами туризму. В ідеалі, відпочинок у сільській оселі має бути насичений не менш розмаїтою анімаційною програмою, ніж відпочинок у курортному будинку відпочинку чи санаторії.

Анімація виступає важливою частиною сукупної діяльності в агрооселі, слугує вираженням високого ступеня її професіоналізму, є невід'ємною складовою частиною якісного туристичного продукту. Розробка та впровадження анімаційних програм у практику зеленого (сільського) туризму сприяє урізноманітненню і зростанню привабливості туристичного продукту. Це зумовлює зростання кількості постійних клієнтів стимулює попит на відповідний турпродукт. Тож наявність якісних програм анімаційного обслуговування на підприємстві зеленого (сільського) туризму можна розглядати як своєрідний індикатор успішного просування туристичного продукту на ринку, надійну запоруку підвищення доходності та прибутковості туристичного бізнесу.

Анімаційне обслуговування в сільському туризмі має дуже великий потенціал. Для розважання гостей застосовують певну низку заходів, які можна згрупувати так:

1. заходи, в основу яких покладено екскурсійне обслуговування;
2. заходи, в основу яких покладено проживання в сільській місцевості;
3. заходи, в основу яких покладено національні традиції;
4. спортивні заходи.

Екскурсія є обов'язковою частиною майже будь-якого туру. Раціональне розташування екскурсійних об'єктів від агрооселі дає можливість заохотити якомога більше туристів.

Анімаційні послуги, в основу яких входить саме проживання в сільській місцевості, користуються не меншою популярністю серед туристів. Розробляють такі послуги, як правило, самі ж туристи разом із власниками агросадиб. Неабиякою популярністю користуються такі послуги, як «участь у доїнні корів» чи «приготуванні їжі». Найпопулярнішими розвагами цієї категорії є рибалка, полювання, катання на конях, збирання ягід, грибів тощо. Ця категорія є найменш витратною для виробництв сільського туризму, тому такі послуги надають практично всі агрооселі.

До третьої групи анімаційних послуг, як правило, входять форми театралізованих національних свят, які заздалегідь будуть включатися в тур. Популярністю користуються козацькі турніри та театралізовані ярмарки.

Театралізовані вистави можуть не тільки зустрічати і проводжати туристів, а і супроводжувати їх протягом усього туру.

Четверта група анімаційних послуг поки що замало розроблена підприємствами сільського туризму. Спортивні змагання, фестивалі, школи спортивного туризму на базі підприємств сільського туризму можуть залучити новий для цього виду туризму сектор споживачів - молодь. Цікавою є практика застосування анімаційних елементів змагань пішохідного, лижного, велосипедного, водного туризму та особливо тих, що не потребують спеціальної підготовки як з боку організаторів так і з боку учасників.

Своєрідний інтерес викликає використання спортивних елементів у так званих *quest*-програмах (від англ. *quest* - шукання, пошук, дізнавання), коли виконання ланцюжка завдань і елементів веде до кінцевої мети (перемоги, призу). Такі програми вдало можуть використовуватись при організації господарями агросадиб анімаційних послуг на корпоративних вечірках бізнес-структур, особливо під час *weekend*-турів (від англ. *weekend* - вихідний, кінець тижня), а також у рамках *team-building* (від англ. *team* - команда, *building* - будувати) - новий для нашої країни засіб мотивації персоналу та подолання конфліктів у колективі, який стає дедалі популярнішим, оскільки найчастіше саме у змаганнях проявляється командний дух, бажання пошуку нових ідей та методів менеджменту.

Таким чином, застосування анімаційних послуг при розробці конкурентної стратегії підприємства сільського туризму може стати важливим чинником розвитку сільського туризму в Україні, зокрема застосування анімаційних спортивних послуг в регіонах, що потребують підвищення аттрактивності для споживача. Важливо, що такі заходи не вимагають великих затрат, хоча бажано, щоб до їх організації взагалі та суддівства зокрема запрошувались професіонали.

Як правило, додаткові витрати на оплату їх праці примножують загальну вартість туру тільки на 3-6%. За таких умов можна легко привернути увагу потенційних підприємств та відпочиваючих.

Для сільського туризму характерно застосування культуроохоронних технологій. Крім занять сільськогосподарськими роботами, участі в традиційному побуті сільських жителів і проживання на лоні природи, в діяльність агротуристичних садиб вносяться інноваційні форми роботи. Це всілякі майстер-класи з народних художніх промислів і ремесел, організація масових фольклорних свят, що характеризуються вивченням і відродженням традиційного пісенного та хореографічного мистецтва і культури в цілому.

Цей вид заходів широко використовується в роботі агротуристичних садиб Латвії, де проводиться найбільший Міжнародний фольклорний фестиваль “Baltica”. Фестиваль організовується під егідою CIOFFF і входить до їхнього календаря. CIOFF – найвідоміша у світі Міжнародна рада організацій фольклорних фестивалів і традиційного мистецтва – є організацією-членом ЮНЕСКО, до якої залучені близько 80 країн. Фестиваль знайомить відвідувачів з народним танцем, народною музикою, звичаями, ремеслами та іншими сферами народного мистецтва в їх історичних формах.

Тематика фестивалю розгортатиметься як у теоретичній, так і в мистецькій частинах програми: обговоренням та демонстрацією музичного (вокально-інструментального) та хореографічного фольклору, а також звичаїв, гастрономічної та іншої спадщини, висвітленням архаїчних та обрядових форм, обмін добрими практиками збереження старих традицій. Кожна країна готує свою програму не лише за запропонованими темами, але й рідною мовою, щоб показати та підкреслити унікальність та національну самобутність балтійських мов, тому презентації, лекції та дискусії синхронно перекладаються різними мовами [1].

В Україні об‘єкти туризму з колоритними анімаційними програмами є найпопулярнішими осередками масового внутрішнього й міжнародного туризму (наприклад, Музей народної архітектури у с. Пирогово біля Києва, ярмарка у с. Сорочинцях на Полтавщині, фестиваль сільських мистецьких колективів України у с. Боромля та багато ін.).

На весь світ славиться заповідне музейно-анімаційне середовище козацької доби на о. Хортиця в Запорізькій області (площа 3 тис. га, 12 км довжиною і 2,5 км шириною, прибережні скелі в окремих місцях сягають 40-метрової висоти).

Поряд з музеями «Історії запорізького козацтва», «Народної творчості та етнографії» на Хортиці діє кінний етнографічний театр «Запорізька Січ», який влаштовує масові театралізовані «Козацькі кінні ігри», і в них, при бажанні, може взяти безпосередню участь кожен гість. Тут таки можна спробувати зварити козацький куліш, опанувати козацькі ремесла та набути ратні навики тощо. Незалежно від пори року Хортиця приваблює фольклорно-театралізованими акціями («Запорізьке купала», «Запорізький щедрий вечір» тощо).

З початку XXI ст. у Подніпров‘ї розвивається анімаційний музейний комплекс Трипільської культури у м. Ржищеві й с. Трипілля, що на Київщині. Подібні заходи стали популярними як на Заході, так і на Сході, Півдні та Півночі України, причому анімаційні програми сільського зеленого туризму також включають спортивні ігри і змагання, народні танцювальні вечори під запальні мелодії троїстих музик, карнавали, вечорниці, ворожіння тощо з безпосередньою участю туристів.

У Карпатському регіоні (як і на Волині, Поділлі, Подніпров‘ї, Запоріжжі, Слобожанщині) перспективною формою анімації стала організація сільських анімаційних шоу-музеїв, в яких туристів зустрічають «живі» історичні персонажі (руські князі, гетьмани, козаки-запорожці, чумаки, Довбуш з опришками тощо) [4].

Сільський туризм в Закарпатті також нерозривно пов’язаний з вивченням побуту, культури і традицій козацтва, а також численних народів, які здавна проживають на українській землі. В одному з найбільш розвинених районів сільського туризму – проводиться фольклорне свято «Купальська ніч», присвячене святу Івана Купала, що викликає у молоді в останні роки підвищений інтерес. На околицях Косино музей гуцульської культури під відкритим небом дає можливість відвідувачам відчути органічне поєднання народної архітектури та живого гуцульського побуту. На території музею "Гуцульське село" оживають самобутні гуцульські художні ремесла і промисли (різьбярство, кушнірство, писанкарство, мосяжництво, гончарство, килимарство, вишивка, бондарство). А в дні традиційних релігійно-обрядових святкувань "Гуцульське село", стає осередком жвавих гуцульських забав та обрядодійств.

Сучасні анімаційні технології у сфері сільського туризму є невід’ємною складовою культурно-дозвільної діяльності молоді під час туристичної подорожі. Для молоді в агротуризмі створюються анімаційні туристичні маршрути - цільові туристичні поїздки заради однієї анімаційної програми або безперервний анімаційний процес, розгорнутий у просторі у формі подорожі. В рамках анімаційної технології в сільському туризмі організовуються культурно-пізнавальні, тематичні, фольклорні, літературні, музичні, наукові, фестивальні, карнавальні та спортивні анімаційні програми.

Для найбільш ефективного досягнення мети сучасними виробниками туристських послуг в агротуризмі застосовуються інноваційні технології, в які входять музеєфікація старовинних садиб, селянських будинків і пам’яток. У сільському туризмі широко застосовуються також сучасні інформаційні технології, які безпосередньо пов’язані з комп’ютеризацією процесу надання послуг в туризмі (електронні каталоги і квитки, онлайн-бронювання номерів та екскурсій, вивчення турів і комплексу послуг, що надаються в Інтернет-джерелах тощо). Також в організації молодіжного дозвілля сільського туризму широко застосовуються культурозберігання, автентичні та анімаційні технології.

Висновки. Отже, Україна має багато перспектив для розвитку активних форм та технологій туризму. Анімація відіграє важливу роль в організації зеленого (сільського) туризму. Робота анімаційної служби зорієнтована на

створення комфортної, дружньої і гостинної атмосфери в закладі, задоволенні потреб відвідувачів у духовно-культурному емоційному та фізичному розвитку, формуванні умов для приємної комунікації і проведення дозвілля. Завдяки реалізації анімаційних програм підприємства зеленого (сільського) туризму демонструють більш ефективні в комерційному вимірі результати практичної діяльності.

Список використаних джерел:

1. International folklore festival «Baltica 2022». URL.: https://tourism.sigulda.lv/en/international-folklore-festival-baltica-2022programme-6-10-july-2022-latvia

2. Гарбера О.Є. Організація анімаційної діяльності в структурі комплексного туристичного обслуговування. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова.* 2014. Т. 19. Вип. 3/2. С. 50–53.

3. Головня О.М. Соціально-економічні аспекти розвитку міжнародного туризму під впливом глобалізаційних чинників. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2021. № 1. С. 56–71.

4. Особливості діяльності та розвитку об'єктів зеленого туризму у регіонах та проблеми створення міжнародних кластерів у цій галузі. URL.: https://ucluster.org/blog/2010/12/osoblivosti-diyalnosti-ta-rozvitku-obehktiv-zelenogo-turizmu-u-regionakh-ta-problemi-stvorennya-mizhnarodnikh-klasteriv-u-cijj-galuzi/.

Анастасія СУБОТІНА*
студентка 3 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. *У статті проаналізовано особливості розвитку національного туризму в умовах війни. Виявлено тенденції розвитку туризму в теперішніх умовах. Досліджено як військові дії впливають на розвиток туристичної діяльності. Розкриті потенційні можливості для туристичного бізнесу. Актуальність статті зумовлена тим, що національна економіка наразі характеризується потребою пошуку стабілізації економічного і соціального розвитку суспільства, а також формуванням політичних можливостей участі різних суб'єктів соціальної дії у політичному процесі, де туризм починає працювати на зміну інституційної структури.*

* Науковий керівник: к. е. н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ Руслана ЛОПАТЮК

Abstract. *The article analyzes the peculiarities of the development of national tourism in the conditions of war. Trends in the development of tourism in the current conditions have been revealed. It has been studied how military actions affect the development of tourism. Potential opportunities for the tourism business have been revealed. The relevance of the article is determined by the fact that the national economy is currently characterized by the need to seek stabilization of the economic and social development of society, as well as the formation of political opportunities for the participation of various subjects of social action in the political process, where tourism begins to work to change the institutional structure.*

Вступ. З початком війни в Україні змінилось усе і це відчув на собі кожен громадянин країни. Постраждали всі сфери та галузі, в тому числі, сектор туризму. Важко уявити, як в таких надскладних умовах можна подорожувати не лише з метою переселення до більш безпечних місць, а й можливості хоч на якийсь час втекти від жахливих реалій, що принесло за собою повномасштабне вторгнення.

У декого може виникнути резонне питання: навіщо взагалі думати про туристичні подорожі, якщо зараз такі складні часи? Та все набагато складніше та глибше. Річ не лише у в змозі відпочити. Насправді, туризм грає велику роль, суттєво впливаючи на економіку країни та благополуччя її громадян. Тому не треба розглядати його лише як сектор розваг. У будь-які часи, як мирні, так и воєнні, він є підтримкою сфери господарської діяльності держави та суспільства.

Виклад основного змісту. З початку повномасштабного вторгнення туризм в країні скоротив свою діяльність. Все ускладнюється тим, що Україна, як і багато інших держав світу, ще не повністю оговталася після пандемії коронавірусу. Галузь знову повернулася до збитковості і не змогла досягти показників 2019 року.

Говорити про зовнішній туризм навіть не приходиться з відомих причин. По-перше, у великої кількості громадян зросли витрати та зменшилися доходи. По-друге, військовозобов’язані не мають змоги виїздити за кордон з сім’єю, навіть якщо у них є на це кошти. По-третє, існують складнощі, пов’язані з логістикою. Також не треба очікувати прибуття великої кількості іноземних туристів до того часу, доки в країні не буде безпечно. А ті, що відвідують Україну сьогодні – це в першу чергу представники закордонних ЗМІ та співробітники відомств, що переміщуються по країні з робочою метою. Так як війна триває, ситуація буде погіршуватися. Якщо порівнювати с минулим роком, бюджет в цьому році зможе отримати не більше 10% від попереднього показника. У 2021 юридичні особи сплатили туристичні збори в обсязі 154 млн гривень, ФОП – 90 млн. Чимало фірм, що організовували тури, припинили свою діяльність. Велика кількість співробітників малого та середнього бізнесу залишилися без роботи та доходів ці данні не сикрет і я відкрито їх отримав.

Та все ж сфера туризму не дивлячись на важкі обставини продовжує боротися зі складнощами. Зараз він працює приблизно на 30%, орієнтуючись на

подорожі всередині держави – переважно у західноукраїнському напрямку до прикладу мальовничий та затишний край біля озера Синевир. Вона всіляко намагається підтримувати і своїми податками бюджет, і своїми послугами людей, що потребують відпочинку у цей надзвичайно складний період.І не забувають і про переселенців. Багато фірм займається волонтерством, підтримуючи армію необхідним, а також переселенців, розміщуючи їх у санаторіях та організовуючи їх пересування далі.

Якщо сектор туризму продовжить падати у прірву кризису, проблем буде ще більше. Бюджет країни не буде отримувати велику кількість податків, із яких в тому числі фінансується ЗСУ та найбільш соціально незахищені категорії населення. Підтримуючи економіку країни, туристична сфера сама потребує підтримки.

Міністерство культури та інформаційної політики України у травні задокументувало 300 воєнних злочинів Росії проти культур-ної спадщини України. Найбільше було зруйновано релігійних споруд (106 од., 40 із яких визнані пам'ятками історії, архітектури та містобудування). За даними міністерства, пошкоджені 17 пам'яток національного значення, 81 – місцевого та 6 – нещодавно виявлених об'єктів культур-ної спадщини. Найбільше злочинів проти культурної спадщини здійснено в Харків-ській (88), Донецькій (62), Київській (49), Чернігівській (33), Луганській (21) та Сум-ській (20) областях.

Війна внесла суттєві зміни у роботу Українського культурного фонду, а його грантове фінансування (637 мільйонів 281 тисяча гривень) передали на потреби Збройних сил України. Проте, розпочато фандрейзингову кампанію щодо підтримки працівників сфери культури, що залиши-лись в Україні, та культурно-мистецьких проєктів, спрямовані на популяризації української культури, українські медіа та діяльність Українського культурного фонду.

Також фонд з перших днів війни розпочав боротьбу за культурні санкції проти Росії, щоб припинити співпрацю з росіянами та щоб російська культура і діячі були максимально ізольовані на міжнародній арені. Таким чином, ряд провідних міжнародних організацій припиняють або вже припинили співпрацю з країною-агресором, до них можна віднести Міжнародну раду архівів, Канадську раду мистецтв, Європейську асоціацію фестивалів, Словацький кіноінститут, Міністерство культури Естонії, Раду мистецтв Англії, Литовську раду з питань культури, Міністерство культури і спорту Іспанії, Вільнюський міжнародний кінофестиваль, Асоціацію ісландських художників тощо.

Проте нова реальність життя в Україні в умовах воєнного часу потребуватиме нових пріоритетів. З 24 лютого частина туристичних підприємств закрилась, інші переорієнтували свою діяльність на волонтерство, надаючи свій транспорт для евакуації біженців та для закупівлі чи перевезення гуманітарної допомоги з-за кордону. У тилових регіонах внутрішній туризм потрохи відновлюється, фірми організовують тури Львівською, Івано-Франківською,

Закарпатською та Тернопільською областями. Проте, це в основному коротко-тривалі виїзні тури для внутрішньо переселених осіб.

Також відновлюються екскурсійні тури в музеї та замки, що залишались закритими через воєнний стан. Щодо виїзного туризму, то ситуація є дещо іншою – більшість українців цікавлять поїздки за кордон з метою евакуації, а не відпочинку.

Висновки. На сьогоднішній день, одними з найголовніших завдань у сфері туризму є документування шкоди туристичним локаціям, що заподіяні Росією, а також розробка стратегії відновлення туристичної сфери України. В умовах євроінтеграції для українського туризму відкриваються нові перспективи розвитку та унікальні можливості налагодження співпраці з країнами-учасницями ЄС та ЮНВТО. Для України, що має вагомий потенціал у туристичній сфері, напрям розвитку туризму повинен бути одним із пріоритетних задля забезпечення збалансованого розвитку території в гармонії з природою та збереженням природних ресурсів.

Зокрема, це:

- збільшення кількості туристів, які здійснюють подорожі в межах України, зокрема, іноземців;
- підвищення рівня валового внутріш-нього продукту, зокрема, збільшення частки туристичної індустрії у структурі ВВП;
- збільшення обсягу наданих туристичних послуг та створення нових робочих місць в туристичній та суміжних сферах;
- розбудова туристичної інфраструктури та створення сприятливих умов для подальшого розвитку інфраструктури навколо туристичних магнітів;
- збільшення обсягу надходжень до бюджетів усіх рівнів від провадження туристичної діяльності;
- підвищення ефективності управління туристичною сферою в регіонах;
- розвиток малого та середнього бізнесу в галузі, залучення інновацій в туризм, ство-рення умов для розвитку ділового туризму;
- підвищення обізнаності потенційних туристів про регіональні туристичні маг-ніти, туристичну привабливість України в цілому, покращення іміджу України у світі;
- створення умов для надання туристичних послуг особам з інвалідністю, у зокрема з вадами зору, слуху і порушеннями опорно-рухового апарату, та іншим маломобільним групам населення;
- імплементація в частині стосовно туристичної сфери Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами.Україна бере участь у перспективних програмах кооперації у сфері туризму, залучається до впровадження новітніх туристичних технологій,

активно використовує глобальну інформаційну мережу, використовує передові методи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів.

Список використаних джерел:

1. Євроінтеграція. URL: https://mtu.gov.ua/timeline/ Evrointegraciya.html.
2. Міжнародні стандарти готельного обслуговування. URL:http://4ua.co.ua/management/zb2bd68a5d53b88421216d27_0.html
3. Готельне обслуговування. URL:http://eprints.kname.edu.ua
4. Байлик С. І. Гостинне господарство. Організація, управління, обслуговування. Київ, 2015. 267 с.
5. Демків Ю. М., Стукач Т. Миколаїв. Українська туристична галузь у світовому середовищі: адаптація за умов впливу глобальної міжнародної кризи COVID-19. *Бізнес-навігатор*. 2020. Вип. 4. С.25-34.
6. Ляпина І. Ю. Організація і технологія готельного обслуговування: підручник. Миколаїв: Профобіздат, 2020. 225 с.
7. Марченко О. А. Концептуальні засади регіонального розвитку туристичної індустрії. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 454– 458.
8. Папирян Г. А. Менеджмент в індустрії гостинності:(готелі і ресторани). Миколаїв.: Економіка, 2020. 354 с.
9. Сенин В. С. Гостінічний бізнес: Класифікація готелів і інших коштів розміщення: Навчань. допомога для вузів. Миколаїв: Проспект, 2018. 234 с.

Андрій ТОПОЛЬНИЦЬКИЙ*
студент 2-го року магістратури,
факультет економіки та підприємницької діяльності,
Вінницький аграрний університет
Вінниця, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАКУПІВІЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНУ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Анотація. *У статті діяльність Центрально-західного міжрегіонального територіального управління Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Увагу зосереджено на закупівельній діяльності органу виконавчої влади, зокрема розглянуто здійснення закупівель органом у 2019 та 2020 роках та їх відмінності у частині відображення інформації щодо укладених договорів в електронній системі закупівель*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ Ольга ХАЄЦЬКА

Abstract. *The article activities of the Central-Western Interregional Territorial Office of the National Agency of Ukraine for finding, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes. Attention is focused on the procurement activities of the executive body, in particular, the implementation of procurement by the body in 2019 and 2020 and their differences in terms of displaying information on concluded contracts in the electronic procurement system are considered*

Вступ. Для забезпечення безперебійного та ефективного виконання безпосередніх функцій і завдань органам виконавчої влади необхідно постійно вирішувати питання кадрового, адміністративного та матеріально-технічного характеру. Придбання товарів, робіт та послуг державними органами здійснюється за рахунок коштів державного бюджету. Саме тому закупівельна діяльність перебуває під постійним наглядом громадськості та контролюючих органів, а публічність і загальнодоступність укладених державним органом контрактів є об'єктивною необхідністю сьогодення. Приведення законодавства, що регулює закупівлі, у відповідність до сучасних потреб держави має здійснюватись на постійній основі.

Виклад основного матеріалу. Центрально-західне міжрегіональне територіальне управління Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі - Центрально-західне ТУ АРМА) є частиною Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – АРМА). Територіальне управління підпорядковується АРМА і є його територіальним органом.

АРМА є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковано у кримінальному провадженні чи стягнено за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими [1].

Статтею 4 Закону України «Про публічні закупівлі» (далі – Закон) визначено, що закупівлі здійснюється відповідно до річного плану. Річний план та зміни до нього безоплатно оприлюднюються на веб-порталі Уповноваженого органу з питань закупівель протягом п'яти робочих днів з дня їх затвердження [2].

Отже, перш ніж здійснити закупівлю будь-якого товару, роботи чи послуги, необхідно внести її до річного плану. У річному плані повинна міститися така інформація:

1) найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код замовника в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, його категорія;

2) назва предмета закупівлі із зазначенням коду за Єдиним закупівельним словником (у разі поділу на лоти такі відомості повинні зазначатися стосовно кожного лота) та назви відповідних класифікаторів предмета закупівлі і частин предмета закупівлі (лотів) (за наявності);

3) розмір бюджетного призначення та/або очікувана вартість предмета закупівлі;

4) код економічної класифікації видатків бюджету (для бюджетних коштів);

5) вид закупівлі та орієнтовний початок проведення.

Для визначення виду закупівлі необхідно визначити предмет закупівлі для кожної позиції розрахунку видатків до кошторису. Адже від загальної вартості по кожному предмету закупівлі буде визначатися процедура за якою потрібно проводити закупівлю.

Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 15.04.2020 № 708 затверджено Порядок визначення предмету закупівлі. В ньому йдеться про визначення замовником предмета закупівлі відповідно до Закону із застосуванням показників цифр основного словника національного класифікатора України ДК 021:2015 «Єдиний закупівельний словник», затвердженого наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 23 грудня 2015 року № 1749 (далі - Єдиний закупівельний словник), а також особливості визначення предмета закупівлі для окремих товарів, робіт і послуг.

Предмет закупівлі товарів і послуг визначається замовником згідно з пунктами 21 і 34 частини першої статті 1 Закону та за показником четвертої цифри Єдиного закупівельного словника [3].

Закон України «Про публічні закупівлі», що був чинним у 2019 році передбачав наступні процедури закупівель:

- відкриті торги;
- конкурентний діалог;
- переговорна процедура закупівлі.

Також у 2019 році можна була можливість проводити допорогові закупівлі, які регулювались не Законом, а Інструкцією про порядок використання електронної системи закупівель у разі здійснення закупівель, вартість яких є меншою за вартість, що встановлена у статті 2 Закону України «Про публічні закупівлі» (у редакції від 01.01.2019), затвердженою наказом ДП «Прозорро» від 19.03.2019 № 10.

У разі здійснення закупівель товарів, робіт і послуг без використання електронної системи закупівель, за умови, що вартість предмета закупівлі дорівнює або перевищує 50 тисяч гривень та є меншою за вартість, що встановлена в абзацах другому і третьому статті 2 Закону України «Про публічні закупівлі» (у редакції від 01.01.2019), замовники обов'язково мали оприлюднити звіт про укладені договори в системі електронних закупівель. Якщо ж вартість предмета закупівлі не перевищувала 50 тисяч гривень замовниками оприлюднювався лише додаток до річного плану.

Центрально-західним ТУ АРМА протягом 2019 року було укладено низку договорів на загальну суму 2178,48 тис. грн. Відомості щодо договорів укладених Управлінням наведено на рис. 1. Частка договорів, відомості щодо яких не відображені в електронній системі закупівель склала 32%.

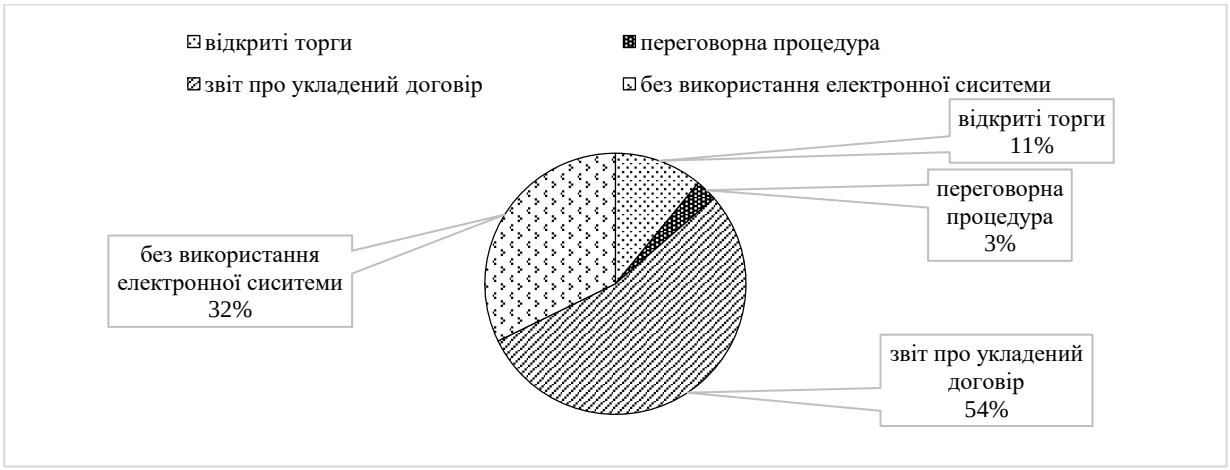

Рис. 1. **Договори укладені за 2019 рік, 2178,48 тис. грн**

Джерело: сформовано автором

19 квітня 2020 року набрав чинності ЗУ від 19.09.2019 № 114-IX «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель», який суттєво змінив правила за якими варто здійснювати планування та здійснення закупівель.

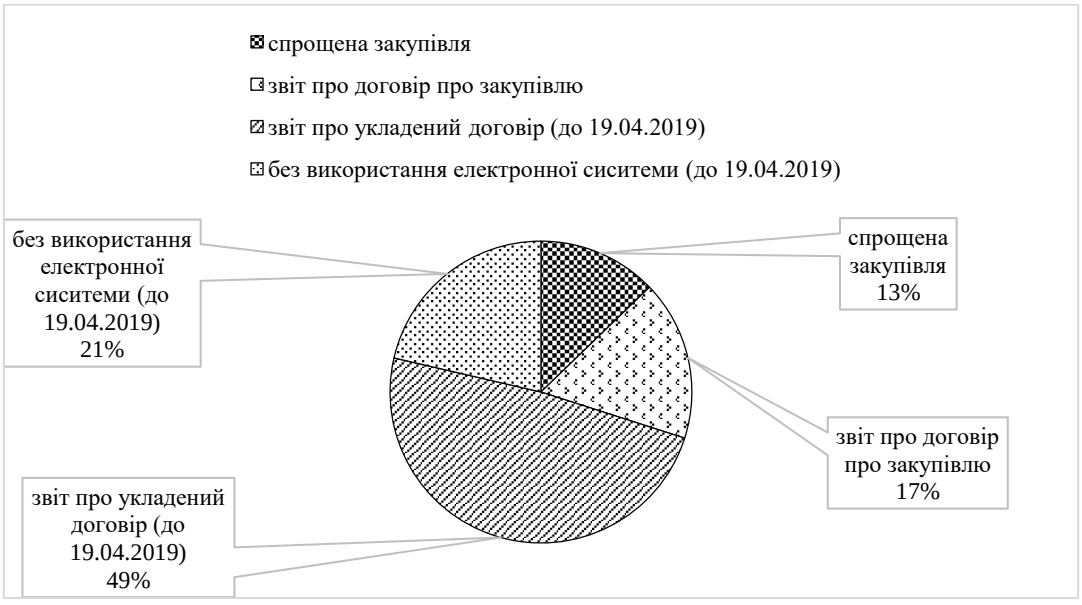

Рис. 2. **Договори укладені за 2020 рік, 651,8 тис. грн**

Джерело: сформовано автором

Важливі нововведення, що вплинули на збільшення прозорості закупівель:

- введено спрощену закупівлю, що застосовується якщо річна вартість предмета закупівлі від 50 тис. грн до суми, яка не перевищує пороги для закупівель - 200 тис. грн;
- з’явилась можливість здійснювати закупівлі через Prozorro Market;

- у разі закупівлі товарів, робіт і послуг, вартість яких не перевищує 50 тисяч гривень без використання електронної системи закупівель стало обов'язковим оприлюднення звіту про договір про закупівлю, укладений без використання електронної системи закупівель (далі – звіт про договір про закупівлю).

Відомості щодо договорів укладених Управлінням з 01.01.2020 по 19.04.2020 наведено на рис. 2.

Висновки. Корупційні ризики - невід'ємна частина публічних закупівель. За умови збільшення прозорості та контролю закупівель такі ризики знижуються. Відкриті дані щодо закупівель не тільки підвищують рівень довіри до держави, а й дають змогу громадськості отримати повну інформацію про закупівлі та ідентифікувати ті, що містять корупційні ризики. Прозорість закупівель стимулює постачальників залучатись до співпраці з державними органами, що дає змогу підвищити конкуренцію й отримати кращу якість товарів і послуг за нижчою ціною для держави.

Список використаних джерел:

1. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10.11.2015: редакція від 17.06.2022.
2. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015: редакція від 10.09.2022.
3. Про затвердження Порядку визначення предмета закупівлі: наказ Міністерства економіки, торгівлі та сільського господарства України № 708 від 15.04.2020: редакція від 03.09.2021.
4. Кириленко О., Жадан О. Підвищення прозорості та обґрунтованості використання бюджетних коштів. *Світ фінансів.* 3(68)/2021.

Софія ХИТРИК*
студентка 3 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

***Анотація**. У статті розглянуто проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі України та світу. Досліджено вплив епідемії COVID-19 на розвиток сучасного туризму. Охарактеризовано особливості планування відновлення туристичного бізнесу урядами деяких країн світу в умовах виходу з карантину.*

* Науковий керівник: к. е. н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ Руслана ЛОПАТЮК

Abstract. *The article examines the problems and prospects for the development of the tourism industry in Ukraine and the world. The impact of the COVID-19 epidemic on the development of modern tourism has been studied. The peculiarities of the planning of the restoration of tourism business by the governments of some countries of the world in the conditions of exit from quarantine are characterized.*

Вступ. **Пандемія коронавірусу досі продовжує крокувати планетою, погрожуючи не лише хвилею драм і трагедій людського життя, а й серйозними наслідками для світової економіки. Особливо відчутними вони залишаються для відновлення народного господарства тих країн, у яких туризм складає суттєву частку валового внутрішнього продукту та має вплив та ринок зайнятості. ля багатьох країн світу пріоритетною сферою економіки визначено саме міжнародний туризм, оскільки він забезпечує левову частку сукупного національного доходу держав і стає напрямом міжнародної спеціалізації.**

Туризм як галузь економіки вже давно переплетений із іншими секторами економіки і перетворився на об'єднувальний фактор та рушійний чинник новітнього світобачення XXI ст. Розвиток туризму став несподіваним механізмом, який відкрив завісу сприйняття, ознайомлення із культурою, історією, релігією інших держав, зблизив людей, допоміг доторкнутися до таємниць старих цивілізацій тощо. Тобто туризм став масштабним світовим явищем сьогодення, створивши та надавши людині достатні можливості пізнати і зазирнути у досі недосяжне життя інших держав у різних куточках світу. Цьому сприяв стрімкий розвиток різних галузей, що розвивалися в тандемі із туризмом і стали рушієм розвитку економіки країн. Союзниками туризму є такі галузі, як торгівля, харчова промисловість, будівництво, транспорт, зв'язок, сільське господарство, виробництво товарів масового споживання тощо. В багатьох країнах та регіонах саме туризм є рятівним елементом,основним джерелом прибутків, оскільки природні та соціально-економічні передумови для розвитку промисловості чи сільського господарства вичерпалися або їх не було взагалі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сектор туризму є одним з секторів, який розвивається найстабільніше і становить значну частину економіки багатьох розвинених країн світу та країн, що розвиваються. Протягом багатьох років саме сфера туризму доводила свою стійкість і здатність не тільки "оговтуватися" після економічних криз, а й сприяти ширшому економічному та соціальному відновленню.

Туризм є одним із тих секторів всесвітньої економіки, що постраждав найбільше у зв'язку з обмеженнями на пересування. Що стосується наслідків пандемії COVID-19 у сфері туризму, то Україна перебуває у відносно кращій ситуації, ніж більшість країн світу з розгалуженою туристичною інфраструктурою. Це пов'язано з тим, що частка внутрішнього та виїзного туризму в Україні значно перевищує показники вхідного (іноземного) туристичного потоку. Сьогодні криза, пов'язана з пандемією COVID-19, змусила туристичний бізнес вийти із зони комфорту й шукати інноваційні шляхи

розвитку та діяльності. Для того щоб туризм відновився після кризи, його слід реанімувати упровадженням різних новацій. Зробити це можна багатьма шляхами. Але основними мають стати: державна підтримка туризму та підприємницьких ініціатив у цій сфері, поліпшення сервісу, зокрема у сфері гостинності, та посилення інформаційної кампанії, зокрема в мережі «Інтернет».

Надходження від туризму становили близько десятої частини у глобальному економічному зростанні. Останніми роками галузь називали навіть його глобальним драйвером, адже вона розвивалася значно швидше, ніж світова економіка загалом . Україна з її вигідним географічним положенням, наявним туристично-рекреаційним потенціалом, історико-культурним спадком також активно інтегрувалася у світову туристичну індустрію, позиціонуючи себе як вагому туристичну дестинацію. Туристична активність на сучасному етапі перервана у зв'язку з поширенням світом коронавірусу, появу нового штаму якого 2019-nCoV було підтверджено у грудні 2019 р. в Ухані (Китай). В умовах невизначеності, викликаної пандемією COVID-19, питання перспектив подальшого розвитку міжнародного туризму набуває особливої актуальності.

Країни, які вже подолали пік COVID-19, поступово скасовують обмеження на здійснення туристичних подорожей та спрямовують свою діяльність та поступове поширення послуг для туристів. Процес відновлення туристичної галузі відбувається локально у межах однієї країни. Наступним етапом відновлення туристичної галузі стане відкриття кордонів між сусідніми країнами, ситуація у яких є відносно схожою.

В Україні сьогодні спостерігається велике відставання у темпах впровадження заходів на підтримку туристичного сектора, що ставить під серйозну загрозу конкурентоспроможність галузі на глобальному ринку протягом прогнозованого періоду відновлення.

На жаль, в Україні поки що ніяк не стимулюється туристичний сектор і повністю відсутня будь яка державна підтримка у цій сфері, що, безперечно, пов'язано із загальною слабкістю вітчизняної економіки. Науковці прогнозують, що відновлення туристичної сфери розпочнеться з відновлення внутрішнього туризму, і це загальносвітова тенденція. Так, майже 77% китайських мандрівників віддали перевагу внутрішнім подорожам після виходу з карантину, 71% американців, згідно з опитуванням, бажають здійснювати внутрішні туристичні поїздки (у минулому році таких було лише 58%). Приблизно такі ж відсотки характерні і для решти країн. Це пов'язано насамперед зі згаданою вище «пандемією страху», тобто зі страхом заразитися чи потрапити на карантин далеко від дому. Варто відзначити також, що внутрішній туризм порівняно з міжнародним постраждав від кризи дещо менше, оскільки в більшості регіонів світу поїздки з туристичною метою всередині країни або вже відновилися або не припинялися взагалі. Щодо України, то на початку карантину (навесні) туристи надавали перевагу індивідуальним поїздкам власним транспортом на невеликі відстані (зазвичай 20–30 км від дому). Мода на локації формувалася через соцмережі. Тобто мандрівники приймали рішення, куди поїхати, побачивши привабливе фото

туристичної локації в Інстаграмі або Фейсбуці.

Ще однією зі змін, які чекають туристичний ринок, стане відмова від масовості. Дедалі частіше люди відмовляються від групових турів на користь індивідуальних подорожей. Багато мандрівників завдяки COVID-19 переосмислюють вимоги до туристичних напрямків і вибирають замість пляжного відпочинку сільський туризм.

Характерні особливості планування відновлення туристичного бізнесу урядами деяких країн світу в умовах виходу з карантину наведено в Таблиці 1.

Таблиця 1

Країна	**Особливості планування відновлення туристичного бізнесу**
Болгарія	На даному етапі реалізуються заходи щодо підвищення якості туристичного продукту. Планується розпочати підготовку до туристичного сезону з 15 червня, активний літній сезон розпочати з 1 липня
Греція	Обмеження на подорожі (за урядовим планом) будуть зняті в середині червня або на початку липня. Греція пропонує ввести для іноземних туристів так званий «паспорт здоров'я» з доказом того, що людина не хвора на COVID-19
Єгипет	Влада Єгипту продовжила надзвичайний стан ще на три місяці, щоб перечекати пік захворюваності коронавірусом і мати можливість відкрити країну в жовтні, на початку традиційного туристичного сезону для цього регіону. Втім, остаточне рішення щодо осінньо-зимового пляжного сезону буде прийматися в серпні залежно від настрою туристів і загрози пандемії
Іспанія	Країна буде закрита для іноземних туристів до 2021 року. Щоб підтримати готельно-ресторанне господарство, транспорт і частину торгівлі, розглядається відкриття морських курортів для громадян Іспанії. Як запобіжна міра нових спалахів хвороби пропонується відправляти людей на відпочинок у напівпорожніх поїздах та літаках, завантажених лише на дві третини. Безпечної дистанції пропонують дотримуватися також у ресторанах та на пляжах
Кіпр	Кіпр розраховує прийняти своїх перших туристів у липні. Для того, щоб почати приймати людей з тієї чи іншої країни, необхідно буде довести, що цій державі вдалося впоратися з хворобою
Туреччина	Внутрішній туризм почнеться в кінці травня. Якщо все буде йти добре, країна відкриється для іноземців з червня. Першими відвідують Туреччину громадяни країн, які краще за всіх справляються з коронавірусом. Запроваджено обов'язкову сертифікацію на відсутність коронавірусу для готелів, ресторанів, транспортних засобів, пам'яток культури, аеропортів та магазинів. Кількість місць у готелях буде скорочено вдвічі, систему all inclusive в новому сезоні відмінять
Франція	Обмеження на подорожі будуть зняті у серпні. Орієнтиром для ймовірного відкриття кордонів стало перенесення на останній місяць літа знакової спортивної події – гонки «Тур де Франс»

Отже, хоча пандемія COVID-19 на початку 2022 р. і справила великий вплив на стан та подальший розвиток туристичної галузі, будь-яка криза веде не лише до негативних наслідків, а й до появи нових можливостей і перспектив для

туристичного ринку. Серед цих можливостей – активніше впровадження сучасних технологій, використання ідей економіки вражень, актуалізація індивідуального підходу до клієнта, розширення географії туристичних маршрутів та ін. Окрім того, очікувано посилиться важливість такого чинника, як безпека подорожей (включаючи санітарно-епідеміологічного обстановку місця перебування). Туристи надаватимуть перевагу індивідуальним турам або турам у складі малих груп на внутрішніх курортах. Після пандемії почнеться новий етап конкуренції в туризмі, який призведе до абсолютно нового розподілу ресурсів на цьому ринку.

Висновки. Таким чином пандемія корона вірусного захворювання (COVID-19) сильно вплинула на життя людей в усьому світі. Порушився їх звичний стиль життя, системи охорони здоров'я перевантажені, кордони закриваються, а школи та підприємства призупинили роботу, виникла необхідність у наданні громадськості та туристичним організаціям великого обсягу додаткової інформації. На мою думку, для відновлення повноцінного функціонування туристичної галузі необхідно досягнути балансу між безпекою життєдіяльності та здоров’ям населення держави з урахуванням її економічних інтересів. А зробити це можливо тільки при державній підтримці туризму та підприємницьких ініціатив у даній сфері, поліпшенні сервісу, зокрема у сфері гостинності, та у посиленні поляризаційної компанії, зокрема в мережі Інтернет. Реалізація цих та інших напрямків повинна стимулювати туристичну діяльність, посилити взаємозв’язок туризму з іншими пріоритетними сферами соціального, економічного та культурного розвитку окремих регіонів та всієї країни загалом.

Список використаних джерел:

1. Головня О.М. Туристично-рекреаційна сфера Вінницької області як передумова формування соціально орієнтованої економіки. *Економіка, фінанси, право.* 2017. № 7. С. 41-43.
2. Гріценко О.Ф., Нєшева А.Д. Соціальний медіа маркетинг як інструмент просування продукту. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2018. № 4. С. 86-98.
3. Давидова О.Ю. Формування системи інноваційного управління розвитком підприємств готельно-ресторанного господарства. *Бізнес-Інформ*. 2017. № 11. С. 459–464.
4. Лопатюк Р.І. Перспективи та напрямки підвищення привабливості сільських територій *Науковий простір Європи*: *збірник матеріалів конференції*. 2021. С. 25-27
5. Транченко Л.В., Лопатюк Р.І. Розвиток індустрії туризму та гостинності в Україні *Підприємництво і торгівля : збірник наукових праць*. 2020. Вип. 26. С.10-18.
6. Lopatiuk R.I. Application of economic and mathematical models for the restaurant enterprise management. *Colloquium-journal*. 2020. №31 (83). С. 7-11
7. Яцун Л.М. Сфера харчування населення як природно-соціально-економічна система: методологія формування та розвитку. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 16. № 1. С. 155-166.

Діана ШВЕЦЬ*
студентка 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСНОВНІ ПЕРЕВАГИ КЛАСТЕРНОЇ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

Анотація. *У статті розглянуті проблеми та перспективи розвитку сільського зеленого туризму, види туристичних маршрутів, туристичні стежки, культура, звичаї та обряди. Проаналізовано переваги кластерної моделі туристичної галузі, яка передбачає виділення й аналіз основних елементів структурного утворення та взаємозв'язків між ними.*

Abstract. *The article discusses the problems and prospects of the development of rural green tourism, types of tourist routes, tourist trails, culture, customs and rituals. The advantages of the cluster model of the tourism industry, which provides for the selection and analysis of the main elements of structural formation and the interrelationships between them, have been analyzed.*

Вступ. Необхідно зазначити, що Вінницька область не залишається осторонь трансформаційних змін у суспільстві, а створює інноваційні платформи для збагачення теоретичними знаннями, практичним досвідом бізнес середовище, громадськість, студентську аудиторію. Вартим уваги є той факт, що незважаючи на ризики, викликані пандемією COVID-19, підприємці туристичної сфери Вінниці об'єднались у 2020 році і заснували асоціацію гостинності "ХлібСіль".

За підтримки Спілки підприємців "Стіна" та проєкту "ПРОМІС" для учасників новоствореної організації провели 6-модульне навчання, створили інноваційний проєкт місії та візії спілки, окреслили важливі моменти політики членства. Об'єднуючи зусилля, та встановлюючи нові умови партнерства, учасники асоціації працюють над збільшенням кількості туристів на Вінниччині, зокрема через розвиток культури харчування й гастротуризму.

На нашу думку, позитивним є той факт, що досліджуючи подільську кухню, розвиваючи гастротуризм у регіоні, створюючи соціальні підприємства, з'являються нові можливості для удосконалення туристичного іміджу Подільського регіону. Зарубіжний досвід свідчить, що ефективний розвиток територій можливий за умови створення інтегрованих структур.

Особливу увагу необхідно звернути на діяльність туристично-рекреаційних кластерів.

*Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанноїсправи та туризму ВНАУ Оксана ТАБЕНСЬКА

Виклад основного матеріалу. Кластеризація як сучасна модель кооперації отримала широке розповсюдження у різних галузях економіки, у тому числі у туризмі, який є складним міжгалузевим комплексом, що об'єднує туристичні і транспортні організації, засоби розміщення, підприємства громадського харчування, музеї, культурно-розважальні заклади тощо.

В Європейському Союзі (ЄС) розвитку кластерів у туристичній індустрії та інших галузях економіки приділяється досить велика увага. Досвід впровадження кластеризації туризму в ЄС представляє значний інтерес з точки зору науки і практики. Це обумовлено тим, що, по-перше, ЄС є найбільшим сегментом світового туристичного ринку, по-друге, завдяки активній кластерній політиці були досягнуті значні економічні та соціальні результати [1, с. 175-184].

У документі Європейської Комісії "Концепція кластерів і кластерної політики та її роль для конкурентоспроможності й інновацій: основні статистичні результати та засвоєні уроки" йдеться про те, що кластерні програми країн Співтовариства орієнтовані на удосконалення існуючих моделей і створення нових.

Вони включають конкретні заходи та ініціативи, спрямовані на розвиток кластеризації різних сфер економіки, у тому числі туризму. Секторальна кластеризація розуміється у цьому документі не тільки як галузева приналежність, але і як перелік характеристик конкурентоспроможних моделей з організації виробництва товарів і послуг з урахуванням попиту і пропозиції [2].

Туристично-рекреаційний потенціал регіону є одним з елементів забезпечення його конкурентоспроможності за рахунок ефективного використання унікальних переваг у сфері туризму та рекреації. Світовий досвід свідчить про позитивний вплив розвитку туристичної галузі на соціально-економічний розвиток регіонів шляхом упровадження ефективної політики у сфері туризму і рекреації, яка підтримує стратегію збалансованого та сталого розвитку і внаслідок якої регіон отримує позитивні економічні, суспільні та екологічні вигоди.

Основним споживачем туристичних послуг є турист, який формує вимоги до туристичного продукту. Зважаючи на це, саме ступінь задоволення духовних, емоційних потреб туриста формує рівень конкурентоспроможності в галузі. Поняття конкурентоспроможності регіону передбачає здатність підприємств галузі отримувати конкурентні переваги шляхом оптимального використання внутрішніх переваг та умов зовнішнього та внутрішнього середовища.

Ділова активність суб'єктів господарювання, які функціонують на території регіону безпосередньо впливає на темпи і стійкість його соціально-економічного розвитку в умовах невизначеності ринкового середовища. Одним із чинників організації високотехнологічного виробництва та засобом підвищення ефективності використання туристсько-рекреаційних ресурсів регіону є формування туристичних кластерних утворень галузевого та міжгалузевого характеру. Ефективність використання кластерних механізмів у подоланні кризових явищ підтверджує світова практика.

Кластери у всьому світі вважаються ефективним засобом формування національних конкурентних переваг, підвищення ефективності виробництва за

рахунок вертикальної та горизонтальної інтеграції як окремих галузей, так і підприємств. Активна взаємодія всіх учасників туристичного кластеру дозволяє отримати загальний результат – комплексний туристичний продукт, що конкурентоспроможний на міжнародному ринку туристичних послуг, який не можливо отримати від ізольованого функціонування кожного елементу цієї системи.

В процесі розвитку кластера особливо проявляється ефект синергії, який дозволяє отримати загальний ефект, що не дорівнює сумі ефектів від ізольованого функціонування кожного елементу даної системи. Для розвитку та функціонування сфери туризму в регіональному масштабі кластерний синергійний ефект досягатиметься швидше завдяки близькості та тісному контакту учасників кластера, що в свою чергу сприятиме популяризації туризму у регіоні [3, с. 130-166].

Оскільки будь-яке кластерне утворення є багатокомпонентне, а сфера туризмуне є виключенням, то для використання теорії кластерів у дослідженнях туризму необхідно проводити аналіз взаємодії таких компонентів: об'єктів природної і культурної спадщини (туристські цінності); інфраструктурних об'єктів, пов'язаних з обслуговуванням туристів;освітніх організацій (підготовка кадрів) органів управління в туристській сфері;проєктних та наукових установ.

Іміджева складова функціонування кластерів проявляється в популяризації конкурентних переваг туристичної сфери в певному територіальному розрізі. В даному випадку принципово важливим є усвідомлення того, що при такому розумінні регіону вцентрі його конкурентоспроможності виявляється не стільки конкурентність продукції, скільки сам регіон як певна «символічна цінність». Потрапляючи в інформаційне середовище, під впливом інформаційно-комунікативних технологій така «символічна цінність» стає частиною іміджу регіону і набуває цілком реальну оціночну вартість [4, с. 16-23].

У Стратегії розвитку туризму і курортів України до 2026 року серед пріоритетних організаційно-інфраструктурних напрямів діяльності виділено створення туристичних кластерів. Історія формування і функціонування цих інноваційних територіальних структур у сільській місцевості налічує перші десятиліття. Кластери і кластерні ініціативи у сільському туризмі України у більшості випадків знаходяться на початковій стадії свого розвитку. Тут важливим є дослідження концептуальних засад формування кластерів, їх структури та функціонування. У цьому контексті важливим є типізація існуючих кластерів сільського туризму за характером спеціалізації і продуктовою орієнтованістю. Для дослідницьких і практичних цілей актуальною є розробка моделей формування і оптимального функціонування цих кластерів [5, с. 18-23].

Синергійний ефект зростання конкурентоспроможності кластера на туристському ринку відображений на (рис. 1.).

Важливою для дослідження розвитку сільського зеленого туризму є діяльність Громадських організацій "Наше Поділля" та Центру розвитку "Пангея Ультіма", які досить успішно функціонують у місті Вінниці. Необхідно зазначити, що "Image Mapping" це проєкт з побудови міжкультурного діалогу, оновлення та зображення краси сільських громад. Він сприяє міжнародному

міжособистому обміну на селі, розвиває неформальне навчання, активує населення під час акцій в громадах, досліджує місцевий культурний спадок та популяризує його для збільшення ймовірності в'їзного сільського туризму.

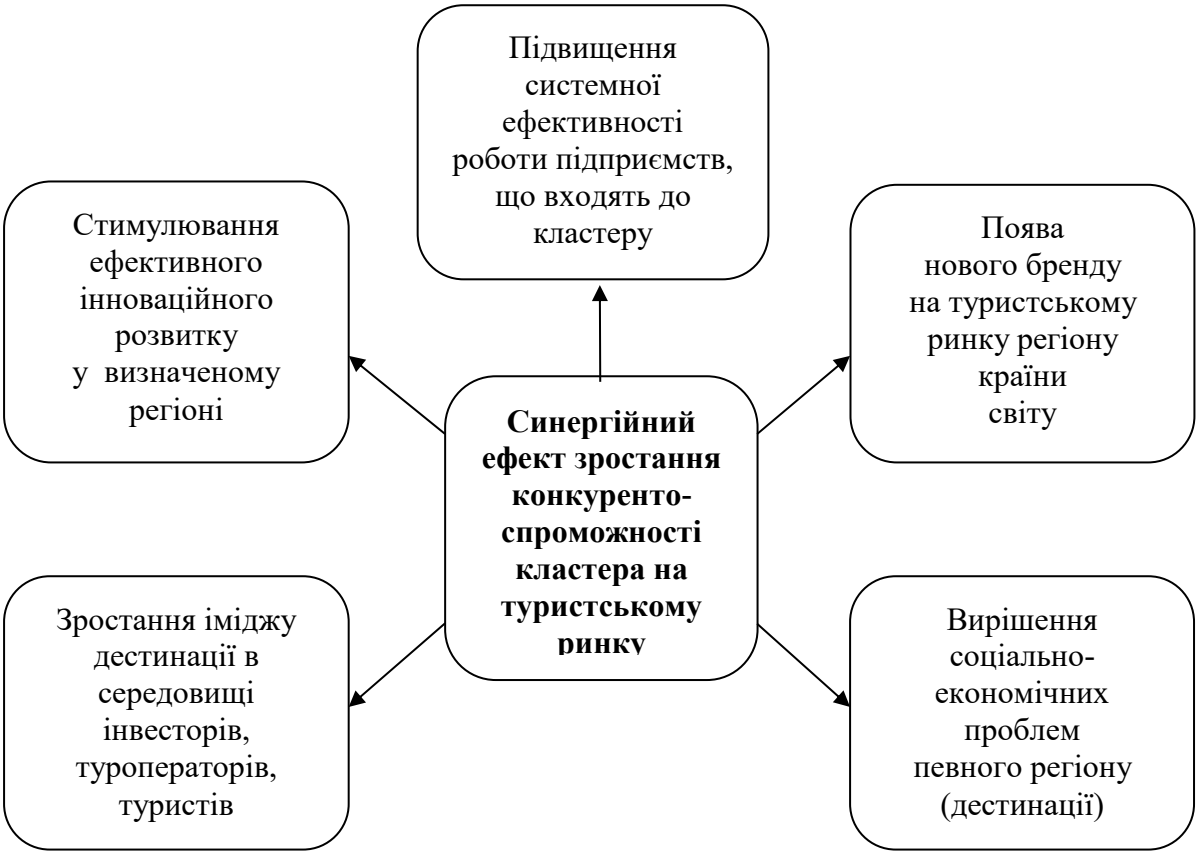

Рис. 1. **Синергійний ефект зростання конкурентоспроможності кластера на туристському ринку**

Джерело: сформовано автором на основі [6, с. 26-31].

У березні 2017 року відбулася важлива подія для жителів села Стіна Томашпільського району Вінницької області, в межах інноваційного проєкту за підтримки Корпусу Миру США був відкритий "Еко-центр у Стіні" співробітниками, волонтерами Громадських організацій “Наше Поділля” та Центру розвитку “Пангея Ультіма”.

Мешканці села Стіна пропонують туристам: екскурсію “Історичними стежками Стіни”; ознайомлення з “Живою картиною”; з культурним надбанням українців у Краєзнавчому музеї; з особливостями діяльності, місією “Еко-центра у Стіні”; відвідати штольні та досліджувати лікарські рослини на луках та вздовж річки [7, с. 1-6].

Отже, за допомогою кластерної форми організації підприємства можна удосконалити механізм управління, спеціалізацію, кооперацію, раціонально використовувати територіальний поділ та ресурси.

Також кластерний механізм покращує рівень життя населення, підвищує конкурентоспроможність бізнесу, розташованого на певній території, підтримує

ефективний бізнес-клімат та забезпечує перехід до комплексного використання потенціалу всієї держави.

Необхідно продовжувати дослідження переваг створення інноваційної кластерної моделі для розвитку регіонів на основі синергійного ефект [8].

Список використаних джерел:

1. Лєбедєв Лебедєв І.В. Кластеризація туризму: досвід Європейського Союзу і завдання для України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2020. № 2 (73). С.175-184.
2. European Clusters Alliance. URL: https://clustersalliance.eu/. (дата звернення: 23.10.2022).
3. Кирилюк І. М. Напрями підвищення ефективності використання туристичного потенціалу регіону. Розвиток внутрішнього туризму як фактора підвищення соціально-економічного зростання регіону : кол. монографія. за ред. І. М. Поворознюк. Умань : Візаві. 2020. С. 130-166.
4. Коляденко С.В. Формування іміджу регіону в умовах розвитку туристичних кластерів. *Економіка і організація управління*. 2018. № 3 (31). С. 16-23.
5. Мальська М. Типи і моделі кластерів сільського туризму в Україні. *Вісник Київського національньго університету культури і мистецтва.* 2018. Вип. 2. С.8-23. URL: http://tourism. knukim. edu. ua/article/view/154397 (дата звернення: 14.10.2022).
6. Войтенко К.К. Кластерний підхід до формування та розвитку туристських дестинацій з урахуванням туристського потенціалу міст. *Комунальне господарство міст*. 2014. Вип. 117. С. 26-31.
7. Проєкт “Image Mapping” Громадського об’єднання “Центр розвитку Пангея Ультіма”. URL: http://www.pangeya.com.ua/ index.php/ouractivities/ethno-tourism/208-im2015.html. (дата звернення: 23.10.2022).
8. Табенська О.І. Розвиток інтеграційних процесів у туристичній сфері: монографія. Вінниця: ТОВ “Твори”. 2022. 330 с.

НАПРЯМ 5

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ. АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА

Артур-Павло БУНЬКО*
студент магістратури 2-го року,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. *У статті розглянуто підходи до розроблення маркетингової стратегії аграного підприємства. Наведено умови, що сприяли розвитку стратегічного маркетингу. Визначено компоненти маркетингової стратегії та її місце у стратегії аграного підприємства. Досліджено модель формування та реалізації маркетингової стратегії. Визначено якісно-кількісні показники маркетингової стратегії на основі використання збалансованої системи показників.*

Abstract. *The article discusses approaches to the development of a marketing strategy of an agricultural enterprise. The conditions that contributed to the development of strategic marketing are given. The components of the marketing strategy and its place in the strategy of the agricultural enterprise are determined. The model of formation and implementation of the marketing strategy was studied. Qualitative and quantitative indicators of the marketing strategy based on the use of a balanced system of indicators are determined.*

Вступ. В умовах сучасних трансформаційних перетворень та жорсткої конкурентної боротьби, маркетинг є саме тим ефективним інструментом виживання для аграрних підприємств. Маркетингове дослідження аграрного ринку забезпечує розвиток аграрних підприємств на основі дослідження закономірностей і особливостей функціонування ринку аграрної продукції та

* Науковий керівник: д.е.н., доцент, завідувач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ Роман ЛОГОША.

методів його регулювання. Аграррні підприємства, які прагнуть залишатися лідерами на агранному ринку протягом тривалого часу, повинні вирішувати одночасно завдання забезпечення випереджаючого зростання та підтримки довгострокової стабільності, оперативно враховуючи зміни в ринковому середовищі. Це визначає необхідність стратегічної орієнтації управління аграрним підприємством на основі проведення якісних маркетингових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Стратегічна орієнтація маркетингу виникла і швидко розповсюджувалась у світовій практиці починаючи з кінця 60-х ХХ століття. До загальних умов, які сприяли розвитку стратегічного маркетингового напрямку діяльності належать [1, с. 58]:

- загальна насиченість ринку товарами і послугами;
- покращення технічних та організаційних можливостей виробництва;
- збільшення рівня вимог споживачів до якості товарів та послуг;
- орієнтація на скорочення строку амортизації, збільшення серійності та скорочення терміну виведення товару на ринок.

Зазначені умови сприяли формуванню маркетингової стратегії. Так, Ж.-Ж. Ламбен стосовно стратегічного маркетингового планування стверджує, що такий захід пов'язаний із необхідністю підприємства базувати свою діяльність на стратегічних можливостях, але не дає визначення власне стратегічним можливостям. Крім того, французький науковець як елементи стратегічного планування маркетингу визначає моніторинг маркетингового оточення, аналіз конкурентоспроможності, заходи адаптації до змін у середовищі, оптимізацію бізнес-портфеля. У своїх дослідженнях І. Ансоф розглядає стратегічне планування як елемент стратегічного менеджменту, який забезпечує системний підхід до проблем розвитку фірми [2, с. 16].

Сучасний стратегічний маркетинг, більшістю науковців, розглядається як система стратегічних дій, у якому втілені філософські принципи, що визначають ставлення підприємства до своїх працівників, споживачів, інвесторів і кредиторів, постачальників, конкурентів, відносини з громадськістю, соціальним середовищем тощо. Стратегічне планування дає змогу встановити довгострокові цілі та містить розроблення планів поточної діяльності і вироблення шляхів та методів їх реалізації. На думку Н. Куденко, маркетингове стратегічне планування являє собою управлінський процес установлення рівноваги між маркетинговими цілями та маркетинговими можливостями і ресурсами підприємства [3, с. 17].

Найбільш прийнятним видається підхід запропонований М. Єрмошенко та С. Єрохіною, які визначили що стратегія маркетингу формує довгострокові маркетингові перспективи підприємства та ринки, котрі планується охопити маркетинговою діяльністю та весь набір товарів, які доцільно на цих ринках пропонувати [4, с. 541]. Необхідними компонентами визначення сутності маркетингової стратегії, з нашої точки зору, є спрямованість на задоволення потреб споживачів та використання тих інструментів, які ведуть до реалізації конкурентних переваг підприємства на ринку.

Слід зазначити, що процес формування маркетингової стратегії, включає два етапи:

1) процес планування, спрямований на прийняття стратегічних рішень, формулювання цілей і визначення шляхів їхнього досягнення;

2) процес управління як набір рішень і дій з реалізації стратегії, спрямований на досягнення цілей підприємства з урахуванням можливих змін зовнішнього, проміжного та внутрішнього середовища.

У сучасних умовах ринкової економіки, стратегічний маркетинг аграрних підприємств є базовою методологією стратегічного менеджменту. Це в свою чергу визначає що відбуваються зміни у співвідношенні між стратегічними та оперативними. Крім того, в обсязі всіх управлінських рішень стратегічного менеджменту на маркетингові рішення припадає левова частка, що свідчить про вирішальну роль стратегічного маркетингу в управлінні розвитком аграрного підприємства.

Стратегія аграного підприємства являє собою ієрархію взаємозалежних стратегій: маркетингова стратегія, стратегія управління персоналом і фінансова стратегія. При цьому маркетингова стратегія аграного підприємства включає такі компоненти, як ринкова стратегія, стратегія поєднання видів діяльності, конкурентна стратегія, товарна стратегія (стратегія надання послуг), цінова стратегія, стратегія просування, збутова стратегія та стратегія роботи з постачальниками і стейкхолдерами.

На основі вивчення практики стратегічного маркетингу і менеджменту вбачаємо за доцільне використовувати систему якісно-кількісних показників, а також здійснювати формалізацію маркетингової стратегії аграного підприємства відповідно до принципів збалансованої системи показників. Вибір цієї концепції управління реалізацією стратегії обґрунтовано тим, що вона є найбільш розповсюдженою у світовій практиці. Ця концепція розглядає підприємство з чотирьох аспектів: фінанси, клієнти, бізнес-процеси, персонал. Для досягнення стратегічної мети використовуються ряд показників, які в сукупності утворюють збалансовану систему. При цьому слід враховувати, що одночасно досягти покращення всіх показників дуже складно, тому в межах кожної стратегічної цілі в чотирьох аспектах діяльності аграрного підприємства потрібно вирішити по декілька завдань, а саме зі сторони персоналу вирішувати питання підвищення мотивації, а зі сторони внутрішніх процесів що відбуваються в межах підприємства – збільшення кількості каналів збуту і підвищення ефективності їх функціонування, з боку споживчв – збільшення привабливості аграрної продукції для споживачів, а з боку фінансів – зростання рентабельності продажів аграрної продукції [2, с. 16].

Якісний методичний підхід що ґрунтується на використанні інструментарію маркетингового аудиту. Маркетинговий аудит передбачає всебічне оцінювання маркетингового середовища з подальшим зіставленням його результатів з системою управління маркетингом аграрного підприємства, а також цілями, стратегіями та напрямами й заходами їх реалізації. Результатом маркетингового аудиту є виявлення проблем і розробка системи заходів для підвищення рівня організації та управління маркетингом аграрного

підприємства. Маркетинговий аудит містить відповідні складові, визначені за об'єктною сферою його здійснення, а саме – вивчення: маркетингового середовища, маркетингових стратегій, організації та управління маркетинговою діяльністю, системи маркетингу, результативності маркетингової діяльності та функціонального навантаження маркетингу підприємству.

Заслуговує на увага також і якісний підхід, який полягає в оцінці маркетингово-збутової діяльності аграрного підприємства за чотирма критеріями: ймовірності коректного вибору посередника та каналів збуту, адекватності формування системи функціонального навантаження каналів збуту та їх маркетингового обслуговування. Втім, цей підхід є дещо обмеженим через ігнорування впливу маркетингової складової на функціонування всіх сфер діяльності аграрного підприємства [5, с. 94].

Найважливішим завданням політики утримання та залучення нових клієнтів є підвищення конкурентоспроможності агропромислової продукції загалом. Із жорсткістю умов конкуренції більш чутливим стає ставлення споживачів до пропонованого рівня сервісу, якості обслуговування та кваліфікації персоналу. Відповідно, необхідно поліпшити процеси обслуговування і забезпечити розвиток аграрного підприємства, що відповідає постійно зростаючим вимогам ринку.

Ланцюжок поліпшень, починаючи від кадрової політики підприємства та покращення бізнес-процесів, створить умови до максимального задоволення потреб кінцевих споживачів якісною аграрною продукцією (продукцію рослинництва і тваринництва) та якісного обслуговування покупців, що позитивно вплине на імідж та привабливість аграрної продукції.

Слід зазначити, що процес реалізації стратегії аграрного підприємства здійснює персонал, відповідно, робота працівників підприємства є основою реалізації будь-якої програми. Реалізація заходів з управління якістю аграрної продукції (продукції рослинництва і тваринництва) повинна супроводжуватися коригуванням кадрової політики та її переорієнтацією на безперервність інноваційної діяльності.

Нині аграрні підприємства активно шукають нові стимули маркетингової політики, які б призвели до успіху у продажі своєї продукції. Традиційні маркетингові стратегії сьогодні не завжди можуть гарантувати успіх у продажу та просуванні аграрної продукції. Зміни у поведінці споживачів, сучасні умови карантинних обмежень внаслідок пандемії на COVID-19, військові дії на території України потребують нових інноваційних маркетингових технологій.

Маркетингові стратегії базуються на інноваціях в маркетингу. Стратегічні напрями емоційного маркетингу та нейромаркетингу, які стабільно набирають позиції у світі, стають все актуальнішими. Швидко поширюються інструменти та стратегії інтернет-маркетингу, проте живе спілкування з клієнтами та покупцями все ще тримає пріоритетні позиції у маркетингу. В реальних умовах діяльності аграрного підприємства застосовується мікс маркетингових стратегій, в залежності від ситуації, а також завдань, які потрібно вирішити. Завдання сучасної маркетингової стратегії – бути у більш тісному

зв’язку із реальними та потенційними клієнтами та покупцями, бути більш привабливими для споживачів, відкритими та зрозумілими.

Висновок. Вивчення сутності та змісту стратегічного маркетингу в аграрному секторі дає змогу дійти висновку, що це дієвий інструмент управління розвитком аграрного підприємства. Структурна модель маркетингової стратегії агарного підприємства включає такі стратегії, як ринкова, конкурентна, товарна (послуг), цінова, збутова, просування, поєднання видів діяльності, роботи з постачальниками, роботи зі стейкхолдерами. Модель стратегічного аналізу формування та реалізації маркетингової стратегії аграрного підприємства включає стратегічний аналіз, розроблення та здійснення маркетингової стратегії. Формалізацію маркетингової стратегії аграрного підприємства найкраще здійснювати на основі принципів збалансованої системи показників з використанням системи якісно-кількісних показників за чотирма аспектами, такими як фінанси, клієнти, бізнес-процеси, персонал.

Список використаної літератури:

1. Стельмащук Н.А. Стратегія внутрішньогосподарського маркетингового управління конкурентоспроможністю підприємства. *Інноваційна економіка*. 2019. № 11(49). С. 57-63.

2. Савіна С.С. Науково-методичні підходи до розроблення маркетингової стратегії підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 19(3). С. 15-19.

3. Куденко Н.В. Стратегічний маркетинг: Навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2010. 187 с.

4. Маркетинг : підруч. / за заг. ред. д.е.н., проф. М. М. Єрмошенка, д.е.н., проф. С. А. Єрохіна.Київ : Національна академія управління, 2011. 632 с.

5. Маркетингове дослідження ринку овочевої продукції в Україні: монографія / Р. В. Логоша, К. В. Мазур, В. Ю. Кричковський. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2021. – 344 с.

Ольга ВОЗНЮК*
студент магістратури 2-го року,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ПРОВЕДЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО АНАЛІЗУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

* Науковий керівник: д.е.н., доцент, завідувач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ Роман ЛОГОША.

Анотація. *У статті визначено, що стратегічний аналіз є важливим інструментом при створенні стратегії сільськогосподарського підприємства. Досліджено сутність основних інструментів стратегічного аналізу сільськогосподарських підприємств.*

Представлений порядок використання стратегічних аналітичних інструментів для сільськогосподарських підприємств. Це скорочує кількість рекомендованих інструментів в порівнянні із загальною кількістю класичних інструментів, що скорочує час, необхідний для подальших досліджень, і позбавляє від непотрібної інформації. Реалізація системного підходу до стратегічного аналізу по представленим алгоритмам підвищує ефективність стратегічного менеджменту сільськогосподнрського підприємтва.

Abstract. *The article defines that strategic analysis is an important tool in creating a strategy for an agricultural enterprise. The essence of the main tools of strategic analysis of agricultural enterprises has been studied.*

The procedure for using strategic analytical tools for agricultural enterprises is presented. This reduces the number of recommended tools compared to the total number of classic tools, which reduces the time required for further research and eliminates unnecessary information. The implementation of a systematic approach to strategic analysis based on the presented algorithms increases the effectiveness of the strategic manager of a rural enterprise.

Вступ. Стратегічний аналіз – важливий інструмент при створенні стратегії сільськогосподарського підприємства. Мета стратегічного аналізу – оцінити операційне середовище виробника, провести дослідження аграрного ринку, виміряти потенціал бізнес-одиниці, проаналізувати стратегічні альтернативи, оцінити ефективність обраної стратегії тощо.

Виклад основного матеріалу. Процес стратегічного аналізу включає в себе декілька етапів. Перший етап стратегічного аналізу – це діагностика зовнішнього і внутрішнього середовища. Зовнішнє середовище – це сукупність умов і факторів комерційного, фінансово-економічного, соціо-культурного, політичного і правового, природно-кліматичного та інших типів, які формуються і діють незалежно від бізнес-одиниці, але які впливають або потенційно впливатимуьб на її функціонування і розвиток. Зовнішнє середовище не піддається впливу менеджментом підприємства. З деякою часткою умовності в його структурі виділяють компоненти макро- і мезосередовища.

Макросередовище зазвичай має лише опосередкований вплив на діяльність господарств, але створює умови, які в кінцевому підсумку визначають загальний вектор економічного динамізму і, отже, найбільш важливі стратегічні орієнтири для розвитку виробника сільськогосподарської продукції.

Основними складовими макросередовища є економічні, природні, технологічні, політико-правові, соціально-демографічні, культурні та інші фактори. Ці складові елементи повинні бути перевірені за окремими компонентами на основі їх стану, тенденцій розвитку і характеру впливу на

економічну діяльність виробника. Урахування вкказанних складових та їх чинників дозволять сформувати оптимальну стратегію для підприємства.

Теоретико-методичні аспекти стратегічного управління доводять необхідність перераховувати більшість класичних інструментів стратегічного аналізу які є обов'язковими для застосування.

На практиці стратегічний аналіз може дати багато непотрібної інформації, що може призвести до перевантаження даних на етапі вибору стратегії. Правильне використання аналітичних інструментів зазвичай дозволяє використовувати результати аналізу попереднього етапу дослідження з поточним або використовувати результати одного інструменту в якості вихідних даних для іншого. Послідовне засосування всіх інструментів для будь-якого підприємства в будь-якій сфері можна охарактеризувати як пряме порушення принципів ефективності та раціональності наукових досліджень [1, с. 108]. При цьому, під час аналізу, необхідно уникати використання інструментів, заснованих на даних, надійність яких може бути сумнівною.

Проведемо стратегічний аналіз сільськогосподарського підприємства, а саме які основні інструменти стратегічного аналізу слід використовувати, які повинні бути відкорегованими відповідно даної галузі, а які марно використовувати при проведенні досліджень.

Дерево цілей підприємства – це один з небагатьох інструментів, який націлений на деталізацію цілей, що відноситься до загальнонаукового методу дослідження. Робота в зворотному порядку за допомогою цього інструменту допомагає додатково оцінити узгодженість цілей, оскільки зворотний порядок по суті відображає синтез загальнонаукових методів. Інструмент абсолютно універсальний і не вимагає адаптації ні для однієї з галузей [2, с. 112].

Життєвий цикл продукту – інструмент, призначений для виявлення характеристик чотирьох етапів життєвого циклу продукту організації – фази розробки продукту (НДДКР), виробництва, продажу та післяпродажного обслуговування – з метою виявлення конкурентних переваг або недоліків. На наступному етапі переходять до характеристики останніх етапів дослідження, таких як матриця слабких і сильних сторін, можливостей та загроз які стоять перед підприємством. При використанні цього інструменту, для проведення аналізу ринків сільськогосподарської продукції, менеджер з більшою ймовірністю зіткнеться з достатньою кількістю результатів досліджень і розробок, проте з дуже простою і зрозумілою моделлю продажів і обслуговування, яка варіюється від організації до організації. Хоча специфіка етапу виробництва сільськогосподарської продукції є джерелом переваг або недоліків, особливо щодо рівня виробничих витрат, даний інструмент забезпечує більш детальний аналіз в цьому відношенні.

Життєвий цикл технології – це особливий інструмент стратегічного аналізу, який найбільше може допомогти підприємству в обраному секторі оцінити ефективність виробництва по відношенню до витрат [3, с. 36]. Технологічна досконаліть, застосування нових технологій в сільськогосподарському виробництві – це можливість скоротити витрати і скоротити вузькі місця.

Життєвий цикл підприємства – це категорія, яка залежить не стільки від поведінки підприємства по відношенню до ділового середовища на різних етапах життя, скільки від біологічних і технологічних характеристик виробництва (вирощування) сільськогосподарської продукціх. Класичні фази життєвого циклу організації сільськогосподарського виробництва істотно змінюються або навіть втрачають своє значення. Єдиний важливий параметр, який менеджер повинен враховувати при стратегічному плануванні – це взаємозв'язок між прогнозованими характеристиками аграрного ринку і продуктивністю галузі рослинництва та/або тваринництва на різних етапах житєвого циклу [4, с. 156]. На практиці це може знайти відображення у заздалегідь запланованому пошуку нових сільськогосподарських ринків, чи розробці традиційних (існуючих) товарів (продукції) паралельно з поступовим підвищенням врожайності сільськогосподарських культур та середньодобових приростів сільськогосподарських тварин.

Модель «бізнес-процеси – функції – ресурси» передбачає облік ресурсів, доступних для реалізації функцій окремого процесу економічної діяльності. На фоні реального стану підприємств-конкурентів, стану галузі в цілому та ресурсів, що розглядаються в цій моделі, важливим є аналіз сильних або слабких сторін діяльності підприємства. Вказаний інструмент універсальний для підприємства будь-якої галузі, а його складовими є сукупність внутрішніх сильних і слабких сторін, можливостей і загроз які стоять перед підприємством [5, с. 112].

Виділення стратегічних господарських центрів – це інструмент, який дозволяє визначити центри в сільськогосподарському підприємстві, які є або можуть стати джерелами стратегічних переваг або слабкостей, для яких можна застосовувати методи захисту і вдосконалювати процеси, щоб перетворити слабкі місця в точки сили. Практично всі сільськогосподарські підприємства, орієнтовані на виробництво сільськогосподарської продукції, складно розділити на окремі стратегічні осередки, так як підприємство в основному представлено набором допоміжних функціональних зон, які використовуються для підтримки центрального управління – вирощування (виробництва) певної сільськогосподарської культури або певного виду сільськогосподарських тварин.

Модель Портера «прибутковість – ринкова частка» – це в основному теоретична цінність, яка підсумовує ідею того, як співвідношення прибутковості сільськогосподарського підприємства до ринкової частки наближається до критичних ризиків. У той же час дана модель корисна не тільки в даному випадку, оскільки:

- фактичний рівень ризику не може бути точно визначений або навіть близький до фактичного рівня;

- висновки про поточний рівень ризику суб'єктивні.

Використання оптимальної кількості інструментів у правильному порядку дозволяє позбутися непотрібної інформації, заощадити час дослідження, уникнути необгрунтованих висновків, що спотворюють результати аналізу, застосувати системний підхід до дослідження, додати всі можливі

семантичні ланцюжки зберегти причинно-наслідкові зв'язки для підвищення ефективності аналізу тощо.

Відмова від використання деяких часто використовуваних інструментів є доцільною, коли інформація, на якій повинен базуватися аналіз, є ненадійною, сумнівною або суб'єктивною, або коли інформація на виході з певного інструменту вважається непридатною для використання.

Висновок. Представлена сукупність універсальних принципів дає змогу обґрунтувати той чи інший порядок використання стратегічних аналітичних інструментів для сільськогосподарських підприємств. Фактично цей алгоритм інструментів використовується для типового сільськогоспо- дарського підприємства. Це майже вдвічі скорочує кількість рекомендованих інструментів в порівнянні із загальною кількістю класичних інструментів, що скорочує час, необхідний для подальших досліджень, і позбавляє від непотрібної інформації. Розміщення пропонованих інструментів в типовому порядку системного підходу дає змогу здійснити повний аналіз без порушення необхідних причинно-наслідкових зв'язків. Реалізація системного підходу до стратегічного аналізу по представленим алгоритмам підвищує ефективність стратегічного менеджменту сільськогосподпрсього підприємтва.

Список використаної літератури:

1. Киш Л.М. Стратегічне управління, як основна частина менеджменту підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 38(1). С. 107-113.

2. Воловик І.А. Особливості стратегічного планування в кооперативах та кооперативних об'єднаннях. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України.* Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2016. Вип. 249. С. 109-117.

3. Михайленко О.В., Ременюк Б.О. Формування стратегії розвитку підприємства. *Бізнес-навігатор.* 2018. Вип. 3-2. С. 34-39.

4. Горбоніс Ф.В. Економіка підприємств: підручник. Київ : Знання, 2014. 463 с.

5. Мельник О. В. Сучасні аспекти стратегічного управління в аграрному секторі економіки України. *Бізнес Інформ*. 2017. № 6. С. 111-116.

Юлія ГАРНИК*
студент магістратури 2-го року,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДОСВІД МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ У ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ Катерина МАЗУР.

Анотація. *У статті досліджено сучасні умови функціонування вітчизняних підприємств. Виділено основні недоліки існуючої системи мотивації персоналу в Україні. Проаналізовано основні напрацювання вітчизняних вчених-економістів у сфері мотивації персоналу. Систематизовано наукові розробки щодо зарубіжного досвіду мотивації трудової діяльності. Охарактеризовано японську модель мотивації праці. Виокремлено характерні особливості мотиваційних механізмів в Японії та США. Визначено напрями та перспективи подальших досліджень.*

Abstract. *The article examines the current operating conditions of domestic enterprises. The main shortcomings of the existing system of personnel motivation in Ukraine are highlighted. The main achievements of domestic economists in the field of personnel motivation are analyzed. Systematized scientific developments regarding the foreign experience of motivation of labor activity. The Japanese model of work motivation is characterized. Characteristic features of motivational mechanisms in Japan and the USA are highlighted. The directions and prospects of further research are defined.*

Постановка проблеми. Сьогодні на стан вітчизняних підприємств значно впливають чинники, які ускладнюють процес отримання стійких конкурентних переваг на ринку або закріплення існуючих позицій. До таких чинників насамперед належать складна політична ситуація в країні та нестабільність національної валюти, які завдають нищівного впливу динаміці розвитку національної економіки. Водночас подолання наслідків світової економічної кризи призвело до суттєвого падіння купівельної спроможності в країні, що суттєво знизило попит з боку споживача. А розвиток ринкових відносин продукує зростання конкуренції на переважній більшості сегментів ринку, що додатково ускладнює умови функціонування вітчизняних товаровиробників, які поряд із національними конкурентами повинні чинити опір імпортованим товарам, що поступово заповнюють наш ринок. Окреслена ситуація на ринку зумовлює необхідність застосування вітчизняними підприємствами усіх можливих методів та способів стабілізації діяльності з метою утримання своїх позицій на ринку та виживання в умовах сьогодення. Мотивація персоналу є одним із таких механізмів, правильне застосування інструментарію якого уможливлює значне підвищення продуктивності трудової діяльності персоналу, що, своєю чергою, примножує загальну 12 результативність діяльності підприємства. Окрім того, мотивація персоналу покращує відносини між керівником та підлеглим, а також підвищує рівень привабливості праці для працівників. Зі зростанням рівня привабливості трудової діяльності скорочується плинність кадрів на підприємстві, що дає змогу не лише скоротити витрати на підбір, відбір та навчання персоналу, але й досягти більшої ефективності діяльності завдяки досвіду та здобутих працівником вмінь. Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що мотивацію персоналу доволі часто вивчають та аналізують крізь призму теоретичних

аспектів та методологічних положень. Значні напрацювання вітчизняних авторів містять часткову суперечливість. Однак, як свідчить практика діяльності вітчизняних підприємств, прикладний інструментарій розроблення та впровадження системи мотивації персоналу є недостатньо висвітленим. Враховуючи неабиякий досвід, а також значні практичні досягнення у сфері мотивації персоналу зарубіжних підприємств, на нашу думку, доцільно звернутися до іноземного досвіду з метою його трансформації та адаптації до сучасних українських реалій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні основи сутності процесу мотивації персоналу, а також базові методи та моделі мотивування розроблено та всебічно висвітлено у працях економістів-класиків, а саме: А. Сміта, Ф. Гілбрета, А. Маслоу, Ф. Герцберга, А. Афоніна, Р. Оуена, Д. МакГрегора, А. Врума та ін. Сучасні аспекти мотивації персоналу сьогодні вивчають І. Бондар, А. Колот, Е. Лібанова, Т. Кір'ян, В. Петюх та інші. Вивченню зарубіжного досвіду мотивації персоналу присвятили свої наукові праці С. Русаков, С. Лазарев, Ю. Лобода, Д. Петраченко та Є. Стаценко.

Цілі статті. Вивчення та аналізування зарубіжного прикладного аспекту застосування мотиваційних механізмів, а також визначення перспектив та потенційних напрямів їх використання у сучасних умовах функціонування вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу.

У багатьох країнах Західної Європи та США мотиваційні аспекти управління персоналом компаній і фірм набули великого значення, і ці методи та досвід мотивації можуть бути з успіхом перенесені на російський ґрунт.

Оплата праці є мотивуючим чинником, лише якщо вона безпосередньо пов'язана з результатами праці. Працівники повинні бути переконані в наявності сталого зв'язку між одержуваною матеріальною винагородою та продуктивністю праці. У заробітній платі обов'язково має бути присутня складова, яка залежить від досягнутих результатів.

Для української ментальності характерне прагнення колективної праці, визнання і поваги колег тощо. Сьогодні, коли через складну економічну ситуацію щодо оплати праці, особливу увагу слід приділяти нематеріальному мотивуванню, створюючи гнучку систему пільг для працівників, гуманізуючи працю, зокрема:

– визнавати цінність працівника в організацію, надавати йому творчу свободу;

– застосовувати програми збагачення праці та ротації кадрів;

– використовувати ковзний графік, неповний робочий тиждень, можливість працювати як на робочому місці, так і вдома;

– встановлювати працівникам знижки на продукцію, що випускається компанією, де вони працюють;

– надавати кошти для проведення відпочинку та дозвілля, забезпечувати безкоштовними путівками, видавати кредит на купівлю житла, садової ділянки, автомашин тощо. [9, с.98 - 102].

Нижче буде сформульовано мотивуючі фактори організації праці, які ведуть до задоволення потреб вищих рівнів.

На своєму робочому місці кожен хоче показати, на що він здатний і що він означає для інших, тому потрібні визнання результатів діяльності конкретного працівника, надання можливості приймати рішення з питань, що належать до його компетенції, консультувати інших працівників.

На робочих місцях слід формулювати світогляд єдиної команди: не можна руйнувати виникаючі неформальні групи, якщо де вони завдають реальної шкоди цілям організації. Практично кожен має власну думку про те, як поліпшити свою роботу. Спираючись на зацікавлену підтримку керівництва, не боячись санкцій, слід організувати роботу так, щоб у працівника не зникло бажання реалізувати свої плани [2, с.103 - 105].

Працівнику потрібно надавати максимально можливий рівень самоконтролю. Більшість людей прагне у процесі роботи набути нових знань. Тому так важливо забезпечувати підлеглим можливість навчатися, заохочувати та розвивати їх творчі здібності.

Кожна людина прагне успіху. Успіх – це реалізовані цілі для досягнення яких, працівник доклав максимум зусиль. Цього не станеться, якщо підлеглим, який досяг успіху, делегувати додаткові права та повноваження, просувати їх службовими сходами. Успіх без визнання призводить до розчарування, вбиває ініціативу.

Механізм реалізації кожного з блоків моделі мотивації залежить, перш за все, від бажання чи небажання конкретного підприємства, а також від специфічних умов, які характерні для інженерних колективів, де випробуватиметься дана мотиваційна модель. Причому загальні тенденції застосування мотиваційних моделей на підприємствах розвинених країн свідчать, що жодна з мотиваційних моделей неспроможна повністю усунути протиріччя у мотивуванні праці найманих працівників, зокрема інженерно – управлінських.

Донедавна багатьом країнам західна модель управління персоналом була пріоритетною під час виборів шляху економічного розвитку. Певною мірою вона виявилася ефективною для післявоєнної Німеччини та Японії, але, перенесена наприкінці минулого століття до України, не дала бажаних результатів. Більше того, викликала низку негативних наслідків та кризових явищ. Багато фахівців дійшли висновку, що найкращим рішенням нашій країні стане синтез зарубіжних підходів.

Далі ми розглянемо виникнення, становлення та розвиток систем менеджменту США, Японії.

У міру розвитку економічної інтеграції зарубіжних країн все більшими конкурентними перевагами володітимуть країни з найбільш досконалою системою загальної та професійної освіти. Добре навчена та професійно підготовлена робоча сила більш продуктивна (виправдовував тим самим вищий рівень заробітної плати, на який зазвичай претендують висококваліфіковані кадри); це найбільш мотивовані та згуртовані працівники, а головне), вони здатні сприймати та освоювати нові технології [1, с.95].

У різних фірмах та компаніях діють свої особливі системи оплати та стимулювання праці. Здебільшого їх можна поділити на дві категорії: надбавки до заробітної плати проводиться або за вислугу років, або лише за заслуги. Прикладом оплати праці по заслугах служить система, застосовувана установах державного апарату США. Для керівних кадрів середнього рівня започатковано щорічні надбавки за успішне виконання службових обов'язків. Крім щорічних надбавок, керівні кадри цього рівня можуть отримувати грошові премії від 10000 до 23000 доларів. Працівники, праця яких оплачується за такою системою, регулярно проходять атестацію та отримують одну з трьох оцінок: вище за середнє, середнє, нижче за середнє. Деякі фахівці висловлюють припущення, що останні дві оцінки погано впливають на почуття самоповаги працівників. За даними проведених досліджень, майже всі працівники оцінюють себе вище за середнє. Керівники ж намагаються з відомих причин знизити ці оцінки, чим боляче ранять самолюбство працівників, які вважають, що їх недооцінили. Таким чином, така оцінка діяльності може мати негативний вплив на мотивацію працівників [5, с.151 - 154].

Американські теорії мотивації до роботи можна поділити на дві групи: теорії змісту та теорії процесу.

Теорії змісту наголошують на дослідженні та об'єднання того, що мотивує поведінку і які мотиви певної поведінки. Теорії процесу роз'яснюють той процес, який дає просування процесу мотивації, що відбувається всередині людини.

В Америці прийнято, що хороший керівник невеликої компанії вважає за краще спілкуватися зі своїми підлеглими безпосередньо і цікавитися їхньою думкою з багатьох питань. Якщо компанії існує чітко сформульована місія, вона здатна ефективно мотивувати співробітників і надати їм упевненості у важливості виконуваної роботи. В американських компаніях вважається, що кожен співробітник є унікальним, для кожного слід застосовувати індивідуальний метод управління. Для підлеглих важливо, чи допомагає їм начальник у повсякденних справах, чи надає їм можливість кар'єрного зростання. Наприклад, якщо один із підлеглих виявляє зацікавленість очолити якийсь підрозділ, йому слід пояснити, що і як він повинен зробити, для того, щоб досягти мети. Менеджер повинен показувати, що він надає можливість просування по службі абсолютно всім і робить вибір не на основі особистих симпатій та антипатій, а на основі ясних та зрозумілих усім критеріїв [3].

Стрімкий прогрес Японії період із 1960–1972 року по праву можна назвати японським дивом. Однією з причин такого бурхливого розвитку дослідники назвали систему управління.

Японський метод управління персоналу, заснований на колективізмі, використав і сьогодні продовжує застосовувати морально-психологічні важелі на особистість. Спеціаліст з менеджменту Хідекі Йосіхара виділив ряд особливостей, що характеризують японський метод управління персоналом:

- гарантія зайнятості та створення довірчої обстановки. Це призводить до стабільності трудових ресурсів та зменшення плинності кадрів. Гарантію

зайнятості в Японії забезпечує система довічного найму – явище унікальне та багато в чому незрозуміле для європейського мислення;

- гласність та відкритість корпоративних цінностей. Коли всі робітники мають доступ до інформації про політику та діяльність фірми, розвивається атмосфера участі та загальної відповідальності, що покращує взаємодію та підвищує продуктивність;

- збір даних та їх систематичне використання для підвищення економічної ефективності виробництва та якісних характеристик продукції. Цьому надається особливого значення;

- управління, орієнтоване на якість. Керівник повинен спрямовувати максимум зусиль на контроль якості;

- постійна присутність керівництва на виробництві;

- підтримка чистоти та порядку.

Японський метод управління можна охарактеризувати як прагнення до поліпшення людських взаємин, яке включає: узгодженість, моральні якості службовців, стабільність зайнятості і гармонізацію відносин між робітниками і керуючими [7, с. 48 - 53].

Сучасні методи управління японці переважно перейняли в американців, але творчо їх адаптували до нових умов і японського менталітету. Японський метод управління персоналу містить низку концепцій, які виділяють його із низки систем управління інших країн. Найважливішими є:

- система довічного найму та процес колективного прийняття рішень;

- концепція безперервного навчання, що призводить до саморозвитку;

- сприйнятливість до нових ідей.

У цілому нині японську систему управління можна сприймати як синтез імпортованих ідей і культурних традицій. «Роботодавці не використовують лише працю людини, вони використовують її всього», — коротка формула, яка пояснює взаємини роботодавців та найманих робітників.

Для збереження дисципліни та покращення якості роботи японське управління більше покладається на винагороду (грамоти, подарунки, гроші, додаткову відпустку), ніж на покарання (догани, штрафи, звільнення). Японські менеджери вдаються до заходів покарання вкрай неохоче. А звільнення працівника допускається у випадках крадіжки, ухвалення хабарів, саботажу, жорстокості, навмисної непокори інструкціям старших за посадою. Отже, управління персоналом стає стратегічним чинником через необхідність гарантії довічного найму.

Аналіз зарубіжного досвіду показує, що вище за всіх факторів, що впливають на зростання заробітної плати, керівники ставлять успішне виконання працівниками їхніх службових обов’язків. інші [8].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, здобутий досвід ефективного управління крізь призму мотиваційних механізмів провідних корпорацій Японії повинен бути використаний для формування, запровадження та розвитку вітчизняної системи мотивації персоналу. Сучасні мотиваційні механізми повинні враховувати не лише матеріальні аспекти стимулювання трудової

діяльності. Моральні аспекти повинні також бути всіляко враховані, оскільки високий рівень їх результативності доведено практичним досвідом іноземних компаній, а простота та дешевизна застосування буде вигідною для вітчизняних роботодавців. Тому, на нашу думку, подальші дослідження доцільно проводити в напрямку детального вивчення американських та західноєвропейських моделей мотивації персоналу з метою їх подальшої трансформації та адаптації до українських економічних реалій.

Список використаних джерел:

1.Гольда А. В. Зарубіжний досвід мотивації праці трудового потенціалу в умовах ринкової економіки. Формування ринкових відносин в Україні: збірник наук.праць. – Вип. 2 (33). – 2008. – С. 94–97.

2. Базалійська Н.П. Стан системи мотивації персоналу на вітчизняних підприємствах. Інноваційна економіка. – 2013. – № 5. – С. 103–105.

3.Козаченко А.В. Зарубіжний досвід мотивації праці URL: http://www.elitar-rium.ru/2010/10/22/zarubezhnyjj_opyt_motivacii_truda.html.

4.Киш Л. М. Мотивація праці на підприємствах України. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка*. 2014. Т. 22, вип. 8(1). С. 65-72.

5.Криворотько І. О. Дослідження зарубіжного досвіду мотивації персоналу для використання в українських умовах. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2013. – № 2 (71). – С. 151–154.

6.Стрельбіцький П. А. Світовий досвід мотивації праці та можливість його впровадження в Україні. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. - 2015. - Вип. 10. - С. 323-333.

7. Пронько Л.М., Кухар О.В. Теоретичні засади управління кадровою політикою підприємства. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. Вінниця.* 2013. Випуск 1 (48). С. 185-189.

8. Фурман І.В., Домбровська Ж.Ф. Особливості мотивації праці на підприємствах АПК. Зб. матеріалів XXX Міжнародної наукової конференції студентів і молодих учених «Наука і вища освіта».Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2021. С. 158-159.

9.Урманов Ф.Ш., Касімова А.А. Мотивація – основний чинник ефективності управлінської праці. ВІСНИК ЖДТУ. 2018. № 4 (82). С. 98-102.

Владислава ГРАБАР*
студентка 2 курсу магістратури,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ Катерина МАЗУР.

КОНЦЕПЦІЇ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. *В статті проаналізовано сучасні концепції управління ефективністю діяльності з метою їх адаптації до застосування в умовах сільськогосподарських підприємств України. В сучасних умовах розвитку усе більше поширення й застосування сучасних концепцій управління ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств з метою їх адаптації до застосування в умовах глобалізації світової економіки, підвищення динамічності ринкового середовища і посилення конкуренції в Україні. Відібрано і досліджено найбільш перспективні концепції, а саме концепція Business Performance Management (BPM) т aBalanced Scorecard (BSC), які б дозволили трансформувати поставлені стратегії та цілі у ряд дій, що б забезпечили їх досягнення; інтегрувати системний аналіз ефективності діяльності в управлінні. Концепції Business Performance Management та Balanced Scorecard є результатом еволюції як управлінської теорії, так і інформаційних технологій. Вони ввібрали в себе як актуальні управлінські принципи, так і сучасні технології управління ефективністю сільськогосподарських підприємств.*

Abstract. *In the article modern conceptions of management activity efficiency are analysed with the purpose of their adaptation to application in the conditions of Ukraine's agricultural enterprises. In the modern terms of development more distribution and application of modern management activity conceptions of agricultural enterprises efficiency with the purpose of their adaptation to application in the conditions of world economy globalization, by the increase dynamic of market environment strengthening and competition in Ukraine. The most perspective conceptions are selected and investigational, namely conception of Business Performance Management (BPM) and Balanced of Scorecard (BSC), what would allow to transform the put strategies and aims in the row of actions which would provide their achievement; to integrate the analysis of the systems of activity efficiency in modern management decisions. Conceptions of Business Performance Management and Balanced Scorecard are the result of evolution of both management administrative theory and information technologies. They are absorbed for itself both actual administrative principles and modern technologies of agricultural enterprises efficiency management.*

Вступ. Враховуючи виключну важливість та пріоритетність сільського господарства для національної економіки, питання підвищення результативності розвитку аграрного сектору економіки України завжди посідало центральне місце у наукових працях видатних вітчизняних вчених-аграрників. Вченими досліджувались напрями та механізми забезпечення ефективності сільськогосподарського виробництва і розвитку сільських територій, визначались стратегічні моделі і засади підвищення рівня його конкурентоспроможності та покращення якості життя сільського населення,

опрацьовувались механізми державної підтримки галузі та аналізувались результати аграрних реформ [1, 2]. Все це забезпечило появу значної кількості науково-прикладних розробок, які є винятково корисними для теорії і практики підвищення результативності розвитку аграрного сектора [7]. Потужний внесок у розвиток наукової, методичної і практичної площини підвищення ефективності розвитку сільського господарства зробили, зокрема, вітчизняні вчені-аграрники: Амбросов В.Я., Андрійчук В.Г., Гадзало Я.М., Гудзь О.Є., Данько Ю.І., Жук В.М., Зубець М.В., Калетнік Г.М., Краснорyцький О.О., Логоша Р.В., Лопатинський Ю.М., Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Мармуль Л.О., Месель-Веселяк В.Я., Пінчук А.О., Пугачов М.І., Россоха В.В., Саблук П.Т., Федоров М.М., Ходаківська О.В., Шпикуляк О.Г., Шпичак О.М. та ін. Водночас, динамічність факторів бізнес-середовища, поява кардинально нових принципів і пріоритетів аграрного виробництва у світі, які сьогодні є надзвичайно нагальними й для України, актуалізує дане питання та відносить його до складу найважливіших завдань національної економіки і суспільства.

Виклад основного матеріалу. Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств залежить від якості управлінських рішень. Стратегічні і тактичні рішення, що приймаються керівниками, визначають рівень розвитку підприємства і перспективи його виживання, особливо в умовах глобалізації світової економіки, підвищення динамічності ринкового середовища і посилення конкуренції. Розвиток ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств за допомогою використання інновацій, знань, втілених в інтелектуальному продукті, жорсткість конкуренції призводить до активізації пошуку новітніх методів управління ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств [6].

В умовах глобалізації світової економіки поширення і застосування одержують новітні концепції управління. Найбільш перспективними, з нашого погляду, є концепція Business Performance Management (BPM) та Balanced Scorecard (BSC) (рис. 1).

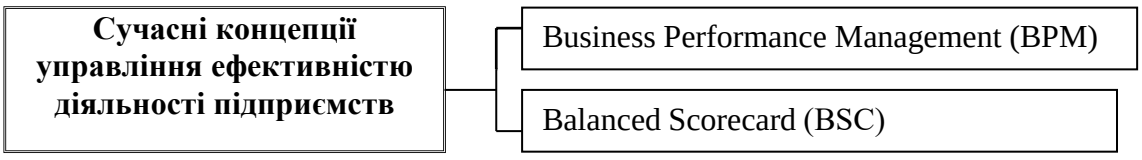

Рис. 1. **Сучасні концепції управління ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств** [7].

Основне призначення систем полягає в забезпеченні функцій збору, систематизації й аналізу інформації, необхідної для прийняття стратегічних управлінських рішень.

Business Performance Management (BPM) це методологія, спрямована на оптимізацію реалізації стратегії і складається з набору інтегрованих циклічних аналітичних процесів, підтримуваних відповідними технологіями і мають відношення як до фінансової, так і до операційної інформації. BPM дозволяє

компанії визначати, вимірювати і управляти ефективністю своєї діяльності, спрямованої на досягнення стратегічних цілей. Основні фінансові та операційні процеси BPM включають планування, консолідацію та звітність, аналіз ключових показників ефективності та їх поширення в рамках організації.

Підхід BPM – це націленість на результат. Цей результат досягається шляхом трансформації стратегій і цілей в конкретні дії, з подальшим доведенням конкретних завдань до конкретних виконавців. У разі зміни обстановки плани не втрачають своєї реалістичності, оскільки система управління здатна фіксувати поточний стан в режимі реального часу і моделювати майбутні дії. При цьому досягається повна інтеграція управління, оскільки BPM передбачає тісну взаємодію з операційними системами управління, такими, як ERP, CRM, системи управління персоналом і т.д. Але водночас є й важлива відмінність, що лежить в галузі стратегічної складової процесу управління, орієнтація на глобальні цілі компанії. Саме BPM використовує в якості відправної точки глобальні, стратегічні цілі, дозволяє трансформувати їх в реальні дії, а потім забезпечує регулярний моніторинг цих дій і аналіз досягнутих результатів.

Концепцію Balanced Scorecard (BSC) не можна назвати просто обліковою системою, вона є складовою частиною системи управління підприємством й може бути її основним ядром.

В умовах глобалізації світової економіки концепції, що розвиваються в рамках управлінського обліку виходять далеко за рамки традиційних уявлень. Менеджери застосовують більш прогресивні інструменти, не обмежуючись використанням тільки традиційних моделей. У процесі прийняття рішень керівники й власники мають усе більшу потребу в інформації не тільки фінансового характеру. В умовах ринків, які швидко розвиваються, і найгострішої конкуренції нефінансова інформація, що базується на оцінці нематеріальних активів підприємства, здобуває все більше значення. Поряд з одержанням прибутку й підвищенням капіталізації сьогодні першочергове значення одержують цілі завоювання ринку та придбання конкурентних переваг. Лояльність клієнтів, здатність підприємства забезпечити їх утримання, прогресивність технології та налагодженість бізнес середовища, висококваліфікований кадровий склад фактори, які мають величезне значення й впливають на вартість підприємства в майбутньому. Balanced Scorecard дає можливість оцінити ці фактори й відкриває нові можливості для керування стратегією. BSC це система стратегічного управління підприємством на основі виміру й оцінки її ефективності по набору показників, підібраному таким чином, щоб урахувати всі істотні (з погляду стратегії) аспекти її діяльності (фінансові, виробничі, маркетингові й т.д.). BSC з'явився як результат дослідження різних методів оцінки ефективності діяльності. Автори концепції виявили, що тільки фінансових показників недостатньо для адекватної оцінки діяльності організації. Тому в концепції BSC розроблені чотири перспективи: фінанси, ринок, внутрішні процеси і навчання й ріст.

BSC будується на наступних принципах: причинно-наслідковий зв’язок всіх показників; зв’язок результатних показників, які компанія має можливість виміряти по закінченню певного періоду, і попередніх показників, які можна

виміряти миттєво; зв’язок всіх показників з фінансовими результатами діяльності.

Система BSC транслює місію й загальну стратегію підприємства в систему взаємозалежних показників.

Збалансована система використовує вимірювані показники, принаймні, у наступних чотирьох напрямках:

фінансовий напрямок, що розглядає ефективність діяльності підприємства з погляду віддачі на вкладений капітал;

оцінка корисності товарів і послуг компаній з погляду кінцевих споживачів;

внутрішня операційна ефективність, що оцінює ефективність внутрішньої організації бізнес процесів;

інновації й навчання, тобто здатність організації до сприйняття нових ідей, її гнучкість, орієнтація на постійні поліпшення.

BSC це система, яка переводить місію і загальну стратегію господарюючого суб’єкта в систему чітко поставлених цілей і завдань, а також показників, що визначають ступінь досягнення даних установок. Вона забезпечує зворотний зв’язок між внутрішніми бізнес середовищем й зовнішніми показниками, необхідний для підвищення стратегічної ефективності й досягнення результатів.

Така система дозволяє вибрати оптимальний набір показників для оцінки ефективності роботи сільськогосподарських підприємств з урахуванням поставлених цілей. Вбудований графічний редактор дозволяє створювати різні діаграми, розміщати на них стратегічні цілі, ключові показники, заходи й виконавців, а також визначати зв'язки між ними. Користувач може визначати вплив ключових показників на досягнення стратегічних цілей підприємства, розраховувати величину досягнення кожної мети, визначати ефективність проведених заходів.

Функціональні можливості системи: побудова збалансованої системи показників підприємства; аналіз досягнення стратегічних цілей сільськогосподарських підприємств, виходячи з фактичних значень ключових показників сільськогосподарських підприємств; балансування системи показників з метою визначення ефективних параметрів системи керування; візуальний редактор дозволяє просто й наочно редагувати різні діаграми: цілей, показників, заходів тощо; застосовуваних технологій, яка їх відповідність обраної стратегії, які інвестиції потрібно здійснити в розвиток з метою досягнення довгострокових цілей підприємства. У результаті використання карти діяльність сільськогосподарських підприємств стане більше зрозумілою й структурованою, більше прозорою й керованою.

Розвиток сільського господарства України та сільських територій в сучасних умовах характеризується наявністю значної кількості нагальних гострих проблем, але при цьому, вітчизняний аграрний бізнес залишається одним з найефективніших видів економічної діяльності [1]. Стратегічні пріоритети у контексті концепції сталого розвитку мають стати орієнтиром для вітчизняного аграрного сектору не лише задля підвищення рівня

конкурентоспроможності національного аграрного сектору, рівня якості мешканців сільських територій і вирішення проблеми забезпечення продовольчої безпеки нації, а в першу чергу, для зміцнення національної економіки, захисту її власних інтересів і забезпечення потреб населення країни та її майбутніх поколінь.

Сталий розвиток сільського господарства є частиною загальної світової концепції сталого розвитку до 2030 року, яка була прийнята на саміті ООН в 2015 р. Універсальний принцип концепції «сталого розвитку» — забезпечення потреб сучасного покоління без ризиків і загроз для майбутніх поколінь щодо забезпечення своїх власних. Головний акцент концепції сталого розвитку сільського господарства — орієнтація на задоволення потреб людства (за умов підвищення рівня якості життя населення) за умов збереження та відновлення біо- і екосистем [4].

FAO визначає наступні принципи сталого розвитку сільського господарства: підвищення ефективності використання ресурсів; збереження, захист та покращення біоресурсів; захист сільських територій та покращення рівня якості життя сільського населення; підвищення стійкості людей, громад та екосистем; відповідальний та ефективний механізм управління, як умова забезпечення сталого розвитку сільського господарства і сільських територій [3].

Висновок. Концепції управління ефективності Business Performance Management та Balanced Scorecard ефективні для мінливість економічного середовища, що супроводжує глобалізацію світової економіки, підвищення динамічності бізнессереловища і посилення конкуренції. Відбувається зміна правил, які застосовувались протягом десятиліть, клієнти стають більш розбірливими, з'являються нові конкуренти, які пропонують нові рішення. Всі ці процеси зачіпають і Україну, зокрема її сільськогосподарські підприємства. Сучасний бізнес (особливо міжнародний) вимагає швидкості прийняття рішень і підвищеної гнучкості.

Список використаної літератури:

1. Крюкова І. О., Степаненко С. В. Ефективність вітчизняного агробізнесу у призмі пріоритетів сталого розвитку. *Агросвіт*. 2022. № 9-10. С. 3–12. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.9-10.3

2. Лопатинський Ю.М., Буринська О.І. Складові та пріоритети сталого розвитку аграрного сектору економіки: концептуальнотеоретичний дискурс. Економіка АПК. 2018. № 6. С. 94—100.

3. Ukraine and FAO sustainable food systems for food security and nutrition. URL: https://www.fao.org/ about/en/ (дата звернення: 18.03.2022).

4. Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року / за ред. Ю.О. Лупенка. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2020. 60 с

5. Левчук Т.М., Кривов'язюк І.В. Проблеми забезпечення ефективності діяльності підприємства та їх вирішення в сучасних концепціях господарювання. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Випуск 23. Частина 2. С. 50–53.

6. Лизунова О. М., Пуханов О. О. Забезпечення ефективності діяльності підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Випуск 12. Частина 1. С. 187–190.

7. Минів Р.М., Батик О.Й. Сучасні концепції ефективності управління сільськогосподарськими підприємствами. Науковий вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького. 2016.18, 2 (69), 96–101.

Артем КРАВЕЦЬ*
студент 2 року магістратури,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ ГРОМАД

Анотація. *Територіальні громади в умовах децентралізації перебирають н себе багато функцій, серед яких – ефективне поводження з відходами. Обґрунтовано, що нормативно-правова база регулювання відносин у сфері менеджменту відходів в Україні є досить широкою і містить як довгострокові акти (закони, стандарти), так і короткострокові (постанови і розпорядженні Кабінету Міністрів, накази відповідних профільних міністерств тощо). Зроблено огляд директив ЄС щодо управління відходами, які нашій державі необхідно буде імплементувати з огляду на євроінтеграційні процеси, які посилилися у зв'язку з воєнними діями на території України. Означено проблеми, з якими можуть зіткнутися об'єднані текторіальні громади при розробці стратегій і планів дій з управління відходами, а також визначено шляхи їх подолання. Серед ефективних напрямів утилізації відходів перспективним є біоенергетичний напрям, що дозволяє не просто вирішити екологічні проблеми, але й забезпечити громади енергоносіями власного виробництва.*

Abstract. *Territorial communities in the conditions of decentralization take on many functions, including efficient waste management. It is substantiated that the regulatory framework for regulating relations in the field of waste management in Ukraine is quite broad and contains both long-term acts (laws, standards) and short-term ones (resolutions and orders of the Cabinet of Ministers, orders of the relevant relevant ministries, etc.). An overview of the EU directives on waste management, which our state will need to implement in view of the European integration processes that have intensified due to the military actions on the territory of Ukraine, has been reviewed. Problems that united tectorial communities may face when developing waste management strategies and action plans are identified, and ways to overcome them are*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ Діна ТОКАРЧУК.

identified. Among the effective directions of waste disposal, the bioenergy direction is promising, which allows not only to solve environmental problems, but also to provide communities with energy carriers of their own production.

Вступ. Сфера управління відходами належить до однієї з тих, за якими оцінюють роботу місцевої влади. Станом на 2021 рік в Україні налічується 442 міст, 825 селищ міського типу і 27 395 сільських населених пунктів, об'єднаних у 1469 територіальних громад (136 районів), які повністю відповідають за організацію надання послуг із поводження з побутовими відходами на місцях. Чистота населеного пункту та задоволення мешканців рівнем надання комунальних послуг є обличчям міста, селища, села і безпосередньо впливають на рейтинги місцевої влади. І саме їй під силу змінити економіку і зробити її дійсно ефективною.

Усі повноваження у сфері управління побутовими відходами передані органам місцевого самоврядування, як частина процесу децентралізації. Це рішення обґрунтоване різними локальними умовами у населених пунктах (рівень доходу, склад відходів, тип забудови, наявність потужностей з переробки/утилізації та ін.). Незалежно від цих розбіжностей, принципи управління відходами є однаковими і співзвучні із міжнародними вимогами. Сьогодні пріоритетним завданням має стати побудова ефективної системи управління відходами на місцях [1, с.15].

Дослідженню питань поводження з відходами присвячені численні праці С. Березюка [2], І. Гончарук [3], Г. Калетніка [4], С. Лутковської [4], Н. Пришляк [2], Д. Токарчук [2] та інших науковців, проте, питання формування стратегії та плану дій поводження з відходами саме на рівні громад потребують подальших досліджень і розробки ефективних схем і механізмів імплементації.

Виклад основного матеріалу. Законодавство України у сфері управління відходами складається з низки кодексів, законів України, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України, наказів міністерств та відомств, стандартів тощо. Крім того, є ряд нормативно-правових актів, що регулюють інші сфери діяльності, проте їх окремі положення дотичні до сфери управління відходами. Для вдосконалення українського законодавства у сфері поводження з відходами доцільно брати за основу досвід нормативно-правового забезпечення цієї сфери у країнах ЄС.

Керівні принципи управління ресурсами та відходами у Європейських країнах базуються на Директивах Європейського союзу. Кожна країна, член ЄС, розробляє власні законодавчі акти, дозволяється вносити більш суворі вимоги, ніж в директивах, але не навпаки. Середина 90-х років XX ст. характеризується виділенням екологічної політики як одного з пріоритетних напрямків діяльності ЄС. Більш того, з 1998 року Єврокомісією і Європейською Радою у Відні (11-12 грудня 1998) стало обов'язковим включення питань довкілля в усі напрямки політики Європейського Союзу. До заходів ЄС став застосовуватися «горизонтальний» підхід, головним принципом якого є облік усього спектру галузей, що викликають забруднення довкілля [5].

У таблиці 1 наведені директиви ЄС, що стосуються управління

відходами та положення яких Україна зобов'язана імплементувати у власне законодавство [1, с.24].

Таблиця 1

Директиви ЄС щодо менеджменту відходів, що імплементуватимуться Україною на шляху до євроінтеграції

Рамкова директива про відходи Директива 2008/98/ЄС Європейського парламенту та Ради від 19 листопада 2008 року про відходи та скасування окремих Директив (Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives)	Директива Ради 1999/31/ЄС від 26 квітня 1999 року про полігони відходів (Council Directive 1999/31/EC of 26 April 1999 on the landfill of waste)	Директива 2006/21/ЄС Європейського парламенту та Ради від 15 березня 2006 р. про управління відходами видобувної промисловості, та якою вносяться зміни до Директиви 2004/35/ЄС (Directive 2006/21/EC of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 on the management of waste from extractive industries and amending Directive 2004/35/EC)
1. Поводження з відходами відбувається згідно з Ієрархією відходів, тобто найбільш прийнятний спосіб це попередження утворення відходів та переробка і найменш прийнятний – вивезення на звалища. 2. Принцип розширеної відповідальності виробника (РВВ). 3. Планування управління відходами (створення планів управління відходами на всіх рівнях). 4. Перелік відходів (List of waste) це єдиний «класифікатор» в межах ЄС, також він має спеціальні критерії за якими відходи можна віднести до небезпечних.	1. Вимоги до будівництва та експлуатації полігонів (збір полігонного газу, збір і очищення фільтрату, контроль показників). 2. Полігони поділяються на категоріями для розміщення не небезпечних відходів, для небезпечних відходів та для інертних відходів. 3. Фінансова гарантія на закриття полігону та догляд після закриття протягом 30-ти років. 4. Зменшувати захоронення відходів, які біологічно розкладаються. 5. Зменшення кількості полігонів.	1. Класифікація місць розміщення відходів видобувної промисловості (МРВ). 2. Дозволи для функціонування МРВ. 3. Складання плану управління відходами компаніями, що експлуатують МРВ. 4. Вимоги до будівництва МРВ, їх експлуатації, закриття та догляду після закриття (фінансова гарантія). 5. Процедури інвентаризації закритих чи покинутих МРВ. 6. Відповідальність за шкоду довкіллю за порушення вимог управління відходами.

Джерело: сформовано на основі [6; 7; 8]

Окрім нормативно-правового забезпечення, сфера поводження з відходами потребує є низки організаційних та управлінських заходів на рівні громад та комплексного підходу до їх впровадження у практику.

Сьогодні експерти виокремлюють наступні проблеми, з якими можуть зіткнутися ОТГ під час розроблення стратегій та планів дій з управління відходами:

• відсутність обласних програмних документів;

• відсутність розуміння на обласному рівні, де планується розміщення регіональних об'єктів поводження з ПВ (РПУВ, що розробляються наразі в областях, мають дати відповідь на це питання);

• збирання інформації (дані за попередні роки);

• визначення обсягів утворення та вивезення ТПВ, морфологічний склад відходів;

• побудова прогнозів, їх достовірність;

• економічне обґрунтування технічних пропозиції та заходів (слабкість експертної бази на місцевому рівні);

• структура тарифу, формування тарифу;

• необхідність розроблення матеріального балансу;

• слабкість кадрового забезпечення.

Серед наданих експертами рекомендацій щодо запобігання та розв'язання згаданих вище ймовірних проблем ключовими є:

• формалізація документів (затвердження планів, програм);

• юридичний самозахист (наявність необхідної документації на місцевому рівні: схема саночистки, правила благоустрою, норми надання послуг тощо);

• визначення тих заходів, які можна згрупувати в окремі грантові проєкти;

• визначення конкретних заходів, які можливо реалізувати за допомогою ММС;

• відвідування професійних заходів;

• підвищення кваліфікації кадрів;

• вибудовування стратегії комунікації з усіма зацікавленими сторонами [9].

Успіх в розробці ефективних стратегій поводження з відходами залежить від професійності очільників громад, їх готовності до втілення інноваційних ідей, переймання успішного досвіду інших громад

Висновки. Ефективне управління відходами залежить від багатьох факторів, зокрема, від розміру громади, типів відходів, фінансового стану громади. При цьому, для того, щоб розробити якісну стратегію управління відходами, потрібно починати з найпростішого – збору даних та аналізу ситуації в громаді, укладення договорів на надання послуг для поводження з побутовими відходами, упорядкування наявних сміттєзвалищ та ліквідація стихійних звалищ. Будівництво сміттєсортувальних ліній, сміттєспалювальних заводів, в першу чергу повинно враховувати економічну доцільність та ефективність, досить ефективним є поєднання зусиль кількох громад для реалізації більш масштабних проектів, що мають кращі показники ефективності. Перспективним для громад є енергетичний напрям використання відходів – виробництво RTF, MTF, біогазу та електричної і теплової енергії на його основі.

Для успішної реалізації біоенергетичного напряму використання відходів доцільно користатися практичним європейським досвідом, брати участь у різноманітних програмах і тренінгах, типу «U-LEAD з Європою», які

допомагають громадам розвивати екологобезпечний та енергетично ефективний напрями розвитку.

Список використаних джерел:

1. Практичні аспекти управління відходами в Україні: посібник / Барінов М.О., Олексієвець І.Л., Родная Д.В., Журавель Т.В., Коломієць С.В., Козлова І. А., Пархоменко Г.П. К.: «Поліграф плюс», 2021.118 с.
2. Berezyuk S., Tokarchuk D., Pryshliak N. Resource Potential of Waste Usage as a Component of Environmental and Energy Safety of the Sate. *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2019. Vol. X, Issue 5 (37). P. 1157-1167. DOI: https://doi.org/10.14505//jemt.v10.5(37).23.
3. Гончарук І.В., Вовк В.Ю. Понятійний апарат категорії сільськогосподарські відходи, їх класифікація та перспективи подальшого використання для виробництва біоенергії. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2020. № 3 (53). С. 23-38. DOI:10.37128/2411-4413-2020-3-2.
4. Kaletnik, G., & Lutkovska, S. 2020. Strategic Priorities of the System Modernization Environmental Safety under Sustainable Development. *Journal of Environmental Management and Tourism*, *11*, 5 (45), 1124-1131, DOI: https://doi.org/10.14505/jemt.v11.5(45).10.
5. Guidance on applying the Waste Hierarchy. DEFRA. 2011. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/69403/pb13530-waste-hierarchy-guidance.pdf (дата звернення: 01.10.2022).
6. Директива 2008/98/ЄС Європейського парламенту та Ради від 19 листопада 2008 року про відходи та скасування окремих Директив. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02008L0098-20180705 (дата звернення: 01.10.2022)
7. Директива Ради 1999/31/ЄС від 26 квітня 1999 року про полігони відходів. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31999L0031(дата звернення: 01.10.2022)
8. Директива 2006/21/ЄС Європейського парламенту та Ради від 15 березня 2006 р. проуправління відходами видобувної промисловості, та якою вносяться зміни до Директиви 2004/35. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02006L0021-20090807 (дата звернення: 01.10.2022)
9. Саук А. Управління твердими побутовими відходами. Успішні кейси в Україні: посібник. Міжнародний республіканський інститут, 2021. 34 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/786/vidhody.pdf (дата звернення: 01.10.2022).

Тетяна МАЗУР [*]
студент 2 року магістартури,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК

Анотація. *Встановлено, що український експорт має переважно сировинну спрямованість, яка, серед інших причин, пов'язана з технологічною відсталістю й обмеженими можливостями вітчизняних агровиробників щодо закупівлі сучасного обладнання та устаткування внаслідок низької платоспроможності. Сировинна орієнтація українського експорту робить конкурентні позиції України на зовнішніх ринках вразливими. Досліджено географічну структуру зовнішньої торгівлі аграрною продукцією та можливості її подальшої диверсифікації. Запропоновано ряд заходів що сприятимуть подальшому розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК.*

Abstract. *It is established that Ukrainian exports are mainly oriented towards raw materials, which, among other reasons, is associated with technological backwardness and the limited ability of domestic agricultural producers to purchase modern equipment and technologies due to theirs low solvency. The commodity orientation of Ukrainian exports makes the competitive position of Ukraine in foreign markets vulnerable. The geographical structure of foreign trade in agrarian products and the possibilities of its further diversification are investigated. A number of measures are proposed to promote the further development of the foreign economic activity of the enterprises of agrarian and industrial complex.*

Вступ. Розвиток підприємств агропромислового комплексу України та його галузей є пріоритетним, оскільки дає можливість забезпечити населення необхідними продовольчими товарами, промисловість сировиною та зовнішню торгівлю експортними товарами. Проблема розвитку агропромислового комплексу стосується як національного рівня, зокрема внутрішніх ринкових відносин, так і глобального на рівні зовнішньоекономічних відносин. Відтак агропромисловий сектор народного господарства займає чільне місце на міжнародному ринку і має стати локомотивом оздоровлення економіки України.

Питання зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК України знайшли відображення в дослідженнях та оприлюднені в наукових працях А.А. Брояки, І.В. Гончарук, Г.М. Калетніка, С.М. Кваші, А.І. Кредісова, А.А. Мазаракі, Б.Й. Пасхавера, Е.В. Пахучої, Н.Я. Пітель, І.В. Пономаренко,

[*] Науковий керівник: д.е.н., доцент, професор кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ Оксана ПІДВАЛЬНА.

Ставської Ю.В. [10, 11], Хаєцької О.П. [12, 13] та багатьох інших. Проте незважаючи на значну низку напрацювань у даній сфері, необхідність вирішення проблем розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК завжди буде актуальною у зв'язку із нестабільністю та невизначеністю широкого спектру чинників економічного середовища, в якому вони функціонують.

Виклад основного матеріалу. В умовах інтернаціоналізації та глобалізації світової економіки міжнародна торгівля є одним із фундаментальних чинників економічного розвитку країн, який спрямований як на підвищення макроекономічних індикаторів держави, так і на поступову інтеграцію її у світове господарство.

Пріоритетним зовнішньоекономічним та зовнішньополітичним орієнтиром України визначена євроінтеграція. В зв'язку з цим аспекти посилення активності зовнішньоекономічної діяльності України з країнами членами Європейського Союзу мають надзвичайно важливе значення.

Дослідженню проблем і особливостей розвитку зовнішньоекономічної та торгівельної діяльності в сучасних умовах присвячені праці багатьох науковців. Зокрема, комплексні дослідження були проведені на основі теорій зовнішньоекономічної діяльності та міжнародної торгівлі такими авторитетними науковцями як А. Сміт, Б. Олін, Д. Рікардо, В. Леонтьєв, П. Самуельсен та інші.

Значна увага в дослідженнях як закордонних, так і вітчизняних науковців і практиків звернена до аспектів державного регулювання, його впливу на зовнішньоекономічну діяльність підприємств, дії Зони вільної торгівлі Угоди про асоціацію із Європейським Союзом, дослідженню потенціалу торговельно-економічних відносин України і аналізу проблем, що стримують їх динамічний поступальний розвиток.

Основною проблемою для забезпечення подальшого розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств є невідповідна якість, і, як наслідок, недостатня конкурентоспроможність їхньої продукції на зовнішньому ринку, зміцненню якої перешкоджає низка ендогенних та екзогенних чинників: низький рівень кредитування та державного фінансування аграрної галузі; нерозвиненість сфери аграрного страхування; недосконалість інфраструктури аграрних ринків; недотримання переважною більшістю вітчизняних підприємств міжнародних стандартів виробництва аграрної продукції; недостатня кваліфікація зайнятих в аграрному виробництві працівників; низька ефективність функціонування аграрної галузі порівняно з розвинутими країнами; невідповідність структури українського експорту попиту інших країн на продукцію агропромислового комплексу; неефективна державна політика протекціонізму; нестабільна економічна та політична ситуація в країні; низька інвестиційна привабливість [2, 6, 8, 9]. Вагомою проблемою є сировинна орієнтація експорту продукції підприємств АПК, а не продукції з доданою вартістю.

За даними Державної митної служби України, експорт агропродовольчої продукції у січні-серпні 2022 року склав 13,55 млрд дол. США. Це на 1,57 млрд дол. США – тобто на 10% – менше відповідного показника за 8 місяців 2021 року. Частка агропродовольчої продукції в загальному експорті складає близько 47%.

Визначальними позиціями у товарній структурі вітчизняного агропродовольчого експорту залишаються зернові та олійні культури, олії та жири, залишки і відходи переробної промисловості, а також м'ясо і субпродукти. Їх сукупна частка в аграрному експорті становить близько 88%.

Водночас, відбулось зростання вартості експорту олійних культур і м'яса, хоча в натуральному виразі збільшились лише обсяги зовнішніх продажів олійних. Основними ринками збуту залишаються чотири регіони – країни Азії, Європейського Союзу, Африки та СНД. Загалом на них припадає близько 97% вартості українського експорту сільгосппродукції. Причому 2022 року спостерігається зростання вітчизняного агропродовольчого експорту лише до Європейського Союзу. У результаті Євросоюз випередив Азію в географічній структурі закупівель вітчизняного продовольства, збільшивши свою частку з 28% торік до 52% у нинішньому році. За 8 місяців 2022 року країни ЄС закупили українського продовольства на 7 млрд дол. США.

Азійські країни, які більше 10 років утримували позицію основного імпортера вітчизняної агропродукції, за січень-серпень 2022 року закупили українського продовольства на 4,4 млрд дол. США. Частка Азії за цей період склала близько 33% від загального експорту аграрної продукції.

Обсяги експорту до країн Африки склали 1,11 млрд дол. США – 8% від загального експорту аграрної продукції.

Країни СНД за 8 місяців 2022 року імпортували українського продовольства на 534 млн дол. США, що склало 4% від загального експорту аграрної продукції.

За 8 місяців 2022 року змінився перелік головних країн-покупців агропродовольчої продукції з України, який очолили наші європейські сусіди. Польща придбала її на суму 1,57 млрд дол. США, Румунія – на 1,3 млрд дол. США.

Значну виручку українські експортери отримали також з Туреччини – (1,25 млрд дол. США), Китаю (1,1 млрд дол. США), Нідерландів (844 млн дол. США), Іспанії (558 млн дол. США), Болгарії (527 млн дол. США), Єгипту (466 млн дол. США), Індії (448 млн дол. США), а також Угорщини (441 млн дол. США).

Ці топ-10 країн – імпортерів вітчизняної агропродукції у січні-серпні 2022 року забезпечили близько 63% доходів від експорту продукції агропромислового комплексу [1, 3].

Для України, з її потужним ресурсно-виробничим та експортним агропромисловим потенціалом, сприятливими природно- кліматичними умовами, значними площами сільськогосподарських земель із високою родючістю, вигідним географічним розташуванням, розвинутою транспортною мережею та іншими сприятливими чинниками, зовнішньоекономічна діяльність на світовому ринку аграрної продукції може стати основою для подолання економічної кризи і пришвидшення економічного зростання [2].

Перспективним напрямом є виробництво органічної сільськогосподарської продукції, вирощування для задоволення потреб європейського ринку овочів, фруктів та продуктів їх переробки, а також ягід та горіхів. Інституційно-структурна трансформація зумовила формування

інституційних передумов для розвитку експорт орієнтованої діяльності, що дозволило вітчизняним експортерам аграрно-продовольчої продукції переорієнтувалися із традиційних зовнішніх ринків на нові (Австрію, Нідерланди та інші країни-члени ЄС). Цей сегмент є досить привабливим для малих та середніх аграрних підприємств, за умови забезпечення сертифікації продукції та впровадження європейських вимог, норм і правил в процес виробництва аграрно-продовольчої продукції [4, 5].

Висновок. У результаті аналізу особливостей експортно-імпортних операцій аграрною продукцією встановлено, що вони займають на сьогодні значну частину у загальних обсягах продажу товарів між державами. Виявлено чітку тенденцію до збільшення в структурі експорту частки продукції, що є сировиною, або має низьку ступінь доданої вартості. Відповідно, державна політика щодо інституційно-структурної трансформації вітчизняного аграрного сектору має бути спрямована забезпечення збалансованого розвитку всіх галузей аграрно-продовольчого комплексу та стимулювання експорт орієнтованого виробництву, яке забезпечуватиме виробництво сільськогосподарської продукції з високою доданою вартістю.

Список використаних джерел

1. Агроекспорт: живий усім ворогам на зло – коментар Миколи Пугачова «Урядовому кур'єру». URL: http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/3467-ahroeksport-zhyvyy-usim-voroham-na-zlo-komentar-mykoly-puhachova-quryadovomu-kuryeruq.html (дата звернення: 29.09.2022)
2. Брояка А.А. Перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2020. № 1. С. 146-159
3. Динаміка й тенденції зовнішньої торгівлі України за підсумками 7 місяців 2022 р. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/dynamika-y-tendentsiyi-zovnishnoyi-torhivli-ukrayiny-za
4. Import z zagranicy wplynal na ceny maliny jesiennej. URL: https://www.sadyogrody.pl/owoce/101/import_z_zagranicy_wplynal_na_ceny_maliny_jesiennej,32008.html (дата звернення: 22.08.2022)
5. Пахуча Е.В., Філімонов Ю.Л., Лещенко Л.О. Структурні зміни зовнішньої торгівлі України аграрною продукцією. Ефективна економіка. 2019. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6962 (дата звернення: 20.08.2022)
6. Пітель Н.Я. Проблеми розвитку експортоорієнтованої діяльності аграрної сфери економіки України. Агросвіт. 2019. № 16. С. 25–34.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення: 25.09.2022)
8. Ставська Ю.В., Глуха А.О. Перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах євроінтеграції. Приазовський економічний вісник. 2018. Вип. 5(10). С. 59–64.
9. Хаєцька О.П. Перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності агропромислових ринків. Міжрегіональна взаємодія логістичних систем в

умовах трансформації економіки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Умань, 18-19 трав. 2018 р.). Умань: «Візаві», 2018. С. 118–121.

Олександр СТАСЮК*
студент 5 курсу,
факультету менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця. Україна

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК ОБЄКТ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація. *У статті розглянуто поняття мотивація як об'єкт управління; проаналізовано модель мотивації через потреби; визначено використання винагороди при вирішення проблем мотивації; виділено і конкретизовано види винагороди. Встановлено, що поняття мотивації праці управлінського персоналу підприємства варто розуміти як двоєдиний процес, який, з одного боку, охоплює внутрішньоособистіснесамостійне формування мотиву як підстави для трудової поведінки кожного працівника, а з іншого, допускає зовні зорганізований процес створення (активізації) внутрішнього спонукання працівників до дій для досягнення цілей організації в межах посадових повноважень працівників і згідно з планом діяльності підприємства.*

Abstract. *The article considers the concept of motivation as an object of management; the model of motivation through needs was analyzed; the use of rewards in solving motivation problems is determined; the types of rewards are highlighted and specified.. It is established that the concept of motivation of the work of the management personnel of the enterprise should be understood as a two-fold process, which, on the one hand, includes the intrapersonal independent formation of a motive as the basis for the work behavior of each employee, and on the other hand, allows an externally organized process of creation (activation) of the internal motivation of employees to take action to achieve the organization's goals within the scope of the employees' official powers and in accordance with the company's business plan.*

Вступ. З розвитком ринкових відносин ефективність виробництва в значній мірі залежить від діяльності управлінського персоналу. Це особливо важливо тому, що постійне розширення і демократизація управління посилює роль суб'єктивних факторів. Можна створити досконалу систему управління, знайти ефективні організаційні структури, мати арсенал сучасної прогресивної техніки, але цього не достатньо для ефективного вирішення завдань управління. Разом з тим, будь-які потенційні можливості підприємства можуть бути

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ Наталя ГЕРМАНЮК.

реалізованими при наявності кваліфікованого персоналу керівників і спеціалістів.

В умовах постійного ускладнення діяльності по керівництву організаціями та підприємствами великого значення для підвищення ефективності цієї діяльності набуває мотивація праці управлінського персоналу.

Виклад основного матеріалу. Управління організацією – один із найважливіших і складних аспектів сучасної теорії і практики управління. В зв'язку з цим, дуже важливо, щоб менеджери всіх рівнів не тільки чітко виконували свої функції, але знали способи і методи управління персоналом. Серед них вагоме місце належить застосування на практиці основних принципів мотивації. Володіючи сучасними моделями мотивації управлінські працівники можуть значно розширити свої можливості залучати працівників до вирішення завдань, направлених на досягнення основної мети організації.

По відношенню до управління, мотивація – це процес спонукання себе та інших до діяльності для досягнення особистої мети або мети організації.

Відправною точкою мотивації є незадоволена потреба, пояснюючи цим самим поведінку людини для досягнення певного результату. Відсутність будь-чого в людини є першою ланкою в процесі подій, які призводять до певної поведінки для задоволення потреб.

Людські потреби можна класифікувати, як первинні і вторинні.

Первинні потреби по своїй природі є фізіологічними і даються людині від народження (потреби в їжі, воді, сні).

Вторинні потреби – психологічні (потреба в успіху, повазі, владі). Якщо первинні потреби закладенні в людині генетично, то вторинні усвідомлюються з досвідом.

Науковими дослідженнями доведено, що потреба людини служить мотивом до дії і викликає в неї стан цілеспрямованості. Спонукання – це відчуття нестачі в чім-небудь, яке має визначну спрямованість. Спонукання є поведінським проявом і сконцентроване воно на досягнення мети [2, с. 337].

На рисунку 1 показано, що діяльність людини направлена на досягнення мети. Досягненням мети задовільняються потреби людини і процес мотивації на цьому закінчується.

Ступінь задоволення, одержаний при досягненні мети, впливає на поведінку людини в подібних ситуаціях в майбутньому. В загальному випадку, люди намагаються повторити ту поведінку, яка асоціюється з задоволенням потреб, і уникають такої поведінки, яка призводить до недостатнього задоволення. Цей факт відомий як закон результату.

В центрі уваги соціологів і психологів, що розробляють методи соціально-психологічного впливу на персонал, завжди стояла проблема винагороди, тому що вирішення її прямо пов'язане з досягненням головної мети організації.

Використання винагороди при вирішенні проблем мотивації спонукає людей до ефективної діяльності. Слово «винагорода» - це все, що людина вважає для себе цінним. А у кожної особи свої цінності. Дослідження показують, що винагороди впливають на рішення людей про влаштування на роботу, на

рішення про те, скільки вони повинні виробляти продукції, коли і чи варто взагалі піти з організації. Для людей важливо також бути впевненими в тому, що вони отримують справедливу винагороду за витрачений час і зусилля та результати, які приносить їх праця організації.

Рис. 1. **Модель мотивації поведінки через потреби**
Джерело: розроблено автором

Менеджери організацій мають справу із двома видами винагород: внутрішніми і зовнішніми. Внутрішню винагороду дає сама праця. До неї можна віднести почуття досягнення результатів, змістовність і значимість виконуваної роботи, дружбу і спілкування між співробітниками.

Зовнішня винагорода виникає не від самої праці, а надається організацією. До зовнішніх винагород можна віднести заробітну плату, просування по службі, визнання, допоміжні виплати тощо.

З розвитком ринкових відносин підприємства доповнюють політику оплати праці впровадженням індивідуальних та колективних систем зацікавлення у прибутках. Основна мета при цьому – заохочення колективу підприємства до роботи і стимулювання мотивації працівників за допомогою розподілу поміж ними частини прибутків підприємства.

Допомога і обслуговування є допоміжною формою винагород, які виражаються в грошових і негрошових виплатах, як доповнення до заробітної плати. Допомоги є грошовими, в той час як обслуговування – це надання послуг (забезпечення житлом, транспортними засобами, будинками відпочинку, спортивними залами і т.д.).

Якщо допомога і обслуговування приводять до збільшення продуктивності праці і доходів підприємства та приносять користь працівникам, то вони повинні систематично використовуватись. При цьому дуже важливо визначити, яким видам допомоги і обслуговування віддають перевагу працівники, і які є ресурси для їх здійснення. Це пов’язано з вибором найкращого варіанту в рамках можливостей організації.

При розробці системи винагород важливо враховувати наступні можливості:

- Залучати та утримувати кваліфікований персонал. Працівники розглядають свої можливості, оцінюють весь пакет виплат – зарплату і допоміжні пільги. Організація досягає популярності тоді, коли люди вважають, що в неї є конкурентний пакет винагород.

- задоволення потреб в забезпеченні. Програмою надання допомоги і обслуговування організація зможе задовільняти потреби працівників в забезпеченні: пенсіями, допомогою по непрацездатності, медичному обслуговуванні, в сприянні отримання освіти і т.д.

- відповідати постановам уряду держави. Державні закони вимагають від підприємств і організацій виплати допомоги по безробіттю.

Важливим моментом є те, що менеджери організації з метою мотивації персоналу повинні вирішити, в яких пропорціях використовувати внутрішні і зовнішні винагороди.

Стимулювання персоналу пов’язане з структуризацією людських потреб, які є рухомою частиною мотиваційного механізму особистості, з визначенням тих груп потреб, задоволення яких дає найбільший стимулюючий ефект.

Для визначення того, що спонукає людей до дії, соціологами, психологами, менеджерами використовуються різні теорії мотивації. Їх можна розподілити на дві категорії: змістовні і процесуальні.

Як функція процесу управління взагалі і управління персоналом зокрема, мотивація виступає як об'єкт управління. Мотивація трудової діяльності – це свідомий вибір людиною тієї чи іншої поведінки в процесі праці, що зумовлена впливом мотивів і посилювальних стимулів. Трудова мотивація як поєднання взаємодії мотивів і стимулів стає передбачуваним процесом, керуючи яким можна досягти економічних і соціальних цілей.

Економічні цілі пов'язані з виробничою діяльністю підприємства і, зазвичай, позначаються на показниках і критеріях ефективності його функціонування. Соціальні цілі досягаються у вигляді реалізації очікувань, потреб і інтересів співробітників. Причому існує досить тісний взаємозв’язок між цими цілями. Так, соціальних цілей реально досягти лише тоді, коли підприємство функціонує стабільно, отримує достатній прибуток, що дає змогу проводити політику стимулювання. Але нарощування економічної ефективності можливо досягти лише за умови досягнутого певного рівня соціальної ефективності.

Висновки. Таким чином, поняття мотивації праці управлінського персоналу підприємства варто розуміти як двоєдиний процес, що, з одного боку, охоплює внутрішньоособистісне самостійне формування мотиву як підстави для трудової поведінки кожного працівника, а з іншого, допускає зовні зорганізований процес створення (активізації) внутрішнього спонукання працівників до дій для досягнення цілей організації в межах посадових повноважень працівників і згідно з планом діяльності підприємства.

Ефективна система мотивації є основним чинником спонукання працівників до праці, але при цьому важливо зазначити, що її розроблення і функціонування переважно залежать від працівників апарату управління, від

їхнього професійного досвіду, кваліфікації, ділових рис та інших якісних характеристик.

Список використаних джерел:

1. Германюк Н.В. Сучасні засади ефективного менеджменту в організації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 20. С. 43–47.
2. Колот А.М. Мотивація персоналу: монографія / А.М. Колот. К.: КНЕУ, 2012. 337 с.
3. Перевозчикова Н. О. Особливості мотивації персоналу на сучасних підприємствах [Електронний ресурс] / О. Н. Перевозчикова, І. Ю. Котова// Ефективна економіка. 2014. №3. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua.

Ігор ТУЛЕЙ*
студент 2 року магістратури,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. *У статті визначено, що управління маркетинговою діяльністю аграрного підприємства – це побудова структури, для виконання маркетингових функцій, що залежить від обраної концепції, цілей та управлінської орієнтації підприємства. Досліджено сутність маркетингового підходу до управління аграрними підприємствами, що характеризує його як комплексну систему, що дозволяє зв'язати можливості господарюючих суб'єктів з потребами ринку й добитися переваг у порівнянні з конкурентами.*

Встановлено, що успішна діяльність аграрного підприємства залежить від гнучкості системи управління, а управління, яке не встигає за динамічними змінами всередині підприємства та в зовнішньому середовищі, призводить до «загибелі ідей» і робить підприємство нездатним до пристосування та подальшого розвитку.

Abstract. *The article defines that the management of the marketing activities of an agricultural enterprise is the construction of a structure for the performance of marketing functions, which depends on the chosen concept, goals and management orientation of the enterprise. The essence of the marketing approach to the management of agricultural enterprises has been studied, which characterizes it as a*

* Науковий керівник: д.е.н., доцент, завідувач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ Роман ЛОГОША.

complex system that allows you to connect the capabilities of economic entities with the needs of the market and achieve advantages in comparison with competitors.

It was established that the successful operation of an agricultural enterprise depends on the flexibility of the management system, and management that does not keep up with dynamic changes within the enterprise and in the external environment leads to the «death of ideas» and makes the enterprise incapable of adaptation and further development.

Вступ. Маркетингова діяльність аграрних підприємств сприяє ефективному дослідженню ринку аграрної продукції та допомагає визначати відношення потенційних споживачів до товару, їхні смаки та вподобання, поведінку при купівлі та основні мотиви, що спонукають до здійснення покупки.

Для успішного розвитку аграрних підприємств в Україні, виробникам потрібно забезпечити оперативну маркетингову діяльність. Виробники даної галузі прагнуть до захоплення все більшої частки ринку, для цього їм необхідно застосовувати нові підходи до управління маркетинговою діяльністю та інструменти для збільшення продуктивності виробництва, підвищення якості аграрної продукції, введення інновацій та досягти при цьому найменших витрат.

Виклад основного матеріалу. Маркетинг на сучасному аграрному підприємстві є однією з головних складових діяльності, для досягнення основної цілі виробника, яка полягає у стійкому та прибутковому існуванні на конкурентному ринку.

Маркетинг також може розглядатися як двоєдиний і взаємопов’язаний процес взаємодії одного суб’єкта ринкового середовища з іншими з одного боку, це постійне вивчення ринку, запитів, смаків і потреб, щоб забезпечити адресність продукції, що випускається, а з іншого – активний вплив на ринок, на формування потреб і пропозицій споживачів. Систему маркетингу слід розглядати в широкому та вузькому розуміння. У широкому розумінні вона являє собою систему економічних відносин, які виникають у процесі виробництва та збуту товарів, що орієнтовані на ринок і споживача. У вузькому розумінні система маркетингу – це комплекс специфічних функцій, елементів та прийомів, які проводить підприємство для ефективної реалізації продукції. Маркетинг являє собою складну систему відносин як в самому підприємстві, так і в зовнішньому ринковому середовищі, якому дана система потребує постійного регулювання і управління. У сучасній маркетинговій системі існує певний склад основних сил і діючих осіб, до яких відносять: постачальників, конкурентів, маркетингові дослідження, ринок кінцевих споживачів.

Загальний термін, управління маркетингом – це організація структури взаємозв’язків, відповідальності за окремі функції маркетингу та взаємодопомоги персоналу та підрозділів, ефективний розподіл діяльності маркетингу між структурними підрозділами підприємства.

Управління маркетинговою діяльністю аграрного підприємства – це побудова структури, для виконання маркетингових функцій.

Управління маркетинговою дільністю аграрного підприємства залежить від обраної концепції, цілей та управлінської орієнтації підприємства.

Великі аграрні підприємства, створюють служби маркетингу з деталізованою структурою та значною кількістю персоналу, а малі, в свою чергу, мають невелику кількість персоналу, який виконує декілька маркетингових функцій.

«Батько маркетингу» Філіпп Котлер виділяє три способи управління маркетинговою діяльністю на підприємстві, від яких залежить раціональний розподіл маркетингових витрат. Перший варіант організації маркетингової діяльності має назву «горилоподібний» через те, що функції маркетингу виконуються некваліфікованими співробітниками. В даному випадку окремі маркетингові прийоми, наприклад рекламні акції або цінові важелі, застосовують на рівні інтуїції ігноруючи сутність та значення маркетингового комплексу. Друга форма управління – формальний маркетинг. За такої організації виділяються кошти на рекламу та дослідження ринку, створюються відділи маркетингу, проте спостерігається формальний характер діяльності та невисока ефективність розподілу маркетингових коштів. Третій вид реалізації маркетингу на підприємстві – це «маркетинг взаємодії», для якого властива спрямованість на роботу лише з клієнтами, але й з усіма учасниками ринку [1, с.161].

На підприємство впливають постачальники, конкуренти та зовнішнє середовище. Все це обумовлює дії підприємства на ринку кінцевих споживачів. Маркетингові ж дослідження, що проводяться аграрним підприємством та його конкурентами допомагають приймати зважені рішення, завжди бути в курсі подій та змін на ринку споживачів. Між підприємством та зовнішнім маркетинговим середовищем відбувається безперервний обмін ресурсами та інформацією. Для того, щоб ефективно діяти, підприємство повинне, з одного боку, пристосовуватися до змін у зовнішньому маркетинговому середовищі, а з іншого – діяти на нього [2, с. 108].

Маркетингове макросередовище, як відомо, є сукупністю зовнішніх параметрів впливу на підприємство, які визначають виконання ним виробничої функції, функції забезпечення ресурсами та маркетингових функцій. Під макросередовищем підприємства зазвичай розуміють систему економічних відносин між підприємством та іншими макроекономічними суб’єктами, яка реалізується через стабільність політичної та правової сфер, динаміку споживчих витрат, рівень зайнятості, рівень цін, агреговану податкову ставку тощо. Зокрема, є такі види середовища: природне, політично-правове, економічне, демографічне, морально-етичні цінності, звичаї, віросповідання, традиції. Надмірне податкове навантаження, погіршення демографічного середовища, посилення вимог до екологізації аграрної продукції та зростання попиту споживачів на продукцію з додатковими корисними властивостями, нестабільний економічний стан країни спричинює вибір підприємствами переважно не стратегій зростання, які просто нереально реалізувати за існуючих умов, а стратегії підтримання (виживання) умовах несприятливих факторів макросередовища та наявних загроз [3, с. 165].

Відповідно до сучасної концепції орієнтації торговельної та збутової діяльності аграрного підприємства на ринок, на конкретні вимоги споживача,

організаційно-економічний механізм підходу з боку маркетингу до вдосконалення управління аграрними підприємствами повинен являти собою цілеспрямовану взаємозв'язану взаємодію елементів управління виробництвом, постачанням, збутом, фінансами і трудовими ресурсами привизначальній ролі маркетингу як процесу, що створює передумови для забезпечення задоволення бажань покупця за допомогою розробки і пропозиції очікуваних їм товарів і послуг. Тому і організаційні і економічні ланки включають в свій склад елементи маркетингу і його особливості, що дозволяє зв'язати можливості підприємств з потребами зовнішнього середовища, чітко реагуючи на зміни структури і вимоги ринку, визначаючи поведінку господарюючих суб'єктів. Сутність маркетингового підходу до управління аграрними підприємствами характеризує його як комплексну систему, що дозволяє зв'язати можливості господарюючих суб'єктів з потребами ринку й добитися переваг у порівнянні з конкурентами. Орієнтація підприємств на використання маркетингового підходу зазвичай вимагає зміни структури їх управління. При цьому на перше місце в управлінні господарюючими суб'єктами виходить підрозділ маркетингу і його керівники, що визначатиме в майбутньому напрями діяльності всіх інших служб, включаючи безпосередньо і виробництво.

Для здійснення ефективного управління маркетинговою діяльністю аграрного підприємства потрібно застосовувати комплексний підхід, що базується на поетапній організації системи управління маркетингом. Виділяють такі етапи управління маркетинговою діяльністю [4, с. 116]:

- ситуаційний аналіз, який охоплює вивчення стану аграрного підприємства, виявлення тенденцій і формування прогнозів;
- маркетинговий синтез: постановка цілей і формування завдань;
- розробка та реалізація плану маркетингової діяльності: так звані «4Р»;
- оцінка і контроль за результатами.

В цілому успішна реалізація маркетингу залежить від того, наскільки добре аграрне підприємство використовує сукупність всіх п'яти елементів – програми дій, організаційної структури, системи прийняття рішень і заохочення, людських ресурсів і культури підприємства – в рамках єдиної програми, що підтримує її стратегію.

Організація, що тяжіє до пристосування, потребує й нової технології управління, керівництва з відповідними якостями, які в сучасній науці називаються «здатністю керівників до трансформації». Тому управління та організація процесів діяльності аграрних підприємств України сьогодні мають базуватися на засадах маркетингу та менеджменту.

Успішна діяльність підприємства залежить від гнучкості системи управління. Управління, яке не встигає за динамічними змінами всередині підприємства та в зовнішньому середовищі, призводить до «загибелі ідей» і робить підприємство нездатним до пристосування та подальшого розвитку.

Висновок. Механізм управління маркетинговою діяльністю аграрного підприємства аграрними це комплексна система, що дозволяє зв'язати можливості господарюючих суб'єктів з потребами аграрного ринку й добитися переваг у порівнянні з конкурентами. Успішна діяльність аграрного

підприємства залежить від гнучкості системи управління маркетинговою діяльністю. Аграрні підприємства в Україні, що тяжіють до пристосування умов що сформувалися, потребують як нових технологій так і керівників нової формації. Тому управління та організація процесів діяльності аграрних підприємств України сьогодні мають базуватися на засадах маркетингу та менеджменту.

Список використаної літератури:

1. Котлер Ф. Маркетинг від А до Я. Київ: Альпіна Паблішер Україна, 2021. 252 с.

2. Маркетингове дослідження ринку овочевої продукції в Україні: монографія / Р. В. Логоша, К. В. Мазур, В. Ю. Кричковський. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2021. – 344 с.

3. Макаренко Т. І. Моделювання та прогнозуванняу маркетингу. Київ: ЦУЛ, 2010. 384 с.

4. Клімова І.Г. Розробка ефективної маркетингової стратегії підприємства та управління процесом її реалізації. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. №5. С. 115-118.

Емілія ФЕДИШЕНА*
студентка 2 року магістратури,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КОРПОРАТИВНА ЕТИКА ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Анотація. *Останнім часом управлінські служби не лише змінили відношення до етики організації, але й зайняли активну позицію у використанні її як чинника підвищення конкурентоспроможності, ефективності виробництва та управління. Нестабільність ділового середовища створила нагальну потребу у комунікаціях із співробітниками, партнерами, споживачами, що сприяло формуванню корпоративної етики як сукупності моральних норм, які визначають ставлення людини до професіонального обов'язку. Корпоративна етика визначає відносини трудових колективів; моральні якості особистостей, які забезпечують виконання професійного обов'язку; взаємовідносини всередині професійних колективів; особливості професійного виховання тощо. Корпоративна етика як дієвий інструмент сучасного управління підприємством повинна розглядатися як стратегічний інструмент, що дозволяє орієнтувати усі його підрозділи та усіх працівників на досягнення основних загальних цілей.*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ - Ірина ФУРМАН.

Abstract. *Recently, management services have not only changed their attitude to the organization's ethics, but have also taken an active position in using it as a factor in increasing competitiveness, production and management efficiency. The instability of the business environment created an urgent need for communication with employees, partners, consumers, which contributed to the formation of corporate ethics as a set of moral norms that determine a person's attitude to professional duty. Corporate ethics determines the relations of labor teams; moral qualities of individuals that ensure the fulfillment of professional duty; relationships within professional teams; peculiarities of professional education, etc. Corporate ethics as an effective tool of modern enterprise management should be considered as a strategic tool that allows to orientate all its divisions and all employees to achieve the main common goals.*

Вступ. Одним з ключових пріоритетів діяльності будь-якого підприємства є впровадження сучасних стандартів корпоративного управління. Невід'ємною частиною якісного корпоративного управління є правила корпоративної етики. Правилами корпоративної етики регулюються норми поведінки співробітників в ситуаціях, які не прописані посадовими інструкціями та законодавством держави.

Виклад основного матеріалу. Етика – це звід відомостей щодо правил і норм поведінки в тій чи іншій області людського спілкування. Корпоративна етика – явище досить нове. Про нього можна говорити тільки з того моменту, коли в різних галузях господарської та соціальної діяльності стали домінувати великі компанії, влаштовані за принципом скрупульозного поділу праці. Окремим випадком служать сучасні транснаціональні компанії, чия діяльність протікає в масштабах всього світу. З цієї точки зору метою корпоративної етики можна вважати не збереження високих стандартів професії, а саме формування єдиного корпоративного духу в ситуації, коли деякі складові частини підприємства компанії розкидані в різних частинах світу [1].

У провідних країнах Заходу, коли виникла потреба впорядкування взаємовідносин усередині фірм та корпорацій, а також усвідомлення їх місця в інфраструктурі економічних, торговельних та промислових зв'язків, на всесвітньому конгресі зі стійкого розвитку Л. Холм і Р. Ватс у доповіді «Making Good Business Sense» наголосили, що корпоративна етика – це відповідальність та постійна прерогатива вести професійні справи на основі етики і робити свій внесок в економічний розвиток, одночасно покращуючи якість життя своїх робітників та їх сімей, як і суспільства в цілому, де корпоративна етика, корпоративна політика у сфері охорони навколишнього середовища, підходи до корпоративного управління, питання прав людини у професійному аспекті, політика щодо персоналу організації складають єдине ціле [2].

Суб'єктами корпоративної етики є: керівний склад та працівники організації. Вже в середньовіччі почали формуватися певні системи корпоративних поглядів. Їх найбільш характерними рисами були: солідарність людей однієї професії, сувора регламентація прав і обов'язків професійної діяльності тощо Надалі вони отримали розвиток у надрах Римської католицької

церкви, і знайшли своє відображення в соціальних енциклопедіях, які з'явилися в кінці XIX століття як реакція на бурхливий розвиток соціалістичних навчань. Що стосується безпосередньо діяльності підприємств, то ціннісно-мотиваційні, культурні компоненти господарського життя досить тривалий час оцінювалися як другорядний, що не лімітуючий економічне зростання і ресурс. Відтворення ціннісного середовища на підприємстві відбувалося здебільшого стихійно, хоча увага боку управлінців і вчених постійно зростала. Проте, починаючи з 70-х років XX століття, вплив на культурні складові діяльності організацій стає безперервним і з одиничного – масовим, набуває рис добре скоординованою і пріоритетною стратегії їх керівництва.

Корпоративна етика будь-якого підприємства будується на спільних цінностях, традиціях і нормах поведінки співробітників. Її базову складову формують:

1. Ціни підприємства, які розділяють кожного співробітника.
2. Дотримання загальної місії підприємства.
3. Віра в успіх основної діяльності підприємства.
4. Продуктивна співпраця між працівниками, що дозволяє досягти спільних цілей.
5. Кар’єрний розвиток: тренінги, курси, підвищення кваліфікації.
6. Мотивація, винагорода. оцінка роботи.
7. Норми ділової поведінки, стиль одягу.

Сукупність даних характеристик і становить етичну базу. Кожен співробітник, приходячи в компанію, дотримується цих правил і тим самим формує її корпоративну етику.

Дотримання етики в межах підприємства несе для нього ряд вагомих переваг, які вигідно виділяють підприємство серед інших:

1. Залучення і відповідальність співробітників. Корпоративна етика об'єднує та згуртовує колектив. Її наявність дозволяє створити команду однодумців з однаковими цілями і місією.

2. Повага всередині колективу. Традиції стають основою шанобливого ставлення один до одного. А в такій атмосфері набагато легше працювати над спільними завданнями і досягати потрібних результатів.

3. Створення позитивного іміджу підприємства. У сучасному світі, коли підприємств стає все більше, мати позитивний імідж – не привілей, а необхідність. Це допоможе бізнесу не тільки залучити інвесторів, але і буде гарантією якості ваших послуг серед партнерів.

4. Збереження лояльності клієнтів. Підприємство, в якому врегульовані всі процеси і чітко простежується порядок в роботі, заслуговує на більшу довіру клієнтів.

5. Вигідне розташування на ринку. Фахівці, які знають собі ціну, не працюють в тимчасово створених підприємствах. Вони обирають перевірені часом організації, які мають свої традиції і правила. Таким чином підприємство постійно підвищує свій бренд роботодавця в очах фахівців.

6. Корпоративна етика як частина адаптації. Новачки, які тільки

приступили до роботи на підприємстві, легше переживають етап пристосування, якщо мають загальне уявлення про діяльність підприємства. Перелік норм і правил позбавляє нового співробітника від зайвих питань і відразу дає зрозуміти, підходить йому дана робота чи ні.

7. Рішення конфліктів. Правила корпоративної етики допомагають вирішувати конфлікти всередині колективу. При будь-якій суперечливій та незрозумілій ситуації, ви можете звернутися до переліку правил і вправно залагодити розбіжності.

Однією з форм, що регулює принципи та правила ділової поведінки на підприємстві стали етичні кодекси, або кодекси поведінки. Сучасні умови соціально-економічного та науково-технічного перетворення у сфері ринкових відносин вимагають утілення нових ціннісних підходів до системи управлінських взаємовідносин, спрямованих на стратегічне управління людськими ресурсами. Зміна ціннісних орієнтацій людства принесла радикальні зміни в етичну теорію й особливо в її прикладний аспект [1].

Існування кодексу корпоративної етики є досить корисним для самої організації, хоча одне його існування не є гарантом для діяльності організації або її працівників, спрямованих на шкоду інтересам іншим. Проте, здебільшого в кодексах корпоративної етики є достатньо позитивних аспектів: наявність кодексу сприяє новому осмисленню свого місця, ставлення до себе, іншого члена колективу, суспільства; кодекс завжди відкритий для обговорення його недоліків та досягнень, що сприяє його удосконаленню; він є певним орієнтиром уявлень про відповідальність та моральні якості, необхідні для професійної діяльності; кодекс являється документом, положення якого виключає або забороняє діяльність, що суперечить йому; кодекс є певним критерієм дотримання моральних норм і принципів, що віддзеркалюються в діяльності організації. Окрім того, особливістю кодексу корпоративної етики є здатність до побудови моральної атмосфери.

Зацікавленість до феномену корпоративної етики зумовлена передусім впливом корпоративної етики та культури на життя підприємства, його положення у зовнішньому світі, що, своєю чергою, відіграє неабияку роль у мобілізації його ресурсів, необхідних для досягнення поставлених завдань, адже успішність будь-якої організації або колективу зумовлена різноманітними чинниками, де однією з домінант виступає формування корпоративної етики [2].

Процес отримання позитивних результатів діяльності підприємства із застосуванням особливостей корпоративної етики – це чітка послідовність дій, яка призводить до послідовної зміни в усіх структурних елементах підприємства.

Багато залежить від внутрішнього середовища, загальної характеристики самого підприємства: його функції на ринку товарів і послуг, влив в суспільстві, розмірів підприємства, техніки і технології та, звичайно, кадрового складу, професіоналізму працівників, їх освіти, здібностей тощо.

Велике значення має взаємозв’язок корпоративної етики із управлінням на підприємстві. До нього належать: вид менеджменту, структура організації, методи комунікацій та прийняття рішень, система мотивації праці, кадрова політика та система навчання. Ці елементи настільки тісно пов’язані з

корпоративною етикою, що їх важко вивчати окремо. Серед елементів управління на першому місці стоїть узагальнюючий інтегрований чинник – вид управління або вид менеджменту – парадигма управління, поєднання концептуальних характеристик головних методів управління.

Проте, слід мати на увазі, що все ж таки головними цінностями корпоративної етики є люди та інформація [3].

Важливим чинником є раціональний колективізм, ввічливе ставлення до особистості та позитивний соціально-психологічний клімат на підприємстві. Це комплексний чинник. Тут вимогою є не тільки важливість команди бути єдиною при реалізації основних функцій підприємства, дружною, безконфліктною, але також і заохочення здорового індивідуалізму, надання можливостей для творчості й повного розкриття особистості. Без встановлення допустимої межі, балансу між колективізмом та індивідуалізмом не може бути комфортного середовища для працівників, успішної роботи підприємства в умовах швидких змін та необхідності постійних інновацій. Зовнішні прояви корпоративної культури, безсумнівно, є вторинним чинником, наслідком чинників, розглянутих раніше.

Ефективність корпоративної етики проявляється в особливому стилі поведінки працівників підприємства, що формується у процесі досягнення стратегічних та поточних цілей. Високий рівень культури персоналу здатен вирішувати найскладніші задачі розвитку підприємства та забезпечувати довготривалі відносини з партнерами і клієнтами [4].

На даний час, успішні підприємства відносяться до корпоративної етики як до важливого інструменту управління бізнесом та як до засобу для створення серйозних переваг на теперішньому ринку [5].

Тому, в сучасних непростих умовах діяльності підприємств, корпоративна етика виступає не лише дієвим інструментом управління, але є й важливою умовою успішної роботи підприємства, фундаментом його динамічного росту, гарантом стремління до підвищення ефективності. Відтак, з посиленням конкуренції з’являється необхідність у створенні додаткових конкурентних переваг, одним з яких є корпоративна етика.

Висновки. Отже, роль корпоративної етики підприємства є надзвичайно важливою в процесі його управління та повинна відображатися в таких аспектах як: якісній та безпосередній підтримці внутрішньої діяльності підприємства; всесторонній підтримці, на основі інформаційних та комунікаційних процесів; цінних порадах, які надаються на основі рекомендацій; якості досвіду, тобто на основі оцінки результативності застосування рекомендацій в діяльності підприємства.

Список використаних джерел:

1. Сливка О. А. Корпоративна етика як інструмент ефективного управління персоналом організації. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва.* 2017. № 1. С. 114-119.

2. Рихліцька О.Д. До питання корпоративної етики в сучасній організації. *Гуманітарний часопис.* 2011. № 1. С. 89-97

3. Хаєт Г.Л. Корпоративна культура: Навч. посібник / Г.Л. Хаєт, О.Л. Єськов, С.В. Ковалевський. – К.: Центр навчальної літератури, 2019. – 403 с.
4. Осовська Г.В. Основи менеджменту: Підручник / Г.В. Осовська, О.А. Косовський. – К.: «Кондор», 2016. – 664 с.
5. Щетініна Л.В., Рудакова С.Г. Корпоративна культура: вимоги до регламентування та вплив на соціальний діалог. Економіка: реалії часу. 2015. № 5. С. 204-209.

НАПРЯМ 6

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

Світлана ВАСІЛЕВСЬКА*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Анотація. *У статті розглядаються питання про процес формування принципів міжнародного права , їх особливості та реалізації.*

Abstract. *The article deals with the process of formation of principles of international law, their features and implementation.*

Вступ. Характерною рисою міжнародного права є наявність у ньому комплексу основних принципів, під якими розуміються узагальнені норми, що відображають характерні риси та головний зміст міжнародного права, й володіють вищою юридичною силою. У дипломатичній практиці їх звичайно іменують принципами міжнародних відносин. У рамках міжнародного права існують різні види принципів. Серед них важливе місце займають принципи ідеї. До них відносяться ідеї миру і співробітництва, гуманізму, демократії, дотримання прав і свобод людини й ін. Принцип міжнародного права – юридична узагальнена норма поводження суб'єктів МП у зв'язку з певним видом правовідносин. Разом з юридичними нормами та інститутами принципи утворюють єдину складну систему міжнародного права.

Виклад основного матеріалу. Основні принципи МП закріплені Статутом ООН 1945 року. Їхній зміст розкривається в Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва у відповідності зі Статутом ООН, прийнятою Генеральною Асамблеєю в 1970 р., а також у Заключному акті Наради по безпеці і співробітництву в Європі 1975 р. Принципи міжнародного права – загальновизнані норми міжнародного права

* Науковий керівник – асистентка кафедри права ВНАУ Ірина СКІЧКО

найбільш загального характеру. Поява принципів є історично обумовленим фактом. Адже, з однієї сторони, вони необхідні для функціонування системи міжнародних відносин та міжнародного права. З іншої – їх існування та реалізація можливі у даних історичних умовах. Принципи відображають корінні інтереси держав і міжнародного співтовариства в цілому. Усі загальновизнані принципи міжнародного права поділяються на: а) основні; б) галузеві. Слід зазначити, що сім основних принципів міжнародного права безпосередньо закріплені в Статуті ООН. Усі загальновизнані принципи міжнародного права не існують ізольовано один від одного. Їх не можна протиставляти один одному, ставити на перше місце один із них. Таке положення знаходить своє відображення у прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН в 1970 році Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами у відповідності до Статуту ООН. Крім цього, розділ 3 Декларації вказує, що принципи закріплені у ній «уявляють собою основні принципи міжнародного права». У даній Декларації зазначається, що «При тлумаченні та застосуванні викладені вище принципи є взаємопов’язаними і кожний із принципів повинен розглядатися в контексті усіх інших принципів». В 1975 році Нарада по безпеці та співробітництву у Європі у заключному акті сформулювало принципи, якими держави – учасниці повинні керуватись у взаємовідносинах. У цьому акті містяться вже не 7, а 10 принципів. Основні принципи міжнародного права – це концентровано виражені та узагальнені загальновизнані норми поведінки суб’єктів міжнародних відносин з приводу найбільш важливих питань міжнародного життя. Принципи міжнародного публічного права виконують одночасно дві функції: - сприяють стабілізації всього комплексу міжнародних відносин, обмежуючи їх певними нормативними рамками; - закріплюють усе нове, що з'являється в практиці суб'єктів міжнародного права в рамках міжнародних відносин, і в такий спосіб сприяють їх розвиткові [1].

До загальних принципів міжнародного публічного права належать:

1. принцип суверенної рівності держав;
2. принцип незастосування сили або загрози силою;
3. принцип територіальної цілісності держав;
4. принцип непорушності державних кордонів;
5. принцип мирного вирішення міжнародних спорів;
6. принцип невтручання у внутрішні справи;
7. принцип загальної поваги прав людини;
8. принцип самовизначення народів і націй;
9. принцип співробітництва;
10. принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань.

Основні принципи міжнародного права мають такі особливості, що дозволяють їм посісти важливе місце в системі норм міжнародного права:

• вони є універсальними нормами міжнародного права, їх відрізняють незаперечність і загальна обов'язковість;

• вони мають обов'язковий характер для всіх без винятку держав, незалежно від того, чи є вони членами ООН, та інших суб'єктів міжнародного

права; вони мають першість стосовно всіх інших норм системи міжнародного права;

• вони, як виняток із загальних правил дії міжнародно-правових норм, мають зворотну силу, що дозволяє їм поширювати свою дію на будь-яку норму, яка виникла раніше самого принципу, аж до її скасування і невизнання пов'язаних із нею наслідків [2].

Ст. 18 Конституції України визначає, що «зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримки мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права».

Принцип суверенної рівності держав складає основу сучасних міжнародних відносин. Це означає, що кожна держава зобов’язана поважати суверенітет інших учасників системи, тобто їхнє право в межах власної території здійснювати законодавчу, виконавчу і судову владу без якогось втручання з боку інших держав, а також самостійно проводити свою зовнішню політику. Підтримку міжнародного правопорядку може бути забезпечено лише при повній повазі юридичної рівності учасників [1, 9].

Принцип незастосування сили або погрози силою, Демократизація міжнародних відносин із неминучістю призводить до обмеження застосування сили або погрози силою. Вперше ця об’єктивна закономірність була закріплена як принцип міжнародного права в Статуті Організації Об’єднаних Націй, підписаному в Сан-Франциско 26 червня 1945 року, який був вироблений у період визвольної боротьби проти фашизму і відбив демократичні прагнення і надії народів на справедливий повоєнний устрій міжнародних відносин. Відповідно до ст. 2 Статуту (п. 4) «усі Члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в їхніх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, не сумісним із Цілями Об'єднаних Націй» [1, 3].

Принцип територіальної цілісності держав затверджено з прийняттям Статуту ООН у 1945 році. Процес його розвитку триває, навіть назва цього принципу остаточно не визначена. Можна зустріти згадування як територіальної цілісності, так і територіальної недоторканності. Зміст принципу територіальної цілісності держав виходить за рамки положень про заборону використання сили або погрози силою, або перетворення території в об'єкт військової окупації, або придбання території з використанням сили чи її загрози. Зміст принципу територіальної цілісності держав виходить за рамки положень про заборону використання сили або погрози силою, або перетворення території в об'єкт військової окупації, або придбання території з використанням сили чи її загрози [8, 3].

Принцип непорушності (недоторканності) державних кордонів є логічним продовженням принципу територіальної цілісності держав і складає одну з найважливіших основ безпеки, насамперед європейських держав. Фактично цей принцип закріплює непорушність державних кордонів країн Європи за

підсумками Другої світової війни. Цей принцип уперше був сформульований у Заключному акті НБСЄ 1975 року, який, зокрема, проголошує, що «держави-учасниці розглядають як непорушні всі кордони одна одної, так і кордони всіх держав у Європі, і тому вони будуть утримуватися зараз і в майбутньому від будь-яких зазіхань на ці кордони» [7].

Принцип мирного вирішення спорів, покликаний забезпечити мирне співіснування держав, належить до норм, покладених в основу існування і стабільного функціонування міжнародного співтовариства. Відповідно до п. 3 ст. 2 Статуту ООН усі члени Організації Об'єднаних Націй вирішують свої міжнародні спори мирними засобами таким чином, щоб не піддавати загрозі міжнародний мир, безпеку і справедливість. Еволюція принципу мирного вирішення міжнародних спорів відзначена серією міжнародних договорів і угод, які, у міру обмеження права звертатися до війни, поступово розвивали засоби мирного вирішення міжнародних спорів і встановлювали юридичний обов'язок держав використовувати такі засоби:

- принцип закріплений у Статуті ООН і у всіх міжнародних актах, що викладають принципи міжнародного права. Йому спеціально присвячений ряд резолюцій Генеральної асамблеї ООН, серед яких можна виділити Манільську декларацію про мирне вирішення міжнародних спорів 1982 року; першим багатостороннім актом, що встановив обов'язок мирного вирішення спорів, був Статут Ліги Націй, її члени зобов'язалися передавати спір, здатний викликати розірвання, на третейський або судовий розгляд або на розгляд Ради Ліги;

- більш повна формула цього принципу втілена в Паризькому пакті про відмову від війни 1928 року, у якому сторони визнали, що врегулювання або вирішення всіх спорів або конфліктів, здатних виникнути між ними, якого б характеру або якого б походження вони не були, повинні завжди вишукуватися тільки в мирних засобах;

- відповідно до Статуту ООН Декларація про принципи міжнародного права 1970 року сформулювала принцип таким чином: «Кожна держава вирішує свої міжнародні спори з іншими державами мирними засобами таким чином, щоб не піддавати загрозі міжнародний мир і безпеку і справедливість».

Принцип невтручання у внутрішні справи є одним з основних принципів сучасного міжнародного права. Цей принцип закріплений у п. 7 ст. 2 Статуту ООН і знайшов свою конкретизацію в авторитетних міжнародних документах: Декларації про принципи міжнародного права 1970 року, Заключному акті НБСЄ 1975 року, Декларації ООН про неприпустимість інтервенції і втручання у внутрішні справи держави, про відгородження їх незалежності і суверенітету 1982 року. Зміст принципу невтручання у внутрішні справи означає заборону державам і міжнародним організаціям утручатися у внутрішні справи держав і народів у будь-яких формах:

1. збройним, економічним, дипломатичним шляхом,

2. шляхом засилання шпигунів, диверсантів, відкрито або побічно, із боку однієї держави, декількох держав або під прикриттям міжнародної організації.

Принцип поваги прав людини. Як самостійний принцип поваги прав людини був сформульований у Заключному акті НБСЄ 1975 року. Аналіз

міжнародних актів дозволяє виділити такі основні положення принципу поваги прав людини:

- визнання гідності, властивої всім членам людської родини, а також їх рівних і невід'ємних прав є основою свободи, справедливості і загального миру;
- кожна держава зобов'язана сприяти шляхом спільних і самостійних дій загальній повазі і дотриманню прав людини й основних свобод відповідно до Статуту ООН;
- права людини повинні охоронятися владою закону, що забезпечить національний мир і правопорядок, людина не буде змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення;
- держава зобов'язана шанувати і забезпечувати всім особам, що знаходяться в межах її юрисдикції, права і свободи, визнані міжнародним правом, без будь-якої різниці, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, станового або іншого становища;
- кожна людина несе обов'язки стосовно інших людей і того суспільства і держави, до яких вона належить;
- держава зобов'язана вжити законодавчих та інших заходів, необхідних для забезпечення міжнародне визнаних прав людини;
- держава зобов'язана гарантувати будь-якій особі, права якої порушені, ефективні засоби правового захисту;
- держава зобов'язана забезпечити право людини знати свої права і діяти відповідно до них [4, 7].

Принцип рівноправності та самовизначення народів і націй. Безумовна повага права кожного народу і нації вільно вибирати шляхи і форми свого розвитку є однією з принципових основ міжнародних відносин. Зміст принципу рівноправності і самовизначення народів уперше розкритий у Декларації про принципи міжнародного права 1970 року, прийнятій в той історичний період, коли процес деколонізації досяг апогею. Це обумовило основну спрямованість принципу: «Всі народи мають право вільно визначати без утручання ззовні свій політичний статус і здійснювати свій економічний, соціальний іиікультурний розвиток, і кожна держава зобов'язана шанувати це право відповідно до Статуту 00Н». Більш того, держави зобов'язані сприяти здійсненню принципу з метою сприяння дружнім відносинам між державами і ліквідації колоніалізму.

Принцип міжнародного співробітництва зобов'язує держави співробітничати одна з одною незалежно від розходжень їх політичних, економічних І соціальних систем. Ідея міжнародного співробітництва держав, незалежно від розходжень у їх політичному, економічному і соціальному ладі, у різноманітних сферах міжнародних відносин із метою підтримки міжнародного миру і безпеки є основним положенням у системі норм, що закріплені в Статуті ООН. Як принцип вона була сформульована в Декларації про принципи міжнародного права 1970 року.

Принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань виник у формі міжнародно-правового звичаю pacta sunt servanda (лат. — угоди слід дотримуватися) на ранніх стадіях розвитку державності, а в даний час

відображається в численних двосторонніх і багатосторонніх міжнародних угодах. Як загальновизнана норма поведінки суб'єктів зазначений принцип закріплений у Статуті ООН, преамбула якого підкреслює прагнення членів ООН створити умови, за яких можуть дотримуватися справедливість і повага до зобов'язань, що випливають із договорів та інших джерел міжнародного права. Відповідно до п. 2 ст. 2 Статуту, «всі Члени Організації Об'єднаних Націй сумлінно виконують взяті на себе за дійсним Статутом зобов'язання, щоб забезпечити їм усім у сукупності права і переваги, що випливають із належності до складу Членів Організації» [10].

Висновки. Принципи міжнародного права є основою системи міжнародного права. Суперечність інших норм або дій тих чи інших держав основним принципам міжнародного права, призводить до порушення світового порядку, який встановлено після другої світової війни. Що, відповідно, може привести до розв'язання нових конфліктів та привести до значних жертв. Принципи відображають корінні інтереси держав і міжнародного співтовариства в цілому. З суб'єктивної сторони вони відображають рівень усвідомлення державами закономірностей системи міжнародних відносин, своїх національних та загальних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Баймуратов М. О. Міжнародне публічне право: підручник. Київ: Фенікс; 2018. 762 с.
2. Батрименко В. І. Міжнародне право: навчальний посібник. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2012. 323 с.
3. Буткевич О. В. Історія міжнародного права: підручник. Київ: Ліра-Ка, 2018. 408 с.
4. Мицик В. В., Бурменський М. В., Буткевич О. В. Міжнародне публічне право: підручник. Харків: Право. Т. 1. Основи теорії. 2019. 416 с.
5. Мицик В. В., Бурменський М. В., Гнатовський М. М. Міжнародне публічне право: підручник. Харків: Право. Т. 2. Основні галузі. 2018. 624 с
6. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право : підручник. Одеса : Фенікс, 2018. 744 с.
7. Сироїд Т. Л., Гавриленко О. А., Тітов Є. Б., Фоміна Л. О. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : посібник для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання / під ред. Т. Л. Сироїд. Харків: Право, 2018. 292 с.
8. Сироїд Т. Л., Фоміна Л. О. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Харків: Право, 2019. 310 с.
9. Кресін О.В. Корінні народи: міжнародне право та законодавство України. Монографія.Нова права, Київ 2021, 168с.
10. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: посіб. для підгот. До зовн.незалеж.оцінювання. Сироїд Т.Л., Гавриленко О.А., Фоміна Л.О.; за заг. ред. Сироїд Т.Л.- 4-е вид, перероб. і допов. - Харків: Право, 2021.462 с.

Любава ГОРОБЕЦЬ*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ АБО ПОВ'ЯЗАНИХ З КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Анотація. *У статті розглянуті такі поняття як корупція, корупційні правопорушення та відповідальність, яку несуть особи, які вчинили даний вид злочину. Розглянуті різні види відповідальності, а саме поділ на класифікації: дисциплінарна, цивільно-правова, адміністративна та кримінальна. В кожній з них чітко прописані види покарання та можливі наслідки.*

В Україні створений спеціальний антикорупційний комітет, який займається безпосередньо виявленням, запобіганням та покаранням громадян, які були помічені в цих правопорушеннях. Відповідно до кожного індивідуально обирається міра покарання починаючи від доган, штрафів, звільнень з керівних посад і закінчуючи конфіскацією майна та позбавленням волі.

Abstract. *The article considers such concepts as corruption, corruption offenses and the responsibility of persons who have committed this type of crime. Different types of responsibility are considered, namely the division into classifications: disciplinary, civil, administrative and criminal. In each of them, the types of punishment and possible consequences are clearly prescribed.*

A special anti-corruption committee has been created in Ukraine, which is directly involved in identifying, preventing and punishing citizens who have been caught in these crimes. According to each individual, the measure of punishment is chosen, starting with reprimands, fines, dismissal from management positions and ending with confiscation of property and imprisonment.

Вступ. В сучасному світі кожен громадянин досить часто в повсякденному житті чує слово «корупція». Деякі люди не лише чують, але й стають учасниками цього процесу, що зазвичай призводить до негативних наслідків.

Корупційна діяльність зазвичай означає зловживання службовим становищем для досягнення особистих цілей, використання посадовцем своїх владних повноважень та довірених йому прав, а також пов'язаних з цим офіційним статусом авторитету, можливостей, зв'язків з метою особистої вигоди, що суперечить законодавству та моральним настановам.

Характерною ознакою корупції є конфлікт між діями посадової особи та інтересами її наймача або конфлікт між діями виборної особи та інтересами суспільства. Багато видів корупції аналогічні шахрайству, яке чинить посадова особа, і належать до категорії злочинів проти державної влади.

* Науковий керівник: асистентка кафедри права ВНАУ Єлизавета ТИМОШЕНКО

Системний характер корупції проявляється у її примусовому характері тим, хто працює у державних організаціях, нею охоплених: нижні чини збирають хабарі і діляться з верхніми задля збереження своєї посади [1].

Після проведення макроекономічних та політекономічних досліджень науковці дійшли висновку, що саме ця категорія правопорушень завдає істотних збитків і перешкоджає економічному зростанню та розвитку на користь суспільства в цілому. Відповідно до систематичного огляду ефективними заходами боротьби з корупцією є контроль та стримування, зокрема підвищення економічних витрат щодо корупціонерів та збільшення ймовірності виявлення факту корупції.

Виклад основного матеріалу. В Україні прийнятий закон «Про запобігання корупції» в якому чітко прописані правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [2].

Особи, які причетні до корупційних правопорушень згідно Закону України «Про запобігання корупції» можуть притягуватися до різних видів відповідальності у встановленому законі порядком.

Різновиди юридичної відповідальності за скоєні корупційні правопорушення:

- дисциплінарна;
- цивільно-правова;
- адміністративна;
- кримінальна

До першого типу відповідальності притягаються винні особи на підставі норм Кодексу законів про працю в Україні. Це вважаються правопорушення, які передбачають застосування таких заходів стягнення, як наприклад догана або звільнення.

Обмеження щодо заборони особі, звільненій з посади у зв’язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, або такою, що прирівнюється до цієї діяльності, встановлюється виключно за вмотивованим рішенням суду, якщо інше не передбачено законом. Відомості про осіб, яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень щодо яких судами прийняті відповідні рішення, які набрали законної сили, а також відомості про накладення дисциплінарних стягнень за корупційні правопорушення заносяться до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення [3].

Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення передбачає складання протоколу про адміністративне правопорушення і може бути відсторонена від виконання своїх обов’язків за рішенням керівництва в якому працює, відповідно до закінчення розгляду справи в суді.

У випадку якщо провадження про адміністративне правопорушення пов’язане з корупційною діяльністю закривають, з причин відсутності доказів. В

такому випадку співробітнику виплачують середня заробітню плату за період вимушеного прогулу, пов’язаного з таким відстороненням.

Види адміністративних правопорушень, пов’язаних з корупцією:

- порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності;
- порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків ;
- порушення вимог фінансового контролю;
- порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;
- незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв’язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень;
- невживання заходів щодо протидії корупції.

Цивільний Кодекс України передбачає цивільно-правову відповідальність в складнішому аспекті ніж попередні, а саме притягнення особи, яка вчинила корупційне правопорушення, яке вирішується в судовому порядку. До негативних наслідків, які пов’язані з корупцією відносяться заподіяння моральної та матеріальної шкоди іншим особам.

Кримінальним кодексом України чітко передбачена кримінальна відповідальність за корупційне правопорушення, а саме:

- декларування неправдивої інформації, щодо майна та грошових потоків;
- зловживання владою чи службовим становищем;
- зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги;
- прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою;
- незаконне збагачення; підкуп особи, яка надає публічні послуги;
- пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі.

Відповідно до частини 5 статті 65 Закону особа, якій повідомлено про підозру у вчиненні нею злочину у сфері службової діяльності, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом.

Збитки завдані державі внаслідок вчинення корупційного або пов’язаного з корупцією правопорушення, підлягають відшкодуванню особою, яка вчинила відповідне правопорушення, в установленому законом порядку. Кошти та інше майно, одержані внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягають конфіскації або спеціальній конфіскації за рішенням суду в установленому законом порядку [4].

В 2019 році був утворений Комітет Верховної Ради України з питань антикорупційної політики, його склад налічує 18 депутатів.

До функцій антикорупційного комітету відноситься:

- проведення заходів, щодо запобігання корупції в діяльності юридичних осіб;

- фінансовий моніторинг, уповноважених осіб, які є представниками державної влади;
- формування антикорупційної політики;
- притягнення до відповідальності осіб, які були причетні до корупції;
- надання юридичної допомоги особам, які протидіють корупції;
- діяльність правоохоронних органів, у сфері запобігання та протидії;
- проведення антикорупційної експертизи законопроектів, поданих суб'єктами права законодавчої ініціативи [5].

Висновок. На сьогоднійшій день корупція є досить поширеним явищем, що призводить до негативних наслідків. Учасники, які скоїли дане порушення, на жаль ,не завжди несуть покарання за свої дії. Це несе також наслідки і для інших громадян, тому що кожен злочин тягне за собою відповідальність. Економіка в цілому також страждає, адже через несплату податків і інших фінансових важелів, не всі фінансові потоки потрапляють у державу. Іншою стороною є те, що громадяни скоївши цей вид злочину можуть залишитись без роботи, заплатити штраф, отримати догану, але найгірше що може бути це відкрите провадження, яке буде розглядатися в судовому порядку або взагалі позбавлення волі з конфіскацією майна.

Список використаних джерел:

1. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади та органах місцевого самоврядування: монографія. автор. кол.: В.В. Василевич, Т.Е. Василевська, В.Ф. Нестерович, Е.В. Расюк, А.В. Савченко, В.Л. Федоренко (кер.) та ін.; за ред.проф. Ю.В. Ковбасюка і проф. В. Л. Федоренка. Київ: Видавництво Ліра-К, НАДУ, 2016. 524 с.
2. Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання: навч. посіб. автор. кол.: В. В. Василевич, О. М. Джужа, А. О. Джужа, О. Г. Колб, С. О. Колб, І. О. Колб, Н. В. Кулакова, Ю. О. Левченко, А. В. Микитчик, С. І. Мінченко, С. А. Мозоль, Т. В. Миронюк, Г. С. Поліщук, Е. В. Расюк, А. В. Савченко; за ред. проф. О. М. Джужи та доц. Е. В. Расюка. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 340 с.
3. Основні засади запобігання корупції / М.В. Романов; ГО «Харківська правозахисна група». - Харків: ТОВ Видавництво «Права людини» 2017 - 176 с.
4. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: монографія. Київ: Ін Юре, 2018. 564 с.
5. Машлякевич Д. С., Литвинов О. М. Стратегії запобігання і протидії корупції в Україні: монографія. Харків: ТОВ «В деле», 2016. 260 с.

Микита ДОБРОВ[*]
студент 3 курсу,
факультет менеджменту і права,

[*] Науковий керівник: асистентка кафедри права ВНАУ Єлизавета ТИМОШЕНКО

Вінницький національний аграрний університет
Вінниця , Україна

ВРЕГУЛЮВАННЯ БАТЬКАМИ ПИТАНЬ СТОСОВНО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Анотація. *Стаття присвячена аналізу норм сімейного законодавства відносно вирішення спорів які виникають серед батьків які проживають не разом про виховання дитини. Автором робиться висновок що судові вимоги СК України які передбачають порядок вирішення батьками питань виховання дитини є вдосталь суперечливими та враховують інтереси виключно того з батьків котрий проживає нарізно із дитиною.*

Abstract. *The article is devoted to the analysis of the norms of family legislation regarding the resolution of disputes that arise between parents who do not live together about the upbringing of a child. The author concludes that the court requirements of Ukraine, which provide for the procedure for parents to resolve issues of child upbringing, are contradictory and take into account the interests of only the parent who lives separately from a child.*

Вступ. Правило про те, що всі проблеми виховання дитини мають вирішуватися батьками разом ґрунтується на праві подружжя усі найважливіші питання існування сім'ї вирішувати колективно, а також на рівності прав та обов'язків батька та матері щодо дитини, незалежно від того, чи перебувають вони у шлюбі між собою. Згідно з цими положеннями, не дивлячись на те, чи знаходяться батьки у шлюбі між собою, чи проживають вони спільно чи ні, вони мають обопільно приймати рішення щодо виховання дитини. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини. Саме тому частина 2 ст. 157 СК України покладає на того з батьків, хто проживає окремо від дитини, обов'язок брати участь у її вихованні. Відповідно до статті 11 ЗУ «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків.

Виклад основного матеріалу. Статтею 157 СК України визначено, що питання виховання дитини є спільним рішенням батьків. Проживаючи з батьками, намагайтеся, щоб вони якомога більше брали участь у вихованні дітей. У разі неможливості спільного проживання батьків у зв'язку з розірванням шлюбу чи з інших причин можуть виникнути спори про участь у вихованні дитини, визначення місця проживання дитини, порядку побачення з дитиною тощо. Відповідно до частини третьої статті 157 Сімейного кодексу України батьки, з якими проживає дитина, не мають права перешкоджати тому з батьків, хто розлучився, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, а також якщо таке спілкування не перешкоджає нормального розвитку дитини. Договір укладається в письмовій формі та потребує нотаріального засвідчення, в якому батьки можуть визначити не лише участь окремого з них у вихованні дитини

(тобто встановити графік зустрічей з дитиною), а й місце проживання дітей та порядок їх обслуговування. Водночас у статті 15 Закону України «Про охорону дитинства» зазначено, що діти, розлучені з батьками або одним із них, мають право підтримувати з батьками нормальні особисті стосунки та безпосередні контакти. Один з батьків, не позбавляється права спілкуватися і підтримувати стосунки із дитиною [3].

Отже, якщо між батьками немає згоди щодо порядку участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо, за заявою матері або батька дитини орган опіки та піклування визначає спосіб участі у вихованні дитини того з батьків, який проживає окремо від неї.

Зв'язок дитини з тим з батьків, який проживає окремо, не повинен бути формальним, носити образ епізодичних зустрічей. Між тим з батьків, що проживає окремо, і дитиною мусить не зникати безупинний систематичний контакт. Таке спілкування повинне слугувати повноцінному вихованню дитини, її розвитку, оскільки спілкування дитини з батьками, а батьків − з своїми дітьми служить задоволенню життєво важливих потреб як дитини, так і дорослих членів сім'ї. У випадку якщо той із батьків, з ким проживає дитина, перешкоджає тому з батьків, хто проживає окремо, у спілкуванні з дитиною та у її вихованні, зокрема якщо він ухиляється від виконання рішення органу опіки та піклування, другий із батьків має право звернутися до суду з позовом про усунення цих перешкод. Суд визначає способи участі одного з батьків у вихованні дитини (періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо) [2].

В окремих випадках, якщо це викликано інтересами дитини, суд може обумовити побачення з дитиною присутністю іншої особи. Під час вирішення спору щодо участі одного з батьків у вихованні дитини береться до уваги ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення, в тому числі стан психічного здоров'я одного з батьків, зловживання ним алкогольними напоями або наркотичними засобами [4].

За заявою заінтересованої сторони суд може зупинити виконання рішення органу опіки та піклування до вирішення спору. У разі ухилення від виконання рішення суду особою, з якою проживає дитина, суд за заявою того з батьків, хто проживає окремо, може передати дитину для проживання з ним. Особа, яка ухиляється від виконання рішення суду, зобов'язана відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану тому з батьків, хто проживає окремо від дитини. В тих випадках, якщо батьки не змогли досягти консенсусу про порядок участі того з батьків, хто проживає окремо від дитини, у вихованні дитини та спілкуванні з нею цей порядок може бути визначений органом опіки та опікування за участю батьків. Право на подання заяви про визначення порядку участі того з батьків, хто живе окремо від дитини, у вихованні дитини має як той з батьків, хто проживає з дитиною, так і той, хто проживає окремо від неї. Органи опіки та піклування після ретельного дослідження всіх обставин життя дитини (ставлення до нього батьків, їх можливості і здібності як вихователів, вік дитини, стан її здоров'я, прихильність до батьків тощо) пропонують батькам встановити

той або інший порядок участі того з батьків, хто проживає окремо від дитини, у вихованні та спілкуванні, виходячи з повної рівності прав батьків. За загальним правилом батьки самостійно визначають місце де будуть жити діти [1].

Якщо не буде досягнення згоди щодо того, з ким з батьків буде жити дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом.

Під час вирішення суперечки щодо місця проживання дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан здоров'я й інші обставини, що мають істотне значення для неї. Орган опіки та піклування або суд не в праві передати дитину для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртним або наркотичними засобами, своєю поведінкою може зашкодити розвитку дитини. Якщо орган опіки та піклування або суд визнав, що жоден із них не може дати дитині належних умов для виховання, на вимогу баби, діда або інших родичів, залучених у справі, дитина може бути передана комусь із них. Якщо дитина не може бути передана жодній із цих осіб, суд на вимогу органу опіки та піклування може постановити рішення про відібрання дитини від особи, з якою вона проживає, і передання її для опікування органу опіки та піклування [4].

Якщо один з батьків або інша особа самостійно, без згоди другого з батьків чи інших осіб, з якими на підставі закону або рішення суду проживала малолітня дитина, або дитячого закладу (установи), в якому за рішенням органу опіки та піклування або суду проживала дитина, змінить її місце проживання, у тому числі способом її викрадення, суд за позовом заінтересованої особи має право негайно постановити рішення про відібрання дитини і повернення її за попереднім місцем проживання.

Дитина не може бути повернута лише тоді, коли залишення її за попереднім місцем проживання створюватиме реальну небезпеку для її життя та здоров'я.

Особа, яка самочинно змінила місце проживання малолітньої дитини, зобов'язана відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану тому, з ким вона проживала [5].

Частиною 4 статті 159 кримінального кодексу України передбачено, що через ухилення виконання рішення суду особою яка проживає з дитиною є порушенням прав і законних інтересів того з батьків, хто живе не з дитиною. Законодавство передбачає вичерпний перелік підстав для позбавлення батьківського. Основні критерії судового рішення про позбавлення батьків батьківських прав або про відібрання дитини від одного з батьків закріплені в статті 164 сімейного кодексу України.

Для підтвердження місця проживання дитини під час вирішення питання її тимчасового виїзду за межі України з метою, визначеною частиною п’ятою статті 157 Сімейного кодексу України , той з батьків, з ким проживає дитина, подає до служби у справах дітей за місцем проживання дитини такі документи [3]:

- заяву;

- копія паспарту заявника;
- копію паспорта дитини (у разі наявності);
- довідку про реєстрацію місця проживання заявника (у разі коли в паспорті відсутні дані про реєстрацію місця проживання);
- довідку про реєстрацію місця проживання дитини;
- копію свідоцтва про народження дитини;
- копію рішення суду про розірвання шлюбу (у разі наявності);
- копію документа, виданого лікарсько-консультативною комісією лікувально-профілактичного закладу, в порядку та за формою, встановленими МОЗ.

Висновки. В такому випадку ми можем сказати що, норми СК України, які передбачають порядок вирішення батьками питань виховання дитини, є досить неоднозначними та враховують інтереси в більшості тільки того з батьків, який проживає чи проживав окремо від своєї дитини. Інтереси іншого з батьків, з яким саме проживає дитина, та самої дитини у даних нормах враховуються, на мою думку, недостатньо. Тому, вважаємо, що ці норми потребують в майбутньому перегляду та подальшого вдосконалення з урахуванням прав та законних інтересів зазначених осіб.

Отже, саме з такої точки зору і слід розглядати доцільність збереження зв'язку дитини з батьками: і за розірвання шлюбу, і при окремому проживанні батьків. У випадку вирішення спорів про дітей при розірванні шлюбу спір, за суттю, стосується місця проживання дитини. Адже після ухвалення рішення про розірвання шлюбу батьківські права та обов'язки зберігаються як у батька, так і у матері, але проживатиме дитина з одним із них – з тим, хто в даній ситуації здатен краще забезпечити інтереси власного сина чи доньки. Визначаючи порядок виконання рішення, суд з урахуванням особливостей даної справи, психології дитини, повинен продумати дії з виконання рішення, з тим, аби заходи, передбачені судом, сприяли безболісному переходу дитини на виховання до іншої особи (другого з батьків). Якщо ж перебування дитини в даних умовах суперечить її інтересам, суд зобов'язаний віднайти шлях, який вже точно допоможе дитині краще почуватися в соціумі та взагалі полюбити своє життя.

Список використаних джерел:

1. Вирішення судом спору щодо участі у вихованні дитини . Юридичний вісник України: Загальнонаціональна. Правова газета 2015. № 6. С. 11.

2. Конституція України: станом на 1 вересня 2016 р. Верховна Рада України. Харків : Право, 2016. 82 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

3. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. Стаття 157 № 2234-VIII від 07.12.2017, Відомості Верховної Ради України. 2004. № 25

4. Санжировська Т.В. Право неповнолітніх дітей на батьківську турботу та належне виховання в сім'ї як об'єкт судового захисту , Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць. 2013. С. 830.

5. Воднік В.Д. Особливості формування особистості неповнолітнього правопорушника в умовах сімейного неблагополуччя , Проблеми законності: Акад. зб. наук. праць. 2016. Вип. 92. С. 170.

6. Мироненко В. Десоціалізація дитини в умовах сімейного неблагополуччя. Вісник прокуратури: Загальнодерж. Фахове юрид. вид. 2017. № 9. с. 105.

Ілля ДОЛЯН*
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: ПОДАРУНКИ ТА ЇХ ОБМЕЖЕННЯ

Анотація. *У даній статті визначено, що корупція в Україні є досить поширеною, тому це є важливим річчю, яку неможливо проігнорувати. Багато громадян вважають, що більшість питань можна вирішувати грошовим еквівалентом і тим самим заохочувати осіб у публічних і приватних сферах до вчинення неправомірних дій на користь тієї людини, яка дала хабаря. Забезпечення реальних висновків і дій осіб, які працюють не лише у державних органах, а й у звичайних медичних закладах або ж в школах – усе це є важливими речами у наш час. Тому усі особи, які працюють в публічній і приватній сферах суспільних відносин повинні дотримуватись усіх законів нашої держави.*

Abstract. *This article has determined that corruption in Ukraine is quite widespread, so it is an important thing that cannot be ignored. Many citizens believe that most issues can be solved with a monetary equivalent and thereby encourage people in the public and private spheres to commit illegal actions in favor of the person who gave the bribe. Ensuring real conclusions and actions of people who work not only in state bodies, but also in ordinary medical institutions or in schools - all these are important things in our time. Therefore, all persons working in the public and private spheres of public relations must comply with all laws of our state.*

Вступ. У наш час такі слова як справедливість і чесність стали все частіше замінюватись одним словом – корупція. На жаль, ця проблема досить таки розповсюджена по всій території нашої держави. Але це не означає, що й в інших країнах немає такого поняття. Ця проблема є повсюди, проте сьогодні я розповім вам саме про нашу Україну. Більшість публічних і приватних осіб не усвідомлюють, наскільки сильно вони змінюють долю людей, які отримали

* Науковий керівник: асистентка кафедри права ВНАУ Єлизавета ТИМОШЕНКО

неправомірне рішення або ж їм відмовили у допомозі лише тому, що вони не заплатили або ж «не дали на лапу». Також існують такі випадки, при яких одна особа програвала судову справу лише тому, що інша особа, яка була не правою, внесла грошовий внесок або ж зробила подарунок державному службовцеві і тим самим отримала перевагу на свою сторону. Звісно ж ця проблема вирішується не так і просто лише по тій причині, що люди самі провокують публічних і приватних осіб на вчинення неправомірних дій з метою рішення спірних питань на їх користь.

Виклад основного матеріалу. Ні для кого не таємниця, що корупція як явище, не є надбанням сучасності. Ще з часів появи перших держав корупція є породженням соціуму і відносин у ньому. Корупція як глобальне явище притаманне усім країнам, незалежно від політичного устрою і рівня економічного розвитку. Очевидно, корупція є проблемою не лише українською, а й світовою. Над її вирішенням працюють такі поважні міжнародні організації, як ООН, Європейський парламент, товариство безпеки та співтовариства в Європі тощо [2].

Складнощі подолання корупції полягають у тому, що її наслідки зумовлені такими факторами мотивації особи як бажання збагачення і влади. Прикметно, що корупційне середовище володіє високою здатністю до самоорганізації та стійкого самозбереження. Ризик цього явища полягає в тому, що це явище викликає у суспільства «звикання», у жителів формується відносини до нього не як до аномалії, а як до «норми життя». Негативна енергія корупції проявляється у падінні авторитету країни, органів державної влади, падінні моральних цінностей у суспільстві, у проникненні кримінальної складової у державно-управлінські та суспільні відносини. Корупція підриває економічні основи держави, блокує прилив іноземних інвестицій, призводить до «тінізації» економіки, тощо.

Необхідно розуміти, що будь-яке явище має свої підстави та наслідки. Наслідки причин політичної корупції проявляються в тому, що вона змінює сутність політичної влади, знижує ступінь її легітимності як всередині держави, так і на міжнародній арені, порушує концепцію її формування і функціонування, демократичні засади суспільства і держави, підриває політичну систему, тощо. При високому рівні корумпованості державних органів хабарництво стає системним елементом державного управління. Корупція в сучасній Україні достатньо поширена на всіх рівнях державної і місцевої влади, що є надзвичайно небезпечно. У випадках, коли корупція зустрічається зрідка то її більш-менш просто виявити, притягнути до відповідальності винних осіб та запобігти поширенню. А от коли корупція набуває широкого поширення, її важче тримати під контролем і, відповідним чином боротися. Наступною ознакою корупції є те, що у більшості випадків вона є латентною, іншими словами прихованою. Це зумовлено тим, що зазвичай корупція є взаємовигідною, кожен із суб'єктів корупції має конкретну особисту зацікавленість. Як показує практика, корупцію нелегко виявити, тяжко досліджувати і ще складніше притягти до відповідальності винних осіб. Корупційні правопорушення, як й решта види

посягань, обумовлює ціла система причин та умов. Основні підстави походження корупції в Україні можна умовно поділити на наступні:

– політичні: пов'язані з можливістю застосовувати надані повноваження для задоволення приватних інтересів;

– економічні: з огляду на можливість вжиття державними службовцями їх повноважень у сфері управління економікою;

– правові: неефективна система антикорупційних засобів та недосконале законодавство у сфері протидії корупції;

– організаційно-управлінські: пов'язуються з можливістю посадовими особами ухвалення рішень на свій розсуд, масове заміщення посад державних службовців за допомогою вжиття особистих зв'язків;

– соціально-психологічні: низька громадянська свідомість, сприймання і розуміння світу що деформується усвідомленням можливості без зайвих зусиль та втрати часу вирішити будь-яке питання тощо;

– економічні: складна економічна ситуація в країні, низький рівень заробітної плати.

До основних політичних причин корупції можна віднести загальну нестабільність політичної влади, недостатню вираженість і сталість політичної волі в сфері протидії корупції. З-поміж основних політичних чинників, які сприяють формуванню та розвитку корупції, можна визначити:

– низький рівень правової культури суспільства, його невідповідність досягнутому формальному рівню демократії та громадянського суспільства;

– надмірне й активне втручання держави в економіку та приватне життя громадян, що призводить до послаблення ринкових регуляторних механізмів, підміни їх жорстким нормативним регулюванням держави, а також до ерозії основ громадянського суспільства. Держава (в особі уповноважених органів) часто прагне розширити сферу свого контролю, що обумовлює підвищення обсягу повноважень і сфери «відповідальності» публічних посадових осіб;

– тьмяність системи державного керування процесів розробки та затвердження рішень на національному, регіональному й місцевому рівнях. За таких умов корупція стає елементом правової системи. Більше того, корупційні діяння стають невід'ємною сполучною ланкою між етапами процесів розробки та прийняття рішень [3].

Звісно ж, щополітичні причини корупції є одними з найпомітніших. Серед економічних причин корупції передусім необхідно виділити нестабільність економіки країни, нерозвиненість грошово-фінансової системи, дефіцит прозорих механізмів роздержавлення власності та проведення тендерів для державних закупівель, поганий інвестиційний клімат. Правові (юридичні) причини корупції пов'язані із недоліками законодавства, що має регулювати розв'язання політичних, економічних, соціальних, організаційно- управлінських проблем запобігання корупції та корупційним діянням, внаслідок чого правова основа є недостатньою для: - ефективної протидії зловживанням чиновництва, зберігає його зверхність над населенням, надмірну закритість, не сприяє створенню чіткої системи контролю за діяльністю службовців, надійному

адміністративно-правовому захисту особи від самовладдя державних органів та посадових осіб;

- неуцтво або нерозуміння законів населенням, що дозволяє посадовим особам довільно ставати на заваді здійсненню бюрократичних процедур або завищувати належні виплати;

- недостатня врегульованість відповідальності за вчинення різних корупційних діянь;

- прогалини, двозначність та нечіткість законодавства;

- недосконалість системи декларування доходів державних службовців, тощо.

Соціальними причинами корупції прийнято вважати слабкість громадянського суспільства, яке не повною мірою усвідомлює шкоду корупції або не в змозі перешкоджати зацікавленій в корупції меншості. Своєю чергою державні службовці, які у більшості випадків виступають одним із суб'єктів корупційних діянь, певною мірою можуть бути деморалізовані низьким рівнем зарплати, відсутністю кар'єрних перспектив за наявності професійних досягнень, низькою управлінською культурою, нечіткою організацією контролю і недосконалістю процедур прийняття рішень і звітності за виконану роботу. За такого стану справ вони вдаються до корупції як компенсації за недоліки, обмеження і незручності, пов'язані з проходженням ними державної служби, внаслідок чого формується звичка. Соціально - психологічними причинами корупції можуть бути недостатність морального бар'єру для припинення або відмови від корупційних дій. Важливу властивість соціально-психологічного клімату, що сприяє процвітанню корупції, є так званий подвійний моральний стандарт. Інакше кажучи з одного боку, корупція, передусім у владних структурах, вважається суспільством повністю неприйнятною та недопустимою. З іншого боку, низова корупція оцінюється як цілком допустима. Для пересічних громадян є звичним «дякувати» за вирішення побутових питань і на жаль, у більшості випадків це сприймається як норма. Сьогодні багато хто просто не уявляє будь-яку діяльність без підкупу когось і, таким чином, не чинить опору здирництву. Доцільно буде зазначити, що чи не кожний п'ятий громадянин України основною причиною корупції вважає моральний занепад суспільства, котрий породжує апатію, песимізм, зменшення довіри до влади та інші негативні емоції. Соціологічні дослідження свідчать, що значна частина громадян України не оцінює корупцію негативно і вважає для себе за можливе за допомогою корумпованих відносин (давання хабарів, вжиття службових можливостей родичів, друзів, знайомих, які перебувають на державній службі тощо) вирішувати особисті питання. За деякими опитуваннями, приблизно 75% жителів України переконані, що для позитивного вирішення питань у державних органах слід неодмінно вручати хабарі. Не зважаючи на те наша держава не є лідером боротьби з корупцією, однак з кожним роком зміцнює свої позиції у даному напрямку. Важливим способом протидії корупції є забезпечення належної законодавчої бази в Україні. Тепер в Україні у сфері запобігання, протидії, розслідування корупції зроблено не мало, а саме – прийнято антикорупційний закон та низку інших нормативних актів антикорупційного

спрямування, розроблено спеціальну антикорупційну програму, на вищому політичному рівні держави проголошено предмет на подолання корупції тощо.

Найбільш результативний шлях запобігання корупції – це усунення причин і умов, які її породжують та сприяють її існуванню. Для цього требазавжди підвищувати престиж служби, підсилювати мотивацію у вигляді матеріальної зацікавленості, належного матеріально-технічного, соціального та правового забезпечення, і одночасно посилити відповідальність за вчинення корупційних правопорушень [1].

Також не варто забувати, що службовим особам можна дарувати подарунки, але з певними умовами, які зазначено законом України, а саме:

Відповідно до статті 23 Закону України «Про запобігання корупції»:

Особам, зазначеним у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб:

у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи.

Посилаючись на статтю 23 Закону України подарунки:

заборонено отримувати, якщо:

- державний посадовець виконує функцій держави;
- начальнику від підлеглого.

дозволено отримувати, якщо:

- це загальнодоступні знижки, виграші, призи, бонуси;
- це від близьких осіб незалежно від їх вартості.

Особи, зазначені у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», можуть отримувати подарунки, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність, крім випадків, передбачених частиною першою цієї статті, якщо вартість таких подарунків не перевищує один прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки.

Також дозволяються подарунки, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність:

- одноразово, якщо вартість таких подарунків не перевищує один прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на день прийняття подарунка;
- за рік, якщо не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки.

Щодо декларування подарунків існує стаття 46 Закону України «Про запобігання корупції»:

Відомості щодо подарунка зазначаються лише у разі, якщо його вартість перевищує п'ять прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на

1 січня звітного року, а для подарунків у вигляді грошових коштів - якщо розмір таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, перевищує п'ять прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня звітного року [3].

Запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка

Відповідно до статті 24. Закону України «Про запобігання корупції»:

Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняні до них особи у разі надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або подарунка, незважаючи на приватні інтереси, зобов'язані невідкладно вжити таких заходів:

- відмовитися від пропозиції;
- за можливості ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію;
- залучити свідків, якщо це можливо, у тому числі з числа співробітників;
- письмово повідомити про пропозицію безпосереднього керівника (за наявності) або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Якщо особа, на яку поширюються обмеження щодо використання службового становища та щодо одержання подарунків, виявила у своєму службовому приміщенні чи отримала майно, що може бути неправомірною вигодою, або подарунок, вона зобов'язана невідкладно, але не пізніше одного робочого дня, письмово повідомити про цей факт свого безпосереднього керівника або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації [4].

Висновок. Підсумовуючи усе вищесказане – можна сказати, що в Україні були покладені неймовірно великі сили на протидії корупції. Можливо, в якійсь мірі вона зменшилась, проте хабарництво існуватиме до тих пір поки наші громадяни не перестануть давати грошові кошти задля неправомірної або ж за для власної вигоди. Закони існують, але вони не є досконалими. Я вважаю, що створення правил на законодавчому рівні, а також і правосвідомість службовців і наших громадян якоюсь незначною мірою все-таки допомагає нашій країні не впасти у цю яму корумпованості.

Список використаних джерел:

1. Про причини корупції або корупціогенні. URL: https://zakon.help/article/korupciya-prichini-korupcii-korupciogenni-faktori?menu=168 (дата звернення 01.10.2022р)

2. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від від 13 березня 2012 року N 4496-VI. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_36096 (дата звернення 01.10.2022р)

3. Про запобігання корупції: Закон України від 2014, № 49, ст.2056. URL: (дата звернення 01.10.2022р)

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text

4. Які існують обмеження щодо отримання подарунків посадовцями? URL: https://nazk.gov.ua/uk/bez-kategoriyi/yaki-isnuyut-obmezhennya-shhodo-otrymannya-podarunkiv-posadovtsyamy/ (дата звернення 01.10.2022р)

Наталя ЗАКОРЧЕНА[*]
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ НА НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

Анотація. *У статті аналізується чинне законодавство, норми якого встановлюють порядок призначення аліментів на утримання дитини.Які актуальні проблеми присутні в нашому часі при стягненні аліментів,і як їх вирішувати. Розглянуті способи стягнення аліментів на дитину.*

Abstract. *The article analyzes the current legislation, the norms of which establish the procedure for assigning alimony for child support. What are the current problems in our time when collecting alimony, and how to solve them. Considered ways of collecting alimony for a child.*

Вступ. Відповідно до статті 8 Закону України «Про охорону дитинства» [1], кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного та соціального розвитку. Частиною другою статті 51 Конституції України [2] та статтею 180 Сімейного кодексу України [3] визначено, що батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Але закріплені права дитини на утримання та обов'язок батьків забезпечувати дитині відповідний рівень життя, харчування, виховання не завжди виконується належним чином у нашій країні. Ухилення від обов'язку утримувати дитину або неналежне його виконання батьками призводить до необхідності примусового стягнення аліментів. У зв'язку із цим є потреба проаналізувати чинне законодавство, що регулює порядок стягнення аліментів.

Одним із найголовніших та найважливіших обов'язків батьків, що випливає не тільки з усталених моральних принципів нашого суспільства, а й чинного законодавства, є моральне виховання та матеріальне утримання дитини. Це, зокрема, виявляється в забезпеченні неповнолітньої дитини мінімально необхідними благами, що потрібні для її життя та виховання

Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Батьки зобов'язані утримувати своїх неповнолітніх дітей і непрацездатних повнолітніх дітей, які потребують матеріальної допомоги, незалежно від того чи перебувають вони у шлюбі чи ні (у випадку народження дитини під час фактичних шлюбних відносин), чи визнаний шлюб недійсним, чи позбавлені вони батьківських прав, чи дитина від них відібрана тимчасово без позбавлення батьківських прав.

[*] Науковий керівник: асистентка кафедри права ВНАУ Ірина СКІЧКО

Виклад основного матеріалу. Обов'язок батьків утримувати своїх дітей виникає з моменту їх народження і зберігається до досягнення ними повноліття. Відповідно до ч. 1 ст. 199 Сімейного кодексу (далі – СК) України якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу.

Аліменти на неповнолітню дитину (від лат. alimentum - харчування) – це кошти на утримання дитини, які присуджуються у частці від доходу її матері, батька і (або) у твердій грошовій сумі.

Підставою виникнення аліментного правовідношення є сукупність наступних фактів:

1) кровне споріднення між батьками і дітьми, засвідчене в установленому законом порядку, або інші юридично значущі зв'язки між ними (наприклад, усиновлення);

2) вік особи, яка має правовий статус дитини.

Способом виконання батьками обов'язку утримувати дитину є сплата одним із них аліментів. Кожен зі способів стягнення аліментів має свої переваги. Вибір конкретного способу стягнення аліментів залежить від низки чинників, які має врахувати стягувач аліментів. Насамперед ідеться про наявність у платника аліментів місця роботи та інших доходів, їхній розмір і правова природа, витрати, які стягувач несе для утримання дитини та які може довести доказами, тощо.

Аліменти на утримання дитини можуть виплачуватись:

- за угодою сторін. Батькам надано право добровільно та самостійно визначити порядок сплати аліментів на дитину шляхом укладення відповідного договору, який підлягає нотаріальному посвідченню. Умови договору про сплату аліментів на дитину (про розмір аліментів, строки їх виплати тощо) не повинні порушувати її права. Якщо між батьками немає суперечностей стосовно аліментів, що будуть сплачуватися на дитину, свою домовленість вони можуть оформити за ст. 189 Сімейного кодексу (далі – СК) відповідною угодою, уклавши договір про сплату аліментів для дитини, у якому визначити розмір та строки виплати. Якщо батьки за домовленістю вирішують питання про сплату аліментів, то розмір виплат вони визначають самостійно. Водночас, як зазначено у вищевказаній ст. 189 СК, умови такого договору не можуть порушувати права дитини, які встановлено Сімейним кодексом. Тобто за цим договором розмір аліментів повинен визначатися на підставі загальних правил, установлених ст. 182 Сімейного кодексу, і може відрізнятися розміром від аліментів, установлених Кодексом, лише в бік збільшення

- на підставі рішення суду. У випадку коли взаємної згоди між батьками щодо сплати аліментів на дитину не досягнуто той з батьків, з ким проживає дитина, вправі звернутися до суду. На сьогодні національне законодавство встановлює два порядки стягнення аліментів через суд. Перший можна назвати спрощеним, а другий передбачає звичний повноцінний судовий розгляд справи про стягнення аліментів. Перший називається стягнення аліментів у наказному провадженні, а другий — стягнення у позовному провадженні.

Можливість стягнення аліментів у наказному провадженні була надана громадянам у результаті першої реформи аліментного законодавства. Суть стягнення аліментів у наказному провадженні полягає в тому, що суд не викликає стягувача та платника аліментів до суду, не відбувається судових засідань. Стягувач аліментів подає до суду відповідну заяву, до якої обов'язково додаються докази про наявність дитини та її проживання разом зі стягувачем (про них ішлося вище). Далі суд, перевіривши надані документи, виносить судовий наказ, в якому вказує про стягнення аліментів на дитину чи дітей. На практиці між поданням заяви та видачею судового наказу стягувачу аліментів спливає від кількох днів до місяця щонайбільше. Це найшвидший спосіб стягнути аліменти. До того ж найдешевший з точки зору вартості послуг адвоката.

У разі невиконання одним із батьків свого обов'язку за договором аліменти з нього можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса (ч. 2 ст. 189 СК України). У разі ж невиконання в добровільному порядку обов'язку зі сплати зобов'язаною особою аліментів їх з неї можна стягнути в судовому порядку. У судовому порядку стягнення аліментів на дітей може здійснюватися на основі судового наказу та рішення суду.

Однак за судовим наказом аліменти можна стягнути лише у чітко визначених розмірах. Мінімальний розмір аліментів на дитину з одного із батьків становить:

Діти віком до 6 років:

1) з 01.01.2022 по 30.06.2022 – 1050 грн;

2) з 01.07.2022 по 30.11.2022 – 1100,5 грн;

3) з 01.12.2022 по 31.12.2022 – 1136 грн.

Діти віком від 6 до 18 років:

1) з 01.01.2022 по 30.06.2022 – 1309 грн;

2) з 01.07.2022 по 30.11.2022 – 1372 грн;

3) з 01.12.2022 по 31.12.2022 – 1416,5 грн.

Мінімально гарантований розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку(ч.2 ст.182 СКУ)

Досліджуючи проблемні аспекти стягнення аліментів слід також відзначити, що, хоча ч. 2 ст. 191 СК України передбачає можливість присудження судом аліментів за минулий час, але не більше, ніж за три роки, на практиці в цій частині позовних вимог суди, як правило, відмовляють. Це зумовлено тим, що для призначення стягнення аліментів за минулий час позивач повинен подати суду докази того, що він вживав заходи щодо одержання аліментів з відповідача, але не міг їх одержати у зв'язку з ухиленням останнього від їх сплати. Тобто вважається недоцільним обтяжувати відповідача виплатами за минулий період, якщо позивач не вживав заходів щодо одержання аліментів (у тому числі не подавав позов про стягнення аліментів) з особистих мотивів (наприклад, бажання припинити усілякі відносини з іншою стороною після розірвання шлюбу). Припускається, що особа, добровільно беручи на себе повністю тягар з утримання дитини, передбачає пов'язані із цим складнощі й

готова їх долати самостійно. Тому, якщо особа за власним бажанням не реалізовувала право на одержання аліментів, а відповідач не створював до цього перешкод, аліменти за минулий час не можуть бути стягнені.

Заходи позивача щодо одержання аліментів з відповідача можуть полягати у неодноразових звертаннях до відповідача з вимогами про надання дитині утримання, спробах встановити його місце проживання, місце роботи, укласти договір про сплату аліментів тощо. Під ухиленням від сплати аліментів у юридичній науці розуміють пряму відмову від надання утримання, а також різні дії (бездіяльність) зобов’язаної особи, спрямовані на повне або часткове ухилення від сплати аліментів: приховання особою свого дійсного розміру заробітку (доходу); зміну роботи або місця проживання з метою запобігання сплати аліментів; приховання свого місцезнаходження; інші дії, що свідчать про намір особи ухилитися від виконання обов'язку по утриманню. Іноді сюди також відносять ухилення з тією ж метою від трудової діяльності (наприклад, звільнення з роботи).

підтвердити, наприклад, неодноразові звернення до відповідача про виплату аліментів по телефону чи в особистій розмові і його відмову брати участь в матеріальному забезпеченні дитини можуть лише свідки, зокрема родичі тощо. Але їхні показання не є достатнім доказом, на підставі якого суд може стягнути аліменти за минулий час. Тому нерідко в цій частині позовних вимог позивачу відмовляють. Уникнути такої ситуації можна звернувшись до суду одразу, як тільки відповідач перестав брати участь у матеріальному забезпеченні дитини. Однак у даному випадку неможливо виключати людський фактор, наприклад, дружина ще надіється мирно врегулювати ситуацію, що склалася, не хоче створювати умов для охолодження стосунків між батьком та дитиною тощо.

Доволі часто стягувачі аліментів звертаються до суду з позовом про стягнення пені за прострочення сплати аліментів. Згідно ч. 1 ст. 196 СК України при виникненні заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду, одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка від суми несплачених аліментів за кожний день прострочення. Таким чином, на практиці стягувачі повторно звертаються до суду з позовом про стягнення заборгованості по сплаті аліментів, а також пені за прострочення їх сплати. Як правило, суди задовольняють такі вимоги. Хоча відповідно до ч. 2 ст. 196 СК України розмір неустойки може бути зменшений судом з урахуванням матеріального та сімейного стану платника аліментів. Тому в деяких випадках, враховуючи всі обставини справи, суд може зменшити розмір пені. Ст. 164 Кримінального кодексу (далі – КК) України передбачає також кримінальну відповідальність за злісне ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (штраф від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або громадські роботи на строк від 80 до 120 годин, або виправні роботи на строк до одного року, або обмеження волі на строк до двох років).

Ухиленням від сплати аліментів є як пряма відмова від сплати встановлених рішенням суду аліментів, так і різні дії (бездіяльність) особи, яка

повинна їх сплачувати, спрямовані на повне або часткове ухилення від їх сплати: зміна місця роботи чи проживання, приховування видів заробітку (доходів), які підлягають обліку при відрахуванні аліментів і з яких вони повинні утримуватись, звільнення з роботи та інші дії, що свідчать про наміри особи повністю чи частково ухилитись від сплати аліментів

Висновок. Порядок стягнення аліментів на дитину є складним процесом, що пов'язаний із декількома галузями права та потребує вдосконалення на кожній стадії – від призначення аліментів за рішенням суду до його примусового виконання. Зробивши висновок з вище сказаного,можна за сказати, що суди стоять на позиції захисту інтересів неповнолітніх дітей, законодавством передбачені механізми впливу на батьків, які ухиляються від сплати аліментів на своїх неповнолітніх дітей. Однак поряд з тим залишається коло невирішених проблем, зокрема, пов'язаних з тим, що часто неможливо встановити реальні доходи платника аліментів, важко притягнути його до відповідальності за невиконання своїх батьківських (материнських) обов'язків. Крім того, у таких справах завжди велике значення відіграє моральний аспект, особисті стосунки батьків тощо.

Список використаних джерел:

1. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / за ред. Ю. Червоного. К. : Істина, 2003. 464 с.
2. Чундак М. А. Стягнення аліментів в порядку наказного провадження. Основні проблеми та шляхи до вдосконалення законодавчих норм. Часопис Академії адвокатури України. 2012. № 15. С. 2-7.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. / за ред. С. С. Яценко. К. : А.С.К., 2002. 968 с
4. Кройтор В. Особливості порядку стягнення аліментів на неповнолітніх дітей. Університетські наукові записки. 2013. № 1. С. 86–93

Максим ЗАМКОВИЙ*
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В ДЕРЖАВНИХ ОРГАНАХ ТА ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Анотація. *Розібрано першочергові проблеми щодо реалізації антикорупційної політики в Україні. Проаналізовано причини та ступінь корупції в органах місцевого самоврядування. Визнано вплив неурядових організацій на підвищення ефективності адміністративних дій державних*

*Науковий керівник – асистент кафедри права ВНАУ Ірина СКІЧКО

інституцій у протидії корупції. Запропоновано стратегії протидії корупції в органах місцевого самоврядування.

Annotation. *The primary problems regarding the implementation of anti-corruption policy in Ukraine are discussed. The causes and degree of corruption in local self-government bodies are analyzed. The influence of non-governmental organizations on increasing the efficiency of administrative actions of state institutions in combating corruption is recognized. Anti-corruption strategies in local self-government bodies are proposed.*

Вступ. Сьогодні в умовах реформ майже всієї сфери життя України, суспільна небезпека, корупційні злочини, їх поширеність в організмі державної влади і органах місцевого самоврядування породжує образу та зневіру населення до інститутів влади, створючи загрозу національній безпеці України, та викликаючи необхідність запобігання будь-якому прояву корупції. Взагалі дослідити питання про запобігання та боротьбу з корупцією в нашій державі є дуже важливо, з причин того що: 1) В державному апараті існує корупція, що створює основні перешкоди для впровадження будь-яких реформ щодо її подолання ; 2) Зниження довіри населення, до влади з причин її корумпованості. 3) Необхідність антикорупційних рекомендації щодо виконання плану заходів по лібералізації здійснення візового режиму ЄС (далі - ЄС); 4) Відсутність міжнародних інвестицій, які би за відсутності корупції, пішли б на користь держави . Крім того, в Україні з поглибленням соціально-політичної та фінансово-економічної кризи корупція стала ще сильніше впливати на діяльність окремих державних установ влади та призводити зниження ефективності системи державного управління в цілому. Зі внесенням певних законодавчих та організаційних змін останнім часом, рівень проявів корупції може знизитися, проте створені для держави заклади, установи та нове антикорупційне законодавство ще не виконується належним чином.

Виклад основного матеріалу. Головним аспектом сучасної державної правової політики в Україні є безпосередньо реформування системи з приводу запобігання та протидії кримінально-корупційним правопорушенням, що вчиняють посадові особи, що поставлені на виконання певних державних функцій або місцевого самоврядування. Успіх необхідний для того, щоб виховати довіру населення до влади, зростити економічний потенціал країни, а отже, і її загальні можливості що призведе до благополуччя свого народу.

О.В. Клок, зазначає про багато законодавчо закріплених в Україні правових актів, в яких зазначена купа різних напрямків та форм запобігання та протидії корупції, якими користується держава, проте за останні кілька десятиліть продуктивність таких дій була не надто успішною. За даними індексних досліджень Transparency International українці вважають свою країну однією з найбільш корумпованих у світі : У 2012 і 2013 роках держава займала 144 місце з 176 країн, 2014 - 142-й з 175, 2015 - 130-й з 168 і з кожним роком мало чим покращувалася. За несприятливих умов бізнес в Україні більше не в невигідному становищі. З кожним днем все більше втрачаються можливості

залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в новітні технології та маркетинг. Економіка стоїть. Ось чому викорінення корупції слід вважати одним із головних пріоритетів для нашого уряду [2, с. 3].

Як наслідок – боротьба з корупційними злочинами стає необхідною для збереження цілісності країни, а боротьба з самою корупцією стає першочерговою метою стратегії національної безпеки України. Треба визнати, що в Україні створена система антикорупційного законодавства що охоплює всі аспекти суспільного життя та містить різноманітні нормативно-правові акти.

Основним антикорупційним законодавством в Україні є Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, який набрав чинності 26 квітня 2015 року. Закон, викладений у статті 2, визначає, що відносини щодо запобігання корупції регулюються Конституцією України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, цими та іншими законами, а також іншими нормативно-правовими документами, що стосуються їх реалізації.

Корупція – це негативна якість, яка притаманна всім націям. Найбільші прояви вона проявила в період реформ у державі. С.О. Телешун вважає, що корупція традиційно не вважається злочином; перш за все, це соціальне, політичне та економічне явище, яке проявляється в конкретних злочинних діях, які караються національним і міжнародним правом. У типових обставинах існують такі основні аспекти корупції: державний службовець, який діє у власних інтересах, порушуючи чинні закони та норми установи, завдаючи шкоди суспільству та інтересам установи або догоджаючи третій стороні. Ці винагороди можуть бути у формі грошової компенсації, матеріальних вигод або інших послуг, які надають доступ до фінансових і політичних ресурсів і влади [4, с. 349–350].

Звертаємо увагу, що відсутність результатів у системній боротьбі з корупцією призвела до розчарування населення країни, зниження інвестиційної привабливості та бажання європейських і світових фондів співпрацювати з Україною на всіх рівнях. Постійні корупційні скандали та обмежена політична воля боротися з цим явищем поставили Україну на дно світового рейтингу розвинених країн за геополітичними, економічними та іншими проривами.

В Україні боротьба з корупцією є ускладненою протягом усього політичного процесу через поширеність корупційних взаємовідносин на всіх рівнях державної влади та управління. Це вражає чи не всі державні відомства та силові відомства, органи місцевого самоврядування. На найвищому державному рівні ефективність прийнятих антикорупційних рішень може бути знижена свідомим блокуванням чи ігноруванням.

Підстави вважати корупцію системною в усіх сферах державного та суспільного життя ґрунтуються на поширеності корупційних методів вирішення політичних, економічних та соціальних питань, судових спорів, що свідчить про існування потенційної «культури корупції» в України, які могли б сформуватися у свідомості громадян, якби певні роботи пов’язувалися з можливістю отримання неправомірної вигоди.

Антикорупційне визначення В.Г. Севрук є однією з найактуальніших суспільних проблем сучасності, вирішення цієї проблеми вимагало б для багатьох народів надзвичайно важливої та складної роботи. Це стосується і України: корупція стала фактором, який фактично загрожує безпеці країни та конституційному ладу нації [5, с. 80].

Відповідно до статті 19 Конституції України посадові особи державного та місцевого рівнів зобов'язані діяти лише відповідно до закону та Конституції і в жодному разі свавільно. Це стосується всіх без винятку посадових осіб незалежно від посадового становища (звання, посади чи кваліфікаційного класу), підрозділу органу, характеру та обсягу діяльності, повноважень, форм власності.

Так, згідно з інформацією про вжиті контрзаходи прокуратури України кількість притягнутих до відповідальності за корупцію та корупційні правопорушення, за результатами опитування, становила 448 осіб (30% від усіх перевірених правоохоронців) притягнуто до суду, 547 осіб притягнуто до відповідальності, вчинено 609 корупційних кримінальних правопорушень (74 підозрюваних). Під вартою). Серед них 152 посадові особи органів місцевого самоврядування [7].

Після прийняття Закону України «Про запобігання корупції» прокуратура, єдиний орган, уповноважений законом на боротьбу з корупцією, розпочав службові розслідування в порядку, визначеному ч. 3 ст. 65 («Відповідальність за корупційні або пов’язані з корупцією правопорушення») закону. Згідно з повідомленням Генеральної прокуратури України, інформація розміщена на офіційній сторінці сайту, у 2015 році було подано 612 запитів, у результаті до 326 осіб притягнуто до відповідальності, 108 – звільнено. Ще 83 особи, які були притягнуті до відповідальності, не були звільнені за займаними посадами [8].

У Законі України «Про основи державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційну стратегію)» зазначено, що, згідно з дослідженнями, корупція є одним із каталізаторів протестних акцій в Україні кінця 2013-поч. 2014 р. [9]. Відсутність ефективного антикорупційного законодавства та низька ефективність правоохоронних органів у розкритті корупційних правопорушень та затриманні зловмисників пояснює високий рівень сприйняття населенням корупції, що особливо проявляється через невиконання Україною міжнародних договорів щодо прийняття антикорупційних законів. - корупційні стандарти. Водночас Національна антикорупційна стратегія на подальші роки, затверджена Указом Президента України № 1001 від 21 жовтня 2011 року, не стала дієвим методом боротьби з корупцією [10].

Подальше реформування зазначених сфер стало здійснено завдяки ухваленню в Україні «Засад національної антикорупційної політики України на 2014-2017 роки (Антикорупційна стратегія)», в яких чітко визначено питання, поставлені законодавцем та процедури їх вирішення. Як видно з цього переліку, деякі механізми, встановлені законодавством, зокрема активна співпраця з громадськістю, є переважною формою протидії корупції. Проте не можна не погодитися з позицією В.М. Пасічник, який зазначив, що безпосередньою умовою успішної боротьби з корупцією є посилення покарання за корупцію та кримінальної відповідальності за вчинення таких злочинів [11, С. 6].

Так, у Грузії антикорупційна боротьба дала позитивні результати, широко використовуються арешти та звільнення, особливо за короткий проміжок часу звільняються щонайменше 15 000 поліцейських і майже 40% співробітників; тоді як у Китаї публічні страти та конфіскація всього майна чекає відмивання грошей, хабарництво чи інші корупційні дії. У Франції після приходу до влади генерала де Голля одного дня були звільнені всі судді в країні. Не менш цікавим є досвід Ізраїлю, який завдяки значним соціальним пільгам для чиновників і суворим покаранням у разі виявлення корупції досяг рівня, коли корупції мало, та Німеччини, де боротьба з корупцією базується на завданні знищення злочинців. групи матеріальної основи, це досягається шляхом конфіскації майна та створення відповідної правової бази для запобігання відмиванню «брудних» грошей у цій країні [12, С. 373]. Такі радикальні методи не завадило б застосувати і в Україні.

У реалізації антикорупційної політики більших результатів можна досягти, якщо залучати неурядові та громадські організації. Сьогодні в Україні важливість взаємодії органів державної влади, особливо органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства у сфері протидії поширенню корупційної злочинності залежить від: а) низької довіри населення до політичних інститутів у цілому; б) корумпованість судової системи, що позбавляє громадян ефективних національних правових механізмів захисту їхніх прав і свобод, тим самим посилюючи значення не урядових та правозахисних організацій. Крім того, Європейська Комісія активніше залучилася до питання корупції в Україні, зокрема до зусиль країни щодо вирішення проблеми корупції під час підготовки звіту про виконання країною Плану дій «Україна-ЄС», який вимагає залучення громадян до прийняття рішень як необхідного передвісника боротьби з корупцією.

У зв’язку з цим необхідно розглянути конституційні та статутні закони, які регулюють практику місцевого самоврядування в сучасних європейських країнах. Це вказує на необхідність посилення економічної основи місцевого самоврядування, застосування різноманітних форм його організації, а також залучення до участі в більших масштабах членів громад. Цим законодавством запроваджено програму захисту тих, хто викриває корупцію на всіх рівнях. Європейський інститут, що спеціально займається боротьбою з корупцією, називається "захистом викривачів". Персональна інформація таких осіб є конфіденційною і може розголошуватися лише за їх згодою.

Відповідно до статті 53 Закону України «Про боротьбу з корупцією» особа, яка сприяє викриттю корупції, перебуває під особливим захистом держави. Законодавство передбачає, що повідомлення про корупцію можна складати без зазначення авторів або без вказівки імені. Водночас це повідомлення підлягає перевірці, якщо інформація, що міститься, стосується конкретно конкретної особи або якщо інформація є фактичною та може бути перевірена [3].

Для того, щоб змінити корупцію в Україні, необхідно:

- Налагодити ефективну роботу НАЗК та НАБУ та зобов’язати їх ділитися інформацією з громадськістю про свою діяльність.

- Гарантувати незалежність антикорупційних органів у їх роботі. - модернізувати судову систему;
- Налагодити систему електронного декларування та публічних торгів.
- Законодавчо закріпити необхідність перевірки на поліграфі при працевлаштуванні на державну службу, просуванні по службі чи на інших посадах.
- Забезпечити справедливість щодо чиновників, які вчинили корупційне правопорушення, їм не можна дозволяти продовжувати службу в бюрократичному апараті.
- Створювати інформаційні продукти, що документують негативні наслідки корупції, та поширювати їх серед населення у вигляді інформації.
- Сприяти залученню неурядових організацій до моніторингу діяльності державних органів та подальшому навчанню персоналу та набуттю досвіду у сфері запобігання корупції.

Висновки. Вирішальним елементом успішного виконання завдання подолання корупції є забезпечення достатньо високого рівня знань антикорупційного законодавства як представниками держави та органів місцевого самоврядування, так і громадськістю в цілому. З одного боку, це позитивно впливає на ефективне виконання антикорупційного законодавства, яке діє, а з іншого – підвищує обізнаність громадян щодо законодавства, що зменшує ризики порушення їхніх основних прав та свободи в повсякденному житті. Це в свою чергу призводить до нетерпимого ставлення до корупції загалом. Виходячи з викладеного, пропонуємо такі шляхи вирішення проблем корупційних проявів в органах місцевого самоврядування: а) створити інституційний механізм формування та моніторингу реалізації державної антикорупційної політики шляхом створення Національного агентство з питань запобігання корупції та сприяння активній участі національної ради з питань антикорупційної політики; б) розробити надійну систему виявлення, запобігання та вирішення конфліктів інтересів; в) створити систему захисту тих, хто надає допомогу у протидії корупції; г) розробити ефективний підхід до запобігання корупції в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування за результатами аналізу системних методів запобігання корупції; д) усунення передумови для вчинення корупційних правопорушень під час здійснення адміністративних процедур.

Список використаних джерел:

1. Корупційний індекс CPI (Official site of Transparency International Ukraina) [цифровий ресурс].
2. Клок О.В. Протидія корупційним правопорушенням засобами адміністративного права : автореф. дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Х. 20 с.
3. Про запобігання корупції [цифровий ресурс] : Верховна Рада України; Закон від 14.10.2014 № 1700-VII.

4. Телешун С.О. Корупція. Енциклопедичний словник з державного управління. К. : НАДУ, 2010. С. 349–350.

5. Севрук В.Г. Деякі аспекти протидії корупції в Україні. Актуальні питання протидії корупції: стан, проблеми та перспективи на майбутнє : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, С. 80–81.

6. Конституція України. Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР.

7. Інформація про вжитя органами прокуратури України небхідних заходів щодо протидії корупції відносно осіб, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень (згідно з вимогами ч. 1 ст. 19 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції») [цифровий ресурс] : ген. Прокуратура України офіційний сайт.

8. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія)» // Відомості Верховної Ради України. № 49. Ст. 2056.

Альона КОЗЛОВСЬКА*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. *У статті проаналізовано сучасні тенденції антикорупційної політики України. Досліджено сутність поняття «корупція» з погляду соціального, політико-економічного, кримінально-правового та кримінологічного вимірів. Визначено, що залежно від методологічних підходів корупція у вузькому значенні означає можливість одержання власної вигоди у сфері управлінської діяльності, у широкому – загальний результат деформаційних проявів у сфері публічного управління. Об'єктом дослідження статті виступають корупційні відносини, що виникають у суспільстві, а також адміністративно-правові відносини, які виникають у сфері запобігання та боротьби з корупцією. Предметом дослідження є адміністративно-правові засади запобігання та протидії корупції.*

Abstract. *The article analyzes the current trends of the anti-corruption policy of Ukraine. The essence of the concept of "corruption" is studied from the point of view of social, political-economic, criminal-legal and criminological dimensions. It was determined that, depending on the methodological approaches, corruption in the narrow sense means the possibility of obtaining one's own benefit in the field of*

* Науковий керівник – асистентка кафедри права ВНАУ Єлизавета ТИМОШЕНКО

management activity, in the broad sense - the general result of deformational manifestations in the field of public administration. The object of research of the article is corruption relations that arise in society, as well as administrative and legal relations that arise in the field of prevention and fight against corruption. The subject of the study is the administrative and legal principles of preventing and countering corruption.

Вступ. У контексті сучасних суспільних реформ в Україні дослідження проблем запобігання та протидії корупції є надзвичайно важливими з ряду причин: по-перше, прояв корупції в державному апараті є основною перешкодою для впровадження будь-яких реформ, по-друге, Глобальний індекс сприйняття корупції за 2015 рік [4].

Результати показують, що високий рівень корупції в суспільстві знижує довіру суспільства до влади, по-третє, виконати антикорупційні рекомендації Плану дій щодо лібералізації візового режиму Європейського Союзу (ЄС), по-четверте, зниження рівня корупції сприятиме залученню міжнародних інвестицій тощо.

Крім того, в умовах поглиблення суспільно-політичної та фінансово-економічної кризи в Україні корупція серйозно загрожує національній безпеці країни. Це стало одним із негативних факторів, який серйозно впливає на роботу окремих державних інституцій та зниження ефективності всієї системи державного управління.

Останнім часом були внесені певні законодавчі та організаційні зміни, які могли б знизити рівень корупції в Україні, але створені інституції та заклади та прийняте антикорупційне законодавство ще не функціонують належним чином.

У статті викладено аналіз результатів боротьби з корупцією, аналізі норм адміністративного права, які визначають антикорупційну політику, визначення тенденцій розвитку корупції в країнах, практика боротьби більш розвинених країн у цьому аспекті суспільного життя, вивчення адміністративно-правового статусу антикорупційних органів, утворених для боротьби з корупцією, а також потрібність їх у нашій країні та аспектів їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. Корупція – негативне явище, притаманне всім країнам. Корупція бере свій початок у давнину, ганебне явище, яке, здається, з’явилося з появою перших цивілізацій дуже давно.

У сучасному світі корупція завжди знаходить найбільший прояв у процесі національної модернізації.

До таких проблем перехідного періоду належать:

1) Спадок тоталітарного періоду (закритість влади, консолідація влади та бізнесу);

2) Слабка судова система (залежність від влади, недофінансування, перевантаження);

3) Недостатня правосвідомість населення Розвинена (відсутність культури та традицій використання правових засобів);

4) Спрямованість правоохоронних органів на захист національних інтересів (підприємці, які не знаходять захисту в правовому полі, шукають його у сфері корупційних відносин);

5) Чиновники не підкорятися закону, а підкорятися вказівкам і начальнику [2,9].

Згідно з Глобальним індексом сприйняття корупції Transparency International за 2015 рік, ІСЦ України був 27 зі 100, лише на 1 пункт вище, ніж минулого року. У світовому рейтингу Україна посідає 130 місце зі 168 позицій. Торік країна займала 142 місце зі 175 робочих місць.

Найбільш корумпованими країнами світу визнані Північна Корея та Сомалі з оцінкою 8. Найближчими сусідами України є Іран, Камерун, Непал, Нікарагуа та Парагвай, згідно з Ганебним антикорупційним індексом 27 балів [4].

Відсутність результатів у системній боротьбі з корупцією призвела до розпачу суспільства, зниження інвестиційної привабливості та бажання європейських та світових фондів співпрацювати з Україною на всіх рівнях. Постійні корупційні скандали та відсутність політичної волі боротися з корупцією поставили Україну на узбіччя цивілізації та зменшили можливості для геополітичного, економічного та інших національних проривів. Корупційні відносини поширені на всіх рівнях державної влади та управління, що ускладнює боротьбу України з корупцією протягом усього політичного процесу. Від нього постраждали практично всі державні відомства та силові відомства, органи місцевого самоврядування. Антикорупційні рішення, прийняті на найвищому державному рівні, є менш ефективними через умисне перешкоджання чи нехтування.

Поширення корупційних методів вирішення політичних, економічних і соціальних проблем, судових спорів дає підстави зробити висновок про системність корупції в усіх сферах державного і суспільного життя і навіть загрожує утворенню свого роду «корупції» в Україні. у свідомості громадян певні посади асоціюються з можливостями отримання неправомірної вигоди. Від того, де і де в ієрархії корупції, залежить так зване «годування» сучасної системи.

Сучасний світ давно визнав, що корупція є глобальною проблемою. Найкращих результатів у боротьбі з корупцією досягли Данія, Фінляндія та Швеція, Посідає першу трійку в антикорупційному рейтингу CPI 2015 з 91, 90 і 89 балами відповідно [4]. Ще за Президента В. Ющенка 18 жовтня 2006 р. Україна ратифікувала Конвенцію ООН проти корупції. Участь України в міжнародному співтоваристві з цього питання спрямована на просування "позитивного іміджу України як країни та сприятливого політичного клімату для широкомасштабного взаємовигідного співробітництва з усіма країнами, у тому числі у боротьбі з корупцією та інших аспектах". Безпосередній привід до злочину «зв'язок з нею» [3]. Проте ратифікація конвенції ніяк не вплинула на рівень корупції в країні. Було створено правову базу для реалізації антикорупційної політики, але вона не функціонувала, оскільки принцип верховенства права, проголошений у Конституції України, не є основним принципом застосування права в Україні.

Систематична боротьба з корупцією вимагає належної інституціоналізації цього процесу. Важливим є реалізація кількох завдань у сфері антикорупційної політики, які досі не виконувалися жодним державним органом, зокрема постійна оцінка стану корупційних справ та моніторинг виконання нац. антикорупційна політика. Корупційна політика, формування світогляду, що відкидає корупцію. Такі оцінки проводяться НУО та громадськими об'єднаннями, але немає інструментів для включення цих досліджень у роботу органів державної влади.

Одним із шляхів підвищення ефективності антикорупційної роботи є реформування системи досудового розслідування та кримінального переслідування корупційних злочинів. У результаті парламент схвалив створення нового автономного відомства (поза існуючою системою правоохоронних органів), основною функцією якого є виявлення та розслідування корупційних злочинів, що становлять особливу суспільну небезпеку.

Національна антикорупційна служба України є правоохоронним органом України, наділеним широкими повноваженнями у сферах запобігання, виявлення, припинення та розкриття корупційних злочинів посадовими особами високого рівня та запобігання вчиненню нових корупційних злочинів.

Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) було створено на підставі прийняття Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року. Під час його проходження у Верховній раді України, як законопроекту, він називався Проект Закону України «Про систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції». Даний Закон набув чинності 25 січня 2015 року.

Цей досвід є новим для нашої країни. Подібні структури існують у США, Польщі, Франції, Сінгапурі, Ізраїлі та Індії. Місією Національної антикорупційної служби України (НАБУ) є протидія корупційним злочинам кримінального характеру, які становлять загрозу національній безпеці, з боку посадових осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Ще одним кроком в інституціоналізації антикорупційного механізму стало створення Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) – центрального органу виконавчої влади України зі спеціальним статусом для забезпечення формування та реалізації національної антикорупційної системи. - Корупційна політика.

Національне агентство з питань запобігання корупції функціонує як спеціалізований превентивний антикорупційний орган. Такий підхід забезпечить реалізацію рекомендацій першого раунду Групи країн проти корупції (GRECO), які є результатами спільної оцінки першого та другого раундів, а також відповідних рекомендацій експертів Європейської Комісії. щодо виконання заходів щодо лібералізації українським візового режиму в ЄС у рамках плану. Цей крок можна розглядати як включення до національного законодавства положень статті 6 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції щодо створення та діяльності органу з питань антикорупційної політики.

Відповідно до Закону України від 12 лютого 2015 року № 198-VIII «Внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності НАС України та НСЗК» (набув чинності 03.03.2015 р.). 4, 2015), внесено зміни до Закону про Офіс чиновників, які набудуть чинності 26 квітня 2015 року [6].

Відповідно до зазначеного закону Генеральна прокуратура України утворює (з повноваженнями структурних підрозділів) спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, на яку покладено такі обов'язки:

1) контроль за додержанням законів під час досудового розслідування, яке проводить Національна антикорупційна служба України;

2) підтримує державне обвинувачення у відповідних судових справах;

3) представництво інтересів громадян або держави в судах у справах про корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, передбачені цим Законом [6,12].

Велика проблема формування та функціонування нового агентства полягає в тому, що високопосадовці, які входять до складу нового агентства, хочуть зберегти вплив на ці процеси.

Слід погодитися з В.М.Пасічником, що безпосередньою умовою успішної боротьби з корупцією є посилення покарання за корупцію та притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину [5, с. 6]. Як наслідок, у Грузії боротьба з корупцією дала позитивні результати, широко використовуються арешти та звільнення, особливо за короткий проміжок часу було звільнено щонайменше 15 000 поліцейських і майже 40% співробітників; тоді як у Китаї публічні страти та конфіскація всього майна чекають відмивання грошей, хабарництва чи інших корупційних дій. У Франції після приходу до влади генерала де Голля одного дня були звільнені всі судді в країні. Не менш цікавим є досвід Ізраїлю, який завдяки значним соціальним пільгам для чиновників і суворим покаранням у разі виявлення корупції досяг рівня, коли корупції мало, та Німеччини, де боротьба з корупцією базується на завданні знищення злочинців. групи матеріальної основи, це досягається шляхом конфіскації майна та створення відповідної правової бази для запобігання відмиванню «брудних» коштів у країні [10, с. 373].

Такі радикальні заходи необхідно впроваджувати і в Україні. Щороку Директор Національного бюро розслідувань зобов'язаний звітувати до парламенту про виявлені факти корупції та вжиті заходи щодо покарання винних у корупції. Крім того, результати кампанії мають бути оприлюднені в засобах масової інформації. Без таких рішучих і радикальних дій корупцію в Україні не подолати.

Реалізація антикорупційної політики може досягти більших результатів, якщо залучати неурядові та громадські організації. У вітчизняних умовах важливість взаємодії органів державної влади та громадянського суспільства у боротьбі з поширенням корупції залежить від кількох чинників:

1) низький рівень довіри суспільства до політичного істеблішменту в цілому, що призводить до сумнівів у зусиль держави щодо боротьби з корупцією;

2) Корумпованість судової системи позбавляє громадян ефективних національних правових механізмів захисту їхніх прав і свобод, тим самим підвищуючи значення громадських та правозахисних організацій;

3) Європейська Комісія з українського боку приділила підвищену увагу Україні під час підготовки звіту про виконання Плану дій Україна-ЄС, закликаючи започаткувати процес участі громадян, у тому числі через організації громадянського суспільства. , як важливої передумови антикорупційних заходів у процесі прийняття рішень

За даними Міністерства юстиції, в Україні зареєстровано понад 130 громадських організацій, які заявили про свій намір у той чи інший спосіб боротися з корупцією, близько 350 об'єднань громадян із повноваженнями захищати права і свободи громадян, а також близько 30 організацій. сприяти реалізації процедур очищення України. Остання особливість цих організацій полягає в тому, що вони створювалися не лише в Києві, а й у регіонах.

Залучення громадських організацій до процесу протидії та запобігання корупції спрямоване на обмеження зростання рівня корупції в Україні шляхом сприяння прозорості, підзвітності та доброчесності органів державної влади та громадянського суспільства. [11].

Одним із найважливіших факторів подолання корупції є ставлення населення до цього питання. Згідно з дослідженнями, проведеними в Україні за останні роки, більше половини населення схильні до вчинення корупційних злочинів, якщо це допомагає вирішити проблему. Крім того, через брак знань значна частина населення не характеризує певні види поведінки як корупційні, усвідомлюючи, що така поведінка суперечить моралі чи професійній етиці. У разі ефективної перекладацької роботи суспільство може змінити своє ставлення до неприйнятної корупції та інших видів поведінки, а антикорупційний потенціал суспільства значно посилиться.

Зі сказаного вище можна зробити висновок, що антикорупційні зміни в Україні вимагають:

• Забезпечення принципу незалежності в роботі антикорупційних органів та недопущення їх політичної залежності від правлячої еліти;

• Забезпечити ефективну роботу Національного агентства з питань запобігання корупції, НАЗК та САП з обов'язковим оприлюдненням результатів їх діяльності;

• Впровадити системи електронного подання документів та державних закупівель.

• Реформувати судову систему, щоб сформувати судову систему, яка чесно служить суспільству та керуватиме країною відповідно до закону.

• Законодавство вимагає виявлення поліграфа під час змагань за ключові посади на державній службі, просування по службі тощо, щоб ті, хто був або має схильність порушувати закон, не могли займати ключові посади;

• створювати інформаційні продукти, просвітницькі програми про негативні наслідки корупції та впроваджувати їх на різні рівні інформаційного простору;

• Створити умови для участі громадських організацій у моніторингу діяльності ОДА, навчанні персоналу, розробці методів та розвитку навичок для запобігання корупції;

• Забезпечити покарання посадових осіб, які вчиняють корупційні правопорушення, щоб вони не могли продовжувати працювати державними службовцями. [7,8].

Висновок. Отже, аналізуючи систему засад національної антикорупційної політики, можна відзначити наступне: 1) вони є елементами загальної системи антикорупційної діяльності, 2) визначаються на нормативному рівні національного та міжнародного права, 3) відповідно до національних, соціальних і 4) Створюють основу для адміністративно-правових регулятивних форм і методів формування національної антикорупційної політики; 5) Існують незалежні адміністративно-правові механізми примусу; 6) Їх реалізація потребує системи спеціально уповноважених органів. та загальнодержавні установи 7) Можна диференціювати за різними критеріями (за суб'єктом організації, юридичною дією, галуззю, суб'єктом повноважень, виконанням конкретних завдань та напрямків тощо) 8) Моніторинг виконання потребує подальшого вдосконалення. Відповідність конкретним вимогам українського суспільства та державного апарату стане свідченням успішної реалізації антикорупційної політики, яка активно реалізується вже близько 25 років, але лише в останні роки наблизилася до повного розуміння важливість проведення адміністративно-правових реформ та зміни антикорупційної моделі пол.

Основну систему національної антикорупційної політики можна представити такими модулями: 1) Загальне право: законність, верховенство права, демократія тощо. Зазвичай вони закріплюються на рівні міжнародних стандартів, конституцій, базового законодавства; 2) спеціальні закони становлять сукупність принципів виконавчої та суміжних галузей права, які визначають механізм діяльності системи публічної влади; 3) інституційні положення реалізуються в рамках установи Національна антикорупційна політика 4) Організаційна.

Характер цілей і завдань у сфері національної антикорупційної політики залишається актуальним. Принципи та напрями формування останнього мають системний характер, що свідчить про здійснення в українському суспільстві публічно-владних і, зокрема, адміністративно-правових відносин. Крім того, протягом 2014-2021 років Україна хоче максимально використати іноземний досвід шляхом гармонізації правових систем України та Європейського співтовариства.

Список використаних джерел:

1. Буракова Л. Почему у Грузии получилось. М. : ООО "Юнайтед Пресс", 2011. 271 с.

2. Козак В. І. Феномен корупції : науковий погляд на реальний стан в Україні. Сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського URL:http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_upravl/2011_2/30.pdf. (дата звернення 03.10.2022 р .).

3. Офіційний портал Верховної Ради України. – URL: http://iportal.rada.gov.ua/print/8004.html (дата звернення 03.10.2022 р .).

4. Офіційний сайт Transparency International Україна – URL:http://ti-ukraine.org/%D0%A1PI-2015. (дата звернення 03.10.2022 р .).

5. Пасічник В. М. Демократизація державного управління у контексті забезпечення національної безпеки та боротьби з корупцією / В. М. Пасічник. // Демократичне врядування. – 2014. – Вип. 13. – URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_13_5. (дата звернення 03.10.2022 р .).

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : закон України № 198-VIII від 12 лютого 2015 року –URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/198-19. (дата звернення 03.10.2022 р .).

7. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки : закон України від 14.10.2014 № 1699-VII – URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1699-18/page. (дата звернення 03.10.2022 р .).

8. Про запобігання корупції : закон України від 14.10.2014 № 1700-VII – URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення 03.10.2022 р .).

9. Руденко М. В. Нові державні органи у сфері запобігання корупції: спроби аналізу функціонального призначення та взаємозв’язків / М. В. Руденко, О. В. Мельник. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. –015. Вип. 20. С. 189-193.

10. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) (концептуальні та організаційно-правові засади). К. : НАДУ, 2012. 543 с.

Юлія КРИЖАНОВСЬКА[*]
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Анотація. *У статті розглядається питання відповідальності за злочини проти довкілля, а саме кримінальної, цивільної, адміністративної та дисциплінарної. На даний момент це є досить актуальна тема для нашої країни.*

[*] Науковий керівник: асистентка кафедри права ВНАУ Єлизавета ТИМОШЕНКО

Abstract. *The article deals with the issue of responsibility for crimes against the environment, namely criminal, civil, administrative and disciplinary. At the moment, this is a very relevant topic for our country.*

Вступ. Екологічні проблеми сьогодення набули без перебільшення глобального та системного характеру. В Основних засадах державної екологічної політики України на період до 2020 року, затверджених Законом України від 21 грудня 2010 р., констатується, що антропогенне і техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники розвинутих країн світу. Тривалість життя в Україні становить у середньому близько 66 років. Значною мірою це зумовлено забрудненням навколишнього природного середовища.

У чинному КК злочинні посягання на довкілля та його окремі елементи названі у статтях, зосереджених в окремому розділі VIII Особливої частини «Злочини проти довкілля». Вказівка у КК на те, що кримінальне законодавство має завданням охорону, поміж інших об'єктів, довкілля (ч. 1 ст. 1 КК), підкреслює особливу значущість важелів юридичного примусу, спрямованих на протидію відповідним злочинним посяганням.

Злочини проти довкілля можуть бути визначені як передбачені кримінальним законом діяння, що посягають на довкілля та його компоненти, раціональне використання та охорона яких забезпечують життєдіяльність людини, а також на екологічну безпеку населення і територій, і полягають у безпосередньому протиправному використанні природних об'єктів або у протиправному впливі на них, що призводить до негативних змін стану та якості довкілля.

Виклад основного матеріалу. Наразі в Україні існує дисциплінарна, адміністративна, цивільна і кримінальна відповідальність за порушення екологічного законодавства, про що вказано у ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Кримінальна відповідальність за екологічні злочини - це розвиток громадських відносин, в якому застосовуються засоби кримінального покарання осіб, винних у здійсненні екологічних злочинів з високим рівнем екологічної небезпеки, природних ресурсів, життя та здоров'я людей.

Чинний Кримінальний кодекс України визначає такі види злочинних діянь у галузі екології: порушення правил екологічної безпеки (ст. 236); невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237); приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення (ст. 238); забруднення або псування земель (ст. 239); порушення правил охорони надр (ст. 240); забруднення атмосферного повітря (ст. 241); порушення правил охорони вод (ст. 242); забруднення моря (ст. 243); порушення законодавства про континентальний шельф України (ст. 244); знищення або пошкодження лісових масивів (ст. 245); Незаконна порубка лісу (ст. 246); порушення законодавства про захист рослин (ст. 247); незаконне полювання (ст. 248); незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249); проведення вибухових робіт з порушенням

правил охорони рибних запасів або диких водних тварин (ст. 250); порушення ветеринарних правил (ст. 251); умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252); про-ектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля (ст. 253); безгосподарське використання земель (ст. 254); незаконне поводження з радіоактивними матеріалами (ст. 265); порушення правил поводження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами (ст. 267); незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини (ст. 268); жорстоке поводження з тваринами (ст. 299); екоцид (ст. 441).

Слід зазначити, що згідно із ст. 51 Кримінального кодексу України є такі види покарань: 1) штраф; 2) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 4) громадські роботи; 5) виправні роботи; 6) службові обмеження для військовослужбовців; 7) конфіскація майна; 8) арешт; 9) обмеження волі; 10) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; 11) позбавлення волі на певний строк; 12) довічне позбавлення волі. Крім того, відповідно до ст. 98 Кримінального кодексу України до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі основні види покарань: 1) штраф; 2) громадські роботи; 3) виправні роботи; 4) арешт; 5) позбавлення волі на певний строк.

Цивільна відповідальність за порушення екологічного законодавства передбачає, що шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації в повному обсязі. Особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення якості довкілля, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням [5]. За цивільним законодавством під шкодою слід розуміти грошову оцінку негативних для порушника майнових наслідків, які тим відчутніші для нього, чим більші матеріальні і моральні втрати були спричинені через скоєне ним правопорушення. Стосовно екологічних правопорушень і застосування з приводу їх вчинення майнової відповідальності можна говорити не тільки про матеріальні (економічні) підстави — знищення, псування майна громадян і юридичних осіб (наприклад, втрат лісового масиву в результаті незаконної порубки дерев, незаконного вилову чи потрави в результаті забруднення вод, цінних порід риб), що призводить до матеріальної шкоди. Можна говорити про матеріальну шкоду як підставу застосування майнової відповідальності у галузі екології, оскільки екологічне правопорушення — це порушення особистих немайнових прав громадян суспільства, зокрема щодо забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля, охорони здоров'я, тобто прав, гарантованих Конституцією України.

Адміністративна відповідальність передбачається Кодексом України про адміністративні правопорушення та супроводжується накладанням штрафу (в окремих випадках з конфіскацією незаконно добутих об'єктів навколишнього

середовища або заборонених знарядь добування). Також, інколи, може застосовуватись попередження [4].

У ст. ст. 52—91-3 гл. 7 КУпАП зазначено адміністративні правопорушення в галузі охорони природи і використання природних ресурсів, зокрема: псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель; порушення правил використання земель; самовільне зайняття земельних ділянок; приховування даних земельного кадастру; несвоєчасне повернення тимчасово зайнятих земель або неприведення їх у стан, придатний для використання за призначенням; самовільне відхилення від проектів внутрішньогосподарського землеустрою; знищення межових знаків; порушення вимог щодо охорони надр; порушення правил і вимог проведення робіт з геологічного вивчення надр; порушення правил охорони водних ресурсів; порушення вимог щодо охорони територіальних і внутрішніх морських вод від забруднення і засмічення; порушення правил водокористування; пошкодження водогосподарських споруд і пристроїв, порушення правил їх експлуатації; невиконання обов'язків з реєстрації в суднових документах операцій з шкідливими речовинами і сумішами; незаконне використання земель державного лісового фонду; порушення встановленого порядку використання лісосічного фонду, заготівлі і вивезення деревини, заготівлі живиці; незаконна порубка, пошкодження та знищення лісових культур і молодняка; знищення або пошкодження полезахисних лісових смуг і захисних лісових насаджень і багато інших.

Адміністративна відповідальність у галузі екології може застосовуватись до винних осіб лише спеціально уповноваженими відповідно до законодавства органами та посадовими особами згідно з їх компетенцією і чітко визначеними повноваженнями. Так, наказом Міністерства аграрної політики України від 06.09.00 затверджені Методичні вказівки про порядок притягнення до адміністративної відповідальності порушників законодавства у сфері захисту рослин, які роз'яснюють порядок притягнення до адміністративної відповідальності посадових осіб підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та громадян у разі порушення ними законодавства України у сфері захисту рослин.

Дисциплінарна відповідальність за екологічні правопорушення – це різновид юридичної відповідальності, яка застосовується до винних осіб за протиправні дії, які у процесі виконання своїх функціональних обов'язків порушують екологічні норми та вимоги. Кодексом законів про працю України передбачено два види дисциплінарних стягнень – догана та звільнення з посади [3].

Дисциплінарна відповідальність у сфері екології настає за екологічні правопорушення, вчинені працівником у процесі виконання ним службових обов'язків, встановлених правилами, статутами, положеннями, правилами внутрішнього трудового розпорядку. Така відповідальність може бути застосована до правопорушника лише адміністрацією підприємства або керівництвом фірми, крім керівників структурних підрозділів і головних спеціалістів, які не належать до адміністрації. Так, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 13.06.00 затверджено Порядок проведення службового

розслідування стосовно держав-них службовців (п. 1 цього Порядку) у разі: невиконання або неналежного виконання ними службових обов'язків; перевищення своїх повноважень, що призвело до людських жертв або заподіяло значну матеріальну чи моральну шкоду громадянинові, державі, підприємству, установі, організації чи об'єднанню громадян тощо.

Висновки. Установлення дисциплінарної, адміністративної, цивільної або кримінальної відповідальності не звільняє школу від компенсації, підтримки забруднення навколишнього середовища та деградації її природних ресурсів. У разі, якщо адміністративний штраф накладено шкоді, це не означає, що вже не будуть нараховуватися збитки за шкоду довкіллю.

Список використаних джерел:

1. Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. Проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства. К., 2002. 636 с.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. (Зі змінами і доповненнями). Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів, судової та арбітражної практики: В 2-х кн. - Кн. 1. Упорядники Є.С. Бердніков, Л.О. Бондар, І.І. Каракаш, Т.Р. Короткий. За ред. доктора юрид. наук, професора, члена-кореспондента АПН України Погрібного О.О. та канд. юрид. наук, доцента Каракаш І.І. Одеса: Латстар, 2001. 644 с.
3. Турлова Ю. А. Поняття «Екологічні злочини»: до проблеми визначення. Науковий вісник Херсонського державного університету. Юридичні науки. Херсон. 2015. Вип. 6, т. 3. С. 69–72.
4. Баб'як О.С., Біленчук П.Д., Чирва Ю.О. Екологічне право України : Навч. Посібник. К.: Атіка, 2000
5. Малишко М.І. Основи екологічного права України. К.: МАУП, 1999.

Ірина КУЧЕРУК[*]
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту і права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВЛАДА БАТЬКА У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Анотація *Влада батька в Стародавньому Римі була практично безмежною над дітьми. В жодній країні стародавнього світу не було такого неприхованого вияву володарювання. Римські громадяни відзначали, що саме в давньому Римі існував Інститут батьківської влади, коли батьки мали владу над дітьми, як ніхто.*

[*]Науковий керівник: к.і.н., доц. Світлана БОГАТЧУК

Summary. *The power of the father in ancient Rome was practically unlimited over the children. In no country of the ancient world was there such an undisguised manifestation of domination. Roman citizens noted that it was in ancient Rome that the Institute of Parental Power existed, when parents had power over their children like no one else.*

В давньому Римі для визначення влади римського господаря (батька сім'ї) над дітьми, онуками, правнуками застосовували термін Patria potestas [1].

Необхідно відзначити, що влада батька (Patria potestas) встановлювалась передусім над дітьми, які народилися у римському законному шлюбі. На дітей, які народилися позашлюбно, в конкубінаті, батьківська влада не поширювалася.

Батьком дитини вважали того, хто перебував у шлюбі з матір'ю дитини. Це юридична презумпція — положення, що не потребує доказів.

Також був ще один вияв батьківської влади, яка встановлювалася шляхом узаконення або усиновлення.

Тобто, батько міг визнати своїми дітей, народжених в конкубінаті. В такому випадку, узаконення проходило за встановленою римською владою формою.

Діти, які були узаконені чи усиновлені, отримували правовий статус дітей, народжених у шлюбі, а також, правовий статус та ім'я свого усиновителя (батька, що їх узаконив), на них поширювалася батьківська влада тощо [2].

Необхідні умови усиновлення: а) всиновлювати може тільки чоловік; б) усиновлювач не повинен бути підвладним (повинен бути persona sui iuris); в) усиновитель повинен бути старше усиновлюваної не менше як на 18 років.

Влада батька була довічною навіть у розвиненому римському праві.

Батьківська влада припинялася через смерть батька чи дітей чи звільнення з-під батьківської влади.

Необхідно відзначити, що досягнення сином повноліття, створення власної сім'ї , дому та господарства не припиняли батьківської влади і не послабляли її.

Майно, набуте дітьми, автоматично ставало власністю батька. Майнова залежність дітей не послаблювалася з їх віком.

Син в сім'ї він цілком підпорядковувався батьківській владі.

У Римі увійшло в звичай виокремлювати підвладному синові, а рівно і рабу майно в самостійне управління (стадо, сільськогосподарський земельна ділянка і т.д.). Таке майно називалося peculium, що надається підвладному тільки в управління та користування. У разі смерті підвладного пекулій не переходить у спадок, а просто повертається в безпосереднє володіння батька. Коли син звільнявся від батьківської влади, пекулій залишався йому в тому випадку, якщо батько не зажадав його повернення.

Саме на початку принципату з'являється так званий peculium castrense (військовий пекулій), тобто майно, яке син набуває на військовій службі або з приводу військової служби (платню, військова видобуток, подарунки при вступі на військову службу тощо) [4].

На початку IV ст. н. е. юридичне становище військового пекулія було поширено на всякого роду придбання сина, зроблені на державній, придворної, духовної службі, а також в якості адвоката (peculium quasi-castrense).

При Юстиніані було прийнято рішення, що все, придбане підвладними не на кошти батька, визнано було належним підвладним [5].

Майнова самостійність дітей стає в подальшому загальновизнаною.

Послаблення і диференціація влади батька — наслідок зміни виробничих відносин, розкладу патріархальної сім'ї, індивідуалізації приватної власності, розвитку торгівлі. Ці чинники зумовили необхідність майнової незалежності повнолітніх членів сім'ї.

Список використаних джерел

1. Patria potestas URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Patria_potestas (дата звернення: 30.10.2021).
2. Правові відносини батьків і дітей у Римській імперії. Батьківська влада URL: https://studentu.info/gosudarstvo-i-pravo/rimskoe-pravo/pravovi-vidnosini-batkiv-i-ditey-u-rimskiy-imperiyi-batkivska-vlada (дата звернення: 30.10.2021).
3. Батьківська влада. URL: https://stud.com.ua/35613/pravo/batkivska_vlada (дата звернення: 30.10.2021).
4. Словник іншомовних слів Мельничука. Пекулій. URL: http://slovopedia.org.ua/42/53407/287727.html (дата звернення: 30.10.2021).
5. Батьківська влада URL: https://www.pravo.vuzlib.su/book_z084_page_30.html (дата звернення: 01.11.2021).

Діана МАЛЮГА*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Анотація. *У статті досліджується питання неефективності чинного законодавства у сфері доступ до публічної інформації. Увагу приділено суб'єктивним та об'єктивним причинам виникнення юридичних колізій, пов'язаних з суперечностями між нормативно-правовими приписами та діяльністю щодо їх реалізації, застосування, тлумачення. За результатами аналізу висвітлено проблему правового нігілізму у сфері доступ до публічної інформації. Досліджено питання доступу громадян до публічної інформації. Розглянуто та проаналізовано проблеми, пов'язані із застосуванням Закону України «Про доступ до публічної інформації».*

* Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Андрій ПРАВДЮК

Abstract. *The article examines the issue of ineffectiveness of current legislation in the field of access to public information. Attention is paid to the subjective and objective reasons for the occurrence of legal conflicts, related to the contradictions between normative and legal prescriptions and activities regarding their implementation, application, and interpretation. Based on the results of the analysis, the problem of legal nihilism in the field of access to public information is highlighted. The issue of citizens' access to public information was studied. Problems related to the application of the Law of Ukraine "On Access to Public Information" were considered and analyzed*

Вступ. Основою інформаційного суспільства є інформаційні і комунікаційні технології, які зумовлюють розвиток інформаційних відносин, які, у свою чергу, опосередковують та забезпечують взаємозв'язок інших суспільних відносин. Права і свободи людини й громадянина, що реалізуються у сфері інформаційних відносин, безпосередньо пов'язані зі становленням демократичного суспільства, адже гарантії прав і свобод людини щодо інформаційної сфери належать до найважливіших засад формування правової держави, адже вони інтегровані до дієвого механізму державного управління в демократичному суспільстві.

Після здобуття незалежності в Україні розпочато процеси будівництва демократичної правової держави, орієнтиром якої є права та свободи людини. Нагадаємо, що згідно зі ст. 3 Конституції України утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Особливого значення в сучасному інформаційному світі набуває конституційне право на доступ до інформації. Так, відповідно до ст. 34 Основного Закону України кожен володіє правом на вільний збір, збереження, використання та поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб [1]. Крім того, порядок реалізації та гарантії забезпечення права кожного на доступ до публічної інформації, якою володіють владні та інші суб'єкти та інформації, що становить суспільний інтерес, визначені в Законі України «Про доступ до публічної інформації» [2].

Метою статті є аналіз чинних норм вітчизняного законодавства, котрі регулюють порядок реалізації права на доступ до публічної інформації, визначення проблем його імплементації та шляхів удосконалення.

Виклад основно матеріалу. Беззаперечним є факт, що у XXI столітті ми існуємо більше у інформаційному просторі, ніж у географічному, тому для нас вкрай важливим і актуальним є нормативно-правове забезпечення інформаційної політики нашої держави. Разом з тим, слід зазначити, що розвиток нашої держави як рівноправного партнера європейської спільноти сьогодні перебуває в прямій залежності від розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [3, с. 69].

Вдосконалення правового забезпечення формування та реалізації державної інформаційної політики є одним із першочергових завдань сьогодення, так як недостатній розвиток нормативно-правової бази

інформаційної сфери в подальшому впливає на ефективність реалізації окремого напрямку правової політики – інформаційно-правової політики

Варто наголосити, що право на доступ до публічної інформації не можна ототожнювати з більш загальним правом на свободу слова та інформації, оскільки мета в цих прав однакова, проте їх функціональне призначення – різне. Так, функція права на доступ до публічної інформації полягає, перш за все, в забезпеченні отримання особою інформації безпосередньо від органів публічної влади про їх діяльність та відомостей про себе. Щодо права на свободу інформації, то його головним призначенням є забезпечення можливості вільного пошуку та отримання будь-якої інформації, котра міститься в загальнодоступних джерелах, а також інформації про дії влади [4, с. 27]

Статтею 34 Конституції України в контексті права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань передбачено право кожного вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір. В свою чергу порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, та інформації, що становить суспільний інтерес, а також гарантії забезпечення права на доступ до публічної інформації визначаються Законом України «Про доступ до публічної інформації».

Метою цього Закону є забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації.

Таким чином, невиконання положень Закону України «Про доступ до публічної інформації» не лише порушує охоронюване законом право на інформацію, а й дискредитує суб’єктів владних повноважень перед суспільством.

Однак, не дивлячись на те, що Закон України «Про доступ до публічної інформації» був прийняти і вступив в силу у 2011 році, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Валерія Лутковська у Щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, поданій до Верховної Ради України у 2017 році, охарактеризувала стан дотримання права на доступ до публічної інформації на кінець 2014 року як стан відсутності знань щодо положень Закону, їх розуміння і виконання.

Порушення вимог законодавства у сфері доступу до публічної інформації були спричинені незнанням як порядку опрацювання інформаційних запитів, так і вимог щодо порядку обмеження доступу до інформації [5].

метою забезпечення належного виконання Закону України «Про доступ до публічної інформації» законодавцем було передбачено відповідальність за порушення його положень. Але практика вказала на те, що ані вимоги Закону, ані відповідальність, передбачена за його невиконання, не мали ефективного результату.

Таким чином, постало питання необхідності подолання успадкованої з радянських часів практики закриття інформації, яка знаходиться у володінні суб’єктів владних повноважень, від чого безпосередньо залежало виконання

положень чинного законодавства України у сфері доступу до публічної інформації.

Одним з механізмів подолання сталого невиконання суб'єктами владних повноважень положень Закону України «Про доступ до публічної інформації» стала процедура судового захисту права на інформацію. Однак, як зазначено у Щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, суди, вирішуючи спори з цих питань, також підтримували позицію ненадання інформації, керуючись усталеною практикою обмеження доступу громадян до інформації [5].

Такий розбіжності практики застосування законодавства у сфері доступ до публічної інформації із самими положеннями цього законодавства зумовлені не лише неефективним контролем за дотриманням права на доступ до публічної інформації, а і суб'єктивним несприйняттям новел Закону зі сторони представників суб'єктів владних повноважень.

Такі суперечності між нормативно-правовими приписами та діяльністю, пов'язаною з їх реалізацією, застосуванням, тлумаченням й іншими видами юридичної діяльності (правозастосовними, правоінтерпретаційними та іншими актами) можна розцінювати як юридичну колізію [6]. Крім того, Матузов М.І. як окрему групу юридичних колізій виділяє колізії у правозастосуванні (безладдя у практиці реалізації одних і тих самих правових розпоряджень, неузгодженість управлінських дій) [7].

В свою чергу виникнення таких колізій спричинено як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами [8, с. 5].

Так, до об'єктивних причин виникнення колізій відносять дію суспільних відносин у часі та дію суспільних відносин у просторі.

В контексті розвитку інформаційних відносин, що призводить до постійної появи нових видів інформації та нових форм поширення такої інформації, особливого значення набуває фактор дії суспільних відносин у часі, що проявляється у виникненні протиріч у національній системі права через постійну зміну темпів розвитку суспільних відносин, у той час, коли право залишається незмінним.

Уникнути негативних наслідків дії вказаного фактору можливо шляхом зміни правовідносин в результаті зміни суспільних відносин.

З огляду на це в Законі України «Про доступ до публічної інформації» закладено механізм подолання колізій, які можуть мати місце у зв'язку зі швидким розвитком інформаційних відносин. Так, Закон не містить переліків інформації, яка є апріорі закритою для суспільства, інструкцій чи обмеження доступу до інформації на певний період. Натомість Законом передбачена вимога проведення розпорядниками інформації аналізу на предмет наявності підстав для обмеження доступу до інформації при кожному зверненні особи за інформацією.

І саме ці положення вважає Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Валерія Лутковська стали найтяжчими для розуміння розпорядниками інформації в Україні, які з покоління в покоління передавали знання про застосування принципу закритості інформації як єдиної правильної моделі

обробки інформації. До набуття незалежності та протягом всієї історії незалежної України представники суб'єктів владних повноважень керувались законами, порядками, інструкціями, які чітко передбачали, яка інформація є відкритою, а яка має обмежуватись в доступі для пересічних громадян. Принцип закритості інформації про діяльність суб'єкта владних повноважень став частиною культури суспільства [5].

В той же час на думку Коцан Ю.Я. суб'єктивними причинами виникнення юридичних колізій є, зокрема, рецепція норм іноземного права й оціночні поняття, відсутність зворотного зв'язку між практикою застосування норм права і нормотворчістю та відмінність у рівні правосвідомості людей і правовий нігілізм. [9, с. 15–17].

У сфері доступу до публічної інформації вказані фактори мають значний вплив на формування механізму ефективного правового регулювання.

Положення Закону України «Про доступ до публічної інформації» в частині обов'язковості процедури оцінювання загроз від оприлюднення інформації та зважування суспільного інтересу до такої інформації, що є оціночним поняттям, імплементовані в національне законодавство з Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, стаття 10 якої передбачає право на доступ до інформації, яка є у володінні суб'єкта владних повноважень.

При цьому, роль оціночного поняття «суспільного інтересу» проявляється у можливості враховувати всі явища суспільного життя, всі особливості конкретних ситуацій, до яких застосовуються норми права. А тому до функцій оціночних понять варто віднести, зокрема, надання гнучкості правовій нормі, забезпечення її формальної визначеності, забезпечення законодавчої та нормотворчої економії, здійснення правозабезпечення шляхом урахування конкретних ситуаційних факторів, можливість індивідуалізації та диференційованості відповідальності, надання правозастосовним органам дискреційних повноважень [10].

В той же час оцінка є процесом суб'єктивного встановлення цінності, як усвідомлення міри відповідності того чи іншого предмета і явища до потреб та інтересів людини. Поняття «оцінка» нерозривно пов'язане з поняттями «цінність» і «ціннісна орієнтація», а відтак культура закритості інформація, яка історично склалася у суб'єктів владних повноважень, про що згадувалось вище, призводить до викривлення результатів аналізу на предмет наявності суспільного інтересу при балансуванні інтересів у сфері доступу до публічної інформації.

Також окремої уваги заслуговує проблема правового нігілізму у сфері доступу до публічної інформації, як одна з основних причин неефективного виконання суб'єктами владних повноважень вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Так, у науковій літературі існують два підходи до розуміння сутності правового нігілізму - класичний (традиційний) і новаторський. У рамках класичного підходу правовий нігілізм розглядається як деструктивний соціальний феномен, сутність якого - негативне ставлення до права, зневіра в його можливості вирішувати нагальні проблеми так, як того вимагає соціальна

справедливість. Представники новаторського підходу вважать, що до існування цього явища призводить саме право через свою недосконаліть. Правовий нігілізм розглядається як специфічний соціальний орієнтир, який вказує напрямок негативних тенденцій у юридичній сфері і без якого стає неможливим пошук нових концепцій та ідеалів, а також шляхів вирішення проблем, що існують у суспільстві [11].

При цьому, виникнення правового нігілізму у сфері доступу до публічної інформації спровоковано в частині самим законодавством. Так, Закон України «Про доступ до публічної інформації» не врегульовує питання зловживання правом на інформацію, що призводить до виникнення ситуації, коли забезпечення належного виконання законодавства про доступ до публічної інформації стає надмірним тягарем та створює перешкоди для повноцінного та ефективного суб'єктом владних повноважень його функцій відповідно до компетенції.

Відсутність механізму стримування зловживань у процесі реалізації права на інформацію призводить до виникнення спротиву розпорядників інформації вимогам законодавства у сфері доступу до інформації.

Подолання існуючого правового нігілізму сприятиме розбудові правової держави, підвищенню рівня правової свідомості та культури населення, утвердженню авторитета права. Так, на думку Бурдоносової М.А. існують такі основні групи заходів боротьби з правовим нігілізмом:

- заходи політичного характеру, які безпосередньо пов'язані з подоланням факторів, які перешкоджають розвитку правової держави;
- соціально-економічні заходи;
- заходи культурного, духовного, морального характеру [12, с. 57].

В свою чергу Демченко І.С. способами подолання явища правового нігілізму називає підвищення правової або іншої спеціальної освіти; обов'язкове проходження кожним новим нормативно правовим актом ґрунтовної правової експертизи; залучення до законотворчої роботи науковців, визнаних спеціалістів у галузі права; забезпечення доступу громадськості до законопроектної роботи; підвищення якості виховання та освіти громадян, приведення її до світових стандартів й ідеалів [13].

Висновок. Отже, Закон України «Про доступ до публічної інформації» визначив правові механізми реалізації права на отримання інформації, охоплюючи ту, яка стосується діяльності владних органів, прийняття нових нормативних актів тощо. Попри певні недоліки, Закон містить низку новацій, зокрема, він базується на ідеї відкритості публічної інформації, доступ до якої здійснюється на основі таких принципів: 1) прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень; 2) вільного отримання та поширення інформації, крім обмежень, передбаченихзаконом; 3) рівноправності, незалежно від ознак раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

Водночас необхідно врахувати, що невиконання вимог чинного законодавства нівелює всі зусилля нормотворців щодо належного врегулювання

суспільних відносин та призводить до виникнення розбіжностей між нормативно-правовими приписами та діяльністю, пов'язаною з їх реалізацією.

На наше переконання, подальше послідовне впровадження в життя (імплементація) правових норм у сфері доступу до публічної інформації чинитиме позитивний вплив на розвиток громадянського суспільства, зростання активності громадян та підвищення ефективності та відкритості діяльності органів публічної влади в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17. Дата звернення 27.09.22 р.
3. Бериславська О. М. Інформаційно-правова політика України в умовах євроінтеграції. *Тези доповідей викладачів, аспірантів та співробітників на науково-практичній конференції «Україна – невід'ємна складова сталого розвитку Євроатлантичного співтовариства*», м. Херсон, 18 листопада 2014 року. Херсон: МУБіП, 2014. С.69-73.
4. Нестеренко О. Конституційне право на доступ до інформації: сутність, зміст та обсяг. *Юридична Україна.* 2008. № 3. С. 26–32.
5. Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2016 році URL: file:///D:/Kashinska/Downloads/Dopovid_2017.pdf
6. Дубина Н. А. Проблеми ефективності законодаства України *Право і безпека.* 2015. URL: http://oaji.net/articles/2016/2258-1452247184.pdf.
7. Матузов Н. И. Коллизия в праве: причины, виды и способы разрешения. Правоведение. 2000. № 5. С. 225–245
8. Шемшученко Ю. С. Теоретичні і практичні проблеми розвитку правової системи України.*Часопис Київського університету права*. 2004. № 3. С. 3–6
9. Коцан Ю. Я. Причини виникнення правових колізій. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2010. № 1. С. 12–18
10. Веренкіотова О. В. Оціночні поняття у правових актах: теорія та практика реалізації URL: https://mydisser.com/en/catalog/view/6/343/13504.html.
11. Турчина О. С. Правовий нігілізм: сутність та шляхи подолання URL: http://intkonf.org/turchina-o-s-pravoviy-nigilizm-sutnist-ta-shlyahi-podolannya/
12. Бурдоносова М.А. Правовий нігілізм: сутність та основні риси. *Часопис Київського університету права.* 2008 № 4. С. 53-58
13. Демченко І.С. Правовий нігілізм в Україні. Шляхи його подолання.*Наукові конференції. Соціум. Наука. Культура.* URL : http://intkonf.org/demchenko-is-pravoviy-nigilizm-v-ukrayini-shlyahi-yogo-podolannya/

Ольга МАР'ЯНКО*
студентка 2 курсу
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ Й АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Анотація. *У статті розглядаються питання про поняття, властивості та принципи адміністративної відповідальності та адміністративного правопорушення*

Abstract. *The article deals with the concept, properties and principles of administrative liability and administrative offense*

Вступ. Питання відповідальності активно вивчається та досліджується і розглядається як свобода особи щодо вибору варіантів поведінки та вчинків. Роль і місце адміністративної відповідальності на адміністративно-правовому просторі визначається тим, що відносини адміністративної відповідальності, разом із відносинами публічного управління, адміністративних послуг і адміністративного судочинства утворюють предмет адміністративного права.

Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [1].

Виклад основного матеріалу. Суть адміністративної відповідальності полягає у впливі, що чинять уповноважені органи або посадові особи на громадянина, який вчинив адміністративне правопорушення і тягне за собою негативні для правопорушника наслідки морального (попередження), матеріального (штраф) або особистого характеру (адміністративний арешт).

Метою цього впливу є виховання особи, що вчинила адміністративне правопорушення, в дусі дотримання законів, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як власне правопорушником, так і іншими особами.

Адміністративна відповідальність - це передбачене законодавством, примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом до осіб, які вчинили адміністративні проступки заходів впливу, реалізація яких юридично визнана [2].

Адміністративна відповідальність, так само як й інші види юридичної відповідальності настає за наявністю нормативних, фактичних і документальних підстав:

* Науковий керівник – асистентка кафедри права ВНАУ Єлизавета ТИМОШЕНКО

- фактичні підстави це юридичні факти, пов'язані з проступком, зокрема, це факт вчинення проступку і факт виконання заходів відповідальності, крім того, до них відносяться факти затримання, огляду, подання звернень, визнання доказами фактичних даних тощо;

- юридичні (нормативні) підстави утворюють норми за якими діяння визнається адміністративним проступком (правопорушенням), визначаються заходи примусу за виконання складу проступку, суб'єкти відповідальності і юрисдикції, правила, за якими накладаються і виконуються стягнення, забезпечується законність, права учасників провадження тощо;

- процесуальні (документальні) підстави – це наявність процесуальних норм, які забезпечують притягнення винної особи до адміністративної відповідальності та документів, оформлених відповідно до встановлених вимог та за визначеною законодавством процедурою, в першу чергу, це протокол про адміністративне правопорушення і постанова по справі про адміністративне правопорушення, а також сюди відносяться акти, довідки, звернення, облікові документи тощо.

Нормативного акту, який би вміщував всі юридичні нормі, що утворюють підстави адміністративної відповідальності, або хоча б подавав їх перелік, не існує. Зазначені підстави визначаються вимогами значної кількості нормативно-правових актів: кодексів, окремих законів, положень, правил та інших актів [3].

Певні вказівки на їх систему спостерігаються у Кодексі України про адміністративні правопорушення. Так, у статті 2 КУпАП встановив, що законодавство України про адміністративні правопорушення складають:

а) Кодекс України про адміністративні правопорушення;

б) інші закони про адміністративні правопорушення (такі закони, до включення у КУпАП, застосовуються безпосередньо і на них і у такому випадку поширюються положення КУпАП).

Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність

Адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків.

Адміністративне правопорушення визнається вчиненим з необережності, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити.

Юридичний склад адміністративного правопорушення - це передбачена нормами адміністративного права сукупність ознак, при наявності яких те чи інше протиправне діяння можна кваліфікувати як правопорушення.

До цих ознак належать:

- об`єкт;
- об`єктивна сторона;
- суб`єкт;
- суб`єктивна сторона.

Об'єкт адміністративного правопорушення - це суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, яким завдано шкоди адміністративним правопорушенням. Іншими словами, це те, на що спрямовано адміністративне правопорушення.

Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення - це зовнішні ознаки та обставини які характеризують адміністративне правопорушення.

Суб'єкт адміністративного правопорушення - це особа, яка вчинила адміністративне правопорушення. Суб'єктом адміністративного правопорушення може бути фізична особа, яка досягла 16-річного віку, та юридична особа незалежно від форми власності.

Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення - внутрішнє (психічне) ставлення суб'єкта правопорушення до скоєного діяння і його шкідливих наслідків [4].

Не підлягає адміністративній відповідальності особа, яка під час вчинення протиправної дії чи бездіяльності була в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що поняття адміністративної відповідальності є доволі складним явищем як юридичної, так і соціальної та правової відповідальності, із загальними й спеціальними ознаками. Також необхідно зазначити, що в існуючому законодавстві не міститься чіткого визначення поняття адміністративної відповідальності, що спричиняє колізійні ситуації, а тому дослідження даного питання потребує подальшої уваги. Адміністративна відповідальність відіграє важливу роль у становленні та розбудові правової держави, адже адміністративні правопорушення є найбільш частими правопорушеннями.

Список використаних джерел:

1. Дембіцька С. Л. Теоретико-правова характеристика інституту адміністративної відповідальності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція».* № 18. Том 1. 2019 С. 73-76.

2. Дем’янчук Ю. В. Аналітико-методологічні засади запобігання та протидії корупції у системі державної служби України: Монографія. Київ: Видавництво Текта, 2018. 502 с.

3. Дем’янчук Ю. В., Суббот А. І., Ігонін Р. В. Науково-практичний коментар до Глави 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення (Адміністративні правопорушення, пов’язані з корупцією). Київ: ЦУЛ, 2020. 1246 с.

4. Дем'янчук Ю. В. Адміністративно-правові засади запобігання і протидії корупції у системі державної служби України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2020.

Іван МАЦЬКОВ*
студент 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця,Україна

ОКРЕМІ ДИСКУСІЇ ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ

***Анотація**. У статті розповідається про поняття,що таке адміністративний суд, адміністративне судочинство та інші аспекти адміністративного права.*

***Abstract**. The article talks about the concept of an administrative court, administrative proceedings and other aspects of administrative law.*

Вступ. Адміністративний суд (також суд адміністративної юрисдикції) – орган судової влади, уповноважений здійснювати правосуддя в адміністративних справах, шляхом вирішення справ адміністративної юрисдикції (публічно-правових спорів).

Виклад основного матеріалу. В Україні спеціалізовані адміністративні суди створено після набрання чинності Кодексом адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 р. (набрав чинності з 1 вересня 2005 р.). До цього часу адміністративні справи вирішувалися районними (міськими, міськрайонними) судами, в порядку провадження у справах, що виникають з адміністративних правовідносин, відповідно до Цивільного процесуального кодексу України (Української РСР) від 18 липня 1963 р. Згідно з вказаними нормативно-правовими актами, мережу адміністративних судів утворюють окружні адміністративні суди в Автономній республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі (діють як місцеві адміністративні суди / суди першої інстанції), апеляційні адміністративні суди (діють в апеляційних округах, яких на сьогодні дев'ять). Вищу судову інстанцію в системі адміністративних судів — Вищий адміністративний суд України (ВАСУ) — було створено ще 2002 р. Указом Президента України від 1 жовтня 2002 р. № 889/2002 «Про Апеляційний суд України, Касаційний суд України та Вищий адміністративний суд України» [1]; однак розгляд адміністративних справ ВАСУ почав лише 1 вересня 2005 р. Вищий адміністративний суд України діє як суд касаційної інстанції, а в деяких категоріях справ, визначених Кодексом адміністративного судочинства України, як суд першої інстанції.

* Науковий керівник: асистентка кафедри права ВНАУ Єлизавета ТИМОШЕНКО

Скарги щодо оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення розглядають місцеві загальні суди (районні, міські, міськрайонні), які при розгляді справ даної категорії діють як адміністративні суди і здійснюють судовий розгляд за правилами Кодексу адміністративного судочинства України (див. ст. 171² КАС України).

Нормативну основу правового статусу і діяльності адміністративних судів становлять Конституція України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Кодекс адміністративного судочинства України та прийняті на їх виконання підзаконні нормативно-правові акти.

Кількісний склад суддів в адміністративних судах України затверджено відповідним наказом Державної судової адміністрації України [2] (із змінами та допоповненнями).

Адміністрати́вне судочинство — діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України. Змістом адміністративного судочинства є здійснення правосуддя в адміністративних справах шляхом розв'язання публічно-правових спорів.

Завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Система адміністративного судочинства побудована наступним чином.

Судами першої інстанції є:

по-перше, неспеціалізовані місцеві загальні суди. Вони поряд з адміністративними справами розглядають цивільні і кримінальні справи. Це районні, міські, районні у містах та міськрайонні суди;

по-друге, окружні адміністративні суди.

Місцеві загальні суди і окружні адміністративні суди є судами першої інстанції та не підпорядковані одне одному.

Апеляційною інстанцією (тобто інстанцією, яка переглядає судові рішення, які не набрали законної сили) для місцевих загальних судів та окружних адміністративних судів є апеляційні адміністративні суди. Вони створюються на територіях, що складаються з декількох областей [3]. Вищою судовою інстанцією, касаційною інстанцією (переглядає судові рішення адміністративних судів першої інстанції та апеляційних адміністративних судів) в адміністративних справах є Верховний Суд, тобто Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду.

Категорії справ, у яких провадження здійснюється з особливостями, встановленими Кодексом

Складні справи:

- щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень

- щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів
- про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності

У рішенні суду в зразковій справі Верховний Суд зазначає ознаки типових справ та обставини, які обумовлюють типове застосування норм матеріального права та порядок застосування таких норм. При ухваленні рішення у типовій справі, яка відповідає ознакам певної зразкової справи, суд має враховувати правові висновки Верховного Суду, викладені у рішенні в такій зразковій справі.

Висновки. Судова влада – це система судових органів держави, їх повноваження та власне діяльність, що спрямована на виконання повноважень. Адміністративне судочинство можна охарактеризувати як урегульовану законом діяльність адміністративних судів щодо порядку розгляду і вирішення спорів, що виникають у сфері владного управління між фізичними та/або юридичними особами, з одного боку, та суб'єктами владних повноважень – з іншого.

Список використаних джерел:

1. Пчелін, Віталій Борисович, і В. Б. Пчелин. «Організація адміністративного судочинства України: правові засади.» (2017).

2. Дем'янчук Ю. В. Аналітико-методологічні засади запобігання та протидії корупції у системі державної служби України: Монографія. Київ: Видавництво Текта, 2018. 502 с.

3. Дем'янчук Ю. В., Суббот А. І., Ігонін Р. В. Науково-практичний коментар до Глави 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення (Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією). Київ: ЦУЛ, 2020. 1246 с.

Аміна МОГИЛЕВИЧ[*]
студентка 4 курсу
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ШЛЯХОМ ПРИМИРЕННЯ СТОРІН В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація. *Досліджено правову природу та проведено аналіз нормативної основи закріплення двох судових примирних процедур цивільного судочинства: мирової угоди та процедури врегулювання спору за участю судді.*

[*] Науковий керівник – старший викладач кафедри права, факультету менеджменту та права Таїса ТОМЛЯК

Звертається увага на гостру необхідність дослідження судових примирних процедур у цивільному процесі України.

Оцінено їхню функціональну дієвість в умовах сьогодення, виявлено окремі проблемні аспекти законодавчого регулювання цих інститутів і висунуто пропозиції щодо усунення недоліків та можливого переформатування цих процедур, що, імовірно, сприяли б ефективному і швидкому розв'язанню цивільних спорів.

Abstract. *The legal nature has been studied and the analysis of the normative basis of establishing two judicial conciliation procedures of civil proceedings: settlement agreement and dispute settlement procedure with the participation of a judge has been carried out.*

Attention is drawn to the urgent need to study court conciliation procedures in the civil process of Ukraine.

Their functional effectiveness in today's conditions has been evaluated, some problematic aspects of the legislative regulation of these institutions have been identified, and proposals have been put forward to eliminate the shortcomings and possible reformatting of these procedures, which would probably contribute to the effective and quick resolution of civil disputes.

Вступ. Вирішення спору шляхом пошуку сторонами найбільш вигідного для них консенсусу у справі є одним із найкращих варіантів мирного врегулювання. Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) у своїх статтях фактично визначає два можливі шляхи врегулювання спору шляхом використання примирення: мирова угода й урегулювання спору за участю судді. Кожен із вище вказаних інститутів має свої характерні особливості, в той же час вони несуть спільну мету – вирішення цивільно-правового спору шляхом взаємних поступок у вигідний та зручний для учасників процесу спосіб і в найкоротші терміни.

Виклад основного матеріалу. Національним цивільним процесуальним законодавством передбачено ряд альтернативних судових процедур і способів розв'язання цивільних спорів між учасниками правовідносин, до яких можна віднести: переговори, третейське судочинство, міжнародний комерційний арбітраж.

В свою чергу інститут медіації в Україні також вже досить довго досліджується і успішно практикується. Так, доволі велика кількість науковців-практиків і суддів наголошує на безперечній корисності та ефективності використання судових примирних процедур. До прикладу, суддя КЦС ВС Ольга Ступак говорить наступне: «Найкращий спосіб розв'язання спорів про поділ майна подружжя – укласти мирову угоду. Можна укласти договір про поділ і без суду, звернувшись до нотаріуса. Якщо ж не дійшли згоди на цьому етапі, то суд може посприяти сторонам у розв'язанні спірних питань на стадії врегулювання спору за участю судді. А далі можна укласти мирову угоду як на стадії розгляду справи в суді першої, так і в апеляційній або касаційній інстанції» [1].

Отож, розглянемо детальніше кожен із законодавчо визначених примирних інститутів.

Цивільне законодавство України визначає можливість сторонами спору укласти мирову угоду, що передбачено Главою 5 ЦПК України [2].

Наука цивільного права відзначає три основні точки зору щодо розуміння сутності даного явища. Так, ряд науковців вважають, що мирова угода – це різновид цивільно-правових угод. Друга категорії науковців стверджує, що мирова угода – це суто процесуальна категорія, яка грунтується на здійсненні учасниками процессу відповідних процесуальних дій. В свою чергу третя група науковців більше схиляється до того, що мирова угода має ознаки як цивільно-правового, так і цивільно-процесуального характеру одночасно [3, с. 32-33].

Таке різноманіття в поглядах щодо розуміння сутності поняття мирової угоди не дає цілковито дослідити природу цієї правової категорії. Тому доволі часто виникають труднощі у розумінні як діє вказани інститут цивільного процесу на практиці.

Чинне цивільно процесуальне законодавство в свою чергу визначає, що мирова угода має стосуватися лише прав та обов'язків сторін (у старій редакції ЦПК обов'язковою була прив'язка до предмета спору), тобто тепер мирова угода має право виходити за межі предмета спору, якщо вказаними діями не будуть порушені права та інтереси третіх осіб (ч. 1 ст. 207 ЦПК України)[2].

Відповідно до ч. 2 ст. 207 ЦПК України «сторони можуть укласти мирову угоду і повідомити про це суд, зробивши спільну письмову заяву...» [2]. Таким чином національне цивільно процесуальне законодавство передбачає письмову форму для мирової угоди. В той же час, потрібно розділяти форму укладення мирової угоди та процесуальну форму її затвердження судом.

В останньому випадку зміст мирової угоди безпосередньо вказується в тексті ухвали суду, якою вона затверджується. В свою чергу для укладення мирової угоди достатньо простої письмової заяви сторін чи інших осіб, які уповноважені вчиняти такі дії.

Варто відзначити, що до 2017 року мирову угоду можна було укладати в двох формах: усній та письмовій. Так, коли сторони усно заявляли суду про досягнуті умови мирової угоди, то такі умови заносилися до протоколу судового засідання. Якщо ж до суду подавалася мирова угода, викладена письмово або в письмовій заяві, додатком до якої була мирова угода вони приєднувалися до матеріалів справи [4, с. 295]. Проте навіть в тодішніх правових реаліях письмовій формі віддавали більшу перевагу, бо це більше дисциплінувало сторін до її добровільного виконання та суттєво срощувало роботу суду по перевірці мирової угоди під час її затвердження [5, с. 174].

Характерною ознакою письмової заяви, де вказуються умови мирової угоди є те, що вона повинна бути спільною. Тобто національне законодавство регламентує складання єдиного письмового документу, в кінці якого повинні стояти підписи сторін (чи інших суб'єктів, яким надано право на укладення відповідної мирової угоди). Вказаний підхід є вкрай важливим, адже має кілька позитивних аспектів. По-перше, підготовка обговорених і визначених умов мирової угоди в єдиному документі не дає можливості одній стороні зловживати

чи шкодити інтересам іншої сторони. По-друге, спільне підписання єдиного документу дає можливість суду доволі легко перевірити чи відповідає подана мирова угода вимогам закону (до прикладу, чи було вільним волевиявлення сторін мирової угоди і т.д.).

Також на особливу увагу заслуговує питання, щодо умов виконання мирової угоди. Чинним цивільним процесуальним кодексом визначено, що виконання мирової угоди здійснюється безпосередньо особами, які її уклали, а ухвала якою затверджено мирову угоду є виконавчим документом (ст. 208 ЦПК України) [2].

Це означає, що в разі невиконання однієї із сторін умов мирової угоди інша сторона має законне право звернутися до приватного чи державного виконавця щодо примусового виконання такої угоди. Таким чином крім вимог, визначених ст. 260 ЦПК України, ухвала суду про затвердження мирової угоди ще і повинна відповідати вимогам ст. 4 Закону України «Про виконавче провадження» [6].

Ми вважаємо, що держава всіма доступними способами має сприяти використанню інституту мирової угоди. Одним із таких заохочень, на нашу думку, є положення про розподіл судових витрат у разі укладення відповідної мирової угоди, а точніше – «повернення позивачу половини сплаченого ним при поданні позову судового збору» (ст. 142 ЦПК України) [2].

Що стосується іншого інституту примирних процедур в цивільному процесі, а саме, урегулювання спору за участю судді, то він і донині є вкрай дискусійним в наукових колах. Даний інститут умовно «поєднує в собі традиційне правосуддя з альтернативним способом розв'язання спору (медіацією), безпосередньо направлений на сприяння оперативному, об'єктивному та компетентному розв'язанню спорів на засадах примирення сторін і покликаний зменшити судове навантаження на суддів і скоротити час на розгляд справ» [7, с. 49]. Особливість вищевказаного інститут полягає в тому, що при взаємній згоді сторін, до початку розгляду справи по суті, може бути проведене таке судове примирення.

Питання про можливість врегулювання спору за участю судді вирішується на етапі підготовчого засідання за пропозицією судді при обов'язковій згоді сторін на її застосування (п. 14 ч. 2 ст. 197 ЦПК України). Ми погоджуємося з позицією О. Р. Кібенко, яка вказує, що «внесення пропозиції для сторін щодо процедури врегулювання спору за участю суді є не правом, а обов'язком суду, тобто суддя повинен запропонувати сторонам таку процедуру розгляду справи, але перейти до неї можливо лише за спільної згоди сторін» [8].

Отож, врегулювання спору за участю судді може застосовуватися, якщо в справу не вступила третя особа із самостійними вимогами, а також якщо справа не підпадає під жодну з категорій, за якими таке врегулювання спору є неможливим.

Після того, як сторони спору спільно прийняли до рішення про застосування процедури врегулювання спору за участю судді, вони звертаються із клопотанням до суду або ж як ми вже відзначали, «суд за власною ініціативою з'ясовує в сторін, чи не бажають вони врегулювати спір шляхом такої процедури».

Про початок застосування відповідної процедури суд виносить ухвалу, і водночас припиняє провадження у справі. Відповідне урегулювання спору за участю судді повинно здійснюватися в розумні терміни, проте «не може тривати більше ніж 30 днів з моменту винесення судом ухвали про її початок» [2]. Вказаний термін не підлягає продовженню [9, с. 18].

Якщо за результатами процедури врегулювання спору за участю судді сторони дійшли консенсусу щодо предмета спору, вони можуть укласти мирову угоду, яку затвердить суд, або ж позивач відмовляється від позову чи буде клопотати залишити його без розгляду, а відповідач, у свою чергу, може визнати позов.

В той же час, якщо процес урегулювання не привів до необхідної згоди, він припиняється «за заявою однієї зі сторін, з ініціативи судді, якщо він уважає, що сторона навмисно затягує процедуру, або після закінчення встановленого 30-денного строку» [10, с. 56]. При негативному результаті справа передається на розгляд вже іншому судді для подальшого вирішення по суті, повторна процедура врегулювання спору за участю судді в такому випадку законодавчо заборонена.

Висновки. Отже, розвиток і впровадження примирних процедур є важливим питанням для всієї системи правосуддя України. Провівши наше дослідження, можемо сміливо стверджувати, що нині створено достатньо ґрунтовну законодавчу основу для реалізації даних примирних процедур, в той же час, це не означає, що потрібно припиняти пошуки нових чи трансформації існуючих способів регулювання спорів таким чином, щоб вони ще швидше розв’язували існуючі проблеми судової системи України.

Нами проведено ґрунтовний аналіз норм Цивільного процесуального кодексу України, що регулюють порядок застосування мирової угоди і процедури врегулювання спору за участю судді. Зважаючи на це можемо відзначити, що запровадження інституту розв’язання спору за участю судді на сьогоднішній день є лише першим законодавчим кроком до формування альтернативних судових примирних процедур. Цього не можна сказати про мирову угоду. Якщо в попередні кілька років здійснення мирових угод було одним з найбільш проблемних, то внесення змін до ЦПК розв’язало чимало питань щодо їхньої регламентації та особливостей виконання.

Список використаних джерел

1. Ступак О. Найкращий спосіб вирішення спорів про поділ майна подружжя - укласти мирову угоду. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/953411/ (дата звернення: 29.09.2022)

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст.492. (Із змінами та доповненнями)

3. Бортнік О. Г. Мирова угода у цивільному судочинстві: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03. 2007. С. 189.

4. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / С.В. Ківалов, Ю.С. Червоний, Г.С. Волосатий та ін.; за ред.. Ю.С. Червоного. Київ; Одеса: Юрінком Інтер, 2008. С. 656.

5. Юраш І.І. Форма та зміст мирової угоди в цивільному процесі. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, Серія ПРАВО. Випуск 69. 2022. С. 173-178.

6. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 30.

7. Лесько А.О. Врегулювання спору за участі судді: проблеми та перспективи. *Правова держава*. 2019. С. 48–56.

8. Кібенко О.Р. Судова медіація в господарському процесі – бути чи не бути? 18.02.2018. URL: https://censor.net.ua/blogs/3051121/sudova_medatsya_v_gospodarskomu_protses_buti_chi_ne_buti. (дата звернення: 30.09.2022)

9. Подоковенко Т. Медиация как способ альтернативного решения конфликтов: генезис, институционные основы. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 1 (9). С. 17–22.

10. Московчук Д., Кіліміченко А. Особливості процедури врегулювання спору за участю судді. *Підприємництво, господарство і право*. 6/2021. С. 55-58.

Владислав НЕЧИПОРУК*
студент 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СУБ`ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Анотація. *У статті розглядаються питання про хто такі суб'єкти адміністративного права та їх характеристика.*

Abstract. *The article examines the question of who are the subjects of administrative law and their characteristics.*

Вступ. У даній статті пропонується розглянути такі питання, як: характеристика поняття суб'єкт адміністративного права, система органів виконавчої влади та адміністративно-правовий статус об'єднань громадян.

Юридична наука в сучасний період у питаннях визначення суб'єктів адміністративного права сформулювала досить зрозумілу концепцію, а саме: до фізичних осіб – суб'єктів адміністративного права належать громадяни України, іноземці та особи без громадянства.

* Науковий керівник: асистентка кафедри права ВНАУ Єлизавета ТИМОШЕНКО

Суб'єкти адміністративного права — це учасники суспільних відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні (суб'єктивні) обов'язки, встановлені адміністративно-правовими нормами [1].

Виклад основного матеріалу. Суб’єктами адміністративного права є громадяни, іноземці, особи без громадянства, органи держави, насамперед це Президент України, органи виконавчої влади, а також внутрішні частини їх апарату, органи громадських організацій, діяльність яких регулюється правом, адміністрація підприємств, установ, організацій, а також органи місцевого самоврядування.

Залежно від суб'єкта функції класифікуються на:

- основні (галузеві);
- забезпечувальні (функціональні).

Наприклад, основними функціями органів внутрішніх справ є: охорона громадського порядку, боротьба зі злочинністю; розкриття та розслідування злочинів; забезпечення пожежної безпеки. До забезпечувальних функцій належать: кадрова, фінансово-планова, матеріально-технічна тощо.

З основних функцій управління виділяють:

- загально-організаційну (функція управління);
- матеріально-технічного забезпечення;
- економіко-фінансового розвитку;
- обліку і контролю;
- політико-правового забезпечення;
- соціального забезпечення і соціального захисту робітників системи;
- функція мотивації.

Ці функції створюють умови для відтворення зв'язків усередині системи, для забезпечення життєдіяльності її структури.

Види об'єднань громадян:

а) за організаційно-правовими властивостями: масові (творчі союзи, політичні партії, професійні спілки тощо); органи громадської самодіяльності (громадські формування з охорони громадського порядку); органи громадського самоврядування (ради і колективи мікрорайонів, вуличні, домові комітети тощо);

б) за масштабом діяльності: міжнародні; всеукраїнські; місцеві.

в) залежно від мети створення: політичні партії; громадські організації.

Політична партія - об'єднання громадян - прихильників загальнонаціональної програми суспільного розвитку, які головною метою мають участь у виробленні державної політики, формування органів влади, місцевого самоврядування і представництво у їх складі.

Громадська організація - це об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, культурних, спортивних та інших спільних інтересів.

Статус всеукраїнських профспілок визначається за однією з таких ознак:

- наявність організаційних ланок профспілки в більшості адміністративно-територіальних одиниць України;
- наявність організаційних ланок профспілки у більшості з тих адміністративно-територіальних одиниць України, де розташовані підприємства, установи або

організації певної галузі, та які об´єднують не менше третини членів профспілок цієї галузі або членів профспілки певного фаху, професії;
- об´єднання в профспілці більшості членів профспілки, які працюють за даною професією чи фахом в Україні.

Згідно зі ст.7 Закону «Про благодійництво та благодійні організації» благодійні організації можуть мати статус всеукраїнських, місцевих та міжнародних, який визначається за тими ж принципами, що й у Законі "Про об´єднання громадян".

Статус молодіжних та дитячих організацій визначається відповідно до Закону України «Про об´єднання громадян», за одним винятком. Молодіжний рух в Україні координується Українським національним комітетом молодіжних організацій, який є незалежною неурядовою організацією і має статус всеукраїнської спілки молодіжних та дитячих громадських організацій. Цей статус не змінюється від вступу зазначеної організації до міжнародних молодіжних організацій.

У процесі створення та діяльності між об´єднаннями громадян та органами державної виконавчої влади виникають різноманітні правовідносини.

Умовою виникнення адміністративно-правового статусу є відповідна його легалізація.

Політичні партії та міжнародні громадські організації підлягають обов'язковій реєстрації Міністерством юстиції України, а легалізація громадських організацій здійснюється відповідно Міністерством юстиції, місцевими органами виконавчої влади, а також виконавчими органами місцевого самоврядування. Відмова в реєстрації об'єднання громадян може бути оскаржена в судовому порядку [2].

Адміністративно-правовий статус об'єднань громадян охоплює також встановлення державою обмежень щодо створення та діяльності цих об'єднань. Так, не підлягають легалізації такі об'єднання фомадян, а діяльність легалізованих об'єднань громадян забороняється в судовому порядку, якщо їх метою є: зміна насильницьким шляхом конституційного ладу та в будь-якій протизаконній формі порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки; незаконне захоплення державної влади; пропаганда війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової та релігійної ворожнечі; посягання на права і свободи людини, здоров'я населення; створення воєнізованих формувань [3].

Висновки. У цій статті визначено, що суб'єктами Адміністративного права є громадяни, особи без громадянства, іноземні громадяни, причому, правове положення суб'єктів одного рівня не однаково Особливе місце серед суб'єктів Адміністративного права займає громадянин. Отже, зараз людина, його права і свободи є вищою цінністю, а закон «служить головним гарантом ». І все-таки характеристика загального адміністративного статусу громадян не була дана. Відповідно до багатьох фактів їхнім логічним завершенням став адміністративно-правовий статус і види адміністративно-правових статусів, що визначають правомірну поведінку громадян.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс: підручник / за заг. ред. академіка НАПрН України О.М. Бандурки. Х., 2011. 584 с.

2. Дем'янчук Ю. В. Адміністративно-правові засади запобігання і протидії корупції у системі державної служби України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2020.

3. Дем'янчук Ю. В. Аналітико-методологічні засади запобігання та протидії корупції у системі державної служби України: Монографія. Київ: Видавництво Текта, 2018. 502 с.

Лілія НОСЕНКО*
студентки 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Анотація. *У статті досліджено підстави відповідальності за порушення податкогового законодавства та проаналізовано види юридичної відповідальності. Наведені приклади зі статтів Кримінального кодексу України.*

Abstract. *The article examines the grounds of liability for violation of additional legislation and analyzes the types of legal liability. Examples from articles of the Criminal Code of Ukraine are given.*

Вступ. Податкове правопорушення –це є певна протиправна дія ,яка виражається у ненаналежному виконанні платниками податків фінансових обов`язків перед певним бюджетом ,державними цільовими фондами або в порушенні посодовою особою державної податкової служби прав і законних інтересів платників податків,за яке встановлено юридичну відповідальність законодавством про податки і збори (Податковим кодексом України).

Об`єктом податкогового правопорушенням є суспільні відносини,які виникають зі сплати податків та інших обов`язкових платежів до бюджету.Фактично це є фінансові інтереси держави,що охоплюють процес формування (залучення певною підприємницькою структурою тимчасово вільних коштів юридичної та фізичних осіб для реалізації певного проекта або угоди.Можна назвати це мобілізація доходів)централізованих фондів коштів [1].

* Науковий керівник: асистентка кафедри права ВНАУ Ірина СКІЧКО

Об'єктивна сторона податкового правопорушення визначається умовами його настання, тобто, конкретним змістом протиправного діяння: саме діяння, шкідливе для суспільства, його наслідки, причинний зв'язок між діянням і наслідком, час вчинення правопорушення, способи, повторність. Податкове правопорушення може бути скоєне різними способами і може виражатися як в дії, наприклад, заниження податкового зобов'язання, так і в бездіяльності — неподання платником податків податкової декларації. Згідно з роз'ясненням президії Вищого арбітражного суду України відповідальність, установлена податковим законодавством, застосовується лише до платників податків, які мають об'єкт оподаткування і зобов'язані у зв'язку з цим сплачувати відповідний податок, тобто відповідальність за правильність обчислення, своєчасність сплати податку та інших обов'язкових платежів і додержання законодавства про оподаткування покладається на платників податків та інших обов'язкових платежів.Тому вчасно не отримані або не перераховані до бюджету суми податків, які підлягають утриманню з джерела виплати при оподаткуванні громадян, стягуються податковими органами з підприємств, що виплачують дохід фізичним особам, у безспірному порядку з накладанням штрафу.Не виконання належним чином податкового обов’язку суб’єктом, на який покладено податковий обов’язок є достатньою підставою для застосування фінансової відповідальності.

Виклад основного матеріалу. У статті 111 ПК України встановлені такі види відповідальності за порушення податкогового законодавства.

За порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, застосовуються такі види юридичної відповідальності:

- фінансова;
- адміністративна;
- кримінальна [2].

Фінансова відповідальність застосовується у вигляді штрафних (фінансових) санкцій (штрафів) та/або пені.Фінансова відповідальність ,має такі етапи:

- фіксування конкретного факту податкового правопорушення;
- прийняття рішення про притягнення до відповідальності (про застосування штрафної санкції);
- виконання рішення про застосування штрафної санкції - сплата штрафу.

Відповідно до чинного законодавства платник податку може бути притягнутий до відповідальності в разі:

1) ухилення від сплати податку, іншого обов'язкового платежу. Ця група податкових правопорушень зустрічається найчастіше і є найнебезпечнішою. їх суть полягає у невиконанні чи неналежному виконанні платником податку обов'язків перед бюджетом. Проте суспільна небезпека цього правопорушення не зводиться лише до недоотримання бюджетом коштів і зростання дефіциту бюджету. Ухилення від оподаткування підриває основи ринкової конкуренції,

ставить правопорушника у вигідніше становище порівняно з сумлінним платником податків [3]. Крім того, недоплата податку однією особою покривається за рахунок інших платежів: державі доводиться збільшувати ставки чи встановлювати нові види податків;

2) заниження об'єкта оподаткування;

3) несвоєчасної сплати податку, іншого обов'язкового платежу;

4) неподання (несвоєчасного подання) податкових декларацій, розрахунків, інших документів, необхідних для обчислення податків, обов'язкових платежів до податкових органів;

5) неподання (несвоєчасного подання) до банку платіжних доручень на сплату податків, інших обов'язкових платежів;

6) недопущення перевіряючих для обстеження приміщень, що використовуються для отримання доходів тощо. Податки, інші обов'язкові платежі, не оплачені у встановлені строки, а також пеня та штрафи, які застосовуються до платника, визнаються податковою заборгованістю.

Незважаючи на те, що у вказаних вище нормах ПК передбачена можливість платника податків вирахувати і сплатити штраф самостійно (наприклад, при самостійному виявленні факту заниження податкового зобов'язання минулих податкових періодів), відповідальність за застосування штрафних (фінансових) санкцій та пені, у тому числі за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності, покладається на контролюючий орган. Це означає, що контролюючий орган має право і зобов'язаний приймати рішення про застосування фінансових санкцій і забезпечувати їх виконання.Штрафні санкції накладаються контролюючими органами, або самостійно нараховуються та сплачуються платником податків.

Адміністративна відповідальність за порушення податкового законодавства.

Суб'єктами адміністративної відповідальності (особами, які можуть притягатися до цього виду відповідальності) за податкові правопорушення є громадяни та посадові особи. Це, наприклад, керівники та інші посадові особи підприємств, установ, організацій, на яких покладений обов'язок дотримання встановленого законом порядку ведення податкового обліку (ст.163-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення,КУАП). Громадяни несуть відповідальність за неподання або несвоєчасне подання декларацій про доходи (ст.164-1 КУАП) [7].

Адміністративна відповідальність за податкові правопорушення передбачена такими статтями КУАП:

- стаття 156. Порушення правил торгівлі пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями і тютюновими виробами (щодо відповідальності за торгівлю спиртом етиловим, коньячним або плодовим, алкогольними напоями чи тютюновими виробами без марок акцизного збору чи з підробленими марками цього збору);
- стаття 163-1. Порушення порядку ведення податкового обліку, надання аудиторських висновків;

- стаття 163-2. Неподання або несвоєчасне подання платіжних доручень на перерахування належних до сплати податків та зборів (обов'язкових платежів);
- стаття 163-3. Невиконання законних вимог посадових осіб органів доходів і зборів;
- стаття 163-4. Порушення порядку утримання та перерахування податку на доходи фізичних осіб і подання відомостей про виплачені доходи;
- стаття 164-1. Порушення порядку подання декларації про доходи та ведення обліку доходів і витрат;
- стаття 164-2. Порушення законодавства з фінансових питань;
- стаття 164-5. Зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, на яких немає марок акцизного збору встановленого зразка;
- стаття 166-9. Порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [7].

Адміністративна відповідальність вини громадянина чи посадової особи настає лише тоді коли протиправне діяння було вчинено умисно або з необережності. На притягнення до адміністративної відповідальності необхідною умовою є наявність протоколу про адміністративне правопорушення. Право на складання протоколу про правопорушення мають уповноважені на те посадові особи (ст.255 КУАП).Протокол про адміністративне правопорушення розглядається уповноваженими органами.

Кримінальна відповідальність за порушення податкового законодавства.

Особи, притягатися до відповідальності за податкові правопорушення , є громадяни та службові особи. Наприклад, службові особи підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності, або особи, що займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, чи будь-яка інша особа, яка зобов'язана сплачувати податки, збори (ст. 212 Кримінального кодексу України).

До кримінальної відповідальності,як платники податків юридичні особи не притягаються .Кримінальна відповідальність за злочини ,з питать оподаткування та іншого законодавства передбачено,такими статтями КК України :

- стаття 204. Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів;
- стаття 205-1. Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців;
- стаття 209. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

- 209-1. Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму
- стаття 212. Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів);
- 212—1 Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування
- стаття 216. Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок;
- стаття 222. Шахрайство з фінансовими ресурсами [8].

Неухильною умовою до притягнення до кримінальної відповідальності осіб,які вчинили дії передбачені ст.КУАП,є наявність у діянні вини у формі умислу або необережності. Злочини,вчинені умисно(наприклад, ухилення від сплати податків) ті які вчинені із необережністю(наприклад, службова недбалість).

Висновок Однією з умов успішного рішення економічних і соціальних проблем, що стоять перед суспільством і державою є проведення єдиної податкової політики. Для виконання цієї умови необхідна збалансованість права, обов'язків і відповідальності, з одного боку, фізичних і юридичних осіб. Попередження податкових правопорушень не завжди досягає своєї мети, тому особливу важливість здобуває регулювання покарання за здійснення податкових провин і злочинів. Застосування норм відповідальності за здійснення податкових правопорушень залишається одним з головних спірних питань у відносинах держави з платниками податків.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Текст Основного закону з офіційними тлумаченнями Конституційного Суду . Огляд і коментарі В.Ф.Погорілка та В.Л.Федоренка/В.Ф.Погогорілко,В.Л.Федоренко.-К.:Наукова думка,2006.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1999 року N 5 м.Київ «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів»:URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-99#Text(дата звернення: 06.10.2022)
3. Фінансове право. Підручник п/р Воронової Л. К., К.:1998 с.354
4. Фінансове право. Навчальний посібник п/р Воронової Л. К., К.:1997 с.520
5. Яка відповідальність за порушення податкового законодавства?Відповідальність за порушення податкового законодавства вчинені податковими агентами :веб-сайт.URL: https://od.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/549939.html(дата звернення: 06.10.2022)

6. Штрафи за податкові порушення: загальні моменти:веб-сайт.URL:https://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ012158(дата звернення: 06.10.2022)
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон Української РСР від 07.12.1984 № 8073-X. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2009_04_16/an/454499/kd0005.html (дата звернення: 06.10.2022)
8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 204–222. Ст. 131. (Із змінами та доповненнями)

Альона ПАРПОЛІТА*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. *У статті проаналізовано зміни у законодавстві щодо усиновлення дітей під час воєнного стану. Висвітлено питання про те, хто із дітей може бути усиновленим та які особи мають право бути усиновлювачами. Розглянуто запитання про усиновлення дитини іноземцями. Досліджено проблеми, які виникають при усиновлені. Охарактеризовано нову можливість спрощеної та швидкої процедури подачі онлайн заявок на порталі «Дія» для усиновлення дитини.*

Abstract. *The article analyzes the changes in legislation regarding the adoption of children during martial law. The issue of which of the children can be adopted and which persons have the right to be adopters is highlighted. The issue of adoption of a child by foreigners was considered. The problems that arise during adoption have been studied. A new possibility of a simplified and quick procedure for submitting online applications on the «Diya» portal for adopting a child is described.*

Вступ. Упродовж першого місяця після початку повномасштабного воєнного вторгнення росії в Україну усиновлення було призупинено (коректніше сказати, що його було неможливо здійснювати). Це стосувалось як процесів, розпочатих до війни, так і нових заяв на усиновлення. Така пауза не була пов'язана зі змінами в законодавстві, а скоріше, була викликана об'єктивними реаліями. Органи державної влади, зокрема й суди, які беруть участь у процедурі

* Науковий керівник: асистентка кафедри права ВНАУ Ірина СКІЧКО

усиновлення, були змушені призупинити свою роботу, аби забезпечити своїм працівникам безпечні умови роботи [5].

Через війну дуже багато дітей втратили своїх батьків і залишилися позбавленими родинного піклування. Окрім того, соціальними мережами почали ширитися численні оголошення про термінове всиновлення таких дітей, про спрощені процедури в період воєнного стану тощо.

На період дії воєнного стану процедура усиновлення не змінювалася, тож усиновлення відбувається на загальних підставах, з урахуванням вимог, встановлених Сімейним Кодексом України та Порядком провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України №905 від 08.10.2008.

Виклад основного матеріалу. Усиновлення – це прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснюється на підставі рішення суду і виключно в інтересах дитини задля забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя [4].

Згідно з сімейним законодавством України усиновлення допускається стосовно неповнолітніх дітей. За загальними правилами, усиновленими можуть бути лише діти, які визнані сиротами, позбавленими піклування батьків або у разі, якщо їхні батьки дали на це згоду. Вони обов'язково мають бути на обліку, що здійснюється службами у справах дітей чи іншими державними органами. Дитині, яка опинилась без піклування батьків, але їх та інших родичів наразі не знайдено, можна надати тимчасовий прихисток у своїй сім'ї до моменту появи її рідних або визнання дитини сиротою чи позбавленою батьківського піклування – у такому разі буде можливість усиновити цю дитину за встановленою процедурою.

Отже, особам, які виявили бажання усиновити дитину, спочатку варто звернутися до служби у справах дітей за місцем проживання. Окрім того, необхідно вжити вичерпних заходів для реалізації права дитини на виховання батьками або іншими родичами, адже, в умовах воєнного стану виникають ризики порушення її прав через, можливо, втрачені документи або відсутність інформації про місцезнаходження батьків чи родичів дитини.

Відповідно до законодавства України для усиновлення дитини-громадянина України іноземцями або громадянами України, які проживають за її межами, потрібна згода Національної соціальної сервісної служби. На сьогоднішній день служба не розглядає справи та не видає згоди або дозволи на усиновлення дітей іноземцями та громадянами України, які проживають за її межами. Через активні бойові дії неможливо забезпечити якісну перевірку документів іноземних громадян, які виявили бажання усиновити дитину, забезпечити контакт кандидата в усиновлювачі для дитини, з'ясувати думку дитини щодо усиновлення саме цим кандидатом. Без такої перевірки існують ризики, що дитина може потрапити до шахраїв [6].

Важливо зазначити, що усиновлення здійснюється тільки по відношенню до тих дітей, обставини життя батьків або інших родичів яких вдалося встановити. Також, для усиновлення потрібна згода самої дитини, у тому випадку, якщо за віком та рівнем розвитку вона може її висловити.

Спочатку потрібно спростувати міфи щодо усиновлення під час воєнного стану:

- процедура усиновлення дітей в Україні не призупинена на час дії воєнного стану, але все ж з об'єктивних причин деякі етапи усиновлення можуть ускладнитись;
- не існує спрощеної або пришвидшеної процедури усиновлення дітей під час воєнного стану. Усиновлення здійснюється на загальних підставах з урахуванням, зокрема, Сімейного кодексу України та Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей.

В умовах воєнного стану усиновлення дітей, які перебувають на території України, можливе лише в тих регіонах, де немає воєнних дій та працюють державні органи влади України.

Переважно усиновлюються діти, що втратили обох батьків. Факт цього закріплюється Свідоцтвом про смерть кожного з них або відповідним рішенням суду. Щодо дітей, у яких є один із батьків, усиновлення здійснюється за його згодою. Без згоди можна проводити усиновлення у випадках, коли батьки зникли безвісти, позбавлені батьківських прав, невідомі або недієздатні.

Також слід брати до уваги, що особи, які хочуть усиновити дитину, не завжди матимуть можливість зібрати необхідні документи, підтвердити наявність житла та постійного доходу й створити для дитини належні умови для виховання та розвитку, що ускладнює ситуацію і може потребувати більш тривалого часу для вирішення такого питання.

На сьогоднішній день існує дещо спрощена процедура усиновлення, що полягає у тому, що особам, які планують усиновити дитину, не потрібно збирати великий пакет документів і подавати його в паперовому вигляді. Це можна зробити з телефону, сформувавши заяву з додатком основних документів. На сьогодні, в період війни, розглядається певне спрощення системи щодо опіки, і це вже в деяких аспектах виконано.

Разом з тим, ще до початку повномасштабного вторгнення, процедура усиновлення потребувала деяких змін. І деякі проблеми, що існували раніше, залишаються невирішеними дотепер. До прикладу такі, як:

- порушення строків розгляду. Якби розгляд справ про усиновлення в суді відбувався із дотриманням встановлених в процесуальному законі строків, такі справи мали би бути розглянуті орієнтовно за три місяці. В реальності справи про усиновлення суди можуть розглядати протягом року або навіть двох. Увесь цей час дитина, яку хочуть усиновити, повинна перебувати у будинку дитини або в іншому закладі. Але для дітей перебування в колі сім’ї було б набагато ефективнішим для їх розвитку. Ця проблема є поширеною не лише в справах про усиновлення, але і в багатьох інших судових справах.
- в Україні справи про усиновлення розглядаються за участю присяжних суддів. Ця модель більше схожа на радянських народних засідателів, де вони вирішували справи поруч із професійним суддею. Практика показує, що за таких обставин присяжні судді найчастіше прислухаються до думки

професійного судді. Тому участь присяжних в таких справах є вкрай неефективною.

- у справах, де йдеться про права дитини, зокрема і в справах про усиновлення, спостерігається відсутність чітких механізмів, за допомогою яких суд може з'ясувати думку дитини. Відомо, що усиновлення має відбуватись із дотриманням найкращих інтересів дитини, а у випадках, коли дитина може висловити свою думку, з'ясувати, що є в найкращих інтересах дитини без з'ясування її власної думки, практично неможливо. Тут йдеться про те, щоб створювати спеціальні умови, в яких дитина почуватиметься комфортно і зможе чесно висловитись [3].

Щоб спростити процедуру та допомогти українським дітям швидше знайти родину, на порталі «Дія» запрацювала нова послуга — усиновлення: реєстрація кандидатом. Тепер українці, які хочуть усиновити дитину, можуть подати заяву онлайн.

Як подати онлайн заяву про усиновлення дитини в «Дії»:

1. Зареєструйтеся або авторизуйтеся в кабінеті громадянина на порталі diia.gov.ua за допомогою електронного підпису.
2. Заповніть дані про шлюб та чоловіка/дружину, про фактичну адресу проживання та про дітей, яких бажаєте усиновити. Після перевірки даних у реєстрах (близько 15 хвилин) ви зможете продовжити заповнення заяви.
3. Продовжуйте заповнення онлайн-форми.
4. Відомості з реєстрів підтягнуться автоматично. За необхідності, якщо деяких бракує, до заяви треба буде додати фото / сканкопії документів.
5. Підпишіть заяву електронним підписом та відправте її на опрацювання.

Подання заяви триває не більше 30 хвилин, а сама послуга безоплатна. Заяву розглядатимуть працівники служби у справах дітей протягом 5 днів. Після схвалення заяви співробітник служби повинен обстежити житло, щоб визначити, чи придатне воно для прожиття дитини. Якщо все добре, то потенційних батьків, які хочуть всиновити дитину, направляють на навчання з метою подальшої реєстрації кандидатами.

Усі особи, які бажають прийняти в сім'ю дитину, мають пройти курс підготовки з питань виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що організовуються центрами соціальних служб із залученням спеціалістів із питань психології, педагогіки, медицини тощо.

Висновок. Отже, виходячи з вище наведеного, можна зробити висновки, що на час воєнного стану процедура усиновлення дітей в Україні не зупинена, але з певних причин деякі етапи усиновлення можуть ускладнитися.

Також усиновлення, як і в мирний час, здійснюється на загальних підставах з урахуванням, зокрема, Сімейного кодексу України та Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, тобто ніякої спрощеної або пришвидшеної процедури під час воєнного стану не існує.

Важливим є те, що в умовах воєнного стану усиновлення дітей, які перебувають на території України, можливе лише в тих регіонах, де немає

воєнних дій та працюють державні органи влади України. Усиновлення здійснюється тільки по відношенню до тих дітей, обставини життя батьків або інших родичів яких вдалося встановити.

Список використаних джерел

1. Ю. С. Шемшученко. Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. 768 с.
2. Д. Васильєва. Усиновлення під час війни: як зараз відбувається цей процес. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/usinovlennya-pid-chas-viyni-yak-zaraz-vidbuvaetsya-cey-proces.html.
3. С. Бішур. Чи можливо всиновити дитину під час воєнного стану. URL: https://www.prostir.ua/?news=chy-mozhlyvo-vsynovyty-dytynu-pid-chas-diji-vojennoho-stanu.
4. А. Ткачук. Особливості усиновлення дітей у воєнний стан. URL: https://drohobych-rada.gov.ua.
5. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 05.04.2022).
6. А. Касілова. Усиновлення дітей під час війни. URL: https://kanaldom.tv/uk/usynovlennya-ditej-pid-chas-vijny-shho-zminylosya-intervyu-z-predstavnykom-minsoczpolityky/.
7. В. Ковальчук. Усиновлення: порядок і процедура. URL: https://kremenets.te.gov.ua/news/v-umovah-voyennogo-stanu-evakujovani-diti-ne-mozhut-buti-usinovleni-poyasnennya.

Ольга ПЕТРІВСЬКА[*]
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕДІАЦІЇ ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТІ СУДДІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню та порівнянню інститутів медіації та врегулювання спору за участю судді. Питання розмежування медіації як альтернативного способу розв'язання конфліктів і врегулювання спору за участю судді стає все більше актуальним. Як свідчить судова практика, окрім судового розгляду справи як традиційного способу розв'язання конфлікту існують інші способи врегулювання спірних відносин між сторонами, зокрема це медіація, яка має позитивну тенденцію застосування в цивільному судочинстві. Схожою за правовою природою з медіацією є така процедура, як*

[*] Науковий керівник : к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

врегулювання спору за участю судді, через що такі процедури досить часто помилково ототожнюють, тому в статті наведено основні відмінності обох способів розв'язання конфліктів.

На підставі аналізу судової практики застосування інститутів медіації та врегулювання спору за участю судді доведено, що інститут медіації є повністю самостійною та незалежною примирювальною процедурою.

Abstract. *The article is devoted to research and comparison of institutions of mediation and dispute settlement with the participation of a judge. The issue of distinguishing mediation as an alternative method of conflict resolution and dispute settlement for the participation of judges is becoming more and more relevant. How to practice judicial practice, in addition to judicial review of the case as a traditional way of resolving conflict among themselves, there are other ways of settling disputed relations between parties, in particular, mediation, which has a positive trend of application in civil proceedings. However, for now, the institution of mediation is at the stage of formation, and its use in disputes does not have a full-fledged normative regulation. Similar in legal nature to mediation is a procedure such as settlement of a dispute with the participation of a judge, due to which such procedures are quite often mistakenly identified, so the article presents the main differences between both methods of conflict resolution. Based on the analysis of judicial practice of the use of mediation institutions and dispute settlement with the participation of a judge, it was proved that the mediation institution is a completely independent and independent conciliation procedure.*

Вступ. Суперечності є невіддільною частиною життя цивілізованого суспільства, і зазвичай вони розв'язуються в порядку судового розгляду. Незважаючи на те, що саме судовий розгляд залишається традиційним варіантом захисту прав, спостерігається тенденція до збільшення випадків застосування такого альтернативного способу врегулювання конфліктів, як медіація. Схожою за правовою природою з медіацією є така процедура, як врегулювання спору за участю саме судді. Такі процедури досить часто ототожнюють, проте це помилкове рішення.

Виклад основного матеріалу. В умовах реформування судової системи, активного обговорення набула тема застосування медіації для вирішення юридичних спорів. У зв'язку із недостатньою ефективністю судової системи, складністю та довготривалістю процесу, правова система потребує альтернативних способів вирішення спірних правовідносин. Інститут медіації є сучасним механізмом досягнення компромісу між сторонами у межах правового поля.

Відповідно до пункту 4 частини 1 статті 1 Закону України «Про медіацію», медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1]. Згідно ч. 1 ст. 7 Закону України «Про медіацію», під час проведення медіації медіатор повинен бути нейтральним у ставленні до сторін медіації та незалежним від

сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб [1].

Медіатор повинен пройти спеціальне навчання, в тому числі навчання практичним навичкам в той час, як спеціальних вимог до судді, що врегульовує спір законодавчо не передбачено. Тривалість процедур також відрізняється, адже, відповідно до ЦПК України, врегулювання спору за участю судді здійснюється протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про проведення такого врегулювання [2]. Проведення класичної медіації не є обмеженою в часі і встановлюється за погодженням сторін. Отже, обидва способи врегулювання спорів є проявом диспозитивності цивільного процесу та сприяють ефективному вирішенню цивільних спорів. Вони являються додатковими гарантіями прав та свобод людини і громадянина, що закріплені в Конституції України .

Закон України «Про медіацію» визначає, що медіація може проводитися медіатором самостійно або за сприяння організації, яка забезпечує проведення медіації. Сторони самостійно обирають медіатора або медіаторів для вирішення їх спору. Окрім цього, законопроектом № 3665 було закріплено право судді виключно надати рекомендацію сторонам звернутися до конкретного медіатора для розв'язання їх спору [1].

В Україні термін «альтернативне вирішення спорів» прямо кореспондується з ч. 5 ст. 55 Конституції України, яка передбачає що «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [3].

Наразі не існує єдиної загальноприйнятої класифікації альтернативних способів вирішення спору, однак до однієї із найбільш поширених процедур належить медіація.

Медіація має низку переваг щодо судового розгляду та відмінностей щодо інших альтернативних механізмів вирішення спорів, таких як врегулювання спору за участю судді, переговори, третейський суд тощо. Однією із таких переваг є повна конфіденційність, тобто цілковито відсутній ризик розголошення інформації, що не завжди забезпечується у судовому розгляді. Також має місце мінімальна емоційно-психологічна напруга учасників конфлікту, оскільки медіація націлена на консенсус, а не на компроміс [4].

На відміну від цивільного судочинства, під час медіації сторони доходять згоди самостійно, що зменшує ризик подальшого звернення до суду із цим питанням. Основне завдання посередника-медіатора – знайти баланс між взаємними вимогами та інтересами сторін та реально оцінити можливості вирішення конфлікту. Практика інституту врегулювання спору за участі судді в Україні є непоширеною, оскільки такий механізм є новелою для цивільного судочинства. Цей спосіб також націлений на спрощене та швидке вирішення спору. Проте, існують суттєві відмінності цього інституту від класичної медіації.

Процедура врегулювання спору за участю судді має певні подібні риси з медіацією. Серед спільних рис медіації і врегулювання спору за участю судді є, зокрема, наявність нейтрального посередника, конфіденційність процедури, безпосередня відповідальність сторін за прийняте рішення. Не зважаючи на це,

позиція, відповідно до якої, врегулювання спору за участю судді є самостійною процедурою видається більш обґрунтованою.

Наприклад, Л. Д. Романадзе пояснює співвідношення інституту врегулювання спору за участю судді та медіації таким чином: «Процедура врегулювання спору за участю судді є самостійною процедурою, що не має нічого спільного з класичною фасилітаційною моделлю медіації, що понад 20 років поширюється в Україні». На думку науковиці, більш слушним для медіаторів є розгляд інституту врегулювання спору за участю судді просто як нової в українській практиці гібридної примирної процедури, що не є медіацією [4].

Сутність процедури врегулювання спору за участю судді полягає у спілкуванні сторін із суддею задля отримання роз'яснення та додаткової інформації з метою оцінки сторонами судового розгляду справи.

Основною відмінністю цих двох процедур є особа посередника. В процедурі врегулювання спору за участю судді таким посередником виступає суддя, який є безпосереднім і повноважним представником судової гілки влади. На відміну, в процедурі медіації, посередник не має повноважень органу судової влади. Варто зауважити, що особі медіатора необхідно пройти певне навчання для отримання відповідних навичок медіатора, водночас для судді-посередника законодавець не встановлює жодних обов'язків стосовно підвищення його професійного рівня задля можливості участі у врегулюванні спору як посередника, що здійснює примирення сторін.

Наступною ознакою, яка розмежовує ці дві процедури, що розглядаються, є можливість сторонами вибору посередника. Зокрема, особливістю медіації є право сторін самостійно обрати особу медіатора. Водночас, процедура врегулювання спору за участю судді такого права не передбачає, натомість проведення процедури здійснюється тим суддею, якого було визначено автоматизованою системою документообігу суду.

Ще однією підставою для розмежування цих процедур є темпоральні обмеження. Так, відповідно до ч. 1 ст. 201 ЦПК України, врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті, водночас, медіація може мати місце на будь-якій стадії судового провадження. [2]. Також, розмежовуючи поняття «медіації» та «врегулювання спору за участю судді», варто зазначити, що врегулювання спору за участю судді у порівнянні з медіацією включає ширше коло повноважень судді-посередника, наприклад, проведення переговорів, роз'яснення мети та порядку проведення процедури, проведення індивідуальних переговорів у формі спільних чи закритих нарад, і в результаті укладення сторонами мирової угоди, звернення до суду із заявою про її затвердження або звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду, або в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем.

Ще одним критерієм для розмежування цих процедур є можливість примусового виконання угоди сторін. Так, ухвала суду про затвердження мирової угоди є виконавчим документом, в той час як медіаційна угода такого статусу не має.

Судова практика свідчить, що медіація ефективніша, ніж звернення до суду. Попри це до судової форми захисту прав та інтересів звертають-

ся все-таки частіше. Якщо порівнювати медіацію з врегулювання спору за участю судді, однією з вагомих відмінностей є основна мета процедур:

перша – забезпечення інтересів сторін, остання – визначення правових позицій сторін, досягнення консенсусу.

Як свідчать результати дослідження судової практики, процедурі медіації довіряють, тому що зацікавлені сторони є її учасниками, а отже, можуть впливати на результат. Найчастіше медіація застосовується в сімейних спорах, про це свідчить рішення Святошинського районного суду м. Києва від 10 лютого 2020 р. у справі № 2/759/929/20 в якому зазначено, що: «доцільно визначити місце проживання малолітнього ОСОБА_3 разом із матір`ю ОСОБА_1 і рекомендовано батькам дитини скористатися процедурою сімейної медіації з метою налагодження конструктивної комунікації між собою для вирішення питань, пов`язаних із подальшим вихованням, піклуванням та утриманням малолітнього сина ОСОБА_3» [6].

Бажаним результатом проведення медіації є укладення медіаційної угоди, яка свідчить про забезпечення інтересів і вимог обох сторін. За допомогою такого способу примирення можуть розглядатися спори, що стосуються кримінального, цивільного, адміністративного, господарського процесів.

Розмежування процедури врегулювання спору за участю судді й медіації слід здійснювати у двох аспектах: теоретичному й практичному. У теоретичному аспекті основна відмінність полягає в процесуально-правовій природі, зокрема це суб'єктний склад, мета, форма проведення, правові наслідки – всі ці елементи суттєво відрізняються. Що стосується практичної частини – слід дослідити судовупрактику реалізації обох способів врегулювання спору.

Як свідчать результати дослідження судової практики, процедурі медіації довіряють, тому що зацікавлені сторони є її учасниками, а отже,

можуть впливати на результат.

Висновок. Підсумовуючи, очевидним видається, що хоча й процедура врегулювання спору за участю судді і має певні суміжні ознаки із медіацією, однак не можна вважати ці процедури тотожними. Тут варто зазначити, що врегулювання спору за участю судді взагалі не належить до альтернативних форм захисту цивільних прав. Це пояснюється тим, що альтернативність будь-якої форми захисту прав та інтересів обумовлюється зверненням особи до несудових форм захисту. А врегулювання спору за участю судді відбувається вже після звернення особи до суду і відкриття провадження у справі, тобто, правовідносини, які виникають під час проведення цієї процедури регулюються процесуальними кодексами України, тобто нормативними актами, які регламентують розгляд справи в суді.

Основною відмінністю процедур медіації та врегулювання спору за участю судді є мета здійснення таких заходів: медіація – максимальне забезпечення інтересів обох сторін, врегулювання спору за участю судді – спроба вирішити спір із мінімальними витратами часу й коштів.

Задля уникнення дискусій щодо особливостей застосування вищевказаних способів урегулювання конфліктів деякі автори пропонують поєднати ці два поняття та ввести визначення поняття «судова медіація» як додаткового засобу правового захисту, що передбачає вирішення спору на добровільних засадах і спрямований на підвищення рівня судового захисту прав і свобод особи, а не його обмеження [5].

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 року № 1875-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text (дата звернення 01 жовтня 2022 року).

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-І. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15 (дата звернення 01 жовтня 2022 року).

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254 (дата звернення 01 жовтня 2022 року).

4. Романадзе Л. Врегулювання спору за участю судді та інші процесуальні новели: вплив на розвиток медіації. URL: http://mediation.ua/wpcontent/uploads/2017/05/Stattya-pro-Mediatsiyu-v-proektahprotses-kodeksiv-2.pdf. (дата звернення 01 жовтня 2022 року).

5. Дяченко С.В., Красько В.В. Домовитись не можна судитись. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2020. No 5 (34). С. 62–66

6. Рішення Святошинського районного суду м. Києва від 10 лютого 2020 р. у справі № 759/12682/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87821397 (дата звернення 01 жовтня 2022 року).

Аліна ПОШТАР*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СИСТЕМИ ТА СТРУКТУРИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Анотація. *В статті проаналізовано сутність, структуру та особливості системи адміністративного права. Обгрунтовано концептуальні основи адміністративного права. Досліджено особливості управлінських відносин, що складаються у сфері державного управління, а також структурні елементи адміністративного права.*

* Науковий керівник: асистентка кафедри права ВНАУ Єлизавета ТИМОШЕНКО

Abstract. *The essence, structure and features are analyzed in the article systems of administrative law. Conceptual foundations are substantiated administrative law. Peculiarities of managerial relations were studied, consisting in the field of public administration, as well as structural elements of administrative law.*

Вступ. Предмет правового регулювання будь-якої правової галузі становлять суспільні відносини, які нею регулюються.

Отже, предмет адміністративного права — це сукупність управлінських відносин, які складаються в сфері державного управління. Суспільні відносини є результатом діяльності людей у сфері державного управління. Саме через них виявляються характер, призначення, спрямованість і мета управління. Вони є загальними та існують в усіх соціальних системах і підсистемах, для яких характерне державне управління. Проте, хоч у якій сфері вони не виникали б і хто б у них не вступав, вони завжди є відносинами між керуючими і керованими, між суб'єктом і об'єктом управління. Система адміністративного права – це внутрішня єдність галузі адміністративного права України, що відображає послідовне розміщення і взаємозв’язок її структурних елементів – адміністративно-правових інститутів і підгалузей адміністративного права, що складаються з певних сукупностей однорідних адміністративно-правових норм.

Виклад основного матеріалу. Важливою характеристикою управлінських відносин, що складаються у сфері державного управління, є їх системність. Як складне системне утворення вони взаємодіють з іншими підсистемами суспільства і відчувають на собі їх вплив. У той же час вони самі впливають на інші підсистеми. Управлінські відносини як результат
людської діяльності, в основі якої лежить вольовий та усвідомлений початок, є суб'єктивними, цілеспрямованими, вольовими і усвідомленими.

Проходячи крізь свідомість людей, вони являють собою наслідок взаємодії волі та свідомості. Таким чином, відносини, що становлять предмет адміністративного права, характеризуються такими особливостями [1]:

- виникають тільки в результаті державно-управлінської діяльності;
- в них обов'язково бере участь виконавчо-розпорядчий орган держави;
- завжди є наслідком свідомої, цілеспрямованої, вольової діяльності від імені держави.

Відносини, що регулюються адміністративним правом, мають місце у різних сферах державного управління: це економіка, культура, комунальне господарство, охорона здоров'я, освіта, внутрішні справи, оборона тощо [2].

До системи адміністративного права нині входить велика кількість адміністративно-правових норм, які регулюють не лише адміністративно-владні, а передусім і адміністративно-сервісні відносини. Елементи системи адміністративного права – норми адміністративного права –можуть утворювати певні групи. Це стає можливим у тому разі, коли зв’язок між нормами адміністративного права всередині групи починає відрізнятися від характеру зв’язку між самими групами, що викликається різним функціональним

призначенням системи адміністративного права та її підсистем – систем інститутів адміністративного права та систем підгалузей адміністративного права. І це, дійсно, має місце у межах системи адміністративного права, що, як наслідок, дозволяє вести мову про можливість виділення у її системі інститутів та підгалузей [3].

Між нормами адміністративного права як елементами її системи існують міцні зв'язки, які появляються у тому, що усі вони, по-перше, є нормативними регуляторами поведінки учасників особливого виду правовідносин – адміністративно-правових відносин; по-друге, є продовженням загальних принципів правового регулювання адміністративно-правових відносин; досяжні для застосування у першу чергу суб'єктам публічної адміністрації, оскільки покликані регулювати саме їх діяльність.

Таким чином, критичний аналіз поглядів вчених-адміністративістів на юридичну природу та зміст системи галузі адміністративного права свідчить про складність і неоднозначність зазначеного феномену. Проте більшість висвітлених вище положень є слушними і такими, що не заперечують, а доповнюють одне одного та мають стати основою сучасної системи галузі адміністративного права України [4].

По-перше, придатними для вітчизняного адміністративного права є компаративістичні запозичення з німецького адміністративного права щодо поділу системи адміністративного права на «Загальне адміністративне право» та «Особливе адміністративне право».По-друге, об'єктивною є потреба введення до первинних складових загального адміністративного права положень, що розкривають юридичну природу зазначеної галузі.

По-третє, природним є розкриття в окремому розділі основних інститутів загальної частини адміністративного права.

По-четверте, в загальному адміністративному праві має бути розкрито основні інститути адміністративного права, які утверджують пріоритет прав і свобод людини в усіх сферах її взаємодії з суб'єктами державного управління.

По-п'яте, систему особливого адміністративного права має бути наповнено конкретними інститутами з урахуванням тих завдань, які покладаються на цю галузь права. Відповідно за основу у виділенні галузей, сфер і секторів державного управління (адміністративно-правового регулювання) доцільно взяти структуру організації центральних органів виконавчої влади, затверджену Указом Президента України від 9 грудня 2011 р. № 1085.

По-шосте, концептуальним напрямком діяльності суб'єктів державного управління є забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Вагоме місце у цій системі належить охоронній функції адміністративного права.

По-сьоме, враховуючи європейський досвід, до структури адміністративного права належать відомі вітчизняній юриспруденції та ті, які перебувають у розробці і визнанні підгалузі адміністративного права: адміністративно-господарське право, адміністративно-будівельне право, адміністративно-земельне право, право соціального забезпечення, поліцейське право, комунальне право, право публічних служб, митне право, податкове право,

адміністративно-екологічне право та ін. Більшість із них у вищих юридичних навчальних закладах викладаються як окремі начальні дисципліни.

По-восьме, сукупність правовідносин, які виникають у зв'язку із захистом у спеціальному судовому порядку прав, свобод і законних інтересів приватних осіб від неправомірних дій суб'єктів владних повноважень, знаходить своє визнання як галузь вітчизняної юриспруденції або в трактуванні інших вчених.

Висновки. Таким чином, система адміністративного права України маєтаку структуру:

1. Загальне адміністративне право, в якому розкриваються такі положення: адміністративне право як провідна галузь права, основні інститути загальної частини адміністративного права, джерела адміністративного права, суб'єкти адміністративного права, адміністративноправові функції, форми та методи державного управління, законність і дисципліна у державному управлінні, механізм адміністративно-правового регулювання, адміністративна відповідальність, адміністративно-правові режими, адміністративні процедури та ін.

2. Особливе адміністративне право, в якому знаходять своє розкриття адміністративно-правове регулювання та адміністративно-правовий захист прав свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб у галузях, сферах і секторах суспільного життя.

3. Спеціальне адміністративне право – підгалузі адміністративного права: адміністративно-господарське право, адміністративно-екологічне право, адміністративно-земельне право, комунальне право, митне правота ін.

4. Адміністративний процес України (Адміністративне судочинство).

Отже, система сучасного адміністративного права об'єктивно є більш складною, ніж система адміністративного права попередньої епохи, коли використовувався поділ на загальну та особливу частини.

Список використаних джерел:

1. Яворська В.Л. Актуальні питання взаємозв'язку адміністративного права з іншими галузями права. *Юридична Україна.* 2011. № 2. С. 19-22.

2. Дем'янчук Ю. В. Аналітико-методологічні засади запобігання та протидії корупції у системі державної служби України: Монографія. Київ: Видавництво Текта, 2018. 502 с.

3. Дем'янчук Ю. В., Суббот А. І., Ігонін Р. В. Науково-практичний коментар до Глави 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення (Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією). Київ: ЦУЛ, 2020. 1246 с.

4. Дем'янчук Ю. В. Адміністративно-правові засади запобігання і протидії корупції у системі державної служби України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2020.

Анастасія ПРИТИКА*
студентка 2 курсу
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ШВЕЦІЯ ЯК ЕТАЛОН СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Анотація. *У статті розглядається основні засади соціальної політики в Швеції та обґрунтовуються напрямки її реалізації.*

Abstract. *The article examines the basic principles of social policy in Sweden and substantiates the directions of its implementation.*

Вступ. Термін «соціальна держава» широко застосовується у правовій літературі і розуміється як держава, що передбачає соціальний розвитку ринкової економіки з метою перерозподілу доходів на користь тих, хто потребує забезпечення та підтримки з боку держави та суспільства, подолання соціальної нерівності тощо.

Виклад основного матеріалу. У першій половині ХХ ст. розпочалася активна теоретична розробка даної проблеми, основою якою була «соціальної держави». Будь-яка держава соціальна, тому що термін «соціальна держава» існує лише для підкреслення здатності цієї держави здійснювати сучасну соціальну політику: піклуватися про трудове влаштування населення, права людини, створювати системи охорони здоров'я, соціального забезпечення, підтримувати прошарки населення, боротися зі злочинністю і конфліктами тощо, – таке визначення подають автори Політологічного енциклопедичного словника [4.С. 68].

Королівство Швеція відрізняється від інших країн своїми високими економічними та соціальними досягненнями. За обсягом соціальних послуг і за рівнем життя воно посідає одне з перших місць у світі. Зі становленням Швеції як однієї з розвинених країн виник термін «шведська модель». Шведські досягнення можна пояснити як особливостями історичного розвитку цієї країни, специфічними рисами національного характеру, так і загальними законами економічного та політичного розвитку. У широкому розумінні шведська модель – це весь комплекс соціально-економічних і політичних реалій країни: високий рівень життя, масштабність соціальної політики. Треба також зазначити, що поняття «шведська модель» не має однозначного трактування.

Шведська модель «держави загального добробуту» ґрунтується не на ліквідації приватної власності та радикальній зміні способу виробництва, а на здійсненні державної функції перерозподілу національного доходу відповідно до

* Науковий керівник – к.і.н.,доцент кафедри історії ВНАУ Світлана БОГАТЧУК

пріоритетів суспільних потреб із метою досягнення більшої соціальної рівності та більшої соціальної справедливості [6, С. 27–29.].

Розвиток сучасної соціальної держави почався трохи більш як сто років тому, коли багатьма європейськими країнами було створено системи страхування проти ризику втрати доходу. Суспільні зміни, пов'язані з появою права на державні соціальні пільги, слід розглядати в співвідношенні з іншими базовими структурними змінами в європейських країнах. Особливо важливими аспектами процесу суспільних трансформацій у XIX сторіччі були: загострення соціальних потреб через прискорення зростання кількості населення, швидке розростання міст і капіталістична індустріалізація, політизація соціальних проблем у результаті демократизації виборчого права й мобілізація трудящих у рамках профспілкових течій і політичних партій; розвиток можливостей держави в процесі раціоналізації органів державного управління шляхом нової організації державних фінансів і створення службової статистики; наявність у держави великої кількості ресурсів у рамках прискорення економічного зростання. Соціальна держава передбачає право всіх людей на базовий рівень добробуту [2, С. 15–16].

У процесі інтеграції було сформульовано європейську соціальну модель, тому головними ознаками її є:

1) високий рівень соціальної захищеності, бо значна частка валового внутрішнього продукту використовується на соціальні потреби.

2) різні проблеми, що винникли соціальній сфері, включивши у себе: трудові відносини, екологію, пенсійне забезпечення тощо, розв'язуються методом соціального діалогу партнерів за активної участі незалежних експертів;

3) у соціальній сфері поряд із державними організаціями та профспілками в національному масштабі, в регіонах і на місцях діють численні некомерційні організації (благодійні, конфесіональні, громадські та інші), котрі виступають як колективні представники громадянського суспільства.

Соціальна держава, завдання якої полягає у створенні гідних умов існування, які корисні для людини, не тільки забороняє, а й сприяє підтримці та розвитку вільних об'єднань. Намагаються впливати на ці групи, для того щоб ефективно допомогти тим, кому це потрібно.

У наш час «держава загального добробуту» в країнах Північної Європи має всі атрибути соціально орієнтованого розвитку. Масштаби соціальних функцій держави визначаються тим, що вона перерозподіляє через свій бюджет 43% (у Норвегії), 59% (у Швеції) ВВП. Виняток становить лише Ісландія, де ці показники дещо нижчі, однак вона зберігає соціальну спрямованість державного бюджету. Такий широкий круг соціальних послуг, які надають ці країни через муніципальні й державні органи залишаються загальнодоступними й універсальними [6, С. 15 – 16].

Обов'язки держави у сфері забезпечення добробуту й соціальних прав громадян закріплені Конституцією Швеції 1974 року [1, С. 17 -19.]. Шведська модель соціальної політики вирізняється лібералізмом щодо таких питань сімейної політики, як незаконнонароджені діти, розлучення, гомосексуалізм, сексуальна просвіта. У Швеції також ліберально ставляться й неабияк

підтримують самотніх матерів та їхніх дітей. Відносно толерантне ставлення й до спільного проживання без реєстрації шлюбу. Ця модель заохочує контроль над народжуваністю [8, С. 191-196]. Головний напрямок активної політики зайнятості у Швеції це є допомога в

отриманні підготовки та підвищення кваліфікації, що здійснюється або за допомогою підготовки і прийняття спеціальних програм або шляхом спільної участі держави і підприємств в організації профпідготовки та перепідготовки кадрів.

Сьогодні ця країна є однією із розвинутих держав, де найкращі досягнення в сфері забезпечення громадян.

Висновки. Соціальна держава – це правова, демократична держава, яка має розвинене суспільство і прагне забезпечити громадянські права для всіх членів суспільства; має свою господарську систему, яка побудована на принципах соціальної справедливості, та соціально орієнтовану ринкову економіку, яка поєднанна з державним регулюванням; сприяє всебічному розвитку і самореалізації особистості через розвинену систему освітніх інститутів і всесвітній інформаційний простір. Внаслідок цього соціал-демократичного правління Швеція стала державаю добробуту, до якої інші народи віднеслися негативно.

Список використаних джерел:

1. Wilensky Harold. Industrial Society and Social Welfare .*Harold Wilensky. New York.* 1958. P. 17 -19.
2. Titmuss R. Social Policy R. Titmuss; ed. Brian Abel-Smith and Kay Titmuss. London, 1973. P. 15–16.
3. Evers A. New Welfare Mixes in Care for the Elderly A. Evers, etc. – Vienna, 1991. P. 27–29.
4. Дікон Б. Глобальна соціальна політика . Б. Дікон. К., 1999. С. 68
5. Загальна декларація прав людини. URL: http:// zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi? nreg=995_015. (дата звернення 29.09.2022 р.).
6. Проблеми соціальних держав . Нова політика. 2001. № 2. С. 15 – 16, 27-29.
7. Швеція і її система соціального захисту. Юридично-соціальний портал. 2008. URL: http://www.pilga.in.ua/node/22 (дата звернення 29.09.2022 р.).
8. Рівчаченко С. В. Становлення та розвиток соціального страхування в країнах ЄС С. В. Рівчаченко Формування ринкових відносин в Україні. 2012. № 5. С. 191-196

Інна РИБАК[*]
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет

[*] Науковий керівник: асистентка кафедри права ВНАУ Ірина СКІЧКО

Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ ПРИ ВРЕГУЛЮВАННІ ТРУДОВИХ СПОРІВ ТА КОНФЛІКТІВ

Анотація. *У статті досліджено передумови впровадження медіації як альтернативного способу вирішення трудових спорів та конфліктів, визначено переваги застосування медіації у трудовому праві. Проаналізовано законодавство України щодо ролі медіації у вирішенні трудових спорів та конфліктів. Акцентовано увагу на особливостях Закону України «Про медіацію».*

Abstract. *The article examines the prerequisites for the introduction of mediation as an alternative way of resolving labor disputes and conflicts, and identifies the advantages of using mediation in labor law. The legislation of Ukraine regarding the role of mediation in resolving labor disputes and conflicts is analyzed. Attention is focused on the peculiarities of the Law of Ukraine "On Mediation".*

Вступ. Інтеграція України в Європейське співтовариство та інші міжнародні процеси, з однієї сторони сприяли впровадженню новітніх прогресивних механізмів управління в установи та організації, а з іншої- потребують нових підходів для запобігання та вирішення трудових конфліктів. За законодавством України вирішення трудових спорів, як правило, здійснюється за участю суду або комісії з промислових (трудових) спорів. Проте все більше уваги ми приділяємо використанню методу, який вже має стабільну та активну практику за кордоном і застосовується для вирішення спорів у всіх сферах суспільного життя – практики процедур медіації.

Виклад основного матеріалу. Зацікавленість найманих працівників та роботодавців не завжди збігаються, тому цілком природно, що ці інтереси конфліктують на будь-якому етапі трудових відносин. Виробничі спори та конфлікти виникають через розбіжності у застосуванні норм трудового законодавства між працівниками (колективом працівників) і власниками підприємств або уповноваженими ними органами. Підставою для цього може бути як застосування законодавства про працю, так і встановлення чи зміна умов праці. За суб’єктивним складом трудові спори поділяються на колективні та індивідуальні, що в свою чергу впливає на конкретний зміст їх вирішення.

Комісія з трудових спорів є неухильним первинним органом з вирішення трудових спорів,які виникають в установах, підприємствах, організа ціях (за виключенням спорів,які зазначені в Кодексі Законів про Працю в Україні), та трудових спорах,які підлягають розгляду у міських, районних, міськрайонних судах і перелік котрих міститься у статті 253 КЗпП України [1].

Законодавством визначено,що трудовий спір розглядається комісією при умові, що працівник з участю профспілкової організації ,яка представляє його інтереси або самотужки не врегулював суперечку під час переговорів з власником (або уповноваженим ним на те органом).

Відповідно до цього виникає запитання - як саме має проходити таке спілкування на практиці і чи воно буде ефективним? Вірогідно у цьому випадку працівник може звернутися до посередника в особі медіатора, щоб вирішити суперечку на стадії її виникнення і тому відпадає необхідність звертатися до комісії з трудових спорів.

Конституція України надає громадянам можливість звертатися до суду за захистом своїх порушених прав та вирішення трудових конфліктів та спорів [2]. Проте з огляду на навантаження суддів чи може сторона вирішити суперечку швидше? Крім цього, вирішення трудових спорів у суді передбачає значні судові витрати для сторін і неможливість отримати рішення в короткий термін через завантаженість судової системи.

Крім того, не щоразу сторона трудового спору задоволена винесеним судовим рішенням, що призводить до необхідності перегляду його у вищих судових інстанціях.У супереч цьому, за допомогою медіації сторони трудового спору можуть вирішувати спори якісніше та швидше. Під час підготовки рішення за допомогою медіатора вони більше задоволені кінцевим результатом, аніж остаточним судовим рішенням.

Розглядаючи медіацію як спосіб вирішення трудових спорів та конфліктів, потрібно зазначити, що кожна сторона спору може звернутися до медіатора за допомогою на будь-якій стадії вирішення спору. Медіатор допоможе забезпечити переговорний процес між сторонами та обрати конкретний шлях і спосіб вирішення спору [5]. Крім того,медіація підвищує ймовірність того, що обидві сторони індивідуального трудового спору збережуть нормальні відносини в майбутньому. Окремої уваги заслуговує питання вирішення колективних трудових конфліктів або спорів. Законодавством України передбачено, що розгляд колективних трудових конфліктів(спорів) здійснюється трудовим арбітражем або примирною комісією. При необхідності примирна комісія залучає незалежного посередника - спільно обрану сторонами особу,яка допомагає налагодити взаємодію та переговори між сторонами, бере участь у виробленні рішення для примирення.

Сьогодні законодавством передбачено позасудовий порядок вирішення колективних трудових спорів та конфліктів, підтвердженням цього загального правила є і судова практика.При розгляді питань, пов'язаних із колективними трудовими суперечками (конфліктами), слід згадати Національну службу примирення та посередництва, створену для покращення трудових відносин щодо працівників та запобігання виникненню колективних трудових спорів (конфліктів). Речники Служби не виконують головну роль у врегулюванні конфлікту, вони виступають посередниками між сторонами конфлікту чи спору.

Нова редакція Закону України «Про медіацію» [3] передбачає, що дія цього закону поширюється на врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі трудових, цивільних, сімейних, господарських, адміністративних. Договір про проведення медіації та угода за результатами медіації у трудових спорах укладаються в письмовій формі. Крім того, у зв'язку з ухваленням закону пропонується доповнити та внести зміни у статтю 222-1 КЗпП «Врегулювання трудових спорів шляхом медіації» [1], надавши можливість

врегулювання трудового спору між працівником і власником або уповноваженим ним органом незалежно від форми трудового договору шляхом медіації згідно положень Закону України «Про медіацію».

Також певні конфлікти та суперечки можуть виникнути в момент підписання і обговорення колективного договору між роботодавцем та трудовим колективом. Законом України «Про колективні договори і угоди» [4] в ст.11 передбачено, що для врегулювання розбіжностей під час ведення колективних переговорів сторони використовують примирні процедури. Якщо в ході переговорів сторони не дійшли згоди з незалежних від них причин, то складається протокол розбіжностей, до якого вносяться остаточно сформульовані пропозиції сторін про заходи, необхідні для усунення цих причин, а також про строки відновлення переговорів. Протягом трьох днів після складання протоколу розбіжностей сторони проводять консультації, формують із свого складу примирну комісію, а у разі недосягнення згоди звертаються до посередника, обраного сторонами. Обраний посередник або сформована комісія примирення не є сторонніми особами, тому може виникнути сумнів щодо їх об'єктивності при вирішенні чи врегулюванні конфліктної ситуації. У цьому випадку також можна розглянути можливість здійснення медіації із залученням нейтральної, спеціальної особи, яка є підготовлена, неупереджена та незалежна для проведення медіації.

Висновок. Беручи до уваги все вище сказане, можна погодитись, що медіація є дієвим способом вирішення трудових конфліктів та спорів. Весь процес є конфіденційним, адже вся інформація, яку отримав медіатор від сторін, не підлягає розголошенню. Кожна людина, яка має правовий конфлікт та виявила добровільну згоду, може спробувати вирішити цей конфлікт в рамках медіації. Потрібно популяризувати цю процедуру вирішення трудових спорів та конфліктів серед трудових відносин.

Список використаних джерел:

1.Кодекс законів про працю в Україні. URL: https://kodeksy.com.ua/kodeks_zakoniv_pro_pratsyu_ukraini.htm. (дата звернення 29.09.2022 р.).

2.Конституція України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text. (дата звернення 29.09.2022 р.).

3.Закон України «Про медіацію». URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text. (дата звернення 29.09.2022 р.).

4.Закон України «Про колективні договори та угоди».URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text. (дата звернення 29.09.2022 р.).

5.Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю70 Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К.: «Укр. енцикл.», 1998. ISBN 966-7492-00-1

Вікторія СТАНІШЕВСЬКА[*]
студентка 4 курсу,

[*] Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВИДИ ДОКАЗІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню інституту доказів та доказування в цивільному судочинстві. Було розкрито поняття «доказів» та «доказування», охарактеризовано стадії (етапи) процесу доказування та з'ясовано за якими критеріями докази поділяють на види.*

В ході дослідження встановлено, що доказ сприймається як окремий елемент засобу доказування, що несе в собі інформацію про обставину справи. З'ясовано роль елементів доказування в ході розгляду цивільної справи судом.

Abstract. *The article is devoted to the study of the institution of evidence and proof in civil proceedings. The concepts of "evidence" and "proof" were revealed, the stages (stages) of the process of proof were characterized, and it was clarified by what criteria evidence is divided into types.*

In the course of research, evidence is perceived as a separate element of the means of proof, which carries information about the circumstances of the case. The role of elements of evidence in the course of the court's consideration of a civil case is clarified.

Вступ. Завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Самі фактичні обставини конкретної справи не можуть бути пізнані судом безпосередньо, оскільки вони, як правило, мали місце в минулому. Тому виникає питання про дослідження джерел, що містять відомості про фактичні обставини справи. Таке дослідження спрямоване на з'ясування наявності чи відсутності певних юридичних фактів (дій чи подій, що мають юридичні наслідки), з якими закон пов'язує виникнення, зміну та припинення прав і обов'язків суб'єктів правовідносин. Отож, відомості про факти, будь-які фактичні дані і є доказами.

Дослідження доказів у цивільному процесі є одним із важливих етапів процесу доказування, оскільки у його рамках відбувається зняття доказової інформації з його носія суб'єктами пізнання. Без правильного встановлення суб'єктів доказування, предмета доказування та фактів (обставин), що підлягають доказуванню, неможливо вирішити справу і ухвалити законне та обґрунтоване рішення. Що в свою чергу буде порушувати принцип юридичної істини, основні завдання цивільного процесу та основоположні засади Конституції України.

Вміння розмежовувати докази на усіх стадіях доказування, забезпечуватиме адекватне сприйняття, а відтак, обґрунтоване вирішення

цивільної справи. Отож, актуальність обраної теми полягає в дослідженні видів доказів та особливостей доказування в цивільному судочинстві, тому що обрані об'єкти мають надзвичайно важливе значення для встановлення істини у справі.

Виклад основного матеріалу. Якщо розглядати історію розвитку юриспруденції від зародження до сучасності доказам та доказуванню приділялася особлива увага. Дана проблема досліджувалася такими вітчизняними та зарубіжними вченими, як Шкребець Д.В., Чорнооченко С. І., Штефан А.С., Кучер Т. М., Молчанов В. В., Новицький В. А., М. А. Фокіна, Фурса С. Я., Цюра Т. В., Балюк М.І., Грабовська О.О., Погорецький М.А. та ін.

Будь-які значущі обставини цивільної справи встановлюються за допомогою доказів. Відповідно до ст. 76 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи [1].

З даного визначення випливає, що докази в цивільному процесі характеризуються певною єдністю: змістом, яким є фактичні дані, що інформують про обставини, необхідні для правильного вирішення справи; процесуальною формою, в якій закладено таку інформацію: засоби доказування; встановленим процесуальним порядком одержання, дослідження й оцінювання змісту і процесуальної форми (доказової інформації і засобів доказування) [2, с.248].

Також аналізуючи положення ст. 76 ЦПК можемо дійти до висновку, що до доказів встановлюються такі вимоги:

- докази повинні мати пряме або опосередковане відношення до предмету юридичного спору і доводити та/або спростовувати обставини, на які покликаються сторони як на підставу своїх вимог та/або заперечень;
- докази мають бути допустимими, тобто отриманими в спосіб, що передбачений легальними вимогами закону;
- докази повинні бути закріплені в певній формі, перелік яких також встановлюється законом.

Необхідно зазначити, що на теоретико-правовому рівні вченими додатково встановлюються специфічні ознаки доказів:

- докази вважають основним, центральним поняттям цивільного судочинства;
- докази визначають як виключний спосіб встановлення сутності правових відносин, що є предметом розгляду в суді [3, с. 228].

Доказами є такі фактичні дані, які отримані у встановленій законом процесуальній формі. Фактичні дані суд одержує з певних джерел, що називаються у законі засобами доказування. Цивільний процесуальний закон дає вичерпний перелік засобів доказування:

1. Пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників — це інформація, отримана за їх згодою при допиті в суді, про відомі їм обставини, що мають значення для справи.

2. Показання свідка — це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини.

3. Письмові докази — це будь-які документи, акти, довідки, листування службового або особистого характеру або витяги з них, що містять відомості про обставини, які мають значення для справи. Письмові докази, як правило, подаються в оригіналі. Якщо подано копію письмового доказу, суд заклопотанням осіб, які беруть участь у справі, має право вимагати подання оригіналу.

4. Речові докази — це предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи. Речовими доказами є також магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи.

5. Висновок експерта — це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, задані судом.

Важливим етапом на будь якій стадії вирішення цивільного спору є конкретне розуміння чи стосується доказ приватноправового спору взагалі та якою мірою (тобто питання належності певного доказу до цивільної справи); наскільки повно доказ підтверджує наявність чи відсутність певних обставин приватноправового спору; звідки походить доказ, який використовується в цивільній справі; яким чином (у якій формі) доказ відтворений ззовні, тобто у вигляді чого він представлений; чи дотримано вимоги процесуального закону щодо форми та способу отримання доказу. Для того, щоб дати відповідь на ряд наведених запитань потрібно вміти розмежовувати докази, які застосовуються у цивільному судочинстві.

Класифікація доказів — це зведення доказів в окремі групи за певною ознакою (підставою). Докази можуть класифікуватися за різними підставами. У теорії цивільного процесу класичним вважається поділ доказів на групи за такими критеріями:

За джерелом їх одержання докази поділяються на:

1. *Особисті* — фактичні дані, джерелом отримання яких виступає людина (містяться у показаннях свідків, поясненнях сторін, третіх осіб, їх представників);

2. *Речові* — фактичні дані, джерелом отримання яких виступає матеріальний об'єкт (закріплені у письмових доказах, речових доказах);

3. *Змішан*і — фактичні дані, джерелом отримання яких одночасно є людина і матеріальний об'єкт (містяться у висновку експерта) [4, с.198].

За характером змісту доказів можна виділити:

1. *Прямі* — дозволяють зробити однозначний висновок про наявність чи відсутність фактів, які підлягають доказуванню. Наприклад, прямим доказом факту реєстрації шлюбу є свідоцтво про шлюб встановлених форми і змісту.

2. *Непрямі* — на відміну від прямих, не мають безпосереднього зв’язку із обставинами, які досліджуються, але дозволяють припустити про наявність чи відсутність певного факту. Квитанція про поштовий переказ не є підставою для

однозначного висновку щодо наявності між сторонами договору позики. Передача грошових коштів могла здійснюватися як на виконання договору, так і бути пов'язаною з іншими обставинами [5, с. 63].

За способом утворення докази класифікуються на:

1. *Первинні* — фактичні дані, одержані з першоджерела. Наприклад, фактичні дані, отримані за допомогою оригіналів документів.

2. *Похідні* — фактичні дані, одержані від інших джерел, тобто формуються за рахунок інших засобів доказування. При використанні похідних доказів підвищується ймовірність неправильного встановлення фактів, тому вони потребують більш старанної перевірки [5, с. 63].

Залежно від мети доказування докази можуть бути:

1. *Основні* — це докази, що підтверджують наявність чи відсутність певної обставини.

2. *Протилежні (контрдокази*) — це докази, то спростовують основний доказ. Наявність основного та протилежного доказу щодо певної обставини дає можливість зробити висновок, що принаймні один з них є неправдивим, а тому вони потребують перевірки іншими доказами. За відсутності такої можливості та в разі однакової переконливості основного і протилежного доказу суд може визнати недоведеною наявність чи відсутність обставин, що підтверджуються основним доказом [6, с. 116].

С. І. Чорнооченко зазначає, що класифікація завжди має як теоретичне, так і практичне значення. Поділяючи докази на види, слід звернути увагу на особливості дослідження і оцінки доказів у залежності від того місця, яке вони зайняли в системі класифікації. Тобто, оцінюючи можливість достовірного висновку на підставі окремо взятого побічного доказу, практика виробила правило, що одного такого доказу недостатньо, і тільки їх сукупність дає можливість зробити правильний висновок про доказуваний факт [4, с. 199].

Пропонуємо розглядати доказ як окремий елемент засобу доказування, що несе в собі інформацію про обставину справи, з існуванням якої особа пов’язує виникнення, зміну або припинення цивільних прав і обов’язків, а засіб доказування — як сукупність окремих доказів, які за цивільним процесуальним законодавством допустимі для доказування в конкретній справі.

Точку зору про те, що доказ є елементом засобу доказування, поділяє С. Я. Фурса. Вважаючи «фактичні дані» у законодавчій дефініції штучним явищем, учена стверджує, що виділити поняття «доказ» в чистому вигляді не вдасться; доказ співвідноситься із засобом доказування як конкретне із загальним, оскільки саме особи, які беруть участь у справі, з усіх можливих засобів доказування обирають ті, які мають підтвердити існування тих чи інших юридичних обставин і подають їх до суду або просять суд їх витребувати. Коли суд їх залучає у справу як доказ, то саме у цьому випадку вони стають доказами в справі [7, с. 315-316].

Доказування — це процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу, спрямована на встановлення істини у конкретній цивільній справі і вирішення спору між сторонами. Ця процесуальна діяльність має

складну структуру, що передбачає поділ процесу доказування на три етапи (стадії): збирання доказів; дослідження доказів; оцінка доказів.

Збирання доказів — це процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу щодо залучення доказів, яка складається з: подання доказів сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі; витребування доказів судом; надання судових доручень щодо збирання доказів. Подання доказів сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, полягає у передачі доказів у розпорядження суду. Зокрема, сторони зобов'язані подати свої докази чи повідомити про них суд до або під час попереднього судового засідання у справі у строк, встановлений судом, з урахуванням часу, необхідного для цього. Докази, подані з порушенням таких вимог, судом не приймаються, якщо сторона не доведе, що їх подано несвоєчасно з поважних причин [6, с. 116]. Крім того, відповідно до ст. 83 ЦПК докази можуть подаватися іншими особами, які беруть участь у справі: третіми особами, представниками сторін та третіх осіб, органами та особами, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, заявниками та заінтересованими особами, їхніми представниками [1].

Дослідженням доказів є процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу щодо безпосереднього сприйняття і вивчення у судовому засіданні фактичних даних, якими сторони обґрунтовують свої вимоги чи заперечення.

Завершується процес доказування оцінкою доказів. Правильна оцінка судом доказів має велике значення для ухвалення законного та обґрунтованого рішення. Оцінка доказів - це розумова діяльність суду та інших учасників цивільного процесу, що ґрунтується на законах логіки та правових нормах і спрямована на формування у суб'єктів доказування власної думки щодо достовірності обставин, якими сторони обґрунтовують свої вимоги чи заперечення, а також ухвалення судом законного й обґрунтованого рішення.

У свою чергу, Штефан М.Й. з точки зору пізнання вважає, що процесуальна діяльність доказування складається з наступних частин:

1. доказування фактичних обставин, які з’ясовуються під час розгляду справи;
2. встановлення судом деяких фактичних обставин під час розгляду справи шляхом безпосереднього спостерігання суддями у судовому засіданні;
3. пізнання судом спірних правовідносин, прав і обов’язків сторін;
4. пізнання, яке здійснюється вищестоящими суддями у процесі перевірки
5. законності та обгрунтованості судового рішення у цивільній справі [8, с. 177].

Принципами доказування в цивільному судочинстві є такі:

- обов'язковість доказування (оскільки всі обставини справи підлягають доказуванню, за винятком тих, які не підлягають доказуванню в силу закону);
- належність доказів;
- допустимість доказів;

- вільна оцінка доказів.

Особливостями процесуальної форми доказування слід вважати:

- законодавча врегульованість процесу доказування;
- дієвість правової регламентації (послідовність дій з доказування і їх зміст докладно регламентуються нормами права);
- універсальність процесуальної форми доказування;
- імперативність процесуальної форми доказування;
- підпорядкованість доказування принципам цивільного процесу.

На думку автора, важливим елементом для визначення особливостей доказування в цивільному судочинстві є віднесення до структури процесу доказування такого елементу як суб'єкти, значення яких важко переоцінити, оскільки згаданий процес доказування реалізується саме завдяки їх діяльності. Опираючись на ЦПК можна виокремити три групи суб'єктів доказування, зокрема:

- ✓ *суд* (виступає обов'язковим суб'єктом будь-яких процесуальних правовідносин як орган на який державою та суспільством покладена функція здійснення правосуддя);
- ✓ *учасники справи.* Це особи, які безпосередньо зацікавленні у вирішенні справи: сторони у справах позовного провадження; заявник та боржник у справах наказного провадження; заявники та інші заінтересовані особи у справах окремого провадження; треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору; треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору; органи та особи, яким законом надано право звертатись до суду в інтересах інших осіб; представники;
- ✓ *інші учасники судового процесу.* Відповідно до ст. 65 ЦПК учасниками судового процесу, крім учасників справи та їхніх представників, є помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст [1].

Існують різні думки про те хто саме повинен входити до складу суб'єктів доказування. Чи це мають бути усі суб'єкти цивільних процесуальних відносин, чи лише суд та особи, які беруть участь у справі , або ж виключно сторони та інші учасники судового процесу.

Ще одним елементом структури доказування являється його об'єкт, який можна визначити як обставини, що підлягають встановленню для вирішення справи та ухвалення судом відповідного рішення, згідно із вимогами цивільного процесуального законодавства. І нарешті останнім, але не менш важливим елементом слід назвати зміст, який включає в себе права та обов'язки суб'єктів доказування.

Ще однією особливістю процесу доказування в цивільному судочинстві слід вважати те, що цивільне процесуальне законодавство передбачило випадки звільнення від процесу доказування. Так, не потребують доказування:

1. *Визнані факти* - це обставини, визнані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі. Наприклад, позивач стверджує, що відповідач отримав певну суму коштів, а відповідач, у свою чергу, це визнає.

2. *Загальновідомі факти* - це факти, які відомі широкому колу осіб, у тому числі і суду. Загальна відомість фактів залежить від часу виникнення і поширеності інформації про них на певній території. Сторона, яка використовує загальновідомий факт, повинна про це зазначити.

3. *Преюдиційність фактів* ґрунтується на правовій властивості законної сили судового рішення і визначається його межами, за якими сторони й інші особи, які брали участь у справі, а також їхні правонаступники не можуть знову оспорювати в іншому процесі встановлені рішенням суду факти та правовідносини. Обставини, що встановлені судовим рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини.

4. *Презумптивні факти* не потребують доказування при розгляді справи, оскільки вони згідно з законом припускаються встановленими, тобто законні презумпції [10, 73-74].

Цивільне судочинство, на думку автора, являється найпоширенішою формою судочинства, оскільки щоденно вирішує значну кількість справ, що охоплюють найрізноманітніше коло суспільних відносин в межах однієї галузі права, а тому не викликає сумніву важливість дослідження доказів та процесу доказування як невід'ємного інституту даного виду судочинства.

Висновок. На підставі викладеного можна зробити висновок, що докази в цивільному судочинстві – це фактичні дані, а також інформація про факти, якими обґрунтовуються процесуально значимі твердження учасників судового процесу, за допомогою та на підставі оцінки яких судовий орган констатує існування та/або відсутність обставин, що входять до предмету доказування з конкретної справи та мають вирішальне значення для прийняття справедливого судового рішення. Безумовним є твердження про те, що правовою процедурою, що дозволяє говорити про об'єктивне існування у процесі доказів, є процес доказування. Докази і засоби доказування співвідносяться між собою як зміст і форма його фіксації: доказ показує, яку інформацію він несе, засіб доказування — в якій об'єктивній формі ця інформація виражена.

В юридичній науці існує багато класифікацій доказів. Класифікація доказів - це зведення доказів в окремі групи за певною ознакою. Вона завжди має як теоретичне, так і практичне значення. Науковці, поділяючи докази на види, звертають увагу на особливості дослідження і оцінки доказів у залежності від того місця, яке вони зайняли в системі поділу.

Доказування - це встановлення обставин, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення сторін або інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи. Доказування складається з таких етапів (стадій): збирання доказів; дослідження доказів; оцінка доказів. Цивільний процесуальний закон дає вичерпний перелік засобів доказування, ними є: пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників, допитаних як свідків; показання свідків; письмові докази; речові докази; висновки експертів. Для прийняття доказів у справу вони повинні відповідати вимогам належності та допустимості.

Також слід звернути увагу на те, що процес доказування містить об'єкт, характеризується наявністю певних суб'єктів, що здійснюють доказову діяльність, та змістом у якому відображаються процесуальні права і обов'язки згаданих суб'єктів.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 01.10.2022)
2. Шкребець Д. В. Поняття і види доказів у цивільному процесі. Київського університету права. № 4. 2011. С. 248-252
3. Саханова Т.В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты. М.: Волтере Клувер, 2008. 696 с
4. Чорнооченко С. І. Цивільний процес : Вид 3-тє, перероб. та доп. : навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2014. 416 с.
5. Логінов, О. А. Цивільний процес України : навч. посіб.. К. : Юрінком Інтер, 2018. 368 с.
6. Цивільний процес України : підруч. За ред. Харитонова Є. О. К. : Підручники, навчальні посібники, 2018. 536 с.
7. Цивільний процес України: академічний курс: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. С. Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2009. 848 с.
8. Малешин Д.Я. Методология гражданского процессуального права. М.: Статут, 2010. 208 с
9. Штефан А.С. Поняття судового доказування в цивільному процесі. Часопис Академії адвокатури України, 2015. №1 (26). С. 64-72
10. Кілічава Т. М. Цивільне процесуальне право : навч. пос. К. : Центр учбової літератури, 2007. 352 с.

Аліна СОЛТАСЮК*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РОЗГОЛОШЕННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ТАЄМНИЦІ. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

* Науковий керівник: старший викладач кафедри права ВНАУ Ольга ДУРАЧ

Анотація. *У цій статті, зокрема, йдеться про нотаріальну таємницю, її сутність та кримінальну відповідальність у разі її розголошення, а також про процесуальні права нотаріуса та його відповідальність за розголошення певної інформації. Питання про допустимість електронних доказів на досудовому розслідуванні.*

Abstract. *This article specifically talks about the notarial secret, its essence and criminal liability in case of its disclosure, as well as the procedural rights of the notary and his responsibility for the disclosure of certain information. The issue of the admissibility of electronic evidence at the pre-trial investigation .*

Вступ. Для певних нотаріальних дій особа, що звертається до нотаріуса, подає багато інформації, яку можуть використати в майбутньому проти неї. Розголошення інформації, яка використовувалась для вчинення певних нотаріальних дій, є розголошенням нотаріальної таємниці.

Порушення нотаріальної таємниці може спричинити шкоду доволі великій кількості охоронюваних законом суспільним відносинам, благам та інтересам. Насамперед це стосується питання про таємницю особистого життя громадян яка охороняється Конституцією України ст. 32. Не допускаються різні дії з конфіденційною інформацію про особу без її згоди, крім випадків визначених законом.

Для забезпечення збереження особистої інформації, використаної при нотаріальних діях, законом встановлюються спеціальні відносини нотаріуса з державними органами, судом, органами кримінальної юстиції в питаннях видачі документів, які торкаються нотаріал дій.

Виклад інформації. Почнімо з поняття, що таке нотаріальна таємниця – це сукупність відомостей (про особу, майно, особисті майнові і немайнові права і обов’язки тощо), отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення особи до нотаріуса. Зберігати нотаріальну таємницю зобов’язані такі особи, як : нотаріус; помічник нотаріуса; особа, залучена до вчинення нотаріальної дії у якості свідка; особа, якій стали відомі певні відомості у зв’язку з виконанням службових обов’язків чи іншої роботи; інші особи, яким стали відомі відомості, що становлять предмет нотаріальної таємниці. Розголошення таємниці може бути у кількох формах:

1) усна, що відбувається під час розмови у присутності сторонніх осіб в особистому спілкуванні з родичами, близькими та іншими особами; переданням відомостей, що становлять нотаріальну таємницю, через медіа зв’язок тощо;

2) письмово-друкована відбувається у вигляді викладення змісту відомостей: у відкритих друкованих виданнях (газетах, журналах, книгах); у листах до рідних і близьких; передання, пересилання стороннім особам відомостей, даних про осіб, які звернулися за допомогою до нотаріуса, тощо;

3) наочно-демонстративна – коли в результаті неправильного зберігання матеріалів справи вони стають надбанням сторонніх осіб.

Не є порушенням нотаріальної таємниці:

1) внесення нотаріусом інформації до державних реєстрів;

2) звітність нотаріуса в рамках процедури фінансового моніторингу;

3) надання нотаріусом інформації (виключно в обсязі та на підставах, визначених законом) на вимогу суду, правоохоронних органів, податкового органу, державних та приватних виконавців, Міністерства юстиції України [1].

Згідно позиції Мін'юсту, одною з головних причин втратити право займатись нотаріальною діяльністю є випадок з невмінням нотаріусів зберігати нотаріальні таємниці. Вони також зазначили, що у разі порушення нотаріусом вимог щодо збереження нотаріальної таємниці Міністерство юстиції має право анулювати свідоцтво про зайняття нотаріальною діяльністю. У випадку недодержання таємниці, нотаріус не може скасувати свою дію, але особа, права якої порушено, може звернутися до суду за захистом [9].

Повернимось до загальних понять, про які пишеться в Статті 3 Закону України «Про нотаріат», а саме ,нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Згідно зі статтею 59 Конституції України кожному громадянину гарантоване право на одержання правової допомоги. Нотаріат разом з іншими правовими інститутами забезпечує реалізацію цього конституційного права громадян. Захист прав і законних інтересів громадян та організацій при вчиненні нотаріальних дій гарантує Закон України «Про нотаріат». Порушення встановленого законодавством порядку вчинення нотаріальних дій призводить до недійсності нотаріального акту. Учиняючи певну нотаріальну дію, нотаріус підтверджує цим її законність і достовірність та запобігає можливим порушенням прав та інтересів осіб, які звернулися до нього. Істотний вплив на процесуальну діяльність нотаріуса, комплекс його процесуальних прав та обов'язків має його загально-правовий статус. Статтею 4 Закону України “Про нотаріат” визначено, що нотаріуси мають право: витребувати від підприємств, установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій; одержувати плату за надання додаткових послуг правового та технічного характеру, які не пов’язані із вчинюваними нотаріальними діями, плату за вчинення інших дій, покладених на них відповідно до закону, а також за вчинення приватними нотаріусами нотаріальних дій; складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів та виписки з них, а також давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру [2].

Обов'язок дотримання нотаріальної таємниці поширюється також на осіб, яким відповідна інформація стала відома у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків чи іншої роботи, на осіб, залучених для вчинення нотаріальних дій у якості свідків, та на інших осіб, яким стали відомі відомості, що становлять предмет нотаріальної таємниці. Особи, винні в порушенні нотаріальної таємниці, несуть відповідальність у порядку, встановленому законом. Наведене має суттєве значення для застосування частини 2 статті 65 Кримінального процесуального кодексу, якою встановлено, що нотаріус не може бути

допитаний як свідок про відомості, які становлять нотаріальну таємницю У частині третьої статті 8-1 Закону України «Про нотаріат» визначено, що обшук, виїмка, огляд робочого місця (контори) провадиться на підставі та в порядку, встановленому законом. Якщо коротко, то з метою забезпечення збереження нотаріальної таємниці закон встановлює особливий порядок взаємовідносин нотаріуса з державними органами, судом, органами кримінальної юстиції з питань видачі документів, пов'язаних із вчиненням нотаріальних дій. Водночас законодавчо не визначений порядок притягнення до відповідальності за розголошення нотаріальної таємниці.

За розголошення нотаріальної таємниці передбачена лише відповідальність на підставі самого Закону «Про нотаріат» (частина четверта статті 8). При цьому найсуворішим покаранням для особи, яка вчинила такі дії, є позбавлення права на зайняття нотаріальною діяльністю. Отже, питання про кримінально-правове забезпечення нотаріальної діяльності, зокрема у частині збереження нотаріальної таємниці, має бути врегульовано та вирішуватись на підставі загальновизнаних підходів до розуміння таємниці у кримінальному праві [3].

Питання кримінально-правового забезпечення нотаріальної діяльності в частині збереження нотаріальної таємниці має вирішуватися на основі загальновизнаних підходів до розуміння таємниці в кримінальному праві.

За своєю сутністю таємниця в кримінальному праві є суспільним явищем, яке характеризується такими характерними ознаками:

- обмеження доступу до таємниці;
- значущість такої інформації для відповідного кола суб'єктів (держави, соціальних груп, юридичних та фізичних осіб) у відповідний проміжок часу;
- здатність такої інформації при її поширенні завдати істотної шкоди охоронюваним законом суспільним відносинам, благам та інтересам держави, суспільства, юридичних і фізичних осіб;
- чітке визначення сфер, у яких може існувати така інформація;
- передбаченість такої інформації у відповідних законах;
- чітке формулювання кримінально-правової охорони такої інформації у КК України [10].

Законодавство України різними нормативними актами визначає поняття різних видів таємниці, порядок доступу до них та використання їх. Весь секрет слід розділити на дві основні групи:

• відомості, що становлять державну таємницю,

• відомості, що становлять професійну таємницю.

Усе вищезазначене зумовлює пропозицію закріпити окремою нормою Особливої частини КК відповідальність за розголошення нотаріальної таємниці. Така стаття може бути сформульована наступним чином:

1. Розголошення нотаріальної таємниці без згоди однієї сторони задіяної в нотаріальному процесі, особою, якій ця таємниця стала відома у зв'язку із виконанням професійних або службових функцій та завдало шкоду у значному розмірі інтересам юридичних та фізичних осіб.

2. Дії зазначені вище, але вчинені з особистої зацікавленості та спричинили шкоду у великому розмірі.

3. Дії, передбачені частиною першою та другою цієї статті, якщо вони спричинили шкоду в особливо великому розмірі (в значному розмірі вважається шкода, що в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великому розмірі – така, що у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, в особливо великому розмірі – така, що у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян) [6].

Фурса Світлана Вікторівна д.ю.н. завідувач кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури зазначає: «Предмет нотаріальної таємниці є не тільки інформація, яка стала відома нотаріусу від заінтересованої особи, а й ті відомості, які він отримав з інших джерел при виконанні професійних обов'язків, а також його процесуальна діяльність, яка спрямована на досягнення певного правового результату. Нотаріальну таємницю потрібно розглядати з двох сторін. З одного боку, це таємниця особи, яка звернулась за вчиненням нотаріальної дії». Даний склад злочину за конструкцією повинен відноситись до матеріальних складів – його закінчення повинно співвідноситись із моментом настання суспільно-небезпечних наслідків, зазначених у диспозиціях норм статті. Зрозуміло, що обов'язковою ознакою у цьому випадку стає і причинний зв'язок між діянням та наслідком [4].

Факультативні ознаки об'єктивної сторони злочину на кваліфікацію не впливають. Моментом закінчення цього злочину є момент коли нотаріальна таємниця стає відомою третім особам, які не мають права нею володіти. Таким чином цей злочин слід віднести до злочинів із формальним складом. Для кваліфікованого і особливо кваліфікованого складів цього злочину моментом закінчення є момент настання передбачених законом наслідків. У зв'язку із цим вони належатимуть до злочинів із матеріальним складом. Подання нотаріусом в установленому порядку та у випадках, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», інформації центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, не є порушенням нотаріальної таємниці [5].

Говорячи за нотаріальну таємницю не можна оминути тему електронного архіву, адже саме про цей спосіб зберігання важливої інформації говорять вже не перший рік. Навіть розмірковують закріпити його в законодавстві. Про необхідність створення єдиного електронного реєстру нотаріальних дій йшлося в Указі Президента України від 22 липня 2019 року № 542/2019 «Про заходи щодо протидії рейдерству» [7].

Складовими електронної системи нотаріату є електронний нотаріальний архів, електронний реєстр нотаріальних дій, електронне робоче місце нотаріуса та інші підсистеми, визначені положенням про електронну систему нотаріату, що

затверджується Міністерством юстиції України за погодженням з Нотаріальною палатою України. Електронне робоче місце нотаріуса є підсистемою, в якій забезпечується налаштування процесу вчинення нотаріальних дій та виконання функцій, делегованих державою, розробка шаблонів (зразків) документів, підготовка нотаріальних документів, відправлення запитів та отримання інформації з єдиних та державних реєстрів, кадастрів, інших інформаційних систем, доступ нотаріусів до яких передбачений законодавством, обмін іншою інформацією в електронній формі, необхідною для вчинення нотаріальних дій або виконання функцій, делегованих державою.

У подальшому розгляді вказаних порушень у сфері нотаріату необхідно чітко визначити та законодавчо закріпити джерела доказів та алгоритм їх отримання з урахуванням специфіки цих проваджень. Не можу не зупинитися на ідентифікації електронних доказів, які можуть бути одними з основних доказів під час розслідування вказаного провадження. Так, загальне поняття Е-докази (електронні докази), що використовують у досудовому розслідуванні. Юристи наголосили, що необхідно чітко визначити, що оригінали електронних доказів вилучаються лише у виняткових випадках. Не менш важливо передбачити детальний порядок та форму долучення, обліку та зберігання доказів у матеріалах справи з визначенням кола відповідальних осіб. Низка неочевидних змін у документі викликають занепокоєння фахівців, зокрема, невідповідність назви законопроєкту №5060 та його змісту.

Відтак вони пропонують видалити з законопроєкту:

а) вказівку на «віртуальні активи» (– це нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі) як окремий вид електронного документа;

б) масив положень щодо регламентації порядку спеціальної конфіскації віртуальних активів, викладених у ч. 9 ст. 100-2 законопроєкту.

Законопроектом пропонується змінити порядок проведення негласних слідчих дій щодо зняття інформації з електронних інформаційних систем. Суть нової редакції статті не змінилася, але відтепер вона також створює конфліктну ситуацію на майбутнє, адже зняття інформації з електронних інформаційних систем відбувається виключно на підставі ухвали слідчого судді, не прокурор чи слідчий.

Крім того, експерти комітетів звернули увагу на склад робочої групи, залученої до розробки документу, констатувавши відсутність залучення провідних експертів галузі та представників правничої спільноти.

Семен Ханін, адвокат, керуючий партнер Amber Law Company, кандидат економічних наук, заслужений юрист України, член правління Асоціації адвокатів України виступив спікером вебінару з питань практичних особливостей роботи з електронними доказами. Під час заходу він звернув увагу учасників на судову практику з питань використання електронних цифрових доказів, серед яких зокрема таку справу, 11 березня 2022 року, справа № 149/745/14, провадження № 51-4269км19. На підставі висновку експерта було встановлено, що відеофонограми (фонограми), на які посилається сторона обвинувачення, що зафіксовані на оптичних дисках, на які фіксувалися негласні

слідчі (розшукові) дії, є копіями, судом обґрунтовано визнано їх недопустимими доказами, тобто Верховний Суд зі своєю колегією погоджується в цьому рішенні, що неможливо використовувати як допустимі докази копії відеофонограм. Тож, відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» [8].

Однією з проблем в досудовому розслідуванні є те, що Згідно з ч. 2 КПК нотаріуси не можуть бути допитані як свідки про відомості, які становлять нотаріальну таємницю. Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону «Про нотаріат» нотаріальною таємницею є сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо. Таким чином, загальне правило передбачає заборону допитувати нотаріуса з питань професійної діяльності. Однак, така заборона не є абсолютною. У ч. 3 ст. 65 КПК міститься перелік осіб, до яких належать нотаріуси, які можуть бути звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю, особою, що довірила їм ці відомості, у визначеному нею обсязі. У випадку з одностороннім правочином, це є лише особа, яка вчиняла цей правочин, у випадку з дво- чи багато сторонніми правочинами – усі сторони договору.

Таким чином, нотаріус може бути допитаний як свідок щодо його професійної діяльності, якщо усі особи, які довірили нотаріусу нотаріальну таємницю у письмовій формі звільнять нотаріуса від обов'язку зберігати нотаріальну таємницю з зазначенням обсягу інформації, яку нотаріус має право повідомити.

Деякі особливості проведення обшуку згідно з положеннями КПК:

- перед початком виконання ухвали нотаріусу повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія, видана судом (ч. 3 ст. 236 КПК);
- обшук можуть проводити лише слідчий або прокурор;
- документи та предмети, які мають значення для кримінального провадження, тимчасово вилучаються на підставі ст. 168 КПК. Перелік вилучених предметів обов'язково визначається у протоколі обшуку (ст. 104 КПК), який ведеться з початку обшуку. Другий екземпляр протоколу обшуку, а також другий примірник опису вилучених предметів, в разі його складання, видаються нотаріусу;
- за рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження;
- слідчий, прокурор під час проведення обшуку має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити;

- слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку;
- при обшуку слідчий, прокурор має право оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження;
- при обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис [11].

Щодо проблем судової практики можу сказати, що наразі в цивільному порядку розглядають оскарження дій нотаріуса. Відповідно до ст. 50 Закону нотаріальна дія або відмова у її вчиненні оскаржуються до суду. Оскарження нотаріальної дії можливе, якщо особа вважає, що така дія була вчинена неправомірно. Право на оскарження нотаріальної дії або відмови у її вчиненні має особа, прав та інтересів якої стосуються такі дії. Таким чином, може відбуватися оскарження нотаріальної дії або відмова у її вчиненні [12].

Прикладом є справа № 761/40184/16-ц, Провадження № 2/761/1449/2018, РІШЕННЯ ІМЕНЕМ УКРАЇНИ, 09 жовтня 2018 року Шевченківський районний суд міста Києва справу за позовом особи (позивача) приватного нотаріуса Київського міського нотаріального округу Горбунової Лесі Василівни, третьої особи (адвоката) та Міністерство юстиції України про визнання дій нотаріуса неправомірними та скасування нотаріальної дії. В позові розповідається, що відповідач (нотаріус) порушила нотаріальну таємницю та здійснювала посвідчення договору дарування в присутності сторонньої особи, який міг вплинути на наміри дарувальника щодо його волевиявлення. Щодо посилань позивача з приводу порушення відповідачем нотаріальної таємниці. У результаті чого Визнати дії приватного нотаріуса Київського міського нотаріального округу Горбунової Лесі Василівни по нотаріальному посвідченню договору дарування 9/20 земельної ділянки від 20 листопада 2013 року, а також договору дарування 9/20 житлового будинку від 20 листопада 2013 року за певною адресою - неправомірними. Також стягнули з приватного нотаріуса Київського міського нотаріального округу Горбунової Лесі Василівни на користь позивача 551,21 грн. судового збору [13].

Також є питання судової практики, що розглядають в адміністративному порядку. Прикладом є оскарження нотаріусом дисциплінарного стягнення у випадку порушення нотаріальної таємниці. Хоча нотаріальна дія не може бути скасована нотаріусом у разі недодержання таємниці її вчинення, однак це не позбавляє особу, права якої порушено, звернутися до суду за захистом [12].

Таку ситуацію розглянуто в справі № 815/2176/17, ПОСТАНОВА ІМЕНЕМ УКРАЇНИ, 19 серпня 2017 року, 11год.00хв., Зала судових засідань №19, Одеський окружний адміністративний суд у складі: Головуючого - судді Аракелян М.М. До суду надійшла адміністративна позовна заява державного нотаріуса, в якій позивачка просить суд визнати неправомірним та скасувати наказ Головного територіального управління юстиції в Одеській області №74-дв від 17 жовтня 2016 року про притягнення її до дисциплінарної відповідальності, оскільки, у зв'язку з великою завантаженістю, консультант в реквізиті «Адресат» замість адреси однієї особи помилково зазначила адресу іншої особи, яка раніше

зверталася. Нотаріус підписала цей лист, який був направлений за не правильною адресою, але його добровільно повернула, оскільки позивачем їй було пояснено про помилковість його направлення. Однак в подальшому вона змінила своє ставлення до ситуації, знову звернулася до Четвертої ОДНК та просила повернути їй цей же лист. Оскільки за змістом вказаний лист її стосувався - їй було відмовлено в його отриманні. У зв'язку із цією подією громадянка звернулася зі скаргою до Головного територіального управління юстиції в Одеській області та 13.09.2016 року позивачем з цього приводу були надані письмові пояснення та відповідач провів перевірку цієї скарги. У результаті Адміністративний позов нотаріуса до Головного територіального управління юстиції в Одеській області про визнання неправомірним та скасування наказу, задовольнити, тобто дисциплінарного стягнення не відбулось [14].

Висновок. Отже нотаріальна таємниця – це сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення особи до нотаріуса. Особа, у разі її розголошення несе кримінальну відповідальність, також це відноситься й до нотаріусів і відбувається це, коли розголошується нотаріальна таємниця без згоди однієї сторони задіяної в нотаріальному процесі або вчинене з особистої зацікавленості та спричинили шкоду у великому розмірі.

Про електронний спосіб зберігання важливої інформації говорять вже не перший рік. Навіть розмірковують закріпити його в законодавстві. Про необхідність створення єдиного електронного реєстру нотаріальних дій йшлося в Указі Президента України від 22 липня 2019 року № 542/2019 «Про заходи щодо протидії рейдерству».

Юристи наголосили, що необхідно чітко визначити, що оригінали електронних доказів вилучаються лише у виняткових випадках. Не менш важливо передбачити детальний порядок та форму долучення, обліку та зберігання доказів у матеріалах справи з визначенням кола відповідальних осіб. Низка неочевидних змін у документі викликають занепокоєння фахівців, зокрема, невідповідність назви законопроєкту №5060 та його змісту.

Список використаних джерел:

1. Головні новини. України та світу. URL: https://suspilne.media/133778-minust-poasniv-so-take-notarialna-taemnica-i-koli-ii-mozna-rozpovidati/ (дата звернення 29.09.2022 р.).

2. Стаття 3 Закону України «Про нотаріат» URL: https://obolon.kyivcity.gov.ua/files/2018/12/20/Notarius.pdf Стаття 8. Нотаріальна таємниця https://protocol.ua/ua/pro_notariat_stattya_8_2/(дата звернення 29.09.2022 р.).

3. «Правовий тиждень». Інформаційно-правова газета URL: http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=123587(дата звернення 29.09.2022 р.).

4. Фурса Світлана Ярославівна. Предмет нотаріальної таємниці URL: https://law.knu.ua/ua/teachers-page?id=245(дата звернення 29.09.2022 р.).

5.Нотаріат в Україні: Книга 1. Організація нотаріату з практикумом С. Я. Фурса, Є. і. Фурса, Є. Є. Фурса, О.М. Нікітюк. - Київ: Алерта, 2015. 484 с.

6.Міністерство юстиції. Як взагалі можна розголосити нотаріальну таємницю? URL: https://minjust.gov.ua/m/yak-vzagali-mojna-rozgolositi-notarialnu-taemnitsyu

7.Судебно-юридична газета. Що таке електронний нотаріат та як це буде працювати. Національна Асоціація Адвокатів України. Е-докази у кримінальному провадженні: правники надали пропозиції щодо проекту URL: https://sud.ua/ru/news/publication/228508-scho-take-elektronniy-notariat-ta-yak-tse-bude-pratsyuvati (дата звернення 29.09.2022 р.).

8. Видавництво юридична практика. Головна прес-релізи проблемні питання допустимості електронних доказів на досудовому слідстві та судовому розгляд URL: https://pravo.ua/problemni-pytannia-dopustymosti-elektronnykh-dokaziv-na-dosudovomu-slidstvi-ta-sudovomu-rozhliadi/ (дата звернення 29.09.2022 р.).

9. Денисяк Н. М. Нотаріальна таємниця як одна з важливих складових діяльності нотаріуса. Н. М. Денисяк. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2014. № 7. С. 136-138.

10. Єфімов О. М. Нотаріальна таємниця: між кримінальною та цивільно-правовою відповідальністю О. М. Єфімов. Мала енциклопедія нотаріуса. 2014. № 1. С. 84-87.

11. НОТАРІАЛЬНА ПАЛАТА УКРАЇНИ. Доступ до нотаріальних документів, проведення обшуку приміщення нотаріальної контори або робочого місця приватного нотаріуса. ДОПИТ НОТАРІУСА URL: http://npu.in.ua/uploads/files/user_2147483647/Docs/Dostup_do_dokumentiv_POSIBNUK.jpg.pdf (дата звернення 29.09.2022 р.).

12. Закон України «Про нотаріат». Стаття 50. Оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#o501 (дата звернення 29.09.2022 р.).

13. YouControl. Рішення № 77314423, 09.10.2018, Шевченківський районний суд міста Києва URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/77314423/ (дата звернення 29.09.2022 р.).

Анастасія ХМІЛЬ*
студентка 2 курсу
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ

* Науковий керівник: асистентка кафедри права ВНАУ Тимошенко Є.А.

Анотація. *У статті розглядаються питання про притягнення до кримінальної та адміністративної відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушення, особливості та відповідальність.*

Abstract*. The article deals with the issue of bringing to criminal and administrative responsibility for committing corruption and corruption-related offenses, features and responsibility.*

Вступ. Розкриваючи тему відповідальності за корупцію, висвітлимо саме поняття «корупція», дефініцію якого наведено в ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції». Отже, корупція – це використання особою, зазначеною в ч. 1 ст. 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей із метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка / пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 цього Закону, чи на її вимогу іншим фізичним або юридичним особам із метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей [1].

Виклад основного матеріалу. Законодавець розмежовує корупційне правопорушення та правопорушення, пов'язане з корупцією. Так, згідно із ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, учинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, за яке встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність, тоді як правопорушення, пов'язане з корупцією, – це діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, учинене особою, зазначеною в ч. 1 ст. 3 цього Закону.

Отже, основна відмінність між наведеними видами правопорушень полягає в тому, що обов'язковою ознакою першого є наявність ознак корупції, а другого – відсутність таких ознак, проте останнє буде лише в разі порушення встановлених Законом України "Про запобігання корупції" вимог, заборон та обмежень. Різняться вони також з огляду на передбачені законом види юридичної відповідальності за їх учинення, особливості яких і буде проаналізовано в цій статті.

За вчинення корупційних або пов’язаних з корупцією правопорушень особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, згідно Закону України «Про запобігання корупції» притягуються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку.

Кримінальним кодексом України (далі – КК України) передбачена відповідальність за вчинення таких корупційних правопорушень (злочинів):

- зловживання владою або службовим становищем (стаття 364 КК України);
- службове підроблення (стаття 366 КК України);

- декларування недостовірної інформації (стаття 366-2 КК України);
- неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (стаття 366-3 КК України);
- службова недбалість (стаття 367 КК України);
- прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (стаття 368 КК України);
- незаконне збагачення (стаття 368-5);
- пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (стаття 369 КК України);
- зловживання впливом (стаття 369-2 КК України).

Кодексом України про адміністративні правопорушення закріплено такі види адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією:

- порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності
- порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків
- порушення вимог фінансового контролю
- порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів
- незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень
- невжиття заходів щодо протидії корупції [2].

До дисциплінарної відповідальності за вчинення корупційного правопорушення винні особи притягаються на підставі норм Кодексу законів про працю України. За вказані порушення до особи може бути застосовано один з таких заходів стягнення: догана чи звільнення.

Особа, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, якщо інше не передбачено Конституцією і законами України, може бути відсторонена від виконання своїх повноважень за рішенням керівника органу (установи, підприємства, організації), в якому вона працює, до закінчення розгляду справи судом.

У разі закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, у зв'язку з відсутністю події або складу адміністративного правопорушення відстороненій від виконання службових повноважень особі відшкодовується середній заробіток за час вимушеного прогулу, пов'язаного з таким відстороненням.

Суб'єкти вчинення:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

— Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр

України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади,

— народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

— державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

— військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби;

— судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

— особи рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, податкової міліції, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України;

— посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи;

— члени Національного агентства з питань запобігання корупції;

— члени Центральної виборчої комісії;

— поліцейські;

— посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим;

Адміністративні стягнення за вчинення правопорушень, передбачених статтею 172^4, може бути накладено протягом трьох місяців з дня його виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення [3].

Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків —тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією такого подарунка.

Та сама дія, вчинена особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за порушення, передбачене частиною першою цієї статті, —

тягне за собою накладення штрафу від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією такого дарунка (пожертви) та з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік.

Подарунок — це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають (одержують) безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової.

Ринкова ціна — це домінуюча на ринку у відповідному часовому відрізку ціна на товар (послуги, роботи). Вона встановлюється безпосередньо на вільному конкурентному ринку під впливом співвідношення попиту і пропозиції, а не нав'язується директивними документами органів державної влади.

Положення ЦК, зокрема в частині дарування і пожертви, не можуть застосовуватися до відносин, які регулюються Законом України «Про запобігання корупції» [4].

Відповідно до статті 717 ЦК за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність.

Важливим є те, що згідно з частиною 2 статті 717 цього кодексу договір, який встановлює обов'язок обдаровуваного вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового або немайнового характеру, не є договором дарування.

Теж саме стосується й здійснення пожертв. Адже, по-перше, до договору про пожертву застосовуються положення про договір дарування; по-друге, пожертвувач має право здійснювати контроль за використанням пожертви відповідно до мети, встановленої договором про пожертву, чого він позбавлений в разі надання пожертви в розумінні антикорупційного законодавства, а по-третє, вигоду від пожертви отримують саме сторонні особи, а не пожертвувач, що, звісно, протирічить корупційній пожертві, — вона здійснюється саме з метою вчинення дій на користь пожертвувача.

Особи можуть приймати подарунки, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність, крім випадків, передбачених вище, якщо вартість таких подарунків не перевищує одну мінімальну заробітну плату, встановлену на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки [5].

Передбачені обмеження щодо вартості подарунків не поширюються на подарунки, які:

- даруються близькими особами;
- одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги,
- загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси.

Наявність таких винятків у законодавстві пояснюється тим, що обмеження для осіб під час проходження державної служби або служби в органах місцевого самоврядування повинні бути пропорційними. Факт перебування на службі не повинен ставати причиною для перешкод в отриманні подарунків від своїх родичів (наприклад, під час привітання з днем народження, одруження, народження дитини тощо) або участі в розіграші призів тощо.

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» **близькі особи** — особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 3 цього Закону (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суб'єктом не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, а також — незалежно від зазначених умов — чоловік,

дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням згаданого суб'єкта.

Близькість понять подарунку та неправомірної вигоди викликає потребу співвідношення: дарунок завжди має матеріальне вираження, а неправомірна вигода може мати нематеріальний зміст.

Одержання неправомірної вигоди завжди пов'язане з необхідністю використання особою свого службового становища. А одержання подарунка не завжди пов'язане з виконанням повноважень.

Отримання знижки на товари і послуги, виграшу, призу, премії або бонусу може виступати одним із способів приховування корупційних практик (наприклад, виграш службовцем автомобіля чи квартири за наслідками фіктивного розіграшу).

Для уникнення подібних ситуацій законодавець передбачив, що такі акційні пропозиції повинні бути загальнодоступними, тобто:

— умови проведення акцій мають бути оголошені через засоби масової інформації чи іншим способом, який забезпечить повноцінне інформування громадськості;

— учасником акції може бути будь-яка особа.

Подарунки, одержані особами як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним підприємствам, установам чи організаціям, є відповідно державною або комунальною власністю і передаються органу, підприємству, установі чи організації.

Рішення, прийняте однією особою на користь іншої особи, від якої вона чи її близькі особи отримали подарунок, вважаються такими, що прийняті в умовах конфлікту інтересів, і на ці рішення розповсюджуються положення статті 67 Закону України «Про запобігання корупції».

Тобто в цьому випадку нормативно-правові акти, рішення підлягають скасуванню органом або посадовою особою, уповноваженою на прийняття чи скасування відповідних актів, рішень, або можуть бути визнані незаконними в судовому порядку за заявою заінтересованої фізичної особи, об'єднання громадян, юридичної особи, прокурора, органу державної влади, зокрема Національного агентства з питань запобігання корупції, органу місцевого самоврядування, а правочин може бути визнаним недійсним [6].

Список використаних джерел:

1. Закону України «Про запобігання корупції», редакція від 03.08.2022 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (дата звернення 08.10.2022).

2. Кримінальний кодекс України, редакція від 19.08.2022, https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14 (дата звернення 08.10.2022).

3. Кодекс України про адміністративне правопорушення, редакція від 16.07.2022, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення 08.10.2022).
4. Цивільний Кодекс України, редакція від 01.08.2022 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення 08.10.2022).
5. Закону України "Про запобігання корупції", редакція від 03.08.2022 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (дата звернення 08.10.2022).

Катаріна ЧУБАК*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЕВОЛЮЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Анотація. *У статті розглядаються питання про історію розвитку та становлення адміністративного права як галузі права.*

Abstract. *The article examines the history of the development and establishment of administrative law as a branch of law.*

Вступ. Розвиток і становлення адміністративного права має досить давню історію, перші адміністративні норми з’явилися у правових системах античних держав Заходу, Середнього та Далекого Сходу. Як самостійна галузь права адміністративне право бере свій початок ще у XVIII ст. На сьогодні адміністративне право є однією з провідних та базових галузей вітчизняного права, тому вивчення накопиченого досвіду і розуміння всієї історії його формування та розвитку дає можливість знайти оптимальні шляхи вдосконалення системи правових норм, необхідних для ефективної регуляції суспільних відносин у сфері публічного управління.

Найбільш вагомий вклад у розкриття історико-правових аспектів теорії вітчизняного адміністративного права внесли вчені-науковці, які у своїх працях порушують питання історичних аспектів адміністративно-правової теорії. Також вони практично усі уникають відповіді на запитання, коли ж з’явилося адміністративне право як галузь права у її сьогоднішньому розумінні.

Виклад основного матеріалу. Свій розвиток адміністративне право починає з камеральної науки (наука про фінанси, економіку, господарство, управління), яка виникла в Австрії і Німеччині, і яку в часи її розвитку ще називали поліцейською наукою. Становлення камералістики як науки відбулося у зв´язку з підвищеною необхідністю у фінансах для утримання двору (держави),

* Науковий керівник: асистентка кафедри права ВНАУ Єлизавета ТИМОШЕНКО

чиновного апарату, армії тощо. Політична за своєю суттю, вона враховувала також вчення про економіку і про державні фінанси. Вона мала свій інструментарій вивчення управління, його структурну організацію і процес здійснення. У середньовічних європейських університетах до камералістики як навчального предмета входив ряд адміністративних і економічних дисциплін.

З розвитком управління галузь камералістика напрацьовувала свою термінологію, створювала спеціальні правові норми, систему категорій, форми і методи діяльності. Згодом вона поступово перетворилася на поліцейське право, а потім виникла нова наука – адміністративне право.

Поштовхом для виникнення адміністративного права, в його нинішньому розумінні, стало прийняття в 1789 році Декларації прав людини і громадянина. Особливістю даного періоду було заснування нового законодавства, зміна підходів щодо його застосування. Важливим було те, що почався процес обмеження безмежних прав адміністрації через надання права громадянам звернення до суду у разі виникнення претензій до державних установ і їх посадових осіб [7].

Адміністративне право ставало складовою у розбудові концепції правової держави і поступово набувало якостей інструменту обмеження вільного розсуду адміністративних установ. Перший етап розвитку вітчизняного адміністративного права як самостійної галузі та юридичної науки, на думку Курінного Є.В., розпочався наприкінці XIX століття. Різні підходи вітчизняних правників призвели до появи на початку XX ст. двох вітчизняних шкіл, представники яких мали відмінні погляди на місце і роль поліцейського права у структурі правової галузі. Одні вчені (І. Т. Тарасов, В. М. Гессен, В. В. Іванівський) відстоювали позицію, за якою поліцейська діяльність в силу своєї специфіки не може охоплюватися поняттям «державне управління», і тому поліцію слід визнати самостійною частиною адміністрації, а поліцейське право – частиною адміністративного. Представники іншої школи (В. Д. Дережинський, А. І. Єлістратов, І. К. Сухоплюєв) розглядали поліцейське право тільки в історичному аспекті, як «вчення про управління, що замінило собою систему поліцейського права» [8].

Формування адміністративного права України радянської доби починається із заснування 5 травня 1918 року у м. Києві Державної Академії Наук, в структурі якої створено відділ соціальних наук, в якому діяли дев’ять кафедр, зокрема кафедри державного, міжнародного та адміністративного права. Важливе значення для розвитку українського адміністративного права мало прийняття у 1927 році Адміністративного кодексу УРСР, який вступив в дію з 1 лютого 1928 року. Не зважаючи на кодифікований характер, даний нормативно-правовий акт не охоплював усе адміністративне законодавство та мав лише відомчий характер [3].

Подальший розвиток адміністративного права в Україні, на думку І. Бородіна та Л. Шапаренко, не був продуктивним, оскільки причиною стала відома доктрина про поступове відмирання державних інститутів за відсутності потреби у конституційному регулюванні правовідносин в умовах побудови комуністичного суспільства. Як наслідок, були розпочаті репресії до вчених-

адміністративістів, які відбувалися протягом 1932-1941 рр. В цей час в адміністративному праві відслідковувалися лише окремі проблеми адміністративно-правового характеру, вся робота зводилася лише до вивчення особливостей організації діяльності місцевих органів влади.

Більш плідним у становленні адміністративного права України можна назвати період з 1965 по 80-ті роки XX століття. В цей час були прийняті закони та цілий ряд підзаконних нормативних актів, пов'язаних із державним будівництвом і сферою управління. Провідна роль в цьому аспекті належала Інституту держави і права Академії наук України [4].

У період домінування марксистсько-ленінських ідей на території України та інших радянських республік поняття «поліція», «поліцейська діяльність» ототожнювались із діяльністю та структурою, покликаною забезпечувати інтереси тих, хто «пригнічував робітничо-селянський клас». Виключно з ідеологічних та революційних причин ці терміни були замінені на поняття «міліція» та «адміністративна діяльність» тощо [2].

Слід підкреслити, що саме за допомогою визнання поліцейського права складовою частиною адміністративного права на більш якісному рівні можна гарантувати внутрішню безпеку держави в цілому; врегулювати суспільні відносини у сфері державного управління правоохоронною діяльністю; визначити структуру та повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, наділених поліцейськими функціями тощо.

Подальший розвиток науки адміністративного права, що є правовою основою діяльності органів внутрішніх справ України, відбувається без відриву від реальних потреб суспільства та держави щодо якісної охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, запобігання та боротьби зі злочинами і правопорушеннями, охорони та захисту прав і свобод людини, адже адміністративне право – одна з галузей публічного права, яка регулює суспільні відносини, що виникають у сфері організації, а також діяльності органів публічної адміністрації, спрямованої на забезпечення та захист прав і свобод громадян.

Сьогодні переважна більшість країн світу визнають адміністративне право однією з основних правових галузей. Однак поняття, цілі і завдання цієї галузі в різних країнах тлумачаться по-різному. В країнах Західної Європи цілями адміністративного права, з одного боку, визнано те, що воно покликано сприяти стабілізації управління, в з іншого – стимулювати суспільний розвиток.

В Україні адміністративне право – це одна з провідних галузей права, яка визначає і регулює суспільні відносини, що виникають у процесі державного управління суспільством, а саме: діяльність органів виконавчої влади, у внутрішньо-організаційній діяльності інших державних органів, а також в процесі здійснення об'єднаннями громадян зовнішньо-владних управлінських функцій.

Історія розвитку адміністративного права свідчить, що найбільш ефективна ця галузь у тому випадку, якщо її головним завданням стає вирішення конфліктних ситуацій як усередині адміністрації, так і між адміністрацією та громадянами [5].

Новітній етап розвитку української науки адміністративного права пов'язаний з проголошенням незалежності України в 1991 р. Вагомим кроком в українському адміністративному праві стало прийняття в Україні Основного закону – Конституції України, 1996 року, в якій встановлено принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову; конституційне розмежування прав та обов'язків між суб'єктами державного управління; зміна практики формування і функціонування виконавчої влади; нове співвідношення політичної системи і публічного управління.

Сучасний рівень розвитку управлінських відносин, завдання формування правової демократичної держави, відображені у Конституції України, обумовлюють подальший розвиток інституту адміністративно-правових форм управління, тобто необхідність наукових досліджень щодо подальшого розвитку адміністративного права, зазначає у своїх дослідженнях учений Ю. В. Дем'янчук [10].

Висновки. Загалом виникнення та розвиток науки адміністративного права є одним з елементів правової науки та юридичної дійсності. Відповідно до змін історичних типів держави, її політичної системи та економічних відносин відбувається еволюція галузі адміністративного права, яка супроводжується формуванням відповідної галузі наукових знань.

В умовах проведення адміністративної реформи важливим є розуміння того, що адміністративне право України повинне стати основою ефективної організації та діяльності органів публічної влади з метою забезпечення належного рівня захисту публічних інтересів, а його розвиток повинен відбуватися з врахуванням принципу паритетності інтересів особи і держави у відповідності до демократичних принципів, закріплених Конституцією України та нормами міжнародного права.

Список використаних джерел:

1. Гриценко І.С. Становлення і розвиток наукових поглядів на основні інститути вітчизняного адміністративного права: монографія. Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. І.С. Гриценко. К.: Київський університет, 2007. 334 с.

2. Коломоєць Т.О. Вступ до навчального курсу «Адміністративне право України»: навч. Лекція. Київ: Ін Юре, 2014. 237 с.

3. Гусарєв, С.Д., Антошкіна, В.К., Сердюк, О.О. та ін. Історія держави і права: підручник. Донецьк: Юго-Восток. 2014. 357 с.

4. Бородін І., Шапенко Л. Еволюція адміністративного права України. European political and low discourse. 2.2022. P.121-125.

5. Бевзенко В. Адміністративне право ніби «проникає» в інші галузі права, приводячи їх в дію. 14 жовтня 2014 р. / В. Бевзенко. Юридичний портал: URL: http://pravotoday.in.ua/ua/presscentre/legal-style/ls-80/ (дата звернення 29.09.2022 р.).

6. Авер'янов В.Б. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Т.1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов. К.: Вид-во «Юридична думка», 2004. 584 с.

7. Авер’янов В.Б. Утвердження принципу верховенства права у новій доктрині Українського адміністративного права. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2006. № 11(61). С. 57-63.

8. Курінний Є.В. Предмет і об’єкт адміністративного права України: характеристика категорій в умовах системного реформування: автореф. дис… доктора юрид. наук: 12.00.07. І.В. Курінний; НАВСУ. К., 2004. 36 с.

9. 14. Паханов І. Чи потрібна поспішність у реформуванні адміністративного права? / І. паханов. Право України. 1999. № 2. С. 99.

10. Дем'янчук Ю. В. Адміністративно-правові засади запобігання і протидії корупції у системі державної служби України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2020.

Аліна ШКРАБІЙ*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТРУДОВІ ПРАВА ТА ГАРАНТІЇ В УМОВАХ ВОЕННОГО СТАНУ

Анотація. *У статті досліджено особливості трудових прав та гарантії в умовах воєнного стану, норми які не застосовуються законодавством про працю у частині відносин, врегульованих Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану.» Особливості переведення та зміни істотних умов праці в умовах воєнного стану. Призупинення дії трудового договору. Особливості обміну документами, організації кадрового діловодства та архівного зберігання кадрових документів у роботодавця. Врегулювання різних аспектів трудових відносин.*

Abstract. *The article examines the peculiarities of labor rights and guarantees under martial law, norms that are not applied by labor legislation in the part of relations regulated by the Law of Ukraine "On the Organization of Labor Relations under Martial Law." Peculiarities of transferring and changing essential working conditions under martial law. Suspension of the employment contract. Peculiarities of document exchange, organization of personnel records and archival storage of personnel documents at the employer. Regulation of various aspects of labor relations.*

Вступ. Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. На період воєнного часу обмежуються конституційні права і свободи людини й

* Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Андрій ПРАВДЮК

громадянина, передбачені Конституцією України, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі,що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану,які передбаченні в законодавстві. Така надзвичайна умова, як війна, принесла не тільки випробування Україні, але й продемонструвала світу спроможність та міць нашої держави. Ця загроза не зупинила нормотворчість, а навпаки активізувала її, спрямувавши у відповідне русло. Для упорядкування трудових відносин в умовах воєнного стану було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 р. [1] (далі – Закон No 2136-IX). Набрання чинності цим законом спричинило відповідні зміни в організації праці.

Виклад основно матеріалу. Конституцією України визначено, що ключову роль за будь яких обставин, учасником яких може стати держава чи її громадяни, все ж таки продовжує відігравати принцип рівності прав та свобод людини і громадянина [2]. Діюче вітчизняне законодавство наголошує на беззаперечній важливості дотримання цього аспекту в організації функціонування кожної сфери життєдіяльності, що стосується і сфери трудових правовідносин. Саме Кодексом Законів про працю України (далі – КЗпП) закріплюється єдність трудового законодавства незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак тощо.

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан [3].

Зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб передбачають норми Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII [4].

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень[5].

Військове командування разом із військовими адміністраціями можуть тимчасово обмежувати конституційні права і свободи людини і громадянина, а також права і законні інтереси юридичних осіб відповідно до Указу Президента України про введення воєнного стану.

Указ передбачає також трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану. Це необхідно, щоб виконувати роботи оборонного характеру, а також щоб ліквідувати наслідки надзвичайних ситуацій, які виникли в цей період. В умовах воєнного стану працездатних осіб залучають також до суспільно корисних робіт — для задоволення потреб ЗСУ, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення. Такі роботи, як правило, не потребують спеціальної професійної підготовки осіб.

Після введення військового стану Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який визначає особливості трудових відносин працівників підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, на період дії воєнного стану [6]. Норми закону, які регулюють деякі аспекти трудових відносин інакше, ніж КЗпП та інше законодавство про працю - мають пріоритетне застосування на період дії воєнного стану для працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами. Норми законодавства про працю, які суперечать положенням цього Закону, на період дії воєнного стану не застосовуються. Водночас, інші норми законодавства про працю, які не суперечать положенням Закону, також можуть або повинні застосовуватися у відносинах між працівником та роботодавцем.

Під час укладення трудового договору неодмінно виникає питання щодо його строку. У трудовому праві перевага надається укладенню договорів на невизначений строк. Строкові трудові договори укладаються, якщо для цього є певні підстави: характер роботи, умови її виконання, інтереси пра-цівника та інші випадки, передбачені законодавством, тобто існують причини, через які не можна встановити трудові відносини на невизначений строк. В умовах воєнного стану збільшилася кількість поважних причин для укладення строкових трудових договорів. Достатньо вказати, що багато укра-їнців евакуювалося за кордон або перемістилося всередині нашої держави, дехто оформив відпустку, втратив працездатність тощо. Тому «з метою оперативного залучення до виконання роботи нових пра-цівників, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили роботодавці можуть укладати з новими працівниками строкові трудові договори у період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника» [6, абз. 2 ч. 2 ст. 2]. У таких умовах не є винятком і укладення тру-дових договорів про дистанційну роботу на певний строк, зокрема через підстави, пов’язані з війною.За договором про дистанційну роботу працівник має право розподіляти робочий час на власний розсуд, але в межах норм трудового законодавства. Однак в умовах воєнного стану це право працівни-ка обмежується, оскільки «час початку і закінчення щоденної роботи

(зміни) визначається роботодав-цем» [6, ч. 4 ст. 6]. Водночас на законодавчому рівні для усіх працівників збільшилася як нормальна, так і скорочена тривалість робочого часу, тому для працівників, які працюють дистанційно також може збільшуватися робочий час. У такому разі оплата праці має також зростати, пропорційно до відпрацьованого часу.

Основи законодавчого регулювання відносин між роботодавцями і працівниками, які залучаються до виконання обов'язків, передбачених законами України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», регламентуються положеннями трудового законодавства.

Зокрема статтею 119 КЗпП [7] визначено, що на час виконання державних або громадських обов'язків, якщо за чинним законодавством України ці обов'язки здійснюються у робочий час, працівникам гарантується збереження місця праці і всіх умов, передбачених вже укладеним між роботодавцем і працівником трудовим договором. А це означає, що за працівниками, призваними на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом, у тому числі шляхом укладення нового контракту на проходження військової служби, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення зберігаються місце роботи, посада і середній заробіток на підприємстві, в установі, організації, фермерському господарстві, сільськогосподарському виробничому кооперативі незалежно від підпорядкування та форми власності і у фізичних осіб-підприємців, у яких вони працювали на час призову. Такі працівники мають право на отримання виплати грошового забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до Закону

Особливості обміну документами, організації кадрового діловодства та архівного зберігання кадрових документів у роботодавця з питань трудових відносин, оформлення і ведення трудових книжок та архівного зберігання відповідних документів у районах активних бойових дій визначається роботодавцем самостійно, за умов забезпечення ведення достовірного обліку виконуваної працівником роботи та обліку витрат оплати праці [6]. Сторони трудового договору можуть домовитися про альтернативні способи створення, пересилання і зберігання наказів або розпоряджень роботодавця, повідомлень та інших документів з питань трудових відносин та про будь-який інший доступний спосіб електронної комунікації, який обрано за згодою між роботодавцем та працівником.

З метою мінімізації витрат кадрових, фінансових та часових ресурсів на ведення всього обсягу документації, що стосується кадрової роботи, законом пропонується роботодавцю самостійно визначати порядок роботи кадрових служб на підприємстві, а також перелік кадрових документів, які будуть вестися на період воєнного стану [8]. Водночас, для забезпечення дотримання прав

працівників обов’язковою залишається вимога до роботодавця стосовно ведення достовірного обліку виконаної працівником роботи та витрат на оплату праці.

Заробітна плата є одна з найспішніших положень закону під час воєнного стану. Законодавець залишає за роботодавцем право призупинити виплату заробітної плати до моменту відновлення можливостей підприємства здійснювати основну діяльність. Роботодавець лишається зобов’язаним забезпечити реалізацію права працівників на своєчасне отримання заробітної плати. Інші положення щодо роботодавця, яке звільняє від відповідальності за невиплату заробітної плати, якщо він доведе,що невиплата сталася внаслідок ведення бойових дій та обставин іншої непереборної сили. При цьому звільнення від відповідальності за несвоєчасну оплату праці не звільняє від обов'язку її виплачувати. У разі неможливості своєчасної виплачувати заробітну плату через бойові дії, строк виплати може бути від термінований до моменту відновлення діяльності підприємства [6].

Висновок. В ході дослідження було визначено, що законодавче регулювання трудових взаємовідносин – це вплив сукупності нормативно-правових документів та законів України на порядок організації відносин між працівником і роботодавцем; такі відносини за своєю соціально-економічною сутністю передбачають виконання за дорученням, під керівництвом і контролем роботодавця особисто працівником за винагороду визначеної роботодавцем роботи.

Проте, умови воєнного стану значно ускладнили взаємодію сторін, основи їх відносин було прописано у Законі України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який під час війни має пріоритетну роль над іншими законодавчими актами, що регламентують роботу сфери регулювання зайнятості. Можна констатувати, що певні механізми спрощеного регулювання можуть бути вигідними для роботодавців, а саме, положення про додаткові підстави звільнень, застосування строкових трудових договорів та звільнення від обов'язку ведення деяких кадрових документів. Водночас для досягнення такого ефекту роботодавцям буде необхідно розробити досить об'ємний текст трудового договору, щоб передбачити у ньому всі істотні умови, визначені Законом. Також, зважаючи на формулювання Закону, відхід від інших положень КЗПП у трудовому договорі видається досить ризиковим, оскільки може розцінюватися як такий, що порушує трудові гарантії для працівників.

Список використаних джерел:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. No 2136-IX. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Tex (дата звернення 29.09.2022 р.).

2. Конституція України: Закон України No254к/96-ВР від 28.06.1996 р. Офіційний вісник України. 2010. No 72/1. С. 15. Ст. 2598.

3. Указом Президента України № 64/2022 https://www.president.gov.ua/documents/1332022-41737 (дата звернення 29.09.2022 р.).

4. Веб сайт https://www.budgetnyk.com.ua/article/1306-trudove-zakonodavstvo-v-galuz-osvti-pd-chas-vonnogo-stanu---rozyasnennya-mon (дата звернення 29.09.2022 р.).
5. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» *Відомості Верховної Ради України.* 2015. No 28. Ст. 250.
6. Закон України Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: URL https://ips.ligazakon.net/document/T222136
7. Кодекс законів про працю України No 322-VIII від 10.12.1971. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Дод.до No 50.
8. Коментар Мінекономіки до ст. 7 Закону № 2136 https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e3e57b2d-aaeb-41b2-9dcfc14deac391cd&title=KomentarMinekonomikiDoNormZakonuUkrainiproVnesenniaZminDoDeiakikhZakonodavchikhAktivUkrainiSchodoOptimizatsiiTrudovikhVidnosinVid1-Lipnia2022-R-2352-ikh (дата звернення 29.09.2022 р.).

Анастасія ЯКОВЕНКО[*]
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМА ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА СОЦІАЛЬНОЮ ГРОЮ «СИНІЙ КИТ»

Анотація. *У статті аналізуються проблеми існування сьогодення некотрольваних підлітків під впливом соціальних мереж. Не винятком стала поширена соціальна гра «Синій кит». Навіть у цей важкий час ця проблема є досі актуальна і проблематична.*

Abstract. *The article analyzes the problems of the existence of today's uncontrolled teenagers under the influence of social networks. The popular social game «Blue Whale» was no exception. Even in this difficult time, this problem is still relevant and problematic.*

Вступ. Багато хлопців і дівчат підліткового віку вже стикалися з дуже «дорослими проблемами». Нерозуміння, невизначеність майбутнього і нерозділена любов, яка в цьому віці здається єдиною - можуть підкосити і дорослу людину. І до підлітка, пригніченого цими речами приходять думки про те, що тут не так вже й добре, як може бути. А ввічливі адміністратори смертельних груп вже напоготові з цілими альбомами сумної монотонної музики, уявною підтримкою, розумінням і великою кількістю картинок з пригнічуючими пейзажами і словами про безвихідь. Особливо на підлітків

[*] Науковий керівник: асистентка кафедри права ВНАУ Єлизавета ТИМОШЕНКО

впливає час, в який творці груп хочуть спілкуватися зі своїми жертвами - близько 4:00. Такий ранній час перед світанком і практична відсутність сну у підлітка інколи змішує сон і реальність, а дії відчуваються нереальними. Тоді зловмисники і знаходять момент, щоб повідомити - "Все, що відбувається - сон. Вийди на дах, крокуй з нього - і прокинься". І це тільки одна зі схем. Друга - це погрози на адресу близьких дитини, яка вплутується в таку групу.

Виклад основного матеріалу. Синій кит — координована підліткова гра, поширена переважно в російськомовних соціальних мережах (зокрема, ВКонтакті), кінцевим підсумком якої є доведення гравця до самогубства. За матеріалами розслідувань правоохоронних органів та незалежних розслідувань, координуванням та поширенням цієї гри в Інтернеті займаються адміністратори так званих «груп смерті». Зазвичай у гру втягуються підлітки віком від 12 до 16 років, хоча є повідомлення про спроби вербування в гру і молодших дітей.

Як виявилось, у відповідь на заклик, з користувачем зв'язуються так звані «куратори» та пропонують їй виконати різні завдання. Журналісти провели не одне розслідування під фейковими обліковими записами, щоб розібратись, чи дійсно є така «гра», чи це чергова вигадка колег. Спілкування ведуть різні адміністратори, які часто міняються — їх профілі час від часу блокуються. Так звані «ментори» вимагають підлітка спочатку намалювати на листі синього кита та надіслати їм фотографію малюнка. Після цього їх завдання стають більш жорстокими — спонукання до порізів тіла лезами, перегляд відеороликів з процесом самогубства або раптове перебігання дороги перед автомобілем. Останню ідею злочинці перейняли від іншої підліткової «гри» — «Біжи або помри», задача якої в тому, щоб перебігти дорогу перед автомобілем. Всі виконані дії потрібно зняти на камеру або зробити фото та надіслати як підтвердження куратору. Найчастіше вказується й час для виконання іспитів — 4:20 ранку. Одна з версій «гри» носить назву «Розбуди мене о 4:20»

За сценарієм дитині потрібно виконати 50 завдань, останній іспит, до якого ведуть дитину, незмінний — самогубство. Якщо підліток вирішить завчасно вийти з гри, від адміністратора групи звучать погрози про завдання шкоди здоров'ю близьких людей. Синій кит – зовсім не випадковий символ. Це єдиний ссавець, крім людини, які свідомо може накласти на себе руки

Завдання починаються зі «звичайних» і чим далі, тим більше набирають обертів:

1. намалювати кита на папері піти з дому на 24 години (ідея в тому, шоб перевірити, чи тебе люблять батьки)
2. перебігти дорогу перед автомобілем
3. весь день дивитись жорстокі або страшні відео
4. вийти у визначений час посеред ночі в чат із «наставником»
5. вирізати на руці лезом слово
6. порізати губу
7. слухати музику, яку надішле «наставник»
8. проколоти голкою палець
9. посидіти на даху високого дому

10. сфотографуватись в білизні (довести таким чином, що не соромишся)
11. вчинити самогубство і попросити когось записати його на відео

Синій кит в Україні. Перші згадки про смерть від гри датуються кінцем 2016 року. Жертвою стала 15-річна учениця маріупольського технікуму. Поки «татуювання» лезами роблять собі дівчата з Дніпра, залишається відкритим питання щодо мотивів спроби самогубства десятикласниці з Київщини. Вітчизняні правоохоронці в курсі справи. У відповідь на запит порталу «Українська правда» вони заявляють, що поки рано бити тривогу. За 2016-й рік вони припинили діяльність 434 подібних груп та запевняють, що за даними статистики 2016 року було менше самогубств, ніж 2015-го. Щоправда, наші захисники керуються фразою «от уб'ють, тоді й приходьте», тому на їх адекватність не варто розраховувати [2].

Боротьба з поширенням гри. Після широкого розголосу, пов'язаного із поширенням «Синього кита», адміністратори соціальних мереж у Росії стали блокувати акаунти з імовірними суїцидальними постами. Спочатку це почали робити адміністратори «ВКонтакті», оскільки в цій соціальній мережі виявлено найбільше подібних груп, пізніше до цього процесу приєдналися й інші мережі, зокрема «Instagram».] Блокувати подібні групи в соціальних мережах розпочали також в Україні, Казахстані], та навіть у Китаї. У Індії в зв'язку із швидким поширенням гри влада країни вирішила заблокувати мережу «ВКонтакті». У Росії, Україні та Казахстані проведено арешти багатьох адміністраторів подібних груп смерті в соціальних мережах. Окрім того, в мережі з'явились групи так званих «антикитів» або «дельфінів», які виявляють потенційних членів «груп смерті», та проводять із ними роботу з запобіганню самогубству

Значна частина цих борців із «синім китом» займаються тролінгом кураторів «груп смерті», після чого ті обмежують або припиняють вербування в такі групи.

У Болгарії над блокуванням розповсюдження «Синього кита» працювала спеціальна організація «Safer Internet Centre», яка займалась як інструкцією з поведінки батьків, чиї діти грають у смертельні інтернет-ігри, так і боротьбою з поширенням фейкових новин, фільтрацією емоційного контенту в Інтернеті та розповсюдженням пояснюючих матеріалів у мережі. Спільними зусиллями їм вдалось зупинити поширення «Синього кита» та моральної паніки в країні.

В Італії із завданням блокування розповсюдження «Синього кита» фактично справилась одна людина — журналіст Андреа Анголіно, який самостійно проводив розслідування поширення «груп смерті» в країні, у тому числі використовуючи досвід болгарських колег. Сприяло його діяльності й те, що в момент початку його розслідувань, якими він доводив, що «Синій кит» є фейком, відсутність альтернативних точок зору, що сприяло також швидкому поширенню саме його матеріалів та призвело до зниження популярності пошуку «Синього кита» в італійському сегменті Інтернету [3].

Зважаючи на значне поширення гри «Синій кит» та інших «груп смерті», 26 травня 2017 року Державна Дума Росії прийняла закон про кримінальну відповідальність за створення «груп смерті» в Інтернеті, які закликають

неповнолітніх до скоєння самогубства. Максимальним терміном ув'язнення за подібне правопорушення встановлено позбавлення свободи строком до 6 років

28 травня 2017 року Верховна Рада України прийняла зміни до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за сприяння вчиненню самогубства, в тому числі за допомогою мережі Інтернет.

Усі проведені заходи, спрямовані на боротьбу із поширенням гри в Україні, принесли позитивний результат — із початку року до серпня 2017 року кількість жителів України, які зареєстровані в «групах смерті», зменшилось на 45 % [4].

Блокування російських інтернет-сервісів в Україні. 15 травня 2017 року Президент України Петро Порошенко своїм указом встановив вимогу блокування інтернет-провайдерами доступу до низки російських інтернет-сайтів, у числі яких є й соціальні мережі ВКонтакті та Однокласники. Після опублікування цього указу голова СБУ Василь Грицак повідомив, що фахівці спецслужби нарахували в російських порталах соцмереж близько 800 груп антиукраїнської спрямованості, в числі яких він назвав і «Синій кит» Начальник Головного Управління Національної поліції України в Києві Андрій Крищенко також повідомив про те, що після заборони російських соцмереж в Україні легше буде боротися із поширенням «Синього кита». Щоправда, на думку деяких оглядачів, заборона російських соцмереж призводить до того, що діти переходять у інші соціальні мережі, зокрема «Instagram» та «Viber», де є можливим створення подібних «груп смерті» та продовження виконання смертельних завдань, а також виникнення нових смертельних ігор, а також за необхідності будуть обходити блокування за допомогою VPN-сервісів. Подібні смертельні ігри, зокрема «Червона сова» та «Зелений кіт», набули популярності в соцмережах уже в кінці 2017 року. У Росії в кінці 2017 року зареєстровані випадки гри в іншу суїцидальну гру — «Новий шлях».

Висновок. Пропаганда суїцидальної поведінки, абортів, самоповреждений може бути дуже небезпечною для незміцнілої дитячої психіки. Дитина на віру приймає багато сумнівні ідеї, особливо якщо вони грамотно викладені. Наприклад, про те, як краще накласти на себе руки або від прийому яких таблеток «стане веселіше», як без звернення до лікаря позбутися небажаної вагітності і т.д. Цим користується чимало людей, які використовують дітей в корисливих та інших особистих цілях. Для профілактики подальшого поширення гри українські психологи радять не загострювати обстановку навколо «груп смерті» в соціальних мережах, а в спокійній обстановці розповісти дітям про можливість потрапляння під час пошуку в Інтернеті на такі групи та їх небезпеку, пояснювати, що їх інтернет-сторінку не повинні бачити сторонні особи; постійно обговорювати із дітьми не тільки їх успіхи в школі, а й те, яких вони мають друзів у реальному житті та в соціальних мережах, яку слухають музику; необхідно створювати в сім'ї атмосферу довіри та любові, яку повинна відчувати дитина, окрім того, необхідно давати дитині зрозуміти, що батьки вірять у потенціал дитини та завжди готові надати їй підтримку. Українська кіберполіція для профілактики залучення дітей до груп смерті рекомендує наступне:

- Приділяти більше уваги психологічному стану дитини.

- Перевіряти шкіряні покриви дитини на наявність пошкоджень.
- У разі їх виявлення, з'ясовувати обставини, за яких вони з'явилися.
- Особливу увагу звертати на пошкодження різного роду у формі кита.
- Перевіряти облікові записи (акаунти) дитини в соціальних мережах та групи, до яких входить акаунт.
- Перевіряти вміст спілкування у приватних чатах. Звертати увагу на коло спілкування дитини.
- Намагатися зайняти вільний час дитини спортивними або культурними секціями.
- Обов'язково контролювати те, які фото- та відеофайли знаходяться в гаджетах дитини.
- Встановлювати функцію «батьківський контроль» на всіх гаджетах дитини.

Щоправда, на думку українських психологів, українські діти є більш стійкими до потрапляння до «груп смерті», ніж їх російські однолітки, у зв'язку із різницею в ставленні та сприйнятті до майбутнього, відчуттям своєї спроможності вплинути на хід історії та хід свого життя, що пов'язано із досягненнями Революції гідності та розвитком волонтерського руху в Україні.

Список використаних джерел:

1. Катеринчук К. В. Теоретичні проблеми суб’єктів злочинів проти здоров’я особи / К. В. Катеринчук // Судова апеляція. - 2015. - № 1. - С. 36-42. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Suap_2015_1_7. (дата звернення 29.09.2022 р.).
2. Синій кит URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D0%BD%D1%96%D0%B9_%D0%BA%D0%B8%D1%82_(%D0%B3%D1%80%D0%B0) (дата звернення 29.09.2022 р.).
3. Синій кит-все,що вам треба знати про «групи смерті» в соцмережах URL: https://tokar.ua/read/16473(дата звернення: 30.10.2022р.)
4. Обережно, «Синій кит»,URL: https://parasol.ua/ua/news/ostorozhno-siniy-kit, (дата звернення:23.09.2022 р.)
5. Новини Полтавщини,обласне комунальне інформаційнн агенство. Що таке «синій кит» і чому підлітки виконують смертельні завдання. URL:https://np.pl.ua/2017/02/scho-take-synij-kyt-i-chomu-pidlitky-vykonuyut-smertelni-zavdannya-foto/ (дата звернення: 16.02.2022р.)
6. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник. За ред. М.І Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Х.: Юрінком Інтер-Право, 2002.

Катерина МАЗУР*
студентка 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,

*Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму Оксана Табенська

Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТУРИСТИЧНИЙ КЛАСТЕР – ФОРМА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ

Анотація. *Стаття присвячена аналізу тенденцій розвитку туристичної сфери в Україні, визначенню перспективних напрямів розвитку внутрішнього туризму. Проаналізовано заходи, що вживаються у різних країнах світу, для стимулювання розвитку внутрішнього туризму. Виокремлено проблеми, які стримують розвиток внутрішнього туризму в Україні: відсутність системної взаємодії, партнерства між суб'єктами туристичної індустрії; невідповідність якості та ціни послуг; неналежний рівень транспортної доступності та безпечності дестинацій; туристи для подорожей країною найчастіше обирають самодіяльний туризм.*

Abstract. *The article is devoted to the analysis of tendencies of development of tourist sphere in Ukraine, definition of perspective directions of development of domestic tourism. The measures taken in different countries of the world to stimulate the development of domestic tourism are analyzed. The problems that hinder the development of domestic tourism in Ukraine are highlighted: lack of systematic interaction, partnership between the subjects of the tourism industry; inconsistency of quality and price of services; inadequate level of transport accessibility and security of destinations; tourists to travel around the country often choose amateur tourism.*

Вступ. Ринкові умови змушують суб'єктів господарювання до пошуку резервів підвищення ефективності діяльності сфери туризму як складової частини соціально-економічної системи. Туристична галузь є найбільш перспективним, динамічним, рентабельним виробництвом, каталізатором економічного зростання економіки регіонів і країни загалом. У ній повною мірою акумулюються туристичні ресурси, сучасна інфраструктура, кадровий потенціал, використання яких створює можливість отримання значних доходів.

Модернізація здійснила свою обіцянку змінити життя на краще. Але вона виконала це наполовину. На майже кожен позитивний аспект модернізації можна навести негативний. Життя стало безпечнішим, але з'явилися нові небезпеки і вони набувають глобального характеру. Модерні технології ще ніколи не сягали таких висот, однак модернізація в найближчі 20-25 років загрожує глобальною катастрофою через вичерпаність природних ресурсів на планеті [1, с. 40-45].

Метою статті є аналіз тенденцій розвитку туристичної сфери в Україні та світі, визначення перспективних напрямів розвитку внутрішнього туризму, а саме: створення туристично-рекреаційних кластерів.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності неможливі без подолання проблем міжрегіональних відмінностей, ліквідації

кризових явищ і відсталості у розвитку окремих територій країни. При управлінні економічним розвитком окремого регіону доцільно виділяти всі вищенаведені відносно самостійні цілі і здійснювати моніторинг їх досягнення. Зокрема, разом з моніторингом стану регіонального виробництва і динамікою грошових доходів населення необхідно відстежувати й інші найважливіші параметри економічного розвитку.

Наявність і рівень якості освіти, дитячих садів, інших освітніх установ і їх доступність, а також рівень освіти і кваліфікації людей – найважливіші параметри рівня розвитку будь-якого регіону. Постачання продуктами харчування, контроль за їх якістю, дотримання прав споживачів на роздрібному ринку – це також параметри оцінки рівня регіонального розвитку.

Рівень фізичного і психічного здоров'я населення, тривалість життя, рівень розвитку системи охорони здоров'я та її доступність, стан навколишнього середовища – також важливі критерії оцінки соціально- економічного розвитку регіону.

На постіндустріальній стадії розвитку міста або регіону головним чинником, що визначає його добробут, стає рівень розвитку регіональної інфраструктури. Наскільки розвинені дороги, зв'язок, житловий сектор, сфера послуг і індустрія розваг, наскільки доступні офісні приміщення, наскільки низький рівень злочинності і забезпечено місто кваліфікованими кадрами – все це визначає потенціал розвитку постіндустріального регіону.

Наскільки вся інфраструктура регіону здатна прийняти новий вигляд бізнесу і нових людей, наскільки швидко і ефективно може вся регіональна інфраструктура пристосуватися до нових умов – усе це визначає потенціал постіндустріального розвитку [2, с. 1-10].

На сучасному етапі проблемі економічного районування належить особливе місце в теорії регіональної організації праці. Це пов'язано з тим, що комплексність розвитку окремих галузей, міжгалузевих утворень, господарських центрів в складі економічних районів виступає важливою закономірністю і необхідною рисою ефективної територіальної організації виробництва в рамках загальної тенденції – регіоналізації суспільних процесів.

Зарубіжний досвід свідчить, що більше уваги необхідно приділяти використанню місцевих науково-дослідницьких організацій та їх інтеграції в сприяння розвитку нових сфер бізнесу і стартапів.

План розвитку економічного району складається із трьох взаємопов’язаних елементів: концепції розвитку, стратегічної програми і оперативних планів, які в сукупності складають одне ціле і пов’язані між собою. Особливу увагу звертаємо на підвищення ефективності й конкурентоспроможності господарства економічного району [3].

Системний підхід до розроблення наукової моделі кластеризації у сфері туризму передбачає виділення й аналіз основних елементів структурного утворення та взаємозв’язків між ними. Для реалізації кластерної моделі в туристичній галузі, на нашу думку, необхідна наявність таких елементів, як: туристичні ресурси – природні, біосоціальні, історико-архітектурні,

антропогенні, подієві тощо; виробники туристичних послуг; достатній розвиток транспортної та комунальної інфраструктури; освітні, культурні та науково-дослідні установи; фахівці відповідної кваліфікації; система менеджменту.

До складу туристичних кластерів включаються туристичні підприємства, заклади розміщення та оздоровлення, заклади ресторанного господарства, транспортні, страхові та банківські організації, навчальні заклади, які спеціалізуються на підготовці кадрів для туристичної сфери, асоціації та агенції регіонального розвитку і підтримки підприємництва, професійні асоціації розвитку туризму та підтримки туристичних підприємств, органи місцевого самоврядування, інноваційні структури, заклади культури й охорони історичної спадщини [4, с. 131-135].

Об'єднання підприємств туристичного бізнесу у туристичний кластер в межах регіону дає можливість ефективніше відстоювати свої інтереси на рівні місцевих органів влади та брати участь у великих інвестиційних програмах. Кластеризація туристичних підприємств дає змогу контролювати інвестиційні надходження, оптимізує їх використання. Ініціатива створення та реалізації туристичних проєктів вимагає відповідних інвестицій, тому лише нові, оригінальні, нестандартні інноваційні ідеї можуть зацікавити інвестора; тільки інтеграція зусиль влади, бізнесу та інституцій громадських і науково-освітніх організацій (здатні забезпечити потреби туристичних кластерів у висококваліфікованих кадрах, які зможуть відповідати за стратегію розвитку і маркетингові дослідження новоутвореного туристичного кластера) може бути умовою успішного залучення інвестицій на певну територію; без обміну інформацією про потенційні можливості регіону, його пріоритети, інвестиційну привабливість і перспективи розвитку неможливо отримати інвестиційну пропозицію від потенційних інвесторів; рекламне забезпечення діяльності кластеру належить до пріоритетних напрямків його розвитку; тільки економічний інтерес від вкладеного капіталу може бути гарантією успішної реалізації будь-якого реального інвестиційного проєкту [5].

Сьогодні туризм виступає однією з високодохідних галузей господарювання, яка в сучасних умовах глобалізації безперервно та динамічно розвивається, сприяючи вирішенню цілого комплексу життєво важливих соціально-економічних проблем.

Для розвитку туристичної сфери в Україні існують усі передумови. Так, маючи вигідне геополітичне розташування, Україна володіє значним рекреаційним потенціалом: сприятливими кліматичними умовами, різноманітним рельєфом, мережею транспортних сполучень, культурною спадщиною тощо. Крім цього, в Україні дедалі частіше розробляються нові маршрути, розвивається готельна інфраструктура, підвищується рівень обслуговування туристів і зростає відвідуваність туристичних об'єктів. У сукупності ці передумови й сприяють динамічному розвитку туристичного бізнесу в Україні, про що свідчить аналіз туристичних потоків.

Пандемія COVID-19 з огляду на значно вагомішу роль туризму у XXI столітті, ніж раніше, завдала туристичній сфері досі небачених збитків. Із

початку обмежень на подорожі, закриття кордонів та карантину на початку 2020 року туристична сфера опинилась у скрутному становищі.

Усі світові регіони почали адаптуватись до умов та фокусуватись на внутрішньому туризмі. Держава, яка зацікавлена у розвитку туристичної галузі, повинна фінансувати розвиток цієї галузі як всередині країни, так і за кордоном, при цьому, фінансування має спрямовуватися не лише на рекламні заходи, але і на глибокі маркетингові дослідження, підвищення інформаційної прозорості і додаткову освіту працівників туристичної індустрії, яка повинна відповідати світовим стандартам [6].

Серед чинників, котрі на сучасному етапі стримують розвиток внутрішнього туризму в Україні, є не лише пандемія, але і такі невирішені проблеми: відсутність системної взаємодії, партнерства між суб'єктами туристичної індустрії; невідповідність якості та ціни послуг; неналежний рівень транспортної доступності та безпечності дестинацій; туристи для подорожей країною найчастіше обирають самодіяльний туризм.

Дестинації у всьому світі роблять активні кроки для розвитку внутрішнього туризму, починаючи від пропонування бонусних відпусток працівникам до надання путівок та інших стимулів людям, які подорожують у своїх країнах. З огляду на значення внутрішнього туризму та сучасні тенденції, все більша кількість країн вживає заходів для зростання своїх внутрішніх ринків [7].

Висновки. В статті проаналізовано тенденції розвитку туристичної сфери в Україні та світі, визначення перспективних напрямів розвитку внутрішнього туризму.

Отже, за допомогою кластерної форми організації підприємства можна удосконалити механізм управління, спеціалізацію, кооперацію, раціонально використовувати територіальний поділ та ресурси.

Необхідно продовжувати дослідження нових форм, інноваційних методів економічного, соціального та культурного розвитку окремих регіонів та країни в цілому. Варто обґрунтувати нові стратегічні напрямки розвитку туристичної дестинації.

Список використаних джерел:

1. Гібернау М. Ідентичність націй. Київ: Видавництво "Темпора". 2012. 304 с.

2. Барна Н.В., Коротєєва А.В. Інклюзивно-реабілітаційний туризм: посібн. Київ: Університет Україна, 2020. 124 с. URL:http:// zelena.org.ua/sites/default/files /inklyu-zyvnyy_turyzm_.pdf (дата звернення: 5.10.2022).

3. Табенська О.І. Розвиток інтеграційних процесів у туристичній сфері: монографія. Вінниця: ТОВ "Твори". 2022. 330 с.

4. Юхновська Ю.О. Теоретичний підхід до визначення категорії "туристичний кластер". *Бізнес-навігатор*. 2019. № 1 (56). С. 131-135.

5. Кирилюк І. М. Напрями підвищення ефективності використання туристичного потенціалу регіону. Розвиток внутрішнього туризму як фактора

підвищення соціально-економічного зростання регіону : кол. монографія. за ред. І. М. Поворознюк. Умань : Візаві. 2020. С. 130-166.

6. Графська О.І., Підвальна О.Г., Бондарчук Х.П. Перспективи розвитку внутрішнього туризму в умовах пандемії COVID-19. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/306/294 (дата звернення 6.010.2022).

7. Табенська О.І. Основні переваги кластерної моделі організації туристичного бізнесу в регіоні. *Економіка, фінанси, право.* Сер. Екон. наук. 2020. № 3. С. 18-22.